ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىي تېخنىكوم مەكتەپلىرى ئۈچۈن دەرسلىك

ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى

(ئۈچىنچى توم)

维吾尔医生药学

（下册）

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى

(ئۈچىنچى توم)

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئىدرىس باقى
ئابلىكىم نۇرمۇھەممەت ھاجى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەتتۇرسۇن غوپۇر

维吾尔医高等专科学校教材

ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىي تېخنىكوم مەكتەپلىرىنىڭ دەرسلىكى

1. 维吾尔医基础理论学	1. ئۇيغۇر تېبابىتى ئاساسىي نەزەرىيىلىرى ئىلمى
2. 维吾尔医病理学	2. ئۇيغۇر تېبابىتى كېسەللىنىش قانۇنىيىتى ئىلمى
3. 维吾尔医诊断学	3. ئۇيغۇر تېبابىتى دىئاگنوستىكا ئىلمى
4. 维吾尔医治疗技术学	4. ئۇيغۇر تېبابىتى داۋالاش ئۇسۇللىرى ئىلمى
5. 维吾尔医保健学	5. ئۇيغۇر تېبابىتى ساقلىقنى ساقلاش ئىلمى
6. 维吾尔医医德医风	6. ئۇيغۇر تېبابىتى ئەخلاق ئىلمى
7. 维吾尔医心理学	7. ئۇيغۇر تېبابىتى پسىخولوگىيە ئىلمى
8. 基础乌尔都语	8. ئوردۇ تىلىدىن ئاساس
9. 医用乌尔都语	9. تېببىي ئوردۇ تىلى
10. 维吾尔医经典著作选	10. ئۇيغۇر تېبابىتى كىلاسسىك ئەسەرلىرىدىن نەمۇنىلەر
11. 维吾尔医内科学	11. ئۇيغۇر تېبابىتى ئىچكى كېسەللىكلەر ئىلمى
12. 维吾尔医外科学	12. ئۇيغۇر تېبابىتى تاشقى كېسەللىكلەر ئىلمى
13. 维吾尔医骨科学	13. ئۇيغۇر تېبابىتى سۆڭەك كېسەللىكلىرى ئىلمى
14. 维吾尔医皮肤病学	14. ئۇيغۇر تېبابىتى تېرە كېسەللىكلىرى ئىلمى
15. 维吾尔医儿科学	15. ئۇيغۇر تېبابىتى بالىلار كېسەللىكلىرى ئىلمى
16. 维吾尔医传染病学	16. ئۇيغۇر تېبابىتى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ئىلمى
17. 维吾尔医妇产科学	17. ئۇيغۇر تېبابىتى تۇغۇت - ئاياللار كېسەللىكلىرى ئىلمى
18. 维吾尔医五官科学	18. ئۇيغۇر تېبابىتى بەش ئەزا كېسەللىكلىرى ئىلمى
19. 维吾尔医精神病学	19. ئۇيغۇر تېبابىتى روھىي كېسەللىكلەر ئىلمى
20. 急救学	20. جىددىي قۇتقۇزۇش ئىلمى
21. 维吾尔医营养学	21. ئۇيغۇر تېبابىتى ئوزۇقلۇق ئىلمى
22. 维吾尔医药用植物学	22. ئۇيغۇر تېبابىتى دورا ئۆسۈملۈكلىرى ئىلمى
23. 维吾尔医生药学	23. ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى
24. 维吾尔医药品鉴定鉴别学	24. ئۇيغۇر تېبابىتى دورىلىرىنى پەرقلەندۈرۈش ئىلمى
25. 维吾尔医药炮制学	25. ئۇيغۇر تېبابىتى دورىلىرىنى لايىقلاشتۇرۇش ئىلمى
26. 维吾尔医处方学	26. ئۇيغۇر تېبابىتى رېتسېپلار ئىلمى
27. 维吾尔医成药学	27. ئۇيغۇر تېبابىتى پىششىق دورىلار ئىلمى
28. 维吾尔医药制学	28. ئۇيغۇر تېبابىتى دوراسازلىق ئىلمى
29. 维吾尔医药物化学	29. ئۇيغۇر تېبابىتى دورىگەرلىك خىمىيىسى

ISBN 7-5372-4065-5

ISBN 7-5372-4065-5
总定价（全三册）：198.00元

维吾尔医高等专科学校教材

维吾尔医生药学

（下册）

主　编：吐尔洪·吾买尔

副主编：阿尔甫·买买提尼牙孜
艾力·肉孜

编　者：（按维文字母排列）
阿不力克木·努尔买买提阿吉
阿不都拉·阿不都热西提
艾力阿吉·库尔班尼牙孜艾米琪
艾尔肯·卡斯木
吐尔洪·吾买尔
吐尼莎古丽·买提卡斯木
茹克娅·沙地克
扎合达·托合提
阿力甫·吐尔地
穆塔力甫·艾力阿吉艾米琪
吾布力卡斯木·买提斯迪克
吾不力·吐尔地

新疆人民卫生出版社

ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىي تېخنىكوم مەكتەپلىرى ئۈچۈن دەرسلىك

ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى

(ئۈچىنچى توم)

باش تۈزگۈچى: تۇرغۇن ئۆمەر

مۇئاۋىن باش تۈزگۈچى: ئارىپ مۇھەممەتنىياز
ئەلى روزى

تۈزگۈچىلەر: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى)
ئابلىكىم نۇرمۇھەممەت ھاجى
ئابدۇللا ئابدۇرېشىت
ئەلى ھاجى قۇربانىياز ئەمچى
ئەركىن قاسىم
تۇرغۇن ئۆمەر
تۇنساگۈل مەتقاسىم
رۇقىيە سادىق
زاھىدە توختى
غالىپ تۇردى
مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ئەمچى
ئوبۇلقاسىم مۇھەممەتسىدىق
ئوبۇل تۇردى

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔医生药学 / 阿不力克木等编．—乌鲁木齐：新疆人民卫生出版社，2006.3
ISBN 7-5372-4065-5

Ⅰ.维… Ⅱ.阿… Ⅲ.维吾尔族—民族医学—生药学—高等学校—教材—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.R291.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2006）第 017548 号

责任编辑：伊德力斯·巴克
阿不力克木·努尔买买提阿吉

责任校对：热依汗·努尔

维吾尔医生药学

（下册）

(按维文字母排列)

阿不力克木·努尔买买提阿吉、阿不都拉·阿不都热西提
艾力阿吉·库尔班尼牙孜艾米琪、艾尔肯·卡斯木、吐尔洪·吾买尔
吐尼莎古丽·买提卡斯木、茹克娅·沙地克、扎合达·托合提、阿力甫·吐尔地
穆塔力甫·艾力阿吉艾米琪、吾布力卡斯木·买提斯迪克、吾不力·吐尔地 编

*

新疆人民卫生出版社出版
(乌鲁木齐市龙泉街 66 号 邮 编 830001)
新疆新华印刷厂印刷
新疆新华书店发行

*

787×1092 毫米 16 开本 102 印张 103 插页
2006 年 3 月第 1 版 2006 年 3 月第 1 次印刷
印数：1－3500 总定价(全三册)：198.00 元

ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تۈزۈش كومىتېتى ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكى

مۇدىرى: خېشىڭدۇڭ (دۆلەتلىك جۇڭگو تېبابىتى دورىگەرلىكىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى پەن ـ تېخنىكا مائارىپ مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، پروفېسسور)

مەتىمىن ياسىن (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ نازىرى)

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: خۇاڭ جىلى (دۆلەت جۇڭيى تېبابەتچىلىك ـ دورىگەرلىكىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى پەن ـ تېخنىكا مائارىپ مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، دوكتور، پروفېسسور)

ۋاڭ شاۋيەن (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى)

نۇرغۇن ئۆمەر (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنىڭ مۇدىرى، مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ)

خالمۇرات غوپۇر (شىنجاڭ تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، دوكتور، پروفېسسور)

جاۋ مىڭ (دۆلەتلىك جۇڭگو تېبابىتى دورىگەرلىكىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى پەن ـ تېخنىكا مائارىپ مەھكىمىسى مائارىپ باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن تەتقىقاتچى)

ئارىپ مۇھەممەتنىياز (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى جۇڭيى ـ مىللىي تېبابەتچىلىك دورىگەرلىكىنى باشقۇرۇش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان تەتقىقاتچى)

ئىدرىس باقى (شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتىنىڭ باشلىقى، ئالىي مۇھەررىر)

ئەلى روزى (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، پروفېسسور)

ئابدۇرېھىم قادىر (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دورىگەرلىك يازما يادىكارلىقلىرىنى رەتلەش خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىش ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى، تەتقىقاتچى)

ھەيئەتلىرى: ھەبىبۇللا يۈسۈپ (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر پراۋىزور)

مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ئەمچى (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ)

مەغپىرەت ئابدۇۋەلى (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، دوتسېنت)

ئۇبۇل ھەسەن (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، دوتسېنت)

ئابدۇقادىر ئابدۇۋايىت (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

مۇھەممەتقاسىم ئۇبۇلھەسەن (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، دوتسېنت)

جۇرئەت توختى (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، دوتسېنت)

ئۇبۇلقاسىم مۇھەممەتسىدىق (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، دوتسېنت)

ئەركىن يۈسۈن (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، دوتسېنت)

ئابدۇكېرىم تۇرسۇنتوختى (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، لېكتور)

تۇرغۇن تۇرسۇن (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، لېكتور)

مۇختەر نۇرمۇھەممەت (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، لېكتور)

بارمۇھەممەت (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى جۇڭيى ـ مىللىي تېبابەتچىلىك دورىگەرلىكىنى باشقۇرۇش باشقارمىسىدىن، مۇدىر بۆلۈم ئەزاسى)

ئىسرائىل ئەبەي (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىنىڭ باشلىقى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى تەتقىقات ئورنىنىڭ باشلىقى، مۇدىر پراۋىزور)

ئېھسان ئىمىن (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك تەتقىقات ئورنىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

ئابلىكىم نۇرمۇھەممەت ھاجى (شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتىدىن، مۇھەررىر)

باقى يۈسۈپ (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
مۇھەممەتقاسىم سىدىق (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
خالىدە ھەسەن (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
ھەبىبۇللا ئەلى (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
نۇرسۇن غوپۇر (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مەسئۇل ۋراچ)
ئۇبۇل قادىر (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ)
ئېزىز كەنجى (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
مۇھەممەتئېلى مەھمۇدى (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
رۇقىيە سادىق (قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر پراۋىزور)
نېمنۇللا ئەبەيدۇللا (يەكەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ)
ئەلى ھاجى قۇربانىنىياز ئەمچى (خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
باقى ئالىم (خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
ئابدۇخالىق ئىسمائىل (خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)
مۇھىددىن غاپپار (خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىن، مۇدىر ۋراچ)

ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تۈزۈش كومىتېتى ئىشخانىسى ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكى

ئىشخانا مۇدىرى: نۇرغۇن ئۆمەر (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنىڭ مۇدىرى، مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ)
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: ئارىپ مۇھەممەتنىياز (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى جۇڭيى - مىللىي تېبابەتچىلىك دورىگەرلىكنى باشقۇرۇش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان تەتقىقاتچى)
ئەلى روزى (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، پروفېسسور)
ئەزالىرى: مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ئەمچى (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ)
ئۇبۇل ھەسەن (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، دوتسېنت)
ئۇبۇلقاسىم مۇھەممەتنىسدىق (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، دوتسېنت)
ئابدۇكېرىم نۇرسۇنتوختى (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، لېكتور)
ئەكبەر مۇھەممەت (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، لېكتور)
ئەلى زىيا (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، لېكتور)
ئابدۇقەييۇم مەنسۇرىپ (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، لېكتور)
ئەنۋەر دولقۇن (شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىن، لېكتور)
يار مۇھەممەت (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى جۇڭيى - مىللىي تېبابەتچىلىك دورىگەرلىكنى باشقۇرۇش باشقارمىسىدىن، مۇدىر بۆلۈم ئەزاسى)
ئېھسان ئىمىن (شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك تەتقىقات ئورنىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)
ئابلىكىم نۇرمۇھەممەت ھاجى (شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتىدىن، مۇھەررىر)

维吾尔医药学教材编写委员会人员名单

主　任:	贺兴东	(国家中医药管理局科技教育司司长,教授)
	买买提明·牙生	(新疆维吾尔自治区卫生厅厅长)
副主任:	洪　净	(国家中医药管理局科技教育司副司长,博士,教授)
	王小燕	(新疆维吾尔自治区卫生厅副厅长)
	吐尔洪·吾买尔	(新疆维吾尔医学高等专科学校校长,副主任医师)
	哈木拉提·吾甫尔	(新疆医科大学副校长,博士,教授)
	赵　明	(国家中医药管理局科技教育司教育处处长,副研究员)
	阿尔甫·买买提尼牙孜	(新疆维吾尔自治区卫生厅中医民族医药管理处处长,特聘研究员)
	伊德力斯·巴克	(新疆人民卫生出版社社长,编审)
	艾力·肉孜	(新疆维吾尔医学高等专科学校副校长,教授)
	阿不都热依木·卡地尔	(新疆维吾尔自治区维吾尔医药文献整理工作领导小组办公室主任,研究员)
委　员:	艾比布拉·玉素甫	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副主任药师)
	穆塔力甫·艾力阿吉艾米琪	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副主任医师)
	买合皮热提·阿布都外力	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副教授)
	吾布力艾山	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副教授)
	阿布都卡地尔·阿布都瓦依提	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副编审)
	买提卡斯木·吾布力艾山	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副教授)
	居来提·托合提	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副教授)
	吾布力卡斯木·买提斯迪克	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副教授)
	艾尔肯·玉逊	(新疆维吾尔医学高等专科学校,副教授)
	阿布都克热木·吐尔逊托合提	(新疆维吾尔医学高等专科学校,讲师)
	吐尔洪·吐尔逊	(新疆维吾尔医学高等专科学校,讲师)
	木合塔尔·努尔买买提	(新疆维吾尔医学高等专科学校,讲师)
	亚尔买买提	(新疆维吾尔自治区卫生厅中医民族医药管理处主任科员)
	斯拉甫·艾拜	(新疆维吾尔自治区维吾尔医医院院长,新疆维吾尔自治区维吾尔医研究所所长,主任药师)
	伊河山·伊明	(新疆维吾尔自治区维吾尔医研究所副所长,副编审)
	阿不力克木·努尔买买提阿吉	(新疆人民卫生出版社,编辑)

巴克·玉素甫　（新疆维吾尔自治区维吾尔医医院，主任医师）
买提卡斯木·斯地克　（新疆维吾尔自治区维吾尔医医院，主任医师）
哈丽达·艾山　（新疆维吾尔自治区维吾尔医医院，主任医师）
艾比布拉·艾力　（新疆维吾尔自治区维吾尔医医院，主任医师）
吐尔逊·吾甫尔　（新疆维吾尔自治区维吾尔医医院，主治医师）
吾布力·卡德尔　（喀什地区维吾尔医医院副院长，副主任医师）
艾则孜·坎吉　（喀什地区维吾尔医医院，主任医师）
买买提艾力·麻合木提　（喀什地区维吾尔医医院，主任医师）
茹克娅·莎地克　（喀什地区维吾尔医医院，主任药师）
尼木吐拉·艾拜都拉　（莎车县维吾尔医医院，副主任医师）
艾力阿吉·库尔班尼牙孜艾米琪　（和田地区维吾尔医医院，主任医师）
巴克·阿力木　（和田地区维吾尔医医院，主任医师）
阿布都合力克·斯马义　（和田地区维吾尔医医院，主任医师）
木依丁·阿巴尔　（和田地区维吾尔医医院，主任医师）

维吾尔医药学教材编写委员会办公室成员名单

办 公 室 主 任：吐尔洪·吾买尔　（新疆维吾尔医学高等专科学校校长，副主任医师）
办公室副主任：阿尔甫·买买提尼牙孜　（新疆维吾尔自治区卫生厅中医民族医药管理处处长，特聘研究员）
艾力·肉孜　（新疆维吾尔医学高等专科学校副校长，教授）
成　　　员：穆塔力甫·艾力阿吉艾米琪（新疆维吾尔医学高等专科学校，副主任医师）
吾布力艾山　（新疆维吾尔医学高等专科学校，副教授）
吾布力卡斯木·买提斯迪克　（新疆维吾尔医学高等专科学校，副教授）
阿布都克热木·吐尔逊托合提　（新疆维吾尔医学高等专科学校，讲师）
艾克拜尔·买买提　（新疆维吾尔医学高等专科学校，讲师））
艾力·孜瓦　（新疆维吾尔医学高等专科学校，讲师）
阿布都克优木·买提西热甫　（新疆维吾尔医学高等专科学校，讲师）
安瓦尔·杜力坤　（新疆维吾尔医学高等专科学校，讲师）
亚尔买买提　（新疆维吾尔自治区卫生厅中医民族医药管理处主任科员）
伊河山·伊明　（新疆维吾尔自治区维吾尔医研究所副所长，副编审）
阿不力克木·努尔买买提阿吉　（新疆人民卫生出版社，编辑）

كىرىش سۆز

ئۇيغۇر تېبابىتى — ئەمگەكچان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىختىن بۇيان تۈرلۈك كېسەللىكلەر بىلەن ئىزچىل كۈرەش قىلىشى جەريانىدا يەكۈنلىگەن تەجرىبىلىرىنىڭ ئىلمىي يەكۈنى.

ئۇيغۇر تېبابىتى — قەدىمدىن بۇيان 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاپ، كېسەللىكلەرگە قارشى تۇرۇپ، ساغلام ئۆسۈپ كۆپىيىشىگە خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتقان بىردىنبىر تېبابەت بولۇپ، ئۇ ئۆزىگە خاس نەزەرىيە سىستېمىسىغا ۋە بىر يۈرۈش داۋالاش ئۇسۇللىرىغا، مول دورا بايلىقلىرىغا ئىگە.

ئۇيغۇر تېبابىتى تارىختىن بۇيان ئۇستاز - شاگىرت تەربىيىلەش شەكلى ئارقىلىق ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملىشىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن ئىدى. 1983 - يىلى كۆكخوتتا ئېچىلغان مەملىكەتلىك 2 - نۆۋەتلىك مىللىي تېبابەتچىلىك خىزمەت يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى 1984 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنى خوتەندە قۇرۇشنى قارار قىلدى ھەمدە مەكتىپىمىز 1987 - يىلى تۇنجى قېتىم ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشنى باشلىدى. مەكتىپىمىزنى 1989 - يىلى 9 - ئايدا دۆلەت مائارىپ مىنىستىرلىقى رەسمىي تەستىقلاپ ئەنگە ئالدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىزباسارلىرىنى تەربىيىلەش ئىشلىرى ھازىرقى زامان مائارىپى دەۋرىگە قەدەم قويدى.

1986 - يىلىدىن باشلاپ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ سابىق نازىرى مەرھۇم ئىسھاقجان مەھمۇدىنىڭ مەسلىھەتچىلىكى، سابىق نازىر رەقىپ ئاbباسنىڭ رەھبەرلىكى، مۇئاۋىن نازىر مۇھەممەتئىمىن سابىرنىڭ بىۋاستە يېتەكچىلىكى، جۇڭيى - مىللىي تېبابەتچىلىك دورىگەرلىكىنى باشقۇرۇش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ئارىپ مۇھەممەت نىيازنىڭ تەشكىللىشى بىلەن ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدىكى ئۇيغۇر تېبابىتى مۇتەخەسسىسلىرى مەكتىپىمىزنىڭ تۇنجى ئەۋلاد دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تۈزۈشنى باشلاپ، 1992 - يىلى بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى تولۇق ئاخىرلاشتۇردى. بۇ دەرسلىكلەرنى باشتىن - ئاخىر ئالىي مۇھەررىر مەرھۇم ئىنايىتۇللا ھېلىمى، ئۇيغۇر تېبابەت ئالىمى، تىلشۇناس مەرھۇم ھاجى ئابدۇلھەمىد يۈسۈفى قاتارلىقلار بېكىتىپ، تەھرىرلەپ ۋە ئىش قوشۇپ، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى ئىلگىرى - كېيىن نەشر قىلىپ، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك مائارىپىغا تۇنجى ئاساس سالغان ئىدى. مەكتىپىمىز ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ نازىرى مۇھەممەتئىمىن ياسىن، سابىق مۇئاۋىن نازىر گۈلبوستان سابىت قاتارلىقلارنىڭ

رەھبەرلىكى بىلەن مەكتىپىمىزنىڭ ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش سۈپىتىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئۇيغۇر تېبابىتى ئىزباسارلىرىنى ئەتراپلىق، سەۋىيىلىك، سۈپەتلىك تەربىيىلەش ئۈچۈن، 10 نەچچە يىللىق ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىمىزنى يەكۈنلەش ئاساسىدا مەكتىپىمىزنىڭ ئىككىنچى ئەۋلاد دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تۈزۈشنى 2002 ـ يىلى باشلىغانىدۇق. مەكتىپىمىز بىر نەچچە يىلدىن «ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى» نامىدىكى بۇ كونسپېكتنى نەشرگە تاپشۇرغىنىمىزدىن كېيىن، قۇرۇلما ۋە مەزمۇن جەھەتلەردە نۇرغۇنلىغان يېتەرسىزلىكلەرنىڭ بارلىقى بايقىلىپ، مەزكۇر كونسپېكتقا مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ئەمچى، ئابلىكىم نۇرمۇھەممەت ھاجى قاتارلىقلار كۆپ ئەجىر سىڭدۈرۈش ئارقىلىق قۇرۇلما جەھەتتە باشتىن ـ ئاخىر قايتىدىن رەتلەپ، تېمىغا مۇناسىۋەتسىز، ئىلمىيلىكى يوق دەپ قارالغان مەزمۇنلارنى قالدۇرۇۋېتىپ، «ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى» دەرسلىكىگە كىرگۈزۈلۈشكە تېگىشلىك بولسىمۇ، كونسپېكتقا كىرگۈزۈلمەي قالغان زور بىر قىسىم مەزمۇنلارنى ۋە دورىلارنى يېڭىدىن يېزىپ چىقىپ، دورىلارنىڭ ھەر قايسى تىللاردىكى ناملىرىنى تولۇقلاپ، مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارغا سېلىشتۇرۇپ بېكىتىپ، قېلىپلاشتۇرۇپ، «ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى» دەرسلىكىنىڭ ئىلمىيلىكىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، پايدىلىنىش قىممىتىنى ئاشۇردى.

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى بۇ دەرسلىكنىڭ سىستېمىلىق، مۇكەممەل، سۈپەتلىك، تەلەپكە لايىق نەشر قىلىنىشى ئۈچۈن زور كۈچ چىقاردى. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇلارغا ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمىز.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابىتى دەرسلىك
ماتېرىياللىرىنى تۈزۈش كومىتېتى ئىشخانىسى
2006 ـ يىلى 1 ـ مارت

نەشرىياتتىن

ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى — ئۇيغۇر تېبابىتى دورىگەرلىكىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى.

بۇ دەرسلىك ئومۇمىي قىسىم ۋە مەخسۇس قىسىمدىن ئىبارەت چوڭ ئىككى بۆلەككە بۆلۈندى. ئومۇمىي قىسىمدا ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى ھەققىدە چۈشەنچە، ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمىنىڭ تەتقىقات ئوبيېكتى، ۋەزىپىسى ۋە ئۇنى ئۆگىنىش ئۇسۇلى، ئۇيغۇر تېبابىتى دورىگەرلىك ئىلمىنىڭ قىسقىچە تەرەققىيات تارىخى؛ ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلىرىنىڭ كېلىش مەنبەسى، ئۇلارنى يىغىۋېلىش، ساقلاش ۋە ئۈنۈمىنىڭ تۇرۇش مۇددەتى؛ ئۇيغۇر تېبابىتىدە خام دورىلارنى تونۇش ۋە پەرقلەندۈرۈش ئۇسۇللىرى؛ ئۇيغۇر تېبابەتىدە، خام دورىلارغا تەبىئەت بەلگىلەش ۋە ئۇلارنى خۇسۇسىيەتكە ئايرىش قاتارلىق مەزمۇنلار تونۇشتۇرۇلدى.

مەخسۇس قىسمى ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ خام دورىلارنى خۇسۇسىيەتكە ئايرىش پرىنسىپى بويىچە خىلتسىز غەيرىي تەبىئىي كەيپىياتنى تەڭشىگۈچى دورىلار، غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنى پىشۇرغۇچى دورىلار، غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنى سۈرگۈچى دورىلار، قان تازىلىغۇچى دورىلار، قان كۆپەيتكۈچى دورىلار قاتارلىق 45 بابقا بۆلۈندى، ھەر بىر بابى بىر نەچچە خىل دورىنى ئۆز ئىچىگە ئېلىپ، ئۆز نۆۋىتىدە شۇ خىل دورىنىڭ تونۇشى، خىمىيىلىك تەركىبى، فارماكولوگىيىلىك تەسىرى، تەبىئىتى، خۇسۇسىيىتى، ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر، ئىشلىتىش ئۇسۇلى، ئىشلىتىش مىقدارى، زىيانلىق تەسىرى، تۈزەتكۈچىسى، ئورۇنباسارى، چىقىش ئورنى، پىششىق دورا ياسالمىسى قاتارلىق مەزمۇنلار تونۇشتۇرۇلدى. خۇسۇسىيىتى ئورتاق بولغان بىر قىسىم دورىلار مۇناسىۋەتلىك بابلاردا تەكرارلاندى. ھەممە ئوقۇغۇچىلارنىڭ خام دورىلارنى پەرقلەندۈرۈشىگە ياردىمى بولۇش ئۈچۈن، شۇ خىل دورىنىڭ رەڭلىك سۈرىتى كىتابنىڭ ئاخىرىغا قوشۇمچە قىلىندى.

ئوقۇغۇچىلار بۇ دەرسلىكنى ئۆگىنىش ئارقىلىق ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلىرىغا ئائىت بىلىملەرنى ئىگىلەپ، ئۇيغۇر تېبابىتى دورىگەرلىكىگە ئاساس سالالايدۇ.

بۇ دەرسلىك، شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومى ئوقۇغۇچىلىرىدىن سىرت، ھەر دەرىجىلىك ئۇيغۇر تېبابىتى دوختۇرخانىسىدىكى تېۋىپ، دورىگەرلەرنىڭ ۋە دورا تەتقىقاتچىلىرىنىڭ پايدىلىنىش ماتېرىيالى بولالايدۇ.

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى
2006 - يىلى 1 - مارت
ئۈرۈمچى

مۇندەرىجە

يىگىرمە توققۇزىنچى باب يۇرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 1

كىرەش 2

كېۋەز چېچىكى 3

مارجان 5

تاغ سۇنبۇلى 6

سۇنبۇل چىنى 8

لەئلى 10

ئاق مەۋسەل 11

زۇمرەت 12

ئالما 14

ھېقىق 16

پىلە غوزىسى 17

ئۈشنە 19

بىدمىشكى 21

سۇنبۇل ھىندى 22

سازەج ھىندى 24

مەرزەنجۇش 26

مەرۋايىت 29

دۇرنەج ئەقرەبى 31

نارمىشكى 32

پەرەنجىمىشكى 34

ياقۇت 35

رەيھان ئۇرۇقى 37

ئاق سەندەل 38

قىزىل سەندەل 39

پويرارىيە يىلتىزى 41

زۇرۇمبات 42

قاشتېشى 44
ئالتۇن 45
كۈمۈش 46
گۆلى گاۋزىبان 47
ئوتتۇزىنچى باب جىگەرنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 57
ئىزخىر مەككى 58
چوك چىلان 59
قوي جىگىرى 61
لەكى مەغسۇل 62
ئېۋكومىيە دەرىخى قوۋزىقى 64
مەرۋايىت 65
جىنتىيانا 66
دولانا 70
رەۋەن 72
سەئدى 74
سۇندۇرۇس 76
زەرنەپ 78
ئۈد ھىندى 79
تەرخەمەك 81
ئاق شېكەر 83
سەئدى كوفى 84
پىلە قۇرتى 86
ئوتتۇز بىرىنچى باب ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 99
زۇپا 100
چۆل رەيھىنى 101
چۇغۇندان 102
تىزغا 104
تەڭگىيوپۇرماق گۈلى 105
ئاق قېيىن قوۋزىقى 107
تاتلىق شاپتۇل مېغىزى 108

تاتلىق ئۆرۈك مېغىزى 109
قوي ئۆپكىسى 110
مۇرچۇبە 111
يىلان ئۆتى 113
ئىلى سوغىگۈلى 114
چامغۇر 116
نىشاستە 117
لوبان 119
رۇببى سۇس 121
راتىيانەج 122
قۇندۇزئوت 124
قوڭغۇراقگۈل يىلتىزى 125
ئەرۋسە ياپرىقى 127
شۇمشا ئۇرۇقى 128
شېكەرتىغال 130
تاغ پىيىزى 132
زىغىر ئۇرۇقى 133
زىغىر يېغى 135
بېھى ئۇرۇقى 137
ئەرەب يېلىمى 138
كەتىرا 140
ئىشەك سۈتى 142
ئۈجمە يىلتىزى پوستى 143
شىقىلداق يىلتىزى 145
قارلىغاچ چاڭگىسى 146
ئوتتۇز ئىككىنچى باب ئاشقازان، ئۈچەينى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 157
ئامىلە 158
گۈلدارچىن 160
خولىنجان 161
قېتىق سۈزمىسى 163

سىسالىيۇس 164
چۆژگۈن ئۈندۈرمىسى 166
ماگنولىيە 167
تاغ دېنى 168
يۇمىلاق قاقىلە 169
ياۋا ئامۇت 171
پىچەكگۈل 172
قۇلماق 173
قوي قېرىنى 175
ئاقمۇچ 176
ئارپىبەدىيان يىلتىزى پوستى 177
ئارپا ئۈندۈرمىسى 179
پىستىگۈل يىلتىزى 180
جىغان مېۋىسى 181
قاقىلە 183
قىزىلچا 184
توخۇ تاشلىقى پوستى 186
پىنىە 187
جۇۋنە 189
شاخار 191
مەستىكى رۇمى 192
كۈلى بېھىسى 194
پىياز 195
لاچىندانە چىنى 197
ئوتتۇز ئۈچىنچى باب ئۆتنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 207
قومۇش يىلتىزى 208
سەپرائوت يىلتىز پوستى 209
نېلۇپەر ئۇرۇقى 211
ئالقات يىلتىزى پوستى 212
پچانگۈل يىلتىزى 214

غۇنچىئۇزۇم …… 215
سۇ بۆلجۇرگىنى …… 217
جۇڭگو ماڭدارى …… 218
پىيزەك ئامۇت …… 219
گۇل ياسمەن …… 221
بۇرجۇن …… 222
كاسنە …… 223
زىرىق …… 225
يۆگمەچئوت …… 226
كۆك ماش …… 228
ئوتتۇز تۆتىنچى باب تالنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار …… 231
تەسۋىقوناق …… 232
هايۋاناتلارنىڭ تىلى …… 233
شىنجاڭ قانتېپەرى …… 234
بەرخۇت دەرىخى قوۋزىقى …… 236
بايناق …… 238
ئاق ماش …… 239
تارانتاس …… 240
ئوتتۇز بەشىنچى باب بۆرەك، دوۋساقنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار …… 247
سۆئىلەب مىسرى …… 248
جەرەن …… 250
تۇلكە …… 251
توشقانزەدىكى …… 253
بېدە ئۇرۇقى …… 254
بۇغا قېنى …… 255
پىياز ئۇرۇقى …… 256
هەلىيون ئۇرۇقى …… 258
تۇخۇم سېرىقى …… 260
ئاقىرقەرها …… 261
نوقۇت …… 263

نارجىل 264
بەسباسە 266
ئاق بەھمەن 268
زاغۇن ئۇرۇقى 269
سەۋزە ئۇرۇقى 271
ئوتتۇز ئالتىنچى باب باھنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 279
رىگ ماھى 280
يەر ياڭىقى يېغى 281
سەقەنقۇر 282
بۆكەن مۈڭگۈزى 284
ھەسەل 285
پەنەرمايە 287
توشقانتۇلاق 288
مالىنا 289
سەمەكتۇس سەيدا 291
غاز تۇخۇمى 292
غاز گۆشى 293
جىگدە چېچىكى 294
بۇقا چۇيىسى 296
قارا چېكەتكە 297
ھەببى قەلقەل 299
چەشمى خۇرۇس 300
شاقاقۇل مىسرى 302
يىڭنە بېلىق 303
ئوتتۇز يەتتىنچى باب باللىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 321
باشاق مۈڭگۈزى 322
دىپساكۇس 323
لېپەكگۈل 324
نارگۇل ئۇرۇقى 326
تىرېمولىت تېشى 327

بالا ھەمراھى 329

ئوتتۇز سەككىزىنچى باب سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتكۈچى دورىلار 333

قارىيۇق 334

چىگىت مېغىزى 335

ئېشەكقومۇشى 337

ياۋا كۆنجۈت 338

قارا كۆنجۈت 339

ئاق كۆنجۈت 341

كۆكنار ئۇرۇقى 342

پىندۇق 344

چىلغوزا 345

تۆدەرى 347

پىستە مېغىزى 348

ھەببۇتۇلخۇزرا 351

ھەببى زەلەم 352

ھەببى رىشاد 353

يەر ياڭىقى 354

ئوتتۇز توققۇزىنچى باب كۆزنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 359

سۇرمە 359

سەرەس 361

قوي ئۆتى 362

ھۆپۈپ گۆشى 363

سېغىزخان 364

تاجىگۇل ئۇرۇقى 365

تۇتىيا 367

قىرىقىنچى باب ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 371

رۇسۇت 372

زەمچە 373

ئوسما يىلتىزى 376

شاتۇت 378

مىئە سائىلە …… 379
موزا …… 381
مۈرمەككى …… 383
كۆپىكى دەريا …… 385
كەبابە …… 387
كات ھىندى …… 388
بادام شاكىلى …… 390
كاۋاۋىچىنى …… 391
قىرىق بىرىنچى باب پەي، مۈسكۈل، نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 393
قىرغاۋۇل …… 394
چىڭگىلىك …… 396
چىرك يوپۇرماقلىق جىنتىيانا …… 397
تولغىماچ مېژىلىك تاغ كۈنجۈتى …… 398
كۈندۈش …… 399
ياۋا توشقان گۆشى …… 401
تاشچىچىكى …… 403
يىلپىز سۆڭىكى …… 404
ئۈزۈنچاق زىراۋەندە …… 405
بۆرە سويمىسى يىلتىزى پوستى …… 407
بۈزۈن …… 409
بۈغىتاپان …… 410
ھەببۇلغار …… 411
شۈمبۇيا …… 413
ئاق پارپا …… 414
قاقىرا تۈمشۇق …… 416
زۈپتى رۈمى …… 417
ھىك …… 418
چۈمۈلە …… 420
بوزۇغا …… 422
جويۇز …… 424

بالادۇر 426
مالكەنگىنى 428
زەيتۇن يېغى 429
كاشىم 431
قارا پارپا 432
قەلەمپۇر يېغى 435
ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى 437
فەرپىيۇن 439
ئادراسمان ئۇرۇقى 441
ئادراسمان ئۇرۇقى يېغى 444
ئادراسمان 445
كۈچۈلا 447
تۆگە يېغى 449
سۇزاپ 450
جىنچاتقىلى يىلتىزى 451
ئەرمۇدۇن دەرىخى قوۋزىقى 452
بوزىدان 453
قىرىق ئىككىنچى باب تەشەننۇچنى بوشاشتۇرغۇچى دورىلار 461
كەۋرەك 461
ئاق چۈغلۈق 463
تاتلىق بادام يېغى 464
قىرىق ئۈچىنچى باب تېرىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 467
ئاچچىق قۇستە 468
مىس دېتى 470
قەردمانە 473
ئالا كۈلۈك 474
چالموگرا يېغى 476
نۆشۇدۇر 477
سامساق 479
خېنىگۈلى ئۇرۇقى 483

چاقفاقئوت 485
چاقفاقئوت ئۈرۈقى 486
تاغ كەرەپشىسى ئۈرۈقى 488
ئاق قىچا ئۈرۈقى 489
كالىي زىرە 491
جىنكېۋىزى ئۈرۈقى 492
ئوردان 494
قارا خەربەق 496
كۈنجۈت يېغى 498
سىيادان 500
بىلسان يېغى 502
كۆك ئەمەن 503
شاترەنجى 504
قىزىل قىچا 506
سىيادان يېغى 508
قىرىق تۆتىنچى باب داغ، سەپكۈن چۈشۈرگۈچى دورىلار 515
چىگىت يېغى 515
غارغار 516
نەرگىس گۈلى ئۈرۈقى 519
كىلىمىل تېشى 520
قىرىق بەشىنچى باب چاچنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار 523
ئوسما يوپۇرمىقى 523
ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى 525
شاپتۇل مېغىزى 526
شاپتۇل مېغىزى يېغى 528

يىگىرمە توققۇزىنچى باب يۈرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، يۈرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەر تەسىرىدىن، يۈرەكتە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە يۈرەك ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىكلەر (يۈرەك مۇسكۇلىغا قان ۋە ئوزۇقلۇق يېتىشمەسلىك، يۈرەك سانجىقى، يۈرەك مۇسكۇل تىقىلمىسى، يۈرەك رىتىمسىزلىقى، يۈرەك زەئىپلىشىش، تۇتقاقلىق، ئىشتىھاسىزلىق، ھەزىم ئاجىزلاش، ھىستېرىيە، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيز تۇتۇلۇش، نېرۋا ئاجىزلىق، جۇنۇن، مالىخۇلىيا، تۆۋەنكى مۆچىلەر ئىششىش ...) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ. يۈرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە كېسەللىك سەۋەبىگە قاراپ، مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ. يۈرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق ياكى قۇرۇق سوغۇق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار يۈرەك مۇسكۇلىنى قۇۋۋەتلەش، ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش رولىنى ئوينايدۇ دەپ قارىلىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار يۈرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: كىرەش، كېۋەز چېچىكى، مارجان، تاغ سۇمبۇلى، سۇمبۇل چىنى، لەئلى، ئاق مەۋسەل، زۇمرەت، ئالما، ھېقىق، پىلە غوزىسى، ئۆشنە، بىدىمىشكى، سۇمبۇل ھىندى، سازەج ھىندى، مەرزەنجۇش، مەرۋايىت، دۇرنەج ئەقرەبى، نارمىشكى، پەرەنجىمىشكى، ياقۇت، رەيھان ئۇرۇقى، ئاق سەندەل، قىزىل سەندەل، پويرارىيە يىلتىزى، زۇرۇمبات، قاشتېشى، ئالتۇن، كۈمۈش، گۈلى گاۋزىبان.

گاۋزىبان ھىندى، ئۇستىقۇددۇس، بىستىپايەنج، بادرەنجىبۇيا، تاغ بادرەنجى بۇيا، ئۇدسەلىب، قىزىلگۈل، لىمون، چۆل يالپۇزى، لوكات، لوپنۇر كەندىرى، ئەتىرگۈل، سەۋزە، كەھرىۋا، تاباشىر، زەھرەموھرە، ئالتۇن ۋاراق، كۈمۈش ۋاراق، ئەنبەر، ئىپار، لاچىندانە ھىندى، گۈلدارچىن، زەپەر.

كىرەش
(当归 dang gui)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Angelicae Sinensis

[ئىنگلىزچە نامى] Chinese Angelica

[تونۇش]

بۇ كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «كىرەش» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (1.29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىق تەركىبى ئۇچۇچان ماي ۋە سۇدا ئېرىيدىغان تەركىبىدىن ئىبارەت. ئۇچۇچان ماي ئاساسەن نېيترال خۇسۇسىيەتلىك. كىسلاتالىق، فىنوللۇق خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئۈچ خىل تەركىبىدىن تۈزۈلگەن. يەنە ئاز مىقداردىكى ئامىنو كىسلاتاسى، ۋىتامىنلار سىلىن، ناترىي، سىنك قاتارلىق ئېلېمېنتلاردىن تەركىب تاپقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] يۈرەك رىتىمسىزلىقىنى تۈگىتىش، قان تومۇرلارنى كېڭەيتىش، قان ئايلىنىشىنى تېزلىتىش، قاندىكى ماينى ئېرىتىش، قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىش، ئاغرىق توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ھەيز ئاغرىتىپ كېلىشنى تۈگىتىش، راكنى كونترول قىلىش قاتارلىقلار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، قاننى سۇيۇلدۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەيز قالايمىقانلىشىش، ھەيز ئاغرىتىپ كېلىش، ھەيز تۇتۇلۇش، قان ئازلىق، ھەر خىل زەخىملىنىش، كۆكرەك پەردە ياللۇغى، تۇغۇتتىن كېيىنكى قەۋزىيەت، پۇت ئاغرىقى، غەلۋىرەك قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كىرەش 12 گرام، ئاق چۇغلۇق 12 گرام، رۇمبەدىيان ئالتە گرام، پىششىق

ئەگرسۇناي 12 گرام (ھەيز ئاغرىتىپ كەلسە، تاغ دىنى قوشۇلىدۇ) قايىنىتىپ ئىچىپ بەرسە، ھەيز قالايمىقانلىشىشقا شىپا بولىدۇ.

2. ياڭاق مېغىزى 12 گرام، زاراڭزا چېچىكى سەككىز گرام، كىرەش 8 گرام، ھەممىسىنى قوشۇپ، قايىنىتىپ ئىچىپ بەرسە، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

3. كىرەش بىلەن تاغ دىنىنىڭ ھەر بىرىدىن 35 گرامدىن ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، ھەر قېتىمدا 12 گرامدىن قايناق سۇ بىلەن ئىچسە ياكى ئۈچ پارچە خام زەنجىۋىل قوشۇپ قايىنىتىپ ئىچىپ بەرسە، ھەيز ئاغرىتىپ كېلىشكە شىپا بولىدۇ.

4. كەتىرا 105 گرام، ئاق چۈغلۈق 210 گرام، كىرەش 10 گرام، توشقانزەدىكى 70 گرام، ئاقلانغان چۈچۈكبۇيا يىلتىزىدىن 70 گرام ئېلىپ، قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنگە ئىككى قېتىم، ھەر قېتىمدا 105 گرامدىن ئىچىپ بەرسە، قان ئازلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

5. كەتىرا 12 گرام، پىيىزەك 12 گرام، شاپتۇل مېغىزى 12 گرام، زاراڭزا چېچىكى 12 گرام، ئاق قىچادىن 12 گرامدىن ئېلىپ، ھەممىسىنى قوشۇپ قايىنىتىپ ئىچىپ بەرسە، جاراھەت ۋە زەخىملەرنى پۈتتۈرىدۇ.

6. كىرەشنى كۈنجۈت يېغى بىلەن قورۇغاندىن كېيىن ھەر قېتىم 12 گرامدىن ئېلىپ سۇدا قايىنىتىپ ئىچىپ بەرسە، تۇغۇتتىن كېيىنكى چوڭ تەرەت قېتىپ قېلىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 16 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] نىلۇپەر، گۈل بىنەپشە.

[ئورۇنباسارى] پىششىق ئەگرسۇناي.

[چىقىش ئورنى] غۇلجا ۋە ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] كىرەش شەربىتى.

كېۋەز چېچىكى

(棉花花 mian hua hua)

[ئەرەبچە نامى] زہرالقطن

[پارسچە نامى] گل پنبہ

[ئوردۇچە نامى] کپاس کا پھول

[لاتىنچە نامى] Tomentum Gossypii

[ئىنگلىزچە نامى] tomentum of upland cotton

[تونۇش]

بۇ لەيلىگۈل ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غولluq ئۆسۈملۈك ياكى چاتقال كېۋەز غوزىلاشتىن بۇرۇن ئېلگىرى ئېچىلغان چېچىكى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ گۈلى «كېۋەز چېچىكى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. قۇرۇتۇلغان گۈلى سېرىق رەڭلىك، گۈل كاسىسى ئىستاكان شەكىللىك بولۇپ، گۈل تاج ياپراقچىسى بەش، سېرىق رەڭلىك، ئوتتۇرىسى سۆس بىنەپشە رەڭلىك، ئازراق پۇرىقى بار، تەمى ئاچچىقراق كېلىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، ھەر خىل نېرۋا كېسەللىكلىرى، ۋەسۋەسچىلىك.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك رىتىمسىزلىقى، مالىخولىيا، مېڭە كېسەللىكلىرى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كېۋەز چېچىكى 25 گرام، ئۇستىقۇددۇس، گاۋزىبان، بادرەنجى بۇيا، سۇمبۇل قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. كېۋەز چېچىكىدىن گۈلقەنت تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 50~25 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] توسۇلۇش پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] پەرەنجمىشكى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدە تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ، ھىندىستان، مىسىر قاتارلىق ئەللەردىمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] كېۋەز چېچىكى گۈلقەنتى، كېۋەز چېچىكى شەربىتى.

[ئىزاھات] بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يەنە پاختىسى ۋە يىلتىزىمۇ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ، پاختىسى بەدەننى قىزىتىدۇ، يارىلارنىڭ ئۈستىگە قويسا، يارىنى مۇھاپىزەت قىلىدۇ، جاراھەتلەرنى قۇرۇتىدۇ، ئىششىقلارنىڭ ئۈستىدىن ئىسسىق ئۆتكۈزۈلسە، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، كۆيدۇرۇپ كۈلى مەلھەملەر تەركىبىگە قوشۇلىدۇ، يىلتىزىنىڭ ئۆزىنى يالغۇز ياكى باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ قايىنىتىپ ئىچسە، سۈيدۈك ۋە توختاپ قالغان ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ، قورساقتىكى ئۆلۈك ھامىلىنى ۋە بالا ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ، تۆرەلمىنىڭ تۇغۇلۇشىنى تېزلىتىدۇ.

مارجان
(珊瑚 shan hu)

[ئەرەبچە نامى] مرجان
[پارسچە نامى] مرجان
[ئوردۇچە نامى] مرجان
[لاتىنچە نامى] Corallium japonicum
[ئىنگلىزچە نامى] Japanese Coral
[تونۇش]

بۇ گورگىندا ئائىلىسىدىكى هايۋانات قىزىل رەڭلىك مارجان قۇرتىدىن ئاجرىلىپ چىققاندىن كېيىنكى هاك ماددىلىق ئىسكىلىت بولۇپ، بۇ خىل قىزىل قۇرتنىڭ ئىسكىلىتى يەنى سۆڭەكلىرى «مارجان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئادەتتە كېسىپ تاياقسىمان قىلىپ قويۇلىدۇ، ئۆزى قاتتىق، خۇددى فار فور خىشقا ئوخشايدۇ، ئاسان سۇنمايدۇ، پۇرىقى ۋە تەمى يوق (3.29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كالتسىي كاربوناتتىن ئىبارەت.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، كۆڭۈلنى ئېچىش، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، هۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك قوزغىلىش، قاتتىق بىئاراملىق، ۋەسۋەسچىلىك، ئاشقازان ئاجىزلىقى، هەر خىل قاناش، قانلىق ئىچى سۈرۈش، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىق، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تۆت گرام مارجاننى ئىككى گرام ئەرەب يېلىمى بىلەن قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ سۈپۈپىنى تۇخۇم ئېقى بىلەن قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، ئىچى سۈرۈش، ئۈچەي ۋە باشقا ئەزالاردىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ.

2. مارجان سۈپۈپىدىن بىر يېرىم گرامنى قايناق سۇ بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

3. ئۈچ گرام مارجاننى كۆيدۈرۈپ كۈلىنى هەر خىل جاراھەتلەرگە سەپسە، جاراھەتنىڭ

ئارتۇق گۆشلىرىنى يەپ، ساپ گۆش ئۇندۇرىدۇ، چىشنىڭ تۈۋىگە باسسا، چىش مىلىكىنى چىڭىتىدۇ.

4. تاباشىر 10 گرام، مارجان 5 گرام، ئاق سەندەل 10 گرام، قائىدە بويىچە سۈپۈپ قىلىپ يېسە، يۈرەك قوزغىلىشقا شىپا بولىدۇ، جاراھەتكە سەپسە، جاراھەت پۈتتۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.5 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەترا.

[ئورۇنباسارى] كەھرىۋا، خۇنسىياۋشان.

[چىقىش ئورنى] تەيۋەن-ۋە جەنۇبىي دېڭىز رايونى ئەتراپلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۈپۈپى سەرتان، خېمىرى مەرۋايىت، قۇرسى كەھرىۋا.

[قوشۇمچە] مارجان ئىككى خىل بولىدۇ، بىرى ئىنچىكە، خۇددى دەرەخ شېخىغا ئوخشايدۇ، بۇ «شاخ مارجان» دېيىلىدۇ، يەنە بىرسى قاتتىق، يۇرۇشلۇك پارچە ھالەتتە بولۇپ، بۇ «بىخ مارجان» دېيىلىدۇ. ئۇيغۇر تېبابىتىدە ھازىر «بىخ مارجان» كۆپرەك ئىشلىتىلىدۇ، بۇ ئىككىسى خۇسۇسىيەت ۋە بارلىق تەرەپلىرى بىر - بىرىگە ئوخشايدۇ، بىزنىڭ تونۇشتۇرغىنىمىز بۇ ئىككى خىل مارجانغا ئورتاق بولغان مارجاندۇر.

تاغ سۈنبۈلى
(马蹄香 ma ti xiang)

[ئەرەبچە نامى] سنبل جبلی

[پارسچە نامى] سنبل کوہی

[ئوردۇچە نامى] بالچھر پہاری

[لاتىنچە نامى] Rhizoma et Radix Valerianae Jatamansi

[ئىنگلىزچە نامى]

[تونۇش]

بۇ سۈنبۈل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تاغ سۈنبۈلى (Valeriana Jatamansi Jones) بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىز سىمان غولى ۋە يىلتىزى «تاغ سۈنبۈلى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىز سىمان غولى ياپىلاق سىلىندىر شەكىلـ لىك، سەل ئېگىلگەن بولۇپ، سىرتى قوڭۇر رەڭلىك، بوغۇملۇق، ئاستى تەرىپىدە كۆپ ساندىكى چاچما يىلتىزى بار، ئۆزى چىڭ، چۇرۇك بولۇپ، ئاسان سۇنىدۇ. تەمى سەل

ئاچچىق، ئالاھىدە خۇش پۇراقلىق بولىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] تاغ سۇنبۇلىنىڭ تەركىبىدە، ئۇچۇچان ماي، ۋلترات (Valtrate) ، دىدروۋالترات (Didrovaltrate) ۋە ۋالېروسىدات (Valerosidate) ، لىنارىن ئاكاسىئىن (Linarin Acaciin) ۋە لىنارىن ۋالېرىئانات (Linarin Valerianate) قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، پەي، نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەش، يۈرەكنى قوزغىتىش، تارتىشىپ قېلىشنى قايتۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىق ياندۇرۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تىنچلاندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك ئاجىزلىقى، پەي ۋە نېرۋا ئاغرىقلىرى، سەرئى، ھەيز توسۇلۇش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ئىشتىھاسىزلىق، جىگەر ئىششىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تاغ سۇنبۇلىدىن ئىككى گرامنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ، قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچسە ياكى ئۇنىڭدىن شەربەت تەييارلاپ ئىچسە، يۈرەك، پەي ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. تاغ سۇنبۇلى، ئوغرىتىكەن، قوغۇن ئۇرۇقى ھەر بىرىنى 10 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، سۈيدۈك تۇتۇلۇشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. تاغ سۇنبۇلى بىلەن زاراڭزا چېچىكىنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ھەيز توسۇلۇشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گۈل يېغى، كەترا.

[ئورۇنباسارى] سۇنبۇل چىنى، سۇنبۇل تىپ ۋە سۇمبۇل ھىندى.

[چىقىش ئورنى] خېنەن، خۇبېي، سىچۇەن، يۈننەن قاتارلىق ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ، شەنشى ئۆلكىسىدە تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ، ھىندىستان ۋە ياۋروپا ئەللىرىدىنمۇ چىقىدۇ.

[قوشۇمچە] «ئەلقانۇن» دا خېلى بۇرۇنلا سۇنبۇل نامىدا (Valeriana Jatamansi Jones) ئۆسۈملۈك بايان قىلىنغان، مۇشۇ لاتىنچە نامنى ئاساس قىلىپ ئىزدىگەندە، بۇ ئۆسۈملۈك

ئوردۇچە نامى «تىگەر» دېيىلىدۇ. لېكىن بەزى كىتابلاردا تىگەرنى «ئاسارۇن» نامى بىلەن ئاتاپ، تاغ سۇنبۇلنى خاتا ھالدا ئاسارۇن دەپ ئىشلىتىپ كېلىنگەن. ئاسارۇننىڭ ئىلمىي نامى «asarum ewropaeum» بولۇپ، بۇ زىراۋەندە ئائىلىسىگە كىرىدۇ. تاغ سۇنبۇل بولسا، سۇنبۇل ئائىلىسىگە كىرىدۇ، شۇڭا بۇ خاتالىقنى تۈزىتىش زۆرۈر.

سۇنبۇل چىنى
(甘松 gan song)

[ئەرەبچە نامى] سنبول صيني
[پارسچە نامى] سنبول چيني
[ئوردۇچە نامى] سنبول چيني
[لاتىنچە نامى] Radix et Rhizoma Nardostachyos
[ئىنگلىزچە نامى] Chinese Nardostachys Root and Rhizoma
[تونۇش]

بۇ سۇنبۇل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئېگىزلىكى 35~25 سانتىمېتىر ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈك جۇڭگو سۇنبۇلى (Nardostaghys Chinensis Batalin) بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ غولى ۋە يىلتىزى «سۇنبۇل چىنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ھازىر رايونىمىزدا ئىشلىتىلىۋاتقان سۇنبۇل مۇشۇنىڭدىن ئىبارەت. بۇنىڭ گۈلى ۋە ئۇرۇقى بولمايدۇ، رەڭگى قارا سېرىققا مايىل، خۇشبۇي، ئۆتكۈر پۇراقلىق، يىلتىزى بىرئاز قاتتىق (5.29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] سۇمبۇل چىنىنىڭ يىلتىزىسىمان غولىدا ئارىستولېن (Aristolene)، ناردوستا خون (Nardostachone)، دىبىلون (Debilone)، ناردوزىنون (Nardosinone)، ۋالېرانون (Valeranone)، پاتخۇئۇلى ئالكوھول (Patchouli alcohol) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىغا بولغان تەسىرى: سۇمبۇل چىنىنىڭ تىنچلاندۇرۇش تەسىرى بار، زەھەرلىك تەسىرى ئازراق.

2. ۋالېرانون يۈرەك رىتىمى تەرتىپسىزلىنىشكە قارشى تۇرۇش ئۈنۈمىگە ئىگە ۋە خېلى ئىشەنچلىك دورا ھېسابلىنىدۇ. يات ئورۇن خاراكتېرلىك قېرىنچە مەنبەلىك رىتىمنى تورمۇزلاش تەسىرى خېنىندىن ۋە خېنىن ئۆسۈملۈكدىكى ئۇچۇچان مايدىن كۈچلۈك ھەم زەخمەلىنىش مەنبەلىك يۈرەك دالانچىسى تىترەش ۋە پارپا زەھىرى مەنبەلىك يۈرەك دالانچىسى

تالالىرى تىترەشنى تىزگىنلىشى خېنىن بىلەن ئوخشايدۇ.

3. باكتېرىيىگە قارشى تورۇش تەسىرىگە ئىگە، سۇمبۇل چىنىنىڭ 800 : 1 نىسبەتلىك قويۇقلۇقتىكى ئېرىتمىسى زەمبۇرۇغنى تورمۇزلايدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، چىرايىنى چىرايلىق قىلىش، قو- رۇش، تۇتۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاشقازان بىلەن ئۈچەيگە بۇزۇق ماددىلارنىڭ قۇيۇلۇشىنى توسۇش، تاش پارچە- لاش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك، نېرۋا، ئاشقازان ۋە جىگەر ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، قورساقتا سۇ چۆ- شۈش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، يۈرەك رىتىمى قالايمىقانلىشىش، ھەيز توسۇلۇش، كۆپ تەرلەش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇنبۇلنى ئەمەن ۋە سەندەل بىلەن بىرگە تالقانلاپ ئىچىپ بەرسە، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ؛ بەدەنگە سۈركىسە، خۇشبۇي قىلىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇنبۇلنى قايىنىتىپ سۈيىدە ئولتۇرسا، ھەيزنى راۋانلاشتۇرى- دۇ.

3. مۇۋاپىق مىقداردىكى يۇمغاقسۈت بىلەن سۇنبۇل چىنىنى تالقانلاپ كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى قىزىللىقنى كۆتۈرىدۇ ۋە كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كىرپىك ئۈندۈرىدۇ، دورىلارنىڭ قۇۋۋىتىنى كۆز قاتلاملىرىغا يەتكۈزۈپ، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتىدۇ، موزا بىلەن كۆزگە تارتسا، ياشنى توختىتىدۇ.

4. سۇنبۇلدىن 500 گرامنى 700 گرام ئۈزۈم سۈيىدە قايىنىتىپ يېرىمى قالغاندا ئېلىپ، ئۈچ ھەپتە ئاپتاپتا قويۇپ ئىچىپ بەرسە يۈرەك، نېرۋا، ئاشقازان، جىگەر ۋە كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، ئىسپىغول.

[ئورۇنباسارى] سۇنبۇل ھىندى.

[چىقىش ئورنى] سىچۈەن، گەنسۇ، چىڭخەي، شىنجاڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئامىلە نۆشدارى، مەجۇنى دەبدۇلۋەرد.

لەئلى
(喇子 la zi)

[ئەرەبچە نامى] لعل
[پارسچە نامى] لعل
[ئوردۇچە نامى] لعل
[لاتىنچە نامى]
[ئىنگلىزچە نامى]
[تونۇش]

لەئلى قىزىل ياقۇتقا ئوخشايدىغان، لېكىن رەڭگى ئۇنىڭدىن سۇسراق، بىنەپشە رەڭ ياكى جىگەررەڭگە مايىل، ياقۇتقا قارىغاندا يۇمشاقراق، سۈزۈك پارقىراق، ناھايىتى ئەتىۋار مىنېرال ماددا بولۇپ، كلاسسىك تېببىي كىتابلاردا بەدەخشاندىن چىقىدىغىنىنىڭ ئەڭ ياخشى ھېسابلىنىدىغانلىقى ۋە بەكرەك قىزىل ھەم قاتتىق كېلىدىغانلىقى سۆزلەنگەن، ھازىر لەئلى ئاپتونوم رايونىمىزدىنمۇ چىقىدىغانلىقى، ئۇنىڭ رەڭگى ۋە سۈپىتىنىڭ ناھايىتى ياخشى ئىكەنلىكى ھەققىدە مەلۇماتلار بار (6.29 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە ۋە نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، قان توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك، مېڭە ۋە نېرۋا ئاجىزلىقى، يۈرەك چاپاقغۇراش، مالىخولىيا، جۇنۇن، ھىستېرىيە، سەرئى، ئۇنتۇغاقلىق، بوۋاسىر قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 0.5 گرام لەئلى كۇشتىسىنى گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ.

2. لەئلى كۇشتىسى، مەرۋايىت كۇشتىسى، بىخ مارجان كۇشتىسى ۋە ساپ ئەنبەردىن 0.5 گرامدىن ئېلىپ، ئۇنىڭغا ئاز مىقداردا ئىپار قوشۇپ يۇمشاق سالايە قىلىپ، قىزىلگۈل ئەرقى بىلەن ھەر كۈنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچىپ بەرسە، يۈرەك سانجىقى، يۈرەك تىترەش، يۈرەك تىقىلمىسى، يۈرەك زەئىپلىشىش، يۈرەك قوزغىلىش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.15 ~ 0.5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] لايىقلاشتۇرۇش ياخشى بولمىسا، ئەزالاردا توسۇلۇش پەيدا قىلىدۇ.
[تۈزىتىش چىسى] ئەرەب يېلىمى، كەتىرا.
[ئورۇنباسارى] مەرۋايىت.
[چىقىش ئورنى] ھىندىستان ھەم ئاپتونوم رايونىمىزدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ۋاسالىسى] خېمىرى مەرۋايىت.

ئاق مەۋسەل
(麦冬 mai dong)

[ئەرەبچە نامى] موصل ابيض
[پارسچە نامى] موصل سفيد
[ئوردۇچە نامى] موصل سفيد
[لاتىنچە نامى] Radix Ophiopogonis
[ئىنگلىزچە نامى] Dwarf Lilyturf Root tuber
[تونۇش]

گۈلسامساق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئاق مەۋسەلنىڭ تۈگۈنەك غولىدىن ئىبارەت (7.29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كۆپ خىل گلۇكوزىد، كۆپ خىل ستېروئىدلىق ساپونىن، شىلىمشىق ماددىلار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. قايتىلىمىسى تەجرىبە ھايۋانلىرىنىڭ ئوكسىگېن كەملىككە بولغان چىدامچانلىقىنى ئاشۇرىدۇ. تاجىسمان ئارتېرىيىدىن ئۆتىدىغان قاننىڭ مىقدارىنى ئاشۇرۇش ئارقىلىق يۈرەك مۇسكۇلىغا قان يېتىشمەسلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش رولىغا ئىگە. يۈرەك رىتىمسىزلىقىغا قارشى تۇرالايدۇ، يۈرەك مۇسكۇلىنىڭ قىسقىرىش كۈچىنى ئاشۇرىدۇ.

2. قان قەنتىنى كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلىتىش ۋە بەلگىلىك تىنچلاندۇرۇش تەسىرىگە ئىگە.

3. قايىنتىلمىسىنىڭ ئاق رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيە، چوڭ ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىسى، كېزىك تاياقچە باكتېرىيىسى قاتارلىق كۆپ خىل باكتېرىيىلەرنى كۆرۈنەرلىك تىزگىنلەش رولى بار.

4. سۇ ياكى ئىسپىرتتىكى ئاجرالمىسىنىڭ ئىچكى تورسىمان تېرە سىستېمىسىنىڭ يۇتۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش، ئەتراپ ئاق قان ھۈجەيرىلىرىنى ئاشۇرۇش، ئانتىتېلانىڭ

هاسىل بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە ئۇنىڭ ئىممۇنىتېت ئىقتىدارىنى ئۆزارتىش رولىغا ئىگە. يەنە بەدەندىكى ئەركىن رادىكالللارنى تازىلاش، قېرىشقا قارشى تۇرۇش رولىغا ئىگە.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدۇ، ئاشقازان، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك ئاجىزلىقى، يۆتەل، قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش، ئۆپكە ياللۇغى، ئۆپكە يىرىڭلىق ئىششىقى، نېرۋا ئاجىزلىقى، باھ ئاجىزلىقى قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

ئاق مەۋسەل، ئاق سەندەل، بىدمىشكى قاتارلىقلارنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ ئەرەق تارتىپ ئىستېمال قىلىپ بەرسە، يۈرەك چالاڭغۇراش ۋە يۈرەك ئاجىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 9~12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تال ۋە ئۇچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىششىق ئەگىرسۇناي.

[ئورۇنباسارى] ئاقسەندەل.

[چىقىش ئورنى] تاغ باغرىدىكى ئورمانلاردا ئۆسىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇپۇپى مەۋسەل.

زۇمرەت

(纯绿宝石 chun lu bao shi)

[ئەرەبچە نامى] زمرد

[پارسچە نامى] زمرد

[ئوردۇچە نامى] زمرد پانا

[لاتىنچە نامى] Colouriess bery

[ئىنگلىزچە نامى]

[تونۇش]

زۇمرەت يېشىل رەڭلىك، سۈزۈك، پارقىراق، ناھايىتى كۆركەم، پۇراقسىز، تەمسىز كەلگەن، ئاز ئۇچرايدىغان قىممەت باھالىق نەپىس مىنېرال بولۇپ، قاتتىق، يەنە كېلىپ يۇقىرى ئېلا ستىكلىققا ھەم ئىسسىقلىق ئۆتكۈزۈشچانلىققا ئىگە، دۇنيادا رەڭگى تەكشى،

ئاربلاشمىلىرى ئاز، سۇزۇك كەلگەن زۇمرەتلەر ئاز ئۇچرايدۇ، شۇڭا بۇ ناھايىتى ئەتىۋارلىق بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابىتىدە يېشىل رەڭلىك، سۇزۇك، پارقىراق، جۇلالىق، ساپ بولغىنى ياخشى ھېسابلىنىدۇ ۋە شۇ خىلى ئىشلىتىلىدۇ (8.29 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق، ئىككىنچى دەرىجىدە سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، جىگەر ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، قان توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، زەھەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك، مېڭە ۋە جىگەر ئاجىزلىقى، يۈرەك قوزغىلىش، يۈرەك چالاڭغۇراش، دەم سىقىش، يۈرەك سانجىقى، سېرىقلىق چۈشۈش، قورساققا سۇ چۈشۈش، بۆرەك ئاجىزلىقى، ئىچى سۈرۈش، قان تولغاق، سەرئى، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىقى، كۆزگە سۇ چۈشۈش، كۆزگە ئاق چۈشۈش، كۆز ياشاڭغىراش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تاباشىر 10 گرام، قاشتېشى ئۈچ گرام، سەندەل 10 گرام، زۇمرەت ئىككى گرام، قىزىلگۈل 15 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ، سۈپۈپ تەييارلاپ، يۈرەك ساھەسىگە چېپىپ بەرسە، يۈرۈك چالاڭغۇراشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئاقاقىيا 10 گرام، رۇببىسۇس 15 گرام، زۇمرەت ئىككى گرام، ئەنجىبار 10 گرام، ئىئىدە بويىچە ھەب تەييارلاپ ئىچسە ياكى سۈپۈپ تەييارلاپ، يەرلىك ئورۇنغا سەپسە، قان توختىتىدۇ، جاراھەت پۈتتۈرىدۇ.

3. سۈرمىدىن بىر گرام، زۇمرەتتىن بىر گرام، يۇمشاق سوقۇپ تالقانلاپ، كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆرۈش كۈچىنى ئاشۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] سىرتتىن ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ، ئىچكى تەرەپتىن 0.8 ～ 1 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆپ ۋاقىت ئىستېمال قىلسا دوۋۋاققا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، تەرخەمەك ئۇرۇقى.

[ئورۇنباسارى] مەرۋايىت، ياقۇت.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئالتاي ۋە كۆكتوقاي قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى زۇمرەت، خېمىرى گاۋزىبان ئەنبىرى.

[كۇشتە قىلىش ئۇسۇلى] بىرىنچى خىل ئۇسۇل: 60 گرام زۇمرەتنى 500 گرام

سەبرى لوئابى بىلەن بىر كوزىغا سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم ئېتىپ گىلى ھېكمەت قىلىپ، 20 كىلوگرام ئەتراپىدىكى كالا تېزىكى بىلەن ئوت يېقىلىدۇ، ئەگەر بىرئاز قاتتىق بولسا بۇ مەشغۇلات يەنە بىر قېتىم تەكرارلانسا بولىدۇ، ئاندىن ئۇنى ئېلىپ يۇمشاق سالايە قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئىككىنچى خىل ئۇسۇل: مۇۋاپىق مىقداردىكى زۇمرەتنى قىزدۇرۇپ، ھەر قېتىم قىزىلگۈل ئەرقىغە تاشلاپ داغلىغاندىن كېيىن، بەلگىلىك قىزىلگۈلنى سوقۇپ يۇغۇ. رۇپ زوۋۇلا قىلىپ، زۇمرەتنى ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ ئەتراپىنى گىلى ھېكمەت قىلىپ تېزەككە كۆمۈپ ئوت يېقىپ، ئاندىن ئېلىپ سالايە قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۈچىنچى خىل ئۇسۇل: ھۆل كۆك نىلۇپەرنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن پاقىيوپۇرمىقىنى سوقۇپ، زوۋۇلا قىلىپ ئۇنىڭغا كۆشتە قىلماقچى بولغان زۇمرەتنى سېلىپ گىلى ھېكمەت قىلىپ مۇۋاپىق مىقداردى. كى تېزەك بىلەن ئوت يېقىپ، ئەگەر بىر قېتىمدا تولۇق كۆشتە بولمىغان بولسا، بۇ مەشغۇلاتنى قايتا تەكرارلاپ، ئاندىن ئېلىپ سالايە قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئالما

(苹果 ping guo)

[ئەرەبچە نامى] تفاح
[پارسچە نامى] سيب
[ئوردۇچە نامى] سيب
[لاتىنچە نامى] Fructus Mali Pumilae
[ئىنگلىزچە نامى] Apple Fruit
[تونۇش]

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسىدىكى مېۋىلىك دەرەخ ئالما دەرىخىنىڭ مېۋىسى بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ پىشقان مېۋىسى «ئالما» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يۇمىلاق شار شەكىللىك بولۇپ، سىرتقى يۈزى قىزغۇچ سېرىق ياكى ئاقۇش رەڭلىك، پارقىراق، خۇش پۇراق، سۇلۇق كېلىدۇ. ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇقچىلىرى بولىدۇ، تەمى تاتلىق ياكى چۈچۈمەل كېلىدۇ (9.29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئالما تەركىبىدە كاربون سۇ بىرىكمىلىرى، ئۇندىن باشقا شېكەر ماددىسى، ئۆزگەرگەن قەنت بار. پىشمىغان ئالمىدا كراخمال بولۇپ، بۇ مېۋىنىڭ پىششىقىغا ئەگىشىپ يوقىلىدۇ. كىسلاتالاردىن ئاساسلىقى ئالما كىسلاتاسى (Malic acid) بار.

ئۇندىن باشقا خىنىن كىسلاتاسى، كوينىك كىسلاتاسى (quinic acid)، لىمون كىسلاتاسى (citric acid)، تار تارىك كىسلاتاسى (Tar tarric acid)، ياغ، پىكتىن، VitA، B، C

لار بار.

[**فارماكولوگىيىلىك تەسىرى**] مېۋە يېلىمىنى چىقىرىۋېتىپ تەييارلانغان ئالما ئوكۇل سۈيۈقلۇقى ئۆي توشقىنىنىڭ ۋېناسىغا ئوكۇل قىلىنسا، قاندىكى قەنتنى ئۆرلىتىدۇ. ئالما ئوكۇل سۈيۈقلۇقىنىڭ تەسىرى ئۇنىڭدا تۇتقان ئۈزۈم شېكىرىنىڭ تەسىرىگە قارىغاندا كۈچلۈك، بۇنىڭ سۈيدۈك ماڭدۇرۇش ئۈنۈمى كېيىنكىسىدىن 3~2 ھەسسە ئارتۇق.

[**تەبىئىتى**] تاتلىق ئالما بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق، چۈچۈمەل ئالما بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[**خۇسۇسىيىتى**]

تاتلىق ئالما: يۈرەك، جىگەر، مېڭە يۈرەك ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلتىنى تەڭشەش، قۇرۇق يۆتەلنى توختىتىش، ئىچ سۈرۈشنى ۋە قۇسۇشنى توختىتىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش.

چۈچۈمەل ئالما: يۈرەك، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قۇرۇتۇش، تۇتۇش، قۇسۇش ۋە غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلتتىن بولغان ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش.

[**ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر**]

يۈرەك، مېڭە، جىگەر، ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، بەدەن ئاجىزلىقى، يۆتەل، ئۇسسۇزلۇق، قۇسۇش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلتتىن بولغان ئىچى سۈرۈش، كۆڭۈل ئېلىشىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[**ئىشلىتىش ئۇسۇلى**]

1. ئالمىدىن كۈندە ئىككى تال يەپ بەرسە، يۈرەك، ئاشقازان، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بەدەننى سەمرىتىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ.

2. ئالما مۇرابباسى تەييارلاپ، بىر كۈندە ئىككى ۋاخ 20 گرامدىن يەپ بەرسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ، يۈرەك ئېغىش ھەم يۈرەك رىتىمسىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

3. ئالمىنى پىشۇرۇپ سۈيىنى ئىچسە، كۆڭۈل ئېلىشىشنى پەسەيتىدۇ.

[**ئىشلىتىش مىقدارى**] 12 ~ 24 گرام.

[**زىيانلىق تەسىرى**] كۆكرەككە زىيان قىلىدۇ، قورساقنى ئېسىدۇ.

[**تۈزەتكۈچىسى**] ھەسەل، گۈلقەنت، دارچىن.

[**ئورۇنباسارى**] بېھى.

[**چىقىش ئورنى**] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[**پىششىق دورا ياسالمىسى**] ئالما شەربىتى.

ھېقىق
(玛瑙 ma nao)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Achates
[ئىنگلىزچە نامى] Agate
[تونۇش]
بۇ بىر خىل كۋارتس تۈرىدىكى مەدەندىن ئىبارەت بولۇپ، سۈزۈك پاقىراق، رەڭگى سېرىققا مايىل قىزىل بولىدۇ، تەمى بىمەززە تېتىيدۇ (29.10 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇ سىلىكون دىئوكسىدى (SiO_3) تۈتىدۇ. يەنە ئاز مىقداردا تۆمۈر، مانگان قاتارلىق ئارىلاشما ماددىلارمۇ بار.
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
يۈرەك، جىگەر، تالنى قۇۋۋەتلەش؛ قان توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تاشلارنى پارچىلاش، كۆرۈش كۈچىنى ئاشۇ- رۇش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، باھنى قوزغاش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك رىتىمسىزلىقى، جىگەر ۋە تال توسۇلۇش، چىش مىلىكلىرى بوشاپ كېتىش، قان سىيىش، قان تۈكۈرۈش، خۇن تەۋرەش، بۇرۇن قاناش، قان ۋە سەپرا مەنبەلىك ئىسھال، بۆرەك ۋە دوۋساق تاش كېسەللىكى، باھ ئاجىزلىقى، بالدۇر مەنىي يۈرۈپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. گاۋزىبان 10 گرام، ئۇستىقۇددۇس 10 گرام، ھېقىق تېشى 2 گرام، زەپەر 2 گرام، مەرۋايىتتىن 2 گرام ئېلىپ، سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ كۈندە ئىككى قېتىم ئىچسە، يۈرەك، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.
2. ئانارگۈلى 10 گرام، ئاقاقىيا 10 گرام، ئەنجىبار بىر گرام، ھىقىق تېشىدىن 2 گرامدىن، سۈپۈپ تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا سەپسە، تاشقى ئەزالاردىكى قاناشلىق جاراھەت- لەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. تاباشىردىن 10 گرام، ھېقىق تېشىدىن 1.5 گرامدىن ئېلىپ، سوقۇپ 10 گرام قېتىق سۈزمىسىگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بەرسە، قان ۋە سەپرا مەنبەلىك ئىسھالغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. ھېقىق كۆشتىسىنى قايماق بىلەن بىر مەزگىل ئىستېمال قىلسا، باھنى كۆچەيتىدۇ، بالدۇر مەنىي يۇرۇپ كېتىشىنى توختىتىدۇ.

5. ھېقىقنى بىخ مارجان بىلەن سوقۇپ سوپۇپ تەييارلاپ چىشقا باسسا، چىشنى چىڭىتىدۇ، چىش تۈۋى قاناشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.5 ~ 1.5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆشتە قىلماي ئىشلىتىلمەيدۇ، بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] بىخ مارجان، قاشتېشى.

[چىقىش ئورنى] يەمەن كانلىرىدىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مۇپەررىھى ياقۇت، ئەۋرىشىم شەربىتى.

پىلە غوزىسى

(蚕茧 can jian)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Incun abulum Bambycis

[ئىنگلىزچە نامى] Silk Cocoon

[تونۇش]

بۇ پىلە پەرۋانە ئائىلىسىدىكى ھاشارات پىلە پەرۋانىسىنىڭ غوزىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، «ئەۋرىشىم» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. پىلە غوزىسى ئېللىپس شەكىللىك ياكى ئوتتۇرىسى قورۇلغان ھالەتتە بولۇپ، ئۇزۇنلۇقى 4~3 سانتىمېتىر، دىئامېتىرى 2~1.5 سانتىمېتىر كېلىدۇ، سىرتقى يۈزى ئاق بولۇپ، ئاسان پارچىلانمايدۇ، پىلە غوزىسىنى تازىلاپ، قۇرتنى ئېلىۋېتىپ، قىرقىپ ئىشلىتىلىدۇ (29.11 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇجمە يوپۇرمىقىدا بېقىلغان پىلە غوزىسىنىڭ تەركىبىدە سۇ، كۈل ماددىسى، 91% ئاقسىل ۋە تالالىق ماددىلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] پىلە غوزىسىنىڭ ئۆت ئىشقارىنى ئىشلەپچىقىرىش رولى بار.

[تەبىئىتى] خام پىلە غوزىسى بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۇرەك، مېڭە، باھ ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، بەدەننى سەمرىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق كەلتۈرۈش، مالىخۇلىيا، سەرئى، يۆتەل، زىققە، كۆز جاراھەتلىرى ۋە كۆز ياشائغىراش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۇرەك، مېڭە، باھ ۋە ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى، ئاغرىق پەسەيتىش، بەدەننى سەمرىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق كەلتۈرۈش، بەلغەم بوشىتىش، تېرىنى پارقىرىتىش.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئۇستىقۇددۇس، سۇمبۇل، بادرەنجى بۇيا، سېرىقئوت، پىلە غوزىسى قاتارلىقلاردىن يەتتە گرامدىن ئېلىپ شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزىدۇ.

2. پىلە غوزىسى، گاۋزىبان، نىلۇپەر، ئاق سەندەل ھەر بىرىدىن 10 گرام، بىدىمىشكىدىن 7 گرام ئېلىپ، چالا سوقۇپ چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئىسسىقتىن بولغان يۈرەك رىتىمسىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئۈچ گرام پىلە غوزىسىنى ئىككى گرام كەھرىۋا بىلەن قوشۇپ سۈيۈپ قىلىپ ئەزالارغا سەپسە، جاراھەتنى پۈتتۈرۈش تەسىرىنى بېرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئاسارۇن.

[ئورۇنباسارى] يۇيۇلغان، كۆشتە قىلىنغان مەرۋايىت، گاۋزىبان ھىندى.

[قوشۇمچە] پىلىنىڭ ئۇرۇقى، مايىقى، غوزا ئىچىدە قاتقان قۇرتى دورا ماتېرىيالى ھېسابلىنىدۇ.

(1) يېڭى تۆرەلمىسى يىپەك قوسۇپ غوزا باغلاش ئالدىدا ئۆلۈپ قېلىپ قالغان پىلە قۇرتىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق بولۇپ، ئۇ بالىلاردىكى تارتىشىپ قېلىش، كېچىسى چۆچۈپ يىغلاش، بادام بەز ياللۇغى، كاناي شاخچىلىرى ياللۇغى، ياشانغانلارنىڭ مېڭىسىگە قان چۈشۈش، ئېغىز، كۆز مايماقلىشىپ قېلىش قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ، ئۇندىن باشقا

يۆتەل، گال ئاغرىقى، ئاۋاز بوغۇلۇپ قېلىش، يەل تېشىپ قېلىش قاتارلىقلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ.

(2) غوزا باغلىغاندىن كېيىنكى قۇرتى: بۇ ئەڭ ياخشى ئوزۇقلاندۇرغۇچى ماددا بولۇپ، ئۇنى ئوتتا قورۇتۇپ سوقۇپ ئىچىشكە بېرىلسە، بالىلارنىڭ تاماق ھەزىم قىلىشى بۇزۇلۇش، ئوزۇقلىنىش ناچارلىقتىن ئورۇقلاپ كەتكەن بىمارلار ئۈچۈن پايدىلىق دورا ھېسابلىنىدۇ. قاينىتىپ سۈيى ئىچىلسە، دىئابېت كېسىلىدىكى كۆپ ئۇسساشنى توختىتىدۇ.

(3) پىلە غوزىسى: بۇنىڭدا ئاساسلىقى قۇرت ئاساس قىلىنىدۇ. بۇنى كۆيدۈرۈپ قان توختاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىشكە بولىدۇ، ئىچىشكە بېرىلسە، ئۈچەي قاناش، قان سىيىش، بالىياتقۇدىن قان كېلىش قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ، سىرتقا ئىشلەتسە چىش قاناش، جاراھەت، يىرىڭلىق يارىلار، ئېغىز بوشلۇقى ھەم چىش مىلىكىنىڭ قانىشى قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ، قاينىتىلمىسى دىئابېت كېسىلىنى داۋالايدۇ، سازاڭ مەددە قۇرتنى چۈشۈرىدۇ.

(4) پىلە مايىقى3 تىنچلاندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولۇپ، ئۇنى رېماتىزم، پالەچ، يېرىم پالەچ قاتارلىقلارغا ھەم باش ئاغرىقى، بالىياتقۇدىن قان كېتىش، كۆپ قۇسۇپ، سۇ يوقىتىش، قورساق غورۇلداش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] خېمىرى ئەۋرىشىم، ئەۋرىشىم شەربىتى، جەۋھىرى مۇپەررىھى ئەرۋىشىم.

ئۆشنە

(松萝 song luo)

[ئەرەبچە نامى] اشنه

[پارسچە نامى] دوالى، دواله

[ئوردۇچە نامى] چھریلہ

[لاتىنچە نامى] Usnea Diffracta

[ئىنگلىزچە نامى] Diffracted Usnea

[تونۇش]

بۇ، ئۆشنە ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك يىپلىق ئۆشنە ۋە بۇزۇق غوللۇق ئۆشنىنىڭ يىپسىمان تۈرى بولۇپ، بۇ يىپقا ئوخشاش ئىنچىكە، ياپىلاق، ئىككى تەرىپى ئاق، ئوتتۇرىسى

كۆك رەڭلىك، تەمى تاتلىق، خۇش پۇراق كېلىدۇ، مۇشۇ ئىككى خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يىپسىمان قىسمى «ئۆشنە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (29 .12 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بارباتىك كىسلاتا (Barbatic acid)، ئۆشنە كىسلاتاسى (Sunic acid)، دىففىراكتايىك كىسلاتا (Diffractaic acid)، رامالىك كىسلاتا (Ramalic acid)، لىقېنىن (Lichenin) ۋە كاربون سۇ بىرىكمىلىرى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، مىكروب ئۆلتۈرۈش، قىزىتمىنى پەسەيتىپ، ياللۇغ قايتۇرۇش، راكنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، ئاغرىق توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك چالاڭغۇراش، سەرئى، كۆڭۈل ئېلىشىش، يۈرەك ئاجىزلىق، ئاشقازان، جىگەر ئاجىزلىقى، قورساق ئېسىلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئۆشنە يەتتە گرام، زىرە، بەديان، پىننە قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ دەملەپ ئىچسە، ئاشقازاننى قىزىتىپ، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.

2. ئۆشنىنى كۆيدۈرۈپ تۈتۈنىنى بۇرۇندىن كىرگۈزسە، شەقىقە، سەرئىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئۆشنىنى چالا سوقۇپ سۇغا چىلاپ سۈيىنى ئىچىپ بەرسە، ئەزالارنىڭ ئاجىزلىقى، بوشىشىشى، قولتۇق ئاستى بېزى، تىز، يوتا قاتارلىق ئەزالارنىڭ بوشىشىشىغا پايدا قىلىدۇ ۋە ئىششىقنى قايتۇرىدۇ.

4. ئۆشنىنى ئارپىبەديان بىلەن كۆزگە سۈرمە قىلسا ياكى تېمىتسا، كۆزنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

5. ئۆشنىنىڭ تالقىنىنى قولتۇققا سەپسە، قولتۇقنىڭ سېسىق پۇرىشىنى يوق قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇم بەديان.

[ئورۇنباسارى] گاۋزىبان.

[چىقىش ئورنى] ھىندىستان ۋە جۇڭگودىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] داۋائى مىشكى، ئەبرىشىم شەربىتى.

بىدمىشكى

(黄花柳 huang hua liu)

[ئەرەبچە نامى] خلاف بلخ

[پارسچە نامى] گربه بید

[ئوردۇچە نامى] بید مشک

[لاتىنچە نامى] Flos Salix Caprea

[ئىنگلىزچە نامى] Musk Willow

[تونۇش]

بۇ تال ـ تېرەكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ئىپار سۆگىتىنىڭ گۈلى بولۇپ، «بىدمىشكى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى ئادەتتە سۆگەتنىڭ گۈلى بىلەن ئوخشايدۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن خۇش پۇراق، رەڭگى سېرىق، تەمى ئۆتكۈر كېلىدۇ (13.29 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش، ھارارەت ۋە ئۇسسۇلۇق پەسەيتىش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مېڭە ۋە يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك ئاغرىقى، ئۇسسۇزلۇق، قۇسۇش، ئىسسىقتىن بولغان يۈرەك رىتىمسىزلىقى، باش ئاغرىقى، يۇقىرى قان بېسىم، قىزىتما قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پىلە غوزىسى، لاچىندانە ھىندى 3 گرام، گاۋزىبان ھىندى 5 گرام، بىدمىشكى 10 گرام، قائىدە بويىچە دەملەپ ئىچىپ بەرسە، ئىسسىقتىن بولغان يۈرەك رىتىمسىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. بىدمىشكىدىن ئەرەق تارتىپ، كۈندە ئۈچ ۋاخ 30 مىللىلىتىردىن ئىستېمال قىلىپ بەرسە، قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

3. ئەرقى بىدىمشكى بىلەن ئەرقى سەندەلنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ، كۆندە ئۈچ ۋاخ 50 مىللىلىتىردىن ئىچىپ بەرسە، قان بېسىمنى كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە چۈشۈرىدۇ. هارارەت، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 10 گرام.

[ئورۇنباسارى] قىزىلگۈل.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] روم بەدىيان، ئەنجۈر مونىكى، ئۇستىقۇددۇس.

[چىقىش ئورنى] لاھور، كەشمىر قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئەرقى بىدىمشكى، خېمىرى سەندەل.

سۇنبۇل ھىندى

(毛甘松 mao gan song)

[ئەرەبچە نامى] سنبل ہندی

[پارسچە نامى] آیک ہندی

[ئوردۇچە نامى] بلچھڑ ہندی

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Nardostachyos Jatamansi

[ئىنگلىزچە نامى] Indian Uarerian

[تونۇش]

بۇ سۇنبۇل ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 15 ~ 30 سانتىمېتىر ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك كەڭ يوپۇرماقلىق سۇمبۇل بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «سۇنبۇل ھىندى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ يىلتىز قوڭۇر رەڭلىك بولۇپ، ئۈستىدە نۇرغۇنلىغان توم ـ ئىنچىكە، دىئامېتىرى تەخمىنەن بىر مىللىمېتىر كېلىدىغان چاچما يىلتىزلىرى بار، ئۆشتۈلگەن يۈزى سارغۇچ ئاق ياكى كۆل رەڭگە مايىل ئاق، ئۆتكۈر، تەمى چۈچۈمەل (14.29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] سۇنبۇل ھىندى تەركىبىدە كوۋمارىن خىلىدىكى بىرىكمىلەردىن جاتامانزىن (Jatamansine)، جاتامانزىنول (Jatamansinol)، ئورۇزىلول (Oroselol)، ئان-

گېلېتسىن (Angelicin) ، ئارىستولېن (Aristolene) قاتارلىقلار بار، يەنە ناردول (Nardol) ، سۇنبۇل كېتونى (ۋالېرانون - Va Leranon) ، كالاررېنول (Kalarrenol) قاتارلىقلار بار.

يېقىنقى مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، يەنە كوۋمارىن (coumarin) خىلىدىكى تەركىبلەرمۇ بارلىقى ئېنىقلانغان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ۋالېرانوننىڭ يۈرەك رىتىمى تەرتىپسىزلىنىشكە قارشى تەسىرى بىر قەدەر بىخەتەر بولۇپ، شوكقا قارشى تۇرۇش جەھەتتە باشقا سۇمبۇللارنىڭ ئۈچۈچان مېيىدىن كۈچلۈك، سۇمبۇل كاناپچىلارنى كېڭەيتىدۇ، ئىسپىرتلىق ئېرىتمىسى ئورگانىزمدىن ئايرىلغان سىلىق مۇسكۇللۇق ئەزالار (كىچىك ئۈچەي، چوڭ ئۈچەي، بالياتقۇ، كاناپچە) قاتارلىقلارغا ھىستامىن، 5 - ھىدرو سترېپتامىن ۋە ئاتسېتىل خولىن قاتارلىقلارغا قارشى تۇرۇش تەسىرى بار. كەڭ يوپۇرماقلىق سۇمبۇلنىڭ ئۈچۈچان يېغى ئازراق بولۇپ، زەمبۇرۇغقا قارشى تۇرۇش، يەل ھەيدەش ۋە بوشاشتۇرۇش تەسىرى بار، تېرىگە، شىللىق پەردىلەرگە نىسبەتەن غىدىقلاش تەسىرى يوق، تىنچلاندۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، باھ ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، يەل تارقىتىش، بەدەننى قىزىتىش، پەي ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەش، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى تازىلاش، بەتبۇيلۇقىنى يوقىتىش، چاچ ئۆستۇرۇش، چاچ قارايتىش، چىرايىنى گۈزەللەشتۇرۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سەرئى، ھىستېرىيە، يۈرەك قوزغىلىش، رەئشە، پەي ۋە نېرۋا ئاغرىقلىرى، كالتە يۆتەل، ھەيز توسۇلۇش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ئىشتىھاسىزلىق، جىگەر زەئىپلىكى ۋە ياللۇغى، سېرىقلىق چۇشۇش، جىگەر يىگلەپ كېتىش، چاچ ئاقىرىپ كېتىش، كۆرۈش كۈچى ئاجىزلاپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ. سۇنبۇلنىڭ چىرايىنى گۈزەللەشتۇرۇش خۇسۇسىيىتى بولغاچقا، يۈز تېرىلىرىدىكى ھەر خىل داغ، سەپكۈن قاتارلىقلارغىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇنبۇلنى يۇمشاق سوقۇپ قولتۇققا سەپسە، قولتۇقنىڭ سېسىقلىقىنى يوق قىلىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇنبۇلنى چاينىسا، ئېغىزنىڭ بەتبۇيلۇقىنى يوق قىلىدۇ.

3. ئامىلە 20 گرام، ئۇسما سۇيى 50 مىللىلىتىر، زەيتۇن يېغى 50 مىللىلىتىر، سۈنبۇل 20 گرام، قائىدە بويىچە مەلھەم تەييارلاپ، باشقا چاپسا چاچ ئۆستۈرىدۇ، قارايتىدۇ.

4. مۇۋاپىق مىقداردىكى سۈنبۇلنى كۆيدۈرۈپ بۇرۇنغا تارتسا، تۇتقاقلىق كېسەل ئۇچۇن شىپا بولىدۇ.

5. گاۋزىبان ھىندى، ئۇستىقۇددۇس، لاچىندانە ھىندى، سۈنبۇل، بەدىيان قاتارلىق دورىلاردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ، چايلىق قىلىپ ئىچسە، يۈرەك قوزغىلىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

6. سۈنبۇل، مەرۋايىتلاردىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، كۆزگە تارتسا كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ～ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گۈل يېغى، كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] ئىزخىر مەككى، سازەج ھىندى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ يۈننەن، شىزاڭ، سىچۈەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن، ھىندىستان، نىپال، ياۋروپا، شىمالىي ئاسىيا قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئامىلە نۇشدارى، جاۋارىش جالىنۇس، مەجۇنى دەبىدۇلۇەرد، داۋائى كۇركۇم، داۋائىسمىشكى، خېمىر ئەبرىشىم، لوبۇبى كەبىر، مۇپەررىھى ياقۇت، مۇپەررىھ ئەبرىشىم، شەربىتى سۈنبۇل.

سازەج ھىندى

(三条筋 san tiao jin)

[ئەرەبچە نامى] سازج ہندی

[پارسچە نامى] تیزپات

[ئوردۇچە نامى] تیزپات، تج پات

[لاتىنچە نامى] Cortex Cinnamomi tamalae

[ئىنگلىزچە نامى] Bark of Himalay Cinnaman

[تونۇش]
بۇ كامپۇرا ئائىلىسىدىكى دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان كىچىك، ئۇتۇن قىلىدىغان كامپۇرا دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى بولۇپ، رەڭگى سارغۇچ يېشىل رەڭدە، خۇش پۇراق، تەمى ئاچچىق، بۇ دەرەخنىڭ قۇتۇرۇلغان يوپۇرمىقى «سازەج ھىندى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] سازەج ھىندى يوپۇرمىقىنىڭ تەركىبىدە ئۇچۇچان ماي بار، بۇ ئاساسەن فىللاندىرېن (Phellandrene)، ئېۋگېنول (Evgenol) قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيەلىك تەسىرى] ئۇچۇچانْ ماي ئاشقازانغا نىسبەتەن يەرلىك غىدىقلاش تەسىرىگە ئىگە. بۇ يەل ھەيدىگۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلسە، كۆڭۈل ئېلىشىش ياكى ئاشقازان ـ ئۈچەي كۆپۈش ئەھۋاللىرىنى تۈگىتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]
ئاشقازان، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى خۇشال قىلىش، ئۈچەيدىكى يەللەرنى تارقىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، ئېغىزدىكى بەتبۇيلۇقنى يوقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
يۈرەك قوزغىلىش، يۈرەك ئاجىزلىق، ئاشقازان ئاجىزلىقى، جۇنۇن، قورقۇنچاقلىق، ئىستىسقا، يەرقان، سۈيدۈك، ھەيز راۋان بولماسلىق، مەقئەت كېسەللىكلىرى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. تىلنىڭ ئاستىغا قىيۇپ شۈمسە، ئېغىزدىكى بەتبۇيلۇقنى يوقىتىدۇ، كېكەچلىكنى يوق قىلىدۇ.

2. سازەج ھىندىنى يۇمشاق سوقۇپ، تالقىنىنى سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، ئولتۇق پۇراشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئۇستۇقۇددۇس، ئۇدسەلىب 10 گرامدىن، گاۋزىبان 15 گرام، فەرەنجىمىشكى 10 گرام، سازەج ھىندى 15 گرام. قائىدە بويىچە قايىنىتىپ ئىچسە، مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

4. سازەج ھىندى، پىننە، دارچىن، قەلەمپۇر، زەنجىۋىل 10 ھەر بىرىنى گرامدىن ئېلىپ، چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ھەزىم ناچارلىق، قورساق كۆپۈشكە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ~ 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، سەندەل.

[ئورۇنباسارى] سۈنبۇل.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ خۇبېي، سىچۇەن، يۈننەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ھەم كەشمىر، پاكىستان، بېرما قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش ئەنبەر، داۋائى مىشكى.

[قوشۇمچە] سازەج ھەققىدە ئازراق ئىختىلاپ بار، «لىسانۇل لوغاتۇلئەدۋىيە» ۋە «كىتابۇلموفرەدات» لاردا سازەجنى بىز يۇقىرىدا يازغان نام بىلەن ئاتىغان، ئۇنىڭ لاتىنچە نامى «Cinnamomum tamala» دەپ يېزىلغان، لېكىن ئۇيغۇر تېبابىتى دورىلىرى ئۆلچەملىرى مۇزاكىرە نۇسخىسىدا سازىج دارچىن دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى دەپ كۆرسىتىلگەن، بۇ ئىككى خىل يوپۇرماقنىڭ شەكلى بىر ـ بىرىگە ئوخشايدۇ، تەركىبىدە تۇتقان خىمىيىلىك ماددىلارمۇ ئوخشاش، پەقەت لاتىنچە نامىلا پەرق قىلىدۇ، شۇڭا كەسپداشلارنىڭ يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ئىزدىنىپ كۆرۈشىنى سورايمىز.

مەرزەنجۇش

(牛至 niu zhi)

[ئەرەبچە نامى] مرزنجوش

[پارسچە نامى] مرزنگوش

[ئوردۇچە نامى] دوامروا

[لاتىنچە نامى] Herba origan Vulgaris

[ئىنگلىزچە نامى] Common origaum Herb

[تونۇش]

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك جەمبىل بولۇپ، غولى تىك ئۆسىدۇ. يۇقىرىقى قىسمى كۆپىنچە ئۇدۇل شاخلىنىدۇ، يوپۇرمىقى تار، تۇخۇم شەكلىدە، تولۇق گىرۋەكلىك كېلىدۇ، يوپۇرماق قولتۇقلىرىدا كۆپىنچە ئۇششاق شاخچىلىرى بولىدۇ، گۈلى كىچىك، سۆسۈن، ئۆگزىسىمان گۈل رېتى بولۇپ، كونۇس شەكلىدە

توپلىشىدۇ، ئۆتكۈر پۇراقلىق، تەمى ئاچچىق، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يەر ئۈستى قىسمى «جەمەبىل» ياكى «كېيىكئوتى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈك ئادەتتە تاغنىڭ ھەم ئۆلكىنىڭ دەپ ئىككى خىل بولىدۇ (16.29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە ئۇچۇچان ماي ھەم ستاخىئوزا قاتارلىق تەركىب بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى بار. 2. ئىممۇنىتېت ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش تەسىرى بار. 3. سىلىق مۇسكۇللارغا نىسبەتەنمۇ تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق (تاغنىڭ قۇرۇق ئىسسىقلىقى ئارتۇقراق كېلىدۇ).

[خۇسۇسىيىتى]

ئاساسلىقى مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئۇندىن باشقا ئاشقازان ۋە ئۈچەينى تازىلاش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، مەددە قۇرت چۈشۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش، ھامىلە ساقلاش، تال خىزمىتىنى ياخشىلاش، سەمرىتىش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، ئىششىق قايتۇرۇش، پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللەر] -

مېڭە ئاجىزلىقى، يۈرەك چالاڭغۇراش، ئۆپكە ياللۇغى، باش ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى، مەددە قۇرت، سوغۇقتىن بولغان سۈيدۈك تۇتۇلۇش، بالىياتقۇ كېسەللىكلىرى، قاتتىق ئىششىق، پالەچ، لەقۋا، بەدەن ئاجىزلىق، كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىق، ھەيز قالايمىقانلىشىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مەرزەنجۇشنى ئەنجۈر سۈيى بىلەن ئىچسە ھاسىراش ۋە ئۆپكە ياللۇغىغا پايدا قىلىدۇ.

2. مەرزەنجۇشنى قۇرۇق ئەنجۈر سۈيى بىلەن ئەرەق تارتىپ بىرگە ئىچىپ بەرسە، چىرايىنى گۈزەللەشتۈرىدۇ.

ن قوشۇپ ئىچسە، مەددىنى چۈشۈرىدۇ.

4. بەش گرام مەرزەنجۇشنى سوقۇپ كەرەپشە سۈيى بىلەن ئىچىپ بەرسە، بۆرەكتىكى تاشنى چۈشۈرۈپ، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

5. 15 گرام مەرزەنجۇشنى قايىنىتىپ سۈيىگە سىركەنجۇل قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، هامىلە چۈشۈپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

6. 10 گرام مەرزەنجۇشنى زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، قورساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

7. 10 گرام مەرزەنجۇشنى سىركىگە چىلاپ، سىركەنجۇل قىلىپ ئىچىپ بەرسە، تال ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ.

8. مەرزەنجۇشتىن ئەرەق تارتىپ، تۆگە سۈتىنىڭ پىشلىقى بىلەن ئىچىپ بەرسە سەمرىتىدۇ.

9. مەرزەنجۇش بىلەن خىيار شەنبەردىن يەتتە گرامدىن ئېلىپ؛ قوشۇپ ئېزىپ، ھەر خىل تاياق زەخىملىرىگە چاپسا، ئاغرىق پەسەيتىدۇ ھەم كۆكنى يوقىتىدۇ.

10. مەرزەنجۇشنىڭ شىرىنىسىنى چىقىرىپ، ھەسەل قوشۇپ بىرىلسە، كىچىك تىلنىڭ ئىششىقلىرىنى، ھۆللۇكتىن بولغان ئۆپكە ئىششىقى، زەھەرلىك ھاشارات چاققان ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ.

11. مەرزەنجۇشنىڭ ئۆزىنى چاينىسا، چىش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ.

12. توققۇز گرام مەرزەنجۇشنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، چايان چاققان يەرنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇپ، ئاغرىقنى يوقىتىدۇ.

13. بەش گرام مەرزەنجۇشگە سىركە ۋە زىرە قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، چىش ۋە گالنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

14. مەرزەنجۇشنىڭ سىقىلغان سۈيىنى كۆزگە تېمىتسا، كۆزگە ئاق چۈشۈشكە پايدا قىلىدۇ.

15. 10 گرام مەرزەنجۇشنى سوقۇپ چۈچۈكبۇيا گۈلىنىڭ يېغى بىلەن قوشۇپ بۇرنىغا تېمىتسا، مېڭىنىڭ زىيادە ھۆللۇكىنى چىقىرىدۇ، قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ.

16. 10 گرام مەرزەنجۇشنى سوقۇپ سۈت بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

17. 10 گرام مەرزەنجۇشنى سوقۇپ ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ تاڭسا، قاتتىق ئىششىقلارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

18. 10 گرام مەرزەنجۇشنى سوقۇپ زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ كىندىككە چېپىپ

بەرسە، كىندىك چىقىپ قېلىشقا پايدا قىلىدۇ. قورساقتىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ.

19. مەزەنجۇشتە ئۆيگە دۇت (ئىسرىق) سالسا ياكى ئۆيدە قويسا زەھەرلىك ھاشاراتلارنى قاچۇرىدۇ.

20. مەرزەنجۇشتىن تۆت گرامنى سىركە ۋە ھىندىستان تۇزىغا قوشۇپ ئىچسە، ئەزالار-نىڭ ھەم تىلنىڭ ئىششىقلىرى ۋە ئېغىز ئىچىگە چىققان مۇدۇرلارغا پايدا قىلىدۇ.

21. مەرزەنجۇشنىڭ تۆت گرام سۇپۇپىنى ھەر كۈنى ئاخشام ياتار چاغدا يېيىشكە ئادەتلەنسە، ئاشقازاندىكى سېسىق گاز ۋە مېڭىدىكى ئاچچىق سۇلارنىڭ كۆزگە چۇشۇشىنى توسايدۇ ۋە زېھىننى قۇۋۋەتلەيدۇ، رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ.

22. 10 گرام مەرزەنجۇش ئېزىپ، گۈل يېغى بىلەن ياكى يەككە ھالەتتە بەدەنگە چېپىلسا، پالەچ، لەقۋا، رەئشە، مۇپاسىل، قۇلۇنجى، ئاشقازان ۋە ئۈچەي ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] كېسەللىك ئەھۋالى ۋە ياشقا قاراپ 15 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقچان كىشىلەرنىڭ ئۆپكىسىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سىركە.

[ئورۇنباسارى] تاغ يالپۇزى.

[چىقىش ئورنى] تاغ باغرىدا، يايلاقلاردا ئۆسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

مەرۋايىت

(珍珠 zhen zhu)

[ئەرەبچە نامى] لؤلؤ

[پارسچە نامى] مروارید

[ئوردۇچە نامى] موتی

[لاتىنچە نامى] Margarita

[ئىنگلىزچە نامى] pearl

[تونۇش]

مەرۋايىت سەدەپنىڭ ئىچىدىن چىقىدۇ، بۇنىڭ بەزىسى چوڭ، بەزىسى كىچىك بولۇپ،

كىچىكى كۆكنار ئۇرۇقىدىنمۇ ئۇششاقراق، چوڭى قوشقاچ تۇخۇمىدىنمۇ چوڭراق، بەزىسى كەپتەر تۇخۇمىدەك بولىدۇ، لېكىن بۇ خىلدىكىسى بەك ئاز ئۇچرايدۇ، بەزىسى 12 گرام چوڭلۇقىدا بولىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى ئاق، ساپ، پارقىراق، يۇمىلاق، سىلىق بولغىنىدۇر، بۇ خىلدىكىسى بەھرەيىن، ھورمۇز، ئومان قاتارلىق ئورۇنلاردىن چىقىدۇ، بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ھورمۇزدىن چىقىدىغىنى بەھرەيىندىن چىقىدىغىنىدىن ياخشىراق، بۇنىڭدىن قالسا، تۇخۇم شەكلىدە كېلىدىغانلىرى بولۇپ، باشقا شەكىللىرى ئاق، پارقىراق بولىدۇ، ئادەتتە مەرۋايىت ئۈچ خىل بولىدۇ، 1 ـ خىلى سېرىق، 2 ـ خىلى قارا، 3 ـ خىلى تۇتۇق بولۇپ، بەك ئۇششاق بولغىنى ناچار ھېسابلىنىدۇ (29.17 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مەرۋايىت تەركىبىدە كالتسىي كاربونات، كۆپ خىل ئامىنو كىسلاتالار مەسىلەن: لىيۇسىن (Lueucini)، مېتئونىن (Methionine)، ئالانىن (Alanine)، گلىتسىن (Glycine) قاتارلىق 20 نەچچە خىل ئامىنو كىسلاتا بار، يەنە ئاز مىقداردا قوشۇغۇن، ناترىي، مىس، سىنىك، ماگنىي، مانگان قاتارلىق ئانئورگانىك تۇزلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مەرۋايىتتىن ئېلىنغان سۇيۇق مادىدا ئورگانىزمدىرمۇزلاش رولىغا ئىگە.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش، قۇۋۋەتلەش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، تۇتۇش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، قاننى تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

نېرۋا ئاجىزلىقى، خەفقان، يۈرەك قوزغىلىش، جۇنۇن، ۋەسۋەسچىلىك، يۈرەك، جىگەر، ئاشقازان ۋە بۆرەك ئاجىزلىقى، بالدۇر مەنىي يۈرۈپ كېتىش، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، قانلىق ئىچى سۈرۈش، بوۋاسىر، ھەيز كۆپ كېلىش، قىزىل، چېچەك، داغ، يىرىڭلىق جاراھەت، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلاش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قىزىلگۈل، ئاق سەندەل 10 گرامدىن، مەرۋايىت ئىككى گرام، گاۋزىبان 15 گرام، ناۋات 15 گرام قائىدە بويىچە سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچسە، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. سۈرمە، مەرۋايىتنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ كۆندە بىر قېتىم كۆزگە تارتسا، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

3. سەدەپ، مەرۋايىتنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ سالايە قىلىپ، ئىسپىغۇل لۇئابىغا

ئارىلاشتۇرۇپ، كۈندە بىر قېتىم داغقا چاپسا، داغ چۈشۈرىدۇ.

4. ئەنجىبار، ئاقاقىيا بەش گرامدىن، ئانارگۈل ئۈچ گرام، بۇغا مۈڭگۈزى، مەرۋايىت ئىككى گرامدىن قائىدە بويىچە سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ، كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىپ بەرسە، قان توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] دوۋساققا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] بىخ مارجان، زۇمرەت.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ غەربىي جەنۇبىي دېڭىز بويلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] خېمىرى مەرۋايىت، سۈپۈپى ھېقىق، ھەببى ھېقىق، سۇنۇنى ھېقىق، داۋائىمىشكى.

دۇرنەج ئەقرەبى

(印度多榔菊 yin du duo lang ju)

[ئەرەبچە نامى] درنج عقربى

[پارسچە نامى] درنج عقربى

[ئوردۇچە نامى] دورنج

[لاتىنچە نامى] Radix Dorinicum hookarii

[ئىنگلىزچە نامى] Leopards Bane

[تونۇش]

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ھىندى دۇرنەجىنىڭ يىلتىزى بولۇپ، شەكلى چايانغا ئوخشايدۇ، پوستى كۆل رەڭ، ئىككى ياكى ئۈچ بوغۇملۇق بولىدۇ، بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى بىرئاز ئاچچىق، خۇشبۇي، قاتتىق، ئىچى ئاق بولغىنىدۇر. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يۇيۇپ تازىلاپ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى «دۇرنەج ئەقرەبى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (29. 18 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، ئاشقازان، جىگەر، پەي ۋە نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش؛ قىزىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى

قۇرۇتۇش، يەلنى تارقىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھامىلىنى ساقلاش، زەھەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك قوزغىلىش، ئۇنتۇغاقلىق، سەرئى، مالىخولىيا، پەي ۋە نېرۋا ئاجىزلىقى؛ پالەچ، لەقۋا، ۋابا، ئامىۋىلىق تولغاق، چۇما، ئادەتلەنگەن بويىدىن ئاجراش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

كاپۇر، دۇرنەج 12 گرامدىن، جەدۋار، بىنەپشە تۆت گرامدىن قائىدە بويىچە يۇمشاق سوقۇپ، ئەرقى گۇلاب بىلەن خېمىر قىلىپ كۆملاچ تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، يۈرەك ۋە نېرۋا كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

2. دورنەج ئەقرەبى 10 گرام، زەپەر 7 گرام، داۋائى مىشكى 20 گرام، جەدۋار 30 گرامدىن ئېلىپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، يۈرەككە قان يېتىشمەسلىككە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. بادرەنجى بۇيا 10 گرام، ئۇستقۇددۇس 10 گرام، دورۇنەج ئەقرەبى 10 گرام، غارىقۇن 7 گرام، گاۋزىبان 10 گرام، لاچىندانە 7 گرام، بۇ دورىلاردىن سۇيۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئۇنتۇغاقلىق، سەرئى، مالىخولىيا قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاجلىق كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تەمرى ھىندى، بىنەپشە.

[ئورۇنباسارى] زورۇمبات.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مۇپەررىھى ياقۇت، لوبۇبى كەبىر، داۋائى مىشكى.

[چىقىش ئورنى] ئىران.

نارمىشكى

(铁力木 tie li mu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى] نارمشك

[ئوردۇچە نامى] ناگ كيسر

[لاتىنچە نامى] Mesua Ferrea

[ئىنگلىزچە نامى] Mesa

[تونۇش]

بۇ گۈتتىفېرا ئائىلىسىدىكى دائىم ياشىرىپ تۇرىدىغان بىر خىل چىرايلىق دەرەخ نارمىشك دەرىخى (ferrea Mesua) بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ گۈللىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى خۇش پۇراقلىق ماددىسى «نارمىشك» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (29 . 19 ـ رەسىم) .

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئىچنى توختىتىش، كۆڭۈلنى خۇشال قىلىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، نېرۋىنى تىنچلاندۇرۇش، مادىلارنى تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك، مېڭە، ئاشقازان، باھ، پەي ۋە جىنسىي ئاجىزلىقلىرى؛ بوۋاسىر قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. نارمىشكىدىن 10 گرام ئېلىپ سۇپۇپ تەييارلاپ، ئاخشىمى سۇغا چىلاپ قويۇپ، ئەتىگەندە سۈزۈپ سۈيىگە ناۋات ياكى ھەسەل قوشۇپ ئۇدا بىر نەچچە كۈن ئىچىپ بەرسە، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ ۋە بوۋاسىر تۈگۈنچىلىرىنى يوقىتىدۇ.

2. نارمىشكىدىن ئەرەق تەييارلاپ، كۈندە 15 مىللىلىتىردىن ئىچىپ بەرسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. نارمىشكىنى تالقانلاپ يارىلارغا سەپسە، زەخملەرنىڭ سۈيىنى يوقىتىدۇ.

4. نارمىشكىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ تاماقتىن بۇرۇن ئىچىپ بەرسە، مەدە، قۇرتلارنى ئۆلتۈرىدۇ.

5. مەستىكى، گۈلنار 10 گرامدىن، ئاقىرقەرھا، كۈندۈر، نارمىشكى بەش گرامدىن، قائىدە بويىچە سۇپۇپ قىلىپ، يېسە بالدۇر مەنىي يۈرۈپ كېتىش، كۆپ ئېھتىلام بولۇش قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆتكە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، كاسىنە.

[ئورۇنباسارى] باراۋەر مىقداردا زىرە، پەرەنجىمىشكى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ يۇننەن ئۆلكىسىدىن ھەمدە ياۋروپا، ھىندىستان، پاكىستان، بىرما قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مۇپەررىھى ياقۇت، ئەۋرىشىم شەربىتى.

پەرەنجەمشكى
(丁香罗勒 ding xiang luo le)

[ئەرەبچە نامى] فرنجمشك

[پارسچە نامى] بالنگوى خورد

[ئوردۇچە نامى] رام تلسى

[لاتىنچە نامى] Herba Ocimi gratissimi

[ئىنگلىزچە نامى] Steetseented Basil Herb

[تونۇش]

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى پۇراقلىق چاتقال ئۆسۈملۈك قەلەمپۇر پۇراقلىق رەيھان بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «فەرەنجەمشكى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ رەيھان ئۆسۈملۈكىنىڭ بىر تۈرى بولۇپ، رەيھان ئۆسۈملۈكىدىن ئېگىز ۋە تىكەنلىك، يوپۇرمىقى چوڭ - چوڭ بولىدۇ. ئۇنىڭ پۇرىقى ئۆتكۈر. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى «قەلەمپۇر بوستانى» دەپمۇ ئاتايدۇ. پۇرىقى ئىپارنىڭ پۇرىقىغا ئوخشىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ «فەرەنجەمشكى» دەپ ئاتالغان، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ غولىنىڭ ئېگىزلىكى 0.5 ~ 1 مېتىرغىچە بولۇپ، تۈز ئۆسىدۇ ھەم يۇمران ئۇزۇن تۈكچەلەر بىلەن قاپلانغان. بۇ ئۆسۈملۈك ئىككى خىل بولۇپ، بىرى ئۆلكىنىكى، بۇنى «فەرەنجەمشكى ھىندى» دەيدۇ، يەنە بىرى جاڭگالنىڭكى بولۇپ، بۇنى «فەرەنجەمشكى چىنى» دەپ ئاتايدۇ. رەڭگى كۆك سېرىقنىڭ ئارىلىقىدا، رەڭگى قارىئۆرۈككە ئوخشاش (29.20 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ماي بار، مايىنىڭ ئاساسلىق تەركىبى ئارپا بەدىيان مېتىلى (Methyli aenicculum)، 55% ئىستىراگول مېتىلى خاۋىكول (Estragole methylchavicol)، 34 ~ 40% لىنالول (Lenalol)، ئاز مىقداردا قەلەمپۇر فىنولى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش؛ بۇرۇننىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، يۆمشىتىش، سىلىقلاشتۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يەل تارقىتىش، كېكىرتىش،

ئىشتىھانى ئېچىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك تىترەش، يۈرەك چالاڭغۇراش، مالىخولىيا، نەزلىلىك زۇ-كام، يۆتەل، ئاشقازان ۋە جىگەر ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بادرەنجى بۇيا 5 گرام، گاۋزىبان ھىندى 3 گرام، فەرەنجىمىشكى 3 گرام، قائىدە بويىچە سۇپۇپ قىلىپ ئىچسە، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم، سەۋدا خىلتىدىن بولغان يۈرەك قوزغىلىشقا شىپا بولىدۇ.

2. سۇنبۇل، بەسباسە، گاۋزىبان، لاچىندانە، فەرەنجىمىشكى، رەيھان ئۇرۇقى 10 گرامدىن. قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزىدۇ.

3. ئۇستقۇدۇس، فەرەنجىمىشكى، گاۋزىبان، بەدىيان 10 گرامدىن، دارچىن، قەلەم-پۇر يەتتە گرامدىن، قائىدە بويىچە چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، سىركەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] بالەنگو.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن ھەمدە ئافرىقا، ھىندىستان، ئەرەبىستان، برازىلىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] داۋائى مىشكى، داۋائى كۇركۇم، مۇپەررىھى ئەبرىشىم.

ياقۇت

(红宝石 hong bao shi)

[ئەرەبچە نامى] ياقوت

[پارسچە نامى] ياقوت

[ئوردۇچە نامى] ياقوت، مانك

[لاتىنچە نامى] Rubinus

[ئىنگلىزچە نامى] Rubiy
[تونۇش]
بۇ ھەممىگە تونۇش بولغان ئۆزى قاتتىق، رەڭگى سۈزۈك، داغسىز، پارقىراق كەلگەن قىممەت باھالىق، ئەتىۋارلىق مىنېرال بولۇپ، ئۇ گۈزەللىك، دوستلۇق، پاكلىق ۋە ئەخلاقلىقنىڭ سىمۋولى قىلىنىدۇ. ئەتىۋارلىق ھالقا، ئۈزۈك، بۇلاپكا، شەمشەر، نەپىس خەنجەر قاتارلىقلارنى زىننەتلەشكە ئىشلىتىلىدۇ. ياقۇت رەڭگىگە ئاساسەن قىزىل ياقۇت، ئاق ياقۇت، سېرىق ياقۇت، يېشىل ياقۇت دەپ بىرقانچە تۈرگە بۆلىنىدۇ، قىزىل ياقۇت بىلەن يېشىل ياقۇت خەلقئارالىق سورت ھېسابلىنىدۇ (29 .21 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] تۆمۈر، ئالىيۇمىن، ماگنىي فروم، تۆمۈر فروم، كالتسىي قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
كۆڭۈلنى ئېچىش، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، قان تازىلاش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
مېڭە ئاجىزلىقى، يۈرەك سىلىش، يۈرەك چالاڭغۇراش (خەفەقان)، نېرۋا ئاجىزلىقى، جۇنۇن، سەرئى، كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
ياقۇتنى كۆشتە قىلىپ، يۇمشاق سوقۇپ، باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ، خېمىرى مەرۋايىت، مۇپەررىھى ياقۇت، داۋائى مىشكى، مۇپەررىھى ئەۋرىشىم قاتارلىق ياسالمىلارنى تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، يۇقىرىقى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ ياكى ياقۇتنى كۆشتە قىلىپ مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىستېمال قىلىنىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.1 ~ 1 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] ھەزىمنى بۇزىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى رۇمى.
[ئورۇنباسارى] مەرۋايىت، كەھرىۋا.
[چىقىش ئورنى] ئاپتونوم رايونىمىزدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] مۇپەررىھى ياقۇتى.

رەيھان ئۇرۇقى
(罗勒子 luo lei zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالريحان
[پارسچە نامى] تخم ريحان
[ئوردۇچە نامى] تلسى كابج
[لاتىنچە نامى] Semen Ocimi Basilici
[ئىنگلىزچە نامى] basil Seed
[تونۇش]

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى «رەيھان ئۇرۇقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (29. 22 ـ رەسىم).

ئۇرۇقى تۇخۇم شەكىللىك، سىرتقى كۆرۈنۈشى كۆل رەڭگە مايىل قوڭۇر ياكى قارا بولىدۇ. سەل پارقىرايدۇ، تەمى سۇس، پۇرىقى ئاجىز كېلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقى تەركىبىدە تەخمىنەن سەككىز پىرسەنت كۆل ماددىسى 16.40% ئاقسىل، 16.80% ماي، 24.14% تالا، 23.3% كاربون سۇ بىرىكمىلىرى بار. ئۇرۇقىنىڭ يېغىدا 3.31% پالمىتىك كىسلاتا، 6.4% قاتتىق كىسلاتاسى، 15.4% ياغ كىسلاتاسى، 56.03% لىنول كىسلاتاسى قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۇرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق توختىتىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ئىچنى قاتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۇرەك تىترەش، يۇرەك ئاجىزلىقى، ئىچى سۈرۈش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. رەيھان ئۇرۇقىدىن 10 گرام، ئەرەب يېلىمىدىن يەتتە گرام قائىدە بويىچە سوقۇپ تالقانلاپ ئىچسە، ئىچ سۈرۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. رەيھان ئۇرۇقى، پەرەنجىمىشكى، لاچىندانە، سۇنبۇل قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن قائىدە بويىچە چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، مېڭە، يۇرەكنى كۈچلەندۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 2 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ناۋات، مەرزەنجۇش.
[ئورۇنباسارى] كىنوچە ئۇرۇقى.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ كۆپلىگەن جايلىرىدا ئېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ. ئۇندىن باشقا، ھىندىستان، ئافرىقا، ئەرەبىستان، برازىلىيە قاتارلىق ئەللەردىنمۇ چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] رەيھان شەربىتى.

ئاق سەندەل
(檀香 tan xiang)

[ئەرەبچە نامى] صندل ابيض
[پارسچە نامى] صندل سفيد
[ئوردۇچە نامى] صندل ابيض
[لاتىنچە نامى] Lignum Santali albi
[ئىنگلىزچە نامى] Sandalwood
[تونۇش]
بۇ سەندەل ئائىلىسىدىكى دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان، ئېگىزلىكى 6 ~ 9 مېتىر كېلىدىغان دەرەخ ئاق سەندەل (Santalum album) نىڭ ياغىچىدىن ئىبارەت بولۇپ، شەكلى سىلىندىرسىمان، خۇش پۇراق، تەمى ئاچچىق، بۇ دەرەخنىڭ قۇرۇتۇپ پارچىلانغان ياغىچى «ئاق سەندەل» ياكى «سەندەل سەفىد» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (29.23 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] سەندەلدە 2~6% كىچە ئۇچۇچان ماي بار. يەنە ئاز مىقداردا چۈمۈلە كىسلاتاسى، تاننىن، يېلىم قاتارلىقلار بار.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاق سەندەل يېغى باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يۈرەكنى كۈچەيتىش، سۈيدۈك ھەيدەش رولىغا ئىگە.
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، خىلىتسىز قۇرۇق ئىسسىق كەيپىياتنى ۋە غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلتىنى تەڭشەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، تىنچلاندۇرۇش، ھارغىنلىقنى چىقىرىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، قاننى تازىلاش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتما قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك قوزغىلىش، قان سىيىش، سۈيدۈك كۆيۈشۈپ كېلىش، سۆزنەك، كونا يۆتەل، كاناي شاخچىلىرىنىڭ كېڭىيىپ كېتىشى، قىزىتما، مېڭە ئاجىزلىقى، باش ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سەندەلنى گۈلابتا تاشقا سۈرۈپ ياكى باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن داكىغا سۈركەپ يۈرەكنىڭ ئۇدۇلىغا قويسا، يۈرەك سانجىقىنى توختىتىدۇ.

2. سەندەل، يۇمغاقسۇت ئۇرۇقى 10 گرامدىن، بۇ قائىدە بويىچە سوقۇپ، ئەرقى گۈل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ باش ساھەسىگە چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. بىنەپشە، بىدىمىشكى، سەندەل، گاۋزىبان 10 گرامدىن، چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ھارارەت، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 ~ 7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باھقا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، ناۋات.

[ئورۇنباسارى] كاپۇر، ئۆشنە.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ خەينەنداۋ ئارىلىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ، ھىندىستان، ئىتالىيە، ھىندونېزىيە قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سەندەل شەربىتى.

قىزىل سەندەل

(紫檀香 zi tan xiang)

[ئەرەبچە نامى] صندل احمر

[پارسچە نامى] صندل سرخ

[ئوردۇچە نامى] چندن سرخ

[لاتىنچە نامى] Lignum Ptero Carpi Santalini

[ئىنگلىزچە نامى] Red sandal Wood, Sandal wood padauk

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 15 ~ 25 مېتىرغىچە كېلىدىغان دەرەخ قىزىل سەندەل (Pterocarpus indicus Willd) بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ قۇرۇتۇپ پارچىلانغان ياغىچى

«قىزىل سەندەل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۈزۈن سىلىندىر شەكىللىك بولۇپ، ئىچى - تېشى قىزىل، ئۈزۈن ساقلانغانلىرىنىڭ رەڭگى توق ۋە تۇتۇق بولۇپ قالىدۇ، تەمى قېرىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (29. 24 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] قىزىل سەندەل تەركىبىدە پىتروكارپىن، هوپىتىروكارپىن، ئانگولېۋزىن ۋە ئۇچۇچان ماي، يېلىم ماددىسى بار.

يۇقىرىقى ئۈسۈملۈك بىلەن بىر ئۇرۇقداش بولغان Pterocarpus Santalinusl ناملىق يەنە بىر خىل قىزىل سەندەل بولۇپ، بۇمۇ ئوخشاشلا دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ دورا ئەشياسى شەكلى ۋە توقۇلما قۇرۇلۇشلىرى يۇقىرىقى بىلەن ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشايدۇ. بۇ هىندىستان، سىرلانكا، فىلىپپىن، پاكىستان قاتارلىق جايلاردىن ئىمپورت قىلىنىدۇ. تەركىبىدە پتېروكارپىن بولغاندىن باشقا، يەنە سانتالىن (Santalin)، دېئوكسى سانتالىن (Deoxysantalin)، پتېرتىلبېن (Ptertilbene)، پتېروكارپول (Pterocarpol) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] بۇنىڭ سۇدىكى ئېرىتمىسىنىڭ كىچىك چاشقان قورساق سۇلۇق ئۆسمىسىگە نىسبەتەن مەلۇم دەرىجىدە تورمۇزلاش رولى بار. قورساق سۇيى هاسىل بولۇشنى ئازايتىدۇ. ئۆلۈش نىسبىتى تۆۋەنلەيدۇ. بۇنىڭ بوياق ماددىسى سۇدا ئېرىمەيدۇ، ئىسپىرتتا ئېرىيدۇ. ئىسپىرتتىكى ئېرىتمىسى سېرىق رەڭلىك بولىدۇ. بۇنى كۆن ئۇرىدا قويسا يېشىل رەڭلىك جۇلا كۆرۈنىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق، ئىككىنچى دەرىجىدە سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، تۇتۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، خىلىت - سىز قۇرۇق ئىسسىق كەيپىياتنى، غەيرىي تەبىئىي قان ۋە سەپرا خىلىتىنى تەڭشەش؛ قان توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، تەرلىتىش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئىچ سۈرۈش، هەيز كۆپ كېلىش، قان سىيىش، قان تۈكۈرۈش، قىزىتما، يۈرەك چالاڭغۇراش، يۇقىرى قان بېسىمى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سەندەلنىڭ سۈپۈپىنى قايناق سۇ بىلەن بىر قېتىمدا بەش گرامدىن ئىچىپ بەرسە، يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. قىزىل سەندەل قايناتمىسىنى يەككە هالەتتە ياكى شاھتەررە قايناتمىسى بىلەن ئىچىپ بەرسە، قان تازىلايدۇ.

3. قىزىل سەندەلنى قايىنتىپ بەدەننى يۇسا، بەدەندىكى سېسىق پۇراقنى يوقىتىدۇ.

4 . قىزىل سەندەل، ئەنجىبار، ئانارگۈلى، نامازشام گۈلى ئۇرۇقى قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن، خۇنسىياۋشان ئالتە گرام. قائىدە بويىچە سۇيۇپ قىلىپ ئىچسە، قان توختىتىدۇ، جاراھەت پۈتتۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باھقا ۋە ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، ناۋات.

[ئورۇنباسارى] كاپۇر، ئاق سەندەل.

[چىقىش ئورنى] ئىلىمىزنىڭ يۈننەن، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ھەم ھىندىستان، سىرلانكا، فىلىپپىن قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى ئەنجىبار، مەجۇنى ئۈشبە.

پويرارىيە يىلتىزى

(葛根 ge gen)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Puerariae Lobatae

[ئىنگلىزچە نامى] Lobed kudzuvine Root

[تونۇش]

بۇ پۈرچاق ئائىلىسىدىكى پېلەك تارتىپ ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك پويرارىيىنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزىدىن ئىبارەت بولۇپ، «پويرارىيە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (29 . 25 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىق تەركىبى ئىزوفلاۋونلاردىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] يۈرەك رىتىمىنى تەڭشەش، يۈرەك مۇسكۇلىنى قان بىلەن تەمىنلەش، يۈرەك قان تومۇرىنى كېڭەيتىش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، قاندىكى ماينى، قەنتنى تۆۋەنلىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، راكقا قارشى تۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، مەستلىكنى يېشىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەكنى ۋە «تەبىئەت» نى قۇۋۋەتلەش، تەرلىتىش، مۇسكۇللارنى بوشىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، قىزىتما پەسەيتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

زۇكام، باش ئاغرىقى، كۆپ ئۇسساش، ئاغرىش، قىزىتما، ئىچى سۈرۈش، قىزىل، جاراسىملىق تولغاق، ئۈچەي ياللۇغى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. لوپنۇر كەندىرى، سەپرائوت يىلتىزى، پويىرارىيە يىلتىزىدىن يەتتە گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، قىزىتما قايتۇرىدۇ.

2. ئاق باش ئوت 16 گرام، مامرانچىنى، زىرىق 7 گرامدىن، چۈغلۈق، ئەرمۇدۇن قوۋزىقى، پويىرارىيە يىلتىزى 10 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، جاراسىملىق تولغاققا شىپا بولىدۇ.

3. نېلۇپەر 30 گرام، هۆل چۈچۈكبۇيا 20 گرام، پويىرارىيە يىلتىزىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ئۈچەي ياللۇغىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4～16 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازان، ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، بەديان.

[ئورۇنباسارى] سەپرائوت يىلتىزى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمال، خېنەن، شەندۇڭ، جياڭسۇ، سىچۈەن، يۈننەن قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] پويىرارىيە يىلتىزى قايناتمىسى.

زۇرۇمبات

(郁金 yu jin)

[ئەرەبچە نامى] زرنباد

[پارسچە نامى] زرنباد

[ئوردۇچە نامى] كچور

[لاتىنچە نامى] Radix Curcumae Wenyujin

[ئىنگلىزچە نامى] Wenchow Turmeric Root Tuber

[تونۇش]

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك زەرچىۋە، زورزۇمبات ياكى بوزۇغىنىڭ تۈگۈنەك يىلتىزىدىن ئىبارەت بولۇپ، «زورزۇمبات» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ خىل يىلتىزنىڭ ئىككى تەرىپى ئۇچلۇق، ئوتتۇرىسى دومباق، رەڭگى قوڭۇرغا مايىل سېرىق رەڭدە، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى ئۆتكۈر كېلىدۇ (29.26 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە 1.6% ئۇچۇچان ماي، 0.3% زەرچىۋە سېرىق ماددىسى (Curcumin) قاتارلىقلار بار. ئۇنىڭدىن باشقا 30~40% گىچە كراخمال، 3% ياغلىق ماي قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ماي ماددىسى ئالمىشىشقا بولغان تەسىرى: زورزۇمبات قاينىتىلمىسىدىن 10 مىللىلىتىر ئەتراپىدا توشقانغا ئىچكۈزۈلسە، 100 كۈندىن كېيىن قان زەردابى خولېستېرىنى يۇقىرىلايدۇ.

2. باشقا تەسىرى: زورزۇمباتنىڭ سۇدىكى چىلانمىسى تەجرىبە نەيچىسىدە كۆپ خىل كېسەل پەيدا قىلغۇچى زەمبۇرۇغلارنى تىزگىنلەيدۇ، زورزۇمبات ئۇچۇچان مېيىنىڭ ئىمۇلسىيىلىك ياسالمىسى بىلەن ئىنسانلار ئۆت خالتىسىنى سايىلاندۇرۇپ تەكشۈرگەندە، ئۆت خالتىسىنى قىسقارتىش تەسىرى بولمايدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، ئاشقازان، باغ ۋە پەينى قۇۋۋەتلەش؛ توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ئىشتىھانى ئېچىش، يەل تارقىتىش، هۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، بەدەننى سەمرىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سۈيدۈك ۋە هەيزنى راۋان قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

خەفەقان، بەلغەم مەنبەلىك يۆتەل، روهىي كېسەللىكلەر، بالىياتقۇ ياللۇغى، بالىلاردىكى تولغاق، ئىچ سۈرۈش، قورساق ئېسىلىش، ئىشتىهاسىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زورزۇمباتتىن بىر دانە ئېلىپ شۈمۈپ بەرسە، تىل ئېغىرلىقى ۋە چىش مىلىكى بوشاپ كېتىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. زورزۇمبات، لاچىندانە، قاقىلە، پوستى تۇرۇنجى، بەدىيان، پىننە قاتارلىق دورىلاردىن بەش گرامدىن ئېلىپ، چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەپ، هەزىمگە ياردەم بېرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.
[تۈزىتكۈچىسى] بىنەپشە.
[ئورۇنباسارى] بوزىدان، دۇرنەج ئەقرەبى.
[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ سىچۈەن ئۆلكىسىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] داۋائى مىشكى.

قاشتېشى

(玉石 yu shi)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى]
[ئىنگلىزچە نامى]
[تونۇش]

بۇ ھەممىمىزگە تونۇشلۇق بولغان سۈزۈك ياكى يېرىم سۈزۈك پارقىرايدىغان تاش بولۇپ، كۆك، ئاق، سېرىق، يېشىل قاتارلىق ھەر خىل رەڭلەردە بولۇپ ناھايىتى كۆركەم. ئۆزى قاتتىق، ۋەزنى ئېغىر، بۇ قاشتېشى دەريا، تاغ، ساي ۋە قۇم دۆۋىلىرىدىن يىغىۋېلىنىدۇ (29 . 27 ـ رەسىم) .

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، جىگەر، تال، بۆرەك، ئاشقازان قاتارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش؛ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تاجىسمان قان تومۇر قېتىش، ھەر خىل يۈرەك كېسەللىكلىرى، نېرۋا كېسەللىكلىرى، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قاشتېشىنى كۆشتە قىلىپ، ئىستېمال قىلىپ بەرسە، يۈرەك، مېڭە، جىگەر، ئاشقازان، تال ۋە بۆرەك قاتارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. ئىككى گرام قاشتېشىنى كۆشتە قىلىپ، بېھى شەربىتى بىلەن بىرگە ئىستېمال قىلسا، يۈرەك ئاجىزلىق، خەفەقان، سەپرادىن بولغان ئىچى سۈرۈش، ئاشقازان ۋە جىگەر

ئاجىزلىقلىرى، سەرئى، ئۇنۇتقاقلىق، مالىخولىيا، ھىستېرىيە قاتارلىق كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. قاشتېشىدا داغمال سۈيى تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش بىلەن بىرگە كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆشتە قىلماي ئىشلىتىلسە، دوۋسىقنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] ياقۇت.

[چىقىش ئورنى] يۇرۇڭقاش دەرياسىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مۇپەررىھى ياقۇت، خېمىرى مەرۋايىت.

ئالتۇن

(金 jin)(自然金)

[ئەرەبچە نامى] ذهب

[پارسچە نامى] زر طلا

[ئوردۇچە نامى] سونا

[لاتىنچە نامى] Native Gold

[ئىنگلىزچە نامى] nature gold

[تونۇش]

كاندىن چىقىدىغان ئەڭ قىممەتلىك مەدەنلەرنىڭ بىرى بولۇپ، بۇ مەدەننىڭ كۆشتە قىلىنغان تالقىنى «ئالتۇن كۆشتىسى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ، رەڭگى ئاق، قىزىل، سېرىق رەڭلەردە كېلىدۇ، سېرىق ئالتۇن دورىلىققا كۆپرەك ئىشلىتىلىدۇ (28.29 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك مېڭە، ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، زېھىننى ئۆتكۈرلەشتۈرۈش، خۇشلۇق يەتكۈزۈش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك مېڭە، ئاجىزلىقى، ئۇنۇتقاقلىق، تۇتقاقلىق كېسەل، مالىخولىيا، ۋەسۋەسىلىك، غەم ـ ئەندىشە، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى، ھەر خىل كۆز كېسەللىكلىرى، ئىچى سۈرۈش، سەرئى، ھىستېرىيە قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۆشتە قىلىنغان ئالتۇننىڭ تالقىنى، مەرۋايىت تالقىنىنى بىلەن ئىچسە، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. ئالتۇننىڭ كۆشتە قىلىنغان تالقىنىنى، سۇرمىنىڭ كۆشتە قىلىنغان تالقىنى ھەم مامرانچىنى تالقىنى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سۇرمە تەييارلاپ كۆزگە تارتسا، ھەر خىل كۆز كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئالتۇننى تاۋلاپ سۇغارغان سۇيىگە قېتىق سۇزمىسىنى سېلىپ ئېرىتىپ ئىچسە، ئىچى سۈرۈش، قان تولغاقتا مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. ئەرقى بىدىمىشكى، ئەرقى سەندەل، ئەرقى گاۋزىبان قاتارلىق ئەرەقلەرگە ئالتۇن داغمال سۇيىنى قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، يۈرەك، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، غەم - ئەندىشە، جۇنۇنلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.1 ~ 0.3 گرام، داغمال سۇيى 20~10 مىللىلىتىرغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆشتە ياكى داغمال سۇيى ئىشلىتىلىدۇ، دوۋساقتا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، ھەببۇلئاس، شاھى بەللۇت.

[ئورۇنباسارى] ياقۇت.

[چىقىش ئورنى] دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] داۋائىي مىشكى، ئەبرىشىم شەربىتى، خېمىرى گاۋزىبان ئەنبەرى.

كۈمۈش

(银 yin)

[ئەرەبچە نامى] فضه، نقره

[پارسچە نامى] سیم

[ئوردۇچە نامى] چاندی، نقره

[لاتىنچە نامى] Argentum

[ئىنگلىزچە نامى] Silver

[تونۇش]

بۇ خەلق ئارىسىدا تونۇلغان مەشھۇر مەدەنلەردىن بىرى بولۇپ، ئەسلى مەدىنى «native Silver» ، بۇ كۈمۈش رۇدىسىنى قىزدۇرۇپ، تېخنىكا ئارقىلىق چەككىلەپ ئېلىنىدۇ. كۆپىنچە دانچىسىمان، مونەكسىمان، تەڭگىسىمان، بەزىلىرى تورسىمان كېلىدۇ، رەڭگى كۈمۈش رەڭلىك، سىرتقى كۆرۈنۈشى قوڭۇر قىزىلغا مايىل قارا ياكى كۈل رەڭگە مايىل

قارا بولىدۇ (29.29 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۇرەك مېڭە، ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش، يۆتەلنى توختىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۇرەك چاپاقغۇراش، مالىخولىيا، ساراڭلىق، كۆزگە ئاق چۈشۈش، قولتۇق پۇراش، يۆتەل، نەپەس سىقىلىش، يۇرەك ئاجىزلىق، ئىستىسقا، تال كېسەللىكى، بوۋاسىر، قىچىشقاق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۆشتە قىلىنغان كۆمۈش تالقىنىنى بادام مېغىزى، ھەسەل، ئۇستقۇددۇس شەربىتى بىلەن مۇۋاپىق مىقداردا ئىچىپ بەرسە، يۇرەك ئاجىزلىقى، خەفەقان، يۆتەل، نەپەس سىقىلىش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. كۆشتە قىلىنغان كۆمۈش تالقىنى قايماق، تۇخۇم ئېقى ۋە هومماز بىلەن بىرگە ئىچىپ بەرسە، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ، هۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ.

3. كۆشتە قىلىنغان كۆمۈش تالقىنىنى سىماب بىلەن بىرگە مەلھەم قىلىپ، يەرلىك ئورۇنغا چىپىپ بەرسە، بوۋاسىر، قىچىشقاق كېسەلگە شىپا بولىدۇ.

4. كۆشتە قىلىنغان كۆمۈش تالقىنىنى بىخ مارجان كۆشتىسى بىلەن بىرگە چىش تۇۋىگە باسسا، چىش تۇۋى قاناش، چىش چىرىش ۋە سېسىق پۇراش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.5 ~ 1 گرا.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىچ تەرەپتىن كۆپ ئىشلەتسە ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] پىروزە تېشى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىز ۋە چەت ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] داۋائى مىشكى، لوبۇبى كەبىر.

گۈلى گاۋزىبان

(琉璃苣花 liu li ju hua)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Felos Borage officinali
[ئىنگلىزچە نامى] Flower Borage
[تونۇش]
بۇ بوتا كۆز ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ھىندى گاۋزىباننىڭ گۈلى بولۇپ، تولۇق ئېچىل- غاندا گۈلى يىغىۋېلىنىپ، گۈلى ئايرىم قۇرۇتىلىدۇ، گۈلى رەڭلىك ئۇزۇنچاقراق، خۇش پۇراق بولىدۇ، خۇددى ھەمىشەباھار گۈلىگە ئوخشايدۇ. ئۇنى بەزىلەر گاۋزىباننىڭ گۈلى ئەمەس، باشقا بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ گۈلى دەپ قارايدۇ.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش تەسىرى بار.
[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي سەۋدا ۋە بەلغەم خىلتىنى پىشۇرۇش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، روھنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلتىدىن بولغان ھەرخىل كېسەللىكلەر، مېڭە ۋە يۈرەك ئاجىزلىقى، مالىخولىيا، جۇنۇن، نېرۋا ئاجىزلىق، يۈرەك تىترەش، يۈرەك سىيلىش قاتار- لىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. بادرەنجى بۇيا، گۈلى گاۋزىبان، لاچىنىدانەدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، دەملەپ ئىچسە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەپ، مېڭىگە خۇشلۇق يەتكۈزىدۇ.
2. گۈلى گاۋبان، قەلەمپۇر، لاچىندانە، قارىمۇچ، قاقىلە قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ چايلىق قىلىپ ئۇزۇن مەزگىل ئىچىپ بەرسە، نېرۋا خاراكتېرلىك ئاشقازان ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~10 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] تالغا زىيان قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ئاق سەندەل.
[ئورۇنباسارى] گاۋزىبان ھىندى، پىلە غوزىسى.
[چىقىش ئورنى] ھىندىستان، پاكىستان ۋە جۇڭگودىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] خېمىرى گاۋزىبان ئەنبىرى.

گاۋزىبان ھىندى①

(琉璃苣 liu li ju)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلىتىنى پىشۇرۇش، كۆڭۈلنى ئېچىش، رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، ئىچنى يۇمشىتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم، سەپرا، سەۋدا خىلىتلىرىنى پىشۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، يۆتەل توختىتىش، قىزىتمىنى پەسەيتىش.

ئۇستقۇددۇس②

(薰衣草 xun yi cao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلىتىنى پىشۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، مېڭىنى تازىلاش، پەي ـ نېرۋىلارنى قوزغىتىش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ماددىلارنى تارقىتىش، بەلغەم بوشىتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، يەل ھەيدەش.

بىستىپايەنج③

(水龙骨 shui long gu)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي بەلغەم ۋە سەۋدا خىلىتلىرىنى پىشۇرۇش، سۈرۈش، مېڭە، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، يەل تارقىتىش، قان تازىلاش.

---

① تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ
② تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ

بادرەنجى بۇيا چىنى①
(香青兰 xiang qing lan)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلتىنى پىشۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ھەزىمگە ياردەم بېرىش، تىنچلاندۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، مېڭە، يۈرەك ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش.

تاغ بادرەنجى بۇيىسى②
(益母草 yi mu cao)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلتىنى پىشۇرۇش، يۈرەك، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئۈد سەلب③
(赤芍 chi shao)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلتىنى پىشۇرۇش، يۈرەك، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىق تارقىتىش، پارقىرىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش.

---

① تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ

② تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ

قىزىلگۈل[1]

(玫瑰花 mei gui hua)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەپرا ماددىسىنى پىشۇرۇش، جىگەر، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش، رەئىس ئەزالارنى، بەدەننى، ئاشقازان، ئۈچەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق قايتۇرۇش، هارارەت پەسەيتىش، قان توختىتىش، بەتبۇيلۇقنى يوقىتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، تەرەتنى راۋان قىلىش.

لىمون[2]

(柠檬 ning meng)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاساسلىقى خىلىتسىز قۇرۇق ئىسسىق كەيپىياتنى تەڭشەش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتما قايتۇرۇش، ئۈندىن باشقا سەپرانىڭ ئۆتكۈرلۈكنى پەسەيتىش، تەرەتنى يۇمشىتىش، تېرىنى پارقىرىتىش، غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى تازىلاش، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش، هەزىمنى ياخشىلاش، ئىشتىهانى ئېچىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

چۆل يالپۇزى[3]

(丹参 dan shen)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە هۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، ئويۇپ قالغان

---

① تەپسىلاتى 3 ـ باب 1 § غا قاراڭ

② تەپسىلاتى 1 ـ باب 1 § غا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ

قاننى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىش، كۆڭۈلنى تىنچلاندۇرۇش، جىگەر ۋە تالنى كۈچلەندۈرۈش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش.

لوكات[1]

(枇杷果 pi pa guo)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قىزىتما قايتۇرۇش، يۆتەل پەسەيتىش، سەپرانىڭ ئۆتكۈرلۈكىنى پەسەيتىش، ھارارەت پەسەيتىش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، ئاشقازاننى ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىش.

لوپنۇر كەندىرى[2]

(罗布麻 luo bu ma)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قىزىتما پەسەيتىش، يەل تارقىتىش، جىگەر ھارارىتىنى پەسەيتىش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، سۈيدۈك راۋانلاشتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش.

ئەتىرگۈل[3]

(月季花 yue ji hua)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ئىششىق قايتۇرۇش، ھەيزنى راۋان قىلىش، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 12 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 12 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 13 ـ بابقا قاراڭ

سەۋزە①

(胡萝卜 hu luo bo)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، يۇرەك ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش؛ چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، رەئىس ئەزالارنى ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، مەنىي كۆپەيتىش، ئىچىنى يۇمشىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، ئىششىق تارقىتىش.

كەھرىۋا②

(琥珀 hu po)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، يۇرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئىچىنى توختىتىش، ئاشقازان ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش.

تاباشىر③

(天竺黄 tian zhu huang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قورۇش، تۇتۇش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، يۇرەك ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي تۇتۇش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، قىزىتما ۋە ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش.

---

① تەپسىلاتى 15 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 24 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 24 ـ بابقا قاراڭ

زەھرەموھرە[1]

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

زەھەر قايتۇرۇش؛ يۈرەك، مېڭە، جىگەر قاتارلىق رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش؛ باھنى قوزغاش، ۋابانىڭ ئالدىنى ئېلىش، مەنىي تۇتۇش، بۆرەك ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، قان توختىتىش.

ئالتۇن ۋاراق[2]

(金箔 jin bo)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق، ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننىڭ تەبىئىي ھارارىتىنى ساقلاش، زېھنىنى ئۆتكۈر قىلىش، ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش، ئۇنتۇغاقلىقنى يوقىتىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش.

كۈمۈش ۋاراق[3]

(银箔 yin bo)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش.

① تەپسىلاتى 26 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ

ئەنبەر[①]

（龙涎香 long xian xiang）

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، تەبىئىي ھارارەتنى ساقلاش، پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، زېھىننى ئۆتكۈرلەشتۈرۈش.

ئىپار[②]

（麝香 she xiang）

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆڭۈلنى خۇشال قىلىش، رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، تەبىئىي ھارارەتنى كۈچەيتىش، ئىچكى ۋە تاشقى سەزگۈ قۇۋۋەتلىرىنى قوزغىتىش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، سىپازما قايتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

لاچىندانە ھىندى[③]

（印度豆蔻 yin du dou kou）

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش؛ ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

---

① تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ

گۈلدارچىن①
(肉桂子 rou gui zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

زەپەر②
(西红花 xi hong hua)

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، يۈرەكنى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ھېس-تۇيغۇنى كۈچەيتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلىتىدىن بولغان قويۇق ئۇفۇنەتنى يوقىتىش، خىلىتلارنى بۇزۇلۇشتىن ساقلاش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، سۈيدۈكنىڭ كۆپ كېلىشىنى تىزگىنلەش، تۇتۇش قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇش، باھ، جىگەر ۋە باشقا ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، نەپەسلىنىشنى ياخشىلاش، بۆرەك ۋە دوۋساقنى تازىلاش، مۇرەككەپ دورىلارنىڭ قۇۋۋىتىنى يۈرەككە ۋە باشقا ئەزالارغا يەتكۈزۈش.

① تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇزىنچى باب جىگەرنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

جىگەرنىڭ توسالغۇسىنى ئېچىش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، جىگەرنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەر تەسىرىدىن بەدەندە جىگەر ئاجىزلىق يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە، جىگەر ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك ئالامەتلەر (جىگەرنى ماي قاپلاش، جىگەر توسۇلۇش، جىگەر ئىششىش، قاندا ماي ئارتىپ كېتىش، قورساققا سۇ چۈشۈش، قان ئازلىق، جىگەر ياللۇغلىنىش، قان بۇزۇلۇش، باھ ئاجىزلاش، سېرىقلىق چۈشۈ، باش قېيىش، كۆڭلى ئېلىشىش ...) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنى ۋاقتىدا داۋالىمىغاندا يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ. جىگەر ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىدىغان دورىلارنىڭ تۈرى ھەر خىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. جىگەر ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىدىغان دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق ياكى قۇرۇق سوغۇق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار جىگەرنى قۇۋۋەتلەپ جىگەرنىڭ توسالغۇسىنى ئېچىش، ئېممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇش، ياللۇغلىنىشقا قارشى تۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار جىگەرنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: ئىزخىر مەككى، چوڭ چىلان، قوي جىگىرى، يۇيۇلغان لوك، ئېۋكومىيە دەرىخى قوۋزىقى، مەرۋايىت، جىنتىيانا، دولانا، رەۋەن، سەئدى، سۇندۇرۇس، زەرنەپ، ئۇد ھىندى، تەرخەمەك، ئاق شېكەر، سەئدى كوفى، پىلە قۇرتى.

قىزىلگۈل، شېكەر قومۇشى، ئىتئۈزۈمى، شىۋاق، بىلسان ياغىچى، ئەفسەنتىن، شاتارى، قارادان، يۆگىمەچىئوت، كۈدە ئۇرۇقى، كاۋا ئۇرۇقى، تابىشىر، زەھرە موھرە، توخۇ گوشى، ئۆلار گۆشى، كەكلىك گۆشى، ئۆچكە گۆشى، مارجان، زۇمرەت، ئالما، ھېقىق، پەرەنجى مىشكى، ئامىلە، مەستىكى رۇمى، جۇڭگو ماڭدارى، ياۋا ئامۇت، گۈل ياسمەن، بورجۇن، كاسنە، زىرىق، ئاق ماش، بۆكەن مۇڭگۈزى، ھەسەل.

ئىزخىر مەككى
(青香茅 qing xiang mao)

[ئەرەبچە نامى] اذخر
[پارسچە نامى] کاه مکی، گورگیا
[ئوردۇچە نامى] گدمیل
[لاتىنچە نامى] Herba Cymbopogi Citrati
[ئىنگلىزچە نامى] Lemongrass Herb
[تونۇش]

بۇ باشاقلىقلار ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك مەككە يېغى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «ئىزخىر مەككى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرماق ئالىقىنى تال چىۋىق شەكىللىك، گۈلىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ خورما رەڭلىك، چۆرۈك بولۇپ، ئاسان سۇنىدۇ. ئىچى ئازراق كاۋاك، سارغۇچ ئاق رەڭلىك، يىلتىزى توم، تېتىسا تىلنى ئېچىشتۇرىدۇ، ئۆتكۈر پۇراقلىق (30. 1 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئىزخىرنىڭ تەركىبىدە %8 .0~0. 4 گىچە ئۇچۇچان ماي بار. مايىنىڭ ئاساسلىق تەركىبى %80~70 سىترال (Citral)، %20 مىرتسېن (Myrcene)، تىترونېللا (Citronellai) قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئىزخىر تەركىبىدىكى ئۇچۇچان مايىنىڭ زەمبۇرۇغلارنى تورمۇزلاش رولى بار. پۈتۈن چۆپىدە قاندىكى قەنتنى كېمەيتكۈچى ئىنسۇلىنغا ئوخشاش ماددا بولۇپ، بۇ كۆل رەڭگە مايىل ئاق رەڭلىك پاراشوكتىن ئىبارەت. تىترونىللا ۋە مىرتسېن قاتارلىقلار يۆتەل توختىتىش، دەم سىقىشنى ياخشىلاش رولىغا ئىگە.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، ئۆت ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش؛ غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى سۈرۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىق تارقىتىش، يەل ھەيدەش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئۇخلىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر توسۇلۇش، جىگەرنى ماي قاپلاش، جىگەر ئىششىقى، قاندا ماي ئارتىپ كېتىش،

پالەچ، لەقۋا، بوغۇم ئاغرىقلىرى، بەل ئاغرىقى، ئۆپكە ئىششىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئەفتىمۇن ئۇرۇقى 10 گرام، كاسىنە ئۇرۇقى 15 گرام، ئارپىبەدىيان 10 گرام، ئىزخىرمەككى 15 گرام، ئوغرىتىكەن 10 گران. بويىچە، دەملەپ ئىچىپ بەرسە جىگەر توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، جىگەر قېتىشنى توسايدۇ.

2. بەدىيان يىلتىزى پوستى، كاسىنە 30 گرامدىن، ئىزخىرمەككى 15 گرام، ئۇرۇقسىز قىزىل ئۈزۈم، ئەنجۈر مونىكى 60 گرام، قائىدە بويىچە ھەسەلدىن 500 گرام قوشۇپ مائۇل ھەسەل شەربىتى تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا، ئىستىرخاغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ～ 6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۆرەك ۋە باش ئاغرىقىغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] نىلۇپەر.

[ئورۇنباسارى] راسەن، تاتلىق قۇستە.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىدىن ھەم ئافرىقا، شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيا قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى دەبدۇلۋەرىد، مائۇل ئۇسۇل شەربىتى، مائۇل ھەسەل شەربىتى.

[ئىزخىر يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلى] ئىزخىردىن ئازراق ئېلىپ، ئۇنىڭغا ئىككى ھەسسە زەيتۇن يېغى تۆكۈپ، ئېغىزى مەھكەم قاچىغا ئېلىپ، 30 كۈن ئاپتاپتا قويۇلىدۇ، ئاندىن ئۇنى سۈزۈپ ئېلىپ يەنە ئۈچ قېتىم يۇقىرىقى قائىدە بويىچە قايتا ـ قايتا چىلاپ، ھەر قېتىملىق تىرپىنى تاشلاپ، يېڭىدىن ئىزخىرنى سېلىپ، تۆتىنچى نۆۋەتتە سۈزۈلدۈرۈلگىنى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىدۇ.

چوڭ چىلان

(大枣 da zao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Jujubae

[ئىنگلىزچە نامى] Common Jujube

[تونۇش]

بۇ خۇزۇر ئائىلىسىدىكى ياغاچ غوللۇق چاتقال ئۆسۈملۈك سوقا مېۋىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ مېۋىسى «چوڭ چىلان» ياكى «سوقا چىلان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى قىزىل، گۆشى قېلىن، ئۇرۇقى كىچىك، تەمى تاتلىق كېلىدۇ (30.2 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] 33% ئاقسىل، 0.4% ئوكلېۋودلۇق ماددىلار، 0.061% كالتسىي، 0.055% فوسفور، 0.0016% تۆمۈر، 0.00001% ۋىتامىن A، 0.00015% ۋىتامىن B_1، 0.012% ۋىتامىن C قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] جىگەرنى قوغداش، مۇسكۇللارنىڭ كۈچىنى ئاشۇرۇش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە هۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، تال ۋە ئاشقازاننى قوغداش، غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنى پىشۇرۇش هەم سۈرۈش، كۆكرەكنى تازىلاش، تازىلاش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تال ئاجىزلىقتىن بولغان ئىچى سۈرۈش، هەزىم قىلىش ناچارلىشىش، كۆكرەك پەردە ياللۇغى، ئۈچەي ياللۇغىدىن بولغان ئىچى سۈرۈش، سېرىقلىق چۈشۈش، هەزىم يوللىرىدىكى راك، هەر خىل تېرە كېسەللىكلىرى، ئۆپكە، گالنىڭ يىرىكلىكى، ئاۋاز پۈتۈپ قېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. هۆل چىلاننى يەپ بەرسە، ئۆپكىنىڭ، گالنىڭ يىرىكلىكىگە، هاسىراش، ئاۋاز پۈتۈپ قېلىشقا شىپا بولىدۇ.

2. چوڭ چىلاننىڭ ئۇرۇقىنى يۇمشاق سوقۇپ، قايناق سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

3. چوڭ چىلاندىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، كاسىنە ئەرقى، سىركەنجۇبىل بىلەن قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، هەر خىل تېرە كېسەللىكلىرىگە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ～ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] هەزىمنى بۇزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] هەسەل، پىنىنە.

[ئورۇنباسارى] سەرپىستان.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئۆستۈرۈلىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] چىلان شەربىتى.

قوي جىگىرى

(羊肝 yang gan)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Goat Liver
[ئىنگلىزچە نامى] sheep of liver
[تونۇش]

بۇ بىر خىل مۇرەككەپ ئەزا بولۇپ، ئۇ ئىنسان ۋە ھايۋاناتىنىڭ بەدىنىدىكى چوڭ ئاساسىي ئەزا ھېسابلىنىدۇ، تەبىئىي قۇۋۋەت باشقا ئەزالارغا شۇ جىگەردىن بارىدۇ، ئۇ تاماق ۋە خىلىتلارنىڭ ھەر قېتىم ھەزىم بولۇپ پىشىدىغان ئورنىدۇر. جىگەرلەرنىڭ ياخشىراقى ئۇچار جانىۋارلارنىڭ جىگىرىدۇر. بولۇپمۇ ياش، سېمىز، ساغلام بولغان توخۇ، غاز، ئۆردەكنىڭ جىگىرىدۇر. چارۋاماللار جىگىرىدىن ياخشىراقى ئوغلاقنىڭ ۋە بىر ياش سېمىز قوينىڭ جىگىرىدۇر، جىگەرنىڭ ناچارراقى قېرى، چوڭ ھايۋانلارنىڭ جىگىرىدۇر، بولۇپمۇ جاڭگالنىڭ ۋەھشىي ھايۋانلىرىنىڭ جىگىرى ناچار بولىدۇ. ئاساسلىقى قوي جىگىرى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ھەر 10 گرامنىڭ تەركىبىدە 68 گرام سۇ، 18 گرام ئاقسىل، 7 گرام ياغ، 4 گرام قەنت، ئۇندىن باشقا كالتسىي، فوسفور، تۆمۈر، ۋىتامىن A، C قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر خىزمىتىنى ياخشىلاش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، قان تولۇقلاش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر ئاجىزلىقى، ئىچى سۈرۈش، قان ئازلىق، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قوي جىگىرىنى كاۋاپ قىلىپ يېسە، قان تولۇقلايدۇ، جىگەر خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ.

2. جىگەرنى قورۇغان ۋاقىتتا چىققان ھورنى كۆزگە ئالسا ياكى كاۋاپ قىلغان ۋاقىتتا ئاققان سۇيىنى كۆزگە تېمىتسا، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە سىڭىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] دارچىن، زىرە.

[ئورۇنباسارى] باشقا ھايۋاناتلارنىڭ جىگىرى.

[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

لەكى مەغسۇل

(紫草茸 zi cao rong)

[ئەرەبچە نامى] لك مغول

[پارسچە نامى] لاك

[ئوردۇچە نامى] لاكى لاكھشا

[لاتىنچە نامى] Lacca

[ئىنگلىزچە نامى] Lac

[تونۇش]

بۇ لاكسىفرا ئائىلىسىدىكى ھاشارات شېللاق قۇرتىنىڭ ئاجراتمىسى بولۇپ، كۆزدە دەرەخنىڭ يېلىملىق شېخى كېسىۋېلىنىپ، يېلىمى ئېلىنىپ، شېخى تاشلىۋېتىلىدۇ، ئاندىن قۇرۇتۇلىدۇ، مۇشۇ ئاجراتما «لەكى مەغسۇل» ياكى «لاك» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (4.30 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] دەرەخ مېيى 65~80%، موم (蜡) 4~8%، سۇ 4%، 1~

قەنت، ئاقسىل، تۇز %6～2، سۇدا ئېرىيدىغان پىگمېنت %3～0.6 قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، پارقىرىتىش، بۇزۇق ماددىلارنى تارقىتىش، غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنى تازىلاش، بەلغەم بوشىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، قان توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئومۇمىي بەدەن سۇلۇق ئىششىقى، قورساققا سۇ يىغىلىش، يۆتەل، سېرىقلىق چۈشۈش، يەرقان، ئاشقازان ۋە جىگەر ئاغرىقى، بالىياتقۇدىن قان كېلىش، قان تۈكۈرۈش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. يۇيۇلغان لوكتىن بىر گرام ئېلىپ، ئۆچكىنىڭ يېڭى سىقىلغان سۈتى بىلەن ئىچسە، قان تۈكۈرۈشنى ۋە بالىياتقۇدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ.

2. يۇيۇلغان لوك، ئارپىبەدىياندىن يېرىم گرامدىن ئىككى گرامغىچە ئېلىپ سىركە بىلەن ئىچىپ بەرسە، ئورۇقلىتىدۇ.

3. بابۇنە 15 گرام، يۇيۇلغان لوك، كاسىنە يىلتىزى 7 گرامدىن، كەرەپشە 10 گرام. قائىدە بويىچە قايناتما تەييارلاپ ئىچسە، ئومۇمىي بەدەن سۇلۇق ئىششىقىنى قايتۇرۇپ، ھۆللۈكنى قۇرۇتىدۇ.

4. زۇپا 10 گرام، زىغىر 15 گرام، سەرپىستان 7 گرام، لوكى مەغسول 5 گرام، قائىدە بويىچە تالقانلاپ، مۇۋاپىق مىقداردا ئىچىپ بەرسە، بەلغەم بوشىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 7～2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تالغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى.

[ئورۇنباسارى] رەۋەن، ئاسارۇن.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ يۇننەن ئۆلكىسى ھەمدە تايلاند، ھىندىنوزىيە، ھىندىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] داۋائى لوك.

ئېۋكوممىيە دەرىخى قوۋزىقى
(杜仲 du zhong)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Cortex Eucommiae

[ئىنگلىزچە نامى] Eucommia Brak

[تونۇش]

بۇ يۇكوممىيە ئائىلىسىدىكى ئېۋكوممىيە دېگەن دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىقىدىن ئىبارەت (5.30 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىق تەركىبى: گلۇتامىك كىسلاتا (Glotamic acid)، سىستىن (systine) قاتارلىق 17 خىل دىسوتىئاتسىيىلىك ئاقسىللار (Dissociation) دىن تۈزۈلگەن بولۇپ، يەنە ئادەم بەدىنى ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان گېرمانىي (Ge)، سېلىن (Se) قاتارلىق كۆپ خىل مىكرو ئېلېمېنت بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قېرىشنى كېچىكتۈرۈش، قان تومۇرنى كېڭەيتىپ، قان بېسىمنى چۈشۈرۈش، تىنچلاندۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، تال، ئاشقازان ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، مەنىينى كۆپەيتىش، ھامىلىنى مۇقىملاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر، تال، ئاشقازان ئاجىزلىقى، بۆرەك زەئىپلىكىدىن بولغان جىنسىي ئاجىزلىق، مەنىي كەملىك، بۆرەك سوۋۇپ كېتىش، بەل ئاغرىش، پالەچ، لەقۋا، ھامىلە چۈشۈپ كېتىش ۋە يۇقىرى قان بېسىمى كېسەللىكى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۆئلەپ 10 گرام، شاقاقۇل 7 گرام، كونجۇت 10 گرام، ئېۋكوممىيە دەرىخى قوۋزىقى 20 گرام. قائىدە بويىچە سوقۇپ سۈيۈپ قىلىپ يېسە، مەنىي كۆپەيتىدۇ، بەدەننى

سەمرىتىدۇ.

2. ئېۋكوممىيە دەرىخى قوۋزىقى، دارچىن، جۇۋىنا، پىلپىل 10 گرامدىن. قائىدە بويىچە سوقۇپ، چايلىق قىلىپ ئىچسە، ئاشقازان ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 12 ~ 20 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەترا.

[ئورۇنباسارى] ئاقىرقەرھا.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ سىچۇەن، گۇيجۇ، خۇنەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

مەرۋايىت قۇلۇلە قېپى

(石决明 shi jue ming)

[ئەرەبچە نامى] لؤلؤ

[پارسچە نامى] مرواريد

[ئوردۇچە نامى] موتى

[لاتىنچە نامى] Concha Haliotidis

[ئىنگلىزچە نامى] Sea—ear shell

[تونۇش]

سەدەپ قۇلۇلىسى ئائىلىسىدىكى دېڭىز قۇلۇلىسىنىڭ تاشقى قېپىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ قاپ كلىنىكىدا «قۇلۇلە قېپى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى ئاقۇش پارقىراق، پۇراقسىز كېلىدۇ (6.30 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] 90% تىن ئارتۇق كالتسىي كاربونات، ئازراق ماگنىي، تۆمۈر، سۇلفات كىسلاتا تۇزلىرى، فوسفات كىسلاتا تۇزلىرى، ئاز مىقداردا يود ۋە كۆپ خىل ئامىنو كىسلاتالىرى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. سۇدىكى ئېرىتمىسى بەلگىلىك دەرىجىدە جىگەرنى قوغداش تەسىرىگە ئىگە. AAT نى تۆۋەنلىتەلەيدىغان بولۇپ، پاتولوگىيىلىك تەكشۈرۈشتە، جىگەر ھۈجەيرىسىدە ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىغان.

2. ئوكسىگېن كەملىككە بولغان چىدامچانلىقنى ئاشۇرۇش تەسىرىگە ئىگە. يەنە تەندىن

ئايرىلغان چاشقان ئۆپكىسىنىڭ قان بىلەن سۇغۇرۇلۇشىنى ئاشۇرىدۇ، كاناي ۋە شاخچە كاناي سىلىق يوللۇق مۇسكۇللىرىنى كېڭەيتىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، كۆزنى روشەنلەشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باش ئاغرىش، باش قېيىش، قۇلاق غوڭۇلداش، كۆز چېكىلىپ ئاغرىش، كۆز قىزىرىپ ئىششىش، كۆزگە ئاق چۈشۈش، جىگەر ۋە بۆرەك ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قۇلۇلە قېپى، ئەزپارەتىپ 5 گرامدىن، ئاقىرقەرھا، شاقاقۇل 10 گرامدىن. قائىدە بويىچە سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، جىگەر ۋە بۆرەك ئاجىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

2. قۇلۇلە قېپىنى ئەرقى بەدىيان بىلەن سۇرۇپ كۆزگە تېمىتسا، كۆزنى روشەنلەشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تال ۋە ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] زىرە، بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] سەدەپ.

[چىقىش ئورنى] گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، لياۋنىڭ قاتارلىق جايلاردىكى دېڭىزلاردىن چىقىدۇ.

جىنتىيانا

(龙胆 long dan)

[ئەرەبچە نامى] كف الارنب

[پارسچە نامى] كوشاد

[ئوردۇچە نامى] خطيانا

[لاتىنچە نامى] Rodix gentiana

[ئىنگلىزچە نامى] Rough Gentian Root
[تونۇش]

بۇ جىنتىيانا ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك جىنتىيانادىن ئىبا-رەت بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ تۈرلىرى كۆپ، بۇنىڭ ئىچىدە جىنتىيانا رومىنىڭ تەسىرى ياخشىراق بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ بوغۇملۇق يىلتىزى «جىنتىيانا» نامىدا دورىغا ئىشلىتى-لىدۇ. تېنى قاتتىق، چۈرۈك، رەڭگى سىرتى قارامتۇل قوڭۇر، ئىچى سارغۇچ قىزىل، تەمى قېرىق، بىر ئاز پۇراقلىق كېلىدۇ (7.30 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] جىنتىيانا رومىنىڭ تەركىبىدە تەخمىنەن تۆت پىرسەنتكىچە گىنتىئوپىكرىن (Gynintiopicrin)، گېنتىئىن (Geintiin)، ئاتسىدوم گىنتزىكوم (Gentisicaci)، گىنتىيانوزا، قومۇش شېكىرى ۋە مېۋە يېلىم ماددىسى قاتارلىقلار بار.

باشقا خىلدىكى جىنتىيانانىڭ يىلتىزى ۋە يىلتىزىسىمان غولىنىڭ تەركىبىدە تەخمىنەن بىر ئۈچ پىرسەنتكىچە، هۆل يىلتىزىنىڭ تەركىبىدە تەخمىنەن 10% گىچە گىنتىئوپىكرىن (Gentiopicrin)، گىنتىيانىن (Gentianine) ۋە گىنتىيانوزا (Gentianose) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ئاشقازاننى كۈچەيتىش تەسىرى:

هايۋانلارغا قىلغان سىناق شۇنى ئىسپاتلىدىكى، جىنتىيانا ئاشقازان سۇيۇقلۇقى ۋە ئاشقازان كىسلاتاسىنى ئاجرىتىپ چىقىرىشنى تېزلىتىدۇ، گىنتىئوپىكرىننىڭ يۇقىرىقىغا ئوخشاش تەسىرى بار.

2. باكتېرىيىگە قارشىلىق تەسىرى:

جىنتىيانا قايناتمىسى يېشىل يىرىڭ تاياقچە باكتېرىيىسى، ئۈچەي كېزىكى تاياقچىسى، شەكىل ئۆزگەرتىشچان، تاياقچە باكتېرىيىسى، ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرى-يىسى، تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسى ۋە گەجىسىمان چاچ تەمرەتكە زەمبۇرۇغى، يۇلتۇزسىمان نوكامىس باكتېرىيىلىرىگە نىسبەتەن ئوخشىمىغان دەرىجىدە تورمۇزلاش تەسىرى بار.

3. نېرۋا سىستېمىسىغا بولغان تەسىرى:

گىنتىيانىن كىچىك چاشقان مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى قوزغىتىدۇ، لېكىن چوڭ دوزىدىكىسى مەست قىلىدۇ، جىنتىيانانىڭ مىقدارى هەر بىر كىلوگرام ئۈچۈن، 25～100 مىللىگرامغا قەدەر بولغان ناترىي پىنتو بارىتال ۋە خلورال هىدراتنىڭ ناركوزلاش تەسىرىنى كۈچەيتىدۇ.

4. قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىش تەسىرى:

جىنتىيانا ۋە جىنتىيانادىن ئېلىنغان سۇيۇقلۇق دېڭىز چوشقىسى بىلەن مۇشۇكنىڭ قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ، جىنتىيانا تىنكىتورىسىنىڭ چوڭ دوزىسى ناركوز قىلىنغان ھايۋانلار-نىڭ قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىش تەسىرىگە ئىگە ھەمدە يۈرەكنى تورمۇزلاپ، يۈرەك رىتىمىنى ئاستىلىدۇ.

5. ياللۇغلىنىشقا قارشى تەسىرى:

چوڭ چاشقانغا جىنتىيانا ۋە جىنتىيانادىن بېرىلسە، فورمالىن مەنبەلىك بوغۇم زورىيىپ كېتىشنى يەڭگىللىتىدۇ، جىنتىيانانىڭ كىچىك چاشقاندىكى ياللۇغلىنىشقا قارشى تەسىرى ناتىرىي سالىتسىلاتقا قارىغاندا 4～7 ھەسسىگە قەدەر كۈچلۈك.

6. باشقا تەسىرلىرى:

جىنتىيانىڭ چوڭ دوزىسى كىچىك چاشقانغا ئىشلىتىلسە تىنچلاندۇرىدۇ. مۇسكۇلنى بوشاشتۇرىدۇ، سترىخنىننىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى تۆۋەنلىتىدۇ، جىنتىيانانىڭ سۇدا قاينىتىپ ئىسپىرت بىلەن تىندۇرۇپ تەييارلانغان ئوكۇل ياسالمىسى كىچىك چاشقاننىڭ كاربون تېتراخلورورىد كەلتۈرۈپ چىقارغان، جىگەر زەھەرلىنىشنى مۇھاپىزەت قىلىش تەسىرى بار ھەم جىگەر توقۇلمىسىنىڭ كېسەللىك ئۆزگىرىشىنى ئازايتىدۇ. كىچىك چاشقان-نىڭ جىگەر گلۇكوگېنىنىڭ مىقدارىنى ئاشۇرىدۇ. چوڭ چاشقان، ئىتنىڭ ئۆت سۇيۇقلۇقىنى روشەن ھالدا ھەيدەش تەسىرى بار. گىنتىئوپىكرىن بەزگەك پلازمودىيىسىنى تورمۇزلاش، ئۆلتۈرۈش رولىغا ئىگە ھەم ئۆت سۇيۇقلۇقىنى ھەيدەش ئۈنۈمى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، تال، پەي، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، بۆرەك، باھنى كۈچلەندۈرۈش، ئىششىق ۋە يەللەرنى تارقىتىش، نېرۋىنى قوزغىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سوغۇقتىن بولغان ئىچكى ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر، ئاشقازان، باھ، پەي ئاجىزلىقى؛ پالەچ، لەقۋا، پەي، نېرۋا، ئاشقازان ئاجىزلىقى؛ ھەزىم ئاجىزلىقى، قورساقتىكى ھامىلىنى چۈشۈرۈش، جىگەر ۋە تال ئىششىقى،

سۈيدۈك ۋە ھەيز تۇتۇلۇش، غالجىر ئىت چىشلەش، يىلان چېقىۋېلىش ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان يارىلارنى داۋالاش ۋە زەھەرلىنىشنىڭ ئاغرىق ئازابىنى پەسەيتىش قاتارلىق-لارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بەدىيان، روم بەدىيان 10 گرامدىن، سۇزاپ ئۇرۇقى 5 گرام، جىنتىيانادىن 7 گرام ئېلىپ سوقۇپ، 40 گرام ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ يۇغۇرۇپ، مەجۇن تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەپ، يەل تارقىتىدۇ.

2. ئىزخىر 5 گرام، بەدىيان 10 گرام، بەدىيان يىلتىزى 15 گرام، ئەنجۇر مونىكى 15 گرام، جىنتىيانا، بوزىداندىن 5 گرامدىن، چالا سوقۇپ قايىنتىپ سۈزۈپ، 100 گرام ئېلىپ قويۇپ قايىنتىپ، مائۇل ھەسەل تەييارلاپ بېرىلسە، پالەچ، لەقۋا، ئىسترخا كېسەللىكلىرىگە شىپا بولىدۇ.

3. خىيار شەنبەر 20 گرام، پىلپىل 7 گرام، زاراۋەندى گۈلى، جىنتىيانا، بادام يېغى ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، قايناتما تەييارلاپ ئىچسە، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~6 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆكرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بادام مېغىزى، كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] ئاسارۇن، بىخ كەبىر، قۇستە، زىراۋەندە.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمال، ئىچكى موڭغۇل، ئوتتۇرا جۇڭگو، شىنجاڭ رايونلىرىدىن چىقىدۇ، جىنتىيانا رومى بولسا ئوتتۇرا ۋە جەنۇبىي ياۋروپا، رۇسىيە، موڭغۇلىيە قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[قوشۇمچە] جىنتىيانانىڭ، جىنتىيانا رومى «欧龙胆 Gentiana lutea»، جىنتىيانا «条叶龙胆 Gentiana manshurica kitag»، چوكا يوپۇرماقلىق جىنتىيانا «龙胆 Gentiana Scabra Bge»، ئۈچ گۈللۈك جىنتىيانا «三花龙胆 Gentiana triflora Pall» قاتارلىقلاردىن ئىبارەت تۈرلىرى بار بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ غولى ۋە يىلتىزى «جىنتىيانا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] تەرياقى بەئە، تەرياقى سامانىيە.

دولانا

(山楂 shan zha)

[ئەرەبچە نامى] زعرور

[پارسچە نامى] دولانه

[ئوردۇچە نامى] دولانه، سیب جنگلی

[لاتىنچە نامى] Fructus Crataegi Pinnatifidae

[ئىنگلىزچە نامى] Chinese Hawthom Fruit

[تونۇش]

بۇ ئازغان ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان ئۆسۈملۈك دەرەخ دولانا ۋە تاغ دولانىسىنىڭ مېۋىسى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پىشقان ھەم قۇرۇتۇلغان مېۋىسى «دولانا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. دولانا مېۋىسى شار شەكىللىك بولۇپ، سىرتقى يۈزى خورمارەڭ ياكى توق قىزىل رەڭلىك، كىچىك داغلىرى بار. مېۋە ئېتى قېلىن، ئۆزى قاتتىق، تەمى ئاچچىق - چۈچۈك، خۇش پۇراق كېلىدۇ (30.8 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] دولانا تەركىبىدە كىراتىگويىك كىسلاتاسى (Crotaegoiic acid)، تارتارىك كىسلاتا، كاروتىن، ۋىتامىن B_1، B_2، ۋىتامىن C، فلاۋون، قەنت تۈرلىرى ۋە گلۇكوزىدلار، تاننىن، ئاقسىل، ماي، كالتسىي، فوسفور، تۆمۈر قاتارلىقلار بار.

تاغ دولانىسىدا كىراتىگويىك كىسلاتا، ئالما كىسلاتاسى، كافى كىسلاتاسى، كاروتىن، ۋىتامىن B_1، C، تاننىن، گلۇكوزىدلار، مېۋە قەنتى، ئاقسىل، مايلىق ياغ، كالتسىي، فوسفور، تۆمۈر قاتارلىقلار بار.

دولانا ھىندىي (Crataegusoxyacanha) نىڭ تەركىبىدە ئېيىقئۈزۈمى كىسلاتاسى، كىراگىلويىك كىسلاتا، تاننىن، ھېپېرىن (Hyperin)، كافى كىسلاتاسى، خلوروگىنىك كىسلاتا (Chlorogenic acid)، ئاتسېتىل خولىن (Acetylcholine)، خولىن، مايلىق ياغ، تارتارىك كىسلاتا، ئالما كىسلاتاسى قاتارلىقلار بار.

ئۇرۇقى تەركىبىدە ئاساسلىقى ئامىگدالىن (Amygdalin) بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. قان بېسىمغا بولغان تەسىرى: دولانا تەركىبىدىكى فلاۋوننىڭ سودا ئېرىگەن ماددىسىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا كۆك تومۇر، قورساق بوشلۇقى

ۋە ئۇن ئىككى بارماق ئۈچەي قاتارلىق دورا بېرىش يوللىرى ئارقىلىق كىرگۈزۈلگەندە، ئوخشىمىغان دەرىجىدە قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ.

2. باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى: بەدەن سىرتىدىكى باكتېرىيىنى تورمۇزلاش تەجرىبە-سىنىڭ ئىسپاتلىشىچە، دولانا قايناتمىسى شىگىللا تاياقچە باكتېرىيىسى، سۇنئىي تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسى قاتارلىقلارنى تورمۇزلايدۇ ھەمدە يېشىل يىرىڭ تاياقچە باكتېرىيىسىنىمۇ تورمۇزلايدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر ۋە تالنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاش، ھەزىمنى ياخشىلاش، توسالغۇلارنى ئېچىش، يەل تارقىتىش، تاماق سىڭدۈرۈش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، قاندىكى ماينى تۆۋەنلىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەزىم ئاجىزلىقى، قورساق ئېسىلىش، جىگەر، تال ئاجىزلىقى، ئاشقازان كىسلاتاسى-نىڭ كېمىيىپ كېتىشى، ئىچى سۈرۈش، تۇغۇتتىن كېيىنكى قورساق ئاغرىش، تولغاق، ھەيز ئاغرىتىپ كېلىش، قاندىكى ماي كۆپىيىپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قاقلە، زەنجىۋىل، پىننە، بەدىيان، دولانا ھەر بىرىنى بەش گرامدىن ئېلىپ، سۇيۇپ تەييارلاپ ئىچسە، ھەزىم ئاجىزلىقى، قورساق ئېسىلىش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئىزخىر، بەدىيان يىلتىزى پوستى، كەرەپشە يىلتىزى، دولانا ھەر بىرىنى 10 گرامدىن ئېلىپ، 300 گرام ھەسەل بىلەن بىرلىكتە قائىدە بويىچە مائۇل ھەسەل تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، جىگەر، تال ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] دوۋساققا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سىركە، يۇمغاقسۇت ئۇرۇقى.

[ئورۇنباسارى] مەستىكى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ خېنەن، جياڭسۇ، سەنشى، خېبېي، خۇنەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇيۇپى دولانا، مائۇل ھەسەل.

رەۋەن

(大黄 da huang)

[ئەرەبچە نامى] راوند

[پارسچە نامى] بىخ رىباس

[ئوردۇچە نامى] راوند چىنى

[لاتىنچە نامى] Radix et Rhizoma Rhei Palmati

[ئىنگلىزچە نامى] Rhubarb (voot)

[تونۇش]

بۇ قامچىئوت ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك دورىلىق رەۋەن بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «رەۋەن» ياكى «بىخ رىباس» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. قورۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى توغرىسىغا كېسىپ پارچىلىنىدۇ، بىر تەرىپى سەل چوڭ بولۇپ، ئات تۇۋۇقىغا ئوخشايدۇ. سىرتى سېرىققا مايىل بېغىررەڭ، كۆپلىرىنىڭ ئىچى كاۋاك، تىزىلىشى رەتسىز، خۇش پۇراق، تەمى ئاچچىق كېلىدۇ (30.9 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] رەۋەن ئاساسلىقى سۈرۈش تەسىرىگە ئىگە بولغان تەركىبلەرگە ئىگە. ئۇلار نەچچە خىل ئۆزۈم شېكىرى، گلۇكوزىدى، خرىزوفانول ئالوي، ئېمودىن، خرىززوفانىك كىسلاتاسى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. يەنە رەۋەن تاننىك كىسلاتاسى، رابونتىن، رېپونتىگېنىن، 4.6% ئانتراكۇنون ئۆزگىرىشىدىن ھاسىل بولغان ماددىلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. سۈرۈشنى كەلتۈرۈپ چىقارغۇچى ئۈنۈملۈك تەركىب ئانتراكۇنون گلۇكوزىدىن ئىبارەت. رەۋەننى ئىستېمال قىلىپ 6—8h دىن كېيىن، رولىنى جارى قىلدۇرىدۇ. ئۇ چوڭ ئۈچەيدە قەدەممۇ قەدەم پارچىلاپ، چوڭ ئۈچەينى غىدىقلاپ، ئاندىن تەرەت ماڭدۇرىدۇ.

2. رەۋەننىڭ ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىسى، بوغما، قۇرت چۆپ تاياقچە باكتېرىيىسى، كۆيدۈرۈلگەن تاياقچە باكتېرىيىسى، ئۈچەي كېزىكى تاياقچە باكتېرىيىسى، تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسىگە نىسبەتەن قارشىلىق كۈچى يۇقىرى.

3. دورىلىق رەۋەننىڭ ئاددىي ئېلىنغان ماددىسى تېرە ئاستىغا ئوكۇل قىلىنسا ئۆسمىنىڭ ئۆسۈشىنى توسىدۇ.

4. رەۋەن تەركىبىدىكى ئانترا كوينون خىلىدىكىلەرنى ئىستېمال قىلسا، ئۈچەيدە ئاسان شۈمۈرۈلىدۇ، 3~2 سائەتتىن كېيىن قاندىكى قويۇقلۇقى ئۆرلەيدۇ، كېيىن بارا - بارا تۆۋەنلەيدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئىچنى سۈرۈش، سەمرىتىش، پارقىرىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، جىگەر، تال ۋە ئۈچەيلەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش؛ يەل تارقىتىش، ئاغرىق قالدۇرۇش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل ئىششىق، يۆتەل، خەفەقان، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، زىققە، سىل، ئۆپكە ۋە ئۈچەيلەرنىڭ يىرىڭلىق يارىسى، ئىستىسقا، يەرقان، تۇرلۇك ئىچى سۈرۈش، ئاشقازان ئاجىزلىقى، قورساق ئېسىلىش، جىگەر، تال ئىششىقى، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيز توسۇلۇش، قەۋزىيەت، بۆرەك ۋە دوۋساق ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 10 گرام رەۋەننى سوقۇپ، بېھى ئۇرۇقى لوئابى بىلەن يۇغۇرۇپ ھەب تەييارلاپ، كۈندە بىر ۋاخ ئىچسە، دەم سىقىش ۋە كونا يۆتەلگە شىپا بولىدۇ.

2. ئۇغرىتىكەن 10 گرام، تەرخەمەك ئۇرۇقى، تاۋۇز ئۇرۇقى 15 گرامدىن، رەۋەندىن 7 گرام ئېلىپ سوقۇپ، 20 گرام ئەرقى كاسىنە بىلەن ئىچسە، سۈيدۈكنى راۋان قىلىپ، سۇلۇق ئىششىقنى تارقىتىدۇ.

3. رەۋەن 10 گرام، تەمرى ھىندى، شوخلا 20 گرامدىن، كاسىنە ئۇرۇقى 10 گرام، شاھتەررە 15 گرام، سىركە 150 مىللىلىتىر، شېكەر 200 گرام، قائىدە بويىچە سىركەنجەۋىل تەييارلاپ 3×2×1 مىللىلىتىردىن ئىچىپ بەرسە، يەرقان (سېرىقلىق) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. 30 مىللىلىتىر قايىنىتىلغان ئانار سۈيىگە 5 گرام رەۋەننى سوقۇپ ئارىلاشتۇرۇپ، كۈندە بىر ۋاخ بەرسە، جىگەر توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تېنى ئاجىزلارغا زىيان قىلىدۇ.

[تۆزەتكۈچىسى] كەتىرا، بېھى لوئابى، ئىسپىغۇل.

[ئورۇنباسارى] قىزىلگۈل، سۇمبۇل.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى، سىچۈەن، شىزاڭ قاتارلىق ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى رەۋەن، سىركەنجىۋىل رەۋەنى، دىنار شەربىتى.

سەئدى

(香附 xiang fu)

[ئەرەبچە نامى] سعدكوفى

[پارسچە نامى] مشك زيرزمين

[ئوردۇچە نامى] ناگرموتھ

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Cyperi

[ئىنگلىزچە نامى] nutgrass Galingle Rhizome

[تونۇش]

بۇ قىياقلار ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈكنىڭ يەر بېغىرلىغۇچى يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، ئۇچى تەرىپىدە ناھايىتى چوڭ ئۇرچۇق شەكىللىك تۈگۈنەك غولى بولىدۇ، «سەئدى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ يىلتىزنىڭ بەزىلىرى يۇمىلاق، بەزىلىرى ئۇزۇنچاق، بەزىلىرى ياپىلاق كېلىدۇ، تەمى سەل ئاچچىق، رەڭگى خورمارەڭ، خۇش پۇراق كېلىدۇ، بۇ ئىككى خىل بولىدۇ، بىرىنچى خىلى شېخى قارا، ئىچى ئاق، خۇش پۇراق بولىدۇ. بۇنى «سەئدى كوفى» دەپ ئاتايدۇ، ئىككىنچى خىلى «سەئدى ھىندى» دېيىلىدۇ، بۇنىڭ ئىچى ئاق ئەمەس، سۆئدى كوفىدىن كىچىكرەك، سەئدى ھىندىنىڭ يەنە بىر خىلى بار بولۇپ، زەنجىۋىلغا ئوخشايدۇ، چاينىسا زەپەر رەڭدە بولىدۇ، بۇنى نەمدەپ تېرىسىگە چاپسا، شۇئان تۈكلەرنى چۈشۈرۈۋېتىدۇ، بۇنىڭ ھەم زەھەرلىك تەرىپىمۇ بار، ئەمما تەسىردە «سەئدى كۇفى» ياخشىراق (10.30 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇنىڭ تەركىبىدە 8.3~9.1% گىچە گلۇكوزا، 1~7% گىچە مېۋە قەنتى، 40~40.1% كىچە كراخمال، 0.65~1.4% گىچە ئۇچۇچان ماي بار، يەنە يىلتىزىدا بەزى زەمبۇرۇغلارنى تورمۇزلىغۇچى ماددىلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. باللىياتقۇغا بولغان تەسىرى: سۆئىدىنىڭ بەش پىر-
سەنتلىك ئېكىستىراكتى دېڭىز چوشقىسى، ئۆي توشقىنى، مۆشۈك، ئىت قاتارلىقلارنىڭ
ئورگانىزمىدىن ئايرىلغان باللىياتقۇسىنى قىسقارتىپ، باللىياتقۇ مۇسكۇلىنىڭ كېرىلىش كۈچە-
نى بوشىتىش تەسىرى كېرەش ئېكىستىراكتى بىلەن ئوخشايدۇ، لېكىن ئۇنىڭ كۈچى ئاجىز-
راق، سۆئىدى تۇتقان ياغنىڭ ئاجىزراق ھالدىكى ئېتروگېپىنلىق (ئاياللىق ھورمونىدەك)
تەسىرى بار.

2. ئاغرىق توختىتىش تەسىرى بار: سۆئىدىنىڭ 20% لىك ئىسپىرت بىلەن ئېلىنغان
ماددىسى 20 گرام ئېغىرلىق ئۈچۈن 0.5 مىللىلىتىر ھېسابىدا كىچىك چاشقاننىڭ تېرە
ئاستىغا ئوكۇل قىلىنسا، ئاغرىق توختىتىدۇ.

3. باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى، تۆگۈنەك يىلتىزى باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش رولىغا
ئىگە. بۇنىڭدىن ئېلىنغان ماددا بىر قىسىم زەمبۇرۇغلارنى تورمۇزلايدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، مېڭە، يۈرەك، پەي، نېرۋا، ئاشقازان ۋە ئۈچەي قاتارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەت-
لەش؛ يەل ھەيدەش ۋە ھەيز، چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش، تاشلارنى ئېرىتىش، تومۇرلارنى
ئېچىش، زىيادە ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، بەدەندىكى سېسىقلىقنى يوقىتىش، سۈت كۆپەي-
تىش، ئەقىلنى زىيادە قىلىش، باھنى قوزغاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مېڭە ۋە يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك قوزغىلىش، پالەچ، لەقۋا، ھەزىمنىڭ بۇزۇلۇشلى-
رى، ئىشتىھاسىزلىق، ئىچ سۈرۈش، بۆرەك ۋە دوۋساقتا تاش چۈشۈش، ھەيز تۇتۇلۇش،
تولغاق، قۇسۇش، سۈت كەملىك قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قارىمۇچ، پىلپىل، قەلەمپۇر، بەدىيان، پىننە، سۆئىدى، كەرەپشە ئۇرۇقى قاتارلىق-
لاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ھەزىمگە ياردەم بېرىدۇ، ئىشتىھا-
سىزلىقتا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. 10 گرام سەئىدىنى 10 گرام يالپۇز بىلەن قاينىتىپ، بىر كۈندە ئىككى ۋاخ 50
مىللىلىتىردىن ئىچسە، تولغاقتا شىپا بولىدۇ.

3. كالا قايمىقىدىن 50 گرام، سۆئىدىدىن 10 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ ئارىلاشتۇ-

روۋپ، بىر كۈندە ئىككى ۋاخ 10 گرامدىن ئىچسە، جىگەر مەنبەلىك ھەزىم بۇزۇلۇشقا مەنپەئەت قىلىدۇ، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئەزالارغا قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ، گالغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇم بەدىيان، ھەسەل، بادام يېغى.

[ئورۇنباسارى] سۇمبۇل.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەرقايسى ئۆلكىلىرىدىن، ئامېرىكا، ئەرەبىستان، مىسىر، ھىندىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئامىلە نۇشدارى، جاۋارىش جالىنۇس، مەجۇنى ئازراقى، ئامىلە نۇشدارى لوئلوۋى.

سۇندۇرۇس

(侧柏脂 ce bai zhi)

[ئەرەبچە نامى] اسرنج، سندروس

[پارسچە نامى] سندروس

[ئوردۇچە نامى] سندروس

[لاتىنچە نامى] Resina Juniperi Formosanae

[ئىنگلىزچە نامى] Resina of Taiwan Juniper

[تونۇش]

بۇ ئارچا ئائىلىسىدىكى دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخ ياكى چاتقال قارا ئارچا دەرىخىنىڭ يېلىمى بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ يېلىمى «سۇندۇرۇس» (Juniperus Communis) نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ قىزغۇچ پارقىراق يېلىم بولۇپ، خۇددى كەھرىۋاغا ئوخشايدۇ، تەمى ئاچچىق، ئۇنى كۆيدۈرسە، ھىدىنىڭ پۇرىقىدەك سېسىق پۇراق كېلىدۇ (30 . 11 ـ رەسىم) .

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم يوقىتىش، ئىچكى ـ تاشقى ئەزالاردىن كەلگەن قاننى

توختىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، تەرلەشنى توسۇش، ئورۇقلىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر ئاجىزلىقى، ھەر خىل قاناش، بەلغەم مەنبەلىك نەپەس سىقىلىش، كۆپ قان كېتىش، قوۋلاق ئاغرىقى، قوۋلاق ئېغىرلىقى، باش ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى، بوۋاسىر، ھۆللۈكتىن پەيلەرنىڭ بوشىشىشى، چىش مىلىكى كېسەللىكلىرى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۇندۇرۇسنى يۇمشاق ئېزىپ، سىركەنجىۋىل بىلەن ئىچسە، تەرلەشنى توسىدۇ، ئورۇقلىتىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇندۇرۇسنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە، كۆپ قان كېلىشىنى توختىتىدۇ.

3. سۇندۇرۇسنى كۆيدۈرۈپ تۈتۈنىنى مەقئەتكە تۇتسا، قاناشنى، ئاغرىشنى توختىتىدۇ.

4. مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇندۇرۇسنى ئۇد ھىندى بىلەن بىرگە ئىس سېلىپ تۈتۈنىنى ئالسا، باش ئاغرىقىنى داۋالايدۇ.

5. مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇندۇرۇسنى يۇمشاق ئېزىپ، چىشقا سالسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، بوشاشقان چىشلارنى چىڭىتىدۇ، جاراھەتكە سەپسە، جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ.

6. سۇندۇرۇسنى ئېرىتىپ قوۋلاققا تېمىتسا، قوۋلاق ئاغرىقىنى ۋە قوۋلاق ئېغىرلىقىنى داۋالايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سەمغى ئەرەبى.

[ئورۇنباسارى] كەھرىۋا.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شەرقىي جۇڭگو، جياڭسۇ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ، ئىككىنچى خىلى ھىندىستاندىن كۆپ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇپۇپى سۇندۇرۇس.

زەرنەپ

(紫杉 zi shan)

[ئەرەبچە نامى] زرنب

[پارسچە نامى] سروتركستانى

[ئوردۇچە نامى] تاليس پتر

[لاتىنچە نامى] Ramuluset Folium Taxi Cuspidatae

[ئىنگلىزچە نامى] Branchlet and leaf of japanese yew

[تونۇش]

بۇ تاكسۇ دەرىخى ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 20 مېتىردىن ئاشىدىغان دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخ شىمالىي زەرنەپ دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ يوپۇرمىقى «زەرنەپ» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرمىقى شەكلى چىۋىقسىمان شەكىلدە، رەڭگى يېشىل رەڭدە، تەمى ئاچچىق، خۇش پۇراق كېلىدۇ (30.12 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يوپۇرمىقى تەركىبىدە تاكسىنىن (Taxinine)، تاكسىنىن A، تاكسىنىن H، تاكسىنىن K، تاكسىنىن L قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. قان قەنتىنى تۆۋەنلىتىش تەسىرى: زەرنەپ ئالكولو- ئىدىنى يۇقىرى شېكەرلىك قان كېسەللىكلىرىگە ھەر كىلوگرام ئۇچۇن 1~5 مىللىگرامدىن ھېسابلاپ، تېرە ئاستى ياكى ۋېناغا ئوكۇل قىلىنسا، قاندىكى قەنتنى تۆۋەنلىتىدۇ.

2. باشقا تەسىرى: زەرنەپ ئىشقارى ئارىلاشما ئىشقارلار بولۇپ، ئاكسىنىن A (بۇ ياۋروپادىن چىقىدىغان تاكسوس Txus baccata ئىچىدىن ئېلىنغان) نىڭ زەھەرلىك تەسىرى چوڭ ئەمەس، تاكسىنىن B ئوكۇلى ئازراق زەھەرلەيدۇ. يەنى بۇ يۈرەك مۇسكۇلىغا نىسبەتەن بىۋاستە زىيان يەتكۈزىدۇ. بۇنىڭ ئۇنۇملۇك قويۇقلۇقى ھەر بىر مىللىلىتىردا 80 مىللىگرام بولىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، تال، ئاشقازان، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، پەي ـ مۇسكۇللارنى كۈچلەندۈرۈش، يەل تارقىتىش، قورۇش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەي- تىش، زىيادە ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاغرىق توختىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش،

قىزىتما قايتۇرۇش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، قان توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۇرەك ئاجىزلىق، يۇرەك قوزغىلىش، يۇرەك چالاڭغۇراش، ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، ھېق تۇتۇش، يۆتەل، دەم سىقىش، مېڭە ۋە ئەسەبىي كېسەللىكلەر جۈملىدىن پالەچ، لەقۋا، ئىچى سۈرۈش، چىش مىلىكى بوشاپ كېتىش، ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى قاناشلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئامىلە نۇشدارى تەركىبىگە قوشۇپ بېرىلسە، ئاشقازان جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ.

2. ئۇستقۇددۇس، بادرەنجى بۇيا، گاۋزىبان، قەلەمپۇر، زەرنەپ ھەر بىرىنى 10 گرامدىن ئېلىپ چايلىق قىلىپ ئىچسە، يۇرەك قوزغىلىش، يۇرەك چالاڭغۇراش، پالەچ، لەقۋا كېسەللىكلىرىگە شىپا بولىدۇ.

3. موزا، ئاقاقىيا، كەت ھىندى، زەرنەپ بەش گرامدىن، ئانارگۈلىدىن ئىككى گرامدىن ئېلىپ، سوقۇپ سۈپۈپ تەييارلاپ، كۈندە ئىككى قېتىم چىش تۈۋىگە سەپسە، چىش مىلىكى قاناشقا شىپا بولىدۇ، چىشنى چىڭىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ～ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يۇمغاقسۈت.

[ئورۇنباسارى] لاچىندانە، دارچىن، كاۋاۋچىن.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى ئۈچ ئۆلكىدىن چىقىدۇ، يەنە بىنگال، جەنۇبىي ھىندىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئامىلە نۇشدارى.

ئۇد ھىندى

(沉香 chen xang)

[ئەرەبچە نامى] عود غرقي

[پارسچە نامى] عود هندي

[ئوردۇچە نامى] اگر هندي

[لاتىنچە نامى] aquilariae Rersinatum Lignum

[ئىنگلىزچە نامى] wood of chinese eaglewood

[تونۇش]

بۇ، مازارىيۇن ئائىلىسىدىكى دائىم ياشىرىپ تۇرىدىغان چوڭ دەرەخ ھىندىستان ئۇد دەرىخى بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ قارا جىگەر رەڭلىك مايلىق رىزىنىلىق ئۇزەك ياغىچى «ئۇد ھىندى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. پۇرىقى ئۆتكۈر، خۇش پۇراقلىق كېلىدۇ (30 .13 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇد ھىندى تەركىبىدە مايلىق رىزىنا بار، بۇنىڭ ئىسپىرتتىكى چىلانمىسىدىن ئېلىنغان ماددا 48% كە يېتىدۇ، سوپۇنلاشتۇرۇلغاندىن كېيىنكى سۇنىڭ پارىنى ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق ئېلىنغان ئۇچۇچان ماي 13% گە يېتىدۇ، مېيىدا بېنزول ئاتسېتون (Bensylasetone)، سېكوي تېرپېن ئالكوھول (Swsaui terpeneacidhole) قاتارلىقلار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] پەي - مۇسكۇللارنىڭ تارتىشىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ، پەي - مۇسكۇللارنى بوشىتىدۇ، قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىدۇ، يۈرەك مۇسكۇلىغا قان يېتىشمەسلىكنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق، ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، يۈرەك ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش؛ ماددىلارنى يۇمشىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئېغىزنىڭ بەتبۇيلۇقىنى يوقىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يەل تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك، مېڭە ۋە ئاشقازان ئاجىزلىقى؛ بوغۇم ئاغرىقى، ئېغىز پۇراش، يۆتەل، سوغۇقتىن بولغان دەم سىقىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئۇستىقۇددۇس، لاچىندانە، ئاق سەندەل، ئۇد ھىندى 10 گرامدىن. قائىدە بويىچە چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، يۈرەك، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. زەنجىۋىل، بەدىيان، جۇۋزىنە، ئۇد ھىندى، دارچىن، كەرەپشە ئۇرۇقى، رۇم بەدىيان ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن. چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، يەل تارقىتىدۇ.

3. مەستىكى، ئۇد ھىندى، رۇم بەدىيان، جۇۋنە قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، سۇيۇپ تەييارلاپ، بىر كۈندە ئۈچ ۋاخ ئۈچ گرامدىن ئىچسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، يەل تارقىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 ~ 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كاپۇر، سىركەنجىۋىل، قىزىلگۈل.

[ئورۇنباسارى] دارچىن، قەلەمپۇر، زەپەر.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، تەيۋەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ھەم ھىندىستان، ھىندونېزىيە، ۋېيتنام، مالايسىيا، كامبودژا قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش ئۇد شىرىن، جاۋارىش ئۇد تۇرۇش، جاۋارىش ئۇدمىشكى.

تەرخەمەك

(黄瓜 huang gua)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructuc Cucumis Sativi

[ئىنگلىزچە نامى] Cucumber Fruit

[تونۇش]

بۇ كاۋا ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق يامىشىپ پېلەك تارتىپ ئۆسىدىغان سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تەرخەمەك (تۈز ۋە ئەگرى ئۆسىدىغان تۈرلىرى) نىڭ مېۋىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى «تەررە»، يىلتىزى «بىخ تەررە»، ئۇرۇقى «تۇخۇمى تەررە» قاتارلىقناملاردا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى سەل ئەگرى، مېۋىسىنىڭ تاشقى پوستى يېشىل رەڭدە، تېنى بولسا ئاق رەڭدە، سۇلۇق، تەمى تاتلىق كېلىدۇ. مېۋىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇقلىرى بولىدۇ (30 .14 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەرخەمەك ئىچىدە گلۇكوزا، راموزا (Rhamose)، گالاكتوزا

(Galactose) ، ماننوزا (Mannose) ، مېۋە قەنتى (Eructus) ، رۇتىن (Rutin) ، ۋىتامىن C، ئۇچۇچان ماي ۋە ئاچچىق تەركىب كوكوربىتاسىن (Cucurbitacin) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] بۇنىڭ تەركىبىدىكى كوكوربىتاسىن ناملىق ئاچچىق تەركىبلەرنىڭ هايۋاناتلارغا تەجرىبە قىلىش جەريانىدا ئۆسمىگە قارشى تەسىرى بارلىقى ئىسپاتلانغان، زەهەرلىك تەسىرى تۆۋەن.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە هۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلتىنى، قۇرۇق ئىسسىق كەيپىياتنى تەڭشەش؛ ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، قىزىتما چۈشۈرۈش، چىرايىنى گۈزەللەشتۈرۈش، تېرىگە جۇلا بېرىش، سۈيدۈك هەيدەش، تاش پارچىلاش ۋە چۈشۈرۈش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆپ ئۇسساش، قىزىتما، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، سۈيدۈك كۆپۈپ كېلىش، بۆرەك، دوۋساق ۋە سۈيدۈك يولىدا تاش پەيدا بولۇپ قېلىش؛ ئۇيقۇسىزلىق، قەۋزىيەت، جىگەر كېسەللىكى، باش ئاغرىش، ئىسسىقتىن بولغان يۈرەك چالاقخۇراش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تەرخەمەكتىن كۈندە مۇۋاپىق مىقداردا يەپ بەرسە، كۆپ ئۇسساشنى پەسەيتىدۇ، قىزىتما قايتۇرۇپ، سۈيدۈك ماڭدۇرىدۇ. دوۋساقتىكى تاش ۋە قۇملارنى ئېرىتىپ چۈشۈرىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، چىرايىنى پارقىرىتىدۇ.

2. تەرخەمەكنى تۇز بىلەن قوشۇپ يېسە، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلتىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىنى پەسەيتىدۇ؛ تەرەتنى راۋانلاشتۇرىدۇ، قىزىتمىنى ياندۇرىدۇ، سۈيدۈكنىڭ كۆيۈشۈپ كېلىشىنى يوقىتىدۇ.

3. تەرخەمەكنى پۇراتسا ياكى پوستىنى سويۇپ پېشانىسىگە قويسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ، ئىسسىقتىن بولغان يۈرەك چالاقخۇراشقا پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا بېرىلسە بولىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ، قورساقنى كۆپتۈرۈپ

قويدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سوغۇق مىزاج كىشىلەر ئۈچۈن ئارپا بەديان، تۇز، جۇۋنە، ۋاسالغۇ.

[ئورۇنباسارى] قوغۇن سويىمىسى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىلىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

ئاق شېكەر

(砂糖 sha tang)

[ئەرەبچە نامى] سكر

[پارسچە نامى] شكر

[ئوردۇچە نامى] كھانڈ

[لاتىنچە نامى] Saccharum Alba

[ئىنگلىزچە نامى] Wite Sugar

[تونۇش]

بۇ باشاقلىق ئۆسۈملۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك شېكەر قومۇشى ۋە قىزىلچىلاردىن ئايرىپ ئېلىنغان، ئۇششاق كرىستال دانچىلاردىن ئىبارەت. رەڭگى ئاق ۋە قارا، تەمى تاتلىق كېلىدۇ. شېكەر قومۇشىنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن ياسىلىدىغان، ھەممە ئادەمگە تونۇشلۇق بولغان بىر خىل تاتلىق نەرسىدۇر (30.15 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى]

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى]

[تەبىئىتى] ئاق شېكەر قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، گالدىكى يېرىكلىكنى يوقىتىش، ئۆپكىنى تازىلاش، نېرۋا ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ ساپ قان پەيدا قىلىش، پەي ۋە مۇسكۇللارنى چىڭىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قەۋزىيەت، دەم سىقىش، قان ئازلىق، باھ ۋە نېرۋا ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلە-

دۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ھەر كۈنى 30 گرام ئاۋاتنى بىر قانچىگە بۆلۈپ شۈمۈپ بەرسە، يۆتەل ۋە كۆكرەك-نىڭ يىرىكلىكى ئۈچۈن شىپا بولىدۇ.

2. شېكەرنى قىزىق سۇغا سېلىپ ئېرىتىپ ئىچىپ بەرسە، ئاۋاز پۈتۈپ قېلىش، ئەزالارنىڭ تىترىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. شېكەرنى قىزىلگۈل ئەرقى ياكى سوغۇق سۇ بىلەن ئىچىپ بەرسە، تەپنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 100~150 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكە سىلى، ئىسھال ۋە ئۈچەي كېسىلى بارلارغا، سەپرا مىزاج كىشىلەرگە بېرىلمەيدۇ. سېرىقماي ۋە ئاچچىق نەرسىلەر بىلەن يېسە بەلغەم پەيدا قىلىدۇ، خىلتلارنى بۇزۇپ، قاننى كۆيدۈرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بادام، يېڭى سېغىلغان سۈت.

[ئورۇنباسارى]

[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن پاكىستان، ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكىغا ئوخشاش ئىسسىق ئىقلىملىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] گۈلقەنت.

سەئدى كوفى

(香附 xiang fu)

[ئەرەبچە نامى] سعدكوفى

[پارسچە نامى] مشك زير زمين

[ئوردۇچە نامى] ناگر موتھ

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Cyperi

[ئىنگلىزچە نامى] Nutgrass Galingale Rhizome

[تونۇش]

قىياقلار ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ئۆزۈن قىياقنىڭ يىلتىزسىمان تۈگىنەك غولى بو-

لۇپ، قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. بۇ كۆپ يىللىق سامان غوللۇق، تۈكلۈك، خۇش پۇراق، تەمى بىر ئاز ئاچچىق بولۇپ، «سەئدى كوفى» ياكى «سەئدى ھىندى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇنىڭ تەركىبىدە 9~8 پىرسەنتكىچە گلۇكوزا، 40~41 پىرسەنتكىچە كراخمال، ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ماي بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ئاياللىق ھورمونىنى ئىلگىرى سۈرۈش تەسىرى بار.

2. ئاغرىق توختىتىش تەسىرى بار.

3. باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، ئاشقازان، نېرۋا ۋە پەيىنى قۇۋۋەتلەش؛ ئىشتىھانى ئېچىش، يەل تارقىتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر، ئاشقازان ۋە نېرۋا ئاجىزلىقى؛ پالەچ، لەقۋا، ھەزىم بۇزۇلۇش، ئىشتىھاسىزلىق، ئىچ سۈرۈش، تولغاق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سەئدى كوفى، يالپۇز، سېمىز ئوت ئۇرۇقى 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە قايىنىتىپ ئىچىپ بەرسە، تولغاقتا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. سەئدى كوفىنى قىزىلگۈل جۇزبۇۋا، ئاقىرقەرھا قاتارلىقلار بىلەن سوقۇپ تالقانلاپ، كالا قايمىقىغا ئارىلاشتۇرۇپ يەپ بەرسە، جىگەر مەنبەلىك ھەزىم بۇزۇلۇشقا، نېرۋا ئاجىزلىقى، پالەچ، لەقۋا قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~1 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇم بەدىيان، ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] سۇمبۇل.

[چىقىش ئورنى] مىسىر، ئەرەبىستان، ھىندىستان، جۇڭگو قاتارلىق دۆلەتلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى ئامىلە نوشدارى.

پىلە قۇرتى
(僵蚕 jiang chong)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Bombyx Batryticatus

[ئىنگلىزچە نامى] Stiff Silkworm

[تونۇش]

بۇ، پىلە پەرۋانىسى ئائىلىسىدىكى ھاشارات پىلە قۇرتىنىڭ ئىچىدىن چىقىدىغان قۇرتىدىن ئىبارەت بولۇپ، «پىلە قۇرتى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (30 .17 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاقسىل، قاتارلىق 17 خىل ئامىنو كىسلاتا، ئۇندىن باشقا كالتسىي (Ca)، ماگنىي (Mg)، سىنك (Sn) قاتارلىق 28 خىل مىكرو ئېلېمېنت بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تارتىشىشقا قارشى تۇرۇش، تىنچلاندۇرۇش، ئۇيقۇ كەلتۇرۇش، قان ئۇيۇشقا قارشى تۇرۇش، قان قەنت ىنى تۆۋەنلىتىش.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر ۋە ئۆپكىنى، بەلغەم بوشىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش، جىگەر ۋە ئۆپكە ئاجىزلىقى، لەقۋا، مۇسكۇللار لىكىلداش، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلاش، كۆزدىن ياش ئېقىش.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پىلە قۇرتى بەش گرام، قىزىلگۈل 10 گرام، ئۈجمە يىلتىز پوستى، كاسىنە ئۇرۇقى، بەدىيان، بادام مېغىزى، چىلغوزا مېغىزى 10 گرامدىن، ھەسەل 300 گرام؛ قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ، كۈندە ئىككى قېتىمدىن تاماقتىن كېيىن ھەر قېتىمدا 10 گرامدىن ئىستېمال قىلىپ بەرسە، جىگەر ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 9~3 گرامغىچە.
[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.
[تۇزەتكۈچىسى] بەدىيان.
[ئورۇنباسارى] پىلە قۇرتى مايىقى.
[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى رەبۇ.

قىزىلگۈل[1]

(玫瑰花 mei gui hua)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
غەيرىي تەبىئىي سەپرا ماددىسىنى پىشۇرۇش، جىگەر، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش، رەئىس ئەزالارنى، بەدەننى، ئاشقازان، ئۈچەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق قايتۇرۇش، ھارارەت پەسەيتىش، قان توختىتىش، بەتبۇيلۇقنى يوقىتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، تەرەتنى راۋان قىلىش.

شېكەر قومۇشى[2]

(甘蔗 gan zhe)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل.
[خۇسۇسىيىتى]
قان كۆپەيتىش، جىگەرنى، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش ۋە تازىلاش، ئېغىزنى خۇش پۇراق قىلىش، توسالغۇلارنى ئېچىش.

---

① تەپسىلاتى 3 ـ باب 1 § غا قاراڭ
② تەپسىلاتى 6 ـ بابقا قاراڭ

ئىتئۈزۈمى①

(龙葵果 long kui guo)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ياللۇغ قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي قان ۋە سەپرا خىلتىنى؛ قۇرۇق ئىسسىق ۋە ھۆل ئىسسىق كەيپىياتنى تەڭشەش؛ ئۇسسۇزلۇق، ھارارەت پەسەيتىش؛ قان تازىلاش، چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىش.

شىۋاق②

(茵陈蒿 yin chen hao)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

توسالغۇلارنى ئېچىش، تاش پارچىلاش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق تارقىتىش، ھەيزنى راۋان قىلىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، نەزلىنى تازىلاش.

بىلسان ياغىچى③

(麦加没药树木 mai jia mei yao shu mu)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

توسالغۇلارنى ئېچىش، جىگەرنى، مېڭىنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئىششىق تارقىتىش، بەلغەم بوشىتىش.

---

① تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 9 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 9 ـ بابقا قاراڭ

ئەفسەنتىن[1]

(苦艾 ku ai)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تۇسالغۇلارنى ئېچىش، مېڭە، جىگەر، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، قۇرت ئۆلتۈرۈش.

شاتارى[2]

(栀子 zhi zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىششىق قايتۇرۇش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلىتىنى تەڭشەش، خۇشلۇق كەلتۈرۈش، غەيرىي تەبىئىي قان خىلىتىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىنى پەسەيتىش، ئۆت يوللىرىنى راۋانلاشتۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

قارادان[3]

(连翘 lian qiao)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قىزىتما پەسەيتىش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، قاتتىقلىقنى يۇمشىتىش.

---

① تەپسىلاتى 9 - بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 10 - بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 11 - بابقا قاراڭ

يوگىمەچئوت①

(田旋花 tian xuan hua)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش، قان توختىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

كۇدە ئۇرۇقى②

(韭菜子 jiu cai zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىق تارقىتىش، باھنى، پەي ـ مۇسكۇللارنى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، بەدەننى تازىلاش، پارقىرىتىش.

كاۋا ئۇرۇقى③

(南瓜子 nan gua zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مەددە چۈشۈرۈش، سۈت پەيدا قىلىش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش.

---

① تەپسىلاتى 33 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 17 ـ بابقا قاراڭ

تاباشىر①

(天竺黄 tian zhu huang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قورۇش، تۇتۇش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، يۈرەك ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي تۇتۇش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، قىزىتما ۋە ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش.

زەھرەموھرە②

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

زەھەر قايتۇرۇش؛ يۈرەك، مېڭە، جىگەر قاتارلىق رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش؛ باھنى قوزغاش، ۋابانىڭ ئالدىنى ئېلىش، مەنىي تۇتۇش، بۆرەك ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، قان توختىتىش.

توخۇ گۆشى③

(鸡肉 ji rou)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە هۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، يېڭى قان پەيدا قىلىش، يىلىكنى تولدۇرۇش، ئەقىل - پاراسەتنى ئاشۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي ۋە سۈت پەيدا قىلىش، ئىشتىهانى ئېچىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، چىرايىنى ۋە ئاۋازنى ياخشىلاش.

① تەپسىلاتى 24 - بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 26 - بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 27 - بابقا قاراڭ

ئۆلار گۆشى[1]

(雪鸡 xue ji)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، قۇۋۋەت تولۇقلاش، قاننى جانلاندۇرۇش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئەتنى ئۆستۈرۈش، مېڭە ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش.

كەكلىك گۆشى[2]

(竹鸡 zhu ji)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، جىگەرنى، بۆرەكنى، رەئىس ئەزالارنى ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ ئوزۇقلۇق تولۇقلاش، ساپ قان پەيدا قىلىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، سەمرىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئارتۇق گۆشلەرنى يېيىش، بەدەننى قىزىتىش، قان تازىلاش، ئىششىق تارقىتىش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش.

ئۆچكە گۆشى[3]

(山羊肉 shan yang rou)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ساپ قان پەيدا قىلىش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، نەپەسنى ياخشىلاش، باھنى قوزغاش.

---

① تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ

مارجان[①]

(珊瑚 shan hu)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، كۆڭۈلنى ئېچىش، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش.

زۇمرەت[②]

(纯绿宝石 chun lu bao shi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق، ئىككىنچى دەرىجىدە سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، جىگەر ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، قان توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، زەھەر قايتۇرۇش.

ئالما[③]

(苹果 ping guo)

[تەبىئىتى] تاتلىق ئالما بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق، چۈچۈمەل ئالما بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تاتلىق ئالما: يۈرەك، جىگەر، مېڭە يۈرەك ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلتىنى تەڭشەش، قۇرۇق يۆتەلنى توختىتىش، ئىچ سۈرۈشنى ۋە قۇسۇشنى توختىتىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش.

① تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ

ھېلىق①

(玛瑙 ma nao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، جىگەر، تالنى قۇۋۋەتلەش؛ قان توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تاشلارنى پارچىلاش، كۆرۈش كۈچىنى ئاشۇرۇش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، باھنى قوزغاش.

پەرەنجىمىشكى②

(丁香罗勒 ding xiang luo le)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش؛ بۇرۇننىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، يۇمشىتىش، سىلىقلاشتۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يەل تارقىتىش، كېكىرتىش، ئىشتىھانى ئېچىش.

ئامىلە③

(余甘子 yu gan zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەي ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ياللۇغ قايتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا، سەۋدا، بەلغەم خىلتىنى پىشۇرۇش؛ ئاشقازاننىڭ تۇتۇش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، ، ئاغرىق پەسەيتىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، قان تازىلاش، قان توختىتىش، چاچ يىلتىزىنى چىڭىتىش، چاچنى قارايتىش.

① تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

مەستىكى رۇمى[1]
(洋乳香 yang ru xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئاشقازان، ئۈچەي، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش؛ يۇمشىتىش، يەل تارقىتىش، پارقىرىتىش، ئىششىق تارقىتىش، تۇتۇش، قان كۆپەيتىش، ئىچى سۇرۇشنى توختىتىش، بەدەننى ۋە رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش.

جۇڭگو ماڭدارى[2]
(威灵仙 wei ling xian)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئۆت ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، يەل تارقىتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئارتۇق ھۆللۈكنى يوقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىق توختىتىش.

ياۋا ئامۇت[3]
(山梨 shan li)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە سوغۇق، ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئاشقازان ـ ئۈچەينى كۈچەيتىپ، ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش؛ ئىچنى قاتۇرۇش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، گۆش ئۈندۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 33 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

گۈل ياسمەن[①]

(千日红 qian ri hong)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، جىگەرنىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىش، يۆتەل پەسەيتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، سۈيدۈك ھەيدەش.

بۇرجۇن

(女贞子 nü zhen zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۈت، جىگەر ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، مەنىي تۇتۇش، ئۇسسۇزلۇقنى ۋە قىزىتمىنى پەسەيتىش.

كاسنە[③]

(菊苣 ju ju)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ھەيدەش، قان تازىلاش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلىتىنى پىشۇرۇش، قۇرۇق ئىسسىق ۋە ھۆل ئىسسىق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئۇسسۇلۇقنى پەسەيتىش، ئىششىق تارقىتىش، قان تازىلاش، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش.

---

① تەپسىلاتى 33 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 33 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 33 ـ بابقا قاراڭ

زىرىق[1]

(小檗实 xiao bo shi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئۆت سۇيۇقلۇقىنى راۋان قىلىش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا ۋە قان خىلىتىنى تەڭشەش، قۇرۇق ئىسسىق ۋە ھۆل ئىسسىق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، ئاشقازان ۋە جىگەرنىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، قۇرۇق ھۆلنى يوقىتىش.

ئاق ماش[2]

(白扁豆 bai bian dou)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تال، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، قان تازىلاش، ھەيز ۋە سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، تېرىنى پارقىرىتىش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، جىگەر ۋە تالدىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، ھامىلە چۈشۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش.

بۆكەن مۈڭگۈزى[3]

(羚羊角 ling yang jiao)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى]

باھنى ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ھارارەت پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش، تارتىششنى

① تەپسىلاتى 33 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 34 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 36 ـ بابقا قاراڭ

بوشىتىش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، جىگەر خىزمىتىنى ياخشىلاش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، قان توختىتىش.

ھەسەل[1]

(蜂蜜 feng mi)

[تەبىئىتى] يېڭىسى بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق، ئازراق تۇرۇپ قالغىنى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، پەي ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، تىنچلاندۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ئىچنى يۇمشىتىش، ھەزىمگە ياردەم بېرىش، قىزىتما قايتۇرۇش، قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش، بەلغەم بوشىتىش.

---

① تەپسىلاتى 36 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇز بىرىنچى باب ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

ئۆپكە ۋە كانايىنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل پەسەيتىش؛ بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، ئۆپكە ۋە كانايىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەر تەسىرىدىن، ئۆپكە ۋە كانايدا ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە ئۆپكە ۋە كاناي ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىكلەر ۋە ئالامەتلەر (ئۆپكە ياللۇغلىنىش، ئۆپكە ھاۋالىق ئىششىقى، ئۆپكە سۇلۇق ئىششىقى، كانايچىلار ياللۇغلىنىش، نەپەس راۋان بولماسلىق، زىققە، قۇرۇق يۆتەل، ئۆپكە سىلى، ئۆپكە راكى، ئومۇمىي بەدەن زەھەرلىنىش، كۆكيۆتەل، بەلغەم چىقىرالماسلىق، قان تۈكۈرۈش …) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ۋاقتىدا ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. ئۆپكە ۋە كانايىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا ئىشلەتكەندە كېسەللىك سەۋەبى ۋە كېسەللىك ماھىيىتىگە قاراپ مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك.

ئۆپكە ۋە كانايىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق ياكى قۇرۇق ئىسسىق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار بەلغەم بوشىتىپ، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، يۆتەل پەسەيتىش، تەبىئەتنى قۇۋۋەتلەش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار ئۆپكە ۋە كانايىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: زۇپا، چۆل رەيھىنى، چۇغۇندان، تىزغا، تەڭگىيوپۇرماق گۈلى، ئاق قېيىن قوۋزىقى، تاتلىق شاپتۇل مېغىزى، تاتلىق ئۆرۈك مېغىزى، قوي ئۆپكىسى، مۇرچۇبە، يىلان ئۆتى، ئىلى سوغىگۈلى، چامغۇر، نىشاستە، لوبان، رۇببىسۇس، راتيانەج، قۇندۇزئوت، قوڭغۇراقگۈل يىلتىزى، ئەرۇسە ياپرىقى، شۇمشا ئۈرۈقى، شېكەرتىغال، تاغ پىيىزى، زىغىر ئۇرۇقى، زىغىر يېغى، بېھى ئۇرۇقى، ئەرەب يېلىمى، كەتىرا، ئىشەك سۈتى، ئۈجمە يىلتىزى پوستى، شىقىلداق يىلتىزى، قارلىغاچ چاڭگىسى.

چوڭ سۈتلۈك ئوت، كىچىك سۈتلۈك ئوت، سەرپىستان، پىرسىياۋشان، ئاقلەيلى ئۇرۇقى، غارىقۇن، قەنتېپەر، كىچىك چىلان، نەغەز گۈلى يىلتىزى، ھەمىشباھار ئۇرۇقى، ئىسپىغۇل، لوكات، ماگنىت تېشى، قوغۇن ئۇرۇقى، بانان، سەۋزە، زەيتۇن مېۋىسى، ئۆرۈك مېغىزى يېغى، كېلەر، چاكاندا، كۆكنار پوستى، بالەنگو چۆپى، ئىت ياڭىقى گۈلى، چىلغوزە، ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى، شاپتۇل مېغىزى، قوي سۈتى.

زۇپا

(神香草 shen xiang cao)

[ئەرەبچە نامى] رصاص ايض

[پارسچە نامى] ارزى

[ئوردۇچە نامى] رانك

[لاتىنچە نامى] Herba Hyssopus officinali

[ئىنگلىزچە نامى] Hyssop

[تونۇش]

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك زۇپانىڭ پۈتۈن چۆپىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «زۇپا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى سارغۇچ يېشىل، تەمى ئاچچىق، خۇش پۇراق بولىدۇ، شامدىن چىقىدىغىنى ئەڭ ياخشىسىدۇر (1.31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] پۈتۈن چۆپىنىڭ تەركىبىدە ئۇچۇچان ماي، فلاۋونلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تەشەننۇچ (سپازما) بوشىتىشقا ئالكالوئىدلارغا ئوخشاش تەسىرگە ئىگە بولۇپ، بۇ كانايچىلار تەشەننۇچىنى بوشاشتۇرۇپ، يۆتەل پەسەيتىدۇ ھەمدە ماخاۋ باكتېرىيىسىگە قارشى تۇرۇش ۋە كېسەل قوزغاتقۇچى قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈش تەسىرىمۇ بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەپ، بەلغەم بوشىتىش؛ نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي سەۋدا ۋە بەلغەمدىن بولغان يۆتەلنى توختىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئىششىقلارنى تارقىتىش، تەرلىتىش، يەل ھەيدەش، تېرىگە رەڭ بېرىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

نەزلە، زۇكام، زىققە، كۆكرەك پەردە ياللۇغى، ئۆپكە ياللۇغى، ئۆپكە ئىششىقى، كاناي ياللۇغى، سۈيدۈك ۋە ھەيز راۋان بولماسلىق، قىزىتما قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئەنجۈر مونىكى، زۇپا، ئاق لەيلى ئۇرۇقى، ئۈزۈم، سەرپىستان ھەر بىرىنى 10

گرامدىن. قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم ۋە سەۋدادىن بولغان يۆتەلگە شىپا بولىدۇ.

2. زوپا 10 گرام، گۈل بىنەپشە 10 گرام، قىزىلگۈل 7 گرام، سەرپىستان 10 گرام، چىلان 5 دانە. قائىدە بويىچە دەملەپ ئىچىپ بەرسە، ئۆپكە ئىششىقى ئۈچۈن شىپا بولىدۇ.

3. بىھى ئۇرۇقى، زۇپا 10 گرامدىن، نىلۇپەر، بىنەپشە 5 گرامدىن، چىلان 5 دانە، ئەينۇلا 2 دانىدىن ئېلىپ دەملەپ ئىچىپ بەرسە، ئىسسىقتىن بولغان يۆتەل، زۇكام، نەزلىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 9 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] جىگەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئاچچىق ئانار، سەرپىستان.

[ئورۇنباسارى] پىرسىياۋشان، مەرزەنجۇش، سۆئتەر.

[چىقىش ئورنى] ئىران، پەلەستىن، ئەرەبىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى زۇپا، جەۋھىرى زۇپا، لوئوقى زۇپا.

چۆل رەيھىنى

(百里香 bai li xiang)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Thymus Serpullum

[ئىنگلىزچە نامى] thyme

[تونۇش]

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق يەر بېغىرلاپ ئۆسىدىغان، گۈلى سۆسۈن، پۇرىقى ئۆتكۈر، خۇشبۇي ئۆسۈملۈك چۆل رەيھىنى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «چۆل رەيھىنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى راۋانلاشتۇرۇش، يەل ھەيدەش، يۆتەل توختىتىش، بەلغەم بوشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
زۇكام، كۆكيۆتەل، تامغاق ۋە گالنىڭ ئىششىپ ئاغرىشى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زۇپا، گۈل بىنەپشە، ئەنجۈر مونىكى، پىرسىياۋشان، سەرپىستان، چۆل رەيھىنى قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بەلغەم بوشىتىدۇ، يۆتەل پەسەيتىدۇ.

2. چۆل رەيھىنى 15 گرام، ئۈزبەر 70 گرام. قائىدە بويىچە تالقان قىلىپ قايناق سۇ بىلەن ئىچسە، تارتىشىپ قېلىشنى يېشىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 18 ~ 35 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سۈت، ئارپا سۈيى.

[ئورۇنباسارى] رەيھان.

[چىقىش ئورنى] كۆنگەي تاغ باغرىدا ئۆسىدۇ، تەڭرى تېغى ۋە ئالتاي تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] زۇپا شەربىتى.

چۈغۈندان

(苦葶苈 ku ting li)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Descurainia Sophia

[ئىنگلىزچە نامى] Flixweed Tansymustard

[تونۇش]

بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك خاكشىنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، «خاكشى» ياكى «چۈغۈندان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ يۇمىلاق، ياپىلاق شەكىلدە كەلگەن، ساغۇچ قوڭۇر

رەڭلىك، سەل پارقىراق كەلگەن ئۇرۇق بولۇپ، سەل پۇراقلىق تەمسىز، چاپلاشقاق كېلىدۇ (3.31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] چۇغۇندان ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە ئۇچۇچان ياغ، مايلىق ياغ، ياغ كىسلاتاسى قاتارلىقلار بار. يەنە ئىككى خىل يۇرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى گلۇكوزىدى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئۇرۇقىنىڭ ئىسپىرتتىكى ئېرىتمىسى ئاساسلىقى يۇرەكنى قۇۋۋەتلەش رولىغا ئىگە.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكىنى تازىلاپ، نەپەسنى راۋان قىلىش؛ يۇرەكنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، دەم سىقىشنى پەسەيتىش، قىزىتما قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك ئاجىزلىقى، سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي ياللۇغى، كانايچىنىڭ كېڭىيىشى، سىرغىتمىلىق كۆكرەك پەردە ياللۇغى، جىگەر قېتىشتىن بولغان قورساققا سۇ يىغىلىش، سۈيدۈك ئازلاپ كېتىش، دەم سىقىش، بۆرەك ۋە لىمفا قان تۇگۈنچىلىرىنىڭ ياللۇغى، ھەر خىل قىزىتما، چېچەك، بەلغەملىك يۆتەل، كونا يۆتەل، نەزلە، قىزىتما قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى چۇغۇنداننى قايىنىتىپ ئىچسە، قىزىل سىرتقا تېز تېپىدۇ ھەم ئاسان ساقىيىدۇ، كونا يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. چۇغۇنداننى گۈلاب بىلەن قايىنىتىپ ئىچسە، يۇرەك ئاجىزلىقى، سۈيدۈك ئازلاپ كېتىش، ھەر خىل قىزىتما، يۆتەل، نەزلە قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 ~ 7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باش ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] تۇدەرى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمال، ئىچكى موڭغۇلدىن ھەم ھىندىستان، پەنجاپ قاتارلىق رايونلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] چۇغۇندان شەربىتى.

تىزغا
(半夏 ban xia)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Pinelliae

[ئىنگلىزچە نامى] Temate Pinellia

[تونۇش]

بۇ چاياننۇت ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تىزغانىڭ قۇرۇتۇلغان تۈگۈنەك غولى بولۇپ، بۇ زەھەرلىك ئۆسۈملۈك بولغاچقا، ئۇنى زەنجىۋىل بىلەن لايىقلاشتۇ-رۇپ دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ (31.4 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يىلتىزى ئۇچۇچان ماي، خولىن، ئېفېدرىن قاتارلىق بىئولو-گىيىلىك ئىشقار، β - سىتېتېرول ھەر خىل قەنتلەردىن تەركىب تاپقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] يۆتەل توختىتىپ، ياللۇغ قايتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، ئۆت سۇيۇقلۇقىنىڭ ئاجرىلىپ چىقىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە - كانايىنى راۋانلاشتۇرۇش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇپ، بەلغەم بوشىتىش؛ يۆتەلنى پەسەيتىش، يەل تارقىتىش، قۇسۇشنى توختىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىپ، تۈگۈنچىلەرنى تارقىتىش؛ ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆچەي توسۇلۇش، كۆڭلى ئېلىشىپ قۇسۇش، غەلۋىرەك، ئىششىق، بويۇن لىمفا بەز سىلى، ئۆتكۈر سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي شاخچىلىرى ياللۇغى، سوزۇلما ئاشقازان ياللۇغى، نېرۋا خاراكتېرلىك قۇسۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زۇپا، زىغىر، سەرپىستان، بادام مېغىزى 10 گرامدىن، تىزغا 4 گرام. قائىدە

بويچە سۇيۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بەلغەم بوشىتىپ، نەپەسنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

2. ئاق لەيلى يىلتىزى، يەرلىك شوخلا، كاكىنەچ 10 گرامدىن، ئاق لەيلى ئۇرۇقى، تىزغا ھەربىرىدىن 4 گرام ئېلىپ قايناتما تەييارلاپ ئىچسە، ھەر خىل ياللۇغلارنى قايتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 12~4 گرامغىچە، ئىچكى تەرەپتىن ئىشلەتكەندە لايىقلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ھۆ پەيدا قىلىدۇ.

[تۆزەتكۈچىسى] سۈت، قايماق.

[ئورۇنباسارى] زۇپا.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ كۆپ قىسىم جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] تىزغا قايناتمىسى.

تەڭگىيوپۇرماق گۈلى

(款冬花 kuan dong hua)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Flos Farfarae

[ئىنگلىزچە نامى] Common Coltsfoot Flower

[تونۇش]

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تەڭگىيوپۇرماقنىڭ گۈل غۇنچىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، «تەڭگىيوپۇرماق گۈلى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (5.31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] رۇتىن (Rutin)، ئاق چاچكا ماددىسى (Kaempferol)، بىئولوگىيىلىك ئىشقارلاردىن Senecionine، ئۇچۇچان مايلاردىن 1—Alkene، Carracrol، كىرەش كىسلاتاسى (Angelic acid)، مىكرو ئېلېمېنتلاردىن سىنىك، مىس، تۆمۈر، قەلەي قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] نەپەس سىستېمىسىغا نىسبەتەن بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش تەسىرى بار.

ئۇندىن باشقا روھلاندۇرۇش تەسىرى، قان بېسىمنى نىسپىي يۇقىرىلىتىش تەسىرى بار.

بالىلاردىكى كۆكيۆتەلگە: تەڭگىيوپۇرماق گۈلى 5 گرام، سۈغىگۈل يىلتىزى، مۇۋەببەل سەپىد ئۈچ گرامدىن، بىخسۇس ئىككى گرام، ناۋات 50 گرام سۇدا قاينىتىپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى راۋانلاشتۇرۇش، تازىلاش، يۆتەل توختىتىش، يەل ھەيدەش، بەلغەم بوشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆپكە سىلى، قۇرۇق يۆتەل، سوزۇلما كاناي ياللۇغى، دەم سىقىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زۇپا، پىرسىياۋشان، بىخ سۇس، تەڭگىيوپۇرماق گۈلى ھەر بىرى 10 گرامدىن، ئەنجۈر قېقىدىن بەش دانە. قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، قۇرۇق يۆتەل، دەم سىقىش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. تەڭگىيوپۇرماق گۈلى 10 گرام، چىلغوزا مېغىزى 15 گرام، سەرپىستان سەككىز گرام، چۈچۈكبۇيا يىلتىزى بەش گرام، ھەسەل ئىككى ھەسسە، قائىدە بويىچە مەجۇن ياكى لوئوق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئۆپكە سىلى، سوزۇلما كاناي ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە.

[ئورۇنباسارى] پىرسىياۋشان.

[چىقىش ئورنى] تاغلىق جايلاردا، دەريا ۋادىلىرىدا، نەملىك ئورۇنلاردا ئۆسىدۇ، ئالتاي ۋە تەڭرى تاغلىرىدىن تېپىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوئوقى بادام.

ئاق قېيىن قوۋزىقى
(白桦皮 bai hua pi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Cortex Betulae Pendulae

[ئېنگلىز نامى] bark of European white birch

[تونۇش]

بۇ قېيىن دەرىخى ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ ئاق قېيىن دەرىخىنىڭ قوۋزىقى بولۇپ، «ئاق قېيىن قوۋزىقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى راۋانلاشتۇرۇش، هارارەت پەسەيتىش، زەهەر قايتۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆتكۈر باكتېرىيىلىك تولغاق، سوزۇلما خاراكتېرلىك تولغاق، يۆتەل، دەم سىقىش، سۈت بېزى ياللۇغى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تاباشىر، قىيمىقۇ، سېمىز ئوت ئۇرۇقى ئالتە گرامدىن، ئاق قېيىن قوۋزىقى 10 گرام. قائىدە بويىچە سوقۇپ سۇيۇپ تەييارلاپ ئىچسە، ئۆتكۈر باكتېرىيىلىك تولغاق، سوزۇلما خاراكتېرلىك تولغاقتا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. چۈچۈكبۇيا يىلتىزى، ئاق لەيلى ئۇرۇقى، ئاق قېيىن قوۋزىقى قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، كاشكاپ تەييارلاپ ئىچسە، يۆتەل توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 18 ~ 35 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] قەۋزىيەت پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] هەسەل سۈيى، بادام يېغى.

[ئورۇنباسارى] كاسىنە ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ هەممە تاغلىق يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

تاتلىق شاپتۇل مېغىزى
(甜桃仁 tian tao ren)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Amygdali

[ئىنگلىزچە نامى] Almond

[تونۇش]

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك يەرلىك شاپتۇلنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، مېغىزىنىڭ سىرتقى پوستى سېرىق قوڭۇر رەڭلىك، مېغىزىنىڭ تەمى تاتلىق بولىدۇ. مايلىشاڭغۇ كېلىدۇ (7.31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يەرلىك شاپتۇلدا ئامىگدالىن ئاساسەن يوق، بولغاندىمۇ مىقدارى ناھايىتى ئاز، تەخمىنەن 0.1% كە يېتىدۇ. ئېمۇلسىن (Emulsin) نىڭ مىقدارى كۆپ بولۇپ، بۇ ئاساسلىقى ئېمولسىن بىرىكمىلىرىدىن ئىبارەت.

بۇنىڭ ئىچىدە ئاساسلىقى ئاچچىق بادام فېرمېنتى ئامىگدالازا (Amygdalase) ۋە ئامىگدالىناز (Amygdalinase) دىن ئىبارەت.

تەركىبىدە تۇتقان ياغ 45 تىن 67 پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كاناي ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش؛ باھ ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، بەدەننى سەمرىتىش، ئۈيقۇنى ياخشىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مېڭە ئاجىزلىقى، باھ ئاجىزلىقى، بۆرەك ئورۇقلاپ كېتىش، نەزلىلىك زۇكام، قۇرۇق يۆتەل، قەۋزىيەت، ئەستە تۇتۇشنىڭ ئاجىزلاپ كېتىشى، ئۇنتۇغاقلىق، ئۇيقۇسىزلىق، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چىلغوزا مېغىزى ۋە يەرلىك بادام، پىستە مېغىزى ھەر بىرىدىن 10 گرام، ناۋاتتىن 15 گرام ئېلىپ سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچسە، ئۇيقۇسىزلىق، مېڭە ۋە باھ ئاجىزلىققا مەنپەئەت

قىلىدۇ.

2. يەرلىك بادام 30 گرام، چىلغوزا مېغىزى 30 گرام، پىستە مېغىزى 30 گرام، زىغىردىن 30 گرامدىن ئېلىپ، لوئوق تەييارلاپ ئىچسە، بەلغەم بوشىتىپ، يۆتەل پەسەيتىدۇ، كۆكسىنى بوشىتىدۇ.

3. بادام مېغىزى بىلەن بەدىياندىن 5 گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ، شېكەر بىلەن ئىچسە، مېڭىنى قۇۋۋەتلەپ، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 7 ـ15 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ. تەستە سىڭىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى، پىننە، بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] چىلغوزا مېغىزى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوئوقى بادام، لوئوقى سەرپىستان.

تاتلىق ئۆرۈك مېغىزى

(甜杏仁 tian xing ren)

[ئەرەبچە نامى] بىرالمشمش

[پارسچە نامى] تخم زردآلو

[ئوردۇچە نامى] خوبانى كا بيج

[لاتىنچە نامى] Semen Armeniacae Dulce

[ئىنگلىزچە نامى] Seed of Aoricot

[تونۇش]

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك تاتلىق ئۆرۈكنىڭ مېغىزى بولۇپ، دورىلىق ئۈچۈن كۆپ ئىشلىتىلىدۇ. سىرتقى پوستى سارغۇچ، يۈرەك شەكلىدە، پۇراقسىز، تەمى تاتلىق كېلىدۇ (8.31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تاتلىق ئۆرۈك مېغىزىنىڭ تەركىبىدە 40~60% ياغلىق ماي، 10% قەنت، 20~25% ئاقسىل، 3~4% يېلىم ماددىسى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قۇرت چۈشۈرۈش، باكتېرىيە ئۆلتۈرۈش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانالىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇش، سەمرىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۆتەل، زىققە، ھەر خىل تېرە جاراھەتلىرى، قەۋزىيەت، بەدەن ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئۆرۈك مېغىزىنى پوستىدىن ئاجرىتىپ، سوقۇپ، خېمىر قىلىپ ياكى قورۇپ جاراھەتلەرگە چاپسا، جاراھەتنىڭ ئېغىز ئېلىشىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. تاتلىق ئۆرۈك مېغىزىنى سوقۇپ، كىچىك بالىنىڭ كىندىكىگە تېڭىپ قويسا، كىندىكى شەلۋەرەپ قېلىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. تاتلىق ئۆرۈك مېغىزى، بادام مېغىزى 10 گرامدىن، شۆمشا ئۇرۇقى بەش گرام، قائىدە بويىچە تالقان تەييارلاپ ئىچسە، بەلغەم بوشىتىپ، يۆتەل پەسەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1.5 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇمبەدىيان.

[ئورۇنباسارى] تاتلىق بادام مېغىزى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

قوي ئۆپكىسى

(羊肺 yang fei)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى]

[ئىنگلىزچە نامى] goat lung

[تونۇش]

ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان ھايۋان قوينىڭ ئۆپكىسى بولۇپ، «قوي ئۆپكىسى» نامىدا

دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ھەر 100 گرام قوينىڭ ئۆپكىسىنىڭ تەركىبىدە 76 گرام سۇ، 20.2 گرام ئاقسىل، 2.8 گرام ياغ ۋە فوسفور، كالتسىي، ۋىتامىن B_2 قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكىنى كۈچەيتىش، يۆتەل پەسەيتىش، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىش، سۈيدۈك قىتىم سانىنى ئازايتىش، زەھەر قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆپكە ئاجىزلىقى، يۆتەل، ئۇسسۇزلۇق، سۈيدۈك قىتىمى كۆپىيىش، تاماق ئىسسىدىن زەھەرلىنىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئۆپكىنى خېمىر شىرىسى بىلەن قۇيۇپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇدا زۇپا بىلەن بىرگە قاينىتىپ پىشۇرۇپ ئۆپكىسىنى يەپ، سۈيىنى ئىچسە، ئۆپكىنى كۈچەيتىپ، يۆتەل توختىدۇ.

2. ئۆپكىنى خېمىر شىرىسى بىلەن قۇيۇپ، قاينىتىپ پىشۇرۇپ، توخۇ شورپىسى بىلەن بىرگە ئىچسە، تاماقتا ئىسسىدىن بولغان ئۆپكىنىڭ زەھەرلىنىشىگە مەنپەئەتلىك.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا.

[زىيانلىق تەسىرى] زەھەرسىز.

[ئورۇنباسارى] چىلغوزا، زىغىر.

[چىقىش ئورنى] دۇنيانىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

مۇرچۇبە

(天冬 tian dong)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Asparagi Cochinchinensis

[ئىنگلىزچە نامى] Cochinchinese Asparagus Root Tuber

[تونۇش]

گۇلسامساق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق يامىشىپ ئۆسىدىغان سامان غوللۇق ۋە ئۆسۈملۈك مۈرچۈپىنىڭ تۈگۈنەك يىلتىزىدىن ئىبارەت (31 .10 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] licid asparagus amid ، β—stosterol قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قايىنتىلمىسى كۆيدۈرگە تاياقچە باكتېرىيىسى، قان ئېرىتكۈچى زەنجىرسىمان شارچە باكتېرىيە، بوغما تاياقچە باكتېرىيىسى، ئۆپكە ياللۇغى زەنجىرسىمان شارچە باكتېرىيىسى، ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيە، سىبلىس تاياقچە باكتېرىيىسى قاتارلىقلارغا نىسبەتەن ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتما پەسەيتىش، يۆتەل توختىتىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ياشانغانلاردىكى سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي ياللۇغى، ئۆپكە سىلى، بولۇپمۇ يۆتىلىپ بەلغەم چىقىرالمايدىغان كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ. يەنە سوزۇلما كېسەللەردىكى تۆۋەن قىزىتما، بەدەن ئاجىزلىقى، جىگەر مىزاجىنىڭ بۇزۇلۇشى، مەنىي بالدۇر كېتىش، گال ئاغرىقى، سۈت بېزى ئىششىقى ۋە ئۆسمىسى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ھەلىيۇن يىلتىزى، نېلۇپەر، بىنەپشە 10 گرامدىن، ئاق لەيلى گۈلى سەككىز گرام، قائىدە بويىچە قايناتما تەييارلاپ، بىر كۈندە ئۈچ ۋاخ، 10 مىللىلىتىردىن ئىچىپ بەرسە، قىزىتما قايتۇرىدۇ.

2. ھەلىيۇن يىلتىزى، بادام مېغىزى بەش گرامدىن، ئەنجۈر قېقى ئۈچ دانە، چىلغوزا مېغىزى 10 گرام، شېكەر ئىككى ھەسسە، قائىدە بويىچە لوئوق تەييارلاپ ئىچسە، يۆتەل پەسەيتىدۇ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6∼15 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازان ۋە تالغا زىيان قىلىدۇ.

[تۇزەتكۈچىسى] پىننە.
[ئورۇنباسارى] كەرەپشە يىلتىزى.
[چىقىش ئورنى] تاغ باغرى ۋە ئورمانلىقلاردا ئۆستۈدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] مۇرچۇپ شەربىتى.

يىلان ئۆتى

(蛇胆 she dan)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Fel Serpentis
[ئىنگلىزچە نامى] Snake Gallbladder
[تونۇش]

سۇ يىلىنى ئائىلىسىدىكى قارا قۇيرۇق يىلان، زەھەرلىك قارا يىلان ئائىلىسىدىكى چار يىلان قاتارلىق كۆپ خىل يىلانلارنىڭ ئۆتىدىن ئىبارەت (31.11 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە ئاز دېگەندە 12 خىلدىن ئارتۇق ئۆت كىسلاتاسى بار، ئاساسلىق تەركىبى tauro cholic acid دىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. يۆتەل پەسەيتىش تەسىرىگە ئىگە.
2. بەلغەم بوشىتىش تەسىرىگە ئىگە.
3. نەپەس سىقىلىشنى پەسەيتىش تەسىرىگە ئىگە.
4. تەن سىرتىدا ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىلەرگە قارشى تۇرۇش تەسىرىگە ئىگە.
5. ئۆزلۈكىدىن قوزغىلىدىغان يۈرەك رىتىمسىزلىقىنى روشەن تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]

كاناي ـ ئۆپكىنى راۋانلاشتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، ئىششىق ياندۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
يۆتەل، نەپەس سىقىلىش، كۆكيۆتەل، بالىلارنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، كۆز قىزىرىپ ئاغرىش، كۆز تورلىشىش، تىل ئىششىقى، تېرىگە ئەسۋە چىقىش، تېرە قىچىشىش، بوۋاسىر قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. يىلان ئۆتى يېرىم دانە، پىرسىياۋشان 15 گرام، ئەنجۈر قېقى 5 دانە، زۇپا 10 گرام، قائىدە بويىچە قايناتما تەييارلاپ بىر كۈندە ئىككى ۋاخ، 10 مىللىلىتىردىن ئىچسە، بەلغەم بوشىتىدۇ، نەپەسنى راۋانلاشتۇرىدۇ.
2. يىلان ئۆتى بىر دانە، شاھتەررە، بابۇنە، ئىكلىلمىلىك 10 گرامدىن، مەرزۇنجۇش-تىن سەككىز گرام، قائىدە بويىچە قايناتما تەييارلاپ بەدەننى يۇسا، تېرىدىكى ئەسۋەلەرگە، تېرە قىچىشىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~0.5 دانە.
[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] سۈت.
[ئورۇنباسارى] قوي ئۆتى.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] تەرياقى ئەربەئە.

ئىلى سوغىگۈلى

(伊贝母 yi bei mu)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Bulbus Fritillariae Pallidiflorae
[ئىنگلىزچە نامى] Ilien Fritillary Bulb
[تونۇش]
بۇ گۈلسامساق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئىلى سوغىگۈلى

بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ تەڭگىسىمان غولى «سوغىگۈل» ياكى «ھەششەتۇلھەجەل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (31.12 - رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكىنى تازىلاش، ھارارەت پەسەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، بەلغەم بوشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۆتەل، زىققە، باللاردىكى كاناي ياللۇغى، ئاشقازان يارىسى، ئۆتكۈر كاناي ياللۇغى، سوزۇلما كاناي ياللۇغى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سوغىگۈلدىن تۆت گرام، نەشپۈتتىن بىر دانىنى ئېلىپ ئوتتۇرىسىنى يېرىپ، ئۇرۇقىنى ئېلىۋېتىپ، سوغىگۈلنى نەشپۈتنىڭ ئىچىگە ئېلىپ قايتا جۈپلەشتۈرۈپ، ئۇنىڭغا ئىنچىكە ياغاچنى ئۆتكۈزۈپ مۇۋاپىق مىقداردا ناۋات ياكى ھەسەل قوشۇپ سۇغا سېلىپ قاينىتىپ، سۇيىنى ئىچىپ، نەشپۈتنى بىر قېتىمدىلا يېسە، باللاردىكى كاناي ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. سوغىگۈل 35 گرام، كۆپۈكى دەريا 105 گرام، چۈچۈكبۇيا 35 گرام. ھەممىسىنى قوشۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا تۆت گرامدىن كۈنىگە ئۈچ قېتىم قايناق سۇ بىلەن ئىچسە، ئاشقازان يارىسىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. سوغىگۈل تۆت گرام، ئۆرۈك مېغىزى 20 گرام، ھىندى ئوسمىسىدىن 12 گرام ئېلىپ، ھەممىسىنى قوشۇپ تالقان قىلىپ، ھەر قېتىمدا سەككىز گرامدىن ئاق شېكەر سۇيى بىلەن ئىچسە، ئۆتكۈر كاناي ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. سوغىگۈل سەككىز گرام، پوستى ئېلىنمىغان ئاچچىق ئۈزۈم مېغىزىدىن 16 گرام ئېلىپ، قائىدە بويىچە سوقۇپ تالقان قىلىپ، مۇۋاپىق مىقداردا ھەسەل قوشۇپ 12 گرام ئەتراپىدا ئىككى دانە كۆمىلاچ ياساپ ئىچسە، سوزۇلما كاناي ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] زىرە.

[ئورۇنباسارى] نېلۇپەر.

[چىقىش ئورنى] ئىلى ۋادىسىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سوغىگۈل قايناتمىسى.

[قوشۇمچە] پەرغانە سوغىگۈلى، چۆل سوغىگۈلى، ئايلانما يوپۇرماقلىق سوغىگۈل قاتارلىق تۈرلىرى بار بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسى سوغىگۈل نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

چامغۇر

芜菁（蔓菁）wu jing（man jing）

[ئەرەبچە نامى] شلغم

[پارسچە نامى] شلغم

[ئوردۇچە نامى] شلغم

[لاتىنچە نامى] Padix Brassicae Papae

[ئىنگلىزچە نامى] Turnip

[تونۇش]

بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك چامغۇر بولۇپ، يىلتىزى گۆشلۈك، شار شەكىللىك، ياپىلاق، تەمى تاتلىق، پۇراقسىز، رەڭگى ئاق بولىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى، ئۇرۇقى «چامغۇر ئۇرۇقى»، چېچىكى «چامغۇر چېچىكى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (13 . 31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يىلتىزىنىڭ تەركىبىدە گلۇكوزا (Giucosa)، كراخمال، مېۋە شېكىرى، خولىن، مىنېرال ماددىلار، ئاقسىل، ماي، ۋىتامىن A قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] چامغۇر بېشىدىن ئېلىنغان ماددا ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىسىنىڭ ئۆسۈشىنى تورمۇزلايدۇ، لېكىن ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىگە نىسبەتەن تەسىرى يوق.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل توختىتىش، بەلغەم بوشىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئىشتىـ

ھانى ئېچىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىينى كۆپەيتىش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش. بولۇپمۇ بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى سۈيدۈك ھەيدەشتە مۇھىم رول ئوينايدۇ ۋە بەلغەم بوشىتىدۇ.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قەۋزىيەت، يۆتەل، بەدەن ئاجىزلىق، كۆز ئاجىزلىقى، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ئىشتىھاسىزلىق، بوغۇم ئاغرىقى، بۆرەك ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

قاينىتىلغان سۈيى بىلەن سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلار سىرتتىن يۇيۇلىدۇ. چامغۇرنىڭ ئۆزىنى ياكى چامغۇرنى گۆش بىلەن پىشۇرۇپ يېسە، قۇۋۋەت بېرىدۇ، چامغۇردىن سەي تەييارلاپ يېيىشكە بولىدۇ، قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە، بوغۇم ئاغرىقلىرىنى، قىچىشقاقنى پەسەيتىدۇ، چامغۇر چېچەكىدىن گۈلقەنت تەييارلاپ بېرىلسە، يۆتەل توختىتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، كۆزنى روشەن قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىستېمال قىلىنىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ، قورساقنى ئېسىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قارىمۇچ.

[ئورۇنباسارى] قىزىلچا، سەۋزە.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭدە تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] چامغۇر مۇراببىاسى.

نىشاستە

(淀粉 dian fen)

[ئەرەبچە نامى] نشاء لباب البر

[پارسچە نامى] نشاے گندم

[ئوردۇچە نامى] نشاستہ

[لاتىنچە نامى] Starch

[ئىنگلىزچە نامى] Amylum

[تونۇش]

بۇ باشاقلىق ئۆسۈملۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك بۇغداي چىلانمىسىنىڭ تېگىگە

ئولتۇرۇپ قاتقان دۇغىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن «نشاستە» ياكى «كراخمال» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ياپىلاق، ئۆلچەمسىز ۋە ھەر خىل چوڭلۇقتىكى پارچىلار بولۇپ، رەڭگى ئاق، تەمسىز كېلىدۇ، يېڭى ئىشلەنگىنى، ئاق رەڭلىك بولۇپ، بۇزۇلۇپ قالمىغىنى ياخشى ھېسابلىنىدۇ (31. 14 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىششىق قايتۇرۇش، ئۆپكە، كانايى ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، قان توختىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، داغنى يوقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل جاراھەتلەردىكى قاناش، ئىچى سۈرۈش، ئۆپكە تۇبېركۇليوزى، قۇرۇق يۆتەل، قان تۈكۈرۈش، قارا داغ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. نشاستىنى سۇغا چىلاپ ھالۋىدەك قىلىپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى بادام مېغىزىنى قوشۇپ ئىچسە، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. نشاستىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ، ناۋات ياكى بادام يېغى قوشۇپ ئىچسە، ئەزالاردىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ، ئىسسىقتىن بولغان يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ، بوۋاسىر قاناش ۋە ئىچ ئۆتكۈنى توختىتىدۇ.

3. مۇۋاپىق مىقداردىكى نشاستىنى قورۇپ ماش بىلەن بىرگە قوشۇپ يېسە، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ～ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ، كۆپ ئىشلەتسە مەنىينى كېمەيتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قەلەمپۇر، كەرەپشە.

[ئورۇنباسارى] توگمەن تۈزى، يۇيۇلغان گۈرۈچ.

[چىقىش ئورنى] ئۇيغۇر تېۋىپلىرى تەييارلايدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇپۇپى سۇئال.

لوبان

(安息香 an xi xiang)

[ئەرەبچە نامى] عصى لوبان

[پارسچە نامى] حن لبہ

[ئوردۇچە نامى] لوبان

[لاتىنچە نامى] benzoinum

[ئىنگلىزچە نامى] chinese benzoin

[تونۇش]

بۇ، ستىراكس ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك لوبان دەرىخى (Dryand Styrax benzoin) دىن ئېقىپ چىققان خوش پۇراقلىق رېزىنىسى يېلىم بولۇپ، «لوبان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگو لوبانى رەتسىز، ئۆلچەمسىز، بولغان ئۇششاق مۇنەكلەردىن ئىبارەت بولۇپ، سەل ياپىلاق كېلىدۇ، سىرتقى يۈزى ئوچۇق سېرىق بولۇپ، مومدەك پارقىرايدۇ، ئۆزى چۈرۈك، ئاسان ئېزىلىدۇ، ئۇۋۇلىش يۈزى ئاق، تەكشى، بىر مەزگىل قويۇپ قويۇلسا، تەدرىجىي سۇس ساغۇچ خورمارەڭگە، سارغۇچ بېغىررەڭگە ۋە قىزىل بېغىررەڭگە ئۆزگىرىپ قالىدۇ، قىزىتىلسا، تولۇق يۇمشاپ ئېرىيدۇ، تەمى ئاچچىق، خۇش پۇراق، چاينىسا قۇم دانىچىلىرىدەك سېزىم بېرىدۇ (15.31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] سۇماتېرانىڭ لوبانى تەركىبىدە تەخمىنەن 90% دەرەخ مېيى بار، ئاساسلىق تەركىبى ئاتسىدۇم سۇمارېز سۇلىكوم (Sumaresinolic acid)، كونىفېرىل سىنىنامات (Conifsrl cinnamate)، لوبانىل تىنىسىنامات (C innnama telubanyl)، بېنزوئات تىسىنىنامات (Cinnamy benyoate)، ستىرېن (Styrene)، ئاتسىدۇم، بېنزوئىكوم، بېنزالدېھىدى، ئاتسىدوم تىنىنامىكۇم (Cinnamic acid) قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. دەرەخ مېيىدا تۇتقان ئاتسىدوم بېنزوئىكومنىڭ مىقدارى 10~20% كىچە، ئومۇمىي ئاتسىدوم، تېنىنا مىكرومىك 10~30% گىچە يېتىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] لوبان تىنكورىسى غىدىقلىغۇچى خۇسۇسىيەتلىك، بەلغەم بوشاتقۇچىدۇر. بۇنىڭ پارلاندۇرۇلغان گازى نەپەس يولى شىللىق پەردىنى بىۋاستە غىدىق-

لاپ، ئاجرىتىپ چىقىرىشنى كۆپەيتىدۇ، شۇڭا كانايچىنى بىۋاستە غىدىقلاپ، ئاجرىتىپ چىقىرىشنى كۆپەيتىدۇ، شۇڭا كانايچە ياللۇغى كېسەللىكىگە ئىشلىتىلسە بەلغەمنىڭ چىقىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، يەنە يەرلىك ئورۇنغا چىرىشكە قارشى تۇرغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. پارلاندۇرۇلغان گازنىڭ قويۇقلۇقى بەك يۇقىرى بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك، تۇشقاننىڭ بۇرۇن، قۇلاق، كاناي قاتارلىق ئەزالىرىنى غىدىقلايدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە، كانايىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

زۇكام، يۆتەل، كاناي شاخچىلىرىنىڭ كېڭىيىپ كېتىشى، بۆرەكتە تاش پەيدا بولۇش، بۆرەك جامى ئىششىقى، سۈيدۈكتىن يىرىڭ كېلىش، باھ ئاجىزلىقى، ھەر خىل قاناشلىق كېسەللىكلەر ۋە يامان سۈپەتلىك جاراھەتلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. خۇنسىياۋشان، ئاقاقىيا، ئەنجىبار، ئانارگۈلى، ئانار پوستى قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن، لۇبان يەتتە گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ تالقان قىلىپ جاراھەتكە سەپسە، قان توختىتىدۇ، جاراھەت پۈتتۈرىدۇ.

2. لوبان يەتتە گرام، زىغىر، بادام، سەرپىستان، ئۇستۇقۇددۇس قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، سۈپۈپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، نەپەس قىيىنلىشىش ھەم يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. تەرخەمەك ئۇرۇقى، قوغۇن ئۇرۇقى، بابۇنە، ئىتئۈزۈمى، ئوغرىتىكەندىن 10 گرامدىن ئېلىپ، قايناتما تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بۆرەك كېسەللىكى ھەم سۈيدۈكتىن يىرىڭ كېلىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 7~5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقچان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گۈل بىنەپشە، نىلۇپەر.

[ئورۇنباسارى] ئەنسىل

[چىقىش ئورنى] ئىلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، يۇننەن ئۆلكىلىرىدىن ھەمدە ھىندونېزىيە، تايلاند، ۋېيتنام قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇيۇقى جاراھەت.

رۇببى سۇس

(甘草膏 gan cao gao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Extractum Glycurrhizae

[ئىنگلىزچە نامى] Extract of liquirtae

[تونۇش]

بۇ چۈچۈكبۇينىنىڭ يىلتىزسىمان غولى ۋە يىلتىزىنى توغراپ، سۇ قۇيۇپ قايناتىپ، قورۇتۇپ تەييارلانغان قوڭۇر رەڭلىك قىيام بولۇپ، «چۈچۈكبۇيا يىلتىزى قىيامى» ياكى «رۇببى سۇس» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. قورۇتۇلغان قىيامىنىڭ پۇرىقى سۇس، رەڭگى قارامتۇل قوڭۇر رەڭدە (31 .16 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] چۈچۈكبۇينىنىڭ يىلتىزى ۋە غولىنىڭ تەركىبىدە چۈچۈكبۇيا تاتلىق ماددىسى (جەۋھىرى) بار. يەنە چۈچۈكبۇيىدىن كۆپ خىل فلاۋون تەركىبى ئايرىپ ئېلىنىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە چۈچۈكبۇيا جەۋھىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە، كانايىنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتىش، ئىششىق تارقىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، خۇن كەلتۈرۈش، چوڭ ـ كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

زۇكام، سوغۇقتىن بولغان يۆتەل، ئۆپكە ياللۇغى، ئۆپكە سىلى، زىققە، سۈيدۈك

كۆيۈشۈپ كېلىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كەتىرا، ئەرەب يېلىمى، نىشاستە، بادام مېغىزى، قاپاق مېغىزى 15 گرامدىن، چۈچۈكبۇيا يىلتىزى قىيامىدىن 10 گرام قائىدە بويىچە، سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچسە، قۇرۇق يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. كەتىرا، ئەرەب يېلىمى 15 گرامدىن، نىشاستە، ئەنجىبار، چۈچۈكبۇيا يىلتىزى قىيامى ھەر بىرىنى 10 گرامدىن. قائىدە بويىچە سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئۆپكە سىلىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. كاكىنەچ، خۇنسىياۋشان، كەتىرا، ئەرەب يېلىمى، كۇندۇر، نىشاستە، كەرەپشە ئۇرۇقى، ئەفتىمۇن، چۈچۈكبۇيا يىلتىزى قىيامى، بادام مېغىزى 10 گرامدىن. قائىدە بويىچە سۇپۇپ ياكى ھەب تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، سۆزنەك، سۇيدۇك يولىدىكى ئىششىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، قىزىلگۈل.

[ئورۇنباسارى] چۈچۈكبۇيا يىلتىزى.

[چىقىش ئورنى] خېيلۇڭجياڭ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

راتىيانەج

(松香 song xiang)

[ئەرەبچە نامى] راتیانج

[پارسچە نامى] راتیانج

[ئوردۇچە نامى] رال

[لاتىنچە نامى] Colophonium

[ئىنگلىزچە نامى] Colophony

[تونۇش]

بۇ سەنۇبەر (قارىغاي) ئائىلىسىدىكى دەرەخ كۆپ خىل قارىغاينىڭ يېلىمى بولۇپ، قارىغاينىڭ تېنىنى تىلىپ قويغان يەردىن ئېقىپ چىقىدۇ. بۇ ئېقىپ چىققان يېلىمى «راتىيا-

نەج» ، «سىقىچ» ، «سىغىز» قاتارلىق ناملاردا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى راۋانلاشتۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، مېڭىدىكى ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۆتەل، ھەر خىل يارا، قىچىشقاق، پۈت يېرىلىش، بوۋاسىر قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. راتىيانەجدىن ئىككى گرامنى ئىلىتىلغان تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بەرسە، يۆتەل ۋە ئۆپكە كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

2. راتىيانەجنى ئېزىپ چاپسا، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ. قىچىشقاق ۋە قوتۇرلارنى يوقىتىپ، تېرىنى يۇمشىتىدۇ.

3. قىزىل زەرنىخ، توشقان مايىتى، ئۆچكىنىڭ يېغى قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن يېرىم ھەسسە ئېلىپ، راتىيانەجنى بىر ھەسسە ھەسەل بىلەن ئوتتا ئېرىتىپ، ئىككى گرام مىقداردا توقىچاق تەييارلاپ، زۆرۈر كەلگەندە بىر دانە توقىچاقنى يۇمشاق ئوتتا كۆيدۈرۈپ، دۈت سېلىپ، تۈتۈننى نەيچە بىلەن تارتسا، يۆتەل ۋە ئۆپكە يارىسى ئۈچۈن ئوبدان پايدا قىلىدۇ.

4. راتىيانەجدىن بىرەر توقىچاقنى ئوتتا ئېرىتىپ، ئۇنىڭغا باراۋەر مىقداردا زىغىر، يېرىم مىقداردا سەدەپ سېلىپ ئوتتىن ئېلىپ يېگى جاراھەتلەرگە چاپسا، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈپ، گۆش ئۈندۈرىدۇ، كونا جاراھەتلەرنى تازىلايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] يەرلىك ئورۇننى ئېچىشتۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سۈت، قايماق، تۇخۇم ئېقى.

[ئورۇنباسارى] ئەنزىرۇت.

[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ لياۋنىڭ، جىلىن، خېبېي، شەندۇڭ، سەنشى،

گەنسۇ، ئىچكى موڭغۇل، نىڭشا، چىڭخەي، خېنەن، ئەنخۇي، جياڭسۇ، جېجياڭ، فۇجيەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، سىچۈەن، يۈننەن، گۈيجۇ قاتارلىق جايلىرىدىن شۇنداقلا ياپونىيە، ئافغانىستان قاتارلىق دۆلەتلەردىنمۇ چىقىدۇ.

قۇندۇزئوت

(花忍 hua ren)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix et rhizoma Polemonii coerulei

[ئىنگلىزچە نامى] Common Polemonium Root and Rhizome

[تونۇش]

بۇ قۇندۇزئوت ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 50—120 سانتىمېتىرغىچە ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك قۇندۇزئوت بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى ۋە يىلتىز-سىمان غولى «قۇندۇزئوت» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزسىمان غولى قىيپاش ئۆس-كەن، چاچما يىلتىزى ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، غولى تىك ئۆسىدۇ، يوپۇرمىقى نۆۋەتلىشىپ ئۆسكەن، گۈل رېتى چەكلىك، كونلۇكسىمان، رەڭگى سۆس كۆك، مېۋىسى غوزا مېۋە، شەكلى سوقىچاق، ئۇرۇقى ياپىلاق، تۇخۇمسىمان بولۇپ، رەڭگى قارامتۇل بولىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى راۋانلاشتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، قان توختى-تىش، تىنچلاندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان 12 بارماق ئۈچەي يارىسى، بالىياتقۇ بويىنى يارىسى، يۆتەل، تۇتقاقلىق كېسەل، ئۇيقۇسىزلىق، ھەيز كۆپ كېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قۇندۇز ئوت، سەرپىستان 6 گرامدىن، بادام مېغىزىنى 10 گرام ئېلىپ، قاينىتىلما

تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلسە، بەلغەم بوشىتىدۇ.

2. ئەنجبار بەش گرام، كەھرىۋا، ئاقاقىيا، قۇندۇزئوتلارنى بەش گرامدىن ئېلىپ، قايناتما تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ھەيزنى توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازاننى سوۋۇتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، بەديان.

[ئورۇنباسارى] ئەڭلىكئوت.

[چىقىش ئورنى] ئىچكى موڭغۇل، خېيلوڭجياڭ قاتارلىق ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى ئەنجبار.

قوڭغۇراقگۈل يىلتىزى

(桔梗 jie geng)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Platycodi

[ئىنگلىزچە نامى] BalloonFlower Root .

[تونۇش]

بۇ قوڭغۇراقگۈل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك قوڭغۇراقگۈلنىڭ يىلتىزىدىن ئىبارەت. كۈز پەسلىدە كولاپ ئېلىپ، پاكىز يۇيۇپ، ساپال پارچىسى بىلەن سىرتقى پوستىنى قىرىپ تاشلاپ، نېپىز يالپاقلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇلىدۇ، تەمى قېرىقراق، ئاچچىق، زەھەرسىز (31 . 19 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] پلاتىكودىگېنىن (Platycodigenin)، سترول، پولىگالاسىك كىسلاتاسى (Polygalacic acid)، قەنتلەر ۋە ھەرخىل ئاقسىللاردىن تەركىب تاپقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ياللۇغ قايتۇرۇش، يۆتەل توختىتىش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى تازىلاش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش،

ئىششىق ياندۇرۇش، يىرىڭ تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆتكۈر ۋە سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي ياللۇغى، ئۆپكە ياللۇغى، يۆتەل، زىققە، گال ۋە تامغاقنىڭ سوزۇلما ياللۇغى، بادامسىمان بەز ياللۇغى، ئۆپكە يىرىڭلىق ئىششىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قوڭغۇراقگۈل 8 گرام، مەرزەنجۇش 12 گرام، ئۆرۈك مېغىزى 8 گرام، كەرمان 6 گرامدىن، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، ئۆتكۈر سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي ياللۇغىغا شىپا بولىدۇ.

2. قوڭغۇراقگۈل، گۈلسامساق، زىسۇ يوپۇرمىقى، ئەينۇلا قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 20 گرام ئېلىپ ئىككى قېتىم قاينىتىپ، سوۋۇتۇپ 10 كىلوگرام قالغاندا ئۇنىڭغا بىر كىلوگرام قارا شېكەر سېلىپ، ھەر قېتىمدا 15 ~ 20 مىللىلىتىرغىچە كۈنىگە ئۈچ قېتىم ئىچسە، سوزۇلما كاناي ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. قوڭغۇراقگۈل سەككىز گرام، چۇچۇكبۇيا سەككىز گرام، قېرىقىز ئۇرۇقى 12 گرام، ئۇسما يىلتىزى 12 گرام، يەر تۇزغىقىدىن 8 گرام ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، گال ۋە تامغاقنىڭ سوزۇلما ياللۇغى ۋە بادامسىمان بەز ياللۇغىغا شىپا بولىدۇ.

4. قوڭغۇراقگۈل 12 گرام، قوچاققول تۆت گرام، شاپتۇل مېغىزى 12 گرام، كۆك كاۋا ئۇرۇقى 12 گرام، سوغىگۈل سەككىز گرام، ئۈچقات پېلىكى ياكى گۈلى 20 گرام، تەسۋىقوناق مېغىزى 12 گرام، چۇچۇكبۇيىدىن تۆت گرام ئېلىپ، سۇدا قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، ئۆپكە يىرىڭلىق ئىششىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازاننى سوۋۇتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، دارچىن.

[ئورۇنباسارى] سوغىگۈل.

[چىقىش ئورنى] كونا توپا ۋە قۇملۇقلاردا ئۆسىدۇ، كۆپەيتىلىدۇ، شىنجاڭنىڭ ئىلى رايونىدىن كۆپرەك چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] قوڭغۇراقگۈل شەربىتى.

ئەرۋسە ياپرىقى
(大驳骨 da bo gu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Herba Gebdarussae Ventricosae

[ئىنگلىزچە نامى] Ventricose Gendarussa Herb

[تونۇش]

بۇ ئاكاتسىيە ئائىلىسىدىكى چاتقال ئۆسۈملۈك ئۆردەكتۇمشۇق گۈلىنىڭ يوپۇرمىقىدىن ئىبارەت. يوپۇرمىقى ئېلىپس شەكىللىك بولۇپ، پۈتۈن گىرۋەكلىك ۋە نېپىز كېلىدۇ. ئىككى يۈزى ئازراق تۈكلۈك ۋە تەمى ئاچچىق كېلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى تەركىبىدە، ۋاستىسنول (Vasicnol)، يوپۇرمىقى ۋە گۈلى ۋاستىسىن (Vasicine) ۋە ۋاستىسنول (vasicrnone) لار بار. يوپۇرمىقى تەركىبىدە، يەنە ۋاساكىن (Vasakin)، كارىتىن، ۋىتامىن C قاتارلىقلار بار. ئۆسۈملۈكتە يەنە ۋازىكولىن (Vasicoline) ۋە ئادخاتودىن (Adhatodine)، ۋازىكولىنون (Vasicolinone) ۋە ئانىسوتىن (Anisotine) ناملىق تۆت خىل ئالكالوئىد بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] خېلى بۇرۇنلا مەلۇم بولۇشىچە، ۋاستىسىن ناملىق جەۋ-ھەر يەڭگىل دەرىجىدىكى ۋە ئۇزاققا سوزۇلغان كاناپچىلارنى كېڭەيتىش پەيدا قىلىدۇ دەپ قارالغان. زىققىغە ئىشلىتىلگەندىن كېيىن ئىسپاتلىنىشىچە، ۋازىتىسىننىڭ كاناپچىلارنى قىسقارتىش تەسىرى بارلىقى ئېنىقلاندى. شۇنداقلا يەنە يۈرەك مۇسكۇلىنىڭ قىسقىرىش ئىقتىدارىنى ئاجىزلىتىپ، تاجىسمان ئارتېرىيىدىن قان ئۆتۈش مىقدارىنى كېمەيتىدۇ. ئوك-سىدلانغاندىن كېيىنكى ۋازىتىسنون كاناپچىلارنى كېڭەيتىدۇ.

بولۇپمۇ ھىستامىن كەلتۈرۈپ، چىقارغان كاناپچىلار قىسقىرىشقا نىسبەتەن خېلى روشەن سپازما بوشىتىش تەسىرىگە ئىگە. يوپۇرمىقى، گۈلى، يىلتىزىدىن ئايرىپ ئېلىنغان ماي قىسمىنىڭ سىل تاياقچە باكتېرىيىسىگە قارشى رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، سپازما بوشىتىش، جاراسىملارنى

يوقىتىش، قان توختىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل ئۆپكە كېسەللىكلىرى، زىققە، سىل، يۆتەل، كاناي شاخچىلىرىنىڭ كېڭىيىپ كېتىشى، بۇرۇن قاناش، قان تۈكۈرۈش، يۇقىرى قىزىتما قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ھۆل ھالەتتىكى ئەرۇسە ياپرىقىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، شىرىنىسىنى، چىقىرىپ ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بەرسە، بۇرۇن قاناش ۋە قان تۈكۈرۈشكە پايدا قىلىدۇ.

2. ئەرەب يېلىمى، كەتىرا، روبىسۇس، نەمەك ھىندى، ئەرۇسە ياپرىقى قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، ھەسەل بىلەن ھەب ياكى كۆمىلاچ تەييارلاپ بىر كۈندە بىر ۋاخ بىر داندىن يەپ بەرسە، سىل ۋە زىققە كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئەرۇسە ياپرىقى ياكى ئۇنىڭ گۈلىدىن گۈلقەنت تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، كونا يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ھامىلدار ئاياللارغا بېرىلمەيدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، قارىمۇچ.

[ئورۇنباسارى] چۈچۈكبۇيا يىلتىزى، ئەرەب يېلىمى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق يەرلىرىدىن ھەم پاكىستاننىڭ پەنجاپ، ھەزار قاتارلىق يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى ئەرۇسە.

شۇمشا ئۇرۇقى

(胡芦巴 hu lu ba)

[ئەرەبچە نامى] بزرالحلبه

[پارسچە نامى] تخم شنبليت

[ئوردۇچە نامى] میتھی کی بیج

[لاتىنچە نامى] Semen Trigonellae

[ئىنگلىزچە نامى] Common Fenugreek Seed

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ھۆلبەنىڭ پىشقان

قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى «تۇخۇمى هۆلبە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. شەكلى سەل ياپىلاق بولۇپ، سىرتقى يۈزى سۇس سېرىق رەڭلىك ياكى سۇس ساغۇچ بېغىررەڭلىك، ئۆزى قاتتىق، ئاسان ئېزىلمەيدۇ، تەمى ئاچچىقراق، خۇش پۇراقلىق كېلىدۇ، دانىسى چوڭ، تولۇق يېتىلگەن، قاتتىق بولغانلىرى ياخشىدۇر (31. 21 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە 0. 7 ~ 0. 13% تروگونېللىن (Trugonelline) ، 0. 05% گېنتىيانىن (Gentianine) ، كارپائىن (Carpaine) قاتارلىق ئالكالوئىدلار، ئۇرۇقى سۇس قوڭۇر رەڭگە كىرگىچە قاقلاپ قورتۇلسا، تەخمىنەن يېرىمىدىن ئىككى مىقداردىكى شۇمشا ئالكالوئىدى ئاتسىدوم نىكوتىنكوم (Acidnicotinic) گە ئايلىنىدۇ. يەنە گلۇكوزىدلارمۇ بار. ئۇرۇقى ئادەتتە 16. 97% ئومۇمىي ئاقسىل، 11. 98% يېرىم تالالىق ماددا، ئازراق ماي، 10% سۇ ماددىسى، 6. 4% تالا، كۈل ماددىسى ئومۇمىي قەنت قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپقان. مايلىق ياغ تەركىبىدە 92% قاتتىق ماي كىسلاتاسى، 1. 5% ئۇچۇچان خۇسۇسىيەتلىك ماي كىسلاتا، 0. 9% ئىئونلاشمايدىغان تەركىب بولىدۇ. يەنە 320 مىكروگرام ۋىتامىن B_1 بار. يوپۇرمىقىدا تەخمىنەن 43 مىللىگرام ۋىتامىن C بار. پۈتۈن چۆپىدە كالتسىي، تۆمۈر، كاروتىن قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] شۇمشا ئالكالوئىدى نېرۋا مۇسكۇلى ئەۋرىشكىسىدە نېرۋىنىڭ ۋاقىتلىق قىممىتىنى تۆۋەنلىتىدۇ، مۇسكۇللىرىنىڭ مەزگىللىك قىممىتىگە نىسبەتەن ئاۋۋال تۆۋەنلىتىدۇ، كېيىن ئاشۇرىدۇ، لېكىن ئادەتتە ئالاھىدە بىر فارماكولوگىيىلىك تەسىرى يوق، ئۇرۇقىنىڭ يېغىدا سۈت ماڭدۇرۇش تەركىبى بولۇپ، بۇ تەركىب ئازوت، سۇلفات، يود قاتارلىقلارنى تۇتمايدۇ ھەم غىدىقلاش تەسىرى يوق. مېيى ئېلىۋېلىنغان ئۇرۇقىدا 50% ئاسان ھەزىم بولمايدىغان يېپىشقاق يېلىم بولۇپ، بۇ بەزىدە ئىچنى سۈرىدۇ، ئۇرۇقى يەنە ئۈچەي يېپچە قۇرتىنى ئۆلتۈرۈشتە ئاجىزراق تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق قايتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئىشتىھانى ئېچىش، بۇزۇق ماددىلارنى تارقىتىش، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

گال ۋە كۆكرەكنىڭ يىرىكلىكى، قورۇق يۆتەل، بەلغەم چىقىرالماسلىق، ئىچى سۇرۇش، تولغاق، سۈيدۈك تېمىپ كېلىش، ھەيز تۇتۇلۇش، باھ ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، ئاشقازان ئاجىزلىقى، بەل ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. شۈمشا ئۇرۇقى، ئاقىرقەرھا 10 گرامدىن، تۇخۇم سېرىقى 3 دانە، پىلپىل يىلتىزىدىن 10 گرام ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، بۆرەك، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. تەمرى ھىندى ياكى ئۈزۈم 15 گرام، ئەنجۈر، رۇم بەدىيان، شۈمشا ئۇرۇقى 10 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ئاۋازنىڭ بوغۇقلۇقىغا، كۆكرەكنىڭ جاراھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. زۇپا 10 گرام، زىغىر 7 گرام، سەرپىستان 10 گرام، بادام مېغىزى 15 گرام، بىخ سەۋسەن 10 گرام، شۈمشا ئۇرۇقىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بەلغەم بوشىتىپ، نەپەسنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

4. ئوردان، سويا ئۇرۇقى، شۈمشا ئۇرۇقى، سېرىقچېچەك ئۇرۇقى، ئوبھەل، خىيارشەنبەر قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، قايناتما تەييارلاپ ئىچسە، سۈيدۈك، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەردە باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پالەك.

[ئورۇنباسارى] چامغۇر ئۇرۇقى، زىغىر.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەلھەمى داخىلىيۇن.

شېكەرتىغال

(大蓟虫瘿 da ji chong ying)

[ئەرەبچە نامى] قدتيغال

[پارسچە نامى] شكرتيغال

[ئوردۇچە نامى] شكرتيغال

[لاتىنچە نامى] Galla Gireii
[ئىنگلىزچە نامى] Cirsum Japanicum
[تونۇش]
بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك چوڭ خوخا يوپۇرمىقىنىڭ ئۇستىدىكى قۇرت قاپارتقۇسى بولۇپ، بۇ چوڭ تۇمشۇقلۇق قۇرتنىڭ پارازىتلارچە ياشىشى ئارقىسىدا ھاسىل بولىدۇ، مۇشۇ ھاسىلات «شىكەر تىغان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ رەڭگى ئاق، تەمى سەل تاتلىق، پۇراقسىز، چايىنىسا سەل چاپلىشىدۇ، يەڭگىل، چۇرۇك، قول بىلەن تۇتۇپ قىسسا ئېزىلىدۇ (31.22 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] يوپۇرمىقىنىڭ تەركىبىدە 21% پېكتولىنارىن (Pectolinarin)، پېكتىنارىگېنىن (Pectinarigenin)، بىئو ئىشقارلىق ماددىلار ۋە ئۇچۇچان مايلار بار.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مېڭە ياللۇغى، شارچە باكتېرىيىسى، خولېرا تاياقچە باكتېرىيىسى قاتارلىق مىكروبلارنى تورمۇزلايدۇ.
[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل توختىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، سىلىتلاشتۇرۇش، بۇزۇق ماددىلارنى تازىلاش، يۇمشىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
گال يىرىكلىكى، ئۆپكە ياللۇغى، قۇرۇق يۆتەل، ئاشقازانغا قۇرۇقلۇق يېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. بادام مېغىزى، چىلغوزا مېغىزى، شىكەرتىغالدىن 10 گرامدىن ئېلىپ سوپۇپ قىلىپ، ئىچسە كۆكرەكنى يۇمشىتىدۇ.
2. شىكەرتىغال 5 گرام، بادام يېغى مۇۋاپىق مىقداردا ئارىلاشتۇرۇپ مەقئەت ئەتراپىغا چاپسا، مەقئەت چىڭقىلىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.
3. قۇندۇز ئوت 6 گرام، سەرپىستان 6 گرام، بادام مېغىزى 10 گرام، شىكەرتىغال 5 گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە بەلغەم بوشىتىدۇ.
4. پىرسىياۋشان 9 گرام، زۇپا 7 گرام، ئەنسىل 10 گرام، شىكەرتىغال 5 گرام، قايناتما ياكى كاشكاپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، ئۆپكە ياللۇغى ۋە يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~12 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] ئەزالارنى بوشاشتۇرۇپ قويىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] لاچىندانە.
[ئورۇنباسارى] ئاق ناۋات، شېكەر، تەرەنجىبىن.
[چىقىش ئورنى] جەنۇبىي شىنجاڭدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۆپۈپى شېكەرتىغال.

تاغ پىيىزى
(野葱 ye cong)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Herba Allium pratti
[ئىنگلىزچە نامى] Pranttonion Herb
[تونۇش]
بۇ گۈلسامساق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ياۋا پىيازنىڭ قىزارتۇلغان پۈتۈن چۆپىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ زەھەرلىك چۆپ قاتارىدا تۇرىدۇ، خېلى كۆپ قەدىمى كىتابلاردا «ئەنسىل» ، «بەسىلىلفار» يەنى «چاشقان ئۆلتۈرىدىغان پىياز» ياكى «چۆل پىيىزى» دەپ ئاتالغان (31 .23 ـ رەسىم) .
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئۆپكە ـ كانايىنى تازىلاش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم، سەۋدا خىلىتلىرىنى تازىلاش، ئىششىق تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
دەم سىقىش (زىققە) ، ئەسەب ۋە بوغۇم ئاغرىقلىرى، پالەچ، ئولتۇرغۇچ نېرۋىلار ئاغرىقى (ئىرقۇننىسا) ، نەپەس سىقىلىش، تال ئىششىقى، سۆيدۈك ۋە ھەيز توسۇلۇش، بالىياتقۇ ئىششىقى، گال ئاغرىقى، دائىرىلىك چاچ چۈشۈش، تېرە سويۇلۇپ چۈشۈش، ھەر

خىل سىرتقى يارىلار قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. تاغ پىيىزى تۆت گرام، راتىيانەچ يەتتە گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ، زەيتۇن يېغىدا مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، سۆگەل چۈشۈرىدۇ، چاچ چۈشكەن يەرگە چاپسا چاچ ئۈندۈرىدۇ.
2. پىرسىياۋشان توققۇز گرام، زۇپا يەتتە گرام، تاغ پىيىزى بەش گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، ئۆپكە يالۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.
3. تاغ پىيىزى ئۈچ گرام، غارىقۇن يەتتە گرام، زۇپا 10 گرام، قاينىتىپ ئىچسە، نەپەس يوللىرىنى تازىلايدۇ.
ياۋا پىيازنى لايىقلاشتۇرۇش ئۇسۇلى: ياۋا پىيازنى يەردىن كولاپ ئالغاندا ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سېپىنى ۋە كۆكىنى تولغاپ ئۈزۈپ، تاشلاپ، ئوتتا قىزدۇرۇپ، خېمىرنىڭ ئىچىگە ئوراپ قوقاسقا كۆمۈپ پىشۇرۇپ، پوستىنى سويۇپ، بىر تال ياغاچ پىچاق بىلەن ئىككىگە بۆلۈپ، بىر - بىرىگە تېگىپ قالمىغۇدەك قىلىپ پاختا يىپقا ئۆتكۈزۈپ، سايىدا قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 6 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] كاپۇر، ھەسەل.
[ئورۇنباسارى] زۇپا، ياۋا سامساق.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ۋە شىزاڭ رايونلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوئوقى ئەنسىل، شەربىتى ئەنسىل.

زىغىر ئۇرۇقى

(亚麻子 ya ma zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالكتان
[پارسچە نامى] بزرک، تخم کتان
[ئوردۇچە نامى] السى
[لاتىنچە نامى] Semen Lini Usitatissimi
[ئىنگلىزچە نامى] Common Flax Seed

[تونۇش]

بۇ زىغىر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك زىغىرنىڭ پىشىپ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى بولۇپ، «زىغىر ئۇرۇقى» ياكى «تۇخۇمى كەتان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقى ياپىلاق تۇخۇم شەكىللىك بولۇپ، رەڭگى قىزىلغا مايىل قوڭۇررەڭلىك، يۇزاقسىز كېلىدۇ، پارقىراق، پاكىز، دانلىق بولغانلىرى ياخشى ھېسابلىنىدۇ (31.24 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە 30 ~ 48% گىچە مايلىق ياغ، 185~39% گىچە ئاقسىل ماددىسى، 5~12% گىچە يېپىشقاق ماددا، 12~26% گىچە قەنت، ئورگانىك كىسلاتا ۋە ۋىتامىن A ھەمدە ئاز مىقداردا لىنامارىن (Linamaran)، خام ئۇرۇقىدا كراخمال بار. پىشقاندا كراخمال تۈگەپ كېتىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدىكى چاپلاشقاق يېلىم ۋە ياغ يۇمشىتىش، غىدىقلاشنى پەسەيتىش تەسىرىگە ئىگە. شۇڭا زىغىر ئۇرۇقى كۆپىنچە يەرلىك ئورۇن كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى ئىستېمال قىلسا ھەزىم قىلىش يولى، نەپەس يولى ۋە سۈيدۈك چىقىرىش يوللىرىدىكى ياللۇغلارنى داۋالايدۇ، لېكىن يەنە ئوخشىمىغان بىرىكمىلەرمۇ بار. لىنامارىن كىچىك ئۈچەينىڭ ئاجرىتىپ چىقىرىشىنى تەڭشەيدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ۋە كانايىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىپ، يۆتەل پەسەيتىش؛ نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، بۇزۇق ماددىلارنى تازىلاش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىچنى بوشىتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يىرىڭلىق چاقىنى قۇرۇتۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

زۇققە، سوغۇقتىن بولغان يۆتەل، نەزلە، ئۆپكە ۋە كۆكرەك پەردە ياللۇغى ، بوغۇم ياللۇغى، جىگەر ياللۇغى، گالنىڭ قىچىشىشى ۋە قۇرۇشى، سۈيدۈك يولى ياللۇغى، ئۈچەي ۋە بالىياتقۇ ياللۇغى ۋە ھەر خىل يىرىڭلىق جاراھەت قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زىغىر ئۇرۇقى 10 گرام، چىلغوزا مېغىزى 30 گرام، ئەنسىل، پىرسىياۋشان، چۇچۇكبۇيا يىلتىزى 10 گرام، قائىدە بويىچە سۇيۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇپ، بەلغەم بوشىتىدۇ.

2. 30 گرام زىغىر ئۇرۇقىنى سوقۇپ 100 گرام ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىستې-

مال قىلسا، سوغۇقتىن بولغان دەم سىقىش ۋە يۆتەلگە شىپا بولىدۇ.

3. تەرخەمەك ئۇرۇقى، كەرەپشە ئۇرۇقى، سېمىز ئوت ئۇرۇقى، زىغىر ئۇرۇقى، كاكىنەچ قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ قايناتما ياكى چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، سۈيدۈك يولىدىكى ياللۇغنى قايتۇرىدۇ.

4. كاسىنە ئۇرۇقى، زىغىر ئۇرۇقى 10 گرامدىن، قىزىلگۈل 5 گرام، تەرخەمەك ئۇرۇقى 5 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ چايلىق قىلىپ ئىچىپ بەرسە، سۈيدۈك تامچىلاپ كېلىشكە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆپ يېسە كۆزگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان، يۇمغاقسۈت.

[ئورۇن باسارى] شۈمشا ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق، دورا ياسالمىسى] لوئوقى سەرپىستان، لوئوق كەتان، سۇپۇپى كەتان.

زىغىر يېغى

(亚麻油 ya ma you)

[ئەرەبچە نامى] دهن كتان

[پارسچە نامى] روغن كتان

[ئوردۇچە نامى] السی کی تیل

[لاتىنچە نامى] Oleum Lini Usitatissimi

[ئىنگلىزچە نامى] Oil Flax Seed

[تونۇش]

بۇ زىغىر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك زىغىرنىڭ پىشقان ئۇرۇقىدىن جۇۋاز ئارقىلىق تارتىپ ئېلىنغان ياغدىن ئىبارەت. رەڭگى سېرىق، سۈيۇق بولۇپ، ئالاھىدە پۇراق ۋە تەمگە ئىگە (31.25 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] زىغىر يېغى تەركىبىدە 21%~45 گىچە زىغىر كىسلاتاسى، 25%~59 گىچە زىغىر يېغى كىسلاتاسى، 15%~20 گىچە ماي كىسلاتاسى ۋە ئاز مىقداردىكى ياغ كىسلاتا، گلىتسېرىن قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ھەزىم قىلىش يولى، نەپەس يولى ۋە سۈيدۈك چىقىرىش يوللىرىدىكى ياللۇغلارنى داۋالايدۇ. يەنە يەڭگىل دەرىجىدە ئىچنى سۈرۈش تەسىرىگە ئىگە. زىغىر يېغى كۆپ مىقداردا تويۇنمىغان ماي كىسلاتاسى تۇتىدۇ، شۇڭا يۇقىرى مايلىق قان كېسىلى ياكى قان تومۇر قېتىش كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ئىششىق قايتۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، سىلىقلاشتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، چىرايىنى پارقىرىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆكرەك پەردە ياللۇغى، ئۆپكە ياللۇغى، قۇرۇق يۆتەل، سۈيدۈك يولىدىكى ياللۇغلىنىشلىق كېسەللىكلەر، ھەر خىل يارا، داغ، تەمرەتكە، ئۈچەي يارىسى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مەرۋايىت، سەدەپ، چاقچاق ئۇرۇقى، تاشچېچەكى ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن، كېبرىت 5 گرام، زىغىر يېغىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بەرسە، داغ ھەم تەمرەتكىگە پايدا قىلىدۇ.

2. تەرخەمەك ئۇرۇقى، كەرەپشە ئۇرۇقى، كاكىنەچ، قوغۇن ئۇرۇقى، ئىتئۈزۈمى 10 گرامدىن، زىغىر يېغىدىن 3 مىللىلىتىر، قائىدە بويىچە قايناتما تەييارلاپ ئىچسە، سۈيدۈك يولىدىكى ياللۇغنى ياندۇرىدۇ.

3. زىغىر يېغىدا تاماق ئېتىپ يېسە ياكى ئۇزۇن مەزگىل ئىستېمال قىلسا، نەپەسنى راۋانلاشتۇرىدۇ ھەم قان تومۇرنى سىلىقلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىلىش مىقدارى] 10~25 مىللىلىتىر.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆرۈش كۈچىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان، زىرە.

[ئورۇنباسارى] كۈنجۈت يېغى، بادام يېغى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوئوقى كەتان.

بېھى ئۇرۇقى
(榅桲子 wen bo zi)

[ئەرەبچە نامى] حب السفرجل
[پارسچە نامى] تخم بہی
[ئوردۇچە نامى] بہی دانہ
[لاتىنچە نامى] Semen Cydoniae Oblongae
[ئىنگلىزچە نامى] Common Quinee Seed
[تونۇش]

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك بېھىنىڭ ئىچىدىكى ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇرۇقى دانىلىق، ئۇچ بۇرجەكلىك، شىرلىك بولۇپ، رەڭگى قارامتۇل قىزىل، تەمسىز تېتىقسىز كېلىدۇ (31.26 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە 20% يېپىشقاق ماددا، ئامىگدالىن، 8% مايلىق ياغ قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئۇرۇقىدا شىللىق ماددا كۆپ بولۇپ، باشقا دورىلار بىلەن بىللە سىرتىدىن ئىشلىتىلسە، تېرىنى، غىدىقلاشنى ئازايتىدۇ ھەمدە ئۇزۇندا سۈمۈرۈلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى راۋانلاشتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا ۋە سەۋدا خىلتىنى، قۇرۇق ئىسسىق، قۇرۇق سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش؛ ياللۇغ قايتۇرۇش، ھۆللۈك پەيدا قىلىش، قىزىتما پەسەيتىش، يۆتەل توختىتىش، تىلنىڭ قۇرغاقلىقىنى پەسەيتىش، ئۈچەينىڭ ئېچىشىشنى ياخشىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل قىزىتما، سىل، جۇدەتكۈچى تەپ، نەزلە، زۇكام، تىل ئېچىشىش، يۆتەل، ئۆپكە ياللۇغى، قان تولغان، سەپرالىق ئىچ سۈرۈش، گال ئاغرىقى، ئىسسىقتىن بولغان

زۇكام قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. نىشاستىدىن 30 گرام، بېھى ئۇرۇقى لوئابىدىن 10 گرام ئېلىپ بىرلىكتە تىلغا سۈۋسا، تىل يېرىلىشقا، ئېچىشىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئىسپىغۇل 6 گرام، بېھى ئۇرۇقى 6 گرام، پاقىيوپۇرمىقى ئۇرۇقى 3 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ، 3 مىللىلىتىر بادام يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلسا، قان تولغاققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. بېھى ئۇرۇقى، سەرپىستان، شوخلا، گۈل بىنەپشە 6 گرامدىن، بىرلىكتە دەملەپ ئىچىپ بەرسە، گال قۇرۇش، ئاغرىش، ئىششىققا، قۇرۇق يۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ھەزىمنى بۇزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] ئىسپىغۇل.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوئوقى سەرپىستان.

ئەرەب يېلىمى

(阿拉伯胶 a la bo jiao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Gummi Arabicum

[ئىنگلىزچە نامى] Arabic Cum

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى چاتقالسىمان ئۆسۈملۈك ئەرەب ئاكاتسىيىسى دەرىخىنىڭ يېلىمىدىن ئىبارەت. يۇمىلاق دانچە ياكى كۆپ قىرلىق پارچىلار بولۇپ، چوڭ ـ كىچىكلىكى

تەكشى ئەمەس، رەڭسىز ياكى سۇس سېرىق رەڭلىك يېرىم سۈزۈك مونەكچىلەردىن ئىبارەت. چۈرۈك، تەمى سۇس، بىرئاز پۇراقلىق، چاپلاشقاق كېلىدۇ (31.27 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئەرەب يېلىمى، ئەرەب يېلىمى كىسلاتاسى (Arabic acid)، كالىي، ماگنىي، كالتسىي قاتارلىقلار بىلەن بىرىكىپ تۈزۈلگەن بولۇپ، بۇ سۇدا پارچىلىنىپ، ھەر بىر مولېكۇلا كىسلاتا ئىككى مولېكۇلالىق ئەرەب يېلىمى ئارا بىنوزا (Arabinose)، تۆت مولېكۇلىلىق لاكتوزا (actose) ۋە بىر خىل ئىزوگادىك كىسلاتا قاتارلىقلارنى پەيدا قىلىدۇ. بۇ سۇدا پارچىلانغاندا كۆك رەڭ ياكى پرامىدونغا ئۇچرىسا، بىنەپشەرەڭ ← قىزىلگۈل رەڭ ← سېرىق رەڭ ھاسىل قىلىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئەرەب يېلىمى ئاشقازان، ئۈچەي، كانايچە ۋە باشقا ئەزالار شىللىق پەردىلىرىنى ياللۇغلىنىشتىن مېخانىك يوسۇندا مۇھاپىزەت قىلىش تەسىرىگە ئىگە. شۇ ئارقىلىق دورىلارنىڭ غىدىقلىشىنى يەڭگىللىتىدۇ. دورىنىڭ سۈمۈرۈلۈشىنى پەسەيتىپ، باشقا تەسىرلەرنىڭ داۋاملىشىشىنى كۈچەيتىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، قان توختىتىش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش، كۆكرەك ئاغرىقى، يۆتەل، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلىتىدىن بولغان ئىچى سۈرۈش، ئاشقازان ۋە ئۈچەي ياللۇغى، تولغاق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى ئەرەب يېلىمىنى قورۇپ، سوقۇپ، گۈل يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ بەرسە، جاراھەتلەرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ.

2. ئەرەب يېلىمىدىن تۆت گرامنى يۇمشاق سوقۇپ، يېڭى كالا يېغىدىن ئۈچ گرام بىلەن قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ، 3~7 كۈنگىچە مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، تۈكۈرۈك بىلەن

كەلگەن قاننى توختىتىدۇ.

3. كەتىرا سەككىز گرام، ئەرەب يېلىمى 10 گرام، تاباشىر سەككىز گرام، قائىدە بويىچە يۇمشاق سوقۇپ، سۈيۈپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ. جاراھەتلەرگە سەپسە، جاراھەتلەرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ.

4. ئەرەب يېلىمىنى ئۆچكە سۈتىدە قاينىتىپ، تۇخۇم ئېقى بىلەن قوشۇپ كۆيۈككە چاپسا، ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 8 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] قەۋزىيەت پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، سەندەل.

[ئورۇنباسارى] بادام يېلىمى، ھەببۇلئاس.

[چىقىش ئورنى] ئافرىقىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش كىرىدۇر.

كەتىرا

(西黄耆胶 xi huang shi jiao)

[ئەرەبچە نامى] صمغ القتاد

[پارسچە نامى] كتيرا

[ئوردۇچە نامى] كتيراگوند

[لاتىنچە نامى] Gummi Tragacantha

[ئىنگلىزچە نامى]

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 50 ~ 100 سانتىمېتىر ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈك كەتىرانىڭ يېلىمى بولۇپ، بۇ ياپىلاق، سىلىق، ئەگرى ـ بۈگرى، مۈڭگۈزسىمان يېرىم سۈزۈك ياكى سۈس سارغۇچ رەڭلىك، تەمسىز، پۇراقسىز كېلىدۇ (28.31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كەتىرانىڭ سۇدا ئېرىيدىغان قىسمى تراگاكانتىن (Tragacanthin) بولۇپ، بۇ سۇدا پارچىلىنىپ، ئەرەب قەنتى، ئارابىنوزا (Arabinose)،

گالاكتوزا (Galactose) ۋە گىددىك كىسلاتا (Geddic acid) لارنى ھاسىل قىلىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل توختىتىش، يۇمشىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، قان توختىتىش، قاننى قويۇلدۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قان تۈكۈرۈش، يۆتەل ۋە گال يىرىك بولۇش، ئۆپكە يارىسى، ئاۋاز پۈتۈپ قېلىش، ئۈچەي يارىسى، سۈيدۈك يولى يارىسى، ئۆپكە ياللۇغى، قۇرۇق يۆتەل، بۆرەك جاراھىتى، بالىياتقۇ جاراھىتى، سۈيدۈك كۆيۈشۈپ كېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كەتىرادىن بەش گرامنى بىرئاز بۇغا مۈڭگۈزى بىلەن قوشۇپ چىلاپ، يېرىم گرام زەمچ نى، ئېزىپ مەزكۇر سۇغا قوشۇپ ئىچسە، بۆرەك ئاغرىقى ۋە دوۋساق كۆيۈشۈپ ئاغرىشنى دەرھال توختىتىدۇ.

2. كەتىرادىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، بادام مېغىزى، نىشاستە ۋە شېكەر قوشۇپ ئىچسە، بەدەننى سەمرىتىدۇ، ئارقىدىن نارجىل بىلەن قايناتىلغان سۈت ئىچسە، تېخىمۇ ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. خۇنسىياۋشان تۆت گرام، كەتىرا بەش گرام، ئاقاقىيا، ئەنجبارىدىن يەتتە گرامدىن، قائىدە بويىچە سوقۇپ تالقانلاپ ئىچسە ياكى سىرتىدىن چاپسا، ئىچكى ـ تاشقى ئەزالاردىكى قاناشنى توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 7~3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇم بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] سەمغى ئەرەبى.

[چىقىش ئورنى] ئىران، تۈركىيە، ئىراق، گرىتسىيە، سۈرىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

ئېشەك سۈتى
(驴乳 lu ru)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Asini milk

[ئىنگلىزچە نامى] ass milk

[تونۇش]

بۇ ئات ئائىلىسىدىكى ھايۋان ئېشەكنىڭ سۈتىدىن ئىبارەت. ئېشەك ئادەتتىكى ئېشەك ۋە ياۋا ئېشەك دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ. ئېشەكنىڭ تېنى ئاتنىڭكىدىن كىچىك بولۇپ، رەڭگى ھەرخىل، دورىغا ئېشەكنىڭ سۈتى ۋە تېرىسىدىن ئىشلەنگەن يېلىمى ئىشلىتىلىدۇ. ئېشەك سۈتىنى چىشى ئېشەك تەخەيلىگەندىن كېيىن سېغىپ چىقىرىلىدۇ. ئادەتتە قارا ئېشەكنىڭ سۈتى ياخشىراق ھېسابلىنىدۇ (31. 29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ھەر 100 مىللىلىتىر سۈتتە سۇ 90.12%، كاسىن ئاقسىلى (Casen) 0. 79%، ئالبۇمىن (albumin) 1. 06%، ماي 1. 37%، لاكتوزا (lactose) 6.19% نى ئىگىلەيدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قىزىتما پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش، سىلغا قارشى تۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ھۆل، ئىككىنچى دەرىجىدە سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ياللۇغ قايتۇرۇش، ھۆللۈك يەتكۈزۈش، ھارارەت پەسەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، ئۆپكىنى تازىلاپ، يۆتەل پەسەيتىش، ئۆپكە جاراھەتلىرىنى پۈتتۈرۈش، قان توختىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قۇرۇق ئىسسىق ئېشىپ كېتىشتىن بولغان، نورمالسىز سەپرا خىلتىدىن كېلىپ چىققان كېسەللەر، قىزىتما، خوراتقۇچى كېزىك، بىرىكتۈرگۈچى پەردە ياللۇغى، چىش مىلىك ياللۇغى، ئىسسىقتىن بولغان يۆتەل، ئۆپكە سىلى ۋە باشقا سىل كېسەللىكلىرى،

ئۆپكە جاراھەتلىرى، قان تۈكۈرۈش، ئۈچەي يوللىرى يارىسى، سۈيدۈك يوللىرى جاراھەتلىرى، سىيگەندە ئاغرىش قاتارلىق كېسەللەرگە.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئۆپكە سىل كېسىلى ۋە باشقا سىللارغا، قان تۈكۈرۈش، جۇدەش كېسەللىرىگە ئىشەك سۈتىگە مۇۋاپىق مىقداردا كەھرىۋا، كەتىرا، ئەنجىبار، ئەرەب يىلىمىنى سوقۇپ ئارىلاشتۇرۇپ ئىچكۈزۈلىدۇ. قەدىمى ئەسەرلەردە يېزىلىشىچە ئىشەك سۈتىنى قىزىتىشتا بىر نەچچە دانە تاشنى ئوتتا قىزىتىپ قاچىغا سېلىپ، ئۈستىدىن سۈتنى قويۇپ، ئىستېمال قىلىشنى تەۋسىيە قىلغان.

2. مېڭىگە قۇرۇقلۇق يېتىشتىن بولغان ئۇيقۇسىزلىقلارغا ئىشەك سۈتىگە ئازراق شېكەر قوشۇپ قايىنتىپ بېرىلىدۇ.

3. ئۆسمە كېسەللىكلىرىگە قوشۇپ بېرىلىدۇ.

4. دورىلاردىن زەھەرلەنگەندە، چۈچۈكبۇيا يىلتىزىنى قوشۇپ قايىنتىپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

5. ئىسسىقتىن بولغان كۆز كېسەللىكلىرىگە توخۇم ئېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۆزگە تېمىتىلىدۇ.

6. سىرتقى ئىششىقلارغا زەپەر بىلەن مەلھەم تەييارلاپ تېڭىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 200～500 مىللىلىتىر، سىرتتىن ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆپ ئىشلەتسە، ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] ئادەم سۈتى، ئۆچكە سۈتى.

[چىقىش ئورنى] رايونىمىزدا كۆپ چىقىدۇ. دېھقانلار بېقىپ دېھقانچىلىقتا ۋە مىنىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سۈتىنى يېڭى ھالەتتە ئىشلەتسە ياخشى.

ئۈجمە يىلتىزى پوستى

(桑白皮 sang bai pi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Cortex Mori Albae Radicis

[ئىنگلىزچە نامى] White Mulberry Root—brak

[تونۇش]

بۇ ئۈجمە ئائىلىسىدىكى ئۈسۈملۈك ئۈجمىنىڭ يىلتىزىنىڭ پوستىدىن ئىبارەت (31.30 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۈجمە ماددىسى (mulbermin)، ئۈجمە يىلتىز ماددىسى (morusin).

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] سۈيدۈك ھەيدەش تەسىرى، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، ئۈچەينىڭ ھەرىكىتىنى تېزلىتىش، سۈرۈش، باللىياتقۇ مۇسكۇلىنى قىسقارتىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ۋە كانايىنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، جىگەر ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

نەپەس سىقىلىش، سۇلۇق ئىششىق، پۈت ـ قول ئىسسىماسلىق، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ئۇيقۇسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئۈجمە يىلتىز پوستى، كاسىنە ئۇرۇقى، بەدىيان، ئىزخىر، كاسىنە يىلتىزى، بەدىيان يىلتىز پوستى 10 گرام، دورىلارنى قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئۆپكە ـ كانايىنى راۋانلاشتۇرىدۇ. ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىدۇ.

2. ئاق ئۈجمە 10 گرام، ئۈجمە يىلتىز پوستى 10 گرامدىن، تەرەنجىبىن 30 گرام، ئالما سۈيىدىن 100 گرام، قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇپ، ئىششىق ياندۇرىدۇ؛ بەدەننى قۇۋۋەتلەپ، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 9~15 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] باش قېيىش پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] ئاق ئۈجمە يوپۇرمىقى.

[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئۈجمە يىلتىزى پوستى قايناتمىسى.

شىقىلداق يىلتىزى
(沙参 sha shen)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Adenophorae Strictae

[ئىنگلىزچە نامى] Upright Ladybell Root

[تونۇش]

قوڭغۇراقگۈل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك شىقىلداقنىڭ يىلتىزىدىن ئىبارەت (31.31 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] β — sitosterol، β — sitosterol — β — D — glucopyranose، taraxerone، octucosa cerbonic acid، ئۇنىڭدىن باشقا، كراخمال، پولىساخارىد، مىكرو ئېلېمېنتلاردىن كالتسىي، ئاليومىن قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. قايىنتىلمىسى ھۆجەيرە ئىممۇنىتېتى ۋە ئالاھىدە بولمىغان ئىممۇنىتېت ئىقتىدارىنى كۈچەيتىش، ئىممۇنىتېتلىق تەڭشەش تەسىرىگە ئىگە. لىمفا ھۆجەيرىسىنىڭ ئالمىشىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ.

2. %1 لىك چىلانمىسى تەندىن ئايرىلغان پاقا يۈرىكىنى روشەن كۈچەيتىش رولىغا ئىگە.

3. قايىنتىلمىسى ئۆي توشقىنىغا نىسبەتەن بەلگىلىك بەلغەم بوشىتىش تەسىرىگە ئىگە. بەلغەم بوشىتىش تەسىرى تۆت سائەتكىچە داۋاملىشىدۇ.

4. سۇدىكى چىلانمىسىنىڭ تېرە زەمبۇرۇغلىرىغا قارشى تۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قىزىتمىنى پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، قان تازىلاش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆپكە سىلى، ياشانغانلاردىكى زىققە، كونا يۆتەل، قۇرۇق يۆتەل، ئېغىز ۋە بۇرۇن

قۇرۇش، كۆپ ئۇسساش، تېرە قىچىشىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
شىقىلداق يىلتىزى، زۇپا، پىرسىياۋشان 10 گرامدىن، چىلان 30 گرام؛ قائىدە بويىچە دەملەپ ئىچىپ بەرسە، قىزىتما قايتۇرۇپ، يۆتەل پەسەيتىدۇ؛ بەلغەم بوشىتىدۇ، ياللۇغ قايتۇرىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 15~10 گرامغىچە قايىنتىپ ئىچىشكە بولىدۇ. هۆل يىلتىزىدىن 30~15 گرامغىچە ئىچىشكە بولىدۇ.
[زىيانلىق تەسىرى] تالغا زىيان قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] كاسىنى.
[ئورۇنباسارى] زۇپا.
[چىقىش ئورنى] ئوتلاق ۋە ئورمانلارنىڭ ئارىسىدا ئۆسىدۇ، گۇاڭدۇڭ، شىئەن ۋە شىنجاڭنىڭ ئالتاي، تارباغاتاي قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] شىقىلداق يىلتىزى دەملىمىسى.

قارلىغاچ چاڭگىسى

(燕窝 yan wo)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Nidus Collocaliae Esculentae
[ئىنگلىزچە نامى] Edible Bird Nest
[تونۇش]
بۇ يامغۇر قارلىغىچى ئائىلىسىدىكى قۇش، قارلىغاچنىڭ چاڭگىسىدىن ئىبارەت، رەڭگى سارغۇچراق بولىدۇ (31.32 - رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] گلۇكوزا، كالتسىي (Ca)، فوسفور (P)، كالىي (K)، گۈڭگۈرت (S) قاتارلىق مىكرو ئېلېمېنتلارنى تۇتىدۇ.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ۋىرۇسنى تورمۇزلاش، ياللۇغلىنىشقا قارشى تۇرۇش، قۇۋۋەتلەش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە، ئاشقازان ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئۆپكىنى تازىلاش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى، ئۆپكە تۇبېركۇليوزى، قان تۈكۈرۈش، ئاشقازان ئاجىزلىق، جىنسىي ئاجىزلىق، كۆڭلى ئېلىشىش، قۇسۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

زۇپا، قارلىغاچ چاڭگىسى، خەشخاش پوستى 10 گرامدىن، چىلان 30 گرام، مېھرىگىياھ، سەرپىستان، سىيادان، كۇنجۇت 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلاپ، ئىستېمال قىلىپ بەرسە، بەدەن ئاجىزلىقى، سىل، جىنسىي ئاجىزلىق، نېرۋا ئاجىزلىق قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەپ، نەپەسنى راۋانلاشتۇرىدۇ، يۆتەل پەسەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3～10 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] پەي ۋە مۇسكۇللارنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بوزۇغا، ئېگىر.

[ئورۇنباسارى] زۇپا ھىندى، مېھرىگىياھ.

[چىقىش ئورنى] ئىچكى ئۆلكىلەردىكى دېڭىز بويى رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] قارلىغاچ چاڭگىسى دەملىمىسى.

چوڭ سۇتلۇكئوت①

(飞扬草 fei yang cao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى، ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، ماددىلارنى يۇمشىتىش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش.

① تەپسىلاتى 2 - باب 2 § غا قاراڭ

كىچىك سۈتلۈكئوت①

(千根草 qian gen cao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تەڭشەش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، مەنىي، سۈيدۈكنى تىزگىنلەش، قاننى توختىتىش، قاننى تازىلاش، يىلان زەھىرىنى قايتۇرۇش.

سەرپىستان②

(破布木实 po bu mu shi)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەۋدا ۋە سەپرا خىلتلىرىنى پىشۇرۇش، يۆتەل پەسەيتىش، كاناي ۋە كۆكرەكنى سىلىقلاشتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، سەپرا ۋە قاننىڭ ئۆتكۈرلىكىنى پەسەيتىش.

پىرسىياۋشان③

(铁线蕨 tie xian jue)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەۋدا، سەپرا، بەلغەم خىلتىنى پىشۇرۇش، يۆتەل پەسەيتىش، ئىششىق تارقىتىش، يۇمشىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، پارقىرىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، ھەيز ۋە سۈيدۈك ھەيدەش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش.

---

① تەپسىلاتى 2 ـ باب 2 § غا قاراڭ

② تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ

ئاق لەيلى ئۇرۇقى①

(蜀葵子 shu kui zi)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ياللۇغ قايتۇرۇش، ئىششىق تارقىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش، تەرەتنى يۇمشىتىش، تۇغۇتنى تېزلىتىش، بالا ھەمرىيىنى چۈشۈرۈش، سۇلۇق ئىششىقنى تارقىتىش، جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدۇرۇش، يۈزدىكى دانىخورەكلەرنى يوقىتىش.

غارىقۇن②

(阿里红 a li hong)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەپرا، سەۋدا ۋە بەلغەم خىلىتلىرىنى سۈرۈش، ئۆپكە ـ كانايىنى قۇۋۋەتلەپ، ئۇنىڭدىكى بۇزۇق ماددىلارنى تازىلاش، قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشىتىش، يەل تارقىتىش، ھەر تۈرلۈك قۇلۇنجىنى يوقىتىش، جىگەر ۋە بۆرەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، سۈرگۈچى دورىلارنىڭ تەسىرىنى كۈچەيتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئېغىزنى خۇش پۇراق قىلىش، زەھەر قايتۇرۇش، يۈرەك، مېڭە، نېرۋا ۋە پەيلەرنى كۈچلەندۈرۈش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلىتىدىن بولغان تەپلەرنى يوقىتىش.

قانتېپەر③

(党参 dang shen)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

---

① تەپسىلاتى 12 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 4 ـ باب 2 § غا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 6 ـ بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيىتى]
قان تولۇقلاش، ئۆپكە، كانايىنى قۇۋۋەتلەش، تال ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىش.

كىچىك چىلان[1]

(酸枣 suan zao)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى] قان تازىلاش، سەپرا خىلتىنى پىشۇرۇش، نېرۋىنى كۈچلەندۈرۈش، قاننى سۇيۇلدۇرۇش، قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىش، يۆتەل پەسەيتىپ، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، تىنچلاندۇرۇش.

نەغەز گۈلى يىلتىزى[2]

(萱草根 xuan cao gen)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق
[خۇسۇسىيىتى]
ھارارەت پەسەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش ۋە قان توختىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئىششىق قايتۇرۇش، ئۆپكە، كانايىنى قۇۋۋەتلەش.

ھەمىشىباھار ئۇرۇقى[3]

(金盐化 jin yan hua)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئىششىق تارقىتىش، يالقۇن قايتۇرۇش، يۇمشىتىش، قىزىتما پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇسىنى ئېچىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى ۋە قاننى توختىتىش، ئۆپكىنى تازىلاش، ئۈچەينى تازىلاش، ئۈچەي قۇرتلىرىنى ئۆلتۈرۈش.

---

① تەپسىلاتى 7 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ

ئىسپىغۇل[1]

(卵叶车前子 luan ye che qian zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەپرا، قان خىلىتىدىن بولغان ياللۇغلارنى قايتۇرۇش، قىزىتما پەسەيتىش، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، تەرىتنى راۋانلاشتۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرۇش، ئىچنى توختىتىش، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ئىششىقلارنى ياندۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، قاننىڭ ھارارىتىنى ياخشىلاش.

لوكات[2]

(枇杷果 pi pa guo)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قىزىتما قايتۇرۇش، يۆتەل پەسەيتىش، سەپرانىڭ ئۆتكۈرلۈكىنى پەسەيتىش، ھارارەت پەسەيتىش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، ئاشقازاننى ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىش.

ماگنىت تېشى[3]

(磁石 ci shi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تاش پارچىلاش، مېڭە، جىگەر، ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى تازىلاش، قان توختىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، جاراھەت ئېغىزلىرىنى پۈتتۈرۈش، ئاق خۇن ۋە ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، جىگەر ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 12 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 14 ـ بابقا قاراڭ

قوغۇن ئۇرۇقى[①]

(甜瓜子 tian gua zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، سۈيدۈك ھەيدەش، تاش پارچىلاش، بۆرەك، دوۋساق ۋە ئۈچەيىنى تازىلاش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، بەلغەم بوشىتىش، مەنىي كۆپەيتىش، باھنى ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلەش، تېرىنى پاقىرىتىش، يۆتەل پەسەيتىش.

بانان[②]

(香蕉 xiang jiao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سەمرىتىش، ئۆپكە، كانايىنى قۇۋۋەتلەش، بەدەن ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، ئۈچەيىنى سىلىقلاپ، تەرەتنى يۇمشىتىش؛ بەلغەم بوشىتىش.

سەۋزە[③]

(胡萝卜 hu luo bo)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، يۈرەك ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش؛ چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، رەئىس ئەزالارنى ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، مەنىي كۆپەيتىش، ئىچىنى يۇمشىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، ئىششىق تارقىتىش.

---

① تەپسىلاتى 14 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 15 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 15 ـ بابقا قاراڭ

زەيتۇن مېۋىسى[1]
(橄榄 gan lan)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تەرەتنى يۇمشىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، تەرلىتىش، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئۆپكە، كانايدىكى زەھەرلىك ماددىلارنى تارقىتىش، يۇمشىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قان تازىلاش، ئۇسسۇلۇقنى پەسەيتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، باكتېرىيە ئۆلتۈرۈش.

ئۆرۈك مېغىزى يېغى[2]
(杏仁油 xing ren you)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە، قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىچىنى يۇمشىتىش، بەدەننى سەمرىتىش، بەلغەم بوشىتىش، چاچ ئۆستۈرۈش.

كېلەر[3]
(蛤蚧 ge jie)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يەل ھەيدەش، ئۆپكە- كانايىنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، تىنچلاندۇرۇش، زىققىنى پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 15 - بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 15 - بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 16 - بابقا قاراڭ

چاكاندا[1]

(麻黄 ma huang)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

توسالغۇلارنى ئېچىش، تەرلىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، ئىچكى ئەزالارنى كۈچلەندۈرۈش، ئاغرىق توختىتىش، نەزلە سۈيۈقلۇقىنى توختىتىش.

كۆكنار پوستى[2]

(罂粟壳 ying su ke)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

مەست قىلىش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش، قان توختىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

بالەنگۇ چۆپى[3]

(紫苏 zi su)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاساسلىقى تىنچلاندۇرۇش، ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەمنى چىقىرىپ يۆتەلنى توختىتىش، بەدەندىكى سوغۇقلۇقنى تارقىتىش، بەدەننى تازىلاش، كۆڭۈلنى ئېچىش، ئاشقازان خىزمىتىنى ياخشىلاپ، ھۆنى پەسەيتىش، يەللەرنى تارقىتىپ، ئاشقازاننى بوشىتىش، ھامىلىنى ئاسراش، زەھەرنى تارقىتىپ، يارىلارنى پۈتتۈرۈش.

---

① تەپسىلاتى 20 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 21 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 22 ـ بابقا قاراڭ

ئىتياڭىقى گۇلى[1]
(洋金花 yang jin hua)

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

نېرۋىنى تىنچلاندۇرۇش، يەل ھەيدەش، مەست قىلىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئۆپكە، كانايىنى راۋانلاشتۇرۇش، سپازما بوشىتىش.

چىلغوزا[2]
(松子仁 song zi ren)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، سۇت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەمنى سۇرۇپ چىقىرىش، بەدەننى قىزىتىش.

ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى[3]
(苦杏仁 ku xing ren)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

چاچنى قۇۋۋەتلەش، چاچ قارايتىش، چاچ ئۆستۇرۇش، ئۆپكە كانايىنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل توختىتىش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ئۈچەينى سىلىقلاش، ئاغرىق توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 23 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 45 ـ بابقا قاراڭ

شاپتۇل مېغىزى[1]
(桃仁 tao ren)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

چاچنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل پەسەيتىش، تەرەت راۋانلاشتۇرۇش، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇش، قاننى سۇيۇلدۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، چاچ ئۈندۈرۈش.

قوي سۈتى[2]
(羊乳 yang ru)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، سەمرىتىش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش.

---

① تەپسىلاتى 45 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇز ئىككىنچى باب ئاشقازان، ئۈچەينى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەر تەسىرىدىن ئاشقازان ۋە ئۈچەيدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە، ئاشقازان ۋە ئۈچەي ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىكلەر (ھەزىم بۇزۇلۇش، ئىشتىھاسىزلىق ياكى كۆپ يېيىش، كۆپ ئىچىش، ئورۇقلاش، ئاشقازان ياللۇغى، ئۈچەي ياللۇغى، قورساق كۆپۈش، ئاشقازان تۆۋەنلەش، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، كۆڭلى ئېلىشىش، قۇسۇش، ئىچى سۈرۈش، قەۋزىيەت، قانلىق تەرەت قىلىش، ئاشقازان - ئۈچەيدىكى تۈرلۈك ئۆسمە ۋە يارا، قان ئازلىق …) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرگە ۋاقتىدا چارە قىلمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. ئاشقازان - ئۈچەينى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. بۇ خىل دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق بولىدۇ. بۇ دورىلار ئاشقازان ۋە ئۈچەينى، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى قىزىتىش، ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش، تەبىئەتنى قۇۋۋەتلەش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: ئامىلە، گۈلدارچىن، خولىنجان، قېتىق سۈزمىسى، سىسالىيۇس، چۈژگۈن ئۇندۇرمىسى، ماگنولىيە، تاغ دېنى، يۇمىلاق قاقلە، ياۋا ئامۇت، پىچەكگۈل، قۇلماق، قوي قېرىنى، ئاق مۇچ، ئارپىبەدىيان يىلتىزى پوستى، ئارپا ئۇندۇرمىسى، پىستىگۈل يىلتىزى، جىغان مېۋىسى، قاقىلە، قىزىلچا، توخۇ تاشلىقى پوستى، پىننە، جۇۋىنە، شاخار، مەستىكى رۇمى، كۇلى بېھىسى، پىياز، لاچىندانە چىنى.

زەنجىۋىل، رۇمبەدىيان، قەلەمپۇر، قارىمۇچ، چۆل يىلپىزى، ئىسپىغۇل، يانتاق، تۇرۇپ، يەرلىك توغرىغا، تاش تۇز، ئارپىبەدىيان، كەرۋىيا، تۇرۇپ ئۇرۇقى، يالپۇز، ئوچاق چالمىسى، توخۇ گۆشى، سۇمبۇلچىنى، نارمىشكى، سەئىدى، زەرنەپ، ئۇدھىندى، قان تېپەر، ئاق ماش، ئاق قىچا ئۇرۇقى.

ئامىلە

(余甘子 yu gan zi)

[ئەرەبچە نامى] آمج
[پارسچە نامى] آمله
[ئوردۇچە نامى] آمله
[لاتىنچە نامى] Fructus Phyllanthi Emblicae
[ئىنگلىزچە نامى] Emblic Leaf flower Fruit
[تونۇش]

بۇ سۇتلۇكئوتلار ئائىلىسىدىكى غازاڭ تاشلايدىغان چاتقال ئامىلىنىڭ مېۋىسى بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ پىشقان مېۋىسى «ئامىلە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى گۆشلۈك بولۇپ، يۇمىلاق ھەم ئالتە قىرلىق كېلىدۇ. پىشقاندا خۇرمارەڭگە كىرىدۇ. ئازراق قاتتىق، تەمى ئاچچىق، قېرىق بولۇپ، كېيىن تاتلىق بىلىنىدۇ، پۇراقلىق كېلىدۇ (32.1 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېۋىسى كۆپ مىقداردا VC تۇتىدۇ. بۇنىڭ مىقدارى تەخمىنەن 2% كە يېتىدۇ، يەنە خام مېۋىسىنىڭ تەركىبىدە 30~35% كىچە، قۇرۇق مېۋىسىدە 14% كىچە تاننىن بار. يەنە ئامىلە كىسلاتاسى (Phyllemblic acid)، ئىمبىلىكول (Embilicol)، كاروتىن (Carotine) قاتارلىقلار بار.

مېۋە پوستىنىڭ تەركىبىدە موزا كىسلاتاسى ۋە ئامىلە كىسلاتاسى (Phyllemblic acid) بار. ئۇرۇق تەركىبىدە 26% ماي بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قۇرۇتۇلغان مېۋىسىگە ئاۋۋال 80% لىك ئىسپىرت ئىشلىتىپ ئايرىپ ئېلىنغان قىسمىغا يەنە ئىسپىرتتىن قوشۇپ قايتا ئىشلەپ تۇز كىسلاتاسى بىلەن كىسلاتالاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھايىتى ياخشى باكتېرىيىگە قارشى تۇرغۇچى بىر خىل ماددىغا ئېرىشكىلى بولىدۇ. ئۇ دۈمچەك شارچە باكتېرىيىسى، كېزىك تاياقچە باكتېرىيىسى، چوڭ ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىسى ۋە تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسى قاتارلىقلارنى تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە. زەمبۇرۇغلارغا ئۈنۈمى يوق. مېۋىسىنىڭ تەركىبىدىكى ماددىلارنى ئىچكەندە، قان تەركىبىدىكى ئومۇمىي ئاقسىلنىڭ مىقدارىدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەي ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ياللۇغ قايتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا، سەۋدا، بەلغەم خىلتىنى پىشۇرۇش؛ ئاشقازاننىڭ تۇتۇش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، ئىچ سۈ- رۈشنى توختىتىش، ، ئاغرىق پەسەيتىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، قان تازىلاش، قان توختىتىش، چاچ يىلتىزىنى چىڭىتىش، چاچنى قارايتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۇمۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى، ئىچى سۈرۈش، كۆپ ئۇسساش، يۈرەك چالاڭغۇراش، يۈرەك ئاجىزلىقى، كۆز ئاجىزلىقى، ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، بالىياتقۇ ئا- جىزلىقى، چاچ چۈشۈپ كېتىش، باھ ئاجىزلىقى، غەيرىي تەبىئىي قان ۋە سەپرا خىلتىدىن بولغان ئىچى سۈرۈش، بوۋاسىر قاناش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئامىلىنىڭ يېغىنى چىقىرىپ باشقا چاپسا، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. ئامىلە، قاقىلە، لاچىندانە، زىرە، بەدىيان ھەر بىرىدىن 5 گرامدىن ئېلىپ قائىدە بويىچە قايناتما ياكى چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.

3. ئامىلە 10 گرام، يۇمغاقسۈت ئۇرۇقى 10 گرام، تاباشىر يەتتە گرام، تۆمۈر داغمال سۈيى 15 گرام، تۆمۈر داغمال سۈيىدىن باشقا دورىلارنى سوقۇپ، تۆمۈر داغمال سۈيىگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچسە، قان ۋە سەپراۋدىن بولغان ئىچى سۈرۈشكە شىپا بولىدۇ.

4. 10 گرام ئامىلە بىلەن 15 گرام قارا ھېلىلىنى قايىنتىپ چاچنى يۇسا، چاچنى قارايتىدۇ.

5. ئامىلىدىن 10 گرامنى سوقۇپ بىر دانە تۇخۇم ئېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۈندە بىر قېتىم بوۋاسىرغا چاپسا، بوۋاسىر قېنىنى توختىتىدۇ.

6. ئامىلە مۇراببىاسى تەييارلاپ يەپ بەرسە، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، چاچ قارايتىدۇ ۋە ئۆستۈرىدۇ؛ قان تولغاقتا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 11 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تال ۋە ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تال ئۈچۈن سۈمبۈل، ھەسەل؛ ئۈچەي ئۈچۈن تاتلىق بادام يېغى.

[ئورۇنباسارى] ئىككى ھەسسە كابىلە ھېلىلىسى.

[چىقىش ئورنى] ئىلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق جايلىرىدىن، ھىندىستان، ئىران، مالايسىيا قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش ئامىلە، ئامىلە نۇشدارى، ئىترىفىل كەبىر، ئىترىفىل سەغىر، ئامىلە مۇراببىاسى، مەتبۇخى ھېلىلە.

گۇلدارچىن

(肉桂子 rou gui zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Flos cinnamomi

[ئىنگلىزچە نامى] Cassiabarktree flower

[تونۇش]

بۇ كاپۇر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك دارچىننىڭ گۇلىدۇر، گۇلى گۇمبەز شەكىللىك، ئىچى كاۋاك رەڭگى قارا، يۇمىلاق، تەمى ئاچچىق، پۇراقلىق كېلىدۇ (32.2 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇچۇچان ماي (گۇلدارچىن مېيى) 1~2%، سىننامىك ئالدېھىد (cinnamic aldehyde)، سىننامىل ئاتسىتات (cinnamyl acetat) قاتارلىقلار بار1

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئۈچەينىڭ لۆمۈلدەش ھەرىكىتىنى كۈچەيتىش، يارىسىنى پۈتتۈرۈش، ئاغرىق توختىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، يۈرەككە قان يېتىشمەسلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ناترىي، كالىينىڭ بەدەنگە سۈمۈرۈلۈشىنى تېزلىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، باكتېرىيە ئۆلتۈرۈش.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ئاجىزلىقى، يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك چالاڭغۇراش، ئىشتىھاسىزلىق، ھەزىم ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. گۈلدارچىن 5 گرام، قەلەمپۇر 5 گرام، كەرەپشە ئۇرۇقى 5 گرام، زەنجىۋىل 5 گرام، لاچىندانە 5 گرام، قائىدە بويىچە چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. گۈلدارچىن 5 گرام، لاچىندانە 10 گرام، پىننە 15 گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ياكى دەملەپ ئىچىپ بەرسە، ئاشقازاننىڭ زىيادە هۆللۈكىنى قورۇتۇپ، هەزىمنى ياخشىلايدۇ.

3. گۈلدارچىن، پوستى تۇرۇنجى، لاچىندانە 10 گرامدىن، گاۋزىبان، بادرەنجى بۇيا، قىزىل گۈل 6 گرامدىن، سۇمبۇل ھىندى 3 گرام، چالا سوقۇپ، چايلىق قىلىپ ئىچىپ بەرسە، مېڭە، يۈرەك، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەردە باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گۈلبىنەپشە، نىلۇپەر.

[ئورۇنباسارى] دارچىن، قەلەمپۇر.

[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارش دارچىن، سۇپۇپى دارچىن.

خولىنجان

(高良姜 gao liang jiang)

[ئەرەبچە نامى] خولنجان

[پارسچە نامى] خولنجان

[ئوردۇچە نامى] كليجن

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Alpiniae Officinari

[ئىنگلىزچە نامى] Lesser Galangal Rhizome

[تونۇش]

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك خولىنجاننىڭ يىلتىزسىمان غولىدىن ئىبارەت بولۇپ، «خولىنجان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىز-سىمان غولى سىلىندىر شەكىللىك بولۇپ، سىرتقى يۈزى قوڭۇر رەڭلىك، رەڭگى قېنىقراق،

تەمى ئاچچىق، خۇش پۇراق كېلىدۇ (32.3 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇنىڭ ئىچىدە ئۇچۇچان ماي بار، ماينىڭ ئاساسلىق تەركىبى 20—30% سىنېئول (Cineole)، 48% گىچە مېتىل سىننامات (Methylcinnamate)، كاپۇر قاتارلىقلاردىن ئىبارەت، يەنە گالانگىن (galangin) لارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] خولىنجاننىڭ ساپ بېنزىنىدىكى ئېرىتمىسى بەلغەم بوشىتىش رولىغا ئىگە. بۇ كانايچە بەز ئاجرالمىلىرىنى كۆپەيتىدۇ. ئۇچۇچان قىسمى كانايچە بەزلىرىنى بىۋاسىتە غىدىقلايدۇ، خولىنجاننىڭ ئۇچۇچان مېيى تېرە ۋە شىللىق پەردىلەرنى غىدىقلايدۇ، ئىستېمال قىلىنسا، يەل ماڭدۇرىدۇ. كىچىك ئۈچەينىڭ ھەددىدىن ئارتۇق لۆمۈلدىشىنى تورمۇزلايدۇ ھەمدە باكتېرىيىگە ۋە ئاددىي جانلىقلار قوزغىغان كېسەللىكلەرگە قارشى تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، باھ، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ يەل تارقىتىش، بەدەننى قىزىتىش، ئىششىق تارقىتىش، يۇمشىتىش، ئېغىزنى خۇش پۇراق قىلىش، بەدەندىكى زىيادە ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، ئاشقازان تۆۋەنلەش، قورساق ئېسىلىش، ئىشتىھاسىزلىق، بۆرەك ۋە دوۋساق سوۋۇپ كېتىش، باھ ئاجىزلىق، پالەچ، لەقۋا، رەئشە، ئېغىزدىن شال ئېقىش، تۆرلۈك سۆلۈق ئىششىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كاۋاۋچىن، ئوغرىتىكەن، قەلەمپۇر، بەديان، پىلپىل، خولىنجان قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 5 گرامدىن ئېلىپ، چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئاشقازان ـ ئۈچەيدىكى سوغۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ.

2. ئېگىر 10 گرام، خولىنجان 10 گرام، ئىللىتىلغان تۇخۇم سېرىقى ئىككى دانە. قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بۆرەكنى قىزىتىدۇ.

3. پىلپىل، خولىنجان، قارىمۇچ، بەديان، لاچىندانە، قاقىلە، قارىمۇچ قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~10 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] دوۋساقتا زىيان قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى، رۇم بەديان، كاسنىە ئۇرۇقى1
[ئورۇنباسارى] دارچىن، كاۋاۋچىن.
[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، يۈننەن، تەيۋەن قاتارلىق ئۆلكىلەردىن، ھىندىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.
[پىشىشىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش جالىنۇس، جاۋارىش ئۇد مىشكى، لوبوبى كەبىر.

قېتىق سۈزمىسى

(酸凝乳 suan ning ru)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Sour Milk
[ئىنگلىزچە نامى] yoghourt
[تونۇش]

بۇ كالا، قوتاز، قوي، ئۆچكە قاتارلىق چارۋىلارنىڭ قېتىقىنى ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن سۈيىدىن ئاجرىتىپ تەييارلىنىدىغان نەرسە بولۇپ، بۇ نەرسە «قېتىق سۈزمىسى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى يېڭى ۋە ياغلىق بولغىنىدۇر.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازاننى، ئۈچەينى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ ياللۇغ قايتۇرۇش، تەرەتنى يۇمشىتىش، ساپ قان پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمىرتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بەدەن ئاجىزلىقى، ئورۇقلاش، تېرە يېرىكلىشىش، كۆز ئاغرىقى، ئىچى سۈرۈش، ئۈچەي جاراھىتى، سۈت ئازىيىش، بۆرەك ئاجىزلىقى، قەۋزىيەت، قان ئازلىق، ئاشقازان ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۈزمىنى ياڭاقنىڭ مېغىزى بىلەن يېسە، سەمرىتىدۇ، تېرىنى يۇمشىتىدۇ. مەدەسىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇپ، قان پەيدا قىلىدۇ، بەدەننى سەمرىتىدۇ.
2. سۈزمىنى كۆزگە تاڭسا، كۆز ئاغرىقى ۋە كۆزگە پەيدا بولغان قان نۇكچىسى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.
3. سۈزمىنى سۇدا قاينىتىپ، سۈيىنى بالا ئېمىتىدىغان ئايالغا ئىچكۈزسە، سۈتىنى كۆپەيتىدۇ.
4. ئۈچىيىدە جاراھەتى بار كىشىلەر سۈزمىنى ھۆمماز بىلەن قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، جاراھەتلەر ئەتراپىدا ئىششىق پەيدا بولۇپ قېلىشتىن ساقلايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، يالپۇز.

[ئورۇنباسارى] قېتىق، سېرىقماي، قايماق.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

سىسالىيۇس
(臭阿魏子 chou a wei zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى]

[ئىنگلىزچە نامى] Ferulae seed

[تونۇش]

بۇ ئۆسۈملۈك تۆت خىل بولىدۇ. 1 ـ خىلى رازيانىگە ئوخشايدۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن بىرئاز كۆچلۈكرەك، بۇنىڭ گۈلىنىڭ گۈمبىزى سېرىقچېچەكنىڭ گۈمبىزىگە ئوخشايدۇ، مېۋىسى ھىڭنىڭ مېۋىسىدىن ئۇزۇنراق، تەمى ئۆتكۈر، يىلتىزىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 15 سانتىمېتىر ئەتراپىدا، خۇشبۇي، يىلتىزىنىڭ تەسىرى قالغان ئەزالىرىنىڭ تەسىرىدىن كۈچلۈكرەك. 2 ـ خىلىنىڭ يوپۇرمىقى ھەشقىپېچەكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭدىن بىرئاز ئۇزۇن، بۇنىڭ گۈلىنىڭ گۈمبىزىمۇ ھەشقىپېچەكنىڭ گۈمبىزىگە ئوخشايدۇ، بۇنىڭ ئۇرۇقى

بۇغدايغا ئوخشايدۇ. لېكىن ئۇنىڭدىن بىرئاز يىرىك، مېۋىسى يوغان، خۇشبۇي، قۇۋۋىتى 1 ـ خىلىدىن ئارتۇق، 2 ـ خىلىدىن ئاجىز، 4 ـ خىلى ھىننىڭ ئۇسۇملۇكىگە ئوخشايدۇ، مېۋىسى ئۇنىڭكىدىن ئاقراق، يۇمىلاق، ئۇزۇن، تەمى پورتىخالنىڭ تەمىگە ئوخشايدۇ، بىرئاز خۇشبۇي، ئىشلىتىلىدىغىنى كۆپىنچە مۇشۇ 4 ـ خىلىدۇر.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ھامىلە چۈشۈرۈش، بەلغەم بوشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل ئىششىق، ئاشقازان ئاجىزلىقى، سۈيدۈك ۋە ھەيز راۋان بولماسلىق، باھ ئاجىزلىقى، نەپەس راۋان بولماسلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سىسالىيۇس 4 گرام، چىلغوزا مېغىزى 10 گرام، كۇنجۇت 10 گرام، سۆئلەپ مىسرى 10 گرام، ناۋات 30 گرامدىن. قائىدە بويىچە سۈپۈپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە باھ ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. قاقىلە 10 گرام، بەديان 5 گرام، جۇۋىنە 6 گرام، سىسالىيۇس 4 گرام، پىننە 10 گرام، قەنت 30 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ، سۈپۈپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە ياكى چايلىق قىلىپ ئىچىپ بەرسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. سانا 15 گرام، ئاپتاپپەرەس 10 گرام، زاراۋزا گۈلى 10 گرام، ئۇبھەل يەتتە گرام، خىيارشەنبەر 15 گرام، سىسالىيۇس تۆت گرام، سويا ئۇرۇقى 10 گرام، بادام مېغىزىدىن 15 گرام. قائىدە بويىچە قايناتما تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇپ، ھامىلىنى چۈشۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] جىگەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] زىرىشك، كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] ھىنگ.

[چىقىش ئورنى] چەت ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى ئەكبەر.

چۈژگۈن ئۈندۈرمىسى
(谷芽 gu ya)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Setariae Germinatus

[ئىنگلىزچە نامى] Foxtail millet Sprout

[تونۇش]

شال ياكى چۈژگۈن ئۇرۇقىنى پاكىز يۇغاندىن كېيىن سۇزۇۋېلىپ، سېۋەت ياكى ياغاچ ساندۇققا سېلىپ، ئاغزىنى ياخشى يېپىپ، پات - پات سۇ چېچىپ تۇرۇلىدۇ، ئۈنۈپ چىققاندىن كېيىن ئېلىپ ئاپتاپتا سارغايغىچە ياكى قارايغىچە قورۇپ ئىشلىتىلىدۇ، ئادەتتە مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن تەييارلانغان مەھسۇلات «چۈژگۈن ئۈندۈرمىسى» ياكى «گۈز قوناق ئۈندۈرمىسى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (32.6 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە كراخمال، ئاقسىل، ياغ، كراخمال ئېنزىمى، ۋىتامىن B قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قورساق كۆپۈش، ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىقى، تال ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چۈژگۈن ئۈندۈرمىسىنى، پىننە، بەديان قاتارلىقلار بىلەن بىرگە قاينىتىپ ئىچسە، تاماق سىڭمەسلىك، قورساق كۆپۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئىزخىر، كاسىنە يىلتىزى، كاسىنە ئۇرۇقى، چۈژگۈن ئۈندۈرمىسى 10 گرامدىن، سىمىزئوت ئۇرۇقىدىن بەش گرام. قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، تالنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 20 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.
[تۆزەتكۈچىسى] قىزىلگۈل.
[ئورۇنباسارى] ئارپىبەدىيان.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

ماگنولىيە

厚朴 hou pu

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Cortex Magnoliae Officinalis
[ئىنگلىزچە نامى] Officinal Magnolia Bark
[تونۇش]

بۇ ماگنولىيە ئائىلىسىدىكى بىر خىل دەرەخ ماگنولىيە ۋە ئويمان يوپۇرماقلىق ماگنولىيە دەرىخى بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىقى «ماگنولىيە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (7.32 - رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ھەم تال قىزىتىش، يەل تارقىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تىنچلاندۇرۇش، كەڭ دائىرىدە باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، قورساق كۆپۈش، ھەزىم ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، كاناي ياللۇغى، زىققە قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پوستى تۇرۇنجى، لاچىندانە ھىندى، دارچىن، قاقىلە، بەدىيان، پىننە، ماگنولىيە 10 گرامدىن، چالا سوقۇپ چايلىق قىلىپ ئىچسە، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، ھەزىم ناچارلىق، قورساق كۆپۈشلەرگە شىپا بولىدۇ.

2. كەتىرا، روببى سۇس، ئەرەب يېلىمى، ماگنولىيىدىن 10 گرامدىن. سوقۇپ،

ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كۆمىلاچ تەييارلاپ كۈندە 5~3 تال ئىچسە، زىققىغە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ماگنولىيە 10 گرام، رەۋەندىن يەتتە گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، قەۋزىيەتكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[دىققەت قىلىدىغان ئىشلار] تالغا زىيان قىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] سۈيدۈكنى تۇتۇپ قويىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كاسنىە ئۇرۇقى.

[ئورۇنباسارى] قوۋزاقدارچىن.

[چىقىش ئورنى] يۈننەن، گۈيجۇ، ئەنخۇي قاتارلىق ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى بىخ سۇس.

تاغ دېنى
(延胡索 yan hu suo)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Rhizoma corydalis Yanhusuo

[ئىنگلىزچە نامى] yanhusuo tuber

[تونۇش]

بۇ ئەپيۇن گۈلى ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تاغ دېنىنىڭ شار شەكىللىك تۈگۈنەك غولىدىن ئىبارەت بولۇپ، «تاغ دېنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (32.8 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ـ ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، يەل تارقىتىش، ئاغرىق توختىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، توختاپ ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ئاغرىش، ھەيز ئاغرىتىپ كېلىش، زەخمىلىنىش سەۋەبىدىن قان ئۇيۇپ

كۆكرىپ، ئىششىپ قېلىش؛ چىقىۋ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جۆۋنە، سۇزاپ ئۇرۇقى، بەدىيان، تاغ دېنىدىن 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە سوقۇپ سۇپۇپ قىلىپ ئىچسە، ئاشقازاندىكى سوغۇق يەللەرنى تارقىتىپ، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.

2. گۈلسەۋسەن يەتتە گرام، تاغ دېنى 10 گرام، زەپەر 1.5 گرام، مىشكى تارىمۇش بەش گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، قاننى جانلاندۇرۇپ، ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ.

3. تاغ دېنى يەتتە گرام، ئاغىچە بەش گرام، ئارچا مېۋىسى 10 گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، ھەيزنى راۋان قىلىپ، ھەيز ئاغرىتىپ كېلىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] جۆۋنە.

[چىقىش ئورنى] پەس تاغ، دەريا ۋادىلىرىدا، چاتقاللىق، ئورمانلىقلاردا بولىدۇ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

يۇمىلاق قاقىلە

(草豆蔻 cao dou kou)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Alpiniae katsumadai

[ئىنگلىزچە نامى] katsumada Galanga seed

[تونۇش]

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك يۇمىلاق قاقىلە بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يۇمىلاق ئۇرۇقى «يۇمىلاق قاقىلە» ياكى «كىچىك قاقىلە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ يۇمىلاق شار شەكىللىك ياكى ئېللىپس شەكىللىك بولۇپ، سىرتقى

يوزى كۆل رەڭگە مايىل، تەمى ئاچچىق، خۇش پۇراق بولغانلىرى ياخشى ھېسابلىنىدۇ (32. 9 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقى ئالپىنىتېن (Alpinetin)، كاردامونىن (Cardamonin) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاشقازان سۇيۇقلۇقىنىڭ ئاجرىلىپ چىقىشىنى تېزلەتىپ، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ، تۇبېركۇلىيوزنى داۋالايدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازاننى قىزىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، سوغۇق يەلنى تارقىتىش، بەلغەم بوشىتىش، تالنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سوغۇقتىن بولغان ھەر خىل ئاشقازان ئاجىزلىقى، ھۆللۈكتىن پەيدا بولغان پۇت ـ قولنىڭ تېلىپ ئاغرىشى، بەلغەمنىڭ كۆپلۈكىدىن بولغان يۆتەل، ھۆللۈكتىن بولغان قۇسۇش، ئىچ سۈرۈش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زەنجىۋىل، پىلپىل، پىننە، بەديان، يۇمىلاق قاقىلە قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، ئاشقازان تۈۋەنلەشكە شىپا بولىدۇ.

2. ئانار شەربىتى 250 گرام، بېھى شەربىتى 250 گرام، پىننە 60 گرام، قاقىلە 30 گرام، لاچىندانە 30 گرام، قەنت 500 گرامدىن، قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلاپ ئىچسە، ھەزىمنى ياخشىلاپ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] زەھەرسىز.

[ئورۇنباسارى] قاقىلە، لاچىندانە ھىندى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش كۇمۇنى.

ياۋا ئامۇت
(山梨 shan li)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Rosae Sericiae

[ئىنگلىزچە نامى] fruit of fourpetalrose

[تونۇش]

بۇ ھەقىقىي ئامۇتتىن كىچىكرەك ۋە قىسقىراق كەلگەن بىر خىل ئامۇت بولۇپ، بۇنىڭ مېۋىسى ناھايىتى كىچىك، سۇيى يوق ھەم قېرىق (32 .10 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېۋىسى تەركىبىدە 10% قەنت، لىمون كىسلاتاسى، تاننىن كىسلاتاسى، ۋىتامىن C بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاشقازاننى كۈچەيتىپ، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ، ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىشنى قايتۇرىدۇ، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە سوغۇق، ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ـ ئۈچەينى كۈچەيتىپ، ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش؛ ئىچنى قاتۇرۇش، ھۆل-لۇكلەرنى قۇرۇتۇش، گۆش ئۈندۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئىچى سۈرۈش، ھەر خىل جاراھەت، كېكىردەك بوغۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ياۋا ئامۇتنىڭ قۇرۇقىنى سوقۇپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

2. ياۋا ئامۇتنىڭ قۇرۇتۇلغىنىنى يۇمشاق ئېزىپ، ھۆل جاراھەتكە سەپسە، ھۆللۇكنى قۇرۇتۇپ، گۆش ئۈندۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] پەينى بوشىتىدۇ، قۇلۇنجى ۋە توسۇلۇش پەيدا قىلىدۇ.

[تۆزەتكۈچىسى] ھەسەل.
[ئورۇنباسارى] ئاچچىق ئامۇت.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربەتى پەۋاكىھ.

پىچەككۈل
(山药 shan yao)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Rhizoma Dioscoreae Opposirae
[ئىنگلىزچە نامى] Common Yam Rhizome
[تونۇش]
بۇ پىچەككۈل ئائىلىسىدىكى يۆگىمىچ ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك پىچەككۈلنىڭ يىلتىزسىمان غولىدىن ئىبارەت بولۇپ، «پېچەككۈل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (32. 11 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۆت ئىشقارى، پىچەككۈل ئىشقارى (Batasine)، دوپامىن (Dopamine)، كراخمال 16%، قەنت ئاقسىلى، ۋىتامىن C قاتارلىقلار بار.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قان قەنتىنى تۆۋەنلىتىش، ئىممۇنىتېتنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، يارىنىڭ پۈتۈشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، قېرىشقا قارشى تۇرۇش، ئاشقازان سۇيۇقلۇقىنىڭ ئاجرىلىپ چىقىشىنى كۆچەيتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، يۈرەك، مېڭە قان تومۇر كېسەللىكلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش رولى بار.
[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئاشقازان، ئۈچەي، ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش؛ بۆرەك خىزمىتىنى ياخشىلاش، ساپ خىلىت

هاسىل قىلىش، ئۆسسۈزلۈقنى پەسەيتىش، تالنى ساغلاملاشتۇرۇش، ئىچ سۈرۈشنى توختى-تىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

دىئابېت، بەدەن ئاجىزلىقى، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، تال ئاجىزلىقى، ئۈزۈنغىچە ئىچى سۈرۈپ كېتىش، جىنسىي ئاجىزلىقتىن بولغان ئېھتىلام بولۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئالقات، نوقۇت، زاراڭزا چېچىكى، كاۋا مېغىزى، پىچەكگۈل قاتارلىقلاردىن مۇۋا-پىق مىقداردا ئېلىپ سۈيۈپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، دىئابېتقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. جويۇز، بەسباسە، كۈندۈر، ئاقىرقەرھا، پىچەكگۈل ھەر بىرىنى ئىككى گرامدىن ئېلىپ، تالقانلاپ ئىچىپ بەرسە، ئاق خۇن كۆپ كېلىشكە شىپا بولىدۇ.

3. ئۈزۈم ئۈرۈقى 10 تال، نىشاستە، تاباشىر 5 گرامدىن، پىچەكگۈل 10 گرام، قائىدە بويىچە سۈيۈپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، ئىچ سۈرۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 12~35 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئەزالارغا قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، بادام يېغى.

[ئورۇنباسارى]

[چىقىش ئورنى] گۈچۈڭ، كۇچا قاتارلىق جايلاردا ئۆستۈرۈلىدۇ.

قۇلماق

(啤酒花 pi jiu hua)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Spica Humuli lupuli

[ئىنگلىزچە نامى] European Hopspike

[تونۇش]

بۇ كەندىر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق پېلەك تارتىپ ئۆسىدىغان ئۆسۈم-لۈك قۇلماق (ئۇيغۇرچە باشقىچە نامى «خىمبگۈل» ياكى «پۇاگۈل» ، خەنزۇچە《无忽布《

دەپمۇ ئاتىلىدۇ) بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئانىلىق گۈل رېتى «قۇلماق» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] قۇلماق تەركىبىدە گۇمۇلون (Humulone)، لىپۇلون (Lupu—lone)، α - گومۇلېن قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مىكروب ئۆلتۈرۈش، تىنچلاندۇرۇش، ئىششىق ياندۇ-رۇش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، ئىششىق قاي-تۇرۇش، نېرۋىنى تىنچلاندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەزىم بۇزۇلۇش، قورساق كۆپۈش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەر خىل ئىششىق، دوۋساق ياللۇغى، ئۆپكە سىلى، ئۇيقۇسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قۇلماقتىن بەش گرام، بەدىياندىن 10 گرام ئېلىپ قايىنىتىپ ئىچسە، ھەزىم بۇزۇلۇش ھەم قورساق كۆپۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. تەرخەمەك ئۇرۇقى، قوغۇن ئۇرۇقى، ئوغرىتىكەن، قۇلماق قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ قايىنىتىپ ئىچسە، سۈيدۈكنى ھەيدەيدۇ.

3. قۇلماق، ئەينۇلا، زىخ قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ قايىنىتىپ، سۈيىنى ئىچسە، ئۇيقۇسىزلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ~ 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل سۈيى، زىرە.

[ئورۇنباسارى] چۈجە، كاسىنە ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ تۈزلەڭلىك رايونلىرىدا كۆپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] قۇلماق قايىنىتىلمىسى.

قوي قېرىنى
(羊胃 yang wei)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى]

[ئىنگلىزچە نامى] sheep's fripe

[تونۇش]

ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان ھايۋان قويىنىڭ قېرىنى بولۇپ، «قوي قېرىنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ھەر 100 گرامىنىڭ تەركىبىدە 84 گرام سۇ، 7.1 گرام ئاقسىل، 7.2 گرام ياغ ۋە باشقا مىكرو ئورگانىزملار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈل ئېلىشىشنى توختىتىش، ماغدۇرسىزلىقتىن بولغان سوغۇق تەرلەشنى توختىتىش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆڭۈل ئېلىشىش، سوغۇق تەرلەش، بەدەن ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قويىنىڭ قېرىنىنى سۇدا پىشۇرۇپ، ئاچچىقسۇغا چىلاپ يېسە، كۆڭۈل ئېلىشىشنى توختىتىدۇ.

2. قوي قېرىنىنى قوي گۆشى بىلەن بىرگە كاۋاپ قىلىپ، ئۈستىگە يۇمشاق سوقۇلغان قارىمۇچ، ئاقمۇچ، پىلپىل قاتارلىقلارنى سېپىپ يېسە، بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆپ يېسە ئاشقازاننى سۇسلاشتۇرۇپ، كۆپ كېكىرتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان، پىننە، دارچىن.

[ئورۇنباسارى] ئۆچكىنىڭ قېرىنى.

[چىقىش ئورنى] دۇنيانىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

ئاقمۇچ

(白胡椒 bai hu jiao)

[ئەرەبچە نامى] فلفل ابيض

[پارسچە نامى] پلپل سفيد

[ئوردۇچە نامى] مورچ سفيد

[لاتىنچە نامى] Fructus piperis albi

[ئىنگلىزچە نامى] White pepper

[تونۇش]

بۇ قارىمۇچ ئائىلىسىدىكى ياغاچ غولluق پېلەكلىك ئۆسۈملۈك قارىمۇچ مېۋىسىنىڭ پىشقاندىن كېيىن قىزارغان ۋاقتىدا پوستى ئېلىۋېتىلگەن، رەڭگى ئاق بولۇپ قالغان مېۋىسى بولۇپ، «ئاقمۇچ» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (32. 14 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى]

[فارموكولوگىيىلىك تەسىرى]

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ھەزىمنى ياخشىلاش، تارقىتىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى ۋە ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، تەرلىتىش، بەدەننى قىزىتىش، ئىششىق تارقىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، يۈرەكنى قوزغىتىش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، زەھەر قايتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەزىم ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، ئاشقازان تۆۋەنلەش، نېرۋا ئاجىزلىقى، چىش ئاغرىقى، سېسىق كېكىرىش، سوغۇقتىن بولغان دەم سىقىش، كۆكرەك ئاغرىقى، سۈيدۈك تۇتالماسلىق، باھ ئاجىزلىقى، بۆرەك ۋە بەدەن سوۋۇپ كېتىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئاقمۇچ، پىلپىل، زەنجىۋىلنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ، سۈيۈپ قىلىپ

ئىچسە، تاماق سىڭدۈرىدۇ. يەل تارقىتىدۇ، سىيىق كېكىرىشنى يوقىتىدۇ.

2. ئاقمۇچىنى، تۇخۇم سېرىقى بىلەن سۇيۇپ تەييارلاپ ئىچسە، بەدەننى قىزىتىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. ئۇستۇقۇددۇس 10 گرام، سازەج 15 گرام، سۇمبۇل 10 گرام، ئاقمۇچ 10 گرام، سۇيۇپ تەييارلاپ، كۇندە ئىككى ۋاخ 10∼5 گرامغىچە ئىچسە، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6∼4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، نىلۇپەر.

[ئورۇنباسارى] زەنجىۋىل، پىلپىل.

[چىقىش ئورنى] ھىندىستاندىن ھەم ئېلىمىزنىڭ خەينەنداۋ ۋە يۈننەن ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش كۇمۇنى.

ئارپىبەدىيان يىلتىزى پوستى

(小茴香根皮 xiao hui xiang gen pi)

[ئەرەبچە نامى] قشراصل الرازیانج

[پارسچە نامى] پوست بیخ بادیان

[ئوردۇچە نامى] سونف کے جڑ کے چھلکا

[لاتىنچە نامى] Cortex radicis Foeniculi

[ئىنگلىزچە نامى] Root—bork of Fennel

[تونۇش]

بۇ كۇنلۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئارپىبەدىياننىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىز پوستى بولۇپ، رەڭگى ئاق رەڭدە، شەكلى سىلىندىرسىمان، تەمى بىر ئاز قىرىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ. «پوستى بىخ بەدىيان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (32.15 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يىلتىزىدا ئۆچۈچان ياغ تۇتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم ۋە سەۋدا خىلىتلىرىنى پىشۇرۇش، ئىششىق ۋە يەل تارقىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تاش پارچىلاش، سۈيدۈك ھەيدەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۈچەي توسۇلۇش، بۆرەك ـ دوۋساق تېشى، سىزلۇق ئىششىق، ئاشقازان سوۋۇش، ئىستىرخا، پالەچ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پوستى بىخ بەدىيان 10 گرام، كەرەپشە يىلتىزى 10 گرام، تەرخەمەك ئۇرۇقى 7 گرام، بەدىيان 10 گرام، قائىدە بويىچە قايناتما تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، سۈيدۈك ھەيدەپ، بۆرەك، دوۋساقتىكى تاشنى چۈشۈرىدۇ.

2. قاقىلە 10 گرام، پوستى بىخ بەدىيان 10 گرام، بەدىيان 10 گرام، پىننە 7 گرام، قائىدە بويىچە سۈپۈپ قىلىپ ئىچسە، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.

3. پوستى بىخ بەدىيان 10 گرام، بابۇنە 10 گرام، ئىكلىلمىلىك 7 گرام، بىخ سەۋسەن 7 گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ پىسسىپىنى ئىششىغان ئورۇنغا چاپسا، ئىششىق قايتۇرىدۇ.

4. ئارپىبەدىيان، سېرىقچېچەك ئۇرۇقى، ئارپىبەدىيان يىلتىز پوستى، قەردمانە قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ، سۈيىگە ھەسەل قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، ئىستىرخا ۋە پالەچ كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 ~ 7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، نىلۇپەر.

[ئورۇنباسارى] كەرەپشە يىلتىزى پوستى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئىترىفىل بەدىيان، جاۋارش كۆمۈنى.

ئارپا ئۈندۈرمىسى
(麦芽 mai ya)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Hordei Germinatus

[ئىنگلىز نامى] Barley sprout

[تونۇش]

بۇ باشاقلىقلار ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئارپىنىڭ دېنىنى ئۇدا پاكىز يۇغاندىن كېيىن سۇزۇۋېلىپ، سېۋەت ياكى ياغاچ سان.ۇقنىڭ ئىچىگە سېلىپ، ئاغزىنى بېسىپ پات ـ پات سۇ چېچىپ تۇرۇپ، دان 2~3 سانتىمېتىر ئۈنۈپ چىققاندا ئېلىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇپ، سارغايغۇچە ياكى قارايغۇچە قورۇپ تەييارلىنىدىغان بىر خىل ئارپا ئۈندۈرمىسىدۇر (32.16 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئارپا ئۈندۈرمىسى تەركىبىدە كراخمال فېرمېنتى، ۋىتامىن B، ماي، فوسفورلۇق ماي، ئارپا ئۈندۈرمىسى قەنتى، گلۇكوزا قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، ھەزىمنى ياخشىلاش، سۈتنى كېسىش، ھەيزنى راۋان قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سېسىق كېكىرىش، قورساق كۆپۈش، ئىشتىھاسىزلىق، ھەيز نورمال بولماسلىق، سۈت كۆپىيىپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئارپا ئۈندۈرمىسى 4 گرام، زىرە 5 گرام، بەديان 5 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ ئىچسە، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.

2. ئارپا ئۈندۈرمىسى 3 گرام، بەديان 5 گرام، تەمرى ھىندى 3 گرام، ئەينۇلا

3 تال، مۈۋاپىق سۇدا دەملەپ ئىچسە، سىيىق كېكىرىش، قورساق كۆپۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] قاننىڭ هارارىتىنى پەسلىتىدۇ، شۇڭا بالا ئېمىتىۋاتقان ياكى هامىلىدار ئاياللارنىڭ ئىشلىتىشى مەنئى قىلىنىدۇ.

[تۆزەتكۈچىسى] خام زەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] كۆكماش.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

پىستىگۈل يىلتىزى

(太子参 tai zi shen)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Pseudostellariae

[ئىنگلىزچە نامى] Differet Leaves Pseudostellaria Root Tuber

[تونۇش]

بۇ، چىنىگۈل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك پىستە گۈلىنىڭ تۈگۈنەك يىلتىزىدىن ئىبارەت (32.17 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] Palmitaldehyde، linolic acid، 1—linolic aicd glyceridi، 2— minaline، β—sitosterol، ئۆنىڭدىن باشقا مېۋە قەنتى، كۆپ خىل ئامىنو كىسلاتاسى، مىكرو ئېلېمېت مانگان قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] لىمفا هۈجەيرىسىنىڭ كۆپىيىشىدە روشەن غىدىقلاش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە ئۈچەينى ياخشىلاش، ئىشتىھانى ئېچىش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئىشتىھاسىزلىق، ماغدۇرسىزلىق، كۆپ ئۇسساش، نەپەس سىقىلىش، قۇرۇق يۆتەل، نېرۋا ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پىستىگۈل يىلتىزى، بەديان، لاچىندانە، قەلەمپۇر 10 گرامدىن، قاقىلە بەش گرام، قاينىتىپ ئىچسە، ئاشقازاننى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. زۇپا، پىرسىياۋشان 10 گرامدىن، ئەنجۇر مونىكى ئۈچ دانە، پىستىگۈل يىلتىزى سەككىز گرام، قائىدە بويىچە كاشكاپ تەييارلاپ، كۈندە ئىككى ۋاخ 20 مىللىلىتىردىن ئىچسە، نەپەسنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10~20 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئەزالارغا قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل سۈيى.

[ئورۇنباسارى] ئادەمگىياھ.

[چىقىش ئورنى] تاغ باغرى ۋە تاش يېرىقلىرىدا ئۆسىدۇ، خېنەن، خۇبېي، خۇنەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] پىستىگۈل قاينىتىلمىسى.

جىغان مېۋىسى

(沙棘 sha ji)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Hippophae

[ئىنگلىزچە نامى] Seabuckthorn Fruit

[تونۇش]

بۇ جىگدە ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ جىغان ئۆسۈملۈكىنىڭ مېۋىسى بولۇپ، «جىغان مېۋىسى»، نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ، مېۋە ئېتى مايلىق، سىلىق، يۇمشاق كېلىدۇ، رەڭگى توق قىزىل رەڭدە، شار شەكىللىك، ئىچىدىن ئۇرۇق چىقىدۇ، مېغىزى ئاق مايلىق، ئازراق پۇراقلىق.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىشتىهانى ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، هۆنى پەسەيتىش، جىگەر خىزمىتىنى ياخشىلاش، كۆڭۈلنى ئېچىش، يۆتەل توختىتىش، بەلغەم بوشىتىش، سۈيدۈك هەيدەش، ئىششىقلارنى تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

هەزىم ئاجىزلىقى، ئىشتىهاسىزلىق، يۆتەل، جىگەر قېتىششتىن بولغان سۇلۇق ئىش-شىق، كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جىغان سۈيىگە بىر گرام زەپەر قوشۇپ كۈندە ئىككى ۋاخ ئىچىپ بەرسە، سۈيدۈك هەيدەپ، ئىششىق قايتۇرىدۇ. جىگەرنى يۇمشىتىدۇ.

2. هۆل جىغان سۈيىنى كۈندە 10 مىللىلىتىردىن ئىچسە، جىگەر هارارىتىنى پەسەيتىدۇ، ئىشتىهانى ئاچىدۇ، كۆڭۈل ئاينىشقا شىپا بولىدۇ.

3. جىغان مېۋىسى، بىھى، ئالما قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سۈيىنى چىقىرىپ ئىچسە، كۆڭۈل ئېلىشىش ۋە قۇسۇشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 9 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] يۆتەلگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بادام مېغىزى، سەرپىستان.

[ئورۇنباسارى] زىرىخ.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ هەممە يەرلىرىدىن، بولۇپمۇ جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىدىن كۆپرەك چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جىغان شەربىتى.

قاقىلە

(草果 cao guo)

[ئەرەبچە نامى] قاقلەكبار

[پارسچە نامى] هيل كلان

[ئوردۇچە نامى] الائچى كلاں

[لاتىنچە نامى] Fructus Tsaoko

[ئىنگلىزچە نامى] Tsao—ko Amonum Fruit

[تونۇش]

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 2 ~ 3 مېتىرغىچە ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك (بۇ ئۆسۈملۈك ئىككى خىل بولىدۇ، ئۇنىڭ بىر خىلى چوڭراق كېلىدۇ. بۇ ئادەتتە «چوڭ قاقىلە» دېيىلىدۇ، يەنە بىرى كىچىكرەك كېلىدۇ. بۇ «كىچىك قاقىلە» دېيىلىدۇ)، چوڭ قاقىلىنىڭ قۇرۇتۇلغان پىشىق مېۋىسى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى «قاقىلە»، «قاقىلە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (32.19 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] قاقىلە تەركىبىدە %3 ئەتراپىدا ئۇچۇچان ماي بار، ئۇندىن باشقا كراخمال، ماي قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۇچەينى قۇۋۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش، كېكىرتىش، قورساقتىكى يەلنى تارقىتىش، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان، يۈرەك، مېڭە ئاجىزلىقى، هەزىم ناچارلىقى، كۆڭۈل ئېلىشىش، ئىچى سۈرۈش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قاقىلەنى قورۇپ ئىستېمال قىلسا، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

2. قاقىلەنى خولىنجان يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ سوقۇپ، سۇپۇپىنى چىش مىلىكىگە سەپسە، چىش مىلىكى بوشاش، ئېغىز ئىچى مۇدۇر چاقىلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. قاقىلە 10 گرام، لاچىندانە هىندى، گۈل دارچىن، پىننە يەتتە گرامدىن، بەديان

10 گرام، قائىدە بويىچە چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ھەزىمنى ياخشىلاپ، يەل ھەيدەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆچەيگە قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەترا.

[ئورۇنباسارى] كىچىك لاچىندانە، كاۋاۋچىن.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ يۈننەن، گۇيجۇ، گۇاڭشى قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ھەمدە ھىندىستان، نېپال قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[قوشۇمچە] كىچىك لاچىندانە: بۇنى خەنزۇچە bai dou kou 白豆蔻، لاتىنچە Amomumcardamomum دەپ ئاتايدۇ. بۇنىڭ تەبىئىتى ئىسسىق، بۇ يەل تارقىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، قىزىتىش، مىزاجنى تەڭشەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ ئىشلىتىلىشى ئاساسلىقى قۇسۇشنى توختىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، ئاشقازان ئاغرىقىنى توختىتىش، قورساق كۆپۈپ، مەيدە چىڭقىلىشلارنى بوشىتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ، ھاراق بىلەن زەھەرلەنگەندە زەھەر قايتۇرىدۇ، ئۇنىڭ بىر كۈنلۈك ئىشلىتىش مىقدارى 1 ~ 3 گرام بولۇپ، كۆپىنچە سۇيۇپ قىلىپ ئىچىلىدۇ.

قىزىلچا

(甜菜根 tian cai gen)

[ئەرەبچە نامى] سلق

[پارسچە نامى] سلق

[ئوردۇچە نامى] چقندر

[لاتىنچە نامى] Radix Betae

[ئىنگلىزچە نامى] Common Beet Root

[تونۇش]

بۇ لويلا ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 60 ~ 120 سانتىمېتىرغىچە ئۆسىدىغان ئىككى يىللىق يـاكـى كـۆپ يىلـلىق سامـان غـوللۇق ئـۆسۈمـلۈك قىزىلچـا (ئەسلى ئۆسۈملۈكى 糖萝卜罗 Beta Vulgaris) بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «قىزىلچا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى ئەتلىك، توم بولۇپ، سەۋزىگە ئوخشايدۇ، سىرتقى يۈزى سۆسۈنگە

مايىل قىزىل ياكى ساغۇچ ئاق رەڭلىك، تەمى تاتلىق، پۇراقلىق (32.20 ـ رەسىم).

[خىمىيلىك تەركىبى] قىزىلچىنىڭ تەركىبىدە قىزىلچا ئالكالوئىدى (Betaine)، 18~20% قەنت تۇتىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە ئاساسلىقى قومۇش شېكىرى ئاز مىقداردا گلۇكوزا، مېۋە قەنتى ۋە چېكىت قەنتى، پىنتوزان (Pentasan)، مېۋە يېلىمى، تالالىق ماددا، كراخمال، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كۆپ خىل ئامىنو كىسلاتا، ئورگانىك كىسلاتا، سۇدا ئېرىيدىغان ۋىتامىن قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] يىلتىزىدا ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش تەسىرى بار. بۇنىڭ ئۇنۇملۇك تەركىبى قىزىلچا ماددىسى (Betiń) بولۇپ، بۇ ئېھتىمال قىزىلچا ئىشقارىدىن ئىبارەت بولسا كېرەك، زەھەرسىز، پۈتۈن چۆپنىڭ مۇشۇككە نىسبەتەن مەددە قۇرتنى ئۆلتۈرۈش تەسىرى بار. ئۇنىڭ باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، ئىچنى يۇمشىتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش، ئىششىق ياندۇرۇش، قان كۆپەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، پەيىنى چىڭىتىش، بەدەننى ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان، بۆرەك ۋە بەدەن ئاجىزلىقى، قان ئازلىق، بۆرەك ۋە مەقئەت كېسەللىكلىرى، مۇپاسىل، ئۇششاق بوغۇملار ئاغرىقى، لەقۋا، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش، چىش ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قىزىلچىنى گۆش بىلەن ياكى ئۆزىنى يالغۇز پىشۇرۇپ يېسە، ئوزۇق بولىدۇ، ئىچنى يۇمشىتىدۇ، قايىنىتىپ سۈيى بىلەن باشنى يۇسا، باشنىڭ كېپەكلىشىشنى يوقىتىدۇ ۋە پىتلەرنى ئۆلتۈرىدۇ، يوپۇرمىقىنى قايتا ـ قايتا قايىنىتىپ پۇت ـ قوللارنى يۇسا، پۇت ـ قول يېرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ.

2. خېنە يوپۇرمىقىنى قىزىلچا بىلەن قوشۇپ ئېزىپ چاچقا سۈركىسە، چاچ ئۇندۇرىدۇ، تېرىنى چىرايلىق، يۇمران قىلىدۇ.

3. قىزىلچىنى سىركە ۋە قىچا بىلەن قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىپ ئىششىق ياندۇرىدۇ.

4 . 15 گرام قىزىلچا يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ تەمرەتكە، سۆگەل، بەھەق، داغ ۋە سەپكۈنلەرگە چاپسا پايدا قىلىدۇ.

5 . قىزىلچىدىن 10 گرام، قىچا يەتتە گرام، ئاچچىقسۇدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ ئىچىپ بەرسە، يەلدىن بولغان ئۈچەي توسۇلۇشقا پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 40 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆپ ئىستېمال قىلسا ئىشتىھانى كېمەيتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئەينۇلا، تەمرى ھىندى.

[ئورۇنباسارى] چامغۇر، سەۋزە.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش زەرئونى.

توخۇ تاشلىقى پوستى

(鸡内金 ji nei jin)

[ئەرەبچە نامى] قانصه

[پارسچە نامى] سنگ دان مرغ، چینه دان

[ئوردۇچە نامى] سنگدان

[لاتىنچە نامى] Endothelium Coreneum Gigeriae Galii

[ئىنگلىزچە نامى] Chicken's Gizzard—membrane

[تونۇش]

بۇ قىرغاۋۇل ئائىلىسىدىكى ھايۋانات ئۆي توخۇسىنىڭ تاشلىق خالتىسىنىڭ يۇيۇپ تازىلاپ قۇرۇتۇلغان ئىچكى پەردىسى بولۇپ، بۇ ئۆلچەمسىز سوقچاق شەكىللىك پۈرمە سىزىقچىلىرى بار، سىرتقى يۈزى سارغۇچ قوڭۇررەڭدە، تەمى ئاچچىق، ئازراق پۇراقلىق، بۇ ئادەتتە «توخۇ تاشلىقى پوستى» ياكى «قانسە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (21.32 - رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] ۋېنتىسۇلىن بىلەن ئاقسىلدىن تەركىب تاپقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] توخۇ تاشلىقىنى ئىنسانلار ئىستېمال قىلسا، ئاشقازان سۈيۇقلۇقى مىقدارى، كىسلاتالىق دەرىجىسى ۋە ھەزىم قىلىش كۈچىنى ئاشۇرىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەي ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، سۈيدۈك قېتىم سانىنى ئازايتىش، يەل تارقىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ئاجىزلىقى، تاماق سىڭمەسلىك، قورساق كۆپۈش، بالىلاردىكى سوزۇلما خاراكتېرلىك ھەزىم بۇزۇلۇش، بالىلاردىكى سىيگەكلىك كېسىلى، ئىچى سۈرۈش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئاقمۇچ، قانىسە، زىرە، بەديان، پىننە 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە سۈپۈپ قىلىپ ئىچسە، ئاشقازان مەنبەلىك ئىچى سۈرۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. قانىسەنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ كىچىك بالىلارغا ئىچۈرسە، ھەزىم بۇزۇلۇش ۋە سىيگەكلىككە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. بەديان، قانىسە، بەسباسە، پىننە 10 گرامدىن، مەستىكى رۇمى يەتتە گرام، قائىدە بويىچە چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ئىشتىھانى ئاچىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۈچەيگە قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، بادام يېغى.

[ئورۇنباسارى] ئۆردەك تاشلىقى پوستى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدىن تېپىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى قانىسە، سۈپۈپى قانىسە.

پىننە

(藿香 huo xiang)

[ئەرەبچە نامى] نمام، فودنج

[پارسچە نامى] هزارپایه

[ئوردۇچە نامى] پودنه

[لاتىنچە نامى] Herba Agastaches Rugosae

[ئىنگلىزچە نامى] Wrinkled Gianthyssop Herb

[تونۇش]

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك باغ پىننىسىنىڭ پۈتۈن چۆپىدىن ئىبارەت. رەڭگى قېنىق يېشىل رەڭدە، تەمى ئاچچىق بولۇپ، خۇش پۇراق كېلىدۇ (32.22 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىقى ئۇچۇچان ماي بار، ئۇنىڭدىن باشقا مېتىل خاۋىكول (Metyl chvicol)، بۇ 80% تىن يۇقىرى، ئانېتول (Anethole)، ئانىس ئالدېھىد (Anis aldehyde) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] باكتېرىيىگە، زەمبۇرۇغقا قارشى تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئۇچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، بەدەننى قىزىتىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، قاننى سۈيۈلدۈرۈش، سوغۇق ماددىلارنى تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش ۋە ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقى، قۇلاق ئاغرىقى، يۈرەك ئاغرىقى، ھېق تۇتۇش، كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇش، سۈيدۈك ھەيز ۋە راۋان بولماسلىق، يۇقۇملۇق ئىچ سۈرۈش، باھ ئاجىزلىقى، بوۋاسىر، ئۇرۇقدان ئىششىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قاقىلە، بەديان، ئوغرىتىكەن، پىننە 10 گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ چايلىق قىلىپ ئىچىپ بەرسە، تولا ھېق تۇتۇشقا شىپا بولىدۇ.

2. ئانار شەربىتى 250 گرام، بېھى شەربىتى 250 گرام، پىننە 60 گرام، قاقىلە 30 گرام، لاچىندانىدىن 30 گرام ئېلىپ، شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ.

3. سانا 10 گرام، خىيارشەنبەر 15 گرام، بادام مېغىزى بىلەن پىننىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، مەتبۇخ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~6 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] يەل پەيدا قىلىدۇ، گالنى قىچىشتۇرىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] كەرەپشە، نېلۇپەر، بىنەپشە.
[ئورۇنباسارى] يالپۇز (پۇدىنە)، پىلپىل، زىرە.
[چىقىش ئورنى] ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] پىننە گۈلقەنتى، پىننە شەربىتى.

جۇۋىنە

(阿育魏实 a yu wei shi)

[ئەرەبچە نامى] كمون ملوكى
[پارسچە نامى] نانخوا
[ئوردۇچە نامى] اجوائن ديسى
[لاتىنچە نامى] Fructus Trachyspermi ammi
[ئىنگلىزچە نامى] Sinking Trachyspermum Fruit
[تونۇش]

بۇ كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك جۇۋىنىنىڭ پىشقان ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، «نانخا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقىنىڭ شەكلى ئۇششاق، ياپىلاق، رەڭگى كۈل رەڭگە مايىل قوڭۇر، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (23.32 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقى تەركىبىدە 3~4% كىچە ئۇچۇچان ماي بار، ئۇچۇچان مېيىدا ئاساسلىقى تېمول (Thymol) بولۇپ، بۇ 30~40% نى ئىگىلەيدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە 30% كىچە ماي، 16% ئەتراپىدا ئاقسىل بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تېمول ئېغىز بوشلۇقى، كاناي شىللىق پەردىلىرىگە نىسبەتەن باكتېرىيە، زەمبۇرۇغ ئۆلتۈرۈش تەسىرىگە ئىگە، قۇرت يېگەن چىشلاردا چىرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ناركوز قىلىش تەسىرى بار. يەنە تېرىدىكى يىرىڭلىق يۇقۇملىنىش، زەمبۇرۇغ بىلەن يۇقۇملىنىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە ئىلمەك باشلىق قۇرتنى چۈشۈرۈش رولى بار. مىقدارى كۆپ بولسا قورساق ئاغرىش، كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇش،

سۈمۈرۈلگەندىن كېيىن يەنە مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسى قوزغىلىش قاتارلىق ئەھۋاللار يۈز بېرىدۇ. لېكىن تارتىشىش ناھايىتى ئاز يۈز بېرىدۇ، جۆۋىنە ئۇرۇقىنىڭ مېيىدا 30% تېمول بار بولۇپ، سازاڭ قۇرتىنى زەھەرلەيدۇ. ئىسپىرتلىق ئېرىتمىسى (1. 10 نىسبەتتىكى) ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيە، چوڭ ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىلىرىنى تورمۇزلايدۇ. سۈيۈق- لاندۇرۇلمىسى بەلغەم بوشاتقۇچى قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەي، باھ ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، سېزىمگە ياردەم بېرىش، يەل تارقى- تىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، پارقىرىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، قورساقتىكى قۇرتنى ئۆلتۈرۈش، تارتىشىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋان قىلىش، سۈت كۆپەيتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، تەرلىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، چىرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، ئاشقازان تۈۋەنلەش، قورساق كۆ- پۈش، پالەچ، رەئشە، پەي ۋە باھ ئاجىزلىقى، كۆكرەك ئاغرىقى، ھېق تۇتۇش، قۇسۇش، كۆڭۈل ئېلىشىش، بەھەق، بەرەس، سۈيدۈكنىڭ تەستە كېلىشى، بۆرەك ۋە سۈيدۈك يوللىرىدا تاش پەيدا بولۇپ قېلىش، ئىشتىھاسىزلىق، تولا كېكىرىش، يەلدىن بولغان قورساق ئاغرىقى، ئۈچەي ئاغرىقى، ئىچى سۈرۈش، ھەيز توسۇلۇش، سۈت كەملىك، قورساقتا سۇ چۈشۈش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 10 گرام جۆۋىنەنى قورۇپ، بەدىيان، پىنىندىن بەش گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ، كۈندە ئىككى ۋاخ ئىچسە، ھەزىم ئاجىزلىقىدىن بولغان ئىسھالغا شىپا بولىدۇ.

2. ئارپىبەدىيان، روم بەدىيان، جۆۋىنىلەردىن 10 گرامدىن ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇپ، چايلىق قىلىپ ئىچسە، يەل تارقىتىدۇ.

3. خولىنجان، جۆۋىنە بەش گرامدىن سوقۇپ تاماقتا سېلىپ ياكى كاۋاپقا سېپىپ يېسە، تولا كېكىرىشكە شىپا بولىدۇ.

4. 10 گرام جۆۋىنەنى يۇمشاق سوقۇپ 30 گرام ئەينۇلا مۇرابباسىغا ئارىلاشتۇرۇپ، كۈندە بىر قېتىم يەپ بەرسە ئىشتىھانى ئاچىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئۈچ گرامغىچە.
[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] يۇمغاقسۈت ئۇرۇقى، بىنەپشە.
[ئورۇنباسارى] سىيادان، كەرەپشە ئۇرۇقى.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايوندا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ ھەم ئەرەبىستان، ئىران، ئافغانىستان قاتارلىق ئەللەردىنمۇ چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى نانخا.

شاخار

(碳酸钠 tan suan na)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Natrium Carbonate Crudum
[ئىنگلىزچە نامى] Sodium
[تونۇش]

بۇ ئۆشنان دېگەن ئۆسۈملۈكنى كۆيدۈرۈش ئارقىلىق ئېلىنىدىغان نەرسە بولۇپ، ئالدى بىلەن يەرنى بىرئاز كولاپ ھۆل ئۆشنان ئۆسۈملۈكىنى كولانغان ئورەككە توپلاپ، ئۈستىگە قۇرۇق يانتاق چاۋالارنى قويۇپ ئوت يېقىلسا، ئۆشناندىن ئاققان ھۆللۈك ئورەككە يىغىلىپ توڭلايدۇ، ئۆشناندا ھۆللۈك قانچە كۆپ بولسا، شاخارمۇ شۇنچە كۆپ چىقىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل، ساپ، پارقىراق، تۈگمەن تېشىغا ئوخشاش بولغىنىدۇر. ئادەتتە مۇشۇ ئۆسۈملۈكتىن يۇقىرىقى ئۇسۇل بىلەن تەييارلانغان قېتىشما «شاخار» ياكى «قەلا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىقى ناترىي كاربونات بولۇپ، تازىلانمىغىنى زەھەرلىك.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاساسلىقى ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.
[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، جاراھەتلەردىكى ئارتۇق، بۇزۇق گۆشلەرنى يوقىـ

تىش؛ بەدەننى قىزىتىش، كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىش، ئىششىق تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، كۆپ قۇسۇش، سۆگەل، ناسۇر، ئاقكېسەل، قوتۇر، تاز، ھەر خىل چاقا، تال ئىششىقى، كۆزگە ئاق چۈشۈش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. شاخارنى يەتتە قېتىم سۇدا ئېرىتىپ يۇيۇپ تېگىگە چۆككەن چۆكمىسىدىن 0.1 گرام يەپ بەرسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ، تاماق سىڭدۈرىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، قۇسۇشنى توختىتىدۇ.

2. شاخارنى يەتتە قېتىم سۇدا ئېرىتىپ، يۇيۇپ تېگىگە چۆككەن چۆكمىسىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، ھايۋاناتلارنىڭ كۆزىگە سەپسە، ھايۋانلارنىڭ كۆزىدىكى ئاقنى يوقىتىدۇ.

3. شاخارنى يەتتە قېتىم سۇدا ئېرىتىپ، يۇيۇپ تېگىگە چۆككەن چۆكمىسىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، جاراھەتلەرگە چاپسا، ئۆلۈك گۆشلىرىنى يەيدۇ. سۆگەل، ناسۇر، بەرەس، قوتۇر، تاز، چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.1 گرام ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سېرىقماي، سۈت.

[ئورۇنباسارى] ناترىي كاربونات.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ جاڭگاللىرىدىن چىقىدۇ. ئادەتتە ئوتۇن ئورنىدىمۇ ئىشلىتىدۇ.

[قوشۇمچە] شاخارنىڭ ئىككى گرامى ئادەم ئۆلتۈرىدۇ، ئارتۇق ئىشلەتمەسلىك لازىم.

مەستىكى رۇمى

(洋乳香 yang ru xiang)

[ئەرەبچە نامى] مصطكى، علك رومى

[پارسچە نامى] كندر رومى

[ئوردۇچە نامى] مصطكى رومى

[لاتىنچە نامى] Mastiche

[ئىنگلىزچە نامى] Mastico resene

[تونۇش]

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسىدىكى دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ ياۋا پىستە دەرىخى (pistacia lentisus) دېۋىرقاي يېلىمى بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ يېلىمى «مەستىكى» ياكى «مەستىكى رۇمى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۇششاق، قاتتىق مونەكچىلەر بولۇپ، سىرتقى كۆرۈنۈشى رەڭسىز، يېرىم سۈزۈك، پارقىراق، بىر ئاز كونىرىغىنى، سۇس سارغۇچ رەڭلىك، پارقىرمايدۇ، ئۈزى چۈرۈك، تەمى ئاچچىق، دانلىق، خۇش پۇراق كېلىدۇ (25.32 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مەستىكى رۇمنىڭ تەركىبىدە ئاساسلىقى رېزىنا كىسلاتاسى، رېزىنا ھىدروكاربون بىرىكمىلىرى ۋە ئۇچۇچان ماي بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەي، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش؛ يۇمشىتىش، يەل تارقىتىش، پارقىرىتىش، ئىششىق تارقىتىش، تۇتۇش، قان كۆپەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، بەدەننى ۋە رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئاشقازان بوشىشىپ كېتىش، قۇسۇش، ئىچى سۈرۈش، قورساق ئېسىلىش، ھەزىم بۇزۇلۇش، گال ئىششىقى، ئېغىز سېسىق پۇراش، چىش مىلىكى ياللۇغى، بالدۇر مەنىي يۈرۈپ كېتىش، سىيىپ يېتىش قاتارلىقلارنى ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مەستىكى، ئىكلىلمىلىك، جاۋاشىرلاردىن ھەر بىرىدىن ئۈچ گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، گال ئىششىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. پىلپىل، جۇۋنە بەش گرامدىن، مەستىكى رۇمىدىن 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازان بوشىشىپ كېتىش، ھەزىم ناچارلىشىش، تاماق يېگەندە قۇسۇش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. كۇندۇر، مەستىكى، بەسباسە يەتتە گرامدىن، سۇمبۇل ئالتە گرام، ئاقىرقەرھا يەتتە گرام، سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچسە، بالدۇر مەنىي يۈرۈپ كېتىش، سىيىپ يېتىشلارغا

مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. مۇۋاپىق مىقداردىكى مەستىكى رۇمىنى كەھرىۋا بىلەن بىرگە سوقۇپ، سۇپۇپ قىلىپ ئىچسە، ئىچكى ئەزالاردىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] تۆت گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] دوۋساققا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يۇمغاقسۈت ئۇرۇقى، سىركە.

[ئورۇنباسارى] كۇندۇر.

[چىقىش ئورنى] تۈركىيە، قىبرىس ئارىلى، مىسىر، سۈرىيە، تۇنىس ۋە ھىندىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش مەستىكى، جاۋارىش جالىنۇس.

كۆلى بىھىسى

(木瓜 mu gua)

[ئەرەبچە نامى].

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus chaenomelis Speciosae

[ئىنگلىزچە نامى] Common Flowering Quine Fruit

[تونۇش]

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ياكى كۆلى بىھىسىنىڭ قۇرۇتۇلغان پىششىق مېۋىسى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى «كۆلى بىھىسى» ياكى «سۇقا بىھى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (26.32 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كۆلى بىھىسىنىڭ تەركىبىدە ئالما كىسلاتاسى (Malic acid)، (Citric acid)، تارتارىك كىسلاتاسى (Tartaric acid)، مېۋە كىسلاتاسى، ۋىتامىن C، Epicatichin ، Loni Cerin قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. جىگەرنى قوغداش تەسىرى.

2. باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش تەسىرى.

3. ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش تەسىرى.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە ئۈچەي خىزمىتىنى ياخشىلاش، پەيىنى بوشىتىش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆتكۈر خاراكتېرلىك ئاشقازان ياللۇغى، قۇسۇش، ئىچى سۈرۈش، پاچاق مۇسكۇللىرى تارتىشىپ قىلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۈلى بېھى 15 گرام، ئارپىبەدىيان 10 گرام، خام زەنجىۋىل سەككىز گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، ئۆتكۈر ئاشقازان ياللۇغى، قۇسۇش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. كۈلى بېھىسى 10 گرام، ئانار گۈلى، ئانار پوستىنى سەككىز گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ئىچى سۈرۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باھنى ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئاقىرقەرھا، تۇخۇم سېرىقى.

[ئورۇنباسارى] يەرلىك بېھى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ئەنخۇي، جېجياڭ، خۇبېي، سىچۇەن، قەشقەر قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇپۇپى گۈلنار.

پىياز

(葱白 cong bai)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Bulbus Allii Fistulosi

[ئىنگلىزچە نامى] Fistular Onion Bulb

[تونۇش]
بۇ گۇلسامساق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك پىيازنىڭ بېشىدىن ئىبارەت بىر خىل ئوتياش بولۇپ، بۇ ئوتياشنىڭ يىلتىزسىمان غولى «باشپىياز» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. پىيازنىڭ بېشى سەل ياپىلاق شار شەكىللىك ياكى يۇمىلاق شەكىللىك كېلىدۇ. سىرتقى كۆرۈنۈشى ئاقۇش ياكى سۇس قوڭۇر رەڭلىك، قەۋەتلىك، ئۆتكۈر پۇراقلىق كېلىدۇ (32.27 ـ رەسىم).
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئاشقازان، ئۈچەي، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ ئىششىق تارقىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، بەلغەم بوشىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
باھ ئاجىزلىقى، ھوشسىزلىق، يۆرەك كېسىلى، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيز كەلمەسلىك، كالتە يۆتەل، يۇقۇملۇق ئىچى سۈرۈش، كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. پىيازنى ئورنىدا قايىنتىپ ئىچسە، سۈيدۈك تامچىلاپ كېلىشكە پايدا قىلىدۇ، خام يېسە ھەيز ۋە سۈيدۈكنى ھەيدەپ، تەرەتنى يۇمشىتىدۇ.
2. پىيازنىڭ سۈيىگە ھەسەل قوشۇپ ئىچسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئوتقا كۆمۈپ پىشۇرۇپ سۈيىنى چىقىرىپ، ھەر خىل ئىششىق، بەھەق ۋە بەرەسكە سۈركىسە پايدا قىلىدۇ.
3. پىياز سۈيىدىن كۆندە ئىككى قوشۇق ئىچىپ بەرسە، يۆرەك كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.
4. پىيازنى ئوتقا كۆمۈپ ئىلمان قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا تېڭىلسا ئىششىق قايتۇرىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] سۈيىدىن 20~30 مىللىلىتىر.
[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ، مېڭە ۋە بەدەندە يەل پەيدا قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] سىركە، تۇز، ھەسەل، ئانار سۈيى.
[ئورۇنباسارى] كۈدە.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدە تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

لاچىندانە چىنى
（豆蔻 dou ）

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Amomi Rotundus

[ئىنگلىزچە نامى] Java amomum Fruit

[تونۇش]

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك لاچىندانىنىڭ قۇرۇتۇلغان پىششىق مېۋىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، رەڭگى ئاق سېرىققا مايىل، دادۇر چوڭلۇقىدا، تەمى ئاچچىق، كۆز ۋە قىش پەسلىدە مېۋىسى پىشقاندا يىغىۋېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ (32.28 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇچۇچان ماي، قارىغاي ماي ئىسپىرتى (terpineol).

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئۆتنى ھەيدەش تەسىرى، زىققىنى بېسىش تەسىرى، تاشنى ئېرىتىش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئېغىزنىڭ بەتبۇيلۇقىنى يوقىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، يەل تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ۋە جىگەر ئاجىزلىقى، ئېغىز پۇراش، ئىشتىھاسىزلىق، يەل ماغماسلىق، ھىق تۇتۇش، قورساق ئېسىلىش، كۆڭۈل ئاينىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۇمبۇل ھىندى، گاۋزىبان ھىندى، لاچىندانە چىنى، رەيھان ئۇرۇقى، ئۇستىقۇدۇس قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، چاي دەملەپ ئىچىپ بەرسە، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. قارىمۇچ، پىلپىل، زەنجىۋىل 15 گرامدىن، ئارپىبەدىيان، رۇم بەدىيان، لاچىندانە چىنى 10 گرامدىن؛ قائىدە بويىچە يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن مەجۇن تەييارلاپ،

ئىستېمال قىلسا ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~10 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] لاچىندانە ھىندى.

[چىقىش ئورنى] جۇڭگودىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش كۇندۇر.

زەنجىۋىل[1]

(干姜 gan jiang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلىتىنى تەڭشەش، ئاشقازان، باھ، پەينى قۇۋۋەتلەش، تەرلىتىش، ئۇندىن باشقا نېرۋىلارنى قوزغىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، سۈت، مەنىي پەيدا قىلىش، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى يوقىتىش، قان توختىتىش، چاچ ئۈندۈرۈش.

رۇم بەدىيان[2]

(洋茴香 yang hui xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئاشقازان - ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلىتىنى پىشۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ماددىلارنى يۇمشىتىش، يەل تارقىتىش، ئۇندىن باشقا تېرىنى پارقىرىتىش، ئاغرىق توختىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، سۈت كۆپەيتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش.

---

① تەپسىلاتى 1 - باب 3 § غا قاراڭ
② تەپسىلاتى 1 - باب 3 § غا قاراڭ

قەلەمپۇر[①]

(丁香 ding xiang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، تىنچلاندۇرۇش، تېرىنى قىزارتىش، قاننى قېزدىتىش، خۇشبۇي قىلىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، ئىشتىھانى ئېچىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يەل تارقىتىش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

قارىمۇچ[②]

(黑胡椒 hei hu jiao)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تەرلىتىش، ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تەڭشەش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، ئۈندىن باشقا بەلغەم بوشىتىش، پەي ۋە مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، چىرايىنى پارقىرىتىش، بەدەننى قىزىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، يۈرەكنى قوزغىتىش، تېرىنى قىزارتىش، چاچ ئۆستۇرۇش.

چۆل يالپۇزى[③]

(丹参 dan shen)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، ئويۇپ قالغان

① تەپسىلاتى 1 ـ باب 3 § غا قاراڭ
② تەپسىلاتى 1 ـ باب 3 § غا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ

قاننى تارقىتىپ، ئاغرىق توختىتىش، كۆكۈلنى تىنچلاندۇرۇش، جىگەر ۋە تالنى كۈچلەندۈ-
رۈش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش.

ئىسپىغۇل[1]

(卵叶车前子 luan ye che qian zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەپرا، قان خىلىتىدىن بولغان ياللۇغلارنى قايتۇرۇش، قىزىتما پەسەي-
تىش، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش، تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇ-
رۇش، ئىچنى توختىتىش، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ئىششىقلارنى ياندۇرۇش، سۈيدۈك
ھەيدەش، قاننىڭ ھارارىتىنى ياخشىلاش.

يانتاق[2]

(骆驼刺 luo tuo ci)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىششىق تارقىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا قان خىلىتىنىڭ ئۆتكۈر-
لۈكىنى پەسەيتىش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچلەندۈرۈش، قىزىتما قايتۇرۇش، كۆزدىكى
ئاقنى يوقىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

تۇرۇپ[3]

(罗卜 luo bo)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، قاننى سۇيۇلدۇرۇش، ئاشقا-
زان - ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 10 - بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 11 - بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 13 - بابقا قاراڭ

يەرلىك توغرىغا[1]
(胡桐泪 hu tong lei)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

توسالغۇلارنى ئېچىش، يەل تارقىتىش، تېرىنى پارقىرىتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل پەسەيتىش، قان تازىلاش.

تاشتۇز[2]
(石盐 shi yan)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاساسلىقى يەل ھەيدەش، «تەبىئەت» نى، ئاشقازان ۋە ئۈچەينى قۇۋۋەتلەش، زەھەر قايتۇرۇش، ئۇندىن باشقا زېھىننى قۇۋۋەتلەش، شىلىمشىق بەلغەملەرنى تازىلاش، يەل تارقىتىش، قورساق ئېسىلىشنى پەسەيتىش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش.

ئارپىبەدىيان[3]
(小茴香 xiao hui xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يەل تارقىتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم سەۋدا خىلىتىنى پىشۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلىتىنى، ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق توختىتىش، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، سۈت پەيدا قىلىش، زەھەر قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيزنى راۋان قىلىش، ئىششىق قايتۇرۇش، چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىش.

① تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 2 ـ باب 2 § غا قاراڭ

كەرۋىيا[①]
(藏茴香 zang hui xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۇمشىتىش، يەل تارقىتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئۈچەي قۇرتلىرىنى ئۆلتۈرۈش، تېرىنى قىزارتىش، نەپەسنى راۋان قىلىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئىشتىھانى ئېچىش.

تۇرۇپ ئۇرۇقى[②]
(莱菔子 lai fu zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

قەي قىلدۇرۇش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئىشتىھانى ئېچىش، ھەزىمگە ياردەم بېرىش، تاش پارچىلاش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، چىرايغا جۇلا بېرىش.

يالپۇز[③]
(薄荷 bo he)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئاغرىق توختىتىش، چىرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، زەھەر قايتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 19 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 21 ـ بابقا قاراڭ

ئوچاق چالمىسى[1]
(伏龙肝 fu long gan)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تال ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش ، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، قۇسۇشنى ۋە ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، قان توختىتىش.

توخۇ گۆشى[2]
(鸡肉 ji rou)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، يېڭى قان پەيدا قىلىش، يىلىكنى تولدۇرۇش، ئەقىل ـ پاراسەتنى ئاشۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي ۋە سۈت پەيدا قىلىش، ئىشتىھانى ئېچىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، چىرايىنى ۋە ئاۋازنى ياخشىلاش.

سۇنبۇل چىنى[3]
(甘松 gan song)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، مېڭە، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، چىرايىنى چىرايلىق قىلىش، قورۇش، تۇتۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاشقازان بىلەن ئۈچەيگە بۇزۇق ماددىلارنىڭ قۇيۇلۇشىنى توسۇش، تاش پارچىلاش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش.

---

① تەپسىلاتى 24 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ

نارمىشكى①
(铁力木 tie li mu)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئىچنى توختىتىش، كۆڭۈلنى خۇشال قىلىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، نېرۋىنى تىنچلاندۇرۇش، مادىلارنى تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

سەئدى②
(香附 xiang fu)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، مېڭە، يۈرەك، پەي، نېرۋا، ئاشقازان ۋە ئۈچەي قاتارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش؛ يەل ھەيدەش ۋە ھەيز، چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش، تاشلارنى ئېرىتىش، تومۇرلارنى ئېچىش، زىيادە ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، بەدەندىكى سېسىقلىقنى يوقىتىش، سۈت كۆپەيتىش، ئەقىلنى زىيادە قىلىش، باھنى قوزغاش.

زەرنەپ③
(紫杉 zi shan)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، تال، ئاشقازان، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، پەي -

① تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 30 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 30 ـ بابقا قاراڭ

مۇسكۇللارنى كۈچلەندۈرۈش، يەل تارقىتىش، قورۇش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، زىيادە ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاغرىق توختىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، قان توختىتىش.

ئۈد ھىندى[1]

(沉香 chen xiang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق، ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، يۈرەك ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش؛ ماددىلارنى يۇمشىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئېغىزنىڭ بەتبۇيلۇقىنى يوقىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يەل تارقىتىش.

قانتېپەر[2]

(党参 dang shen)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

قان تولۇقلاش، ئۆپكە، كانايىنى قۇۋۋەتلەش، تال ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئۇسسۇزلۇق پەسەيتىش.

ئاق ماش[3]

(白扁豆 bai bian dou)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تال، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، قان تازىلاش، ھەيز ۋە

---

① تەپسىلاتى 30 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 6 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 34 ـ بابقا قاراڭ

سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، تېرىنى پارقىرىتىش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، جىگەر ۋە تالدىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، ھامىلە چۈشۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش.

ئاق قىچا ئۇرۇقى①
(白芥子 bai jie zi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزارتىش، تېرىنى پارقىرىتىش، تېرىنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، مېڭە، ئاشقازان ۋە باشقا ئەزالاردىكى ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى يوقىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تەرەتنى يۇمشىتىش.

① تەپسىلاتى 43 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇز ئۈچىنچى باب ئۆتنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، ئۆت يوللىرىنى راۋانلاشتۇرۇش، ئۆت مىزاجىنى تەڭشەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ ئۆتنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەر تەسىرىدىن، ئۆتتە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە ئۆت ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىك ئالامەتلىرى (ئۆت خالتا ياللۇغى، ئۆت خالتىسى چاپلىشىش، ماغدۇرسىزلىنىش، يۈرەك سىلىش، كۆپ تەرلەش، باش ئاغرىش، باش قېيىش، كۆڭلى ئېلىشىش، قۇسۇش، نەپەس سىقىلىش، تولغاق، ئىشتىھاسىزلىق، سېرىقلىق چۈشۈش …) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. ئۆتنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ تۈرى ھەر خىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. بۇ خىل دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى ھۆل سوغۇق ياكى قۇرۇق سوغۇق بولىدۇ. بۇ دورىلار ئۆتنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئۆتنىڭ تەبىئىي ئىقتىدارىنى كۈچەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش، بەدەنگە ھۆللۈك يەتكۈزۈش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار ئۆتنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: قومۇش يىلتىزى، سەپرائوت يىلتىز پوستى، نىلۇپەر ئۇرۇقى، ئالقات يىلتىزى پوستى، پىچانگۈل يىلتىزى، غۇنچىئۈزۈم، سۇ بۆلجۈرگىنى، جۇڭگو ماڭدارى، پىيزەك ئامۇت، گۈل ياسمەن، بۇرجۇن، كاسنە، زىرىق، يۆگىمەچئوت، كۆك ماش.

تىللائوت، پىننە.

قومۇش يىلتىزى
(芦根 lu gen)

[ئەرەبچە نامى] اصل القصب
[پارسچە نامى] بيخ نى
[ئوردۇچە نامى] بانس كے بيخ
[لاتىنچە نامى] Rhizoma phragmitis
[ئىنگلىزچە نامى] Rhizome of common Reed
[تونۇش]

بۇ باشاقلىق ئۆسۈملۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك قومۇش (Communic Trin Phrabmites) بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ھۆل ياكى قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى «قومۇش يىلتىزى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ياپىلاق، سىلىندىر شەكىللىك، سىرتقى يۈزى سارغۇچ ئاق رەڭلىك، پارقىراق، سىرتقى پوستى بوش بولۇپ، ئاسان چۈشۈپ كېتىدۇ، بوغۇملىرى ھالقىسىمان، كەسمە يۈزى سارغۇچ ئاق رەڭلىك، ئوتتۇرىسى كاۋاك، تەمى تاتلىق، پۇراقسىز كېلىدۇ (33.1 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] قومۇش يىلتىزىنىڭ تەركىبىدە تەسۋىقوناق ماددىسى (Coixol)، 5% ئاقسىل ماددىسى، 1% مايلىق ياغ، 51% كاربون سۇ بىرىكمىلىرى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇش، لىمفا ھۆجەيرىسىنى جانلاندۇرۇش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتما قايتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلتىنى ۋە قۇرۇق ئىسسىق كەيپىياتنى تەڭشەش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، قۇسۇشنى توختىتىش، جۇلا بېرىش، ھەزىمگە ياردەم بېرىش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل قىزىتمىلار، ئېغىز قۇرۇش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ئىشتىھاسىزلىق، ھەيز راۋان بولماسلىق، كۆڭلى ئېلىشىش، قۇسۇش، تاز، تەمرەتكە، چىش تۇۋى قاناش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۆيدۈرۈلگەن قومۇش 10 گرام، قۇرۇتۇلغان خېنە يوپۇرمىقى 15 گرام، بۇ ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇپ، باشقا چاپقاندا، چاچنى ئۆستۈرىدۇ.

2. قومۇش يىلتىزى 31 گرام، تەسۋىقوناق 16 گرام، شاپتۇل مېغىزى 10 گرام، كۆك كاۋا ئۇرۇقى 31 گرام، قايناتماپ ئىچسە، ئۆپكە يىرىڭلىق ئىششىقى ۋە كاناي كېڭىيىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. قومۇش يىلتىزى 31 گرام، يۇمغاقسۇت يىلتىزى 7 تال، جامكا 7 گرام، سۇدا قايناتماپ ئىچىشكە بېرىلسە، قىزىل سىرتقا تەپمىگەنگە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 7 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيانلىق.

[تۈزەتكۈچىسى] كەترا، پىندۇق مېغىزى.

[ئورۇنباسارى] قىزىلگۈل.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى بېنەپشە.

سەپرائوت يىلتىز پوستى

(白鲜皮 bai xian pi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Cortex Dictamni Radicis

[ئىنگلىزچە نامى] Densefruit pittany Root—Bark

[تونۇش]

بۇ سەپرائوت ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تار يوپۇرماقلىق سەپرائوتنىڭ يىلتىز پوستى بولۇپ، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى سۇس، «گۇڭگۇرتلۇك گىياھ» ، «توپىيىن» ياكى «سەپرائوت يىلتىزى پوستى» قاتارلىق نامدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (33 . 2 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] سەپرائوت ئىشقارى، لىمونىن (Limo−nin)، β - ستوستىرول، ترىگونىللىن (Trigonelline)، خولىن قاتارلىق تەركىبلەر بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئىششىق ياندۇرۇش، راك ھۈجەيرىلىرىنىڭ كۆپىيىشىنى تىزگىنلەش، كېسەللىك مىكروبلىرى ۋە پارازىت قۇرتلارنى ئۆلتۈرۈش، قان ئايلىنىشىنى تېزلىتىش، بالىياتقۇنىڭ قىسقىراش كۈچىنى ئاشۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش، سەپرا ۋە قان خىلتىنى تەڭشەش، يەل تارقىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، قان توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سەپرادىن بولغان قىزىتما، تەپ، قان ۋە سەپرادىن بولغان ئىسھال، قوتۇر ۋە تېرە قىچىشىش، زەخمىلىنىشتىن بولغان سىرتقى قاناش، رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، جىگەر ياللۇغى، يەلتاشما قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سەپرائوت يىلتىزى بىلەن لوپنۇر كەندىرى4 گرامدىن ئېلىپ قايىنىتىپ، ئىستېمال قىلسا قىزىتما قايتۇرىدۇ.

2. سەپرائوت يىلتىزى، لوپنۇر كەندىرى، قەلەمپۇر 8 گرامدىن، قۇستە شېرىن 10 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ سۈپۈپ تەييارلاپ ئىچسە، جىگەر ياللۇغى ۋە قورساق كۆپۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازاننى سوۋۇتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، بەديان.

[ئورۇنباسارى] بىنەپشە.

[چىقىش ئورنى] چاتقاللىقلاردا، تاغ باغرىلىرىدا، ئورمانلىقلاردا ئۆسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

نىلۇپەر ئۇرۇقى
(莲子 lian zi)

[ئەرەبچە نامى] بزر كرنب الماء
[پارسچە نامى] تخم نيلوفر
[ئوردۇچە نامى] كنول كٹ كى بج
[لاتىنچە نامى] Semen Nelumbinis
[ئىنگلىزچە نامى] Lotus Seed
[تونۇش]

بۇ نىلۇپەر ئائىلىسىدىكى سۇدا ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك نىلۇپەرنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى، نىلۇپەر ئۇرۇقى نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقى ئېللىپس ياكى شار شەكىللىك، سىرتقى يۈزى قىزىلغا مايىل خورما رەڭ ياكى خۇرما رەڭدە، سىرتىدا ئۇزۇنىسىغا كەتكەن سىزىقچە ۋە رەتسىز قورۇقلار بار. ئۇرۇق پوستى نېپىز، تەمى تاتلىق، سەل قېرىق تەمى بار (3.33 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇق تەركىبىدە كۆپ مىقداردا كىراخمال رافىنوز (Rafinose)، ئاقسىل، ماي، كاربون سۇ بىرىكمىلىرى، تۆمۈر (Fe)، فوسفور (P)، كالتسىي (Ca) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قېرىشنى كېچىكتۈرۈش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] خىمى بىرىنچى دەرىجىدە هۆل سوغۇق، پىشقى بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتما قايتۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، تۇتۇش، مەنىينى قويالتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆپ ئۇسساش، بولۇپمۇ بوۋاقلاردىكى ئۇسسۇزلۇق ۋە بوۋاقلاردىكى ئىچ سۈرۈش؛ مەنىي سويۇپ كېتىش، بالدۇر مەنىي يۈرۈپ كېتىش، سوزۇلما خاراكتېرلىك قان تولغاق، سۈيدۈك تامچىلاپ كېلىش، ئۈچەي ياللۇغى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. نېلۇپەرنىڭ مېغىزىنى سۇدا ئېزىپ، سۈزۈپ ئىچكۈزسە، باللاردىكى ئىچى سۈرۈش ۋە ئۇسسۇزلۇقنى توختىتىدۇ.

2. نېلۇپەر ئۇرۇقى مېغىزىدىن ئالتە گرام يەپ بەرسە، بالدۇر مەنىي يۇرۇپ كېتىش، مەنىي سۇيۇلۇپ كېتىشكە پايدا قىلىدۇ.

3. پوستىدىن ئاجرىتىلغان نېلۇپەر ئۇرۇقىدىن 30 گرام، هۆل چۇچۇكبۇيىدىن 20 گرام ئېلىپ، 500 مىللىلىتىر سۇدا 200 مىللىلىتىر قالغۇچە قاينىتىپ، سۈزۈپ، سۇيىنى كۈندە ئۈچ قېتىم ئىچىپ بەرسە، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئۈچەي ياللۇغى ۋە ئۈچەي تۇبېركۇل-يوزىدىكى ئىچى سۈرۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] هەسەل، تۇخۇم.

[ئورۇنباسارى] سېرىق ئوت ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ كۆپلىگەن يەرلىرىدىن چىقىدۇ. يەنە ياپونىيە ۋە هىندىس-تان قاتارلىق ئەللەردىمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] نېلۇپەر ئۇرۇقى قاينىتىلمىسى.

ئالقات يىلتىزى پوستى

(地骨皮 di gu pi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Cortex Lycii Radicis

[ئېنگلىز نامى] Chinese wolfberry root — bark

[تونۇش]

بۇ پېدىگەن ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ئالقات يىلتىزىنىڭ پوستى بولۇپ، يىلتىزىنىڭ

پوستىنى سويۇپ قورۇتۇلغان قىسمى «ئالقات يىلتىزى پوستى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (33 .4 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئالقات يىلتىزى پوستىنىڭ تەركىبىدە فىزالىن (Physalin)، بېتائىن (betaine)، β ـ سىتوستېرول (sitosterol)، لىنولېنىك كىسلاتا (linolenic acid)، لىنولئىك كىسلاتا (linoleic acid) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. 2. قاندىكى قەنت مىقدارىنى تۆۋەنلىتىش رولى بار. 3. ياللۇغ قايتۇرۇپ، قىزىتما پەسەيتىش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۇۋەتلەش، قان تازىلاش، قىزىتما قايتۇرۇش، ئۆپكىنى تازىلاش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، غەيرىي تەبىئىي قان ۋە سەپرا خىلتىنى تەڭشەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆپكە ياللۇغى، ئۆتكۈر كاناي ياللۇغى، تۇك خالتىسى ياللۇغى، چىيقان، يۆتەل، قىزىتما قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زۇپا، چۇچۇكبۇيا يىلتىزى، سەرپىستان، ئالقات يىلتىزى پوستى قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇدا قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، ئۆپكە ۋە كاناي ياللۇغىغا شىپا بولىدۇ.

2. ئالقات يىلتىزى پوستى، نىلۇپەر، بىنەپشە قاتارلىقلاردىن ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇدا قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە قىزىتما قايتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 16 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، زەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] كەتىرا، چۇچۇكبۇيا يىلتىزى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئالقات يىلتىز، پوستى قاينىتىلمىسى.

پىچانگۇل يىلتىزى
(射干 she gan)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Rizoma Belamcandae

[ئىنگلىزچە نامى] Bluckberrhlily Rhizome

[تونۇش]

چىغىرتماق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك پىچانگۇلنىڭ يىلتىز-سىمان غولىدىن ئىبارەت (33.5 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] isoflavone ، sheganone ، belamcandal قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ياللۇغنىڭ دەسلەپكى ۋە ئاخىرقى مەزگىللىرىدە روشەن تورمۇزلاش رولىنى ئوينايدۇ.

2. ئاجرالمىسى تەجرىبە چوڭ چاشقىنىنىڭ قىزىتمىسىنى تۆۋەنلىتىش تەسىرىگە ئىگە.

3. ئاجرالمىسىنى ئاشقازانغا كىلىزما قىلغاندا كىچىك تەجرىبە چاشقانىنىڭ نەپەس يولىدىكى بەلغەمنىڭ چىقىرىلىشىنى كۆپەيتىدۇ.

4. قاينىتىلمىسى ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيە، زەنجىرسىمان شارچە باكتېرىيە، كۆيدۈرگە تاياقچە باكتېرىيىسى، بوغما تاياقچە باكتېيىسى، كېزىك تاياقچە باكتېرىيىسى، سىل تاياقچە باكتېرىيىسى قاتارلىقلارغا نىسبەتەن كۈچلۈك تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە. كۆپ ئۇچرايدىغان كېسەل قوزغىغۇچى تېرە تەمرەتكە باكتېرىيىسى، سۇلۇق قاپارتما ۋىرۇسى، بەز ۋىرۇسى قاتارلىقلارغا قارىتا بەلگىلىك تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قوۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، قىزىتما پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، ئۇيۇپ قالغان ماددىلارنى تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆت ياللۇغى، گال ئاغرىقى، گال ئىششىقى، يۆتەل، نەپەس سىقىلىش، ئۆپكە سىلى،

گۆرەن بەز ياللۇغى، سۈت بېزى ياللۇغى، تېرە ياللۇغى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سەرتان، كەترادىن 10 گرام، پىچانگۈلدىن يەتتە گرامدىن ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ، ئېشەك سۈتى بىلەن بىللە ئىچسە، ئۆپكە سىلىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. زۇپا، پىچانگۈل، نىلۇپەر، بىنەپشە، چىلان، ئەينۇلا قاتارلىقلاردىن بەش گرامدىن ئېلىپ قاينىتىلما تەييارلاپ ئىچسە، قىزىتما پەسەيتىدۇ، يۆتەل، گال ئىششىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. پىچانگۈلدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ سۈيىدە يۇيۇنسا ياكى ھۆلىنى ئېزىپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بەرسە، ھەر خىل تېرە كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5～10 گرامغىچە ئىچىشكە بولىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] تال ۋە ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ، ھامىلدارلارغا بېرىشكە بولمايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەترا، گۈلنار، خۇنسىياۋشان.

[ئورۇنباسارى] بىنەپشە.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] پىچانگۈل قايناتمىسى.

غۇنچىئۈزۈم

(索索葡萄 suo suo pu tao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Vitis suo suo

[ئىنگلىزچە نامى]

[تونۇش]

بۇ ئۈزۈم ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق ياغاچ غوللۇق پېلەك تارتىپ ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈك بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان مېۋىسى «غۇنچىئۈزۈم» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

مېۋىسى كىچىك، شىرنىلىك، دۈگىلەك بولۇپ، دىئامېتىرى 2~7 مىللىمېتىر كېلىدۇ. سىرتقى يۈزى قارامتۇل قىزىل ياكى سارغۇچراق، يېشىل جىگەررەڭ بولىدۇ. قۇرۇقى پۈرلەشكەن بولۇپ، ئۇچىدا بىر دانە توچكىسىمان ساپىقى بولىدۇ. ئاسان ئېزىلىپ كېتىدۇ، تەمى تاتلىق، سەل چۈچۈمەلرەك كېلىدۇ (6.33 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] گلوكوزا، مېۋە قەنتى، ساخاراروزا، ئالما كىسلاتاسى، يوپۇرماق كىسلاتاسى، ئۈزۈم كىسلاتاسى، گلوكوزىد، ئاقسىل، Ca، P، Fe، كاروتىن، ۋىتامىنلاردىن ۋىتامىن C، ۋىتامىن B_2، ۋىتامىن PP، ئۇندىن باشقا Cyanidin، Delphinidin، Oenin Malridin، Procyanidol.

ئۇرۇقىدا ماي، Catechol، موزا كىسلاتاسى Phosphatidic acid قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئىششىق ياندۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، زەھەر قايتۇرۇش، ئوكسىدلىنىشقا قارشى تۇرۇپ، ئەركىن رادىكاللارنى تازىلاش، ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قان تازىلاش، بەدەننى تازىلاپ، قىزىلنى سىرتقا تەپكۈزۈش؛ سۈيدۈك ھەيدەش، زەھەر قايتۇرۇش، جىگەرنى ئاسراش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قىزىل، ئۆتكۈر قىزىتما، سىزلام، جىگەر كېسەللىكلىرى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. غۇنچىئۈزۈمدىن 20 گرام، يۇمغاقسۈت يىلتىزىدىن 10 گرام ئېلىپ، سودا قايناتىپ ئىچىپ بەرسە، بالىلاردىكى قىزىل چىقىپ، سىرتقا تەپمىگەنگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. غۇنچىئۈزۈم 15 گرام، كاكىنەچ 10 گرام، سېمىزئوت 10 گرام، ئىتئۈزۈمىدىن 5 گرام ئېلىپ، قايناتىپ ئىچىپ بەرسە، سىزلامغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. غۇنچىئۈزۈم، چىلان، ئارپىبەدىيان، كاسنە، زىرىق 20 گرامدىن ئېلىپ شېكەر قوشۇپ شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، جىگەر كېسەللىكلىرىگە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 18 ~ 25 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆپ ئىشلەتسە ئىچىنى سۈرىدۇ. گىمورويىنى قوزغايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تاباشىر.

[ئورۇنباسارى] كۆك ئۈزۈم.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ تۇرپان، پىچان، خوتەن قاتارلىق جايلىرىدىن كۆپرەك چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى غۇنچىئۈزۈم.

سۇ بۆلجۈرگىنى

(水杨梅 shui yang mei)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Spica Adinae Rubellae

[ئىنگلىزچە نامى] Thinleaf Adina Fruit—Spike

[تونۇش]

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك سۇ بۆلجۈرگىنى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى ياكى ئۆسۈملۈكى «سۇ بۆلجۈرگىنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] سۇ بۆلجۈرگىنى تەركىبىدە سۇ بۆلدۈرگىنى گىلۇكوزىدى، ئۇچۇچان ماي، سىمولا قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتما پەسەيتىش، زەھەرنى قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قىزىتما، رېماتىزم خاراكتېرلىك بەل، پۇت ئاغرىش، بويۇنغا غەلۋىرەك چىقىش، چاقا ئىششىقلىرى، ئۇرۇلۇپ، يىقىلىشتىن بولغان زەخىملىنىش، تېنى ئاجىزلاپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۇ بۆلجۈرگىنى، ئالقات، يۇمغاقسۇت ھەر بىرىنى 10 گرامدىن ئېلىپ مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، قىزىتما قايتۇرىدۇ.

2. سۆرۈنجان بىلەن سۇ بۆلجۈرگىنىنى سوقۇپ، تۇخۇم ئېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، رېماتىزم خاراكتېرلىك بەل ـ پۇت ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، زىرە.

[ئورۇنباسارى] لىمون.

[چىقىش ئورنى] ئالتاي ۋە تەڭرى تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇ بۆلجۈرگىنى قاينىتىلمىسى.

جۇڭگو ماڭدارى

(威灵仙 wei ling shan)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix et Rhizoma clematidis chinensis

[ئىنگلىزچە نامى] Chinese clematis Rootand Rhizome

[تونۇش]

بۇ ئېيىقتاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى ماڭدارىنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى بولۇپ، تەمى ئاچچىق كېلىدۇ، «ماندار» ياكى «ماڭدار» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (8.33 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىق خىمىيىلىك تەركىبى، پىروتوئانېمونىن (Protoanemonin) دىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاغرىق توختىتىش، باكتېرىيە ئۆلتۈرۈش، ياللۇغى قايتۇرۇش، ئۆت سۇيۇقلۇقىنىڭ ئاجرىلىپ چىقىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، سۇيىدۇك ھەيدەش

رولى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، يەل تارقىتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئارتۇق ھۆللۈكنى يوقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىق توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سۈيدۈك تۇتۇلۇش، سوغۇق يەلدىن بولغان رېماتىزم، بوغۇملارنىڭ ئاغرىقى، پەي ۋە سۆڭەكلەرنىڭ ئاغرىقى، قۇلاق ئاستى بېزى ياللۇغى، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش، ھەيز راۋان بولماسلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قوغۇن ئۇرۇقى، ئوغرىتىكەن، جىڭگوماڭدارىنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ قايىنىتىپ ئىچسە، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

2. دارچىن، لاچىندانە، جۇڭگو ماڭدارىنىڭ ھەربىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ قايىنىتىپ ئىچسە، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇپ، قاننى جانلاندۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 16 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بەدىنى ئاجىز ھەم يارا كېسىلى بارلارغا ئېھتىيات بىلەن ئىشلىتىش لازىم.

[تۈزەتكۈچىسى] سۈت، ھەسەل، تاباشىر.

[ئورۇنباسارى] بىخ كەبىر.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ جېجياڭ، جياڭسۇ، ئەنخۇي ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

پىيزەك ئامۇت

(沙梨 sha li)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Pyri

[ئىنگلىزچە نامى] Ussurian pear fruif

[تونۇش]

بۇ ئازغان ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك، پىيزەك ئامۇتىنىڭ مېۋىسى بولۇپ، شەكلى تۇخۇم شەكىللىك، ئېلىلىپسىمان بولۇپ، رەڭگى كۆك، تەمى چۈچۈمەل كېلىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى سۇلۇق، چۇرۇك، ئوبدان پىشقىنىدۇر.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئامۇت دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى تەركىبىدە سۇيدۇك ھەيدەيدىغان (ئېپىقئۇزۇمى گلۇكوكوزىدى)، ئاربۇتىن ۋە تاننىن ماددىسى بار، مېۋىسىدە ئاتسىدوم مالىكوم، ئاتسىدۇم تىتدىكۇم، فروكتوزا، گلۇكوزا، باشقا قەنت ماددىلىرى بار، كۆك ئامۇتىنىڭ پوستىنىڭ تاننىن ماددىسى بار. يەنە ۋىتامىن B، C لار بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي قان ۋە سەپرا خىلتىنى تەڭشەش، كېرەكسىز گازلارنىڭ مېڭىگە ئۆرلىشىنى توسۇش، ساپ قان پەيدا قىلىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، تەپنى ۋە ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆت، ئاشقازان ۋە جىگەر ئاجىزلىقى؛ ئىچى سۈرۈش، قۇسۇش، ھەر خىل جاراھەت، كۆيۈك، سۇيدۇك تۇتۇلۇش، قان ئازلىق، كۆپ ئۇسساش، تەپ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئەرقى گۇل 50 مىللىلىتىر، ئەرقى سەندەل 50 مىللىلىتىر، تەمرى ھىندى 20 گرام، سۇماق 10 گرام، ئاچچىق ئامۇتنى مۇۋاپىق مىقداردا قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، ھارارەت ۋە ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ.

2. ئىسپىغۇل 5 گرام، نىشاستە 10 گرام، سۇماق 10 گرام، ئاچچىق ئامۇت مۇۋاپىق مىقداردا، قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، سەپرادىن بولغان ئىچى سۈرۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ، بادام يېغى قوشۇپ بېرىلسە، قان تولغاقتا شىپا بولىدۇ.

3. ئاچچىق ئامۇتنى سىقىپ سۈيىنى ئىچسە، جىگەر ھارارىتىنى پەسەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا يېيىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ياشانغان، پالەچ، سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ، پەينى بوشىتىدۇ، قۇلۇنجى پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] ياۋا ئامۇت، بېھى.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربەتى پەۋكىمە.

گۈل ياسمەن
(千日红 qian ri hong)

[ئەرەبچە نامى] زہریاسمین
[پارسچە نامى] گل یاسمین
[ئوردۇچە نامى] چمبیلی کی پھول
[لاتىنچە نامى] Flos Gomphrenae
[ئىنگلىزچە نامى] Globeamaranth Flower
[تونۇش]

بۇ تاجىگۈل ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك گۈل ياسمەن بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ گۈلى «گۈل ياسمەن» ياكى «گۈلسمەن» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (33 .10 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۆسۈملۈكى گومپىرونىن (Gomphrenin)، نىترات كىسلاتا رىدۇكتازى (Reductase)، گۇۋتامات دېھىدروئىنزىمى (Glutamate dehydro) قاتارلىقلار ئۇرۇقىدا كۆپ مىقداردا ياغ ماددىسى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، جىگەرنىڭ هارارىتىنى پەسەيتىش، يۆتەل پەسەيتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، سۈيدۈك ھەيدەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆت ياللۇغى، جىگەر ياللۇغى، كۆكيۆتەل، زىققە، كۆز خىرەلىشىش، سۈيدۈك راۋان بولماسلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زىخ بىلەن گۈل ياسمەندىن 10 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ئۆت ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە جىگەرنىڭ هارارىتىنى پەسەيتىدۇ.

2. گۇل ياسمەن بەش گرام، زۇپا، بىخ سۇس 10 گرامدىن، ئەنجۇر قېقى بەش گرام، قايىنتىپ ئىچسە، كۆكيۆتەل، زىققىغە شىپا بولىدۇ.

3. ئوغرىتىكەن، تەرخەمەك ئۇرۇقى گۇل ياسمەن ھەر بىرىنى 10 گرامدىن ئېلىپ قايىنتىپ بەرسە، ئۆت ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] زىخ، ئالقات.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] گۇل ياسمەن قايىنتىلمىسى.

بۆرجۈن
(女贞子 nü zhen zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus ligustri Lucidi

[ئىنگلىزچە نامى] Glossy Ligustri Lucidi

[تونۇش]

ئەرمۇدۇن ئائىلىسىدىكى دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان چاتقال بۆرجۈننىڭ مېۋىسىدىن ئىبارەت (33.11 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] oleanolic acid، acetyloleanolic acid، malol، manicol، glucose، pulmitic acid، stearie acid، oleic acid، linoleic acid، expressed oil قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ئىممۇنىتېت ئىقتىدارىنى كۈچەيتىدۇ، قان زەردابىدىكى ھېمولىزىن ئانتىگېنىنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى كۈچەيتىدۇ، ئەتراپ قان ئايلىنىشتىكى ئاق

قان ھۆجەيرىلىرى ئاشۇرىدۇ، ئىچكى تورسىمان تېرە سىستېمىسىنىڭ يۇتۇش ئىقتىدارىنى كۆچەيتىدۇ، ھۆجەيرە ئىممۇنىتېتى بىلەن تەن سۇيۇقلۇق ئىممونىتېتنى كۆچەيتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت، جىگەر ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، مەنىي تۇتۇش، ئۇسسۇزلۇقنى ۋە قىزىتمىنى پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باش قېيىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش، قۇلاق غۇڭۇلداش، بەل ۋە پۇت ئاغرىقى، بالدۇر مەنىي كېتىش، ماغدۇرسىزلىق، چاچ ـ ساقالنىڭ بالدۇر ئاقىرىشى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

مەتبۇخ تەييارلاپ ئىچىشكىمۇ، قاينىتىپ سۈيىنى كۆزگە تېمىتىشقىمۇ بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6～15 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تال ۋە ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تال غازىڭى.

[ئورۇنباسارى] قىزىلگۈل.

[چىقىش ئورنى] ئورمانلىقلار ۋە تاغ جىلغىلىرىدا ئۆسىدۇ. گەنسۇنىڭ جەنۇبىي ۋە شىنجاڭنىڭ بىر قىسىم جايلىرىدا تىكىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

كاسىنە

(菊苣 ju ju)

[ئەرەبچە نامى] ھندبا

[پارسچە نامى] كاسنى

[ئوردۇچە نامى] كاسنى

[لاتىنچە نامى] Herba Cichorii Intybi

[ئىنگلىزچە نامى] Common Chicory Herb

[تونۇش]

بۇ مۆرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 50 ～ 100 سانتىمېتىرغىچە ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك كاسىنە (Cichorium intybus) بولۇپ،

سىرتقى يۈزى سارغۇچ يېشىل رەڭدە، تەمى بىمەززە، پۇرىقى سۇس. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «كاسىنە»، ئۇرۇقى بولسا «تۇخۇمى كاسىنە» ياكى «كاسىنە ئۇرۇقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (33 . 12 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] پۈتۈن چۆپىنىڭ تەركىبىدە ئىسكۇلېتىن (Esculetin)، ئىسكولىن (Esculin)، سىخورئىن (Cichoriin)، لاكتوتسىن (Lactucin)، لاكتو كوپىكرىن (Lactucopicrin) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] كاسىنە گۈلى ھايۋانلارغا ئوكۇل قىلىنسا، مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى قوزغىتىپ، يۈرەك ھەرىكىتىنى كۈچەيتىدۇ. قايناتمىسى باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش، قورۇش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ھەيدەش، قان تازىلاش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلىتىنى پىشۇرۇش، قۇرۇق ئىسسىق ۋە ھۆل ئىسسىق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئۆسسۈلۈقنى پەسەيتىش، ئىششىق تارقىتىش، قان تازىلاش، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تال ۋە جىگەر ياللۇغى، ئاشقازان ياللۇغى، تال ياللۇغى، سېرىقلىق چۇشۇش، ئىستىسقا، باش ئاغرىقى، سۈيدۈك تۇتۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كاسىنە يوپۇرمىقىنىڭ سقىپ چىقىرىلغان سۈيىدە سەندەلنى سۈرۈپ پېشانىگە چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

2. كۆك كاسىنىنى قائىدە بويىچە سقىپ، بىرقانچە كۈن 39 مىللىلىتىردىن ئىچىپ بەرسە، تال، جىگەر ۋە ئاشقازان ياللۇغىنى قايتۇرىدۇ.

3. كاسىنىنى سىركەنجىۋىل بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئاشقازانغا پايدا قىلىدۇ، سۈيدۈك ھەيدەپ، سۈيدۈك يولىنى تازىلايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] كاسىنە سۈيىدىن 50 مىللىلىتىرغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] يۆتەل پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئاق شېكەر، بىنەپشە شەربىتى.

[ئورۇنباسارى] ئاقلەيلى، ھەمىشىباھار.

[چىقىش ئورنى] ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى دىنار، ئەرقى كاسىنە.

زىرىق
(小檗实 xiao bo shi)

[ئەرەبچە نامى] انبرباريس

[پارسچە نامى] زرشك

[ئوردۇچە نامى] زرك-زرشك

[لاتىنچە نامى] Fructus Berberis

[ئىنگلىزچە نامى] Fruit of Turkestan Barberry

[تونۇش]

بۇ زىرىق ئائىلىسىدىكى چاتقال ئۆسۈملۈك قارا مېۋىلىك زىرىقنىڭ قۇرۇق مېۋىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، «زىرىق» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى يۇملاق، قىزىل رەڭدە بولۇپ، ئىچىدىن قارا ئۇرۇق چىقىدۇ، تەمى چۈچۈمەل، پۇرىقى سۇس بولىدۇ (13.33 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە گلۇكوزا، مېۋە قەنتى، ئالما كىسلاتاسى، كاروتىن ۋە پىگمېنت خىلىدىكى ماددىلار بار، ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە باشقا مايلىق ياغ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ئىشتىھانى ئاچىدۇ، قىزىتما ياندۇرىدۇ.

2. باكتېرىيىگە قارشى تۇرىدۇ ۋە تورمۇزلايدۇ.

3. قاننىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش تەسىرى بار.

4. ئۆت سۇيۇقلۇقىنى راۋان قىلىش تەسىرى بار.

5. ئاق قان هۈجەيرىسىنىڭ سانىنى ئۆرلىتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئۆت سۇيۇقلۇقىنى راۋان قىلىش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا ۋە قان خىلىتىنى تەڭشەش، قۇرۇق ئىسسىق ۋە هۆل ئىسسىق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، ئاشقازان ۋە جىگەرنىڭ هارارىتىنى پەسەيتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، قۇرۇق هۆنى يوقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر، ئاشقازان ۋە ئۈچەي ياللۇغى، ئىچى سۈرۈش، ھەزىمنىڭ ناچارلىشىشى، ئۇسسۇزلۇق، ۋىتامىن C نىڭ يېتىشمەسلىكى، يۆتقۇنچاق ياللۇغى، كالپۇك يېرىلىش، يۈرەك رىتىمسىزلىقى، قۇرۇق ھۆ بولۇش، يۇقىرى قان بېسىم قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئەفسەنتىن رومى 3 گرام، كاسىنە ئۇرۇقى، كاسىنە ئۇرۇقى، زىرىق ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ، كۈندە ئىككى ۋاخ ئىچىپ بەرسە، جىگەر قېتىش ئۆچۈن شىپا بولىدۇ.

2. زىرىق 15 گرام، سېمىزئوت ئۇرۇقى 10 گرام، ئىسپىغۇلدىن 5 گرام، قائىدە بويىچە دەملەپ تاتلىقىنى چىقىرىپ، كۈندە ئۈچ ۋاخ ئىچىپ بەرسە، سەپرادىن بولغان ئىسھالغا شىپا بولىدۇ.

3. زىرىخ 15 گرام، ئەينۇلا 20 گرام، تەمرى ھىندى، كاسىنە ئۇرۇقى، ئاق سەندەل ھەر بىرى 10 گرامدىن قايىنىتىپ، كۈندە ئۈچ ۋاخ 50 مىللىلىتىردىن ئىچىپ بەرسە، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ، قۇرۇق ھۆنى توختىتىدۇ، يۇقىرى قان بېسىمنى چۈشۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاج كىشىلەردە باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قەلەمپۇر، دارچىن.

[ئورۇنباسارى] قىزىلگۈل، ئاق سەندەل.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] داۋائى مىشكى مۆتىدىل، جاۋارىش ئۇدتۇرۇش.

يۆگىمەچئوت

(田旋花 tian xuan hua)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Herba Convolvulus arvensis

[ئىنگلىزچە نامى] European Glorybind Herb

[تونۇش]

بۇ يۆگىمەچ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق يۆگەشمە ئۆسىمدىك، ئېتىزلىق يۆگىيى (يەنى بىر نامى «لەپلەپ») بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ گۈلى «يۆگىمەچ» ياكى «لەپلەپ» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] كىۋېرتسېتىن (Cuercetin)، كوفلىك كىسلاتا، كۇرامىن (Curamin)، رېسىن (Resin)، فلاۋونلار، بىئولوگىيىلىك ئىشقارلار ۋە ناترىي، كالتسىي قاتارلىق ئاز ئورگانىك ماددىلاردىن تەركىب تاپقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، ياللۇغ قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش قاتارلىقلار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش، قان توختىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئىچكى ۋە تاشقى بوۋاسىرنىڭ قانىشى، بوغۇملار ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. يۆگىمەچئوتتىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ ئېزىپ سىرتىدىن تاڭسا، ئىچكى ۋە سىرتقى بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختىتىدۇ.

2. يۆگىمەچئوت، سۆرۈنجان 10 گرامدىن، زەپەردىن ئۈچ گرام ئېلىپ، گۈل يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم قىلىپ تاڭسا، بوغۇم ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بادام يېغى.

[ئورۇنباسارى] سېمىزئوت.

[چىقىش ئورنى] ئېتىز ۋە داللاردا، يول بويلىرىدا ئۆسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى دىنار.

كۆك ماش
(绿豆 lu dou)

[ئەرەبچە نامى] ماش
[پارسچە نامى] ماش
[ئوردۇچە نامى] مونگ
[لاتىنچە نامى] Semen Vignae Radiatae
[ئىنگلىزچە نامى] Mung Bean (Green Gram)
[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق تىك ياكى ئۆچ قىسمى سەل يۆگىمەچ ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈك كۆك ماش بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى «كۆك ماش» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يېشىل رەڭلىك ياكى توق يېشىل رەڭلىك، پارقىراق بولىدۇ، تەمى تاتلىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (33.15 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ھەر 100 گرام كۆك ماش تەركىبىدە 22 گرام ئاقسىل، 0.8 گرام ياغ، 59 گرام كاربون سۇ بىرىكمىلىرى، 49 مىللىگرام كالتسىي، 268 مىللىگرام فوسفور، 3.2 مىللىگرام تۆمۈر، ئاز مىقداردا كاروتىن، تىئامىن، ۋىتامىن B_2، نىكوتىن قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. زەھەر قايتۇرۇش، قۇۋۋەت بولۇش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، قان تازىلاش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلىتىنى تەڭشەش، زەھەر قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، قىزىتما پەسەيتىش، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، سەمرىتىش، ئوزۇقلۇق تولۇقلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىش، ئىسسىقتىن بولغان يۆتەل، يېزا ئىگىلىك دورىلىرىدىن زەھەرلىنىش، قوغۇشۇندىن زەھەرلىنىش، ئېغىز ۋە كىچىك تىل ياللۇغى، كۆرۈش قۇۋۋىتى-

نىڭ ئاجىزلىقى، ئىسسىقتىن بولغان قەۋزىيەت، تىلما، قىزىل قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۆك ماشنى پوستىدىن ئاجرىتىپ بادام مېغىزى بىلەن قوشۇپ يېسە، قەۋزىيەتكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. كۆك ماشتىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ يەككە ھالەتتە يەپ بەرسە، سەمرىتىپ، ئوز ۋقلۇق تولۇقلايدۇ.

3. كۆك ماشتىن 500 گرام، ئاشتۇزىدىن 30 گرام ئارىلاشتۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئۇنىڭغا 500 مىللىلىتىر سوۋۇتۇلغان قايناق سۇ قوشۇپ، بىر نەچچە مىنۇت چىلاپ قويۇپ، ھەر كۈنى بۇ سۇدىن 300~500 مىللىلىتىرغىچە ئىچىپ بەرسە، يېزا ئىگىلىك دورىلىرىدىن زەھەرلىنىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. كۆك ماش 120 گرام، چۈچۈكبۇيا يىلتىزىدىن 15 گرام ئېلىپ، قاينىتىپ ئىككىگە بۆلۈپ، ھەر كۈنى ئاخشىمى 10~20 كۈنگىچە ئىچىشنى داۋاملاشتۇرسا، قوغۇشۇننىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 50 ~ 70 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] زىرە، قەلەمپۇر، دارچىن، قارىمۇچ، زەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] باقىلە، ماش، نوقۇت.

[چىقىش ئورنى] ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدە تېرىپ ئۆستۇرۇلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ماش ئېشى.

تىللا ئوت[①]

(金钱草 jin qian cao)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

① تەپسلاتى 14 ـ بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيىتى]

سۈيدۈك ھەيدەش، سۈيدۈك يولىدىكى تاشلارنى ئېرىتىپ چۈشۈرۈش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا ۋە قان خىلتىنىڭ ئۆتكۈرلىكىنى پەسەيتىش، سېرىقلىقنى قايتۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش.

پىننە[1]

(藿香 huo xiang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشتازان ۋە ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، بەدەننى قىزىتىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، قاننى سۇيۇلدۇرۇش، سوغۇق ماددىلارنى تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش ۋە ئاغرىق پەسەيتىش.

---

① تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇز تۆتىنچى باب تالنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

تالنى قۇۋۋەتلەش، تالدىكى ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش، تال مىزاجىنى تەڭشەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، تالنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى، سەۋەبلەر تەسىرىدىن، تالنىڭ خىزمىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزىمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇ-لۇش بىلەن بىرگە تال ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىك ئالامەتلەر (تال چوڭىيىش، تال قېتىش، ماغدۇرسىزلىق، قان ئازلىق، يۈرەك سېلىش، كۆپ تەرلەش، باش ئاغرىش، ھەيز قالايمىقانلىشىش، نەپەس سىقىلىش، تولغاق، قان بۇزۇلۇش، ئىشتىھاسىزلىق ...) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. تالنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. بۇ خىل دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى ھۆل سوغۇق ياكى قۇرۇق سوغۇق بولىدۇ. بۇ دورىلار تالنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، تەبىئەتنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش، بەدەن-گە ھۆللۈكلۈك يەتكۈزۈش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار تالنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: تەسۋىقوناق، ھايۋاناتلارنىڭ تېلى، شىنجاڭ قانتېپەرى، بەرخوت دەرىخى قوۋزىقى، باىناق، ئاق ماش، تارانتاس.

باىناق، ماگنىت تېشى، ئوچاق چالمىسى، يۇلغۇن، ھېقىق، ئىزخىر مەككى، چوڭ چىلان، جىنتىيانا، زەرنەپ، چۈژگۈن ئۇندۇرمىسى، توخۇ تاشلىقى پوستى، نىلۇپەر ئۇرۇ-قى، ئىتئۈزۈمى.

تەسۋىقوناق
(薏苡仁 yi yi ren)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Cocis

[ئىنگلىزچە نامى] Ma—yuen Jobstearis Seed

[تونۇش]

بۇ بىر يىللىق ياكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق باشاقلىق ئۆسۈملۈك تەسۋىقوناقنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، ئادەتتە «تەسۋىقوناق» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (34.1 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەسۋىقوناق ئېستېرى (Ester) ، 12~14% يېرىك ئاقسىل، 2~8% ياغدىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] راك كېسىلىگە قارشى تۇرۇشتا ئۇنۇمى ناھايىتى ياخشى بولۇپ، دەسلەپكى باسقۇچتا ئىشلەتكەندە كېسەلنى پۈتۈنلەي تىزگىنلەش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ. پەي ـ مۇسكۇللارنى بوشىتىدۇ. يۈرەك، نەپەس ئەزالىرىنى غىدىقلاپ، نەپەس سىقىلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. قاندىكى قەنتنى چۈشۈرىدۇ، ئاياللارنىڭ ھامىلدار بولۇشىغا ياردەم بېرىدۇ، ياللۇغ قايتۇرۇپ، ھىزىتمىنى پەسەيتىپ، ئاغرىق توختىتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تالنى قۇۋۋەتلەش، بەدەنگە ھۆللۈك يەتكۈزۈش، تالنى ساغلاملاشتۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يېرىڭ تازىلاش، ئىششىق تارقىتىش، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، رېماتىزمنى يوقىتىش، راك ھۈجەيرىسىنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىنى تىزگىنلەش، ھامىلدار بولۇشقا ياردەم بېرىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تال زەئىپلىكىدىن بولغان ئىچى سۈرۈش، ئۆپكە يىرىڭلىق ئىششىقى، ئۈچەي يارىسى، رېماتىزم، سۇلۇق ئىششىق، سۈيدۈك تۇتۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تەسۋىقوناق 22 گرام، قورۇلغان پاقىيوپۇرمىقى ئۇرۇقى، بېھى كولىدىن 12 گرام، سۇدا قاينىتىپ ئىچسە، ئىچى سۇرۇشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. بابۇنە، يەرلىك شوخلا 10 گرامدىن، تەسۋىقوناقتىن سەككىز گرام ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچسە، ياللۇغ قايتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 35 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قەلەمپۇر.

[ئورۇنباسارى] ئاق لەيلى ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

ھايۋاناتلارنىڭ تېلى

(动物脾脏 dong wu pi zang)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Lien (Splen)

[ئىنگلىزچە نامى] pluck of spleen

[تونۇش]

بۇ كالا، قوي، ئۆچكە، تۆگە قاتارلىق ھايۋانلارنىڭ مەشھۇر ئەزاسى تېلىنىڭ تازىلاپ قۇرۇتۇلغان قىسمى بولۇپ، باشقا ھايۋانلارغا قارىغاندا كالىنىڭ بۇ ئەزاسى «تال» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (34 . 2 ـ رەسىم) .

بۇ يۇمشاق، يېنىك، بۇلۇتسىمان، رەڭگى كۆكۈش قارامتۇل بولىدۇ. تالنىڭ ئوبدانراقى ئۆيدە بېقىلغان سېمىز، ياش ھايۋانلارنىڭ تېلىدۇر.

[خىمىيىلىك تەركىبى] تال تەركىبىدە ئاساسلىقى ئاقسىل ماددىلىرى بار. ئۇنىڭدىن باشقا ئورگانىك تۇزلار، فوسفات كىسلاتاسى، كۆپ مىقداردا تۆمۈر ماددىلىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تالنى قۇۋۋەتلەش، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش، جاراھەتلەرنىڭ قېنىنى توختىتىش، تال ۋە ئۈچەينىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاش، قان كۆپەيتىش، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرگە قارشى تۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تال، ئۈچەي ئاجىزلىقى، ھەر خىل جاراھەتلەر، قان ئازلىق ۋە ھەرخىل يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قۇرۇتۇلغان تال تالقىنىنى يەرلىك ئورۇنغا سەپسە، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرىدۇ، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتىدۇ.

2. تال تالقىنىنى يۇمغاقسۇت سۈيى بىلەن ئىچسە، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

3. ئۈچەي كاۋىپىغا قۇرۇتۇلغان تالنىڭ تالقىنىنى سېپىپ ئىچسە، تال ۋە ئۈچەي خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] تالنىڭ قۇرۇتۇلغان تالقىنىدىن 0.5~1 گرامغىچە، ھۆل تالدىن 50~80 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ.

[تۇزەتكۈچىسى] قوي يېغى بىلەن ئوبدان پىشۇرۇپ ئىستېمال قىلىش.

[ئورۇنباسارى] قوي تېلى.

[چىقىش ئورنى] بۇ كالىنى ئۆلتۈرگەندە ئىچىدىن چىقىدۇ.

شىنجاڭ قانتېپەرى

(新疆党参 xin jiang dang shen)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Codonopsis Clematideeae

[ئىنگلىزچە نامى] Codonopsis pilosula

[تونۇش]

بۇ قوڭغۇراقگۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك شىنجاڭ قانتېپەرنىڭ يىلتىزى بولۇپ، يىلتىزى ئۇزۇن سىلىندىر شەكىللىك، سىرتقى يۈزى سارغۇچ ئاق رەڭلىك، يىلتىزىنىڭ باش قىسمى ئىنچىكە، تەمسىزرەك، پۇرىقى سۇس بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «بەھمەن سەفىد چىنى» ياكى «شىنجاڭ قانتېپەرى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] يىلتىزىنىڭ تەركىبىدە ئالكالوئىدلار، قانتېپەر ئىشقارى (codonopsine) ، كودونوپسىنىن (codonopsinine) قاتارلىقلار بار. يەنە گلۇكوزىدلار ۋە قەنت تۈرىكىدىلەر بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] شىنجاڭ قانتېپەرىنىڭ يەر ئۈستىدىكى قىسمى يىلتىزىنىڭ ياسالمىسىنىڭ مىقدارى ھەر بىر كىلوگرام بەدەن ئېغىرلىقى ئۈچۈن 0.005~0.006~0.007 گرام بولغاندا، كىچىك چاشقاننىڭ جىسمانىي كۈچىنى كۈچەيتىدۇ. يىلتىزىنىڭ 10% ئېكستراكتىنىڭ ئالاھىدە ئۈنۈمى بار. يىلتىزىنىڭ 10% ئېكستراتىنىڭ مىقدارى ھەر كىلوگرامغا 0.06~0.07 گرام بولغاندا، كىچىك چاشقاننىڭ مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىغا نىسبەتەن تەڭشىگۈچلۈك رول ئوينايدۇ، ھايۋاناتلارنىڭ ئۇخلاش ۋاقتىنى قىسقارتىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تال ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، يۈرەكنى كۈچەيتىش، تەر توختىتىش، بوۋاسىر تۈگۈنچىسىنى يوقىتىش، روھنى كۆتۈرۈش، تەبىئىي خىلىت ھاسىل قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تال ۋە ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىچى سۈرۈش، يۈرەك سېلىش، نەپەس سىقىلىش، ئېغىز قۇرۇش، كۆپ تەرلەش، باش قېيىش، بوۋاسىر، بالىياتقۇ چىقىشى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. شىنجاڭ قانتېپەرى، بىخسۇس، پىچەكگۈل، ھېلىلە، جويۇزنىڭ ھەر بىرىدىن توققۇز گرامدىن، گىلى مەختۇمدىن 15 گرام ئېلىپ، قايىنتىپ سۈيىنى ئىچىپ بەرسە،

تال ئاجىزلىقىدىن بولغان ئىچى سۈرۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. تاباشىر 5 گرام، ئانار گۈلى 3 گرام، شىنجاڭ قانتېپەرى 5 گرام، يۇمشاق سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ ئىچسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

3. قانتېپەر، پىننە، جۇۋىنە، زىرە 10 گرامدىن، سوقۇپ چايلىق تەييارلاپ دەملەپ ئىچسە، ئاشقازاننى قىزىتىپ، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3～6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆچەيدە توسۇلۇش پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، ئەرەب يېلىمى.

[ئورۇنباسارى] تاباشىر.

[چىقىش ئورنى] ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ كۆپلىگەن يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۈپۈپى تاباشىر.

بەرخۇت دەرىخى قوۋزىقى

(黄柏 huang bai)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Cortex Phellodendri Amurensis

[ئىنگلىزچە نامى] Amur Corktee Bark

[تونۇش]

بۇ سۇزاپ ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك بەرخۇت دەرىخىنىڭ قۇرۇتۇلغان قوۋزىقى بولۇپ، «بەرخۇت دەرىخى قوۋزىقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (4.34 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كۆپ خىل بىئولوگىيىلىك ئىشقارلاردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئاساسلىقى بېربېرىن (berberine) دىن ئىبارەت. ئۇنىڭدىن باشقا پالماتىن (Palmatine)، ماگنوفلاۋىن (magnoflovine)، ئوباكۇنون (obacunone) قاتارلىقلار ماددىلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مىكرو ئورگانىزملارنى (باكتېرىيىلەرنى) ئۆلتۈرۈش، ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇش، يارىنى پۈتتۈرۈش، قان بېسىمنى تۆۋەنلىتىپ، يۈرەك

رىتىمىنى نورماللاشتۇرۇش، راكقا قارشى تۇرۇش قاتارلىقلار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تالنى قۇۋۋەتلەش، بەدەندىكى ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، غەيرىي تەبىئىي قان خىلـ. تىنى تازىلاش، زەھەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قاندىن بولغان ئىچى سۈرۈش، تولغاق، سېرىقلىق چۇشۇش، پۇت ئىششىپ ئاغرىش، ھۆل تەمرەتكە، يىرىڭلىق قاپارتقۇ، كۆز بىرىكتۇرگۇچى پەردە ياللۇغى، ئېغىز ياللۇغى، تال ئاجىزلىقتىن بولغان ئىچ سۈرۈش، ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بەرخۇت دەرىخى قوۋزىقىدىن 10 گرام، تاباشىردىن بەش گرام ئېلىپ، سوقۇپ، تۇرۇنجى سۈيىگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بەرسە، ئىچى سۈرۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. بەرخۇت دەرىخى قوۋزىقى، قوۋزاقدارچىن، قەلەمپۇر، قاقىلە، لاچىندانە، جۇزە پوستىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. بەرخۇت دەرىخى قوۋزىقى، قىزىل سەندەل، قارا ھېلىلە ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچسە، ھۆل تەمرەتكە، يىرىڭلىق قاپارتقۇ قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

4. بەرخۇت دەرىخى قوۋزىقى 10 گرام، سانجىقئوت، يالپۇز، قېرىقىز ئۇرۇقى، زىرىق، چۇچۇكبۇيا قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 6 گرامدىن ئېلىپ، چالا سوقۇپ قاينىتىپ، سۈيىنى ئىچىپ بەرسە ئېغىز ۋە تىلدىكى يارىلار، كۆز بىرىكتۇرگۇچى پەردە ياللۇغىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 16 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ، يۈننەن قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سەندەل شەربىتى.

بايناق
(苍术 cang zhu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Rhizoma atractylodis Lanceae

[ئىنگلىزچە نامى] Swordlike Atractylodes Rhizome

[تونۇش]

بۇ جۇخار گۈلى ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق (矛苍术 atractylodis) ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، «جۇڭگو باينىقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (34 .5 - رەسىم).

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاشقازان يارىسىنى پۈتتۈرۈش، ئاشقازان - ئۈچەي خىز-مىتىنى تەڭشەش، قاندىكى شېكەرنى يۇقىرىلىتىش، نېرۋىنى تىنچلاندۇرۇش، يۇتقۇنچاق راكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ياللۇغ قايتۇرۇش قاتارلىق رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تال ساغلاملاشتۇرۇش، تالنى ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇ-تۇش، يەل تارقىتىش، ئىششىق تارقىتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تال ۋە ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىچى سۈرۈش، سۇلۇق ئىششىق، بوغۇم ئاغرىقى، سۇلىشىدىغان جاراھەتلەر، قىچىشقاق، ھۆل تەمرەتكە، شاپاق يارىسى، يەلتاشما، نامازشام قارىغۇسى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. لانچىندانە، بەديان، زەرچىۋە 10 گىرامدىن، قاقىلە، بايناق 7 گىرامدىن ئېلىپ، قاتناتما تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازان ۋە تالنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. شاھتەررە، چۆپچىن، سەرسىبىل، جۇڭگو باينىقى قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گىرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، قان تازىلايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گىرام.
[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] زىخ، سۇماق، بىدىمىشكى.
[ئورۇنباسارى] غاپەس، شاھتەررە.
[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ جىياڭسۇ ئۆلكىسىدىن چىقىدۇ.

ئاق ماش
(白扁豆 bai bian dou)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Semen Mablab Album
[ئېنگىلىزچە نامى] White Hyacinth Bean
[تونۇش]
بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئاق ماش بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى «ئاق ماش» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقى ئاق سېرىق رەڭدە، يۇمىلاق، ئوتتۇرىسى چوڭقۇرراق، تەمى ئاچچىق، بۇ ئۆلكىنىڭ ۋە تاغنىڭ دەپ ئىككى خىل بولۇپ، دورا ئۈچۈن تاغنىڭكى ئىشلىتىلىدۇ (6.34 - رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاق ماشنىڭ تەركىبىدە ئاقسىل 23%، ياغ 18%، فىبرىن 5.9%، كاربون سۇ بىرىكمىلىرى 6.5% قاتارلىقلار بار.
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
تال، جىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، قان تازىلاش، ھەيز ۋە سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، تېرىنى پارقىرىتىش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، جىگەر ۋە تالدىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، ھامىلە چۈشۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيز كەلمەسلىك، قىيىن تۇغۇت، داغ، سەپكۈن، ئۈچەي مەددە قۇرتى، تال ئىششىقى، جىگەر ياللۇغى، يانپاش ئاغرىقى، بوۋاسىر، ھەر خىل جاراھەت،

چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى، باش ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى ئاق ماشنى سوقۇپ، ئاياللارنىڭ جىنسىي ئەزاسىغا ھەمەل قىلسا ھامىلە چۈشۈرىدۇ.

2. ئاق ماشنىڭ قاينىتىلمىسىنى ياكى لوئابىنى سىركە ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە، قورساقتىكى مەددىنى چۈشۈرىدۇ.

3. سۆزاپ، پىلپىل 10 گرامدىن، ئاق ماشتىن 15 گرام سوقۇپ، سۈپۈپ قىلىپ ئىچسە، ھەيز ماڭدۇرىدۇ، ھامىلە چۈشۈرىدۇ، تالنىڭ ئىششىقىنى ياندۇرىدۇ، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ.

4. ئاق ماشنىڭ ئۇنىنى ئارپا ئۇنى، مۇۋاپىق مىقداردىكى سىركە ۋە سۇ بىلەن قوشۇپ، خېمىر قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، ئىسسىقتىن بولغان ئاغرىقلارغا پايدا قىلىدۇ.

5. ئاق ماشنىڭ ئۇنىنى مۇۋاپىق مىقداردىكى ھەسەل ۋە مۇرمەككى بىلەن قوشۇپ، پەرجىگە ھەمەل قىلسا، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ، ھامىلە چۈشۈرىدۇ، بالىياتقۇدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ 20 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] رەڭگىنى سارغايتىدۇ، ھەزىمنى بۇزىدۇ.

[ئورۇنباسارى] قىزىل دادۇر، پۇرچاق.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئىترىفىل دىيدان، ھەببى دىيدان قاتارلىقلار.

تارانتاس
(白术 bai zhu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Atractylodis Macroce phalae

[ئىنگلىزچە نامى] Largehead Atractylodes Rhizome

[تونۇش]

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تارانتاس

بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزسىمان غولى «تارانتاس» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (34 . 7 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاتراكتىلول (atractylol) ، ئاتراكتىلون (atractylon) ، β ـ ئاتراكتىلولىد (β—atractylolide) ، β ـ ئېدىسمول (β—eudesmol) قاتارلىقلار.

[فارموكولوگىيىلىك تەسىرى] سۈيدۈك ھەيدەش، قورساقتىكى سۈنى تارقىتىش، ئاشقازان يارىسى ۋە ئاشقازان ياللۇغىنى داۋالاش، راكقا قارشى تۇرۇش، ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇش، مىكروب ئۆلتۈرۈش، جىگەر، ئۆتنى قۇۋۋەتلەش، قان قېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، قاندىكى قەنتنى چۈشۈرۈش قاتارلىقلار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. ,

[خۇسۇسىيىتى]

تال ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، بەدەندىكى ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، تەر توختىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، يارىنى پۈتتۈرۈش، ھامىلىنى ئاسراش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەزىم ئاجىزلىقى، قورساق كۆپۈش، ئىچى سۈرۈش، ئاشقازان ۋە 12 بارماق ئۈچەي يارىسى، بەدەن ئاجىزلىشىشتىن ھامىلە قوزغىلىپ، قان كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تارانتاس 6 گرام، لاچىندانە ھىندى 10 گرام، پىننە 15 گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ياكى دەملەپ ئىچىپ بەرسە، ئاشقازاننىڭ زىيادە ھۆللۈكنى قۇرۇتۇپ، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.

2. تارانتاس 6 گرام، تاباشىر 10 گرام، نىشاستە 10 گرام، يۇمغاقسۈت ئۇرۇقى، ئانارگۈلىنى 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە سۈپۈپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6 ～ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] نېلۇپەر، بىنەپشە.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۈپۈپى كەشنىز.

بايناق[1]

(苍术 cang zhu)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تال ساغلاملاشتۇرۇش، تالنى ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇ-تۇش، يەل تارقىتىش، ئىششىق تارقىتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، قان تازىلاش.

ماگنىت تېشى[2]

(磁石 ci shi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تاش پارچىلاش، مېڭە، جىگەر، ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى تازىلاش، قان توختىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، جاراھەت ئېغىزلىرىنى پۈتتۈرۈش، ئاق خۇن ۋە ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، جىگەر ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇش.

ئوچاق چالمىسى[3]

(伏龙肝 fu long gan)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تال ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش ، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، قۇسۇشنى ۋە ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، قان توختىتىش.

---

① تەپسىلاتى 34 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 14 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 24 ـ بابقا قاراڭ

يۇلغۇن①

(柽柳 cheng liu)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىچنى قاتۇرۇش، تالنى قۇۋۋەتلەش، ماددىلارنى تارقىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇ-تۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈك ھەيزنى راۋان قىلىش.

ھېقىق②

(玛瑙 ma nao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۈرەك، جىگەر، تالنى قۇۋۋەتلەش؛ قان توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تاشلارنى پارچىلاش، كۆرۈش كۈچىنى ئاشۇ-رۇش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، باھنى قوزغاش.

ئىزخىر مەككى③

(青香茅 qing xiang mao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، ئۆت ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش؛ غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنى سۈرۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىق تارقىتىش، يەل ھەيدەش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئۇخلىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش.

---

① تەپسىلاتى 24 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 30 ـ بابقا قاراڭ

چوك چىلان[1]

(大枣 da zao)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، تال ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنى پىشۇرۇش ھەم سۈرۈش، كۆكرەكنى تازىلاش، تازىلاش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش.

جىنتىيانا[2]

(龙胆 long dan)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، تال، پەي، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، بۆرەك، باھنى كۈچلەندۈرۈش، ئىششىق ۋە يەللەرنى تارقىتىش، نىرۋىنى قوزغىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سوغۇقتىن بولغان ئىچكى ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش.

زەرنەپ[3]

(紫杉 zi shan)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەر، تال، ئاشقازان، يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، پەي - مۇسكۇللارنى كۈچلەندۈرۈش، يەل تارقىتىش، قورۇش، بەلغەم بوشىتىش، يۆتەل پەسەي-

---

① تەپسىلاتى 30 - بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 30 - بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 30 - بابقا قاراڭ

تىش، زىيادە ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاغرىق توختىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، قان توختىتىش.

چۈژگۈن ئۈندۈرمىسى[①]

(谷芽 gu ya)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش.

توخۇ تاشلىقى پوستى[②]

(鸡内金 ji nei jin)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەي ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، سۈيدۈك قېتىم سانىنى ئازايتىش، يەل تارقىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش.

نىلۇپەر ئۇرۇقى[③]

(莲子 lian zi)

[تەبىئىتى] خېمى بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق، پىشىقى بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆت ۋە تالنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتما قايتۇرۇش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، تۇتۇش، مەنىينى قويالتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 33 ـ بابقا قاراڭ

ئىتئۈزۈمى[①]

(龙葵果 long kui guo)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ياللۇغ قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي قان ۋە سەپرا خىلتىنى؛ قۇرۇق ئىسسىق ۋە ھۆل ئىسسىق كېسەللىكلەرنى تەڭشەش؛ ئۇسسۇزلۇق، ھارارەت پەسەيتىش؛ قان تازىلاش، چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىش.

① تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇز بەشىنچى باب بۆرەك، دوۋساقنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەش، بۆرەك ۋە دوۋساقتىكى ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش، بۆرەك ۋە دوۋساقنىڭ مىزاجىنى تەڭشەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەر خىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەر تەسىرىدىن، بۆرەك ۋە دوۋساق قاتارلىق ئەزالارنىڭ خىزمىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە بۆرەك ۋە دوۋساق ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىك ئالامەتلىرى (بەل ئاغرىش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش ياكى سۈيدۈك تۇتالماسلىق، بۆرەك ياللۇغى، بۆرەككە سۇ چۈشۈش، بۆرەك ئۆسمىسى، دوۋساق ياللۇغى، سۈيدۈك يولى ياللۇغى، مەزى بېزى چوڭىيىش، دوۋساق يارىسى، دوۋساق راكى، چوڭ ـ كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، ئىرقۇننىسا، بۆرەككە تاش چۈشۈش، دوۋساققا تاش چۈشۈش، سۈيدۈك توشۇش نەيچىسى ياللۇغى، بەدەن ئورۇقلاش، مېڭە ۋە ئەسەبلەر ئاجىزلىقى …) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. بۇ خىل دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق ياكى قۇرۇق ئىسسىق بولىدۇ. بۇ دورىلار بۆرەك، دوۋساق ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەپ، تەبىئەتنى كۈچەيتىپ، سەمىرتىش، ئۇزۇقلۇق تولۇقلاش، ئاغرىق پەسەيتىش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: سۆئلەب مىسرى، جەرەن، تۈلكە، توشقانزەدىكى، بېدە ئۇرۇقى، بۇغا قېنى، پىياز ئۇرۇقى، ھەلىيۇن ئۇرۇقى، تۇخۇم سېرىقى، ئاقىرقەرھا، نوقۇت، نارجىل، بەسباسە، ئاق بەھمەن، زاغۇن ئۇرۇقى، سەۋزە ئۇرۇقى.

تۆگە گۆشى، ياڭاق، قۇندۇز قەھرى، قۇشقاچ مېڭىسى، پىياز، زەپەر، يۇمران بۇغا مۈڭگۈزى،تۈل خوزىرا، ھەببى زەلەم، ھەببى رىشات، ياۋا كۈنجۈت، كۆكنار ئۇرۇقى، جۈيۈز.

سوئلەب مىسرى
(欧白及 ou bai ji)

[ئەرەبچە نامى] خصى الثعلب
[پارسچە نامى] خايه روباه
[ئوردۇچە نامى] ثعلب مصرى
[لاتىنچە نامى] Tuber Salep
[ئىنگلىزچە نامى] Tuber Orchidis
[تونۇش]

بۇ تۇلكە مايىقى ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك سوئلەپ بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يەر ئاستىدىكى يىلتىزسىمان تۇگۈنەك غولى «سوئلەپ» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ يىلتىز-نىڭ رەڭگى ئاق، سۇزۇك، سوزۇنجاندىن كىچىكرەك، تەمى تاتلىق ھەم چاپلاشقاق، ئازراق ئۆتكۈر پۇراقلىق بولۇپ، پۇرىقى مەنىينىڭ پۇرىقىغا ئوخشايدۇ. بۇ بىر نەچچە خىل بولىدۇ. بىر قىسمىنىڭ دانىسى كەپتەر تۇخۇمىدەك بىر - بىرىگە يېقىن، ھەر بىرىدە ئۈزۈن، ئۆششاق يىپى بار، شۇ يىپتىن ئۆسىدۇ ھەمدە يىپنىڭ ئاخىرىدا كىچىك دانىسى بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشلىتىلىدىغىنى بولسا ئۈزۈنچاق تۇخۇمسىمان كەلگىنىدۇر. يوپۇرمىقى پىيازنىڭ يوپۇرمى-قىغا ئوخشايدۇ، يەنە بىر خىلى ئالدىنقىسىغا قارىغاندا چوڭراق، يەرگە يېپىلغان، يۇمشاق بولۇپ، بۇنىڭدا ئۈچ دانە مونەكچە بار، ئۈزۈقى قارا، پارقىراق، قاتتىق، ئۈچىنچى خىلىنىڭ تېنى ئوتتۇرىسىدىن ئۈنۈپ چىقىدۇ، گۈلى سېرىق، ئوتتۇرىسىدا قارا ئۈزۈقى بار، تېنى قىزىل، يوپۇرمىقى، مېۋىسى ئازاراق دەرىخنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، يەنە بىر خىلى، يىلتىزى ياڭاق مىقدارىچە، تېشى قىزىل، ئىچى ئاق، چاپلىشاڭغۇ، تاتلىق، بۇنىڭ ئۈنىدىغان جايى تاغلاردا، ھۆل يەرلەردە، تولىراق رۇمدا، مىسىردا بولىدۇ، ئەمما رۇمنىڭكى ياخشىراق ھېسابلىنىدۇ. مۇشۇ خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «خۇسيەتۇسسۇئلەپ»، «سوئلەب مىس-رى» ياكى «تۇلكە مايىقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (1.35 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] 27% كراخمال، تەخمىنەن 50% يېپىشقاق ماددا بار، يېپىشقاق ماددا ئاساسلىقى يېرىم تالالىق ماددا (Henicellulose) دىن تۈزۈلگەن.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاشقازان، ئۈچەي، كاناي ۋە باشقا ئەزالارنىڭ شىللىق پەردە ياللۇغىنى يېنىكلىتىدۇ، سىرتتىن كەلگەن ھەرخىل غىدىقلىنىشلارغا نىسبەتەن فىزىكىلىق ئاسراش رولىغا ئىگە، ئۇلارنىڭ سۇمۇرۇلۇشىنى پەسەيتىدۇ. تەركىبىدىكى يېلىمسىمان ماددا قانىغان يەرلىك ئورۇنغا سۇركەلسە، چىقىمۋاتقان قان دەرھال توختايدۇ. سۈيۈقلۇقىنى ئوكۇل قىلسا قان تومۇر ئۈچلىرىدىكى قان ھۈجەيرىلىرى ئۇيۇپ قالىدۇ. بۇنى تەكشۈرۈپ كۆرگەندە قان تومۇرلادا توسۇلۇش شەكىللەندۈرگەنلىكى بايقىلىدۇ. بۇ تۆت - بەش كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، قان تومۇر تەرەپتىن سۈمۈرۈلۈپ كېتىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ، پەي، يۇرەك، مېگە ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ساپ قان پەيدا قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، قان ئازلىق، بۆرەك ئورۇقلاپ0 سۈت، مەنىي كەملىك، بۆرەك زەئىپلىكى، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، مەنىي تېز يۇرۇپ كېتىش، چاچ چۈشۈپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 30 گرام خۇسيە توسسۇئلەپ بىلەن 60 گرام سۈت بىرلەشتۈرۈپ ئىچسە، قان تولۇقلايدۇ.

2. خوسيەتوسسۇئلەپ 10 گرام، شاقاقۇل 10 گرام، تۇخۇم سېرىقىنى 3 دانە قائىدە بويىچە سۇپۇپ قىلىپ ئىچسە، بۆرەكنى سەمرىتىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. چىلغوزا مېغىزى 10 گرام، پىلپىل 7 گرام، پىندۇق مېغىزى 10 گرام، خۇسيە توسسۇئلەپ 15 گرام، ناۋاتتىن 20 گرام، قائىدە بويىچە سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىدۇ، بۆرەك يىگلەشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. پىلپىل 10 گرام، قارىمۇچ 7 گرام، تۇخۇم سېرىقى 3 دانە، خۇسيە توسۇئىلەپ 10 گرام، كاۋاۋىچىن 16 گرام، بۇ دورىلارنى قائىدە بويىچە سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بۆرەك سوۋۇپ كېتىش، باھ ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان، پىننە، نەمەك ھىندى.

[ئورۇنباسارى] بوزىدان، شاقاقۇل.

[چىقىش ئورنى] ياۋروپا، ياپونىيە، ھىندىستان، نىپال، رۇسىيە، مىسىر، ئىتالىيە قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى سۆئلەپ، ھالۋائى بىيزە، داۋائى تەرەنجىبىن.

جەرەن

(黄羊 huang yang)

[ئەرەبچە نامى] گور

[پارسچە نامى] گورخ

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Caro Procaprae guttrosae

[ئىنگلىزچە نامى] Meat of Mongolian gazelle

[تونۇش]

بۇ بۇغا ئائىلىسىدىكى ھايۋانات جەرەندىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ مۈڭگۈزى، گۆشى، يېغى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ (2.35 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ ھەيز توختىتىش، چاچ چىقىرىش، زەھەر[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بۆرەك، باھ، نېرۋا ۋە يۈرەك ئاجىزلىقى؛ پالەچ، ئىستىرخا، چاچ چۈشۈش، يۈرەك سېلىش، كۆزگە پەردە چۈشۈش، يەرقان كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جەرەننىڭ ھەر خىل ئۇسۇلدا پىشۇرۇلغان گۆشىدىن مۇۋاپىق مىقداردا يەپ بەرسە، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقىغا پايدا قىلىدۇ.

2. جەرەن يېغىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ بېشىنى ياغلاپ بەرسە، چاچ ئۆستۈرىدۇ.

3. جەرەننىڭ ئۈرۈقدىنىغا سۆئتەر ۋە تۇز سېپىپ قۇرۇتۇپ، تالقان قىلىپ، لاتىغا ئوراپ، ئايال كىشىنىڭ جىنسىي ئەزاسىغا قويۇپ قويسا، ھەيز قېنىنى توختىتىدۇ.

4. جەرەننىڭ تېزىكىنى سىركىدە پىشۇرۇپ سۈرمە قىلىپ تارتسا ياكى سىرتىدىن چاپسا، كۆزدىكى نېپىز پەردىنى يوقىتىدۇ، ئىششىق تارقىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۈچەيدە توسۇلۇش پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كۈنجۈت، بادام، ياڭاق يېغى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ئىچكى موڭغۇل، گەنسۇ، جىلىن، شىنجاڭ قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مائۇللەھمى.

تۈلكە

(狐狸 hu li)

[ئەرەبچە نامى] ثعلب

[پارسچە نامى] روباه

[ئوردۇچە نامى] لومڑی

[لاتىنچە نامى] Vulpes Vulpes Linnaeus

[ئىنگلىزچە نامى] Fox

[تونۇش]

بۇ ئىتلار ئائىلىسىدىكى ھايۋانات تۈلكىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ، ھەر بىر ئەزاسىنى ئايرىپ ئېلىپ، قائىدە بويىچە قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ (3.35 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قوزغاش، ئاغرىق توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، قۇلاق ئېغىرلىقىنى يوقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، بوغۇم ئاغرىقى، پالەچ، تارتىشىپ قېلىش، زىققە، ئىستىسقا، يۆتەل، ئۆپكە سىلى، پۇت ـ قول ئاغرىقى، كۆيۈك، ناسۇر، يىرىڭلىق چاقا قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

تۆلكە گۆشىنى قائىدە بويىچە ئاقىرقەرھا بىلەن پىشۇرۇپ ئىستېمال قىلسا، باھنى قوزغايدۇ، ئىستىسقا كېسىلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

1. تۆلكىنى تىرىك تۇتۇپ، پۇتلىرىنى بوغۇپ قايناۋاتقان سۇغا تاشلاپ پىشۇرۇپ، چىققان سۈيى بىلەن قىزىق ھالدا سىرتتىن يۇيۇپ بەرسە، چوڭ ـ كىچىك بوغۇم ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. تۆلكە گۆشى ۋە ياغلىرىنى زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ، چىققان ياغ بىلەن بوغۇملارنى ياغلاپ بەرسە، بوغۇملارنىڭ قاتتىقلىقىنى يۇمشىتىدۇ. ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

3. پالەچ ۋە ئەزالارنىڭ يىغىلىپ قالغانلىقىغا قارىتا تۆلكىنىڭ گۆشىنى سۇدا قاينىتىپ چىققان ھورغا بەدەننى تۇتۇپ، ئەدىيال بىلەن يۆگىلىپ، تەرلىگۈدەك ھالدا ئولتۇرغۇزۇلىدۇ.

4. تۆلكىنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۆپكىسىدىن تۆت گرامنى سوقۇپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىستېمال قىلسا، يۆتەل توختىتىدۇ. كۆكرەك ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

5. تۆلكىنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۆپكىسىنى تالقان قىلىپ، پىلپىل ھەم سىيادان بىلەن بىرگە ئىستېمال قىلسا، ئۆپكە سىلىغا ۋە زىققە كېسىلىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

6. تۆلكىنىڭ قۇيرۇقىنى كۆيدۇرۇپ، مۇۋاپىق دورىلار بىلەن يەرلىك ئورۇنغا سىرتتىن سىپىپ بەرسە، ھەر خىل جاراھەت ۋە ھۆل تەمرەتكىلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، ئەينۇلا.

[ئورۇنباسارى] بۆرە گۆشى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ بەزى ئىچكىرى ئۆلكىلىرىدىن ھەم رايونىمىز شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەر خىل زىماتلار.

توشقانزەدىكى
(肉苁蓉 rou cong rong)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Herba Cistanches Deserticolae

[ئىنگلىزچە نامى] Desertliving Cistanche Herb

[تونۇش]

بۇ شۇمبۇيا ئائىلىسىدىكى يۇلغۇن ۋە بۆرىتىكىنىنىڭ يىلتىزلىرىدا تەييارتاپ ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك توشقانزەدىكىنىڭ تەڭگىسمان گۆشلۈك غولىدىن ئىبارەت، ئۇنى دورىغا ئىشلىتىشتە ئۇنى يىغىۋالغاندىن كېيىن ئالدى بىلەن ئاپتاپتا قۇرۇ. تۇپ، يالپاقلاپ، توغراپ تەييارلاپ، «توشقانزەدىكى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. غولى ئەتلىك، سېمىز، شەكلى تۇۋرۇكسىمان، رەڭگى قارامتۇل سېرىق رەڭدە كېلىدۇ (35. 4 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] قۇرۇتۇلغان غولىدا گلۇكوزا، ماننىتول (Mannitol)، سىد. نوكستىك كىسلاتاسى (Snoccitic aeid)، β ـ ستوستېرول، بېتائىن (Betaine)، ئوتتا پكانونىك كىسلاتاسى قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئىممۇنىتېت ئىقتىدارىنى كۈچەيتىش، ئوكسىدلىنىشقا قارشى تۇرۇش، قېرىشنى كېچىكتۈرۈش، يۈرەككە قان يەتكۈزۈپ بېرىش، سۈيدۈك ھەي. دەش، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش قاتارلىق تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەكنى قىزىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، بۆرەك ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، قان ئايلىنىشنى ياخشىلاش، ئۇچەيگە ھۆللۈك يەتكۈزۈپ، چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بۆرەك ئاجىزلىق، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىق، باھ زەئىپلىكى، ئادەتلەنگەن قەۋزىيەت قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. توشقانزەدىكى بىلەن كۆدە ئۈرۈقىنى بىرلەشتۈرۈپ قايىنىتىپ ئىچسە، بۆرەك ئاجىز-لىقى ۋە ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. توشقانزەدىكى بىلەن داڭگۈينى مۇۋاپىق مىقداردا قايىنىتىپ ئىچسە، ئادەتلەنگەن قەۋزىيەتكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئەستە ھەزىم بولىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، زىرە.

[ئورۇنباسارى] بەھمەن.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر.

بېدە ئۇرۇقى

(苜蓿子 mu xu zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالرطب، بزرالحدقوق

[پارسچە نامى] تخم دیواسپس

[ئوردۇچە نامى] بکمبراکی بیج

[لاتىنچە نامى] Semen Medicaginis

[ئىنگلىزچە نامى] Alfalfa seed

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك بېدىنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت، ئۇرۇقى بۆرەك شەكىللىك، رەڭگى سارغۇچ بېغىررەك، ناھايىتى ئۇششاق بولىدۇ (35.5 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ ئىچنى توختىتىش، مەنىي ۋە سۈت پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، كۆكرەكنىڭ يىرىڭلىكى، يۆتەل، ئىچى سۈرۈش، سۈت ۋە مەنىي كەملىك، ھەيز توسۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بېدە ئۇرۇقىنى كۆيدۈرۈپ، توتۇندە داۋاملىق ئىس سېلىپ بەرسە، پالەچكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. بادام مېغىزى 5 گرام، كۆكنار ئۇرۇقى، بېدە ئۇرۇقى، چىگىت مېغىزى قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن، چىلغوزا مېغىزى 10 گرام، پىننە 50 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ، ھەسەل بىلەن يۇغۇرۇپ كۈندە ئىككى ۋاخ، 5 گرامدىن ئىچسە سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىدۇ.

3. بېدە ئۇرۇقى 10 گرامنى سۆئلەپ، شاقاقۇل بەش گرامدىن ئېلىپ، سوقۇپ، سۈپۈپ تەييارلاپ ئىچسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىلىش مىقدارى] 3 ـ 10 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] قورساقنى ئېسىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە.

[ئورۇنباسارى] پالەك ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر، لوبۇبى سەغىر.

بۇغا قېنى

(鹿血 lu xue)

[ئەرەبچە نامى] دم الايل

[پارسچە نامى] خون گوزن

[ئوردۇچە نامى] خون گوزن

[لاتىنچە نامى] Sanguis Cervi

[ئىنگلىزچە نامى] Deer Blood

[تونۇش]

بۇ چىپار بۇغا ۋە قارا تايغان بۇغا قاتارلىقلارنى تۇز سۇيى سېلىنغان قاچىغا بوغۇزلاپ، قېنىنى تۇز سۇيى بىلەن بىرگە سايىدا قويۇپ قۇرۇتۇپ تەييارلانغان قان بولۇپ، تېبابەتتە «بۇغا قېنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (35.6 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كالتسىي، ماگنىي قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. يۈرەككە بولغان تەسىرى.

2. بەدەننى قۇۋۋەتلەش تەسىرى.

3. جىنسىي ھورمونغا بولغان تەسىرى.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، قان تولۇقلاش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قان ئازلىق، نېرۋا ئاجىزلىق، مەنىي تۇتالماسلىق، ياشانغان كىشىلەردىكى يۈرەك قوزغىلىش، ئۇيقۇسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۆئلەپ مىسرى، شاقاقۇل، بادام مېغىزى، بۇغا قېنى ھەر بىرىنى 10 گرامدىن ئېلىپ، سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، قان ئازلىق، نېرۋا ئاجىزلىق، ئۇيقۇسىزلىق قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

2. پىستە مېغىزى، چىلغوزا مېغىزى 30 گرامدىن، ئاقىرقەرھا، بۇغا قېنى 10 گرامدىن، مۇۋاپىق مىقداردىكى ھەسەل بىلەن قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچسە، مەنىي تۇتالماسلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئاق سەندەل، مەرۋايىت، قىزىلگۈل، بۇغا قېنىنى بەش گرامدىن ئېلىپ، سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچسە، يۈرەك قوزغىلىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 4 گرام.

[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ شەرقىي شىمالى، ئىچكى موڭغۇل، غەربىي شىمال، غەربىي جەنۇب قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

پىياز ئۇرۇقى

(葱子 cong zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالبصل

[پارسچە نامى] تخم پیاز

[ئوردۇچە نامى] پیاز کی بیج

[لاتىنچە نامى] Semen Allii Fistulosi

[ئىنگلىزچە نامى] Fistular Onion Seed

[تونۇش]

بۇ گۈلسامساق ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك پىيازنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت. رەڭگى قارا رەڭدە، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (35.7 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] پىياز ئۇرۇقىدا پىياز ئالما كىسلاتاسى، ئاتسىدوم مالىكوم (Malic acid) ، فوسفات قەنتى (فىنىن) ۋە مىكروب ئۆلتۈرگۈچى ئالىلسولفىد (Allyl sulfide) ، كالتسىي، كالىي، ناترىي، گۈڭگۈرت. تۆمۈر قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، سوغۇق يەللەرنى تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ھەزىمگە ياردەم بېرىش، تېرگە جۇلا بېرىش، قاننى جانلاندۇرىدۇ.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ۋە بۆرەك ئاجىزلىقى، بۆرەك ۋە بەدەن سوۋۇپ كېتىش، نېرۋا، پەي ئاغرىقلىرى، تەڭگىسىمان چاچ چۈشۈش، پالەچ، لەقۋا، رەئشە، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، ھەزىم ناچارلىق، سۈيدۈك، ھەيز راۋان بولماسلىق، داغ، بەھەق، بەرەس، تەمرەتكە، بوۋاسىر قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 10 گرام پىياز ئۇرۇقىنى سوقۇپ، 30 گرام ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلسا بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. پىياز ئۇرۇقى، بەدىيان، قەلەمپۇر، پىننە، زەنجىۋىل قاتارلىقلاردىن 5 گرام ئېلىپ چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ھەزىمنى ياخشىلاپ يەل تارقىتىدۇ.

3. تۇخۇم سېرىقى 5 دانە، ئاقىرقەرھا، سۆئلەپ، شاقاقۇل، پىياز ئۇرۇقى، تۇدەرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، سۇيۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بۆرەك ۋە باھ ئاجىزلىقى، سەيلانى مەنى، سەيلانى رەھىم قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەردە باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] لىمون سۈيى، سىركە.

[ئورۇنباسارى] كۈدە ئۇرۇقى، سىيادان.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىدىن چىقىدۇ ھەمدە ھىندىستان، پاكىستان قاتارلىق جايلاردىمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مۇقەۋۋى باھ، لوبۇبى كەبىر، ھالۋايى بىيزە.

ھەلىيۇن ئۇرۇقى

(石刁伯子 shi diao bo zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالهليون

[پارسچە نامى] تخم هليون، تخم مارچوبه

[ئوردۇچە نامى] هليون كى بيج

[لاتىنچە نامى] Semen Asparagi Officinalis

[ئىنگلىزچە نامى] Common Asparagus seed

[تونۇش]

بۇ گۈلسامساق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك مەرچۇبە بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى «تۇخۇمى ھەلىيۇن» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى شار شەكىللىك گۆشلۈك، مېۋىسىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سېرىق كېلىدۇ، ئىچىدىن كۆپ ئۇرۇق چىقىدۇ، ئۇرۇقى كىچىك، قاتتىق، قىزىلغا مايىل قارا رەڭلىك، تەمى ئاچچىق تېتىيدۇ (8.35 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى، غولى، يوپۇرمىقى، مېۋە پوستى، ئۇرۇقى قاتارلىق ھەممە قىسمىنىڭ تەركىبىدە سېرىق كىتون تۈرىدىكى بىرىكمىلەر بار. پىشقان مېۋىسىنىڭ تەركىبىدە قەنت، ياغلىق ماي، كاسپانتىن (Capsanthin) لار بار، ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە ناترىي ھىدروكسىد ئېرىتمىسىدە ئېرىيدىغان كۆپ مىقداردا مۇرەككەپ قەنت يەنى گلۇكومانان (Glucomannan)، ئاسپاراگىن (Asparagine) مۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ھەلىيۇننىڭ ئادەتتە سۈيدۈك ماڭدۇرۇش رولى بار دەپ

قارىلىدۇ. بۇنىڭ جەۋھىرى ۋېنا تومۇرىدىن ئوكۇل قىلىنسا، قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىدۇ، نېرۋا ئۇچلىرى قان تومۇرنى كېڭەيتىدۇ، يۈرەك رىتىمى ئاستىلايدۇ، سۈيدۈك مىقدارى كۆپىيىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ، يۈرەك ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، جىگەر توسۇلۇش، سېرىقلىق چۈشۈش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، بۆرەك ۋە دوۋساقتا تاش پەيدا بولۇپ قېلىش، سۈت ۋە مەنىي ئازلىق، ھەيز توسۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چىلغوزا 30 گرام، بادام مېغىزى 20 گرام، پىستە مېغىزى 10 گرام، ھەلىيون ئۇرۇقىدىن 5 گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ، 100 گرام ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بەرسە، باھ ۋە بۆرەك ئاجىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

2. چىلغوزا، پىستە مېغىزى 15 گرامدىن، كۈنجۈت، تۇدەرى 10 گرامدىن، ھەلىيون ئۇرۇقىدىن 5 گرامدىن ئېلىپ، سوقۇپ سۈيۈپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىدۇ.

3. كاسىنە ئۇرۇقى 15 گرام، ھەلىيون ئۇرۇقى 5 گرام، بەدىيان 10 گرام، تاۋۇز ئۇرۇقى 15 گرامدىن ئېلىپ، چالا سوقۇپ، چايلىق قىلىپ ئىچسە، سۈيدۈك ھەيدەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تالغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گىل ئەرمىنى، سىركەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] تۇدەرى، شاقاقۇل.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ جەنۇبىي رايونلىرىدىن ھەمدە ھىندىستان ۋە ئىران قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر، لوبۇبى سەغىر.

تۇخۇم سېرىقى

鸡子黄 ji zi huang

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى] زردی بیضه مرغ

[ئوردۇچە نامى] مرغی کا انڈا کے زردی

[لاتىنچە نامى] Vitellus Galli

[ئىنگلىزچە نامى] Yolk Of hen's egg

[تونۇش]

بۇ قىرغاۋۇل ئائىلىسىدىكى هايۋانات ئۆي توخۇسىنىڭ تۇخۇمىنىڭ سېرىقى بولۇپ، ئۇ يېمەكلىك ۋە شىپالىق دورا هېسابلىنىدۇ (35.9 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] هەر 100 گرام تۇخۇم سېرىقىدا 13.6 گرام ئاقسىل، 30 گرام ياغلار، بىر گرام كاربون سۇ بىرىكمىلىرى، كۈل ماددىسى، 134 مىللىگرام كالتسىي، 532 مىللىگرام فوسفور، 7 مىللىگرام تۆمۈر، 3500 خەلقئارا بىرلىك ۋىتامىن A ۋە هەر خىل مىقداردا ۋىتامىن B_1، ۋىتامىن B_2، نىكوتىن كىسلاتاسى بار، ياغلىق ماددىلار ئىچىدە ئاساسلىقى ياغ كىسلاتاسىدىن ئىبارەت. يەنە تۇخۇم سېرىقىدا تەخمىنەن بىر يېرىم پىرسەنت خولېستېرىن، گلۇكوزىلارمۇ بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دۈۋساق، باھ ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش؛ ئوزۇقلۇق هەم قان تولۇقلاش، يەل تارقىتىش، ئاغرىق توختىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، هەزىمنى ياخشىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بۆرەك، باھ ۋە بەدەن ئاجىزلىقى؛ سىل، ئۇيقۇسىزلىق، كۆكۈل ئايىنىش، ئىچى سۈرۈش، جىگەر ياللۇغى، بالىلاردىكى هەزىم ئاجىزلىق، بەل ۋە پۇت ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تۇخۇم سېرىقىنى كۈندە 1~2 دانىغىچە يەپ بەرسە، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. خام تۇخۇم سېرىقى، سۈت، شېكەر قاتارلىقلارنى بىرلەشتۈرۈپ، سۈت چاي قىلىپ ئەتىگەنلىكى ئىستېمال قىلىپ بەرسە، بەدەن ئاجىزلىقى، ماغدۇرسىزلىق قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

3. تۇخۇم ھالۋىسى تەييارلاپ يەپ بەرسە، بەدەن ئورۇقلاش، قان ئازلىق، بۆرەك ئورۇقلاش، بەل ۋە پۇت ئاغرىش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپىق مىقداردا.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كۈدە، تۇز.

[ئورۇنباسارى] كەپتەر تۇخۇمى سېرىقى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا بېقىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھالۋايى بىيزە، لوبۇبى كەبىر.

ئاقىرقەرھا

(除虫菊根 chu chong ju gen)

[ئەرەبچە نامى] عاقرقرحا بندی

[پارسچە نامى] بیخ طرخون بندی

[ئوردۇچە نامى] عاقرقرحا بندی

[لاتىنچە نامى] RADIX Anacyclus Pyrethri

[ئىنگلىزچە نامى] Pyrethrum root

[تونۇش]

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق، شاخلىرى، يوپۇرمىقى، گۈلى چىڭ، شاخلىرى تۈكلۈك، زېمىن ئۈستىگە يېيىلاڭغۇ ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈك ئاقىرقەرھا بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى «ئاقىرقەرھا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزىنىڭ شەكلى سىلىندىرسىمان، ئەگرى ـ بۈگرى، رەڭگى قوڭۇرغا مايىل، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى خۇش پۇراق كېلىدۇ. خەلق ئارىسىدا «ئېقىل قارا» دەپ ئاتىلىدۇ (35 .10 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، دوۋساق، تېرە، بۆرەك، ئومۇمىي بەدەن ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ توسالغۇلارنى ئېچىش، مېڭىنى تازىلاش، بەلغەم بوشىتىش، قىزىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئەسەبلەرنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ۋە بەدەن ئاجىزلىقى، لەقۋا، پالەچ، ئەزالارنىڭ بوشاپ كېتىشى، بۆرەك سوۋۇپ كېتىش، مەنىي تېز يۇرۇپ كېتىش، سۈيدۈك تۇتالماسلىق، تارتىشىپ قېلىش، قېتىپ قېلىش، باش ئاغرىقى، تىترىمە كېسەل، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، ھەيز راۋان بولماسلىق، تىل ئېغىرلىقى، چىش ئاغرىقى، بەلغەملىك يۆتەل، ئاقكېسەل قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئاقىرقەرھا 10 گرام، كاۋاۋىچىن يەتتە گرام، تۇخۇم سېرىقى ئىككى دانە سوقۇپ ئارىلاشتۇرۇپ سۈيۈپ قىلىپ ئىچسە، باھ ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ، بۆرەكنى قىزىتىدۇ.

2. ئاقىرقەرھا بىلەن كۇندۇر 10 گرامدىن ئېلىپ بىرلەشتۇرۇپ، سوقۇپ سۈيۈپ قىلىپ ئىچسە، مەنىي تېز يۇرۇپ كېتىش ۋە سۈيدۈك تۇتالماسلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. يەككە ھالەتتە شۇمۇپ بەرسە، تىلدىكى ھەم چىشتىكى كېسەللىكلەرگە شىپا بولىدۇ.

4. ئاقىرقەرھادىن 10 گرام، پەرپىيۇندىن 1.5 گرام ئېلىپ، سوقۇپ، كۇچۇلا يېغى، زەيتۇن يېغى، قۇستە يېغى ياكى ئاقىرقەرھا يېغى قاتارلىق ياغلاردىن بىرىنى تاللاپ ئارىلاشتۇرۇپ، پالەچ ئورۇنغا ياكى ئاقكېسەل بار ئورۇنغا چاپسا شىپا بولىدۇ.

5. ئاقىرقەرھانى سوقۇپ بىر كۇندە ئىككى ۋاخ 10 گرامدىن ھەسەل سۈيى بىلەن بېرىلسە، ئىستىرخا، پالەچ، تىترىمە كېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] پىلپىل، ئاتلىق قۇستە.

[چىقىش ئورنى] ئالجىرىيە، شام، ياۋروپا قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى بەرشىشا، مەجۇنى كالىي زىرە قاتارلىقلار.

نوقۇت

(鹰嘴豆 ying zui dou)

[ئەرەبچە نامى] حمص

[پارسچە نامى] نخود

[ئۇردۇچە نامى] چنا

[لاتىنچە نامى] Semen Ciceric Arietini

[ئىنگلىزچە نامى] Gram Chickpea seed

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك نوقۇت (arietinum) بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى «نوقۇت» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يۇمىلاق شەكىللىك، رەڭگى ئاق، پۇراقسىز، پۇرچاق تەمى بولىدۇ (35.11 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىدا تەخمىنەن 20% ئاقسىل، مەلۇم مىقداردا مايلىق ياغ، 44.89~52.8% كراخمال، بەش پىرسەنتتكىچە كان ماددىلىرى، 10% يىرىك تالالارنى تۇتىدۇ، يېڭى يىغىۋېلىنغان ئۇرۇقىدا ۋىتامىن C، E، B_1 پانتوتېنىك كىسلاتا (Pantothenic acid)، فىتىك كىسلاتا (Phytic acid) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] نوقۇتتىن ئايرىۋېلىنغان بىر خىل تەركىب ۋىتامىن C كەمچىلىكىنى تۈزەيدۇ، بۇ تەسىرى ئاچچىق لىمون پوستىنىڭ گلۇكوزىدى بىلەن ئوخشايدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش، قان تازىلاش، چاچنى قۇۋۋەتلەش، ئاۋازنى ياخشىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سۈيدۈك ئېچىشىپ كېلىش، سۆزنەك، باھ ئاجىزلىقى، كەم قۇۋۋەتلىك، چاچ چۈشۈش، چاچ ئاقىرىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئاقىرقەرھانى سۈئىلەپ بىلەن ھالۋا قىلىپ يەپ بەرسە، جىنسىي ئاجىزلىققا مەنپەئەت

قىلىدۇ.

2. نوقۇت ئۇننى سۇغا چىلاپ، سوزۇلگەن سۇيىنى كۇندە بىر قانچە قېتىم ئىستېمال قىلىپ بەرسە، سۇيدۇكنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

3. نوقۇتنى ئاخشىمى سۇغا چىلاپ قويۇپ، يۇمشىغاندا ئەتىگىنى پىشۇرۇپ يېسە ۋە ئۇنىڭ سۇيىگە ھەسەل قوشۇپ ئىچسە، ئاۋازنى ياخشىلايدۇ.

4. قاينىتىپ سۇيىنى ئىچىشكە بېرىلسە، سۇيدۇك ۋە ھەيزنى راۋان قىلىدۇ، سۇيدۇك يولىنى تازىلايدۇ.

5. نوقۇت ئۇنى بىلەن يۇز ۋە چاچنى يۇسا، يۇزنى پارقىرىتىدۇ، چاچ چۇشۇشنى توختىتىدۇ، چاچقا ۋاقىتسىز ئاق كىرمەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا.

[زىيانلىق تەسىرى] يەل پەيدا قىلىدۇ، تەستە ھەزىم بولىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] زىرە، گۈلقەنت.

[ئورۇنباسارى] پۇرچاق، ماش.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى، گەنسۇ، شەنشى، چىڭخەي قاتارلىق ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

نارجىل

(椰子 ye zi)

[ئەرەبچە نامى] نارجيل

[پارسچە نامى] جوزهندی

[ئوردۇچە نامى] نارجيل

[لاتىنچە نامى] Fructus Coci Nucifarae

[ئىنگلىزچە نامى] Coconut

[تونۇش]

بۇ پالما ئائىلىسىدىكى دائىم ياشىرىپ تۇرىدىغان بىر خىل دەرەخ بولۇپ، مېۋىسى شارسىمان، پىشقىنىدىن مېغىزى چىقىدۇ، سىرتى قىزىل، ئىچى ئاق، پۇرىقى سۇس، تەمى بىر ئاز ئاچچىق، بۇ دەرەخنىڭ مېۋە ئىچكى پوستى، ئىچكى سۇتى ۋە تۈرەلمە سۇتى

قاتارلىقلار «نارجىل» نامىدا، يېغى «رەۋغىنى نارجىل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (35.12 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] نارجىل تەركىبىدە 46%~35 كىچە ماي بار. يەنە ستىگماستاترىئول (Stigmastatrienol)، 15% كاربون سۇ بىرىكمىلىرى، ۋىتامىن B_1، B_2، B_5، C، E قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مېۋە ئېتىنىڭ تاسما قۇرتنى ئۆلتۈرۈش تەسىرى ۋە زەنجىۋىلسىمان شورىغۇچى قۇرتقا نىسبەتەن ئۈنۈمى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەش؛ بەدەننىڭ تەبىئىي ھارارىتىنى كۆپەيتىش ۋە سەمىرىتىش، بەلغەم بوشىتىش، قان توختىتىش، ساپ قان پەيدا قىلىش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، سۈت ۋە مەنىي پەيدا قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

غەيرىي تەبىئىي بەلغەم ۋە سەۋدا خىلىتىدىن بولغان كېسەللىكلەر، ئىستىرخا، پالەچ، جۇنۇن، مالىخولىيا، جىگەر ئاجىزلىقى، ئىچكى ئەزالاردىكى جاراھەت، بوۋاسىر، بۆرەك سوۋۇپ كېتىش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، دوۋساق ئاغرىقى، مېڭە ۋە كۆز ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. نارجىل بىلەن ياڭاق مېغىزىگە ناۋات قوشۇپ ئىستېمال قىلسا، مەنىي كۆپەيتىدۇ، بۆرەك ۋە دوۋساق ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. نارجىل يېغىنى باشقا سۈركىسە، چاچنى كۆپەيتىدۇ، پارقىرىتىدۇ.

3. نارجىلنىڭ يېڭى يېغىنى بىر ياشلىق بالىغا كۈندە ئۈچ قېتىم، ئۈچ گرام 10 ~ 11 كۈنگىچە بېرىلسە، كۆكيۆتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. نارجىلنىڭ 12 گرام گۈلىگە ئازراق شېكەر قوشۇپ، ئۈچ كۈن ئىستېمال قىلىپ بەرسە، بوۋاسىردىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ (20~10 گرامغىچە).

[زىيانلىق تەسىرى] توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ، تەستە سىڭىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] شېكەر، ناۋات، تاۋۇز.

[ئورۇنباسارى] ياڭاق مېغىزى، پىستە مېغىزى، چىلغوزا.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ خەينەنداۋ، يۈننەن، تەيۋەن ئۆلكىلىرىدىن ھەم ھىندىستان، ۋېيتنام ۋە باشقا ئىسسىق بەلۋاغ دېڭىز بويلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ماددەتۇلھايات.

بەسباسە

(肉豆蔻衣 rou dou kou yi)

[ئەرەبچە نامى] بسباسه

[پارسچە نامى] بزبار

[ئوردۇچە نامى] جاوترى- جلوترى

[لاتىنچە نامى] Arillus Myristicae

[ئىنگلىزچە نامى] Nutmeg aril

[تونۇش]

بۇ مۇسكات ئائىلىسىدىكى دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخنىڭ مېۋىسى جۇزبۇۋىنىڭ سىرتقى پوستى بولۇپ، «بەسباسە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. تاشقى پوستى ۋەزنى يەڭگىل، نېپىز، چۇرۇك بولۇپ، رەڭگى توق سېرىق، تەمى ئاچچىق، پۇراقلىق كېلىدۇ (35. 13 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بەسباسە 15% ئۇچۇچان ياغ تۇتىدۇ. بۇ تەركىبى ئۇرۇقى تۇتقان تەركىب بىلەن ئوخشايدۇ. پالمىتىك كىسلاتا، بەسباسە يېغى، ئىچىدىكى مايلىق كىسلاتانىڭ 37.6% نى ئىگىلەيدۇ. قالغانلىرى تويۇنمىغان مايلىق كىسلاتا، زىغىر كىسلاتاسى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاز مىقداردا ئىچىلسە، ئاشقازاننىڭ سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشىنى كۈچەيتىدۇ ۋە ئۈچەي دىۋارلىرىغا تەسىر بېرىپ، پېرىستالتىكىسىنى تېزلىتىدۇ. ئىشتىھانى ئاچىدۇ، ھەزىمنى ياخشىلايدۇ ھەمدە يەڭگىل دەرىجىدە چىرىشكە قارشى تۇرۇش تەسىرى بولۇپ، ئاشقازان ـ ئۈچەيدىكى نەرسىلەرنىڭ چىرىشىنى چەكلەيدۇ. ئۈچەيدىكى يەلنى

ھەيدەيدۇ. كۆپ مىقداردا ئىچىلسە، يۈرەك ھەرىكىتىنى تېزلىتىدۇ. ئۇيقۇسىزلىق كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. مەست قىلىدۇ ھەمدە دورىلارنىڭ دەڭشىنى تېزلىتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، مېڭە، ئاشقازان، جىگەر ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، قىزىتىش، يەڭگىل دەرىجىدە يەل ھەيدەش، تۇتۇش قۇۋۋىتىنى كۈچەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۈرەك ئاجىزلىقى، ئۇنتۇغاقلىق، سەرئى، مالىخولىيا، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، ھەزىم ئاجىزلىقى، كونا ئىچى سۈرۈش، ئاشقازان ۋە ئۈچەي ئاجىزلىقى، ئۈچەي جاراھەتلىرى، ۋە ئال كېسەللىكلىرى، سۈيدۈك تېمىپ كېلىش، مەنىي كەملىك قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. گاۋزىبان، سۇمبۇل، ئۇستقۇددۇس، بەسباسەنى 10 گرامدىن ئېلىپ، قايناتما تەييارلاپ ئىچسە، ئۇنتۇغاقلىق، سەرئى، مالىخولىياغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. بەسباسە، قارىمۇچ، پىلپىل، ئاقمۇچ، لاچىندانە ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، چايلىق تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلسە، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، تۈۋەنلەشكە شىپا قىلىدۇ.

3. پىستە مېغىزى، ئاقىرقەرھە، نارجىل، بەسباسە، فىندوق مېغىزى ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، سۈپۈپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، باھ ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6 ~ 9 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گۈل بىنەپشە، بىدىمىشكى.

[ئورۇنباسارى] جويۇز.

[چىقىش ئورنى] ھىندىنوزىيە، مالايسىيا، ھىندىستان، برازىلىيە، سىرلانكا قاتارلىق دۆلەتلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مۇپەررىھى ئەۋرىشىم، ماددەتۇلھايات، مۇقەۋۋى باھ.

ئاق بەھمەن
(失车菊 shi che ju)

[ئەرەبچە نامى] بهمن ابيض
[پارسچە نامى] بهمن سفيد
[ئوردۇچە نامى] بهمن سفيد
[لاتىنچە نامى] Centaurea cyanus
[ئىنگلىزچە نامى] Centaury root
[تونۇش]

قوڭغۇراقگۈللۈكلەر ئائىلىسىگە تەۋە بولغان بەھمەن ئۆسۈملۈكىنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى. يىلتىز ئاق، قىزىل ئىككى خىل بولىدۇ، ئۈنىڭ [illegible] تومراق كېلىدۇ، قىزىلى بولسا سۇزۇك، ئېغىر، پۇرىقى خۇش پۇراق كېلىدۇ، چايندا ئازراق شىلىمشىق ۋە ئېغىزنى قورۇش تەسىرى بار، بۇ ئۆسۈملۈك يىلتىزىنىڭ قىزىلى «قىزىل بەھمەن» ياكى «بەھمەن سۇرۇخ»، ئېقى «ئاق بەھمەن» ياكى «بەھمەن سەفىد» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (35. 14 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇ يىلتىزنىڭ تەركىبىدە تانىنىك كىسلاتا ۋەبەھمەنىن ناملىق بىر خىل جەۋھەر بار.

[تەبىئىتى] ئېقى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، قىزىلى 3 ـ دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، دوۋساق ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ سەمرىتىش، سېرىقلىقنى يوقىتىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، مەنىي كۆپەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مەنىي يۇرۇپ كېتىش، مەنىي تۇتالماسلىق، مەنىي كەملىك، يەرقان، يۈرەك ئاجىزلىق، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، باھ ۋە بۆرەك زەئىپلىكى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بەھمەننى تۇز ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ، ئاياللارنىڭ يۈزىنى چاپسا، يۈزىنى چىرايلىق

قىلىدۇ.

2. بەھمەننىڭ قايىنتىلغان سۈيى بىلەن چاچنى يۇسا، چاچنى پارقىراق، چىرايلىق، خۇش پۇراق، ئۇزۇن قىلىدۇ.

3. بەھمەننىڭ ئېقىنى زەپەر بىلەن قوشۇپ سوقۇپ ئاياللارنىڭ پەرجىسىگە سالسا، بالياتقۇنى تازىلايدۇ.

4. ئاقىرقەرھا بىلەن بەھمەننى سۈپۈپ قىلىپ 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ، سۈت بىلەن ئىچسە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

5. بەھمەننى سۈدا قايىنتىپ پىشۇرۇپ، شېكەر قوشۇپ ئەتىگەندە ئىچىپ بەرسە سەمرىتىدۇ، بولۇپمۇ بادام، نوقۇت بىلەن قوشۇپ يېسە تېخىمۇ پايدىلىق.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] قان بېسىمنى ئۆرلىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] چىلان، بىنەپشە، بىدىمىشكى.

[ئورۇنباسارى] ئېقى ئۇچۇن زورۇمبات، قىزىلى ئۇچۇن دۇرنەج، سەفىد.

[چىقىش تورنى] ئىران ۋە ئەرمەنىستاننىڭ تاغلىرىدىن، ئېقى، كۆپرەك خۇراسان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھالۋائى بىيزە، مەجۇنى ماددەتۇلھايات.

زاغۇن ئۇرۇقى

(艺麻菜子 yi ma cai zi)

[ئەرەبچە نامى] جرجير
[پارسچە نامى] ترەتيزك
[ئوردۇچە نامى] تارامیرا

[لاتىنچە نامى] Brassicae Junceae

[ئىنگلىزچە نامى] Indian mustard Seed

[تونۇش]

بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك زاغۇننىڭ

پىشقان ئۈرۈقى بولۇپ، ئۈرۈقى شار شەكىللىك، سۇس قوڭۇر رەڭلىك، پارقىراق، ئۇيۇل بولىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۈرۈقى «زاغۇن ئۈرۈقى»، يېغى «زاغۇن يېغى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (35 . 15 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۈرۈقى تەركىبىدە پروتىن (Prothn)، ياغ قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، يەرلىك ئورۇننى قىزارتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، قورساق ئېسىلىش، سۈيدۈك ۋە ھەيز توسۇلۇپ قېلىش، سەپكۈن، بەھەق، ئاقكېسەل (بەرەس) قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زاغۇن ئۈرۈقى 5 گرام، سۆئلەپ 10 گرام، ناۋات 15 گرام، سۇيۇپ قىلىپ يېسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. زاغۇن ئۈرۈقى 5 گرام، ئاقاقىيا 7 گرام؛ قائىدە بويىچە سوقۇپ سىيادان يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا، بەرەس ۋە بەھەققە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. مۇۋاپىق مىقداردىكى زاغۇننى تالقان قىلىپ، ئۇنىڭغا ئازراق تۇز ۋە تۇخۇم قوشۇپ ئىچىپ بەرسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 ~ 7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كاسىنە، سېمىز ئوت.

[ئورۇنباسارى] ھەببى رىشات.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايوننىڭ ھەممە يەرلىرىدە تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر.

سەۋزە ئۇرۇقى
(胡萝卜子 hu luo bu zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالجزر
[پارسچە نامى] تخم گزر
[ئوردۇچە نامى] گاجرکی بیج
[لاتىنچە نامى] Semen Dauci Sativae
[ئىنگلىزچە نامى] Carrot Seed
[تونۇش]

بۇ كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك سەۋزىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى «سەۋزە ئۇرۇقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقىنىڭ شەكلى تۇخۇمسىمان يۇزىدە ئۇزۇنىسىغا كەتكەن 5~6 دانىغىچە قىرى بولىدۇ. بىر ئاز تۈكلەشىرەك كېلىدۇ، رەڭگى سارغۇچ، تەمى تاتلىق، بىر ئاز پۇراقلىق كېلىدۇ (35 .16 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە 1.6% ئۇچۇچان ماي بار. ئۇندىن باشقا يەنە 11~13% گىچە مايلىق ياغلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئۇرۇقىدىن ئېلىنغان ئومۇمىي فلاۋون (Daucarin)، سپازما بوشاشتۇرۇش رولىغا ئىگە. بۇ خىل تەسىرى پاپۇۋېرىن (Papoverin) بىلەن ئوخشاي-دۇ. ئۇ تاجىسىمان قىزىل قان تومۇرنى كېڭەيتىدۇ. شۇڭا قىزىل قان تومۇر خىزمىتى ناچارلىشىش كېسىلىگە گىرىپتار بولغۇچىلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەش؛ سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تاش پارچىلاش ۋە چۈشۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ، بۆرەك ۋە بەدەن ئاجىزلىقى؛ سۈيدۈك تۇتۇلۇش، سۈيدۈك ئېچىشىپ كېلىش،

بۆرەك ۋە دوۋساقتا تاش پەيدا بولۇش، ھەيز توسۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سەۋزە ئۇرۇقى يەتتە گرام، زاغۇن ئۇرۇقى، ئاقىرقەرھا 10 گرامدىن، تۇخۇم سېرىقى 10 دانە، قائىدە بويىچە يۇمشاق سوقۇپ، سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچسە، بۆرەك ۋە باھ ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. سەۋزە ئۇرۇقى، تەرخەمەك ئۇرۇقى، ئوغرىتىكەن، تاۋۇز ئۇرۇقى قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇدا قاينىتىپ ئىچسە، بۆرەك ۋە دوۋساقتىكى تاشنى چۈشۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە.

[ئورۇنباسارى] رۇم بەدىيان، تاغ سەۋزىسىنىڭ ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] جۇملىدىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە يەرلىرىدە تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر.

تۆگە گۆشى[1]

(骆驼肉 luo tuo rou)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، يەللەرنى تارقىتىش، رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، قىزىتمىنى پەسەيتىش، كونا - يېڭى باش ئاغرىقىنى قالدۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئاغرىق پەسەيتىش، قان توختىتىش.

---

① تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ

ياڭاق[1]

(核桃 he tao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باش ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، ھېسسىي قۇۋۋەتنى ئاشۇرۇش، ئىچىنى يۇمشىتىش، ئىششىق تارقىتىش، پارقىرىتىش.

قۇندۇز قەھرى[2]

(海狸象 hai li xiang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك، باش ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سىپازم بوشىتىش، قۇرۇتۇش، قىزىتىش، پەيلەرنى چىڭىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھەيز ۋە سۈيدۈكنى راۋان قىلىش.

قۇشقاچ مېڭىسى[3]

(麻雀脑 ma que nao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بەدەننى قىزىتىش، سەمرىتىش، باھنى قوزغاش، مەنىيىنى كۆپەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش.

---

① 28 ـ بابقا قاراڭ تەپسىلاتى

② 28 ـ بابقا قاراڭ تەپسىلاتى

③ 28 ـ بابقا قاراڭ تەپسىلاتى

پىياز①

(葱白 cong bai)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەي، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ ئىششىق تارقىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، بەلغەم بوشىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

زەپەر②

(西红花 xi hong hua)

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، يۈرەكنى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ھېس-تۇيغۇنى كۈچەيتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىدىن بولغان قويۇق ئۇفۇنەتنى يوقىتىش، خىلتلارنى بۇزۇلۇشتىن ساقلاش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، سۈيدۈكنىڭ كۆپ كېلىشىنى تىزگىنلەش، تۇتۇش قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇش، باھ، جىگەر ۋە باشقا ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، نەپەسلىنىشنى ياخشىلاش، بۆرەك ۋە دوۋساقنى تازىلاش، مۇرەككەپ دورىلارنىڭ قۇۋۋىتىنى يۈرەككە ۋە باشقا ئەزالارغا يەتكۈزۈش.

يۇمران بۇغا مۈڭگۈزى③

(鹿茸 lu rong)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

---

① تەپسىلاتى 32 - بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 27 - بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 27 - بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، باھنى، بۆرەك ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، باھ قۇۋۋەتلەش، مەنىي تۇتۇش، جاراھەتنى پۈتتۈرۈش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، ئىشتىھانى ياخشىلاش، سۈيدۈك ھەيدەش، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

سەقەنقۇر①

(海马 hai ma)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، بۆرەك، مۇسكۇل ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ ئاغرىق پەسەيتىش، جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ھەيدەش، جىنسىي ئىنتىلىشنى كۈچەيتىش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش.

شاقاقۇل مىسرى②

(欧玉竹 ou yu zhu)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بەدەننى، باھنى ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ مەنىي كۆپەيتىش ۋە قويۇلتىش، سۈت كۆپەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تازىلاش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازان ۋە بۆرەكنى قىزىتىش.

پىندۇق③

(欧榛 ou zhen)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل ئىسسىق.

---

① تەپسىلاتى 36 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 36 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيىتى]
سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، مېڭە ۋە نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى سەمرىتىش، پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش.

ھەببەتۇلخۇزرا[①]

(笃耨香子 du nou xiang zi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش، بەدەننى ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، تاش پارچىلاش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، يەل تارقىتىش، تېرىنى پارقىرىتىش، ئاۋازنى ساپلاشتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

ھەببى زەلەم[②]

(铁荸界 tie bi jie)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق. ئارتۇق ھۆللۈكى بار.
[خۇسۇسىيىتى]
سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، باھنى قوزغاش، مەنىي پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، بۆرەك ۋە جىگەرنى كۈچلەندۈرۈش.

ھەببى رىشاد[③]

(家独行菜 jia du xing cai)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

---

① تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، قان پەيدا قىلىش، ئىشتىھانى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، ماددىلارنى تارقىتىش، تېرىنى قىزارتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تېرىنى پارقىرىتىش.

ياۋا كۈنجۈت①

(野芝麻 ye zhi ma)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، بۆرەك ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل پەسەيتىش، قان توختىتىش، ئۆپكىنى تازىلاش، قىزىتما ياندۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

كۆكنار ئۇرۇقى②

(罂粟子 ying su zi)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، مەست قىلىش، ئۇخلىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، مېڭە، جىگەر، بۆرەك ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلەش؛ ساپ قان پەيدا قىلىش، سەمرىتىش، كۆكرەكنى يۇمشىتىش، مەنىينى تۇتۇش.

① تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

جويۇز[1]

(肉豆蔻 rou dou kou)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، بۆرەك، ئاشقازان، جىگەر ۋە باھنى، بالىياتقۇ، تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، يەڭگىل دەرىجىدە تۇتۇش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، تەبىئىي ھارارەتنى ساقلاش، تاماق سىڭدۈرۈش، جىگەر، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى ۋە سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىش، مەست قىلىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش.

---

① تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇز ئالتىنچى باب باھنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

باھنى قۇۋۋەتلەش ۋە جىنسىي قۇۋۋەتنى ئاشۇرۇش خۇسۇسىيىتى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ باھنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەر تەسىرىدىن بەدەندە باھ ئاجىزلىق يۈز بەرسە، ئورگانىزىمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە، باھ ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىك ئالامەتلەر (روھىي چۈشكۈنلۈك، باھ ئاجىزلىق، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىق، پەي - نېرۋىلار ئاجىزلاش، مەنى يۇرۇپ كېتىش، مەنى ئازلىق، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، جىنسىي ئەزا قايىم بولماسلىق، پالەچ، لەقۋا، رەئشە، بەدەن ئىسسىماسلىق، ئەزالار تاتىشىپ قېلىش …) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنى ۋاقتىدا داۋالىمىغاندا يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ. باھ ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىدىغان دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. باھ ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىدىغان دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق بولۇپ. بۇ خىل دورىلار باھنى قۇۋۋەتلەش، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، مەنى تۇتۇش، مەنى كۆپەيتىش، ئاق خۇن توختىتىش، ئوزۇقلۇق تولۇقلاش، قاننى قىزىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار باھنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: رىگ ماھى، يەر ياڭىقى يېغى، سەقەنقۇر، بۆكەن مۈڭگۈزى، ھەسەل، پەنەرمايە، توشقانقۇلاق، مالىنا، سەمەكتۇس سەيدا، غاز تۇخۇمى، غاز گۆشى، جىگدە چېچىكى، بۇقا چۈيىسى، قارا چېكەتكە، ھەببى قەلقەل، چەشمى خۇرۇس، شاقاقۇل مىسرى، يىڭنە بېلىق.

سازاڭ، تۆمۈر دېتى، سوڭ پىياز، ئاپتاپپەرەس ئۇرۇقى، قوغۇن ئۇرۇقى، كۇدە، كېلەر، كەندىر ئۇرۇقى، لوبان، كۇندۇر، ئادەمگىياھ، كەپتەر گۆشى، ئەنبەر، قۇندۇز قەھرى، ئىپار، قۇشقاچ مېڭىسى، نارمىشكى، خولىنجان، سىسالىيۇس، پىياز، سۆئلەب مىسرى، جەرەن، تۈلكە گۆشى، توشقان زەدىكى، بۇغا قېنى، ھەلىيۇن ئۇرۇقى، تۇخۇم سېرىقى، ئاقىرقەرھا، بەسباسە، ئاق بەھمەن، زەپەر، يۇمران بۇغا مۈڭگۈزى، سەۋزە ئۇرۇقى، پىندۇق، چىلغوزە، تۇدەرى، پىستە مېغىزى، ھەببۇتۇل خوزىرا، ھەببى زەلەم، ھەببى رىشات، چىگىت مېغىزى، يىلپىز سۆڭىكى، ھىڭ، چۇمۇلە، كۇچۇلا، نەرگىس گۈلى ئۇرۇقى، ئەفتىمۇن ئۇرۇقى، زۇلۇك.

ريگ ماهى

(沙龙子 sha long zi)

[ئەرەبچە نامى] سمكة البول

[پارسچە نامى] ريگ ماهى

[ئوردۇچە نامى] ريگ ماهى

[لاتىنچە نامى] Euneces sand

[ئىنگلىزچە نامى] Shink sand

[تونۇش]

بۇ يۇگرەك كەسلەنچۇك ئائىلىسىدىكى هايۋانات رېگىماهىنىڭ قۇرۇتۇلغان پۈتۈن تېنى بولۇپ ئالىماچ، تەمى بىر ئاز تۇزلۇق (1.36 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيتى]

باهنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، پەينى ۋە «تەبىئەت» نى قۇۋۋەتلەش، روهلاندۇ-رۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىنسىي ئاجىزلىق، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى، پەي ۋە نېرۋا ئاجىزلىقى، روهسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 3 گرام ريگ ماهىنى سوقۇپ سۇفۇپ قىلىپ، ئىمال قىلسا، باهنى قۇۋۋەتلەيدۇ، روهلاندۇرىدۇ.

2. ريگ ماهى، سۆئلەب، شاقاقۇل 7 گرامدىن، پ تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، جىنسىي قۇۋۋەتنى ئاشۇرىدۇ. مەنىينى تۇتىدۇ، ئاق خۇن كۆپ كېلىشنى توختىتىدۇ ھەمدە بەدەننى قۇۋۋەتلەپ، پۇت ـ قول ماغدۇرسىزلىنىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] 15 ياشتىن تۆۋەن بالىلارغا بېرىلمەيدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سۈت.

[ئورۇنباسارى] سەقەنقۇر.

[چىقىش ئورنى] ئەرەبىستان، تۈركىيە، ئىران قاتارلىق دۆلەتلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى رىگ ماھى، ھەببى رىگ ماھى.

يەر ياڭىقى يېغى

(花生油 hua sheng you)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى] روغن مونگ پھلی

[لاتىنچە نامى] Oleum Arachidis

[ئىنگلىزچە نامى] oil Peanut

[تونۇش]

يوپۇرماق ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك خاسىڭدىن تارتىپ ئېلىنغان ياغ بولۇپ، «يەر ياڭىقى يېغى» ياكى «خاسىڭ يېغى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى سېرىق سۇزۇك بولۇپ، پۇراقلىق، تەمى تاتلىق كېلىدۇ (36.2 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يەر ياڭىقى يېغىنىڭ تەركىبىدە يۇمشاق ماي كىسلاتاسى، قاتتىق ماي كىسلاتاسى، يەر ياڭىقى كىسلاتاسى، ياغ كىسلاتاسى قاتارلىقلار بار. ئۇنىڭدىن باشقا ۋىتامىن E، خاسىڭ شارچە ئاقسىلى (Arachine)، شارچە ئاقسىل (Qlobolin) لار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] جىنسىي ھورمونلارنىڭ خىزمىتىنى كۈچەيتىش، قالقانسىمان بەز خىزمىتىنى ياخشىلاش، مىكروبلارنى تورمۇزلاش تەسىرى، ئۇنىڭدىن باشقا ئۈچەينىڭ لۆمۈلدەش خىزمىتىنى ياخشىلاش تەسىرىمۇ بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، مەنىي تۇتۇش، سەمىرىتىش، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، مەنىي

تېز يۇرۇپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

يەر ياڭىقى يېغى بىلەن تاماق ئېتىپ يېسە، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ، سەمرىشكە، بالدۇر مەنىي يۇرۇپ كېتىپكە مەنپەئەت قىلىدۇ. چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10 ~ 15 مىللىلىتىر.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازاننى بۇزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] زەنجىۋىل، زىرە.

[ئورۇنباسارى] زەيتۇن يېغى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ. بولۇپمۇ تۇرپاندىن كۆپرەك چىقىدۇ، ئۇندىن باشقا ياۋروپا، شىمالىي ئافرىقا قاتارلىق جايلاردىنمۇ چىقىدۇ.

سەقەنقۇر

(海马 hai ma)

[ئەرەبچە نامى] سقنقور

[پارسچە نامى] سقنقور

[ئوردۇچە نامى] سقنقور

[لاتىنچە نامى] Hippo Campus Kelloggi

[ئىنگلىزچە نامى] Kellogg's Seahorse

[تونۇش]

سەقەنقۇر ئائىلىسىدىكى ھايۋانات سەقەنقۇرنىڭ پۈتۈن تېنى بولۇپ، يېرىم ئايسىمان بولىدۇ. پۈتۈن تېنىدە توغرىسىغا كەتكەن 11 دانە بوغۇم بولىدۇ. بېشى ئاتنىڭ بېشىغا ئوخشايدۇ، رەڭگى كۇل رەڭ، تىرىك ۋاقتىدا سارغۇچ، تەمى تۇزلۇق، غەيرىي پۇراقلىق كېلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] سەقەنقۇر تېنى تەركىبىدە ناترىي (Na)، كالىي (K)، ماگنىي (Mg)، كالتسىي (Cu)، تۆمۈر (Fe)، مانگان (Mn) قاتارلىق 12 خىل ئېلېمېنت بار. ئۇندىن باشقا ئاز مىقداردا فوسفورلۇق ماي تەركىبىمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. قان نۆكچىسى شەكىللەندۈرۈشكە قارشى تۇرۇش رولى بار.

2. ئىممۇنىتېت ئىقتىدارىنى كۈچەيتىدۇ.
3. قېرىشقا قارشى تۇرۇش تەسىرىگە ئىگە.
4. هورمونلۇق رولىغا ئىگە.
[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
باھ، بۆرەك، مۇسكۇل ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ ئاغرىق پەسەيتىش، جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ھەيدەش، جىنسىي ئىنتىلىشنى كۈچەيتىش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
پالەچ، لەقۋا، رەئشە، باھ ئاجىزلىقى، چوڭ - كىچىك بوغۇم ئاغرىقى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. سەقەنقۇرنى ھەسەل ۋە ئەدەس بىلەن قايناتقان ياكى ئۈزۈم شەربىتى بىلەن ئىلىتىلغان تۇخۇم سېرىقى ۋە گۈلاب بىلەن بىرگە يەپ بەرسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.
2. سەقەنقۇرنىڭ بېشىنى، يېغىنى، تۇزنى دارچىن بىلەن يۇمشاق سوقۇپ، ئىللىتىلىغان تۇخۇم سېرىقى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.
3. سەقەنقۇر قېنىنى ھېلىلە، ئامىلە بىلەن قوشۇپ يېسە، ئاقكېسەلگە پايدا قىلىدۇ.
4. سەقەنقۇردىن بىر جۈپ تۇتۇپ، ئوتتا قۇرۇتۇپ، تالقانلاپ، ھەر كۈنى ئۈچ قېتىم، ھەر قېتىمدا بىر گرامدىن، ئىسسىتىلغان ھاراق بىلەن ئىچىپ بەرسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، تۇغماس ئاياللارنىڭ قورساق كۆتۈرۈپ تۇغۇشىغا ياردەم بېرىدۇ.
5. سېرىقچېچەك ئۇرۇقى، ئارپىبەدىيان، لاچىندانە، سەقەنقۇرلارنى 15 گرامدىن ئېلىپ، چالا سوقۇپ، بىر لىتىر سۇدا قايناتىپ، كۈندە ئىككى ۋاخ يەپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا، ئىستىرخا قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~3 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] كۆرۈش قۇۋۋىتىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.
[ئورۇنباسارى] بۇقا چۈيىسى.
[چىقىش ئورنى] ئىلمىزنىڭ دېڭىز بويلىرىكى رايونلاردىن، شۇنىڭدەك مىسىر، ھىندىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى سەقەنقۇر، ھەببى سەقەنقۇر.

بۆكەن مۈڭگۈزى
(羚羊角 ling yang jiao)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Cornu Saigae Tataricae
[ئىنگلىزچە نامى] Antelope Horn
[تونۇش]

بۇ Bovidae ئائىلىسىدىكى (Saiga tatarica L) ھايۋانات بۆكەننىڭ مۈڭگۈزى بولۇپ، «بۆكەن مۈڭگۈزى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (36 . 4 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە مۈڭگۈزسىمان ماددا، ئاقسىل، كالتسىي فوسفات ۋە سۇدا ئېرىمەيدىغان ئانئورگانىك تۇزلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قىزىتما پەسەيتىش، تىنچلاندۇرۇش، يۈرەك مۇسكۇللىرىنى كۈچەيتىش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ھارارەت پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش، تارتىششنى بوشىتىش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، جىگەر خىزمىتىنى ياخشىلاش، قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش، سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، قان توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل يۇقىرى قىزىتما، جۆيلۈش، تىل كالۋالىشىش، غالجىر كېسەللىكى، تۇتقاقلىق، نېرۋا ئاجىزلىق، تارتىشىپ قېلىش، يۇقىرى قان بېسىم كېسىلى، كۆز چىڭقىلىپ ئاغرىش، ئىچكى ـ تاشقى ئەزالاردىكى جاراھەتلەرنىڭ قانىشى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. شېكەر بىلەن سۇيۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، يۇقىرى قىزىتمىلىق كېسەللىكلەردە ھوشىدىن كېتىش، جۆيلۈش، تىل كالۋالىشىش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. بۆكەن مۈڭگۈزى سۇيۇپىنى شۇاق، رەۋەن سۇلىرى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ

بەرسە، يۇقۇملۇق جىگەر ياللۇغى، باش قېيىش، باش ئاغرىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ھەسەل بىلەن بۆكەن مۇڭگۈزى تالقىنىنى بىرلەشتۈرۈپ ئىستېمال قىلسا، كۆز قىزىرىش ۋە قاپاقلارنىڭ ئىششىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. بۆكەن مۇڭگۈزىنى سوقۇپ تالقانلاپ، جاراھەتلەرگە سەپسە، مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1.5 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تەرەنجىبىن، شېكەر.

[ئورۇنباسارى] ئۆچكە مۇڭگۈزى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۈپۈپى بۆكەن مۇڭگۈزى.

ھەسەل

(蜂蜜 feng mi)

[ئەرەبچە نامى] شهد عسل

[پارسچە نامى] انگبين

[ئوردۇچە نامى] شهد

[لاتىنچە نامى] Mel

[ئىنگلىزچە نامى] Honei

[تونۇش]

بۇ ھەسەل ھەرىسى ئائىلىسىدىكى ھايۋانات ھەسەل ھەرىسى ئىشلەپچىقارغان ھەسەل قەنتىدىن ئىبارەت بولۇپ، «بال» ياكى «ھەسەل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. قويۇق، شىرىلىك سۇيۇقلۇق، ئاق رەڭلىك ۋە سۇس سېرىق رەڭلىك ياكى جۇزە رەڭلىك ۋە كەھرىۋا رەڭلىك بولىدۇ، يېرىم سۈزۈك، پارقىراق كېلىدۇ، تەمى تاتلىق، خۇشبۇي پۇرايدۇ (36.5 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۈزۈم شېكىرى، مېۋە شېكىرى، قومۇش شېكىرى ۋە كۆپ خىلدىكى پانوز (Panose)، مېۋە يېلىمى قاتارلىقلار، ۋىتامىن B_1، B_2، نىكوتىن كىسلاتاسى قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش، راكنىڭ ئالدىنى ئېلىش، قاندىكى ماينى تۆۋەنلىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] يېڭىسى بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق، ئازراق تۇرۇپ قالغىنى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، پەي ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، تىنچلاندۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ئىچنى يۇمشىتىش، ھەزىمگە ياردەم بېرىش، قىزىتما قايتۇرۇش، قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش، بەلغەم بوشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ۋە بەدەن ئاجىزلىقى، يۈرەك، ئۆپكە، جىگەر، ئاشقازان كېسەللىكلىرى، پالەچ، لەقۋا، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى، ئۈچەي توسۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بۇقا چۈيىسى 10 گرام، شاقاقۇل سەككىز گرام، ئاقىرقەرھا 15 گرام، سۆئلەپ 10 گرام، تۇخۇم سېرىقى 5 دانە، ھەسەل ئىككى ھەسسە، قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچسە، باھ ۋە بەدەن ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ھەسەلنى گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ.

3. مۇۋاپىق مىقداردىكى ھەسەلنى ئەرقى بارتەڭ بىلەن ئىچسە، ئۈچەي توسۇلۇشقا پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 40 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەردە باش ئاغرىقى ۋە ئۇسسۇزلۇق پەيدا قىلىدۇ، كونىراپ رەڭگى قارىيىپ ياكى ئېچىپ قالغىنى خىلىتلارنى كۆيدۈرۈپ، مېڭىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ھەر خىل كېسەللىكلەرگە دۇچار قىلىپ، يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئانار سۈيى، لىمون سۈيى، سىركە.

[ئورۇنباسارى] ئۈزۈم قىيامى، قايىنىتىلغان خورما.

[چىقىش ئورنى] ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ كۆپلىگەن جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مائۇل ئەسەل.

پەنەرمايە

(初乳 chu ru)

[ئەرەبچە نامى] انفخ

[پارسچە نامى] انفخه، پنيرمايه

[ئوردۇچە نامى] پنيرمايه، چسته

[لاتىنچە نامى] first Colostrum

[ئىنگلىزچە نامى] first milk

[تونۇش]

بۇ تۆگە ئائىلىسىدىكى هايۋانات قوش لوكىلىق تۆگە (Camelus bactrianus) ، كالا ئائىلىسىدىكى هايۋاناتلار ۋە توشقان ئائىلىسىدىكى بىرقانچە خىل توشقاننىڭ يېڭى تۇغۇلغان بالىسىنىڭ قېرىنىدىن ئېلىنىدىغان ئوغۇز سۈتتىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ «ئوغۇز سۈتى» ياكى «پەنەرمايە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى ئېلىشتا يۇقىرىقى هايۋاناتلارنىڭ تۇغۇلغان بالىسىنى شۇ كۈنى ئۆلتۈرۈپ ياكى تۇغۇلۇشىغا يېقىن ئانىسىنىڭ قورسىقىنى يېرىپ، بالىسىنى ئۆلتۈرۈپ، قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇ پىشلاق تۈگۈر - تۈگۈر كېلىدۇ، رەڭگى هايۋانغا قاراپ هەرخىل بولىدۇ، بەزىلىرى سېرىق رەڭلىك، بەزىلىرى ئاق رەڭلىك، بەزىلىرى قايماق رەڭلىك، بەزىلىرى تۇخۇم سېرىقىنىڭ رەڭگىدە كېلىدۇ، تەمى بىر ئاز شورلۇق بولىدۇ (6.36 - رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاقسىل ۋە ياغلاردىن ئىبارەت.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، بۆرەك، باھ، پەي، ئاشقازان ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، بۇرۇندىن كەلگەن قاننى توختىتىش، ئۇزۇقلۇق تولۇقلاش، قاننى قىزىتىش، ئارتۇق خۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، زەهەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كىچىك بالىلاردىكى تۇتقاقلىق كېسەل، بۆرەك، بەدەن سوۇۇپ كېتىش، باھ ئاجىزلىقى، بالدۇر مەنىي يۈرۈپ كېتىش، پالەچ، لەقۋا، تىترىمە كېسەل، يۈرەك ئاجىزلىقى،

قورساق ئاغرىقى، ئىچى سۈرۈش، ئۈچەي جاراھىتى، بۆرۈن قاناش، ئاق خۇن كۆپىيىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پەنەرمايىدىن بىر گىرامنى مۇۋاپىق مىقداردىكى سىركە، ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىدىن بولغان تۇتقاقلىق كېسەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. پەنەرمايىدىن 0.2 گىرامنى مۇۋاپىق مىقداردىكى رەيھان شەربىتى بىلەن ھەيزدىن كېيىن ئىچسە، ئاياللارنىڭ تۇتقاقلىق كېسىلىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. پەنەرمايىنى ئېزىپ سۈيۈلدۈرۈپ بۆرۈن تۆشۈكىگە تېمىتسا، بۆرۈن قاناشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] بىر گىرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازان ۋە ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] زىرىخ، ھەسەل.

[چىقىش ئورنى] ئىلمىزنىڭ كۆپلىگەن ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر.

توشقانقۇلاق

(兔耳草 tu er cao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Pecteilidis Susannae

[ئىنگلىزچە نامى] Common Pecteilis Root

[تونۇش]

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ياتما توشقانقۇلاق ئۆسۈملۈكىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ گۈل كاسىسى تۆتكە ياكى بەشكە

يېرىلىدۇ، يوپۇرمىقى پۇتۇنلەي غولىدا بولىدۇ، مېۋىسى غۇژمەك، گۈل تاجىسىنىڭ قىسقا نەيچىسى بولۇپ، ئۇرۇقى سىلىق. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «توشقانقولاق» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ھەيدەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ۋە بەدەن ئاجىزلىقى، سۈيدۈك تۇتۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. توشقانقولاق 10 گرام، ئاقىرقەرھا سەككىز گرام، سۆئلەپ 10 گرام، شاقاقۇلدىن بەش گرام، قائىدە بويىچە سۇيۇپ قىلىپ ئىچسە، باھنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. توشقانقولاق 10 گرام، تاۋۇز ئۇرۇقى، قوغۇن ئۇرۇقى، ئوغرىتىكەن ھەر بىرىدىن 15 گرامدىن ئېلىپ، سۇيۇپ قىلىپ ئىچسە، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىنىنە، زىرە.

[ئورۇنباسارى] شاقاقۇل.

[چىقىش ئورنى] رايونىمىزنىڭ ئېگىز تاغلىرىدىن ۋە ئوتلاقلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھالۋائىي بادام.

مالىنا

(覆盆子 fu pen zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Puctus Rubichingii

[ئىنگلىزچە نامى] Palmleaf RasPberry Fruit

[تونۇش]
بۇ، ئەتىرگۇل ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ئۆسۈملۈك مالىنا بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى «مالىنا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (36.8 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] يوپۇرمىقى ئورگانىك كىسلاتالار، قەنتلەر ۋە ۋىتامىن C دىن تەركىب تاپقان.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ھايۋاناتلارنى كۆيلىتىش تەسىرى بار.
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
باھنى ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، مەنىينى تۇتۇش، كۆزنى روشەنلەشتۇرۇش، سۈيدۈكنىڭ قېتىم سانىنى ئازايتىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
باھ ئاجىزلىقى، ياشانغانلاردىكى بەدەن ئاجىزلىقى، سۈيدۈك تامچىلاش، بالىلاردىكى سىيىپ يېتىش، كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. مالىنا 20 گرام، كەتىرا 20 گرام، قانتېپەر 12 گرام، ياچىۋەك تۇخۇمى 12 گرام، بۇغا مۈڭگۈزى قالدۇقى، شاقاقۇل 20 گرامدىن ئېلىپ، قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە، باھ ئاجىزلىقى، ياشانغانلاردىكى بەدەن ئاجىزلىقى، سۈيدۈك تۇتالماسلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.
2. مالىنا، ياچىۋەك تۇخۇمى، نېلۇپەر ئاتىلىقى قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، قوشۇپ قاينىتىپ ئىچكۈزسە، بالىلاردىكى سىيىپ يېتىش كېسىلىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.
3. سۆئەلەپ 10 گرام، بۇغا مۈڭگۈزى 10 گرام، مالىنا 10 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ، تۇخۇم سېرىقىغا ئارىلاشتۇرۇپ يېسە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 6 ~ 12 گرام، يىلتىزىدىن 35 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] تالغا قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ئىسكەنجەبىن.
[ئورۇنباسارى] مۈۋەببەل سەفىد.
[چىقىش ئورنى] تاغلىق رايونلاردىكى ئوتلاقلاردا، چاتقاللىقلاردا ئۆسىدۇ. ئالتاي ۋە تەڭرىتاغلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] مالىنا قاينىتىلمىسى.

سەمەكتۇس سەيدا
(蛇蚧 she jia)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Gecko

[ئىنگلىزچە نامى] Giant Gecko

[تونۇش]

بۇ بىر تۇرلۇك بىلىق بولۇپ، ئەرەبىستاننىڭ «تۇبزك» دېگەن سەھراسىدىكى بۇلاقلاردىن چىقىدۇ، شەكلى كىچىك كېلەر ۋە پاتمىچۇققا ئوخشايدۇ، بۇنىڭ قول - پۇت ۋە تىرناقلىرى بار، ئەركىكىنىڭ بېشى كىچىك، ئورۇق، ئۇزۇن، تۆۋەن ئېڭىكىنىڭ تېگىدە سىزىق ۋە مەڭلىرى بولىدۇ، ئەركەك ۋە چىشىسىنىڭ ئايرىمىسى تىرىك چاغدا مەلۇم بولىدۇ، ئۆلگەندىن كېيىن ئوخشاش بولۇپ قالىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قوزغاش ۋە قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى ئۈچۈن كۆپ ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سەمەكتۇس سەيدادىن بىر گرام ئېلىپ، توخۇمنىڭ سېرىقى ياكى چۈجە توخۇمىنىڭ شورپىسى بىلەن ئىچسە، باھنى كۈچەيتىدۇ.

2. سەمەكتۇس سەيدادىن ئىككى گرامنى ئېزىپ، بىرئاز زەيتۇن شەربىتى بىلەن قوشۇپ تاماقتىن كېيىن ئىچىپ ئۇخلىسا، باھنى قوزغايدۇ، ئاياللارغا چىشىسى، ئەرلەرگە ئەركىكى تەسىر قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] كىچىك باللارغا بېرىلمەيدۇ، چوڭلارغا 1~2 گرام بېرىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆرۈش قۇۋۋىتىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ.

[تۇزەتكۈچىسى] ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] بوقا چۈيىسى.

[چىقىش ئورنى] ئەرەبىستاننىڭ تۇبۇك دېگەن يېرىدىن چىقىدۇ.

غاز تۇخۇمى

(鹅蛋 e dan)

[ئەرەبچە نامى] بيض الاوزة

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى] مرغابی کی انڈی

[لاتىنچە نامى] Ova Ansi Domesticae

[ئىنگلىزچە نامى] goose of egg

[تونۇش]

ئۆردەكنىڭ بىر خىلى بولغان غازنىڭ تۇخۇمى بولۇپ، شەكلى ئۆردەك تۇخۇمىدىن چوڭراق كېلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بەدەننى، باھنى، «تەبىئەت» نى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئومۇمىي بەدەن ھەم باھ ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. غاز تۇخۇمىنى ئىللىتىپ، ئاقىرقەرھا بىلەن قوشۇپ يەپ بەرسە، باھ ئاجىزلىقىغا شىپا قىلىدۇ.

2. غاز تۇخۇمىنى ئىللىتىپ سۈئلەپ مىسرى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] يېرىم دانىدىن بىر دانىغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆتكە زىيان قىلىدۇ.

[تۇزەتكۈچىسى] كاسىنە ئۇرۇقى.

[ئورۇنباسارى] كەپتەر تۇخۇمى.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھالۋائىي سۆئلەپ.

غاز گۆشى
(鹅肉 e rou)

[ئەرەبچە نامى] لحم الاوزة
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى] مرغابی کاگوشت
[لاتىنچە نامى] Anser Domestica Geese
[ئىنگلىزچە نامى] goose of meat
[تونۇش]
بۇ ئۆردەكنىڭ بىر خىلى بولۇپ، چوڭلۇقى ئادەتتىكى ئۆردەكتىن چوڭراق بولىدۇ، ئۇ تولىراق سۇدا ياشايدۇ، بۇ ئىككى خىل بولۇپ، بىرى كۆندۈرۈپ ئۆيدە بېقىلىدىغىنى بولۇپ، بۇنىڭ رەڭگى ئاق، تۇمشۇقى سېرىق بولىدۇ، يەنە بىرى ياۋا ھالدا ياشايدىغىنى بولۇپ، ئۇنىڭ رەڭگى بوز، ئاق، كۆل رەڭلەردە كېلىدۇ (36.11 ـ رەسىم).
[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
باھنى ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلەش، يەل ۋە ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
باھ ئاجىزلىقى، يەلدىن بولغان كېسەللىكلەر، ئىچى سۈرۈش، قورساققا سۇ چۈشۈش، چوڭ بوغۇم ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. غاز گۆشىنى مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇدا، 15 گرام بەدىيان بىلەن قاينىتىپ گۆشىنى يەپ، سۇيىنى ئىچسە، يەلدىن بولغان كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.
2. غاز گۆشىنى ئوتقا قاقلاپ، ياخشى پىشۇرۇپ، كۈندە مۇۋاپىق مىقداردا يەپ بەرسە، قورساققا سۇ چۈشۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.
3. غاز گۆشى، كەپتەر گۆشى، كەكلىك گۆشى، قىرغاۋۇل گۆشى قاتارلىقلارنىڭ ھەر

بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، قائىدە بويىچە مائۇل لەھمى تەييارلاپ بەرسە، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى، ئۇششاق بوغۇملار ئاغرىقى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپىق ئىستېمال قىلىنىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ھەزىمنى بۇزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قارىمۇچ، زىرە.

[ئورۇنباسارى] ئۆردەك گۆشى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئەرقى مائۇل لەھمى.

جۇڭيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: جۇڭيى تېبابىتى غازنىڭ تەبىئىتىنى قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز دەپ قارايدۇ. جۇڭيى تېبابىتىنىڭ قەدىمكى كىتابلىرىدا يېزىلىشىچە، «غاز قۇرت يەيدىغان قۇشلاردىن بولغانلىقى ئۈچۈن، گۆشىنى كۆپ ئىستېمال قىلسا، ئادەمنى كېسەل قىلىپ قويىدۇ، ئىستېمال قىلىشقا توغرا كەلسە، ئاق غاز گۆشى ياخشىراق، غاز گۆشى ئىچكى ئەزالاردىكى ئىسسىقلىقنى ھەيدەيدۇ، گۆشىنىڭ شورپىسى ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. غازنىڭ قان تومۇرلۇق قانىتى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. بالىلارنىڭ تۇتقاقلىق كېسىلىنى داۋالاشقا زەھەرلىك ئوقيا ئوقىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش، يامان جاراھەتلەرنىڭ بەدەنگە بەرگەن زەھىرىنى قايتۇرۇش، ھامىلىدار بولۇشنى چەكلەشكە، ھەر خىل ئىششىق، مىس پۇل ۋە ئىلمەكلەرنى يۇتۇۋېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ جەھەتتە كۆپىنچە باشقا دورىلار بىلەن غاز قانىتىنىڭ كۈلى قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

[قوشۇمچە] غاز قانىتىدىن بىر چاڭگالنى ساپال قاچىغا سېلىپ ئوتتا كۆيدۇرۇپ، ئۇنىڭ كۈلىنى ئۇششاق چاي بىلەن قايناتىپ، ھەيزدىن كېيىن ئىچسە، بىر ئۆمۈر بالا تۇغمايدىكەن.

جىگدە چېچىكى

(沙枣花 sha zao hua)

[ئەرەبچە نامى] زهرة الغبيرا

[پارسچە نامى] گل خوبادانہ

[ئوردۇچە نامى] سنجدکی پهول

[لاتىنچە نامى] Flos Elaeagni Angustifoliae

[ئىنگلىزچە نامى] Russian olive Fruit

[تونۇش]

بۇ جىگدە ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك جىگدىنىڭ گۈلىدىن ئىبارەت. گۈلى ۋارۇنكا شەكلىدە بولۇپ، سىرتقى يۈزى كۈمۈش رەڭلىك، ئىچى سېرىق رەڭلىك، تەمى تاتلىق، گۈلى خۇش پۇراق كېلىدۇ (36 .12 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، نېرۋا ۋە پەيلەرنى چىڭىتىش، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قوزغاش، مەنىي تۇتۇش، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەردىن مۇداپىئەلىنىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ، يۈرەك ۋە مېڭە ئاجىزلىقى؛ پالەچ، قاتما، كۆز قاراڭغۇلىشىش، چىرايىنى پارقىرىتىش، ئۆپكە سىلى، ئاشقازان ۋە جىگەر ئاجىزلىقى، ئىستىسقا، يەرقان، قىزىتمىدىن بولغان تىترەش قاتارلىقلارغا ھەم بەزگەك، تال توسالغۇلىرى، باھ ئاجىزلىقى، مۇپاسىل ۋە پەي بوشىشىپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جىگدە گۈلىدىن ئەرەق تارتىپ بېرىلسە، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزىدۇ.

2. جىگدە گۈلىدىن گۈلقەنت تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، باھ، يۈرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. قېرىقىز ئۇرۇقى، يالپۇز، يولغۇن 13 گرامدىن؛ جىگدە گۈلى 4 گرام، قايىنىتىپ ئىچسە، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەردىن مۇداپىئە قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بالاغەتكە يەتكەن قىزلارغا پۇراتماسلىق كېرەك. ئىسسىقجان كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، نىلۇپەر.

[ئورۇنباسارى] جىگدە.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جىگدە گۈلقەنتى.

بۇقا چۇيىسى
(牛鞭 niu bian)

[ئەرەبچە نامى] قضيب البقر
[پارسچە نامى] قضيب گاو
[ئوردۇچە نامى] قضيب گاو
[لاتىنچە نامى] Penis et Testis Bovis
[ئىنگلىزچە نامى] Ox Penis and Testes
[تونۇش]

بۇ كالا ئائىلىسىدىكى ھايۋانات كالا ياكى سۇ كالىسى بۇقىلىرىنىڭ قۇرۇتۇلغان زەكىرىدىن ئىبارەت. «بۇقا چۇيىسى» ، «قەزىبى گاۋ» ، «بۇقا چىۋىقى» قاتارلىق ناملاردا ئاتىلىدۇ. رەڭگى سېرىققا مايىل قوڭۇر ياكى قىزغۇچ قوڭۇر رەڭدە، تېنى بەزلەش، بىر ئاز بەتبۇي پۇراقتا كېلىدۇ (13.36 ـ رەسىم) .

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، زىيادە ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، بۆرەك زەئىپلىكى، چىقۇق (گىرىژا) كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئاقىرقەرھا، سۆئلەپ، شاقاقۇل، پەنەرمايە، قەزىب گاۋ قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن 10 گرام ئېلىپ 300 گرام ھەسەل بىلەن بىرگە، قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ بەرسە، باھ ئاجىزلىقى، بۆرەك زەئىپلىكى، چىقۇق قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. قەزىب گاۋ، نارجىل، پىستە مېغىزى ھەر بىرى 20 گرامدىن، سۆئلەپ 10 گرام. قائىدە بويىچە سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچسە، بۆرەك ئاجىزلىقىغا، باھ ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 30～60 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ.

[تۆزەتكۈچىسى] پىئىنە.

[ئورۇنباسارى] سەقەنقۇر، رىگىملھى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەممە جايرلىدا بېقىلىدۇ.

[پىشىشىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر، مەجۇنى سۆئلەپ، جەۋھىرى مۇقەۋۋى باھ.

قارا چېكەتكە

(蟋蟀 xi shuai)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Gryllus Chinesis

[ئىنگلىزچە نامى] Cricket

[تونۇش]

بۇ ھەممىگە تونۇش بولغان مەشھۇر ھاشارات قارا چېكەتكە بولۇپ، تۇتۇپ قايناق سۇغا بېسىپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، خام ياكى قورۇپ تەييارلانغان تېنى «قارا چېكەتكە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (36 .14 ــ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى بىلەن فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قارا چېكەتكىنىڭ قىزىتما قايتۇرۇش تەركىبى بولۇپ، گىرپىرىن (Grypyrin) دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ تەركىبنىڭ قان تومۇرلارنى كېڭەيتىش، قان بېسىمنى چۈشۈرۈش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلىتىنى ۋە ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، نەپەس يوللىرىنى تازىلاش، سۈيدۈك ھەيدەش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، قورساقتا سۇ چۈشۈش، جۇزام، بوۋاسىر، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، سۆ-گەل، قاراداغ، قوتۇر قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قارا چېكەتكىدىن بەش دانە ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچسە، قورساقتا سۇ چۈشۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. قارا چېكەتكىدىن 12 دانە ئېلىپ باش، پۇت، قوللىرىنى كېسىپ تاشلاپ، ئۈچ گرام، قۇرۇق قېرىن قۇلاق بىلەن ئېزىپ ئىچسە، قورساق سۈيىنى تارقىتىدۇ.

3. قارا چېكەتكىنى كۆيدۈرۈپ، تۇتۇننى بەدەنگە ئالسا، بوۋاسىرغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. قارا چېكەتكىنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى ئېزىپ بەدەنگە چاپسا، سۆگەل، قارا داغ قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ~ 6 دانە.

[زىيانلىق تەسىرى] تېنى ئاجىزلارغا ۋە ھامىلىدار ئاياللارغا بېرىشكە بولمايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سىركەنجىۋىل، تەلۋە ئانار.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن تېپىلىدۇ.

[قوشۇمچە] چېكەتكىنىڭ جۇڭيى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى قۇرۇق، مۆتىدىل، ئازراق زەھەرلىك. يۆتەل، بالىلاردىكى كۆكيۆتەل، دۆلىنىپ كېتىش، قاتما، سۇنۇق جاراھەتلىرى، ئۇششۇك، ئەسۋە سىرتقا تەپمەسلىك قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ، ئەڭ مۇھىمى ئۆپكە سىلى، كەم قانلىق ۋە مەددە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ، ئۆپكە سىلىنى داۋالاش ئۈچۈن چېكەتكىنى تۇتۇپ پۇت ـ قوللىرىنى كېسىپ تاشلاپ ياغ بىلەن قورۇپ، مەلۇم مەزگىل يەپ بېرىش كېرەك. بۇ خىل ئۇسۇلدا تەييارلانغان چېكەتكە تۇغۇتتىن كېيىنكى كەم قانلىق، بالىلارنىڭ مەددە كېسىلىدىن ئورۇقلاپ كېتىش، ئوزۇقلىنىش ناچارلىقتىن ئاجىزلاپ كېتىش ئەھۋاللىرىغا ئوبدان پايدا قىلىدۇ، كونا كىتابلاردا يېزىلىشىچە، قاتما كېسىلىنى چېكەتكە بىلەن داۋالاش مۇمكىن، بۇنىڭ ئۈچۈن شەبنەم چۈشكەندىن كېيىن شاللىق ۋە باشقا ئېتىزلىقلاردىن سېرىق باشلىق چېكەتكىنى تۇتۇپ، خالتىغا سېلىپ قۇرۇتۇلىدۇ (نەملەشمەسلىككە، قۇرت چۈشمەسلىككە دىققەت قىلىش شەرت). ئاندىن كېيىن ئۈنىڭدىن 10 نەچچە داننى ساپال قاچىغا سېلىپ چوغ ئۈستىدە قۇرۇتۇپ ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈش لازىم. بالىلارنىڭ تۇتقاقلىق كېسىلى (دۆلىنىش) نى داۋالاش ئۈچۈن ساپال قاچىدا قۇرۇتۇپ، تالقانلاپ شېكەر قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە، ياخشى پايدا قىلىدۇ. قۇرۇتۇلغان چېكەتكىنى سوقۇپ كۈنجۈت يېغى بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چاپسا، ئۇششۇك يارىسىغا پايدا قىلىدۇ، قىزىلدىكى قورساق كۆپۈش ۋە باشقا ئارامسىزلىقلاردا ئالتە دانە

چېكەتكىنى قاينىتىپ سۈيى ئىچكۈزۈلسە، تېز ئارام بېرىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى: قورۇپ پىشۇرۇلغىنىنى تالقانلاپ تاماقتا سىلىپ ئىستېمال قىلسا بولىدۇ، مىقداردا چەكلەنمەيدۇ، لېكىن مۇۋاپىق ئىستېمال قىلىش كېرەك. چېكەتكە ئۆپكە سىلى بىلەن ئاغرىغانلارغا ۋە ئاجىزلاپ كەتكەن ئادەمگە ياخشى ئوبدان ئوزۇقلۇق.

ھەببى قەلقەل

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى]

[ئىنگلىزچە نامى]

[تونۇش]

بۇ قەلقەل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ھەببى قەلقەلنىڭ مېۋىسى بولۇپ، كىچىكرەك نوقۇت چوڭلۇقىدا، شەكلى يۇمىلاق، بىر تەرىپى ئاق، بىر تەرىپى قارا رەڭدە، تەمى بىر ئاز تاتلىق، پۇرىقى سۇس (36. 15 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى سەمرىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىق، سۈت ۋە مەنىي كەملىك، بەدەن ئاجىزلىق.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 10 گرام ھەببى قەلقەلنى سوقۇپ 500 مىللىلىتىر سۈت بىلەن بىرگە ئىستېمال قىلسا، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بەدەننى سەمرىتىدۇ.

2. ھەببى قەلقەل، بادام مېغىزى، چىلغوزا مېغىزى قاتارلىق دورىلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ تالقانلاپ يېسە، سۈت ـ مەنىي كۆپەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، ئارپىبەديان.

[ئورۇنباسارى] ھەببى زەلەم.

[چىقىش ئورنى] ئىران ۋە ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر.

چەشمى خۇرۇس

(相思豆 xiang si dou)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Abri Precatorii

[ئىنگلىزچە نامى] Coralhead plant Seed

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى يۆگەشمە پىلەكلىك ئۆسۈملۈك چەچمى خۇرۇسنىڭ مېۋىسى بولۇپ، پىشقاندا يىغىۋېلىنىپ، قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن ئىلىۋېلىنغان ئۇرۇقىدىن ئىبارەت، «ئەينىددىك» ياكى «چەچمى خۇرۇس» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى قىزىل، كۆپ قىسمى ئاق رەڭدە بولۇپ، خورازنىڭ كۆزىگە ئوخشايدۇ، تەمى قېرىق بولۇپ، پۇرىقى پۇرچاققا ئوخشايدۇ، تولۇق يېتىلگەنلىرى ياخشى ھېسابلىنىدۇ (16.36 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقى ئابرىن تامىلىق ئەيىنددىك ئالكولوئىد (abrine)، ئابرالىن (abraline)، ھىپاپورىن (Hypaphorine)، مېتىل ئېستىر، پرېكاتورىن (Precatorine)، خولىن (choline)، ترىگونېللىن (Trigonellinc) ۋە كۆپ خىل ئامىنو كىسلاتاسى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئەيىنددىك زەھەرلىك ئاقسىلى (abrine) نىڭ تەسىرى، خۇسۇسىيىتى ئابدىمىلىك زەھەرلىك ئاقسىلى (Ricin) بىلەن ئوخشايدۇ.

بۇ ئۆسۈملۈك مەنبەلىك زەھەرلىك ئاقسىلغا تەۋە ھۆجەيرە زەھىرى بولۇپ، بۇنىڭدىن زەھەرلىنىش ئالامەتلىرى ئابدىمىلىك زەھەرلىك ئاقسىلى بىلەن ئوخشاش، تېمپېراتۇرا ئاۋۋال ئۆرلەپ، كېيىن تۆۋەنلەپ كېتىدۇ. سۈيدۈكتە ئاقسىل كۆرۈنۈش، RBC كاللەكلىشىش،

قان ئېرىپ كېتىش، توقۇلما ھۆجەيرىلەر ئۆلۈش، شىرلىك پەردىدە چېكىتسىمان قاناش، لىمفا تۈگۈنلىرى چوڭىيىش، تال چوڭىيىپ كېتىش يۈز بېرىدۇ. بۇ زەھەرلىك ئاقسىلنىڭ ئاتقا نىسبەتەن زەھىرى كۈچلۈك، ئۈرۈقنىڭ كىسلاتالىق ئېرىتمىسى ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىسى، چوڭ ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىسى، بەزى كېسەل پەيدا قىلغۇچى تېرە زەمبۇرۇغلىرىنىڭ ئۆسۈشىنى توسىدۇ. ئۇنىڭ سۇدا ئېرىيدىغان ئاقسىل قىسمى راكقا قارشى تۇرىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قوزغىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تەڭشەش، ئىششىق تارقىتىش، تېرىنى قىزارتىش، كۆرۈش كۈچىنى ئاشۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، ھەر خىل ئىششىقلار، ھۆل تەمرەتكە، گۆرەن بەز ياللۇغى، بەرەس، بەھەق، داغ، كۆرۈش كۈچى ئاجىزلاش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چەچمى خۇرۇس 3 گرام، سۇرمە 10 گرام، ئىپاردىن 0.5 گرام ئېلىپ، ئايرىم - ئايرىم سالايە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

2. بادام مېغىزى، شاقاقۇل، سۆئلەپ بەش گرام، ئەيىنددىكتىن ئۈچ گرام ئېلىپ، سۇيۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. قىچا 10 گرام، سامساق 7 گرام، سىيادان 10 گرام، ئەيىنددىك 3 گرام، زەيتۇن يېغىدىن 15 گرامدىن ئېلىپ، مەلھەم تەييارلاپ، يەرلىك ئورۇنغا ئاڭسا، بەرەس، بەھەقلەرگە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تەرەنجىبىن، كۆك يۇمغاقسۇت.

[ئورۇنباسارى] بۇنىڭ قىزىلى بىلەن ئېقى بىر - بىرىگە ئورۇنباسار بولالايدۇ.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەلھەمى ئەيىنددىك.

شاقاقۇل مىسرى
(欧玉竹 ou yu zhu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Polygonati of ficinali

[ئىنگلىزچە نامى] Drug Solomonseal

[تونۇش]

بۇ گۈلساماق ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 30 ~ 60 سانتىمېتىر ئۆسىدىغان، كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك شاقاقۇل بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىز سىمان غولى «شاقاقۇل مىسرى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىز غولى توغرىسىغا ئۆسىدۇ، سۇس سارغۇچ ئاق رەڭلىك، گۆشلۈك، غولى تىك، بىر تال، سىلىق، تۇكسىمان، قىرلىق كېلىدۇ، ئازراق پۇرىقى بار، تەمى سەل تاتلىق، شىلىمشىق، چاپلاشقاق، ئۇزۇنلۇقى 5 ~ 15 سانتىمېتىر ئەتراپىدا، توملۇقى كىچىك بارماقچىلىك، بوغۇملۇق يىلتىزدىن ئىبارەت (36 .17 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يىلتىزسىمان غولىدا كونۋاللامارىن (Convallamarin)، كونۋال-لارىن (Convallarin) قاتارلىق يۈرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى گلۇكوزىد بار. يەنە كامفىرول (Kaepferol) گلۇكوزىدى، ۋىتامىن A قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] كونۋاللارمارىننىڭ روشەن ھالدىكى يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش تەسىرى بار، شىلىمشىق ماددا تۇتقانلىقى ئۈچۈن بۇ كاناي ياللۇغىغا ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بەدەننى، باھنى ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ مەنىي كۆپەيتىش ۋە قويالتىش، سۈت كۆپەي-تىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تازىلاش، نېرۋىنى قۇۋۋەت-لەش، ئاشقازان ۋە بۆرەكنى قىزىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، مەنىي بالدۇر يورۇپ كېتىش، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، ئاشقازان ۋە

بۆرەك سوۋۇپ كېتىش، سۈت ئازلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. شاقاقۇل مىسىرىنى ھەسەل بىلەن مۇراببا قىلىپ ئىشلەتسە، نېرۋا ۋە بارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، بولۇپمۇ باھنى قۇۋۋەتلەپ، مەنىينى كۆپەيتىدۇ.

2. بەش گرام شاقاقۇل سۇپۇپىنى سۈت بىلەن ئىستېمال قىلسا، سۈت كۆپەيتىدۇ، چىلاپ ئىستېمال قىلسا، دىئابېت كېسىلىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇزۇن مۇددەت ئىشلىتىپ بەرسە، چىرايىنى گۈزەللەشتۈرىدۇ.

3. شاقاقۇل، پىستە مېغىزى 10 گرامدىن، پىندۇق مېغىزى 30 گرام، نارجىل مېغىزى يەتتە گرام، تۇخۇم سېرىقى ئۈچ دانە، قائىدە بويىچە سوقۇپ تۇخۇم سېرىقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يېسە، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىدۇ، بۆرەك ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] بوزىدان، ھەببى سەنۇبەر.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمال رايونلىرىدىن، ئوتتۇرا ئاسىيا، ئىران ۋە مىسىر قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر، جاۋارش ئەنبەر.

يىڭنە بېلىق

(海龙 hai long)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Syngnathus

[ئىنگلىزچە نامى] Pipefish

[تونۇش]

بۇ يىڭنە بېلىق ئائىلىسىدىكى ھايۋان يىڭنە بېلىقنىڭ پۈتۈن تېنىدىن ئىبارەت (36.

18 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] خولېستېرىن، خولېستېنونلارنى تۇتىدۇ. مايدا ئېرىشچان قىسمىدا ئەركىن ماي كىسلاتالىرىدىن جويۇز كىسلاتاسى، پالمىتىك كىسلاتاسى ۋە ستېئارىك كىسلاتالار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. هايۋاناتلارنىڭ تەندىن ئايرىلغان بالىياتقۇسىنى قوزغىتىش، قىسقىرىش كۈچىنى ئاشۇرۇش، چاشقاننىڭ سپېرمىسىنى كۆپەيتىش ۋە سپېرمىنىڭ ئەي بولۇش نىسبىتىنى ئاشۇرۇش تەسىرى بار.

2. چاشقاننىڭ تۆش بېزىنىڭ ئېغىرلىقىنى ئاشۇرۇپ، ئاق قان ھۈجەيرىسىنى كۆپەيتىدۇ.

3. ئادەمنىڭ بالىياتقۇ بوينى ھۈجەيرە غولى، ئۆپكە راكى ۋە تۆز ئۈچەي راك ھۈجەيرىلىرىگە قارىتا ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، بۆرەك ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ئۆسمە ھۈجەيرىسىنى تورمۇزلاش، ئىششىق ياندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىنسىي ئاجىزلىق، بۆرەك ۋە جىگەر ئاجىزلىقى، ھەر خىل ئۆسمە، ھەرخىل ئىششىق، قان سوۋۇپ كېتىش، ماغدۇرسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

يىگنە بېلىقنى چايان بىلەن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سۇيۇپ تەييارلاپ، قىزىق چاي بىلەن ئىچىپ بەرسە، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئۆسمە ھۈجەيرىسىنى تورمۇزلايدۇ، ئەرقى بەدىيان بىلەن ئىستېمال قىلسا، ئىششىق ياندۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 9~5 گىرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ھامىلدار ئاياللار ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سۈت.

[ئورۇنباسارى] سەقەنقۇر.

[چىقىش ئورنى] دېڭىز بويى رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇيۇقى چايان.

ساز اڭ[1]
(地龙 di long)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە هۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

قان تازىلاش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق قايتۇرۇش، قىزىتما چۈشۈرۈش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش، قان بېسىمنى چۈشۈرۈش.

تۆمۈر كېپىكى[2]
(铁落 tie luo)

[تەبىئىتى] ئىككىنچىدە دەرىجىدە ئىسسىق، ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قان كۆپەيتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، هۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ھەيز تەڭشەش، ئۈچەي ۋە سۈيدۈك يولىدىكى يىرىڭلىق چاقىلارنى يوقىتىش، سۈيدۈك تۇتۇش، بۆرەك ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش.

سۇڭپىياز[3]
(洋葱 yang cong)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە هۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى] قان تازىلاش، قاننى سۇيۇلدۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، باھنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، يېمەكلىكلەرگە تەم پەيدا قىلىش، جاراسىملارنى ئۆلتۈرۈش، قان بېسىمنى چۈشۈرۈش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش.

---

① تەپسىلاتى 5 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 6 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 7 ـ بابقا قاراڭ

ئاپتاپپەرەس ئۇرۇقى[①]

(向日葵子 xiàng rì kuí zǐ)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى] قاننى سۇيۇلدۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، سۈت كۆپەيتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، تولغاقنى توختىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش تەسىرى بار.

قوغۇن ئۇرۇقى[②]

(甜瓜子 tian gua zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، سۈيدۈك ھەيدەش، تاش پارچىلاش، بۆرەك، دوۋساق ۋە ئۈچەينى تازىلاش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، بەلغەم بوشىتىش، مەنىي كۆپەيتىش، باھنى ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلەش، تېرىنى پاقىرتىش، يۆتەل پەسەيتىش.

كۇدە[③]

(韭菜 jiu cai)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىچنى يۇمشىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 7 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 14 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 15 ـ بابقا قاراڭ

كېلەر①
(蛤蚧 ge jie)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يەل ھەيدەش، ئۆپكە- كانايىنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، تىنچلاندۇرۇش، زىققىنى پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش.

كەندىر ئۇرۇقى②
(火麻仁 huɔ ma huang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

مەست قىلىش، تىنچلاندۇرۇش، تۇتۇش (قابىزلىق)، ئاغرىق پەسەيتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، كۆڭۈلنى خۇش قىلىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي تۇتۇش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، خۇشال قىلىش.

لوبان③
(安息香 an xi xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۆپكە، كانايىنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 23 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 31 ـ بابقا قاراڭ

كۈندۈر①
(乳香 ru xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلىتىنى ۋە ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، پارقىرىتىش، قان توختىتىش.

ئادەمگىياھ②
(人参 ren shen)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، مېڭە، باھنى قۇۋۋەتلەش؛ قان كۆپەيتىش، خىلىت ھاسىل قىلىش، تىنچلاندۇرۇش، زېھنى قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، تال ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش؛ ئارتۇق ھۆللۈك-نى قۇرۇتۇش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش.

كەپتەر گۆشى③
(鸽子 ge zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، باھنى، بەدەننى قۇۋۋەتلەش؛ ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىق ياندۇرۇش، پەي - مۇسكۇللارنى چىڭىتىش؛ ساپ قان پەيدا قىلىش، زەھەر قايتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، يارىلارنى ئېغىز ئالدۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 24 - بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 27 - بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 27 - بابقا قاراڭ

ئەنبەر[①]

(龙涎杏 long xian xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، تەبىئىي هارارەتنى ساقلاش، پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، زېھىننى ئۆتكۈرلەشتۈرۈش.

قۇندۇز قەھرى[②]

(海狸象 hai li xiang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك، باھ ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سپازم بوشىتىش، قۇرۇتۇش، قىزىتىش، پەيلەرنى چىڭىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھەيز ۋە سۈيدۈكنى راۋان قىلىش.

ئىپار[③]

(麝香 she xiang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆڭۈلنى خۇشال قىلىش، رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، تەبىئىي هارارەتنى كۈچەيتىش، ئىچكى ۋە تاشقى سەزگۈ قۇۋۋەتلەرنى قوزغىتىش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سپازما قايتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

---

① تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ

قۇشقاچ مېڭىسى①

(麻雀脑 ma que nao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بەدەننى قىزىتىش، سەمرىتىش، باھنى قوزغاش، مەنىينى كۆپەيتىش، ئىچى سۇرۇشنى توختىتىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش.

نارمىشكى②

(铁力木 tie li mu)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۇرەكنى قۇۋۋەتلەش، ئىچنى توختىتىش، كۆڭۈلنى خۇشال قىلىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، نېرۋىنى تىنچلاندۇرۇش، مادىلارنى تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

خولىنجان③

(高良姜 gao liang jiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، باھ، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ يەل تارقىتىش، بەدەننى قىزىتىش، ئىششىق تارقىتىش، يۇمشىتىش، ئېغىزنى خۇش پۇراق قىلىش، بەدەندىكى زىيادە ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش.

---

① تەپسىلاتى 28 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 29 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

سىسالىيۇس①

(臭阿魏子 chou a wei zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ھامىلە چۈشۈرۈش، بەلغەم بوشىتىش.

پىياز②

(葱白 cong bai)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاشقازان، ئۈچەي، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ ئىششىق تارقىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، بەلغەم بوشىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

سۆئىلەب مىسرى③

(欧白及 ou bai ji)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ، پەي، يۈرەك، مېڭە ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ساپ قان پەيدا قىلىش.

---

① تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 32 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

جەرەن[①]
(黄羊 huang yang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ، مېگە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ ھەيز توختىتىش، چاچ چىقىرىش، زەھەر قايتۇرۇش.

تۈلكە[②]
(狐狸 hu li)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قوزغاش، ئاغرىق توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، قۇلاق ئېغىرلىقىنى يوقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش.

توشقانزەدىكى[③]
(肉苁蓉 rou cong rong)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەكنى قىزىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، بۆرەك ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، قان ئايلىنىشنى ياخشىلاش، ئۈچەيگە ھۆللۈك يەتكۈزۈپ، چوڭ تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

بۇغا قېنى[①]

(鹿血 lu xue)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، قان تولۇقلاش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش.

ھەلىيۇن ئۇرۇقى[②]

(石刁伯子 shi diao bo zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ، يۈرەك ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھا ئاچماق، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش.

تۇخۇم سېرىقى[③]

鸡子黄 ji zi huang

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش؛ ئوزۇقلۇق ھەم قان تولۇقلاش، يەل تارقىتىش، ئاغرىق توختىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ھەزىمنى ياخشىلاش.

---

① تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

ئاقىرقەرھا[①]

(除虫菊根 chu chong ju gen)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، دوۋساق، تېرە، بۆرەك، ئومۇمىي بەدەن ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ توسالغۇلارنى ئېچىش، مېڭىنى تازىلاش، بەلغەم بوشىتىش، قىزىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئەسەبلەرنى قۇۋۋەتلەش.

بەسباسە[②]

(肉豆蔻衣 rou dou kou yi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، مېڭە، ئاشقازان، جىگەر ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، قىزىتىش، يەڭگىل دەرىجىدە يەل ھەيدەش، تۇتۇش قۇۋۋىتىنى كۈچەيتىش.

ئاق بەھمەن[③]

(失车菊 shi che ju)

[تەبىئىتى] ئېقى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، قىزىلى 3 ـ دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، دوۋساق ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ سەمرىتىش، سېرىقلىقنى يوقىتىش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، مەنىي كۆپەيتىش.

---

① تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

زەپەر[1]

(西红花 xi hong hua)

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، يۈرەكنى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، ھېس-تۈيغۇنى كۈچەيتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىدىن بولغان قويۇق ئوفۇنەتنى يوقىتىش، خىلتلارنى بۇزۇلۇشتىن ساقلاش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، سۈيدۈكنىڭ كۆپ كېلىشىنى تىزگىنلەش، تۇتۇش قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇش، باھ، جىگەر ۋە باشقا ئىچكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، نەپەسلىنىشنى ياخشىلاش، بۆرەك ۋە دوۋساقنى تازىلاش، مۇرەككەپ دورىلارنىڭ قۇۋۋىتىنى يۈرەككە ۋە باشقا ئەزالارغا يەتكۈزۈش.

يۇمران بۇغا مۈڭگۈزى[2]

(鹿茸 lu rong)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، باھنى، بۆرەك ۋە ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، باھ قۇۋۋەتلەش، مەنىي تۇتۇش، جاراھەتنى پۈتتۈرۈش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، ئىشتىھانى ياخشىلاش، سۈيدۈك ھەيدەش، پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، ئىششىقنى ياندۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

سەۋزە ئۇرۇقى[3]

(胡萝卜子 hu luo bu zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

---

① تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيتى]

باھ، بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەش؛ سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تاش پارچىلاش ۋە چۈشۈرۈش.

پىندۇق[①]

(欧榛 ou zhen)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، مېڭە ۋە نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى سەمرىتىش، پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش.

چىلغوزا[②]

(松子仁 song zi ren)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەمنى سۈرۈپ چىقىرىش، بەدەننى قىزىتىش.

تۇدەرى[③]

(独行菜子 du xing cai zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي ۋە سۈت كۆپەيتىش، سەمرىتىش، ئوزۇقلۇق تولۇقلاش.

---

① تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

پىستە مېغىزى[①]

(阿月浑子 a yue hui zi)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك، باھ، بۆرەك ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش؛ توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى سەمرىتىش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش.

ھەببەتۇلخۇزرا[②]

(笃耨香子 du nou xiang zi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش، بەدەننى ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، تاش پارچىلاش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، يەل تارقىتىش، تېرىنى پارقىرىتىش، ئاۋازنى ساپلاشتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

ھەببى زەلەم[③]

(铁荸界 tie bi jie)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق. ئارتۇق ھۆللۈكى بار.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، باھنى قوزغاش، مەنىي پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، بۆرەك ۋە جىگەرنى كۈچلەندۈرۈش.

---

① تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ

ھەببى رىشاد[1]
(家独行菜 jia du xing cai)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، قان پەيدا قىلىش، ئىشتىھانى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، ماددىلارنى تارقىتىش، تېرىنى قىزارتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تېرىنى پارقىرىتىش.

چىگىت مېغىزى[2]
(棉花子 mian hua zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مەنىي ۋە سۈت پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، باھ ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، پارقىرىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش.

يىلپىز سۆڭىكى[3]
(豹骨 bao gu)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سوغۇق يەلنى تارقىتىش، پەي، مۇسكۇللارنى كۈچلەندۈرۈش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش.

---

① تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 38 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

ھىلڭ[1]

(阿魏 A wei)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، پەي - نېرۋىنى، بالىياتقۇ، تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تېرىنى پارقىرىتىش، ماددىلارني تارقىتىش، يۇمشىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەمنى تەڭشەش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈك ھەيزنى راۋان قىلىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

چۈمۈلە[2]

(蚂蚁 ma yi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، يەل تارقىتىش، ئۆششۈك ياندۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، قاننى قىزىتىش، زەھەر قايتۇرۇش.

كۈچۈلا[3]

(马钱子 ma qian zi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

---

① تەپسىلاتى 41 - بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 41 - بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 41 - بابقا قاراڭ

پەينى قۇۋۋەتلەش ۋە پەي بىلەن گۆشلەرنى چىڭىتىش، مەنىي تۇتۇش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، ئاغرىق توختىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى ۋە يۈرەكنى قوزغىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

نەرگىس گۈلى ئۇرۇقى[①]

(水仙子 shui xain zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قوزغاش، تېرىدىكى داغلارنى چۇشۇرۇش، تېرىگە رەڭ پەيدا قىلىش.

ئەفتىمۇن ئۇرۇقى[②]

(菟丝子 tu si zi)

[تەبىئىتى] ئۇچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي سەۋدا خىلىتىنى پىشۇرۇش ۋە سۇرۇش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ماددىلارنى تارقىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش.

زۇلۇك[③]

(水蛭 shui zhi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

قان تازىلاش، باھنى قۇۋۋەتلەش، يەل تارقىتىش، ھەيزنى راۋان قىلىش، سۈيدۈك ھەيدەش، يىرىڭ تازىلاش.

---

① تەپسىلاتى 44 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 3 ـ باب 3 § غا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 5 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇز يەتتىنچى باب بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەش، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمداننىڭ ماددا ئالمىشىش خىزمىتىنى ياخشىلاپ، مىزاجىنى تەڭشەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلار ئومۇملاشتۇرۇپ بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەردىن بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدان خىزمىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدان ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىك ئالامەتلىرى (ئاق خۇن كۆپ كېلىش، ھەيز راۋان بولماسلىق، ھامىلدار بولماسلىق، بالىياتقۇ قاناش، باش ئاغرىش، كۆز قاراڭغۇلىشىش، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمداندىكى تۈرلۈك ئۆسمىلەر، بالىياتقۇ ياللۇغى، تۇخۇمدان ياللۇغى، پۇت ـ قول ئىسسىماسلىق، بەل ئاغرىش، بويىدىن ئاجراش، قان ئازلىق، جىنسىي ئاجىزلىق، نېرۋا ئاجىزلىق، جۇنۇن، مالىخۇلىيا ...) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرگە قارىتا ۋاقتىدا داۋالاش ئېلىپ بارمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدان ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىدىغان ئورۇنلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. بۇ دورىلار بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، تەبىئەتنى كۈچەيتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، قان كۆپەيتىش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئۆسمىگە قارشى تۇرۇش، ئاق خۇننى توختىتىش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار ئومۇملاشتۇرۇپ، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: باشاق مۇڭگۇزى، دىپساكۇس، لېپەكگۈل، نارگۈل ئۇرۇقى، تىرېمولىت تېشى، بالا ھەمراھى.

موزا، مورمەككى، كۆپىكى دەريا، كات ھىندى، ھىڭ، جويۇز، قارا پارپا.

باشاق مۇڭگۈزى
(麦角 mai jiao)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Ergota
[ئىنگلىزچە نامى] Ergot
[تونۇش]
بۇ بىر خىل پارازىت زەمبۇرۇغ بولۇپ، ناھايىتى قاتتىق، شەكلى مۇڭگۈزسىمان كېلىدۇ، رەڭگى قارا، بۇ خىل زەمبۇرۇغ ئارپا، بۇغداي، قىياق، قومۇش قاتارلىق باشاقلىقلار ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈكلەرنىڭ باشاقلىرىدا پارازىت بولۇپ ياشايدۇ، مۇشۇ زەمبۇرۇغ تېبابەتتە «باشاق مۇڭگۈز» نامى بىلەن دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (37.1 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] كۆپ خىل بىئولوگىيىلىك ئىشقارلاردىن يەنى D ـ ئىرگومېترىنىن، (d−ergomeftrinene) ، ئوگوسىن (ergosine) ، ئىرگوكورنىن (ergocornine) ، ئاكتىلكولىن (acteylcholine) قاتارلىقلاردىن تەركىپ تاپقان.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] بالىياتقۇ مۇسكۇلىنى قورۇش، قان بېسىمنى تۆۋەنلىتىش، ھەزىمنى كۈچەيتىش، ئاغرىق توختىتىش قاتارلىق تەسىرى بار.
[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمداننى قۇۋۋەتلەش، بالىياتقۇنى قىسقارتىش، قان توختىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
تۇغۇتتىن كېيىنكى بالىياتقۇ قاناش، باشنىڭ بىر تەرىپى ئاغرىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. ئانارگۈلى، ئەنجبار، خۇنسىياۋشان يەتتە گرامدىن، باشاق مۇڭگۈزى 5 گرام قاتارلىقلارنى سوقۇپ سۈيۈپ ياساپ ئىچىپ بەرسە، بالىياتقۇدىن كەلگەن قاننى توختىتىدۇ، بالىياتقۇنى چىڭىتىدۇ.

2. ئەپيۇن 0.01 گرام، بەزرۇلبەنجى 2 گرام، بالدىرغان 2 گرام، رىگىماھى 3 گرام، باشاق مۆڭگۈزىدىن 6 گرام ئېلىپ سۇيۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، باش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ھامىلىدار ئاياللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] خۇنسىياۋشان.

[ئورۇنباسارى] بۇغا مۈڭگۈزى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىن ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇيۇقى باشاق مۆڭگۈزى.

دىپساكۇس

(川续断 chuan xu duan)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Dipsaci Asperoidis

[ئىنگلىزچە نامى] Asper—like Teasel Root

[تونۇش]

بۇ كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك دىپساكۇس بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى «دىپساكۇس» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (2.37 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ترىپتىن سوپۇنلۇق گلۇكوزىدى، ئورسولىك كىسلاتاسى (ursolic acid)، β ـ سىترستېرول، ئۇرسول ئالدېھىد (ursol aldehyde)، كاروتىن گلۇكوزىدى، قەنت ۋە ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ماي ۋە سىنىك، كالتسىي قاتارلىق ئېلېمېنتلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] بالىياتقۇ مۇسكۇلىنى قورۇش، ئىممۇنىتېتنى كۈچەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئوكسىدلىنىشقا قارشى تۇرۇش قاتارلىق رولى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى، جىگەر ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ پەي ۋە سۆڭەكلەرنى كۈچلەن-

دۇرۇش، قان توختىتىپ، ھامىلىنى تىنچلاندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بالىياتقۇ، جىگەر ۋە بۆرەك ئاجىزلىقى، بەل سىرقىراپ ئاغرىش، ماغدۇرسىزلىنىش، بوغۇملار قايرىلىپ كېتىش، يىپىق سۇنۇق، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، ھامىلە تۇرماسلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 300 مىللىلىتىر قاينىتىلغان ئانار سۈيىگە 5 گرام رەۋەن بىلەن 10 گرام دېپسا- كۇسنى سوقۇپ ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بەرسە، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. شاقاقۇل، دېپساكوس، ئاقىرقەرھالارنى سوقۇپ سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمداننى، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. رېگىماھى 5 گرام، سۆئلەپ، شاقاقۇل 7 گرامدىن، كۇندۇر 5 گرام، دىسپاكوس 10 گرام، بۇلارنى سوقۇپ سۇپۇپ قىلىپ بەرسە، ئاق خۇننى ئازايتىدۇ، پۇت - قول ماغدۇرسىزلىنىشقا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 12 ~ 20 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يۇمغاقسۇت.

[ئورۇنباسارى] ئاق بەھمەن.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ئوتتۇرا جۇڭگو، شەرقىي شىمال ۋە سىچۇەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

لېپەكگۈل

(牛膝 niu xi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Achyranthis Bidentatae

[ئىنگلىزچە نامى] Comon Achyranthes

[تونۇش]

بۇ تاجىگۈل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك لېپەكگۈلنىڭ يىلتى-

نزى بولۇپ، «لېپەكگۈل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (3.37 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] لېپەكگۈل يىلتىزى، تىرىمتىرپېن، سوپۇنلۇق گلۇكوزىدى، پولىساخاردى، β ـ ستوستېرول، بىئولوگىيىلىك ئىشقار ۋە 12 خىل ئامىنو كىسلاتاسىدىن تەركىب تالقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تۇخۇمدان ھەرىكىتىنى كۈچەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئاغرىق توختىتىش، ھۈجەيرىلەرنىڭ بۆلۈنۈشىنى تېزلىتىش، قېرىشنى كېچىكتۈرۈش، ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇش، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى ۋە چىدامچانلىقىنى ئاشۇرۇش، راكقا قارشى تۇرۇش، قاندىكى قەنت مىقدارىنى، ماي مىقدارىنى تۆۋەنلىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش قاتارلىق تەسىرگە ئىگە.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمداننى، جىگەر ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ قاننى جانلاندۇرۇش، ئۇيۇپ قالغان قاننى تارقىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بالىياتقۇ، جىگەر ۋە بۆرەك ئاجىزلىقى، بەل ـ پۇت ئاغرىقى، بەدەن ئاجىزلىقى، بالا ھەمراھى چۈشمەسلىك، ھەر خىل ئىششىق، قان ئۇيۇپ قېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. لېپەكگۈل، بۇۋانە، چۇچۇكبۇيا، قاقىر تۇمشۇق ۋە داڭگۈيلارنىڭ ھەر بىرىدىن 12 گرامدىن ئېلىپ، قارا شېكەر، ئاق شېكەر ۋە ناۋاتلارنىڭ ھەر بىرىدىن 250 گرامدىن قوشۇپ، ھەر قېتىمدا 5 ~ 10 مىللىلىتىر، ھەر كۈنى ئىككى قېتىم ئىچىپ بەرسە، بالىياتقۇ، تۇخۇمدان ۋە قۇۋۋەتلەيدۇ، بەل ـ پۇت ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

2. لېپەكگۈل 12 گرام، سېرىق يۆگەيدىن 20 گرام ئېلىپ، قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، بالىياتقۇ، تۇخۇمدان ۋە جىنسىي ئەزا ئاجىزلىقى؛ بەل ـ پۇت ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. لېپەكگۈل 12 گرام، داڭگۈي 24 گرام، شاپتۇل مېغىزىدىن 12 گرام ئېلىپ كۈندە ئىككى قېتىم ئىچىپ بەرسە، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

4. بالا ھەمرىيى چۈشمىگەندە لېپەكگۈل 12 گرام، داڭگۈي 10 گرام، چوەنچۇڭ 12 گرام، خام يېكەن سېرىقى 12 گرام، مودەن يىلتىزى پوستى 12 گرام، قورۇلغان زەنجىۋىل

4 گرام. ھەممىسىنى قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، بالا ھەمرىيى چۈشمىگەنگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 7~12 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كاسىنە.

[ئورۇنباسارى] سېرىق يۈگەي.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى مۇدەركۇمەس.

نارگۈل ئۇرۇقى

(蛇床子 she chuang zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Cnidii

[ئىنگلىزچە نامى] Common Cnidium Fruit

[تونۇش]

كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك، نارگۈل-نىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت (37.4 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] نارگۈل ئۇرۇقى تەركىبىدە ئۇچۇچان ماي بار، مايىنىڭ تەركىبى-دە isovaleric acid borneo camphorester ، camphorene ، Laevo pinene لار بولىدۇ، يەنە coumarins ، osthole قاتارلىق تەركىبلەر بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. جىنسىي يول تامچە قۇرتىنى ئۆلتۈرۈش تەسىرىگە ئىگە.

2. تالاسىمان يۇزەكى تېرە زەمبۇرۇغىنى تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە، تارقىلىشچان زۇكام ۋىرۇسىغا قارىتا روشەن تورمۇزلاش تەسىرى بار.

3. جىنسىي ھورمونلارغا ئوخشاش تەسىرگە ئىگە بولۇپ، چاشقاننىڭ ھېسسىيات

قوزغىلىش ۋاقتىنى ئۇزارتىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بالىياتقۇ، تۇخۇمدان ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۇ-رۇش، يەل ھەيدەش، قىچىشىشنى پەسەيتىش، قۇرت ئۆلتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىنسىي ئاجىزلىق، ئۇرۇقدانىنىڭ تەرلەپ قىچىشىشى، بالىياتقۇنىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولغان تۇغماسلىق، قىچىشقاق، ھۆل تەمرەتكە، قوتۇر قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. نارگۆل ئۇرۇقىدىن 50 گرامنى قايىنىتىپ ھورلانسا ياكى پۇتۇن بەدەننى يۇيۇپ بەرسە، جىنسىي ئاجىزلىققا، بالىياتقۇنىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولغان تۇغماسلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. 10 گرام نارگۆل ئۇرۇقىنى، مۇۋاپىق مىقداردىكى گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ، زىمات تەييارلاپ، قىچىشقاق ھەم ھۆل تەمرەتكىلەرگە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3～10 گرام، سىرتتىن مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قارىئۆرۈك.

[ئورۇنباسارى] سۆئلەپ.

[چىقىش ئورنى] نەم جايلاردا ئۆسىدۇ، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تىرېمولىت تېشى

(阳起石 yang qishi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Tremolitum

[ئىنگلىزچە نامى] Tremolite Asbestos

[تونۇش]

سىلىكات تۇزلىرى تۇرىدىكى ترېمولىت تېشى ياكى ترېمولىت تاش پاختىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، كۆپىنچە لاۋا جىنسلىق ماددىلار بىلەن ھاك تېشى ئۇچراشقان بەلۋاغلاردا شەكىللىنىدۇ (5.37 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] French chalinoplasty، calcium silicate ۋە ئاز مىقداردا تۆمۈر، ئالىيۇمىن، خروم قاتارلىق ئانئورگانىك تۇزلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قان تەركىبىدىكى مىنېرال ماددىلارنى كۆپەيتىدۇ، جىنسىي قۇۋۋەتنى قوزغىتىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

بالىياتقۇ، تۇخۇمدان، جىگەر ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ بالىياتقۇنى قىزىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر ۋە بۆرەك ئاجىزلىقى؛ جىنسىي ئاجىزلىق، بالىياتقۇنىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولغان تۇغماسلىق، ھەيز كۆپ كېلىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ترېمولىت تېشى ئۈچ گرام، جاراھەت تېشى ئالتە گرام، گۈلنار 10 گرام، كەھرىۋا 10 گرامدىن ئېلىپ، سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، ھەيز كۆپ كېلىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ترېمولىت تېشى تۆت گرام، رەۋەن 10 گرام، ئىزخىر 10 گرام، جوز بەش گرام، ئەفسەنتىندىن 10 گرامدىن ئېلىپ، قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. ترېمولىت تېشى تۆت گرام، ئاقىرقەرھا 10 گرام، سۆئلەپ مىسرى 10 گرام، شاقاقۇل 10 گرام؛ سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، بۆرەك ئاجىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۇزۇن ۋاقىت ئىشلىتىلسە دوۋساققا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان، ئۇغرىتىكەن.

[ئورۇنباسارى] جاراھەت تېشى.

[چىقىش ئورنى] شەنشى، خېبېي، شىنجاڭنىڭ ئالتاي تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇپۇپى سەنگى جاراھەت.

بالا ھەمراھى
(紫河车 zi he che)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Placenta Hominis ·

[ئىنگلىزچە نامى] Human Placenta

[تونۇش]

بۇ ساغلام بولغان ھامىلدار ئايال يەڭگىگەندىن كېيىنكى بالا ھەمراھىنى يىغىپ، پەي پەردىلىرىنى تازىلىۋېتىپ، قومۇش چوتكا بىلەن كىندىك بېغىش چۆرىسىدىكى قان تومۇرلارنى ئۈزۈپ تاشلاپ، سۇغا چىلاپ قېنى توگەپ، سۇ سۈزۈلگەنگە قەدەر پاكىز يۇيۇپ، ئاندىن قايناپ تۇرغان قازانغا سېلىپ لەيلەپ كۆپۈپ چىققۇچە قاينىتىپ، پىشقاندىن كېيىن ئۇنى سارغايغۇچە ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ (37.6 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبى بىر قەدەر مۇرەككەپ بولۇپ، ئاساسلىقى كۆپ خىل ئانتىتېلا (Antibody)، ئىنتېرفېرون (Interferon)، گونا دوتروپىن (gonadotrophin)، سۈت كۆپەيتكۈچى ھورمون، فوسفاتلىق ماي، تالاسمان ئاقسىل ئىنزىمى، ستروئىدلىق ئېنزىملار لىزوزىم (Lysozyme)، كالتسىي، فوسفور، تۆمۈر قاتارلىق 15 خىل ئېلېمېنت-تىن تۈزۈلگەن.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇش، جىددىيلىكنى پەسەي-تىش، ئاستا خاراكتېرلىك كاناي شاخچىلىرى ياللۇغىنى داۋالاش رولى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بالىياتقۇ، تۇخۇمدان ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش؛ قان ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بەدەن ئاجىزلىقى، نېرۋا ئاجىزلىقى، قان ئازلىق، ئۆپكە تۇبېركۇليوزى، سوزۇلما خاراكتېرلىك كاناي ياللۇغى، يۇقۇملۇق زۇكام، جىگەر ياللۇغى، كۆپ ئېھتىلام بولۇش،

ئاق خۇن كۆپ كېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىلىدىغان ئۇسۇلى]

1. يەرمەدىكى 50 گرام، ئاق بەھمەن 30 گرام، بالا ھەمراھى 12 گرام قاتارلىقلارنى سوقۇپ، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، كۆمىلاچ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئومۇمىي بەدەننى، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. يەرمەدىكى 30 گرام، توشقانزەدىكى 30 گرام، بۇغا مۈڭگۈزى 30 گرام، بالا ھەمراھى 12 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ ھەسەل بىلەن كۆمىلاچ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، ئاق خۇن كۆپ كېلىش قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4～12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] نېرۋىغا زىيان قىلىدۇ.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى بەھمەن.

موزا[①]

(没食子 mo shi zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئېغىز بوشلۇقىدىكى يارىلارنى پۈتتۈرۈش، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، قورۇش، قۇرۇتۇش، تۇتۇش، قان توختىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، تېرىنى ئوزۇقلاندۇرۇش.

مۇرمەككى[②]

(没药 mo yao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

① تەپسىلاتى 40 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 40 ـ بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيىتى]

ئىغىز بوشلۇقىدىكى جاراھەت ۋە يارىلارنى پۈتتۈرۈش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئىچنى قاتۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يەل تارقىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، مېڭىنى تازىلاش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋان قىلىش.

كۆپىكى دەريا①

(海螵蛸 hai piao xiao)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، كۆڭۈل ئېلىشىشنى پەسەيتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، قان توختىتىش، جاراھەت قۇرۇتۇش، كۆز ياشاڭغىراشنى ئازايتىش، يىرىڭلىق زەخىمنى پۈتتۈرۈش، تراخوما دانىچىلىرىنى يوقىتىش، ئاق خۇننى توختىتىش.

كات ھىندى②

(儿茶 er cha)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تۇتۇش، قان تازىلاش، قان توختىتىش، چىش مىلىكلىرىنى چىڭىتىش، قۇرۇتۇش، مەددە قۇرتنى ئۆلتۈرۈش.

ھىڭ③

(阿魏 A wei)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

---

① تەپسىلاتى 40 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 40 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، پەي ـ نېرۋىنى، بالىياتقۇ، تۇخۇمداننى قۇۋۋەتلەش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، تېرىنى پارقىرىتىش، ماددىلارنى تارقىتىش، يۇمشىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەمنى تەڭشەش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈك ھەيزنى راۋان قىلىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

جويۇز①

(肉豆蔻 rou dou kou)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، بۆرەك، ئاشقازان، جىگەر ۋە باھنى، بالىياتقۇ، تۇخۇمداننى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، يەڭگىل دەرىجىدە تۇتۇش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، تەبىئىي ھارارەتنى ساقلاش، تاماق سىڭدۈرۈش، جىگەر، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى ۋە سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىش، مەست قىلىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش.

قارا پارپا②

(飞燕草 fei yan cao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى، «تەبىئەت» نى، بالىياتقۇنى، تۇخۇمداننى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش ۋە تىنچلاندۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، يۈرەك، جىگەر ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قىزىتما پەسەيتىش، سۈيدۈك ھەيدەپ، تاشلارنى پارچىلاپ چىقىرىش.

① تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

ئوتتۇز سەككىزىنچى باب سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتكۈچى دورىلار

سۈت ۋە مەنى ئىشلەش بەزلىرىنى قۇۋۋەتلەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ سۈت ۋە مەنى كۆپەيتكۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەردىن، سۈت ۋە مەنى ئىشلەپچىقارغۇچى ئەزالاردا ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا سۈت كەملىك، مەنى ئازلىق، باھ ئاجىزلىق، ئورۇقلاش، نېرۋا ئاجىزلىق، ئومۇمى بەدەن ئاجىزلىق، ھەيز راۋان بولماسلىق، مەنى قويۇلۇش، ھامىلدار بولماسلىقتەك تۈرلۈك كېسەللىك ئالامەتلىرى كۆرۈلىدۇ. ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا، يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. سۈت ۋە مەنى كۆپەيتكۈچى دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا، مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. سۈت ۋە مەنى كۆپەيتكۈچى دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار سۈت ۋە مەنى ئىشلەپچىقارغۇچى ئەزالارنى ۋە ئومۇمى بەدەننى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنى ئىشلەپچىقارغۇچى ئەزالارنى ۋە ئومۇمى بەدەننى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تېزلىتىش، سەمرىتىش، ھۆللۈك يەتكۈزۈش، ئۇرۇقنىڭ يېتىلىشىنى تېزلىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، سۈتنى راۋانلاشتۇرۇش، ھەيزنى نورماللاشتۇرۇش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار سۈت ۋە مەنى كۆپەيتكۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: قارىمۇق، چىگىت مېغىزى، ئېشەكقومۇشى، ياۋا كۇنجۇت، قارا كۇنجۇت، ئاق كۇنجۇت، كۆكنار ئۇرۇقى، پىندۇق، چىلغوزا، تۇدەرى، پىستە مېغىزى، ھەببە تۇلخۇزرا، ھەببى زەلەم، ھەببى رىشات، يەر ياڭىقى.

سۆئلەب مىسرى، بىدە ئۇرۇقى، پىياز ئۇرۇقى، ھەلىيۇن ئۇرۇقى، نارجىل، زاغۇن ئۇرۇقى، پەنەرمايە، سىيادان.

قارىمۇق

(王不留行 wang bu liu xing)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen vaccariae segetalis

[ئىنگلىزچە نامى] Cowherb seed

[تونۇش]

بۇ چىنەگۈل ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق ساماغۇچ» ياكى «چۆگۈنگۈل» دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل ئۆسۈملۈك) قارىمۇق بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى «قارىمۇق» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (38.1 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] A ،B ،C ،D دىن ئىبارەت تۆت خىل قارىمۇق گلۇكوزىدى، ئەرەب قەنتى (L—arabinose) ، ياغاچ شېكىرى، گلۇكوزا (Glucose) ، بىئولوگىيىلىك ئىشقار، پۇرچاق پۇراقلىق ماددىسى قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ھامىلىدارلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش؛

2. بالىياتقۇنى قوزغىتىش؛

3. ئۆپكە راكىنى تورمۇزلاش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، سۈت كەلتۈرۈش، ئىششىق ياندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سۈت كەلمەسلىك، سۈت ئاز ياكى سۇيۇق كېلىش؛ سۈت بېزى ياللۇغى، بەل قايرىلىپ كېتىش، ھەيز كەلمەسلىك قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 10 گرام قارىمۇقنى قورۇپ پىشۇرۇپ، سوقۇپ تالقانلاپ، ھەر قېتىمدا ئالتە

گرامدىن، كۈنگە ئىككى قېتىم، قايناق سۇ بىلەن ئىچسە، بەل قايرىلىپ كېتىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. قارىمۇق 20 گرام، زاراڭزا چېچىكى 12 گرام، شاپتۇل مېغىزىنى 10 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ھەيز كەلمەسلىككە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ھامىلىدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

[چىقىش ئورنى] ئاپتونوم رايونىمىز شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

چىگىت مېغىزى

(棉花子 mian hua zi)

[ئەرەبچە نامى] حب القطن

[پارسچە نامى] پنب دانه

[ئوردۇچە نامى] کپاس کابیج، بنوله

[لاتىنچە نامى] Semen Gossypi Hirsuti

[ئىنگلىزچە نامى] Upland Cotton seed

[تونۇش]

بۇ لەيلىگۈل ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ياكى چاتقال كېۋەزنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، «چىگىت مېغىزى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (2.38 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇنىڭ تەركىبىدە نىشاستە، ئىكەر پىروتىن (Rotin)، مىنېرال ماددىلار ۋە ياغ قاتارلىقلار بار. يەنە 91% تالالىق ماددىلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تۆرەلمىنىڭ ئۆسۈشىنى توسىدۇ. شۇڭا چىگىت يېغىنى داۋاملىق ئىستېمال قىلغان ياشلارنىڭ 30% دە بالا كۆرەلمەسلىك يۈز بېرىدۇ، ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىلەرنى كۈچلۈك تورمۇزلايدۇ. بۇنىڭ فىنول ماددىسى A تىپتىكى زۇكام ۋابائى ۋىرۇسىنىڭ كۆپىيىشىنى تورمۇزلىيالايدۇ.

كېۋەز يىلتىزىنىڭ ئادەتتە يۆتەل توختىتىدىغان كۆرۈنەرلىك ئۈنۈمى بار. يەنە چىگىت

مىغىزىدىكى فوسفورنىڭ مىقدارى كۆپ بولغاچقا، سۆڭەكلەرنى مۇستەھكەم قىلىدۇ ھەمدە پۇتۇن ئەزالارنى قۇۋۋەتلەشتە ئەڭ ئەرزان دورىدۇر.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مەنىي ۋە سۈت پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، باھ ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، پارقىرىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆتكۈر ۋە سوزۇلما بۆرەك ياللۇغى، بەدەن ئاجىزلىقى، باھ ئاجىزلىقى، سۈت كەملىك، بالدۇر مەنىي يۇرۇپ كېتىش، بەلغەمدىن بولغان يۆتەل قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چىگىت مىغىزىنىڭ شىرنىسىنى چىقىرىپ ياكى بۇنىڭدا ئاتلا ئاش ئېتىپ، سۆك لەب، ئاق بەھمەن قاتارلىقلار بىلەن قوشۇپ دورا ياساپ ئىستېمال قىلسا، بەدەننى سەمرىتىدۇ، باھنى كۈچەيتىدۇ، سۈت ۋە مەنىي پەيدا قىلىدۇ.

2. چىگىت مىغىزىنى سۈدا ئېزىپ، شىرنىسىنى چىقىرىپ، ھەر تۆت سائەتتە بىر قېتىم ئىچكۈزۈپ بەرسە، بۆرەك كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

3. 25 گرام چىگىت مىغىزىنى سۈدا ئېزىپ ياكى پىشۇرۇلغان سۈتتە ئېزىپ شېكەر بىلەن ئىستېمال قىلسا، بەدەننى سەمرىتىدۇ، سۈت پەيدا قىلىدۇ.

4. چىگىت مىغىزى، يۇمغاقسۈت ۋە ئاق خەشخاشنى قوشۇپ ئېزىپ، ئۇنىڭ سۈيۈپىغا تەڭ مىقداردا شېكەر قوشۇپ كۈندە ئۈنى سۈت بىلەن ئىستېمال قىلسا، بەدەندىكى ئاجىزلىقلارنى تۈگىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] زاراڭزا ئۇرۇقى، كۈنجۈت.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ كۆپلىگەن جايلىرىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر، ھالۋايى بىيزە.

ئېشەكقومۇشى
(鸦葱 ya cong)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Scorzonerae Sinensis

[ئىنگلىزچە نامى] Chinese Serpentroot

[تونۇش]

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئېشەكقومۇشى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «ئېشەكقومۇشى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] كاۋچۇك، قەنت، خولىن قاتارلىق تەركىبلەر بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۇت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، هارارەت پەسەيتىش، زەهەرنى تارقىتىش، سۇتنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سۆزنەك، غەلۋىرەك، چاقا، سۇت يېتىشمەسلىك قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۆزنەك، غەلۋىرەك، چاقىلاردا ئېشەكقومۇشىدىن 12 ~ 20 گرام ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە هەم هۆل يىلتىزىنى ئېزىپ سىرتتىن تاڭسا، سۆزنەك، غەلۋىرەككە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئېشەكقومۇشىدىن 35 گرام، قارامۇقتىن 32 گرام، نەغەزگۈلى يىلتىزىدىن 35 گرام ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، هەر كۈنى بىر قېتىمدىن ئۈدا ئۈچ كۈن ئىچسە، سۇت كەملىككە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئابنوس كېپىكى 7 گرام، ئېشەكقومۇشى 10 گرام، سەرسىبىل 10 گرام، چۆپچىن 10 گرام، كەتىرا هىندى 3 گرام، قاينىتىپ، سەينەك، غەلۋىرەك، چاقىلارنى سىرتتىن يۇيۇپ بەرسە پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 35 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇق مىزاجلىقلارنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] زەنجىۋىل
[ئورۇنباسارى] شېكەر قومۇشى.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئېشەك قومۇشى قاينىتىلمىسى.

ياۋا كۈنجۈت

(野芝麻 ye zhi ma)

[ئەرەبچە نامى] سمسم اصفر
[پارسچە نامى] کنجد اصفر
[ئوردۇچە نامى] تل پیلا
[لاتىنچە نامى] Herba seu Flos Lamii Albi
[ئىنگلىزچە نامى] white Deadnettle Herbor Flower
[تونۇش]

بۇ كالپۇكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ياۋا كۈنجۈت بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «ياۋا كۈنجۈت» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ غولى، تۆت قىرلىق يىرىك تۈكلۈك، يوپۇرمىقى يۈرەكسىمان تۇخۇم شەكىللىك، ئۇرۇقى ئۈچبۇرجەكلىك، قاتتىق كېلىدۇ (38.4 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يوپۇرمىقىنىڭ تەركىبىدە شىلىمشىق ماددا، تاننىن، ئۇچۇچان ماي، ۋىتامىن C، كاروتىن، ساپونىن قاتارلىقلار؛ گۈلىنىڭ تەركىبىدە فلاۋون گلۇكوزىدى، خولىن (Choline)، شىلىمشىق ماددا، ئۇچۇچان ماي، ساپونىن، ۋىتامىن C، ھىستامىن (Histamine)، تىرامىن (Tyramine) قاتارلىقلار بار، پۈتۈن تۈپىنىڭ تەركىبىدە يەنە ستاھىدرىن (Stachydrine) بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ياۋا كۈنجۈت ئۆسۈملۈكىدىن ئېلىنغان ماددا قىزىل قان تومۇر ۋە بالىياتقۇنى قىسقارتىدۇ، شۇڭا بالىياتقۇ قاناشنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، بۇ ئۆسۈملۈكتە كۈچلۈك قان ئېرىتكۈچى تەسىرگە ئىگە ساپونىن بار، لېكىن گۈلىنىڭ تەركىبىدە يوق، ياۋا كۈنجۈتتىن ئاجرىتىپ ئېلىنغان فلاۋون تەركىبى كوكايىن پەيدا قىلغان

قوزغىلىشنى تورمۇزلايدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، بۆرەك ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل پەسەيتىش، قان توختىتىش، ئۆپكىنى تازىلاش، قىزىتما ياندۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قۇرۇق يۆتەلدىن بولغان قان تۈكۈرۈش، بالىياتقۇ بوينى ياللۇغى، ئاق خۇن كېسەللىكى، ھەيز كەلمەسلىك، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيزنىڭ ئالدى ـ كەينىدە قورساق ئاغرىش، زەھەرلىنىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ياۋا كۈنجۈتتىن 15 ~ 30 گىرام، بۇغا ئوتىدىن 15 گىرام ئېلىپ قايىنتىپ ئىچسە، يۆتەلنى توختىتىدۇ.

2. ياۋا كۈنجۈتتىن 15 گىرام ئېلىپ قايىنتىپ كۈندە ئىككى قېتىم ئىچسە، بالىياتقۇ بوينى ياللۇغى ۋە سۈيدۈك تۇتۇلۇشلارغا پايدا قىلىدۇ. [ئىشلىتىش مىقدارى] قايناتمىسىدىن 15 مىللىلىتىرغىچە، ئۆزىدىن مۇۋاپىق مىقداردا.

[زىيانلىق تەسىرى] باشنى قايدۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى.

[ئورۇنباسارى] كۈنجۈت

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىن كۆپ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] كۈنجۈت تالقىنى.

قارا كۈنجۈت

(黑芝麻 hei zhi ma)

[ئەرەبچە نامى] سمسم اسود

[پارسچە نامى] كنجد سياه

[ئوردۇچە نامى] تل سياه

[لاتىنچە نامى] Semen Sesami Nigrum

[ئىنگلىزچە نامى] Oriental Sesami Nigrum

[تونۇش]

بۇ زىغىر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك قارا كۈنجۈتنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، شەكلى ياپىلاق، تۇخۇمسىمان شەكىللىك، بىر ئۇچى يۇمىلاق، يەنە بىر ئۇچى ئۇچلۇق، رەڭگى قارا، پۈرىقى ئاجىز، تەمى سۇس، چاينىسا مەززىلىك تەمنى بېرىدۇ. 9 ـ، 8 ـ ئايلاردا مېۋىسى سارغۇچ قارا رەڭگە كىرگەندە يىغىۋېلىپ قۇرۇتۇپ ئۇرۇقىنى ئېلىۋېلىپ، يەنە قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ (38.5 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە 60 پىرسەنت ماي بولۇپ، ئاساسلىق تەركىبى ماي كىسلاتاسى، خاسىڭ كىسلاتاسى، سېسامىن (Sesamin)، سېسامولىن (Sesamolin)، سېسامول (Sesamol)، ۋىتامىن E، ئۇندىن باشقا يەنە ياپراق كىسلاتاسى، نىكوتىن كىسلاتاسى، ئاقسىل ۋە كۆپ مىقداردا كالتسىي بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، ئىششىقنى تارقىتىش، چاچنى ئۇزۇقلاندۇرۇش، بەدەننى سەمرىتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ياندۇر ئاغرىش، سۈت ۋە مەنىي كەملىك، بالىياتقۇ ياللۇغى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى قارا كۈنجۈتنى ئېزىپ چاچقا چاپسا، چاچنى ئوزۇقلاندۇرىدۇ، چاچنىڭ قارىلىقىنى ساقلايدۇ ۋە ئاق چاچلارنى قارايتىدۇ.

2. قارا كۈنجۈت ۋە تاتلىق بادام مېغىزىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ سۈيۈپ تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، بەدەننى سەمرىتىدۇ، سۈت ۋە مەنىي پەيدا قىلىدۇ، شۇنداقلا باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. كۈنجۈت بىلەن زىغىردىن 10 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ، سۈزۈپ كىندىك ئاستىغا زىمات قىلسا، بالىياتقۇ ئىششىقىنى ياندۇرىدۇ. سۈيىنى نوقۇت بىلەن بىرگە يېسە، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ ۋە بالا چۈشۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 9~12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ئاچچىقسۇ، ھەسەل، شېكەر.
[ئورۇنباسارى] زىغىر.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايوندىن چىقىدۇ.
[ئىشلىتىش دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر، كۈنجۈت مېيى.

ئاق كۈنجۈت

(白芝麻 bai zhi ma)

[ئەرەبچە نامى] سمسم ابيض
[پارسچە نامى] كنجد سفيد
[ئوردۇچە نامى] تل سفيد
[لاتىنچە نامى] Semen Sesami
[ئىنگلىزچە نامى] Oriental Sesami
[تونۇش]

بۇ زىغىر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك كۈنجۈتنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، شەكلى ياپىلاق تۇخۇمسىمان يۇمىلاق شەكىللىك، بىر ئۇچى يۇمىلاق، يەنە بىر ئۇچى ئۇچلۇق، رەڭگى ئاق، تەمى مەززىلىك، پۇرىقى سۇس، مايلىقراق كېلىدۇ، 8 ـ، 9 ـ ئايلاردا مېۋىسى ساغۇچ قارا رەڭگە كىرگەندە يىغىۋېلىپ، قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ (38. 6 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە ئاز مىقداردا سۇ ماددىسى، 52.75 پىرسەنت ماي، 22.69 پىرسەنت ئاقسىل، يىرىك تالا، قەنت تۈرىدىكىلەر، كۈل ماددىسى قاتارلىق تەركىبلەر بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]

بەدەننى سەمرىتىش، سۈت ۋە مەنىي پەيدا قىلىش، بوۋاسىر قېنىنى توختىتىش، ھەيز ماڭدۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئورۇقلۇق، جىنسىي ئاجىزلىق، بوۋاسىر، ھەيز توسۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 10 گرام ئاق كۆنجۈتنى سوقۇپ سۆپۈپ تەييارلاپ، شېكەر قوشۇپ ياكى خەشخاش قوشۇپ ئىستېمال قىلسا، بەدەننى سەمرىتىدۇ، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، سۈت، مەنىينى كۆپەيتىدۇ.

2. 6 گرام ئاق كۆنجۈت بىلەن بىر گرام ياڭاق مېغىزىنى يۇمشاق سوقۇپ، ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلسا، بوۋاسىر قېنىنى توختىتىدۇ.

3. مۇۋاپىق مىقداردىكى ئاق كۆنجۈتنى قايىنىتىپ، سۈيىنى نوقۇت بىلەن ئىچسە، ھەيزنى ماڭدۇرىدۇ ۋە بالا چۈشۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1[illegible]9 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، شېكەر.

[ئورۇنباسارى] زىغىر.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر.

كۆكنار ئۇرۇقى
(罂粟子 ying su zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالخشخاش

[پارسچە نامى] تخم خشخاش، تخم کوکنار

[ئوردۇچە نامى] خشخاش کی بیج

[لاتىنچە نامى] papaveris Semen

[ئىنگلىزچە نامى] Opium popy Seed

[تونۇش]

بۇ ئەپيۇنگۈل ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق كۆكنارنىڭ پىشقان غوزا مېۋىسىنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت. قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى ناھايىتى ئۇششاق، شەكلى بۆرەك شەكىللىك رەڭگى ئاق ياكى قارا بولىدۇ، سىرتقى يۈزىدە تورسىمان سىزىقچىلا-

ر بار، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى ئۆتكۈر كېلىدۇ (38.7 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىدا مەلۇم مىقداردا پاپاۋېرىن (Papaverine)، مورفىن (Morphine)، ناركوتىن (Nacotine) قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە هۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، مەست قىلىش، ئۇخلىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، مېڭە، جىگەر، بۆرەك ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلەش؛ ساپ قان پەيدا قىلىش، سەمرىتىش، كۆكرەكنى يۇمشىتىش، مەنىينى تۇتۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مېڭە، جىگەر ۋە بۆرەك ئاجىزلىقى؛ كۆكرەك يىرىكلىكى، مەنىي تۇتالماسلىق، بەدەن ئاجىزلىق، ئىچى سۈرۈش، يۆتەل قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۆكنار ئۇرۇقىدىن بەش گرامنى سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، يۆتەل، ئىچى سۈرۈش ۋە مەنىي تۇتالماسلىق قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ.

2. كۆكنار ئۇرۇقىدىن 10 گرامنى قايىنتىپ شېكەر قوشۇپ ئىچسە، كۆكرەك ۋە ئۆپكىنىڭ يىرىكلىكىنى يوقىتىدۇ، مېڭىنى كۈچەيتىدۇ، جىگەر ۋە بۆرەكنىڭ ئاجىزلىقىنى يوقىتىدۇ.

3. كۆكنار ئۇرۇقىدىن سەككىز گرام، ئۇستۇقۇددۇس، گاۋزىبان، لاچىندانە هەر بىرى 10 گرامدىن، هەسەل 200 گرام. قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، مېڭە ۋە ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1∼2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باھنى ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] هەسەل، بادام مېغىزى.

[ئورۇنباسارى] تاتلىق بادام يېغى، ئوسۇڭ ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] هىندىستان، ئىران، تۈركىيە، بۇلغارىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] هەببى شەقىقە، لوئوقى سەرپىستان، تەيارقى نەزلە، لوئوقى نەزلە، لوبۇبى سەغىر.

پىندۇق
(欧榛 ou zhen)

[ئەرەبچە نامى] جلوز

[پارسچە نامى] پندق

[ئوردۇچە نامى] فندق

[لاتىنچە نامى] Semen Coryli

[ئىنگلىزچە نامى] Siberian Filbert Seed

[تونۇش]

بۇ قېيىن دەرىخى ئائىلىسىدىكى چاتقال، ئورمان ياڭىقى (Corylus avellana) بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ قۇرۇتۇلۇپ شاكىلىدىن ئاجرىتىلغاندىن كېيىنكى مېۋىسى «تاش ياڭىقى» ياكى «پىندۇق» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئېگىزلىكى 3 ~ 5 مېتىر، يۇمران شاخلىرى سارغۇچ جىگەر رەڭلىك، بەز تۈكچىلەر بىلەن قاپلانغان، يوپۇرمىقى يۇمىلاق ياكى تەتۈر تۇخۇم شەكلىدە، ھەرىسىمان چىشلىق، مېۋىسى سۇس سارغۇچ، خورمارەڭ، شاكىلى قاتتىق، تەمى تاتلىق، مېغىزىنىڭ ئازراق پۇرىقى بار (38.8 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېغىزى تەركىبىدە %71—58، ياغ %18.9—14، ئاقسىل %8—3 گىچە كاربون سۇ بىرىكمىلىرى بار، ئۇندىن باشقا يەنە كاروتىن، ليۇئەنسۇ، تۆمۈر، تۇز قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، مېڭە ۋە نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى سەمرىتىش، پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مېڭە ئاجىزلىقى، ئەستە ساقلاش قابىلىيىتى تۆۋەنلەش، جىنسىي ئاجىزلىق، نېرۋا ئاجىزلىقى، ئاشقازان ئاجىزلىقى، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، مەنىي تېز يۇرۇپ كېتىش، يۆتەل، زىققە، پەي، مۇسكۇللار بوشاپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پىندۇق مېغىزىنى چاي ياكى سۈت بىلەن كۈندە مۇۋاپىق مىقدادا يەپ بەرسە، بەدەننى سەمرىتىدۇ، ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ.

2. سۆئىلەپ مىسرى 10 گرام، پىندۇق مېغىزى 20 گرام، چىلغوزا مېغىزى 15 گرام، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، جىنسىي ئاجىزلىقتا شىپا بولىدۇ، مەنىي كۆپەيتىدۇ.

3. پىندۇق مېغىزى 10 گرام، سۆئىلەپ 10 گرام، نارجىل 10 گرام، ئاقىرقەرھا 7 گرام، شاقاقۇل 10 گرام، تۇخۇم سېرىقىدىن 3 دانىدىن ئېلىپ سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

4. سەرپىستان، بادام مېغىزى، پىندۇق مېغىزىدىن 15 گرامدىن ئېلىپ سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، نەپەسنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4~12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، قەلەمپۇر.

[ئورۇنباسارى] ياڭاق، چىلغوزا مېغىزى.

[چىقىش ئورنى] جۇڭگو، پاكىستان، ياۋروپا، غەربىي ئاسىيا، رۇسىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر، ھالۋائى بىيزە.

چىلغوزا

(松子仁 song zi ren)

[ئەرەبچە نامى] حب صنوبر

[پارسچە نامى] چلغوزه

[ئوردۇچە نامى] چلغوزه

[لاتىنچە نامى] Semen Pini

[ئىنگلىزچە نامى] Pine Seed

[تونۇش]

بۇ دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخ سەنۇبەر (قارىغاي) ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك مايلىق قارىغاي، جۇڭگو قىزىل قارىغىيى ۋە يۇننەن قارىغايلىرىنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى، مېۋىسى ئۇيغۇر تىبابىتىدە «چىلغوزا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى قىزغۇچ قوڭۇر، ئىچىدىن ئاق رەڭلىك مېغىزى چىقىدۇ. مېغىزىنىڭ نېپىز بىر قەۋەت پوستى بار، تەمى تاتلىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (38.9 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېغىزىنىڭ تەركىبىدە 73.9% ياغلىق ماي بولۇپ، ماينىڭ ئاساسىي تەركىبى ئولېىن (Oleune)، لىنولېئىن (linoleine)، پالماتىن (palmatin) قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. يەنە ئاقسىل، كۆل ماددىلىرىمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] بۇ ئۇزۇقلاندۇرغۇچى ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلىگۈچى دورا بولۇپ، سوغۇق يەل، خىلىتلارنى ھەيدەيدۇ، تېرىنى سىلىقلاشتۇرىدۇ، بەلغەم بوشىتىپ، نەپەسنى راۋان قىلىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى ۋە ئۆپكىنى قۇۋۋەتلەش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، يۆتەل پەسەيتىش، بەلغەمنى سۈرۈپ چىقىرىش، بەدەننى قىزىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ۋە بەدەن ئاجىزلىقى، بەل ئاغرىقى، يۆتەل، زىققە، دەم سىقىش، كاناي ياللۇغى، ئاۋاز پۇتۇپ قېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بادام مېغىزى 20 گرام، چىلغوزا مېغىزى 30 گرام، زۇپا 15 گرام، بېھى ئۇرۇقى 10 گرام، پىرسىياۋشان 20 گرام، قەنت 30 گرام، قائىدە بويىچە لوئوق تەييارلاپ، بىر كۈندە ئۈچ ۋاخ 10 گرامدىن ئىچسە، كاناي ياللۇغى، يۆتەل، بەلغەم چىقماسلىق، دەم سىقىش قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

2. چىلغوزا مېغىزى 30 گرام، ئاقىرقەرھا 10 گرام، كاۋاۋچىن 10 گرام، سۆئلەپ 20 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ، بىر كۈندە ئىككى ۋاخ 3 گرامدىن بېرىلسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3 . چىلغوزا مېغىزى بىلەن شېكەرنى بىرلەشتۈرۈپ، سوقۇپ ئىچسە، ئاۋازنى ياخشىلايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 7 ~ 8 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆزۈندا سىڭىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇم بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] بادام مېغىزى، پىستە مېغىزى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەرقايسى ئۆلكىلىرىدىن ھەمدە ئافغانىستان، ياپونىيە قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوئوقى چىلغوزا، لوئوقى سەرپىستان، لوئوقى بادام، لوئوقى خەشخاش.

تۇدەرى

(独行菜子 du xing cai zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرا لحم

[پارسچە نامى] تودری

[ئوردۇچە نامى] تودری

[لاتىنچە نامى] Semen apetalum Willd

[ئىنگلىزچە نامى] Virginia pepperweed Seed

[تونۇش]

بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تۇدەرىنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، «تۇدەرى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى ئاق، قىزىل، سېرىق رەڭلەردە بولىدۇ، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (38 . 10 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] تۇدەرىنىڭ تەركىبىدە ياغلىق ماي، ئاقسىل، قەنت تۈرلىرى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تودەرىنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقىنىڭ ئىسپىرت بىلەن ئېلىنغان جەۋھىرى يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي ۋە سۈت كۆپەيتىش، سەمرىتىش، ئورۇقلۇق تولۇقلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بۆرەك ۋە باھ ئاجىزلىقى، مەنىي تېز يۇرۇپ كېتىش، بۆرەك ۋە بەدەن ئورۇقلاش، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، ئاياللاردىكى سۈت كەملىك قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چىلغوزا، پىستە مېغىزى 15 گرامدىن، كۇنجۇت، تۇدەرىنى 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە سوقۇپ، كۈندە 2 ۋاخ ئىچىپ بەرسە سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىدۇ.

2. ياڭاق مېغىزى، چىلغوزا مېغىزى، تۇدەرى 10 گرامدىن، ئاق بەھمەن، قىزىل بەھمەن، ئاقىرقەرھالارنە 6 گرامدىن، قائىدە بويىچە سۇپۇپ قىلىپ بەرسە ياكى تۇخۇم سېرىقى بىلەن ئىچىپ بەرسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. شاقاقۇل، تۇدەرى، سۆئلەپ 10 گرامدىن؛ كۇنجۇتتىن 7 گرام ئېلىپ، سۇپۇپ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بۆرەك ۋە بەدەننى سەمرىتىش.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10~15 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] دارچىن، بەديان، لاچىندانە.

[ئورۇنباسارى] ئاق بەھمەن.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدىن ھەم ئامېرىكا، ئىران قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر، مەجۇنى سۆئلەپ، مۇقەۋۋىي باھ.

پىستە مېغىزى

(阿月浑子 a yue hui zi)

[ئەرەبچە نامى] فستق

[پارسچە نامى] پسته

[ئوردۇچە نامى] پسته

[لاتىنچە نامى] Semen pistaciae Verae

[ئىنگلىزچە نامى] Common pistache seed

[تونۇش]

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسىدىكى بىر خىل چاتقال ئۆسۈملۈك پىستىنىڭ مېغىزىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ باغنىڭ ۋە تاغنىڭ دەپ ئىككى خىل بولىدۇ، دورا ئۈچۈن «پىستە مېغىزى» نامىدا باغنىڭكى ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى تۇخۇم شەكىللىك، سەل ياپىلاق، رەڭگى ئاقىا مايىل سارغۇچ رەڭدە، مېغىزى كۆككە مايىل بىنەپشە رەڭدە، تەمى تاتلىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (38 . 11 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېغىزىدا ئاقسىل، مايلىق ياغلار بار، مېغىزىدىكى مايلىق ياغ 43~65% كە، ئازوت 2%، قەنت تۈرىكىلەر 10% كە، تالالىق ماددا 4% كە، كۈل ماددىسى 3% كە يېتىدۇ، يەنە كاروتىن (Carotin)، ۋىتامىن E، ۋىتامىن C، B_1، B_2، نىكوتىن كىسلاتاسى (Nicotinic Acid) قاتارلىقلار بار. يوپۇرمىقىدا تاننىك كىسلاتاسى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، يۈرەك، باھ، بۆرەك ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش؛ توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بەدەننى سەمرىتىش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مېڭە ۋە يۈرەك ئاجىزلىقى، ئەستە ساقلاش ئىقتىدارى تۆۋەنلەش، ئۇنۇتقاقلىق، بەدەن ئورۇقلاش، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى، بۆرەك ئورۇقلاپ كېتىش، باھ ئاجىزلىقى، مەنىي سۇيۇلۇپ كېتىش، مەنىي تېز يۈرۈپ كېتىش، يۆتەل، زۇكام، دەم سىقىش، ئۇيقۇسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پىستە مېغىزى، بادام مېغىزى، چىلغوزا مېغىزى 10 گرامدىن، ناۋات 60 گرام؛ بۇ دورىلارنىڭ ھەممىسىنى سوقۇپ سۇپۇپ تەييارلاپ، كۈندە ئىككى قېتىم يەپ بەرسە چىش تۆۋىنى چىڭىتىدۇ، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىدۇ، ئېغىزدىكى پىشلاقنى يوق قىلىدۇ، ھېق تۇتۇشنى ۋە ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ، مېڭە، يۈرەك، باھ ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى پىستە مېغىزىنى سۈت بىلەن قوشۇپ ئىچسە، چايان ۋە

زەھەرلىك ھاشارات چاقىقاننىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

3. چىلغوزا مېغىزى 30 گرام، بادام مېغىزى 20 گرام، پىستە مېغىزى 10 گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ، 100 گرام ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، بىر كۈندە ئۈچ ۋاخ 10 مىللىگرامدىن ئىچىپ بەرسە، بەدەن ئاجىزلىقى، بۆرەك ئورۇقلاش، ئۇيقۇسىزلىق قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

4. زىغىر 10 گرام، بادام مېغىزى 10 گرام، قورۇتۇلغان زۇپا 10 گرام، پىستە مېغىزى 20 گرام، قەنت 150 گرام قاتارلىقلاردىن قائىدە بويىچە لوئوق تەييارلاپ، بىر كۈندە ئۈچ ۋاخ 10 گرامدىن ئىچىشكە بېرىلسە، بەلغەم بوشىتىدۇ، دەم سىقىلىش ئۈچۈن شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10∼7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ھەزىمنى بۇزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان، پىننە.

[ئورۇنباسارى] بادام مېغىزى، ياڭاق، ھەببە تۈلخۇزرا.

[چىقىش ئورنى] جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلىرىدا تىكىپ ئۆستۈرۈلىدۇ، ئوتتۇرا ئاسىيا ئەللىرىدىن ھەم سىرتتىن ئىمپورت قىلىنىدۇ.

[پىشىشىق دورا ياسالمىسى] پىستە مېغىزى لوئۇقى، لوبۇبى كەبىر، لوئوقى چىلغوزا.

[قوشۇمچە] پىستىنىڭ تاشقى پوستى.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئىچى سۈرۈش، تولغاق، قۇسۇش، كۆڭۈل ئېلىشىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. پوستىنى سۇدا قاينىتىپ، سۈيىدە ئولتۇرسا، مەقئەت چىقىپ قېلىشقا پايدا قىلىدۇ.

2. پىستە دەرىخىنىڭ پوستى ۋە يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ بەدەننى يۇسا، نەزلىنى توختىتىدۇ.

3. بەش گرام پوستىنى سوقۇپ ئىچسە، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

4. پىستە پوستىنىڭ شىرنىسى بىلەن باشنى يۇسا ۋەسۋەسە ۋە مالىخولىيا كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] يەتتە گرامغىچە.

ھەببەتۇلخۇزرا

(笃耨香子 du nou xiang zi)

[ئەرەبچە نامى] حبة الخضراء
[پارسچە نامى] حبة الخضراء
[ئوردۇچە نامى] بن
[لاتىنچە نامى] Semen pistaciae terebinhit
[ئىنگلىزچە نامى] Terebinthun Resin Seed

[تونۇش]

بۇ يوپۇرمىقى ئۇزۇن، مېۋىسى خۇش پۇراقلىق چوڭ دەرەخ بەتىم بولۇپ، بۇنىڭ ئۇرۇقى «ھەببەتۇلخوزرا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ دەرەخنىڭ ئۇرۇقى سۇماققا ئوخشايدۇ، چاقسا ئىچىدىن مېغىزى چىقىدۇ، مېغىزى يېشىل رەڭلىك، تاتلىق ۋە تەملىك بولۇپ، پىستىگە ئوخشايدۇ، لېكىن پىستىدىن سېپتە ۋە تاتلىق ھەم سەل ياپىلاقراق كېلىدۇ. «تېرېبىنت دەرىخىنىڭ ئۇرۇقى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ (38.12 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجە دە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلنى ئېچىش، بەدەننى ۋە بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، تاش پارچىلاش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، يەل تارقىتىش، تېرىنى پارقىرىتىش، ئاۋازنى ساپلاشتۇرۇش، بەلغەم بوشىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، بەدەن ۋە بۆرەك ئورۇقلاش، مەددە قۇرت، سوغۇق يەل تۇرۇپ قېلىش، يۆتەل، زىققە، سۈيدۈك ۋە ھەيز راۋان بولماسلىق، تېرىدىكى داغ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بەش گرام ھەببەتۇلخۇزرانى بادام ۋە شېكەر بىلەن قوشۇپ ئىچسە، يۆتەل ۋە دېمى سىقىشقا پايدا قىلىدۇ، ھەيز ۋە سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

2. بەش گرام ھەببەتۇلخۇزرانى سىركە بىلەن قوشۇپ ئىچسە، باش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ.

3. ئۈچ گرام ھەببەتۇلخۇزرانى كۆيدۈرۈپ، باشقا سۈركىسە، تەڭگىسىمان چاچ چۈشۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3～5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، بىنەپشە، قىزىلگۈل، سىركەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] ئاچچىق بادام مېغىزى، ياڭاق.

[چىقىش ئورنى] ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

[قوشۇمچە] بەتىم دەرىخىنىڭ يېلىمى «ئىلكۈلبەتىم» دېيىلىدۇ. بۇ يېلىم ئاق، پارقىراق، خۇش پۇراق كېلىدۇ.

ھەببى زەلەم
(铁荸界 tie bi jie)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Cyperus Esculentus

[ئىنگلىزچە نامى] Egyptiannut

[تونۇش]

بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، «ھەببى زەلەم» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۇرۇق نوقۇتتىن چوڭراق، ياپىلاقراق، سىرتقى پوستى قارامتۇل كۆك، ياغلىشاڭغۇ، ئىچى ئاق، تاتلىق، خۇش پۇراق، ياغلىق كېلىدۇ (38.13 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق. ئارتۇق ھۆللۈكى بار.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىينى كۆپەيتىش، باھنى قوزغاش، مەنىي پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمىرىتىش، بۆرەك ۋە جىگەرنى كۈچلەندۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، يۆتەل، سۈيدۈك ئېچىشىپ كېلىش، مەنىي كەملىك، تېرىدىكى قارا داغ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۆئلەپ مىسرى، ھەببى زەلەم، پىندۇق مېغىزى، چىلغوزا مېغىزى 10 گرامدىن، دورىلارنى سوقۇپ سۈيۈپ قىلىپ ئىچسە، باھ ئاجىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

2. مۇۋەببەل سەفىد، ئاقىرقەرھا، ھەببى زەلەم يەتتە گرامدىن، ناۋاتتىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ تۇخۇم سېرىقىغا ئارىلاشتۇرۇپ يېسە، بۆرەك ۋە بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. شۇمشا ئۇرۇقى، ھەببى زەلەم، زۇپا، رۇببى سۇس 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، يۆتەلنى پەسەيتىپ، نەپەسنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6~12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] ھەببەتۇلخوزرا.

[چىقىش ئورنى] مىسىردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇبى كەبىر.

ھەببى رىشاد

(家独行菜 jia du xing cai)

[ئەرەبچە نامى] حب الرشاد.

[پارسچە نامى] ماہجہ

[ئوردۇچە نامى] ہالون

[لاتىنچە نامى] Semen Lepidii Sativi

[ئىنگلىزچە نامى] cultivated pepper weed Seed

[تونۇش]

بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ھالۇن گىياسى بولۇپ، ئۆسۈملۈك پىشقاندا يىغىۋېلىپ، قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى «ھەببى رىشاد» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقى قىزغۇچ بېغىر رەڭلىك، تۇخۇم شەكىللىك، سەل ياپىلاق، تەمى ئاچچىق، سەل پۇراقلىق بولۇپ، شىلىمشىق لوئابى چىقىدۇ (38. 14 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە 58% مايلىق ياغ بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، بۆرەك ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، قان پەيدا قىلىش، ئىشتىھانى ئېچىش، بەلغەم بوشىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، مادددىلارنى تارقىتىش، تېرىنى قىزارتىش،

سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تېرىنى پارقىرىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۆتەل، زىققە، ھەزىمنىڭ ناچارلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، باھ ئاجىزلىقى، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيز توختاپ قېلىش، ئاقكېسەل، سەپكۈن ۋە قارا داغ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى ھەببى رىشادنى يۇمشاق سوقۇپ تالقانلاپ، ئازراق تۇز ۋە تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن قوشۇپ يەپ بەرسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، باھنى كۈچلەندۈرىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى ھەببى رىشادنى ئېزىپ يەرلىك ئورۇنغا تاڭسا، بەرەس، بەھەق، سەپكۈن قاتارلىق تېرە كېسەللىكلىرىگە ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] دوۋساققا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] شېكەر، تەرخەمەك ئۇرۇقى.

[ئورۇنباسارى] قىچا.

[چىقىش ئورنى] ئاساسەن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىلى رايونىدىن كۆپ چىقىدۇ. يەنە ئېلىمىزنىڭ كۆپلىگەن جايلىرىدىن ھەم ياۋروپا ۋە غەربىي ئاسىيا دۆلەتلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۈپۈپى ھەببى رىشاد.

يەر ياڭىقى

(落花生 luo hua sheng)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى] پستە بادام

[ئوردۇچە نامى] مونگ پھلی

[لاتىنچە نامى] Semen Arachis Hypogaeae

[ئىنگلىزچە نامى] Pesnut Seed

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك يەرياڭىقىنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، مېۋىسى ئادەتتە ئېللىپس شەكىللىك، پوستى قېلىن بولۇپ، ئىچىدىن

بىردىن تۆت دانىغىچە ئۇرۇق چىقىدۇ. مېغىزى ئاق رەڭلىك، تاتلىق كېلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈك-نىڭ ئۇرۇقى «يەر ياڭىقى» ياكى «خاسىڭ» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (38.15 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىدا %50~40 ئەتراپىدا مايلىق ياغ، %30~20 كىچە ئازوتلۇق ماددىلار، %21~8 كىچە كراخمال، تالالىق ماددىلار، سۇ، ۋىتامىن قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. قان توختىتىش تەسىرى: يەر ياڭىقى مېغىزىنى يېگەندىن كېيىن، قاناشقا مايىللىق كېسەللىكى بىلەن ئاغرىغان ئاغرىقلاردىكى قاناش ئەھۋالى-نى ياخشىلايدىغانلىقى مەلۇم.

پەقەت A تىپلىق قاناشقا مايىللىق كېسەللىكى بىلەن ئاغرىغۇچىلارغا ئۈنۈمى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى B تىپلىق قاناشقا مايىللىق كېسەللىكى بىلەن ئاغرىغۇچىلارغا تېخىمۇ ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قۇۋۋەتلەش، ئومومى بەدەننى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، مېڭە ۋە ئەسەبلەرنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى قورۇتۇش، ئوزۇقلۇق بولۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىق، ماغدۇرسىزلىق، نېرۋا ئاجىزلىقى، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، مەنىي تېز يۇرۇپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. خاسىڭ 15 گرام، سۆئەلەپ مىسرى، شاقاقۇل 10 گرامدىن؛ بادام مېغىزى، چىلغوزا مېغىزى 15 گرامدىن، قائىدە بويىچە سوقۇپ تالقانلاپ ئىستېمال قىلسا، باھ ۋە بەدەن ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. خاسىڭ 10 گرام، سۇمبۇل ئۈچ گرام، ئىپار بىر گرام، قائىدە بويىچە سوقۇپ ھەسەل ئارىلاشتۇرۇپ، مەجۇن تەييارلاپ ئىچسە، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10 دىن 30 دانىغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازاننى بۇزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، زىرە.

[ئورۇنباسارى] ياڭاق مېغىزى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ، بولۇپمۇ تۇرپاندىن كۆپرەك چىقىدۇ، ئۇندىن باشقا ياۋروپا، شىمالىي ئافرىقا قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

سۆئلەب مىسرى[①]

(欧白及 ou bai ji)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە هۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ، پەي، يۈرەك، مېڭە ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ساپ قان پەيدا قىلىش.

بېدە ئۇرۇقى[②]

(苜蓿子 mu xu zi)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ ئىچنى توختىتىش، مەنىي ۋە سۈت پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

پىياز ئۇرۇقى[③]

(葱子 cong zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، سوغۇق يەللەرنى تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ھەزىمگە ياردەم بېرىش، تېرىگە جۇلا بېرىش، قاننى جانلاندۇرىدۇ.

---

① تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

ھەلىيون ئۇرۇقى[1]
(石刁伯子 shi diao bo zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق، باھ، يۈرەك ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش.

نارجىل[2]
(椰子 ye zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەش؛ بەدەننىڭ تەبىئىي ھارارىتىنى كۆچەيتىش ۋە سەمرىتىش، بەلغەم بوشىتىش، قان توختىتىش، ساپ قان پەيدا قىلىش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، سۈت ۋە مەنىي پەيدا قىلىش.

زاغۇن ئۇرۇقى[3]
(苏子 su zi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بۆرەك، دوۋساق ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، يەرلىك ئورۇننى قىزارتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش.

---

① تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

پەنەرمايە[①]

(初乳 chu ru)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، بۆرەك، باھ، پەي، ئاشقازان ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش؛ سۈت ۋە مەنىي كۆپەيتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، بۇرۇندىن كەلگەن قاننى توختىتىش، ئوزۇقلۇق تولۇقلاش، قاننى قىزىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، زەھەر قايتۇرۇش.

سىيادان[②]

(黑种草子 hei zhong cao zi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قۇۋۋەتلەش، تېرە رەڭ ماددىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئىششىق ياندۇرۇش، يەل تارقىتىش، ھەيز راۋانلاشتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، چاچ يىلتىزىنى چىڭىتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش، سۈت پەيدا قىلىش، سۈيدۈك ھەيدەش، چاچنى قارايتىش، ئاغرىق توختىتىش.

① 36 ـ بابقا قاراڭ تەپسىلاتى
② 43 ـ بابقا قاراڭ تەپسىلاتى

ئوتتۇز توققۇزىنچى باب كۆزنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

كۆزنى قۇۋۋەتلەش، كۆزدىكى ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش، كۆز مىزاجىنى تەڭشەش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، كۆزنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەردىن، كۆزدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە، كۆز ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىكلەر (كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلاش، كۆز ياشاڭغىراش، كۆز بىرىكتۈرگۈچى پەردە ياللۇغى، كۆزگە ئاق چۈشۈش، كۆز بىرىكتۈرگۈچى پەردىلەرگە قان تولۇش، كۆز قاپاقلىرىغا يىرىڭلىق چاقا چىقىش، يېقىننى كۆرەلمەسلىك، يىراقنى كۆرەلمەسلىك، نامازشام قارىغۇسى ...) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. كۆز ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىدىغان دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. كۆز ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىدىغان دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق ياكى قۇرۇق ئىسسىق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، تەبىئەتنى كۈچەيتىش، ياللۇغلىنىشقا قارشى تۇرۇش، كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش تەسىرىنى بېرىدۇ، بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار كۆزنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: سۈرمە، سەرەس، قوي ئۆتى، ھۆپۈپ گۆشى، سېغىزخان، تاجىگۇل ئۇرۇقى، تۇرىيا.

مامىرانچىنى، قىرىقبوغۇم، يانتاق، ئوغرىتىكەن، ئارپىبەدىيان، رۇسۇت، تاشچېچىكى.

سۈرمە

(锑 ti)

[ئەرەبچە نامى] كحل احمد

[پارسچە نامى] سرمه سياه

[ئوردۇچە نامى] سرمه-انجن

[لاتىنچە نامى] Antimony Nigrum

[ئىنگلىزچە نامى] Antimonyium

[تونۇش]

بۇ بىر خىل پارقىراق، ياپىلاق مەدەن جىنسىتىكى تاش بولۇپ، ۋەزنى ئېغىر، پارچىلانغاندا ھەر خىل شەكىلدىكى دانىچىلارغا بۆلىنىپ، ئوخشاش بولمىغان پارقىراق نۇرلۇق شەكىلنى ھاسىل قىلىدۇ. تومۇرلىرى ۋە دۇغلىرى يوق، يات ماددىلار ئارىلاشمىغان، ئېزىلگەندە قارىغا مايىل، ئەزاغا سۈرتكەندە قارا رەڭ چىقمايدىغان بولسا، ساپ سۈرمە ھېسابلىنىدۇ (1.39 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆزنى مۇھاپىزەت قىلىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، تېرىنى پارقىرىتىش، يىرىڭ تازىلاش، ھەرقايسى ئەزادىن كېلىدىغان قانلارنى توختىتىش، جاراھەتلەرنى تازىلاش، ئارتۇق گۆشنى يوقىتىش، يارا جاراھەتنى پۈتتۈرۈش، قاش، كىرپىكنى ئۆستۈرۈش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، باش ئاغرىقنى پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلاش، كۆز ياشاڭغىراش، باش ئاغرىقى، كۆز قىچىشىش، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش (شەقىقە)، ھەر خىل قاناشلار، ئوتتا كۆيگەن كۆيۈك قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 10 گرام سۈرمە بىلەن 0.5 گرام ئىپارنى ئايرىم ـ ئايرىم سالايە قىلىپ، ئارىلاشتۇرۇپ كۆزگە تارتسا، يىراقنى كۆرەلمەسلىك ئۈچۈن شىپا بولىدۇ.

2. رۇسۇت 10 گرام، زەمچە بىر گرام، سۈرمىدىن بىر گرام ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇپ، سۈپۈپ قىلىپ، كۈندە بىر قېتىم كۆزگە تارتسا، تولا ياش ئېقىشنى توختىتىدۇ.

3. سۈرمە، ئاقىرقەرھالارنى سوقۇپ بۇرۇنغا تارتسا، قان توختىتىدۇ. ئاياللار بالىياتقۇغا قويسا، ئادەت توختىتىدۇ.

4. شاپتۇل مېغىزىنى كۆيدۈرۈپ، سۈرمىگە سۈرۈپ قاش، كىرپىك چۈشۈپ كەتكەنلەرگە سىرتتىن چېپىلسا، قاش، كىرپىكنى ئۆستۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] كېسەل ئەھۋالىغا قاراپ سىرتقى تەرەپتىن ئىشلىتىلىدۇ، ئىچكى تەرەپتىن ئىشلىتىلمەيدۇ. 1~10 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆكرەكتىكى ئەزالارغا، ئۆپكىگە ۋە بوغۇملارغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، مەستىكى، ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] كۆيدۈرۈلگەن قارا قوغۇشۇن.

[چىقىش ئورنى] ئىران، مىسىر ۋە باشقا ئەللەردىن ھەم ئېلىمىزنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

[يىششىق دورا ياسالمىسى] كۆھلى سۇرمە.

سەرەس

(合欢皮 he huan pi)

[ئەرەبچە نامى] سلطان الاشجار

[پارسچە نامى] درخت زکریا

[ئوردۇچە نامى] سرس

[لاتىنچە نامى] Cortex Albiziae

[ئىنگلىزچە نامى] Silktree Albizia Bark

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان دەرەخ يىپەك ئاكاتسىيە دەرىخىنىڭ پوستى بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ قوۋزىقى «سەرەس» ئۇرۇقى، «تۇخۇمى سەرەس» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ، ئۇرۇقى ئېللىپس شەكىللىك، رەڭگى قوڭۇر رەڭدە كېلىدۇ (39.2 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] قوۋزىقىدا گلۇكوزىد، تاننىلار بار.

ئۇرۇقى تەركىبىدە ئالبىززىن (Albizzin) بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تىنچلاندۇرۇش، تۇغۇت چەكلەش، ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇش، ئۆسمىگە قارشى تۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، پەي ۋە چىشلارنى چىڭىتىش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىقى، چىش تۈۋى بوشاپ كېتىش، پالەچ، لەقۋا، بوغۇم ئاغرىقى، يىرىڭلىق جاراھەت، قوتۇر ۋە باشقا تېرە كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سەرەسنىڭ يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ سۈيىنى كۆزگە تېمىتسا ياكى سۈيىنى ئىچىپ بەرسە، كۆزنى روشەن قىلىدۇ.

2. سەرەس قوۋزىقىنى قايىنىتىپ سۇيىدە چىشنى چايقىسا، چىش تۇۋىنى چىڭىتىدۇ.

3. سەرەس قوۋزىقىنى چالا سوقۇپ ئىچىدىكى نېپىز قوۋزىقىنى ئېلىۋېتىپ، تۆت كۈن سۇغا چىلاپ قويۇپ، ئاندىن ئۇنىڭدا ئەرەق تارتىپ 21 كۈن ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىستېمال قىلسا، يۇقىرىقى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ، بۇ مەزگىلدە كەكلىك ۋە قۇشقاچ گۆشلىرى يېيىلىدۇ، بۇغداي ۋە گۈرۈچ ئىستېمال قىلىنىدۇ.

4. سەرەس قوۋزىقىنى سوقۇپ قورۇتۇپ، سوقۇپ، سۇپۇپ قىلىپ جاراھەتكە سېپىلسە، جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ ۋە قۇرۇتىدۇ.

5. سەرەسنىڭ ئۇرۇقىدىن ئۈچ گرامغا ئالتە گرام ناۋات قوشۇپ 120 مىللىلىتىر يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن بىر قانچە كۈن ئىچىپ بەرسە، مەنىينى قويالتىدۇ، سۈت قوشماي ئىچسە، بويۇن بەز سىلى (خانازىر) كېسىلىگە پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] قوۋزىقىدىن 5 ~ 7 گرام، ئۇرۇقىدىن 1 ~ 2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاجلىق كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رەۋغىنى ۋەرد.

[ئورۇنباسارى] رۇسۇت.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمالى، خېبېي، خېنەن، خۇبېي قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

قوي ئۆتى

(羊胆 yang dan)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fel Caprae

[ئىنگلىزچە نامى] Goat Gall

[تونۇش]

ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان ھايۋان قوينىڭ ئۆتى بولۇپ، «قوينىڭ ئۆتى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] قوي ئۆتى سۇيۇقلۇقىنىڭ ئاساسلىق تەركىبى ئۆت كىسلاتاسى، ئۆت تۇزى، ئۆت پىگمېنتى، خولېستېرىن، لېتسىتىن، ناترىي كاربونات قاتارلىقلار.

ئۆت كىسلاتاسى ئۆت سۇيۇقلۇقىدا گلۇكول (giycol) ۋە تائۇرىن (Taurine) بىلەن بىللە ھالەتتە تۇرىدۇ، ئۆت سۇيۇقلۇقى ئىشقارلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە. قوي بىلەن ئۆچكىنىڭ ئۆت سۇيۇقلۇقى كىسلاتاسىدا ئۆت سۇيۇقلۇقى ۋە ئوكسىدلانغان ئۆت سۇيۇقلۇقى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش، مەددە قۇرت ئۆلتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆزگە ئاق چۈشۈش، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى تۆۋەنلەش، ھاشاراتلارنىڭ زەھىرى، مەددە قۇرت كېسەللىكى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇرمەككى 10 گرام، سۇرمە 2 گرام، مامىرانچىنى 7 گرام، يۇمشاق سوقۇپ، قوينىڭ ئۆتىگە ئارىلاشتۇرۇپ قاپاقتا چىپىپ بەرسە، كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىدۇ، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى قوي ئۆتىنى سىركە بىلەن قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، مەددە قۇرتنى ئۆلتۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا.

[زىيانلىق تەسىرى] زەھەرسىز.

[ئورۇنباسارى] ئۆچكە ئۆتى.

[چىقىش ئورنى] دۇنيانىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

ھۆپۈپ گۆشى

(鹧鸪肉 zhe gu rou)

[ئەرەبچە نامى] هه

[پارسچە نامى] مرغ سلیمانی

[ئوردۇچە نامى] كھٹ برہئ

[لاتىنچە نامى] Francolinus chinensis

[ئىنگلىزچە نامى] Francolin

[تونۇش]

بۇ بىر خىل ئۇچار جانىۋار بولۇپ، ئۇنىڭ قارا، سېرىق، ئاق چېكىتلىرى بولىدۇ،

بېشىدا تۇكتىن بولغان تاجىسى بار. گۆشى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (39.4 ـ رەسىم).
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، بۆرەك ۋە دوۋساقتا ئۇيۇپ قالغان قاننى يوقىتىش ۋە ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
كۆزگە ئاق چۈشۈش، تولغاق، قۇلۇنجى، باھ ئاجىزلىقى، بەرەس، تەمرەتكە، چاچ ئاقىرىش، ئۇنتۇغاقلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. ھۆپۈپنىڭ گۆشىنى سىرىقچېچەك بىلەن قوشۇپ ئوبدان پىشۇرۇپ يېسە، ئۈچەيلەردىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ.
2. ھۆپۈپنىڭ مېڭىسىنى كۇنجۇت يېغى بىلەن قوشۇپ بۇرۇنغا تېمىتسا، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتىنى ئاشۇرىدۇ.
3. ھۆپۈپنىڭ قېنىنى قۇرۇتۇپ، سەۋسەن يېغىغا ياكى يېڭى كۇنجۇت يېغىغا قوشۇپ چاپسا چاچنى قارايتىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
[زىيانلىق تەسىرى] بۇ قۇش قاتتىق سېسىق پۇرايدىغان بولغاچقا، سېسىقلىق پەيدا قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ئەنبەر.
[ئورۇنباسارى] ئۈلار گۆشى.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئەرقى مائۇل لەھمى.

سېغىزخان
(喜鹊 xi que)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Pica pica Sericae
[ئىنگلىزچە نامى] Magpie
[تونۇش]

بۇ قاغىدىن كىچىكرەك، كۆرۈنۈشى چىرايلىق ئالىماچ رەڭدىكى مەشھۇر ئۇچار قۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ گۆشى، ئۆتى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (39.5 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] گۆشى بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، ئۆتى ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، كۆزدىكى پەردىلەرنى يوقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىق، كۆزگە پەردە چۈشۈش، كۆزگە يىرىڭلىق چاقا پەيدا بولۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سۇرمە 10 گرام، ئىپار 0.5 گرام، سېغىزخان ئۆتىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ بىرلەشتۇرۇپ، سوقۇپ كۆزگە سۇرمە قىلىپ تارتسا، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

2. سەفداپ كاشغەر 3 گرام، مەرۋايىت 5 گرام، ئىپار 0.5 گرام، مامرانچىنى 10 گرام، سېغىزخان ئۆتىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ، كۆزگە تارتسا، كۆز جاراھىتى، كۆزدىكى يىرىڭلىق جاراھەت قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ، گۆشىنى يېيىش توغرا كەلسە، ئايال كىشى يېيىشكە بولمايدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىچى تەرەپتىن ئىستېمال قىلسا، تەستە ھەزىم بولىدۇ، تۇغماسلىق، جىنسىي ئاجىزلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئىچكى تەرەپتىن ئىستېمال قىلىش مۇۋاپىق ئەمەس.

[تۈزەتكۈچىسى] بەدىيان، زىرە، ئاقىرقەرھا.

[ئورۇنباسارى] ھۆپۈپ.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

تاجىگۇل ئۇرۇقى

(鸡冠花子 ji guan hua zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Celosiae Cristatae

[ئىنگلىزچە نامى] Cockscomb Seed
[تونۇش]
قامچىگۈل ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تاجىگۈلنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت. شەكلى يۇمىلاق، سىرتقى يۈزى سىلىق، رەڭگى قارا، نىپىز ھەم چۇرۇك، تەمى سۇس، پۇراقسىز كېلىدۇ (39.6 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] كۆپ مىقداردا مايلىق ياغ بار.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تاجىگۈلنىڭ فارماكولوگىيىلىك تەسىرى بىلەن ئوخشاش.
[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، قان توختىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، تولغاقنى توختىتىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
جىگەر توسۇلۇش، تولغاق، ھەيز كەلمەسلىك، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، بەل ئاغرىقى، كۆز بىرىكتۈرگۈچى پەردىسىنىڭ ئۆتكۈر ياللۇغى، كۆز قارىچۇقىنىڭ كىچىكلەپ كېتىشى، بالىياتقۇنىڭ پاتالىيەتچان قانىشى، قان سىيىش، ئۈچەي ياللۇغى، بۇرۇن قاناش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. تاجىگۈل ئۇرۇقى، زاراڭزا چېچىكى، ئاغىچە 10 گرامدىن، دورىلارنى قائىدە بويىچە قاينىتىپ، مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ.
2. تاجىگۈل ئۇرۇقى 10 گرام، تاباشىر، ئەنجىبار يەتتە گرامدىن، قائىدە بويىچە سوقۇپ سۇپۇپ قىلىپ ئىستېمال قىلسا، بۇرۇن قاناش ۋە بالىياتقۇنىڭ پاتالىيەتچان قانىشىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.
3. تاجىگۈل ئۇرۇقى، بەدىيان 10 گرامدىن، قائىدە بويىچە قاينىتىپ، سۈيىدە كۆزنى يۇيۇپ بەرسە، كۆز بىرىكتۈرگۈچى پەردە ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ～ 12 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇقجان كىشىلەردە باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، رەيھان ئۇرۇقى.
[ئورۇنباسارى] تاجىگۈل.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە يېرىدە تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

تۇتىيا

(土提亚 tu tiya)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Coppersucphate

[ئىنگلىزچە نامى] Zinc

[تونۇش]

بۇ مىس بىلەن گۈگۈرتنىڭ تېرابىنى ئېرىتىپ ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلانغان بىر خىل كۆك، ئاق، سېرىققا مايىل، تۈگمە شەكىللىك مەدەن بولۇپ، ۋەزنى ئېغىر، پۇراقسىز، بىمەززە تەملىك كېلىدۇ (7.39 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] سىنك (Zn).

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىش، قورۇش، قۇرۇتۇش، قان تازىلاش، مىكروب ئۆلتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىق، چىش مىلىكى بوشاپ كېتىش، قان بۇزۇلۇش، جۇزام، قىچىشقاق، كۆزگە قاناتسىمان گۆش ئۆنۈپ قېلىش، كۆزگە سۇ چۈشۈش، تولا ياش ئېقىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 0.2 گرام تۇتىيانى ئېلىپ، قايناق سۇغا سېلىپ، شۇ قايناق سۇ بىلەن ئېغىزنى چايقىسا، چىش مىلىكى بوشاپ قېلىش، تىل ياللۇغى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. 0.1 گرام تۇتىيانى كۆزگە سۈرتۈپ بەرسە، كۆزگە قاناتسىمان گۆش ئۆنۈپ قېلىش، كۆپ ياش ئېقىش قاتارلىقلارنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

3. تۇتىيا، مەرۋايىت، سۈرمىلەرنى سوقۇپ ئەرقى بەديان بىلەن نەمدەپ، كۆزگە سۈرمە قىلسا، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.1~0.2 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] زەھەرلىك، يالغۇز ئىچىدىن ئىچىشكە بولمايدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] سۈت، بادام يېغى.
[ئورۇنباسارى] تاش سۇرمە.
[چىقىش ئورنى] پاكىستان، ئەرەبىستاندىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] كۆھلى رۇشنائى.

مامىرانچىنى[1]

(黄连 huang lian)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
يالللۇغ قايتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، يەل تارقىتىش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، قان تازىلاش، جاراسىم ئۆلتۈرۈش، تېرىگە جۇلا بېرىش.

قىرىقبوغۇم[2]

(木贼 mu zei)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى] ھارارەت پەسەيتىش، يالللۇغ قايتۇرۇش، كۆزگە ئۆسكەن قىزىل گۆشنىياندۇرۇش، قان توختىتىش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە.

يانتاق[3]

(骆驼刺 luo tuo ci)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]

① تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 7 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 11 ـ بابقا قاراڭ

ئىششىق تارقىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا قان خىلتىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىنى پەسەيتىش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى كۈچلەندۈرۈش، قىزىتما قايتۇرۇش، كۆزدىكى ئاقنى يوقىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

ئوغرىتىكەن①

(刺蒺藜 ci ji li)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش؛ بۆرەكتىكى، ئۆتتىكى تاشلارنى پارچىلاش ۋە توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

ئارپىبەدىيان②

(小茴香 xiao hui xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يەل تارقىتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم سەۋدا خىلتىنى پىشۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى، ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق توختىتىش، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، سۈت پەيدا قىلىش، زەھەر قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيزنى راۋان قىلىش، ئىششىق قايتۇرۇش، چوڭ تەرەتنى يۇمشىتىش.

رۇسۇت③

(小檗浸膏 xiao bo jin gao)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

---

① تەپسىلاتى 14 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 2 ـ باب 2 § غا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 40 ـ بابقا قاراڭ

[خۇسۇسىيىتى]

ئىغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، قان تازىلاش، قىزىتما قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش.

تاشچېچىكى[①]

(石花 shi hua)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، مەنىينى كۆپەيتىش، بەدەن ئاجىزلىقىنى تۈگىتىش.

① تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

قىرىقىنچى باب ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالار (تىل، چىش، يۇتقۇنچاق، بادامسىمان بەز، شىللىق پەردىلەر) نى قۇۋۋەتلەش، ياللۇغلارنى قايتۇرۇش، ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەردىن، ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنىڭ خىزمىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا ماددا ئالمىشىش قالايمىقانلىشىش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇش بىلەن بىرگە، ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنىڭ ئاجىزلىقىغا ئائىت تۈرلۈك كېسەللىكلەر (چىش مىلىكى ياللۇغى، چىش بوشاپ قېلىش، چىش مىلىكى قاناش، ئېغىز بوشلۇقى شىللىق پەردىلىرى ياللۇغلىنىش، ئېغىز پىشلاقلىشىش، تىل ئىششىش، تىل ياللۇغلىنىش، تىلنىڭ سېزىمى يوقىلىش، تىلغا مودۇر چىقىش، بادامسىمان بەز ئىششىش، يۇتقۇنچاق قىزىرىش ···) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل ئالامەتلەرگە قارىتا ۋاقتىدا چارە قىلمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارغا ئىشلىتىدىغان دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنىڭ ئاجىزلىقىغا ئىشلىتىدىغان دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، قاننى سۇۋۇتۇش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل دورىلار ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: رۇسۇت، زەمچە، ئوسما يىلتىزى، شاتۇت، مىئە سائىلە، موزا، مۇرمەككى، كۆپىكى دەريا، كەبابە، كات ھىندى، بادام شاكىلى، كاۋاۋىچىنى.

كەۋرەك، كەسلەنچۈك، تېزەكچى قوڭغۇز، ئىتياڭىقى يوپۇرمىقى.

رۇسۇت
(小檗浸膏 xiao bo jin gao)

[ئەرەبچە نامى] حضض
[پارسچە نامى] رسوت
[ئوردۇچە نامى] رسوت
[لاتىنچە نامى] Extract Berberis
[ئىنگلىزچە نامى] Barberis Extract
[تونۇش]
بۇ زىرىق ئائىلىسىدىكى بىر خىل مېۋىدىن سىقىپ چىقىرىلغان ئۇسارىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ئۈسۈملۈك مېۋىسىنىڭ ئۇسارىسى «هوزۇز» ياكى «رۇسۇت» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ رەڭگى سېرىققا مايىل، تەمى ئاچچىق بولىدۇ.
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، قان تازىلاش، قىزىتما قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
قىزىتما، هەر خىل ئىششىقلار، ئىچى سۈرۈش، بوۋاسىر، هەر خىل يارىلار، يەرقان، تولغاق، سۆيدۈك ياللۇغى، بۇرۇن قاناش، قۇلاق ئېقىش، چىش تۈۋى بوشاپ قېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. فۇپەل، موزا، گۈلنار، يۇمغاقسۈت ئۇرۇقى، رۇسۇتتىن تەڭ مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ، چىش تۈۋىگە باسسا، چىش مىلىكى بوشاپ كېتىش، قاناشقا شىپا بولىدۇ.
2. رۇسۇت بىلەن گۈلناردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ بۇرۇنغا پۈركۈسە، بۇرۇن قاناشقا شىپا بولىدۇ.
3. پاقىيوپۇرمىقى ئۇرۇقى، رۇسۇت، تاباشىر ئۈچ گرامدىن، تۆمۈر داغمال سۆيىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، قائىدە بويىچە قايناتىلما تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، قان ۋە سەپرادىن بولغان ئىسهاللارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تالغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى، رۇم بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] فۆپەل، سەندەل.

[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ، يەنە ئوتتۇرا ئاسىيا، ئامېرىكا، ياۋروپا، نېپال قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ..

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى رۇسۇت، ھەببى بوۋاسىر.

[ئىزاھات] بەزى كىتابلاردا «ھوزۇز» نى ھۆل سېرىق ھېلىلە ۋە زەرچۆۋىنىنىڭ سىقىپ چىقىرىلغان سۈيى دەپ قارايدۇ، شۇڭا بۇ ھەقتە داۋاملىق تەتقىق قىلىش زۆرۈر.

زەمچە

(白矾 bai fan)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Alumen

[ئىنگلىزچە نامى] Alum

[تونۇش]

زەمچە ئەسلى سۇلفىد كىسلاتا تۇرىدىكى رۇدا تېشى بولغان كان ماددىسى ساپ سۇمۇقنىڭ ئۆزى ياكى سۇمۇقتىن پىششىقلاپ ئىشلەش ئارقىلىق ھاسىل قىلىنىدىغان ماددا بولۇپ، ئۇ كۆپلىگەن خۇسۇسىيەتتە زاكقا ئوخشايدۇ، بىرئاز ئاچچىقى بار، ئەمما ئۇنىڭ ئاچچىقى زاكنىڭ ئاچچىقىدىن تۆۋەن، بۇنىڭ خىللىرى كۆپ، ئەمما ئىشلىتىلىدىغىنى تۆت خىل بولىدۇ، بىرىنچى خىلى: ئاق، سۈزۈك، بىرئاز سېرىقلىققا مايىل، بۇنى «شەب يامانى» دەپ ئاتايدۇ، بۇ ھەممىسىدىن ياخشىراقى ھېسابلىنىدۇ. ئىككىنچى خىلى: ئاق، سۈزۈك بولۇپ، بۇنىڭدا ئەسلا سېرىقلىق بولمايدۇ، بۇنى «زاج بىللۇرى» دەپ ئاتايدۇ، بۇ خىلنىڭ پارچىلىرىنىڭ بەزىسى تۆت چاسا، بەزىلىرى تومچاق، يېرىلاڭغۇ كېلىدۇ. ئۈچىنچى خىلى: يۇملاققا مايىل بولىدۇ، بۇنى «زاج مۇدەھرەج» دەپ ئاتايدۇ. تۆتىنچى خىلى: يۇمشاق، سىلىق، تېز

سۈنىدىغان بەتبۇي بولىدۇ، بۇنى «زاجى زەپەر» دەپ ئاتايدۇ. بۇلاردىن باشقا يەنە ئۈچ خىلى بار بولۇپ، بىرى سېرىق، سوزۇنچاق؛ يەنە بىرى، قىزىل، ئۈچىنچىسى، كۆك زاكقا ئوخشايدۇ. بۇلار ئادەتتە ئىشلىتىلمەيدۇ (40.2 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاليۇمىن كاليۇن سولفات [$KAl(SO_4)_2 12H_2O$] بولۇپ، بۇنىڭدا 11.4% كالىي، 37% ئاليۇمىن، 38% سۇلنور، 13% سۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى: ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيە ۋە شەكىل ئۆزگىرىشچان تاياقچە باكتېرىيىلەرنى تورمۇزلايدۇ. چوڭ ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىسى، يېشىل يىرىڭ تاياقچە باكتېرىيىسى، تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسى، كېزىك تاياقچە باكتېرىيىسى قاتارلىقلارغا نىسبەتەن تورمۇزلاش رولى بار. بولۇپمۇ يېشىل رەڭلىك زەنجىرسىمان شارچە باكتېرىيە، قان ئېرىتكۈچى زەنجىرسىمان شارچە باكتېرىيە، ئۆپكە ياللۇغى شارچە باكتېرىيە، بوغما تاياقچە باكتېرىيىگە نىسبەتەن تەسىرى ئىنتايىن كۈچلۈك.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئېغىز بوشلۇقىدىكى ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، زەخمىلەرنىڭ قېنىنى توختىتىش، ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىش، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ قان ۋە يىرىڭلىرىنى يوقىتىپ، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش، مېتاللاردىكى داتنى ئېلىش، سۈنى ۋە شارابنى ساپ قىلىش، بەتبۇيلۇقىنى يوقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئېغىز ئاغرىقى، چىش تۈۋى قاناش، گال ئاغرىقى، تەپ، بەزگەك، قىزىتما، قولتۇق پۇراش، كۆكيۆتەل، قاناش، قان تۈكۈرۈش، قان سىيىش، سۆزنەك قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى زەمچىنى يۇمشاق سوقۇپ، بىرئاز سۇدا ئېرىتىپ بۇرۇنغا تېمىتسا، بۇرۇننىڭ قېنىنى توختىتىدۇ.

2. زەمچە سۈيىنى كۆزگە قايتا ـ قايتا تېمىتسا، كۆزدىكى نېپىز، ئاق پەردىنى يوقىتىدۇ.

3. زەمچىنى زەيتۇن يېغىدا قايىنتىپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق ئېغىرلىقىنى يوقىتىدۇ، قۇلاقتىن كېلىدىغان ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇپ، قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

4. زەمچىنى كۆشتە قىلىپ ئۇنىڭغا مەرۋايىت، شېكەر، توخۇ تۇخۇمىنىڭ شاكىلى ۋە كېلەرنىڭ مايىقى قاتارلىقلاردىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ قوشۇپ سالايە قىلىپ سۈرمە تەييارلاپ كۆزگە تارتسا، كۆزگە چۈشكەن ئاقنى يوقىتىدۇ.

5. زەمچىنى موزا ۋە سۇماق بىلەن قوشۇپ يۇمشاق سالايە قىلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزدىن ئاقىدىغان ياشلارنى ۋە كۆزدىكى كونا قىزىللىقنى، كۆز جىيەكىدىكى ئىششىقلارنى ۋە كۆزنىڭ ئەتراپىدىكى دانىلارنى يوقىتىدۇ.

6. زەمچىنى فۇپەل بىلەن قوشۇپ يۇمشاق سالايە قىلىپ ،سۇپۇپ تەييارلاپ چىشقا سۈركىسە، چىش ئاغرىقى پەسىيىدۇ، چىشنىڭ تۈۋى چىڭىيدۇ، بوشاپ قالغان چىشقا پايدا قىلىدۇ.

7. زەمچىنى كاللەكبەسەينىڭ يىلتىزىنىڭ كۆلى بىلەن قوشۇپ ئېزىپ ئېغىزغا (تامغاق-قا) چىققان مودۇرلارغا سەپسە ياكى زەمچىنى ئېزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ قايىنتىپ ئېغىزنى چايقىسا ياكى يۇمشاق ئېزىپ سەپسە، چىشنىڭ تۈۋىدىكى ئىششىقلارغا، كىچىك تىلدىكى ئىششىقلارغا پايدا قىلىدۇ.

8. زەمچىنى ئېزىپ گۈلىيغى بىلەن قوشۇپ بەلغەمدىن بولغان ئىششىقلارغا چاپسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ بەدەنگە سېپىلسە، ئىستىسقائى لەھمى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

9. ئاس دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ قولتۇققا چاپسا، قولتۇقتىكى سېسىقچىلىقلارنى ۋە تەرلەشنى توسىدۇ.

10. تۈز، موزا، قىزىلگۈل، سىركە قاتارلىقلار بىلەن قوشۇپ يامرايدىغان يىرىڭلىق چاقىلارغا چاپسا، چاقىلارنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىنى توسايدۇ، قىزىق سۇ ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپسا قىچىشقاق، قوتۇر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

11. زەمچىنى مامرانچىنى بىلەن قوشۇپ گۈلىيغى بىلەن ئېزىپ، قۇلاقنىڭ ئارقىسىغا چاپسا، قۇلاقتىن ئاقىدىغان ماددىلارنى توختىتىدۇ، بەھەق ئۈچۈنمۇ پايدا قىلىدۇ.

12. سىركىنىڭ دۇغى، موزا ۋە زەمچىنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ ئېزىپ چاپسا، گۆشخور جاراھەت ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

13. زەمچىنى سۇدا ھۆل قىلىپ ئاقىرىپ قالغان تىرناققا، ئۇششاق قولنىڭ قىچىششىغا، تىرناق چۆرىسىدىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە، سوغۇق تەگكەندىن پەيدا بولغان يېرىقلارغا چاپسا، پايدا قىلىدۇ.

14. زەمچىنى ئەرىقى گۇلدە نەمدەپ، ئوتتا كۆيگەن جايغا چاپسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، قاپارتقۇ ھاسىل بولۇشتىن ساقلايدۇ.

15. زەمچىنى سۇدا ھۆل قىلىپ چاچقا ۋە بەدەنگە چاپسا ياكى يۇسا، پىتلارنى ئۆلتۈرىدۇ، ھەرقانداق ئەزالاردىكى ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىدۇ.

16. يۇمشاق زەمچىنى يالغۇز يۇڭ لاتىغا سېپىپ، ھەمەل قىلسا، داۋاملىق ئېقىپ تۇرىدىغان باليىاتقۇ قېنىنى توختىتىپ، بالىياتقۇنىڭ ھۆللۇكىنى قۇرۇتۇپ، نورمال ھالەتكە كەلتۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.5 ~ 1 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۇنىڭدىن ئۈچ گرام ئىچسە، زەھەرلەيدۇ، قاتتىق يۆتەل پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يېڭى سۈت، سېرىقماي، ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] نۆشۈدۈر.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇنۇنى شەب.

ئوسما يىلتىزى

(板蓝根 ban lan gen)

[ئەرەبچە نامى] اصل الخم

[پارسچە نامى] بیخ وسمه

[ئوردۇچە نامى] نیل کاجڑ، کاری مینکی بیج

[لاتىنچە نامى] Radix Isatidis

[ئىنگلىزچە نامى] Indigowoad Root

[تونۇش]

بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ئوسمىنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزىدىن

ئىبارەت (3.40 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] لىندىكان (Lindican)، ئىندىرابىن (Eindirabin)، ئۇرىدىن (Uridine)، كىسانتىن (Xanthine)، ئۇراتسىل (Uracil)، سالىتسىلىك كىسلاتا (Salicylic acid) ۋە ھەرخىل ئامىنو كىسلاتالىرىدىن تەركىب تاپقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مىكرو ئورگانىزىمغا قارشى تۇرۇش، ئاق قان دانچىلىرىنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىنى تىزگىنلەش، راكقا قارشى تۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

شىپالىق رولى]

شىللىق پەردىلەردىكى ياللۇغلارغا قايتۇرۇش، قىزىتمىنى پەسەيتىش، زەھەرنى قايتۇرۇش، قاننى سوۋۇتۇش، قان توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىدىغان كېسەللىكلەر]

قىزىلنىڭ ئالدىنى ئېلىش، تارقىلىشچان مېڭە پەردە ياللۇغى، تارقىلىشچان زۇكام، تارقىلىشچان قۇلاق ئاستى بېزى ياللۇغى، جىگەر ياللۇغى، باش ۋە كۆز قىسمىغا پەيدا بولغان يەلتاشما، غەلۋىرەك ۋە بوغما قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئوسما يىلتىزى ۋە قىرىق بوغۇمدىن 12 گرامدىن ئېلىپ قايناتىپ ئىچسە، تارقىلىشچان مېڭە پەردە ياللۇغى ھەم تارقىلىشچان زۇكامغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئوسما يىلتىزى 35 گرام، ئەڭلىكئوت 20 گرام، قائىدە بويىچە قايناتىپ ئىچسە، تارقىلىشچان قۇلاق ئاستى بەز ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئوسما يىلتىزى، ئۇچقات 20 گرامدىن، قىزىل چۇغلۇق 12 گرام، ماماكاپ 16 گرام، چۇچۇكبۇيا تۆت گرام، قائىدە بويىچە قايناتىپ ئىچسە، چوڭ بۆلەكلىك ئۆپكە ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6~12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇم بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] گۇلبىنەپشە.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] زۇكام جەۋھىرى.

شاتۇت

(红果桑 hong guo sang)

[ئەرەبچە نامى] توت ملوا

[پارسچە نامى] توت شیرین

[ئوردۇچە نامى] شہتوت

[لاتىنچە نامى] Morus Ruber

[ئىنگلىزچە نامى] mulberry

[تونۇش]

بۇ ئۈجمىنىڭ بىر خىل تۈرى بولۇپ، يوپۇرمىقى كىچىك، سەل ـ پەل پارقىراقىراق، قالغان يەرلىرى ئۈجمىگە ئوخشايدۇ، مېۋىسىنىڭ رەڭگى قىزىلغا مايىلراق بولغان مېۋىلىك دەرەخ بولۇپ، قارا كېلىدۇ، مۇشۇ دەرەخنىڭ مېۋىسى «شاتۇت» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى ئۈجمىدىن چوڭراق بولۇپ، دەسلەپ قىزىل رەڭگە كىرىدۇ، كېيىن پىشقاندا قارا رەڭگە كىرىدۇ، تەمى چۈچۈمەل تېتىيدۇ (4.40 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ياللۇغ قايتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي سەپرا ۋە قان خىلىتىنى تەڭشەش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، ئىشتىھانى ئېچىش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئىچ سۈرۈش، ئىسسىقتىن بولغان يۇتقۇنچاق ياللۇغى، ھەر خىل ئېغىز جاراھەتلىرى، ئىشتىھاسىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. شاتۇتنىڭ سۈيىنى چىقىرىپ غار ـ غار قىلسا، ئېغىزغا چىققان ھەر خىل چاقىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. شاتۇتنى كۆپ ئىستېمال قىلىپ بەرسە، غەيرىي تەبىئىي قان ۋە سەپرانىڭ تېزلىكىدىن بولغان قان بۇزۇلۇشلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. شاتۇت سۈيىگە تاباشىر ياكى مەستىكى قوشۇپ ئىچسە، ئىچى سۈرۈشكە مەنپەئەت

قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆكرەك، ئۆپكە ۋە پەي كېسەللىكلىرىگە بېرىلمەيدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، شاتۇتنىڭ قاينىتىپ قويۇلدۇرۇلغان سۈيى.

[ئورۇنباسارى] ئەينۇلا، كاكىنەچ.

[چىقىش ئورنى] خوتەندىن كۆپرەك چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شاتۇت مۇراببىاسى، شاتۇت شەربىتى.

مىئە سائىلە

(苏合香 su he xiang)

[ئەرەبچە نامى] ميعه سائله، عسل لبنى

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى] سلارس

[لاتىنچە نامى] Storax Liquidambaric Orientalis

[ئىنگلىزچە نامى] Storax

[تونۇش]

بۇ ھامامېلىس ئائىلىسىدىكى چوڭ دەرەخ شەرق ئىرەن دەرىخىنىڭ يېلىمى بولۇپ، «مىئە سائىلە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ يېرىم ھەرىكەتچان قويۇق ھالەتتىكى سۇيۇقلۇق بولۇپ، رەڭگى كۈل رەڭ ياكى توقراق كۈل رەڭ كېلىدۇ، ئۆزى يېرىم سۈزۈك، تەمى سەل ئاچچىق، پۇراقلىق بولىدۇ (5.40 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مىئە سائىلەنىڭ تەركىبىدە تەخمىنەن 36% دەرەخ رېزىنىسى، قالغىنى مايسىمان سۇيۇقلۇقلار، Storesinol دىن تۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇ ئەركىن ياكى قوۋزاقدارچىن كىسلاتاسى بىلەن بىرىككەن، تىرسىزىنول شەكلى تۈزاقسىز بولغان ئاق رەڭلىك ماددا بولۇپ، بۇ كرىستاللىق، كالىي تۇزىنى ھاسىل قىلىدۇ، ياغسىمان سۇيۇقلۇق ئىچىدە فىنى لىتلىن ستىرول (Cphenylethylene)، ئىتىل ئىنىنامات (Ethyleinnanmat)، فىنىل پروپىل شىنىنامات (Phenylpropal Cinnamate) تىنىنامىل سىنىنامات ياكى ستىراتسىن (sttracin ياكى Cinnamyl cinnameta) ۋانىللىن (Vanillin) تىنامىك كىسلاتاسى

(Cinnamic acid) قاتارلىقلار بار. رېزىنا تەركىبىدە يەنە ئولىنونىك كىسلاتا (Oleanonic acid) قاتارلىقلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مىئە سائىلە غىدىقلاش خۇسۇسىيەتلىك بەلغەم بوشاتقۇچى دورا ھەمدە مەلۇم دەرىجىدە باكتېرىيىگە قارشىلىق رولى بار. ئۇ كاناي يولىنىڭ ھەر خىل يۇقۇملىنىشلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرتقا ئىشلىتىلسە، قىچىشقاق پەسىيىدۇ. يەرلىك ئورۇن ياللۇغىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن، مەسىلەن: ھۆل تەمرەتكە ۋە باشقا تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە يارا ئاغزىنىڭ پۈتۈشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، كۆپ مىقداردا ئىچسىمۇ ئاقسىللىق سۈيدۈك پەيدا بولمايدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ياللۇغ، ھەر خىل يارىلارنى قايتۇرۇش، يەل تارقىتىش، بەلغەم بوشىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋان قىلىش، ئاغرىق توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كونا يۆتەل، سىل، زۇكام، بەل ئاغرىقى، بۆرەك ئاغرىقى، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيز توسۇلۇش، ئەزالارنىڭ تىترىشى، ئاۋاز پۈتۈپ قېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مىئە سائىلەدىن سەككىز گرامنى قىزىق سۇ بىلەن قوشۇپ ئىچسە، بەلغەمنى بوشىتىدۇ، زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، قاتما، رەئىس ئەزالارنىڭ ئاجىزلىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

2. مىئەسائىلەنى پەرزىجە قىلسا، كۆيدۈرۈپ تۈتۈنىنى ئالسا، ھەيز توختاپ قالغانغا پايدا قىلىدۇ.

3. مىئە سائىلەنى قويۇلدۇرۇپ چاپسا، چوڭ ـ كىچىك بوغۇم ئاغرىقلىرىنى توختىتىدۇ، مامىرانچىنى سۈيىدە سۇيۇقلاندۇرۇپ چاپسا، قوتۇرغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. ئۈچ گرام مىئە سائىلەنى قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە، ماخاۋ كېسىلىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1～3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى.
[ئورۇنباسارى] ياسمەن يېغى.
[چىقىش ئورنى] تۈركىيە، سۈرىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.
[ئىشلىتىش دورا ياسالمىسى] زىماتتى ئەۋرام.

موزا
(没食子 mo shi zi)

[ئەرەبچە نامى] عفص
[پارسچە نامى] مازوسبز
[ئوردۇچە نامى] ماجوپهل
[لاتىنچە نامى] Galla Halepensis
[ئىنگلىزچە نامى] Nutgalls
[تونۇش]
بۇ قاسىراقلىقلار ئائىلىسىدىكى چاتقال ياكى يوپۇرماق تاشلايدىغان ئۆسۈملۈك موزا دەرىخىنىڭ يۇمران شاخلىرى ئۈستىدە قۇرۇپ قالغان قۇرت قاپارتقۇلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، موزا ھەرىسى (Cynips galae—tinctoiae) نىڭ لىچىنكىلىرى موزا دەرىخىنىڭ يۇمران شېخى ياكى يوپۇرماقلىرى ئۈستىدە پارازىتلىق بىلەن ياشاپ ھاسىل بولىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مۇشۇ خىل قۇرت قاپارتقۇسى «موزا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (40 .6 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] موزىدا 50～70 پىرسەنتكىچە ئاتسىدۇم تاننىكوم بولۇپ، ئاساسلىقى پىنتا ـ م ـ دىگ ـ ئاللويىل ـ β ـ گلۇكوزىدى (Penta—m—dig—alloyl—β—glucese)، سۇدا ئاجرىتىپ چىقىدىغان ماددا ئاتسىدوم گاللىكوم (Gallic acid) ۋە ئاتسىدۇم ئىللاگىكۇم (Ellagic acid) قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. يەنە رېزىنا كراخمال قاتارلىقلارمۇ بار.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاتسىدۇم تاننىكومنىڭ قورۇغۇچى تەسىرى بار. لېكىن نورمال كىچىك ئۈچەينىڭ ھەرىكىتىگە نىسبەتەن ئەكس تەسىرى بولمايدۇ، ئۈچەي ياللۇغى كېسىلىگە نىسبەتەن قورۇش تەسىرىنى بېرىدۇ ھەم ئىچنى توختىتىدۇ.
[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىغىز بوشلۇقىدىكى يارىلارنى پۈتتۈرۈش، بالىياتقۇ ۋە تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، قورۇش، قۇرۇتۇش، تۇتۇش، قان توختىتىش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، تېرىنى ئۇزۇقلاندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بوۋاسىر، چىش تۈۋى بوشاپ قېلىش، چىش مىلىكى ئىششىقى، ئىغىز شەلۋەرەپ كېتىش، گال ئىچىشىش، ئىغىز پۈراش، قۇلاق ئېقىش، ھەر خىل يامىرىغۇچى جاراھەتلەر، تەمرەتكە، تەڭگىسىمان چاچ چۈشۈش، سەپكۈن، بۇرۇن قاناش، سوڭ چىقىپ قېلىش، مەقئەت ئىششىقى قاتارلىقلارغا سىرتقى تەرەپتىن؛ ھەيز ۋە ئاق خۇن كۆپ كېلىش، ئۈچەي يارىسى، كونا ئىچى سۈرۈش، قان سىيىش، قانلىق ئىچ سۈرۈش، تولغاق قاتارلىقلارغا ئىچكى تەرەپتىن ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. موزىنى چىلاپ قاينىتىپ، ئىغىزنى چايقىسا، چىش بوشاپ قېلىش، چىش مىلىكى ياللۇغى قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ.

2. موزىنى سۈرۈپ كىندىك ساھەسىگە سۈركەپ بەرسە، كىندىك چىقۇقى ئۈچۈن شىپا بولىدۇ، موزىنىڭ سۈپۈپىنى سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا، يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بەرسە، تەمرەتكە ۋە تەڭگىسىمان چاچ چۈشۈشكە پايدا قىلىدۇ.

3. موزا بەش گرام، زەمچە ئىككى گرام، ئانار گۈلى ئۈچ گرام، ئانار پوستى ئۈچ گرام، كات ھىندىدىن بەش گرام. قاينىتىپ، جىنسىي يولىنى يۇيۇپ بەرسە، ئاق خۇن كېسەللىكى ئۈچۈن شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.5 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆكرەككە ۋە ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، ئەرەب يېلىمى.

[ئورۇنباسارى] ئانار پوستى، يۇلغۇن مېۋىسى.

[چىقىش ئورنى] تۈركىيە، ئىران، ئەرەبىستان، ھىندىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] غارغار سۈيى.

مۇرمەككى
(没药 mo yao)

[ئەرەبچە نامى] مرمكى

[پارسچە نامى] بول

[ئوردۇچە نامى] هيرابول

[لاتىنچە نامى] Myrrha

[ئىنگلىزچە نامى] Myrrh

[تونۇش]

بۇ زەيتۇن دەرىخى ئائىلىسىدىكى چاتقال ياكى كىچىك دەرەخ مۇرمەككى دەرىخى (Commiphora myrrha Engl) بولۇپ، بۇ دەرەخنىڭ يېلىمى (رېزىنىسى) «مۇرمەككى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى قارامتۇل قىزىل، پۇرىقى سۇس، تېنى قاتتىق چۇرۇك، تەمى بىرئاز ئاچچىق (40.7 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مۇرمەككى تەركىبىدە 25~35% كىچە رېزىنا، 16% كىچە دەرەخ يېلىمى، تەخمىنەن 6% كىچە ئۇچۇچان ماي بار. رېزىنىنىڭ كۆپ قىسمى ئېتىردە ئېرىيدۇ، ئېرىمەيدىغان قىسمىنىڭ تەركىبىدە α ۋە β ھېئېرا بومىرروريك كىسلاتا (α,β—Heerrabo myrrhoric acid) ، ئېرىيدىغان قىسمىدا α، β، γ مۇرمەككى كىسلاتاسى، كوممىفوريك كىسلاتا (Commi Phoric acid)، β، α، ھېئېرا بومىررول (α, β Heerabomyrrhol) قاتارلىقلار بار. ئۇندىن باشقا يەنە مۇرمەككى رېزىنىسى ھېئېرا بورىزېن (Heeraboresene) ، كوممىفېرىن (Commiferin) لار بار، ئۇچۇچان ماينىڭ تەركىبىدە ئېۋگېنول (Eugenol) ، گومىن ئالدېھىدى (Gumin aldegyde)، دېپېنتېن (Depentene) ، لىمونىن (Limonene) قاتارلىقلار بار، دەرەخ يېلىمى سۇدا ئېرىپ، ئەرەب قەنتى (Arabinose) ، گالاكتوزا (Galactose) ۋە كىسلوزالارنى ھاسىل قىلىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. مۇرمەككىنىڭ سۇدىكى چىلانمىسى (2 : 1) نىسبەتتە تەجرىبە نەيچىسىدە تۆك تەمرەتكىسى زەمبۇرۇغى، ئورتاق مەركەزلىك چاچ تەمرەتكە زەمبۇرۇ- غى، سونلېن سېرىق تەمرەتكە زەمبۇرۇغى قاتارلىق كۆپ خىل كېسەل پەيدا قىلغۇچى زەمبۇرۇغلارنى تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە، بۇنداق بولۇشى تەركىبىدە تۇتقان ئېۋگېنول

بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

2. مايلىق رېزىنا قىسمى ئەركەك توشقانغا نىسبەتەن يۇقىرى خولېستېرىنلىق قان كېسەللىكىنىڭ خولېستېرىن مىقدارىنى ئازايتىدۇ ھەمدە داغ پارچىلىرىنىڭ ھاسىل بولۇشىنى توسىدۇ، شۇنداقلا ئۆي توشقىنىنىڭ بەدەن ئېغىرلىقىنى يەڭگىللىتىدۇ، مۇرمەككىنىڭ مەلۇم دەرىجىدە يەرلىك ئورۇننى غىدىقلاش خۇسۇسىيىتى بار، مۇرمەككى ئېغىز بوشلۇقىنى يۇيۇش دورىسى قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. يەنە ئاشقازان ئۈچەي زەئىپلىشىپ كەتكەندەم قوزغاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئېغىز بوشلۇقىدىكى جاراھەت ۋە يارىلارنى پۈتتۈرۈش، كۆزنى قۇۋۋەتلەش، ئىچنى قاتۇرۇش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، يەل تارقىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، مېڭىنى تازىلاش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قان توختىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋان قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كاناي شاخچىلىرىنىڭ كېڭىيىپ كېتىشى، دۈۋسۈن كۆيۈشۈش، ھەيز توسۇلۇش، يۆتەل، نەزلە، كۆز قاراڭغۇلىشىش، كۆزگە سۇ چۈشۈش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، باش ئاغرىقى، چىش تۈۋى قاناش، بوغۇم ئاغرىقلىرى، ئۇلتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى، گال ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇرمەككىدىن يېرىم گرام ئېلىپ، مەرزەنجۇش بىلەن قوشۇپ سۇدا ئېرىتىپ بۇرنىغا تېمىتسا، مېڭىنى تازىلايدۇ، نەزلىلەرنى توسايدۇ.

2. مۇرمەككىنى قىزىتىپ، ئۇنىڭ ھورى بىلەن باشنى تەرلەتسە، سەۋەبى ئېنىق بولمىغان باش ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ.

3. مۇرمەككىنى پىياز سىركىسى بىلەن ياكى ئەرقى گۈلابتا ئېرىتىپ ھەر كۈنى ئېغىزنى چايقىسا، چىشنىڭ تۈۋىدىن كېلىدىغان قاننى توختىتىدۇ.

4. مۇرمەككىنى كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كۆز قاراڭغۇلىشىشنى، كۆزگە چۈشكەن سۇنى توختىتىدۇ ۋە تارقىتىدۇ، جىغاننىڭ سۈيى بىلەن تېمىتسا، كۆز ئاجىزلىقىغا پايدا قىلىدۇ.

5. مۇرمەككىدىن ئىككى گرام ئېلىپ، سوقۇپ ھەسەلگە قوشۇپ يالاپ بەرسە، يۆتەلگە

پايدا قىلىدۇ.
6. مۇرمەككىنىڭ سۈپۈپىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىستېمال قىلسا، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ~ 3 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.
[ئورۇنباسارى] تەرياقى ئەربەئە، تەرياقى سىنامانىيە.
[چىقىش ئورنى] سومالى، ئېفىئوپىيە، ئەرەبىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۈرمە.

كۆپىكى دەريا
(海螵蛸 hai piao xiao)

[ئەرەبچە نامى] زبدالبحر
[پارسچە نامى] كف دريا
[ئوردۇچە نامى] سمندر پھين
[لاتىنچە نامى] Endoconcha Sepiellae
[ئىنگلىزچە نامى] Cuttlebone, Sepium
[تونۇش]
بۇ سىياھبېلىق ئائىلىسىدىكى ھايۋانات سېپىللا سىياھبېلىقى (Sepiellade Rochebrune) ياكى سېپىللا سىياھبېلىقىنىڭ ئىچكى قېپى بولۇپ، بۇ بېلىقنىڭ گۆشى، قېپى ۋە قارا خالتىسىدىكى قارا سۇيۇقلۇقى «كۆپىكى دەريا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. رەڭگى ئاق، سىرتقى تەرىپى سىلىق، ئىچى قوتۇر، يىرىك، تەمى قېرىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (8.40 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇنىڭدا 80~85% كالتسىي كاربونات بار، يەنە مۇڭگۈزسىمان ماددا، شىلىمشىق ماددا ھەمدە ئاز مىقداردا كالتسىي خلورىد، كالتسىي فوسفات، ماگنىي تۇزلىرى بار.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] بۇنىڭدىن ئاجرىتىپ ئېلىنغان كالتسىي كاربوناتتىن كىسلاتالىق ياسالمىلارنى ياسىغىلى بولىدۇ، يېڭى ئېلىنغان بېلىقنىڭ ئىچىدىن بىر خىل

مادداا ئاجرىتىپ ئېلىنغان بولۇپ، بۇ ئېھتىمال بىر خىل پولىپېپتىد (Polipeptid) خىلىدىن ئىبارەت. كىشىلەر بۇ بىلىقنى يەپ زەھەرلەنسە، مۇشۇ مادداا ئۇچەي ھەرىكىتىنىڭ تەڭپۇڭ-سىزلىقىنى تۈزەيدۇ.

[تەبىئىتى] ئۇچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

چىش مىلىكىنى چىڭىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، كۆڭۈل ئېلىشىشنى پەسەيتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، قان توختىتىش، جاراھەت قۇرۇتۇش، كۆز ياشاڭغىراشنى ئازايتىش، يىرىڭلىق زەخمىنى پۈتتۈرۈش، تراخوما دانىچىلىرىنى يوقىتىش، ئاق خۇننى توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئېغىز يارىسى، چىش مىلىكى بوشاپ كېتىش، ئاشقازان، 12 بارماق ئۇچەي يارىسى، ھەر خىل جاراھەت، يارىلىنىش، سىل كېسەللىكىدىكى قان تۈكۈرۈش، بالىياتقۇنىڭ ئۈزلۈ-كىدىن قانىشى، تراخوما، كۆز چاپاقلىششى، ئۆسمە، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، ئاشقازان ۋە ئۇچەي قاناش، ھەزىم بۇزۇلۇش، قۇلاق يىرىڭلاش، سەپكۈن، داغ، مۇدۇر، ئىسسىقا قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۇندۇر، مەستىكى، كۆپىكى دەريالاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، سۇپۇپ قىلىپ ئىچىشكە بەرسە، ئاشقازان يارىسى ۋە ھەزىم بۇزۇلۇشقا شىپا بولىدۇ.

2. ئەرەب يېلىمى 5 گرام، ئاقاقىيا 5 گرام، ئانارگۈلى 3 گرام، كۆپىكى دەريادىن 5 گرام. قائىدە بويىچە سۇپۇپ قىلىپ كۇندە ئىككى ۋاخ ئىچىپ بەرسە ئاشقازان - ئۇچەي قاناشقا شىپا بولىدۇ.

3. موزا 5 گرام، ئانارگۈلى 5 گرام، كەت ھىندى 5 گرام، فۇپەل 3 گرام، ئاق سەندەل 5 گرام، كۆپىكى دەريا 5 گرام. قائىدە بويىچە سۇپۇپ قىلىپ ئېغىزغا سەپسە، ئېغىز يارىسىغا شىپا بولىدۇ.

4. سۆئلەپ 30 گرام، ئاق مەۋسەل 30 گرام، تەمرى ھىندى ئۇرۇقى 45 گرام، ئانارگۈلى 20 گرام، زورۇنبات 20 گرام، ناۋات 15 گرام، كۆپىكى دەريا 5 گرام، سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، مەنىينى تۇتىدۇ، ئاق خۇن كۆپىيىشكە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~1 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ ئۇيقۇسىنى قاچۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قاپاق مېغىزى يېغى.

[ئورۇنباسارى] كەت ھىندى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ دېڭىز بويلىرى رايونلىرى ۋە چەت ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىشىق دورا ياسالمىسى] سۈپۈپى كۆپىكى دەريا، زىماتى كۆپىكى دەريا.

كەبابە

(荜澄茄 bi cheng qie)

[ئەرەبچە نامى] فاغیره

[پارسچە نامى] کبابه دهن

[ئوردۇچە نامى] کبابه خدان

[لاتىنچە نامى] Fructus Litseae

[ئىنگلىزچە نامى] Mountain Spicy Tree Fruit

[تونۇش]

بۇ قارىمۇچ ئائىلىسىدىكى دائىم ياشىرىپ تۇرىدىغان غول ئۇزۇنلۇقى ئالتە مېتىر ئۆسىدىغان، ياماشقاق پېلەكلىك ئۆسۈملۈك كەبابە بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى «كەبا-بە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ رەڭگى ساغۇچ قوڭۇر، مايلىق، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى ئۆتكۈر (40.9 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېۋىسىنىڭ تەركىبىدە 10~18% ئۇچۇچان ماي بار. كۇبېبىن (Cubebin)، 3% لىك يېلىم، كۇبېبىن كىسلاتاسى (Cubebin acid)، ماي، كراخمال، 8% لىك دەرەخ يېلىمى، 7% لىك پىگمېنتى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] كەبابە مېۋىسى شىللىق پەردىلەرنى يەرلىك غىدىقلاش تەسىرىگە ئىگە. سۈيدۈك يولى ۋە نەپەس يوللىرىغىمۇ مۇشۇ خىل تەسىرنى بېرىدۇ، بۇنىڭ ئۇچۇچان مېيىنى ئىستېمال قىلسا، سۈيدۈك يولىدا مەلۇم دەرىجىدە چىرىشكە قارشى تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يارا ۋە جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيزنى

راۋانلاشتۇرۇش، يۇمشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سۈيدۈك يولى كېسەللىكلىرى، بولۇپمۇ سۆزنەك، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيز تۇتۇلۇش، يۆتەل قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كەبابەدىن ئىككى گرامنى تالقانلاپ، سۇ قوشۇلغان سۈت بىلەن ئىستېمال قىلسا، سۆزنەككە پايدا قىلىدۇ.

2. كەبابە سۇپۇپىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ، چاينىسا ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىدۇ.

3. زاراۋزا چېچىكى 5 گرام، ئاغىچە 5 گرام، ئەمەن 5 گرام، كابابە 3 گرام، دورىلارنى قاينىتىپ ئىچسە، سۈيدۈك، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باش ۋە دوۋساققا قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] دوۋساق ئۈچۈن مەستىكى، باش ئۈچۈن سەندەل.

[ئورۇنباسارى]

[چىقىش ئورنى] ھىندىنوزىيە، مالايسىيا ئاراللىرى، غەربىي ھىندىستان تاقىم ئاراللىرى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش زەر ئۈنى.

كات ھىندى

(儿茶 er cha)

[ئەرەبچە نامى] كات

[پارسچە نامى] كات ھندى

[ئوردۇچە نامى] كتھ كتھا

[لاتىنچە نامى] Catechu

[ئىنگلىزچە نامى] Cutch, khair

[تونۇش]

بۇ پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك كەت ھىندى (Acacia Catechul) ۋەريان ئائىلىسى-

دىكى ئۈسۈملۈك فوتون كىت ھىندىنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇسارىسىدۇر. شەكلى ئوخشاش ئە- مەس، سىرتقى يۈزى قارامتۇل بېغىررەڭدە، تەمى قېرىق، سېسىق پۇرىقى يوق (40.10 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كەت ھىندىنىڭ ياغاچلىق قىسمىدا %50~20 ئاتسىدوم كانىخو تانىنكوم (acid cataechu—tannic)، كاتېخىن (Catechin)، ئېپكا تېخىن (Epcatechin)، توق رەڭلىك ياغاچلىق قىسمىدا پروتو كاتېخو تانىن (Protocatechu)، پروگاللىك تانىن (pyrogallic tannin) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى: كەت ھىندى روبىسى- نىڭ سۇدىكى قايناتمىسى ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىسى، يېشىل يىرىڭ تاياقچە باكتېرىيىسى، بوغما تاياقچە باكتېرىيىسى، تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسى، ئۈچەي كېزىكى تاياقچە باكتېرىيىسى قاتارلىقلارنى مەلۇم دەرىجىدە تورمۇزلايدۇ.

2. %20 لىك قايناتمىسى بەدەن سىرتىدا قورساق سۇلۇق راك ھۈجەيرىسىنى تورمۇزلى- يالايدۇ. كەت ھىندى سۇيۇقلۇقى ئېرىتمىسى 12 بارماق ئۈچەي ھەم كىچىك ئۈچەينىڭ لۈمۈلدەش ھەرىكىتىنى تورمۇزلايدۇ ھەم سوقۇر ئۈچەينىڭ لۈمۈلدەش ھەرىكىتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تۇتۇش، قان تازىلاش، قان توختىتىش، چىش مىلىكلىرىنى چىڭىتىش، قۇرۇتۇش، مەددە قۇرتنى ئۆلتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئىچ سۈرۈش، چىش مىلىكلىرى قاناش، ئېغىز ئاغرىقى، قان بۇزۇلۇش، ماخاۋ، مەنىي تۇتالماسلىق، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، ئۈچەي قۇرتى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 2 گرام ئانارگۈلىنى 3 گرام كەت ھىندى بىلەن سۇيۇپ قىلىپ چىش تۈۋىگە باسسا، چىش مىلىكى قاناشقا شىپا بولىدۇ.

2. كەت ھىندى، كۆپىكى دەريا، موزا، گاۋزىباندىن 3 گرامدىن ئېلىپ، سۇيۇپ قىلىپ، ئېغىز يارىسىغا سېپىپ بەرسە يارىنى پۈتتۈرىدۇ (گاۋزىبان كۆيدۈرۈلىدۇ).

3. ئۈچ گرام كەت ھىندى سۇيۇپىنى بىر پىيالە سۇغا بىر كېچە چىلاپ قويۇپ ئەتىگەنلىكى ئۈنىڭ سۈيىنى ئىچسە ھەم شۇ تەرىقىدە بىر قانچە كۈن داۋاملاشتۇرسا، ئىچى سۈرۈش ۋە ئاتىشەككە پايدا قىلىدۇ.

4. كەت ھىندىنى يەككە ھالەتتە ياكى قايماققا ئارىلاشتۇرۇپ قايناق سۇ بىلەن قوشۇپ

يېگۈزسە، ئۇچەيدىن قان كېلىشكە پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باھقا ۋە بۆرەككە تاش پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئىپار، ئەنبەر.

[ئورۇنباسارى] موزا.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ يۇننەن ئۆلكىسىدىن ھەمدە ھىندىستان، بىرما، سىرلانكا، ھىندونوزىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] زەرورى قۇلاڭ، ھەببى لىمون.

بادام شاكىلى

(巴旦杏壳 ba dan xing ke)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Amygdali

[ئىنگلىزچە نامى] Almond Seed of shell

[تونۇش]

بۇ ئازغان ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ئاچچىق ۋە تاتلىق بادام مېغىزىنىڭ شاكىلى بولۇپ، رەڭگى ساغۇچ ئاق رەڭلىك، تەمسىز، پۇراقسىز كېلىدۇ (40 .11 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

چىش مىلىكىنى قۇۋۋەتلەش ۋە پارقىرىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، مەنىي پەيدا قىلىش، مەنىينى قويۇلدۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

چىش مىلىكى بوشىشىپ كېتىش، چىشنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىپ كېتىش، ئۈچەي ۋە دوۋساق جاراھىتى، مەنىي كەملىك قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى بادام شاكىلىنى كۆيدۈرۈپ سوقۇپ سۇنۇن قىلسا، چىش تۈۋىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، چىشنى پارقىرىتىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى بادام شاكىلىنى سارغايتىپ، شاقاقۇل بىلەن ئاق بەھمەندىن

10 گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ، تالقانلاپ ئىچىپ بەرسە، ئۇچەي ۋە دوۋساقتىكى جاراھەتلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. مەنىي پەيدا قىلىدۇ ھەمدە مەنىي تېز يۇرۇپ كېتىشكە مەنپەئەت قىلىدۇ، بەدەننى سەمىرتىدۇ.

3. مۇۋاپىق مىقداردىكى بادام شاكىلىنى سوقۇپ تالقانلاپ، ئەنجۇر قېقى، تەرەنجىبىل بىلەن بىرگە ئىستېمال قىلسا، قۇلۇنجىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 15~7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى.

[ئورۇنباسارى] شاپتۇل ئۇرۇقى شاكىلى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇنۇنى ئەسنان.

كاۋاۋىچىنى

(花椒 hua jiao)

[ئەرەبچە نامى] كبابه صينى

[پارسچە نامى] كبابه چينى

[ئوردۇچە نامى] ستيل چينى

[لاتىنچە نامى] Pericarpium Zanthoxyl Bunbgeani

[ئىنگلىزچە نامى] Bunge Pricklyath Pericarp

[تونۇش]

بۇ سۇزاپ ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 3 ~ 7 مېتىر ئۆسىدىغان چاتقال ياكى كىچىك ياغاچ غوللۇق ئۆسۈملۈك كاۋاۋىچىنى بولۇپ، مېۋىسىنىڭ كۆپىنچىسى يەككە ئۆسكەن بو- لۇپ، تېشى بىنەپشە رەڭدە، كۆپ ساندا تارقاق سۆگەلسىمان كۆتۈرۈلۈپ چىققان ماي نۇقتىلىرى بار، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى كۈچلۈك كېلىدۇ. (bungeanum Maxim Zanthoxylum) بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى «كابابە خەندان» ياكى «كاۋاۋىچىنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (40.12 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كەبابە خەنداننىڭ تەركىبىدە 0.7% كىچە ئۇچۇچان ماي، قۇرۇق مېۋىسىنىڭ تەركىبىدە 2~4% كىچە ئۇچۇچان ماي بار.

مېيىنىڭ ئاساسىي تەركىبى: لىمونېن (Limonene)، كونىكالكوھول (Cunicalcohol)، گرانىئول (Graniol) دىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيلىك تەسىرى] گىرانىئولنىڭ كىچىك دوزىسى چوڭ چاشقاننىڭ ئۆزلۈكىدىن ھەرىكەت قىلىش ئىقتىدارىنى تورمۇزلايدۇ، چوڭ مىقداردىكىسى ئۈچەي ھەرىكىتىنى تورمۇزلايدۇ، ئۆلتۈرۈش مىقدارىغا يېقىنلاشقاندا ئىچىنى سۈرىدۇ، ئاز مىقداردا ئىچكۈزسە، چوڭ چاشقان يەڭگىل دەرىجىدە سىيىدۇ، كۆپ مىقداردا ئىچكۈزسە، سۈيدۈكى تورمۇزلىنىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، چاچنى قۇۋۋەتلەش، يەل ھەيدەش، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يەل تارقىتىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، چاچ تۆۋىنى چىڭىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

چىش ئاغرىقى، ھەزىم ئاجىزلىقى، يۈرەك ۋە مېڭە ئاجىزلىقى، ئاشقازان ۋە جىگەر كېسەللىكلىرى، ئىستىرخا، ئېغىز سېسىق پۇراش، يەلدىن بولغان ھەر خىل كېسەللىكلەر قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. موزىدىن 3 گرام، كاۋاۋچىنىدىن 2 گرام سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ ئاغرىغان چىشقا باسسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

2. كاۋاۋچىنى 3 گرام، كۈندۈر، مەستىكى 5 گرامدىن، دورىلاردىن سۈپۈپ تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازان يارىسى، ھەزىم بۇزۇلۇشقا شىپا بولىدۇ.

3. كاۋاۋچىنىنى يۇمشاق ئېزىپ سۇنۇن تەييارلاپ، ئاغرىق چىشقا باسسا پايدا قىلىدۇ.

4. كاۋاۋچىنىنى پۇرىسا، مېڭە ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] دوۋساققا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] نىلۇپەر، مەستىكى، سەندەل، گۈلاب.

[ئورۇنباسارى] كەبابە.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن ھەمدە ھىندىستان، ياۋروپا قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] زەرۇرى قىلائى.

[ئىزاھ] كەبابە خەندان ئۈزاقتىن بۇيان «كابابەچىنى» دەپ ئاتىلىپ كەلگەندى، بۇنى «كەبابە» دىن پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن «كابابە خەندان» دەپ ئاتالدى. كابابە خەنداننىڭ تۈرى خېلى كۆپ بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئۆزۈندىن بېرى «كەبابە خەندان» نى (Zanthoxylum aviecennae) ئىشلىتىپ كەلگەن بولغاچقا، بىز مۇشۇ خىلنى تونۇشتۇردۇق.

قىرىق بىرىنچى باب پەي، مۇسكۇل، نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

پەي، مۇسكۇل ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەش، ئۇلاردىكى ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ پەي، مۇسكۇل ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەردىن، پەي، مۇسكۇل ۋە نېرۋىلار خىزمىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە ئورگانىزمدا پەي، مۇسكۇل ۋە نېرۋىلارغا ئائىت تۈرلۈك كېسەللىكلەر (نېرۋا ئاجىزلىق، پەي ۋە مۇسكۇل بوشاپ كېتىش، بالدۇر چاچ ئاقىرىش، سۈيدۈك تۇتالماسلىق، پالەچ، لەقۋا، ئاق خۇن كۆپ كېلىش، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، چوڭ - كىچىك بوغۇملار ئاغرىش، مۇسكۇللار سىقىراپ ئاغرىش، پۇت - قول تارتىشىپ قېلىش، رەئشە، ئۇچەي توسۇلۇش، تۇتقاقلىق كېسەل، مالىخۇلىيا، جۇنۇن، ئەستە ساقلاش كۈچى تۆۋەنلەش، سىيىپ يېتىش ...) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. پەي، مۇسكۇل ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەشتە ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. پەي، مۇسكۇل ۋە نېرۋىلارغا ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. پەي، مۇسكۇل ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق ياكى قۇرۇق ئىسسىق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار بۇزۇق ماددىلارنى تازىلاش، پەي ۋە مۇسكۇلنى چىڭىتىش، نېرۋىلارنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ماددا ئالمىشىشنى ياخشىلاش سۈرۈش، فىزىئولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل دورىلار پەي، مۇسكۇل ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: قىرغاۋۇل، چىڭگىلىك، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، تولغىماچ مېۋىلىك تاغ كۈنجۈتى، كۈندۈش، ياۋا توشقان گۆشى، تاشچېچەكى، يىلپىز سۆڭىكى، ئۈزۈنچاق زىراۋەندە، بۆرە سويمىسى يىلتىزى پوستى، بۈزۈن، بۇغىتاپان، ھەببۇلغار، شۇمبۇيا، ئاق پارپا، قاقرا تۇمشۇق، زۇپتى

رۇمى، ھىلى، چۇمۇلە، بوزۇغا، جويۇز، ئېيىق يېغى، بالادۇر، مالكەنگىنى، زەيتۇن يېغى، كاشىم، قارا پارپا، قەلەمپۇر يېغى، ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى، فەرپيۇن، ئادراسمان ئۇرۇقى، ئادراسمان ئۇرۇقى يېغى، ئادراسمان، كۈچۈلا، تۆگە يېغى، سۇزاپ، جىنچاتقىلى يىلتىزى، ئەرمۇدۇن دەرىخى قوۋزىقى، بوزىدان.

قەنتەرىيۇن، كىرپە، جاۋاشىر، قار لەيلىسى، پەربۇن، مۇقەل، تۆگىقۇشى، كۇدە ئۇرۇقى، سۆرۈنجان، چايان، ئاقىرقەرھا، سەقەنقۇر، ئاچچىق قۇستە، سامساق، خېنىگۈلى ئۇرۇقى.

قىرغاۋۇل

(雉 zhi)

[ئەرەبچە نامى] ﺗﺮﺍ

[پارسچە نامى] ﺗﺮﺍ

[ئوردۇچە نامى] تدرج

[لاتىنچە نامى] Phasianus Colenicus Torqutus

[ئىنگلىزچە نامى] Pheasant

[تونۇش]

بۇ قىرغاۋۇل ئائىلىسىدىكى قۇش قىرغاۋۇلنىڭ گۆشى ياكى پۈتۈن تېنىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ قۇشنىڭ مېكىسى، گۆشى ۋە جىگىرى «قىرغاۋۇل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بەدەن ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 90 سانتىمېتىر كېلىدۇ، ئەركەك ۋە چىشى بولىدۇ، بۇلارنىڭ رەڭگى ھەرخىل، ئەركىكىنىڭ پەرىنىڭ رەڭگى چىرايلىق، چىشىسىنىڭ بەدەن شەكلى كىچىكرەك، قۇيرۇقى قىسقىراق كېلىدۇ (1.41 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] گۆشىنىڭ ھەر 100 گرامىدا 70 گرام سۇ، 24 گرام ئاقسىل، بەش گرام ياغ قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ، يەنە كالتسىي، فوسفور، تۆمۈر قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، ساپ قان پەيدا قىلىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ھەزىمنى

ياخشىلاش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، چېچىلاڭغۇلۇقنى توگىتىش، تېرىدىكى داغلارنى چۈشۈرۈش، جاراھەت پۈتتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قان ئازلىق، ئاشقازان ئاجىزلىقى، سۈيدۈك كۆپ كېلىش، ئۇنتۇغاقلىق، يۈزگە داغ پەيدا بولۇپ قېلىش، چاچقا ئاق كىرىش، كۆزگە ئاق چۈشۈپ قېلىش، يىرىڭلىق جاراھەت قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قىرغاۋۇل گۆشىنى كاۋاپ قىلىپ ئىستېمال قىلسا، يۇقىرىقى كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. قىرغاۋۇلنىڭ ئۆتىنى قىزىق قېنى بىلەن كۆزگە تارتسا، كۆزگە ئاق چۈشۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. قانىتىنىڭ كۈلىنى سىيادان بىلەن بىرگە چاچقا چاپسا، چاچنى قارايتىدۇ.

4. كۆيدۈرۈلگەن سۆڭىكىنىڭ سۇپۇپىنى جاراھەتكە سەپسە، يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە شىپا بولىدۇ.

5. مايىقىنى سىركە بىلەن ئېزىپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، ھەر خىل داغلارنى يوقىتىدۇ.

6. قىرغاۋۇل گۆشىنى سۆڭپىياز بىلەن پىشۇرۇپ يەپ بەرسە، تۇغۇتتىن كېيىنكى بەل ئاغرىقى ۋە ماغدۇرسىزلىنىشقا شىپا بولىدۇ.

7. قىرغاۋۇل ئۆتىنى بۇرۇنغا تېمىتسا، مېڭە توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. گۆشىنى مەرزەنجۇش بىلەن قايىنىتىپ ئىستېمال قىلسا، نەپەس سىقىلىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپىق بېرىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاجلىق كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سىركەنجۇبىن.

[ئورۇنباسارى] كۆك كەپتەر.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئەرقى مائۇل لەھمى.

چىڭگىلىك
(牛皮消 niu pi xiao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Et Radix Cynanchi Staun tonii

[ئىنگلىزچە نامى] Willowleaf Swallow wort Rhizomeand Root

[تونۇش]

بۇ چىڭگىلىك ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق، يۆگىشىپ ئۆسىدىغان، تېنىدە ئاق سۇتى بار سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك چىڭگىلىك بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «چىڭگىلىك» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41.3 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە هۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ـ مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، هۆللۈكنى تارقىتىش، يەل هەيدەش، ئاغرىق توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئۆتكۈر ۋە سوزۇلما خاراكتېرلىك بۆرەك ياللۇغى، سۇلۇق ئىششىق، ئاشقازان 12 بارماق ئۈچەي يارىسى، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئاشقازان ياللۇغى، ئاق خۇن كۆپىيىش، رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چىڭگىلىك 12 گرام، سوغىگۈل 15 گرام، كۆپىكى دەريا 200 گرام، چۈچۈكبۇيا 20 گرام، بۇ دورىلارنى سوقۇپ سۇپۇپ قىلىپ بەرسە، ئاشقازان 12 بارماق ئۈچەي يارىسىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. لاجۇۋەرد 6 گرام، سۆرۈنجان 10 گرام، بەدىيان 10 گرام، چىڭگىلىك 12 گرام، سوقۇپ، تالقىنىنى ئىچسە، رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىقلىرىغا شىپا بولىدۇ.

3. ئانارگۈلى، ئانار پوستى، بەللۇت 10 گرامدىن، تەمرىهىندى 30 گرام، ئاق

مەۋسەل 10 گرام، ئاقىرقەرها 5 گرام، چىڭگىلىك 12 گرام، سوقۇپ سۇپۇپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە ئاق خۇننى ئازايتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6~12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باش ئاغرىقىغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] بابۇنە.

[چىقىش ئورنى] تۈزلەڭلىكلەردە، تاغ باغرىلىرىدا، چاتقاللىقلاردا ئۆسىدۇ، شىنجاڭـنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇپۇپى سۇس.

چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا

(秦艽 qin jiao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Gentianae macrophyllae

[ئىنگلىزچە نامى] Largleaf Gentian Root

[تونۇش]

بۇ جىنتىيانا ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانانىڭ يىلتىزى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (4.41 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەيلەرنى چىڭىتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، يەل تارقىتىش، ھۆللۈكنى يوقىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، تىنچلاندۇرۇش، سېرىقلىقنى ياندۇرۇش، قاننى جانلاندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، ئۆپكە سىلىدىكى تۆۋەن قىزىتما، رېماتىزملىق بوغۇم ئاغرىقى، مۇسكۇللار سىرقىراپ ئاغرىش، پۇت ـ قوللىرى تارتىشىپ قېلىش، ياللۇغلىنىش

قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، كاسىنە يىلتىزى، بەديان يىلتىزى، بەديان، كەرەپشە يىلتىزى، قۇستە ھەر بىرى 10 گرامدىن، كاكىنەچ ۋە بابۇنەدىن 15 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىغا ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئەرەب يېلىمى، كەتىرا 8 گرامدىن، چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، بىخ سۇس، بىنەپشە، نىلۇپەر 10 گرامدىن؛ شېكەردىن 200 گرام، قائىدە بويىچە شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ئۆپكە سىلىدىكى تۆۋەن قىزىتمىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 16 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، نىلۇپەر.

[ئورۇنباسارى] جىنتىيانا.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى لوغانزىيا.

[چىقىش ئورنى] تاغ ۋە ئورمانلار ئارىسىدىكى نەم ئوتلاقلاردا، ئورمان بەلۋىغى يۇقىرىسىدىكى ئوتلاقلاردا، ئالتاي، تەڭرى تېغى ۋە قاراقۇرۇم تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تولغىماچ مېۋىلىك تاغ كۈنجۈتى

(火索麻 huo suo ma)

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[پارسچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Helicteris Isorae

[ئىنگلىزچە نامى] Tortedfruit Screwtree Root

[تونۇش]

بۇ چىنار ئائىلىسىدىكى چاتقال تولغىماچ مېۋىلىك ئۆسۈملۈك تاغ كۈنجۈتىنىڭ مېۋىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، «تاغ كۈنجۈتى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسى سىلىندىر شەكىللىك بۇرمىسىمان تولغىماچ بولۇپ، پىشقاندا قارا رەڭلىك ئۇچى ئۇچلۇق، تەمى ئاچچىق بولىدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]
پەي ۋە مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، ئىچى سۇرۇشنى توختىتىش، ئارتۇق مۆللۈكنى قۇرۇتۇش، سپازما بوشىتىش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش.
[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]
تولغاق، ئۈچەي توسۇلۇش، پالەچ، لەقۋا، رەئشە قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.
[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]
1. تولغىماچ مېۋىلىك تاغ كۈنجۈتى يەتتە گرام، دارچىن، قاقىلە، قەلەمپۇردىن 10 گرامدىن؛ سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ، كۆچۈلا مېيى بىلەن مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇننى ياغلاپ بەرسە، پالەچ، لەقۋاغا مەنپەئەت قىلىدۇ.
2. تاغ كۈنجۈتىنى قورۇپ سۈپۈپ قىلىپ ئىستېمال قىلىپ بەرسە، تولغاققا مەنپەئەت قىلىدۇ.
[ئىشلىتىش مىقدارى] 5～7 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] باھقا زىيان قىلىدۇ.
[ئورۇنباسارى] سەبرى.
[چىقىش ئورنى] يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ ئۆلكىلىرىدىن ھەمدە ھىندىستاننىڭ ئوتتۇرا ۋە غەربىي قىسىملىرىدىن چىقىدۇ.

كۇندۇش

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى]
[ئىنگلىزچە نامى]
[تونۇش]
بۇ بوتا كۆز ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ھىندىستان گاۋزىبانىنىڭ يىلتىزى بولۇپ، سىرتى قارىغا مايىل، ئىچى سېرىققا مايىل، پۈرىقى ئۆتكۈر، بۇ ئۆسۈملۈك 6 ـ ئايلاردا پىشىدۇ، قۇۋۋىتى 20 يىلغىچە تۇرىدۇ، دورىغا ئىشلىتىلىدىغىنى ئۆششاق يىلتىزى بولۇپ، ياخشىسى يېڭى، پۈرىقى ئۆتكۈر كەلگىنىدۇر. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مۇشۇ يىلتىزى «بىخ گاۋزىبان»،

«كۆندۈش» ياكى «كىندىش» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، چۇشكۇرتۇش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۈرۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆرۈش كۈچىنى ئاشۇرۇش، يەل تارقىتىش، ئەزالار سېزىمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، تۇتقاقلىق كېسەل، شوك، ئاۋاز پۈتۈش، بۇرۇن سېسىق پۇراش، كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىزلىقى، نامازشام قارىغۇسى، ھەر خىل قۇرت كېسىلى، قۇلاق ئېغىرلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۆندۈشنى بىنەپشە يېغى ئەرىقى بەدىيان بىلەن قايىنتىپ سۈيىنى قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ كىرلىرىنى تازىلاپ، قۇلاق ئېغىرلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. كۆندۈش 0.4 گرام، قۇندۇز قەھرى 5 گرام، فەرپىيون 2 گرام، ئاقىرقەرھا 5 گرام، قۇستە شىرىن 5 گرام؛ سوقۇپ، 100 مىللىلىتىر زەيتۇن يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ ياغلىسا، پالەچ، لەقۋاغا شىپا بولىدۇ.

3. كۆندۈش بىلەن بىنەپشە يېغىنى بىرلەشتۈرۈپ بۇرۇنغا تېمىتسا، بۇرۇندىكى سېسىق پۇراقنى يوقىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] قۇستۇرۇش ئۈچۈن 0.3 ~ 0.5 گرام بېرىلىدۇ، تال كېسىلى، يەرقان كېسىلى، شۇنىڭدەك باشقا كېسىلى بار كىشىلەر ئۈچۈن يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن 0.4 ~ 0.2 گرام بېرىلىدۇ، بۇنى ئىمكانقەدەر ئىچىدىن ئىستېمال قىلماسلىق كېرەك (ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە ھەم ياز كۈنلىرى ئىشلىتىش خەتەرلىك).

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ، كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرۇپ، پەرىشان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، يېڭى سېغىلغان سۈت.

[ئورۇنباسارى] ئاچچىق قۇستە.

[چىقىش ئورنى] چەت ئەلدىن كېلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەلھەمى كۆندۈش.

ياۋا توشقان گۆشى
(野兔肉 ye tu rou)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Lepus mandschuricus Radde

[ئىنگلىزچە نامى] meat of Hare

[تونۇش]

بۇ توشقان ئائىلىسىدىكى مەشھۇر ھايۋان ئۆي توشقىنىدىن ئىبارەت. چوڭلۇقى مۆشۈك-تەك بولۇپ، تۆكلىرى ناھايىتى يۇمشاق، قۇلىقى، كەينى پۇتى ئۇزۇن، ئالدى پۇتى قىسقا بولۇپ، رەڭگى ئاق، قارا، تۆپارەڭ كېلىدۇ. ئادەتتە گۆشى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، ئومۇمىي بەدەن ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، قان ئايلىنىشنى ياخشىلاش، سۈيدۈكنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تۇتقاقلىق كېسەل، پالەچ، لەقۋا، يۈرەك قوزغىلىش، ئەزالار تىترەش، سوغۇقتىن بولغان پەي كېسەللىكلىرى، سۈيدۈك تۇتالماسلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. توشقان گۆشىنى، دارچىن، قارىمۇچ، سۆئتەر، قىچا، سىرىقچېچەك ئۇرۇقى قاتارلىقلار بىلەن قوشۇپ كاۋاپ قىلىپ يېسە، پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ بوشىشى ۋە تىترىشى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ، سۈيدۈك تۇتالماسلىققا شىپا بولىدۇ.

2. توشقان گۆشى، كەكلىك گۆشى، قىرغاۋۇل گۆشى، پاخلان گۆشى قاتارلىقلارنى قاينىتىپ، مائۇل لەھمى تەييارلاپ يېسە، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئاچچىق سۇ، قېتىق، كاسىنە، سىركە.

[تۈزەتكۈچىسى] ئاچچىق سۇ، قېتىق، كاسىنە، سىركە.

[قوشۇمچە] (1) توشقان گۆشى يېيىش توغرا كەلسە، كۈز ۋاقتىدىكى توشقاننىڭ گۆشى ئەڭ ياخشى ھېسابلىنىدۇ، ئۇ ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش تەسىرىگە ئىگە، تالنى كۈچلەندۈرىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى باسىدۇ، مۇۋاپىق ئۇسۇلدا پىشۇرۇپ يېسە، قاننىڭ قىزىقلىقىنى پەسەيتىدۇ، ئىسسىقتىن بولغان زەھەرلەرنى قايتۇرۇپ، تەرەتنى يۇمشىتىدۇ. ئەمما دائىم يېسە، چوڭ تەرەتنى تۇتالماس قىلىپ قويىدۇ.

(2) توشقان يۈگى: كۆيدۈرۈپ كۈلىنى كۆيگەن جاراھەتلەرگە سەپسە ساقىيىدۇ، توشقان يۈگىنى كۆيدۈرۈپ كۈلى ئىچكۈزۈلسە، ئاياللارنىڭ سۈيدۈكىنى راۋان قىلىدۇ.

(3) توشقان تېرىسى: توشقاننىڭ تېرىسىنى كۆيدۈرۈپ، كۈلى هاراق بىلەن ئىچكۈزۈلسە، قىيىن تۇغۇتنى ئاسان قىلىدۇ ۋە بالىنىڭ ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ، يەككە ھالەتتە كۈلى ئىچكۈزۈلسە، ئاياللارنىڭ ھەيز كېسەللىنى، ئاق خۇن كېسەللىنى داۋالايدۇ.

(4) توشقان قېنى: ھامىلدارلىقتىكى زەھەرلىنىشنى داۋالايدۇ، تۇغۇتنى تېزلەشتۈرىدۇ ھەم ئاسانلاشتۇرىدۇ.

(5) توشقان جىگىرى: كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، باش قېيىش، كۆز خىرەلىشىشنى داۋالايدۇ، جىگەرنىڭ ئىسسىقلىقىنى ئالىدۇ.

(6) توشقان تېزىكى: كۆزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ، بوۋاسىرنى داۋالايدۇ. بوۋاسىرنى داۋالاشتا توشقان تېزىكىنى ئاستا ـ ئاستا ئوتتا قىزىتىپ سېرىق ھالغا كەلتۈرۈپ، ھەر قېتىمدا ئۇنىڭدىن تۆت گرامغا بىر گرام مەستىكى قوشۇپ ناشتىدا قىزىتىلغان هاراق بىلەن ئۈچ كۈن ئىچىپ بەرسە ساقايتىدۇ (دورىغا ئىشلىتىلىدىغان توشقان تېزىكىنى يىغىپ قۇرۇتۇش قائىدىسى: 9 ـ، 11 ـ ئايلار ئارىلىقىدا چۆپلەر ئورۇلغاندىن كېيىن ئاشكارا بولۇپ چىقىدۇ، مۇشۇ چاغدا ئۇنى يىغىپ ئوت ـ چۆپ، قۇم ـ توپىلارنى تازىلاپ، قۇرۇتۇپ، ئاندىن كېيىن ئىشلىتىلىدۇ).

(7) توشقان سۆڭىكى: كۆكرەكتىكى ھارارەتنى ئېلىپ ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ، ئادەتتە قاينىتىپ سۈيى ئىچىلىدۇ، ئۇنىڭ سۈيىنى ئىچسە، ۋابا ۋاقتىدىكى ئىچى سۈرۈش ۋە قۇسۇشنى توختىتىدۇ، توشقان سۆڭىكى بىلەن شال ئۇندۇرمىسىنى قوشۇپ قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، سۈيدۈك تۇتالماسلىققا پايدا قىلىدۇ.

(8) توشقان مېڭىسى: (ئوۋ قىلىپ تۇتۇۋېلىنغان چاغدىكى تىرىك توشقان ئىشلىتىلىدۇ) بۇ ئاساسەن ئۈششۈك يارىلىرىنى داۋالايدۇ، قولاقتا تېمىتىلسا، قولاق گاسلىقىنى داۋالايدۇ، ئىچىدىن ئىچسە، تۇغۇتنى تېزلەشتۈرىدۇ.

تاشچېچەكى
(石花 shi hua)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Parmelia saxatilis
[ئىنگلىزچە نامى] Rockliving Parmelia
[تونۇش]

بۇ بىر خىل قورام تاشلارنىڭ ئۈستىگە يېپىشىپ ئۆسىدىغان، يالغان يىلتىزلىق، شەكلى پلاستىنكىغا ئوخشاش، ئۈستى ئېگىز - پەس، قالايمىقان پۈرمە قورۇقلىرى بار لىشاينىك، يەنى ئادەتتە «قۇش ئىزى» دەپمۇ ئاتىلىدىغان يەر ئۈستى يېپىنچا ئۆسۈملۈكى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «تاشچېچەكى» ياكى «تاش گۈلى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (8.41 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىق تەركىبى: سىلازىنىك كىسلاتاسىدىن ئىبارەت، يەنە كۆپ خىل ئاترانورىن (Atra—norin) ۋە خارماتىك كىسلاتاسىمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تەمى ئاچچىق، زەھەرلىك بولۇپ، توقۇلمىلارنى قورۇ-تۇش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، مەنىيـ-نى كۆپەيتىش، بەدەن ئاجىزلىقىنى تۈگىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

رېماتىزم خاراكتېرلىك بەل - پۇت ئاغرىش، ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىق، كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تاشچېچەكى 15 گرامنى سوقۇپ تالقانلاپ، 120 گرام زەيتۇن يېغى بىلەن ئارىلاشتۇ-رۇپ، ياغلىسا، پەي ۋە مۇسكۇللارنى چىڭىتىدۇ.

2. تاشچېچەكى 10 گرام، يۇمران بۇغا مۈڭگۈزى 5 گرام، سۆئلەپ مىسرى 10 گرام،

سوقۇپ سۇپۇپ قىلىپ ئىچسە، جىنسىي ئاجىزلىقتا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. تاشچېچىكى 15 گرام، سۆرۈنجان 10 گرام، سانا يەتتە گرام (ئايرىم چىلاپ تاتلىقى ئېلىنىدۇ)، قاينىتىپ ئىچسە، بەل ـ پۇت ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 12 ~ 20 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] توسۇلۇش پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بادام يېغى.

[چىقىش ئورنى] ئەم قۇرام تاشلار ئۆستىدە ئۆسىدۇ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تاغلىق يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

يىلپىز سۆڭىكى

(豹骨 bao gu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى]

[ئىنگلىزچە نامى] os leopardi

[تونۇش]

بۇ مۇشۇك ئائىلىسىدىكى مەشھۇر يىرتقۇچ هايۋان يىلپىز بولۇپ، بۇ هايۋاننىڭ پۈتۈن سۆڭىكى «يىلپىز سۆڭىكى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41.9 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سوغۇق يەلنى تارقىتىش، پەي، مۇسكۇللارنى كۈچلەندۈرۈش، باهنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، بوغۇم ئاغرىقى ۋە رېماتىزملىق سوزۇلما بوغۇم ياللۇغى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. يىلپىز سۆڭىكى، لېپەكگۈل ۋە كۈلى بېهىسى قاتارلىقلارنىڭ هەر بىرىدىن 35

گرامدىن ئېلىپ، 500 گرام ئاق هاراققا بەش كۈن چىلاپ، كۈنگە ئىككى قېتىم، هەر قېتىمدا 12 گرامدىن ئىچىپ بەرسە، رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىغا شىپا بولىدۇ.

2. يىلپىز سۆڭىكى، قۇستە شېرىنىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ، 20 گرام هەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا، بوغۇم ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 12~6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] هامىلىدار ئاياللار ئىچىشكە بولمايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] خۇنسىياۋشان، گۈلنار.

[ئورۇنباسارى] يولۋاس سۆڭىكى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىز ۋە چەت ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] رەيهان شەربىتى.

ئۇزۇنچاق زىراۋەندە

(广防己 guang fang ji)

[ئەرەبچە نامى] زراوند طويل

[پارسچە نامى] زراوند دراز

[ئوردۇچە نامى] زراوند طويل

[لاتىنچە نامى] Radix Aristolochiae Fangchi

[ئىنگلىزچە نامى Kwangtang Fangchi, Southem Fangchi

[تونۇش]

بۇ، زىراۋەندە ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق چىرمىشىپ ئۆسىدىغان ياكى يەر بېغىرلاپ ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈك زىراۋەندە بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «زىراۋەندە تەۋىل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى تومىراق، ئەگرى - بۈگرى بولىدۇ، 5~15 سانتىمېتىرغىچە ئۇزۇنلۇقتا، سىرتقى يۈزى سارغۇچ قوڭۇر رەڭلىك، ئۆزى چۈرۈك ئاسان سۇنىدۇ، خۇش پۇراقلىق، تەمى ئاۋۋال ئاچچىق، كېيىن تىلنى قورۇيدۇ، گۆشلۈك، تاتلىق، پۇرىقى ئۆتكۈر بولغانلىرى ياخشىدۇر.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇزۇنچاق زىراۋەندە تەركىبىدە ئۇچۇچان ماي بولۇپ، ئۇنىڭ جەۋھىرى ئاساسلىقى ئارىستولىن (Aritoline) دىن ئىبارەت. يەنە زىراۋەندە كىسلاتاسى،

ئاتسىدوم ئارىستولوخكوم (Aristolochic acid) ، ئاللانتوئىن (Allantoin) ، ئاتسىدوم دىبلەكوم (Debilic acid) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىش تەسىرى: ئۈزۈنچاق زىراۋەندىنىڭ ئادەتتىكى ياسالمىسىنى ھەر خىل ھايۋانلارغا ئىشلەتكەندە، مەيلى ۋېناغا ئوكۇل قىلىنسۇن ياكى ئېچىلسۇن، مەلۇم دەرىجىدە قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش تەسىرىنى بېرىدۇ. ئادەتتە قايناتمىسىنىڭ تەسىرى كۈچلۈكرەك كېلىدۇ.

2. ئاشقازان، ئۈچەي يوللىرىغا بولغان تەسىرى: خەلق ئارىسىدا ئۈزۈنچاق زىراۋەندە بىلەن قورساق ئاغرىقىنى داۋالايدۇ. كلىنىكىدا بۇنىڭ ئادەتتىكى ياسالمىسىنى ئىشلەتكەندە كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇش ۋە باش قېيىش قاتارلىق ئەكس تەسىرى كۆرۈلىدۇ. زىراۋەندىنىڭ قۇستۇرۇش تەسىرى، ئاساسلىقى بۇنىڭ تەركىبىدە ئېتىردە ئېرىيدىغان، كىسلاتالىق تەركىبلەرنىڭ بولغانلىقىدىن بولىدۇ، ساپ يېغىمۇ قۇستۇرىدۇ، لېكىن بۇ خىل تەسىرى ئاجىزراق بولىدۇ، بۇ ئىككى خىل تەركىب قان بېسىمىنى تۆۋەنلەتمەيدۇ. ساپلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ يامان تەسىرى يوقىلىدۇ.

3. باشقا تەسىرى: زىراۋەندىنىڭ ئادەتتىكى ياسالمىسى كىچىك چاشقانغا نىسبەتەن تىنچلاندۇرۇش رولىغا ئىگە، كۆپ مىقداردا ئىشلەتكەندە بەدەن سىرتىدا تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسىنى تورمۇزلاش رولىغا ئىگە.

زەھەرلىك تەسىرى: زىراۋەندە يىلتىزىنىڭ ئادەتتىكى ياسالمىسىنىڭ زەھەرلىك تەسىرى زىراۋەندە ئۆسۈملۈكىگە قارىغاندا تۆۋەنرەك، 100 پىرسەنتلىك، قايناتمىسى توشقان كۆك تومۇرىغا ھەر بىر كىلوگرام بەدەن ئېغىرلىقىغا بىر گرامدىن ئوكۇل قىلىنسا، پۈتۈن بەدىنى تارتىشىش، كۆز قارىچۇقى ئاۋۋال چوڭىيىش، كېيىن كىچىكلەش، مۇسكۇللىرى بوشىشىش، نەپەسلىنىش تورمۇزلىنىش ئەڭ ئاخىرىدا يۈرەك سىلىشى توختاش قاتارلىق ئەھۋاللار كېلىپ چىقىدۇ. چەككىلەپ ياسالغان ئېكىستراكتىنىڭ زەھەرلىك تەسىرى چەككىلەنمەي ياسالغان ئېكىستراكتىغا قارىغاندا بەش ھەسسە ئاز، ئالدىنقىسىنىڭ خىرورنىك زەھەرلىك تەسىرىمۇ ناھايىتى ئاز.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ماددىلارنى تارقىتىش، بەلغەم بوشىتىش، ئۈچەي مەددە قۇرتىنى ئۆلتۈرۈش، تېرىگە جۇلا بېرىش،

توسالغۇلارنى ئېچىش، بۇزۇق ماددىلارنى تازىلاش، ھامىلىنى چۈشۈرۈش، بالىياتقۇنى تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، رەئشە، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىدا، تۇغۇتتىن كېيىنكى قان كېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بوزبىدان يەتتە گرام، بوزۇغا بەش گرام، جوز، ئېگىر 10 گرامدىن؛ ئۇزۇنچاق زىراۋەندە بەش گرام؛ سىركىدە سۇرۇپ بوغۇملارغا چاپسا، بوغۇم ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

2. ئىزخىر 10 گرام، بىخ بەديان 15 گرام، ھەببى بىلسان يەتتە گرام، ئۇزۇنچاق زىراۋەندە بەش گرام، ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى 10 گرام، ھەسەلدىن 500 گرام ئېلىپ، قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا، رەئشەلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. سانا، خىيارشەنبەردىن 10 گرامدىن، ئۇزۇنچاق زىراۋەندە، ئۇبھەل، ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقىدىن ئۈچ گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] جىگەر ۋە تالغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، سىركەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] يۇمىلاق زىراۋەندە، شاترەنجى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شىمالىي ۋە ئوتتۇرا جۇڭگو رايونلىرىدىن ھەم ئېران، ئىراق قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سۇيۇقى مەۋسەل، ماددەتۇلھايات.

بۆرە سويمىسى يىلتىزى پوستى

(刺山柑根皮 ci shan gan gen pi)

[ئەرەبچە نامى] قشر اصل الكبر

[پارسچە نامى] پوست بيخ كبر

[ئوردۇچە نامى] بيخ كبركى پوست

[لاتىنچە نامى] Capparis Spinosae Radix

[ئىنگلىزچە نامى] Comman Caper Fruit Root

[تونۇش]

بۇ كەپە ئائىلىسىدىكى پىلەكلىك چاتقال، بۆرە سويمىسى ئۆسۈملۈكىنىڭ يىلتىز پوستى بولۇپ، ئۇ «پوستى بىخ كەبىر» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزى چوڭ، تومۇ، پوستى قېلىن، سارغۇچ رەڭلىك كېلىدۇ. بۇ يىلتىز قۇرۇغاندىن كېيىن ئىچىدىكى ياغىچىدىن ئاجرىلىپ كېتىدۇ. تەمى ئاچچىق كېلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە فېرولىك كىسلاتاسى (ferulic Acid) ۋە مىرونىك كىسلاتا (Myronic acid) تۇتىدۇ ھەمدە ماي بار.

يىلتىز پوستىنىڭ تەركىبىدە رۇتىن (Rutin)، بىر خىل سامساق تەملىك ئۇچۇچان ماددا، يوپۇرمىقى ۋە گۈلىنىڭ تەركىبىدە رۇتىن، كاربونىك گلۇكونات ھەم مېۋە يېلىم كىسلاتاسى، سامساقنىڭ پۇرىقى بولغان بىر خىل ماددا. يەنە بىر خىل ئۇچۇچان خاراكتېرگە ئىگە قۇستۇرغۇچى ماددىلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىق ۋە غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى ۋە ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، يەللەرنى تارقىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ھەيدەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم ۋە سەۋدا خىلتىنى سۈرۈپ چىقىرىش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، پەي بوششىپ كېتىش، ئۇششاق بوغۇملار ئاغرىقى، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى، مېڭە كېسەللىكلىرى، سۇلۇق ئىششىق، بەھەق، تەمرەتكە، چىش ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بۆرە سويمىسى يىلتىز پوستىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى قايناق سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ، سېرىقئەتنىڭ يىرتىلغان يېرىگە تاڭسا پايدا قىلىدۇ.

2. بۆرە سويمىسى يىلتىزى پوستىنى چاينىسا، مېڭىدىكى ئارتۇق ھۆللۈكنى يوقىتىدۇ.

3. بۆرە سويمىسى يىلتىزى پوستىنى مۇۋاپىق مىقداردىكى سىركىدە قاينىتىپ ئېغىزنى

چايقسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، مېڭە تومۇرلىرىنى ئاچىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا، دوۋساققا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] خولىنجان، ھەسەل، سىركەنجىۋىل، رۇم بەدىيان، ئۇستقۇددۇس.

[ئورۇنباسارى] بىر ئەزاسى يەنە بىر ئەزاسىغا بەدەل بولالايدۇ.

[قوشۇمچە] بۆرە سويمىسىنىڭ گۈلى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق بولۇپ، ئۇنىڭ خۇسۇسىيىتى ماددىلارنى يۇمشىتىش بولۇپ، ئېچىلىشتىن بۇرۇن گۈلىنى ئېزىپ كۆزگە چاپسا، كۆز جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ، بۆرە سويمىسىنىڭ پىشقان مېۋىسىنى ئۇرۇقىنى چاينىماستىن يېسە، ئىچىنى يۇمشىتىپ، تەرەتنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن ھەم ئىران، ھىندىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] غارغار سۈيى.

بۇزۇن

(接骨木 jie gu mu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Herba Sambuci williamsii

[ئىنگلىزچە نامى] Williams Elder Herb

[تونۇش]

بۇ ئۆچقات ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ئۆسۈملۈك بۇزۇن بولۇپ، ئۇنىڭ يۇمران شاخلىرى بىلەن يىلتىز پوستى «بۇزۇن» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41.12 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] betulin ، betulic acid ، دەرەخ پىراقلىق ماددىسى (a−amyrin) ، (n−nonacosane) ، (ceryl alcohol) ، 白华脂酸(butalic acid) .

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاغرىق پەسەيتىش تەسىرى، سۆڭەكلەرنىڭ تۇتىشىشىنى

تېزلىتىش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەيىنى چىڭىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، يالللۇغ قايتۇرۇش، ئىششىق ياندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل زەخىملىنىش، رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، سۇنۇق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جوز 10 گرام، قارىمۇچ 15 گرام، بۇزۇن 15 گرام، بەسباسە 10 گرام، جىنتىيانا 10 گرام، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچسە، پەيىنى چىڭىتىدۇ.

2. چوڭ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا، بۇزۇن قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق ئېزىپ، گۈل يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 18 ~ 35 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قارىئۆرۈك، يۇمغاقسۈت.

[ئورۇنباسارى] جىنتىيانا.

[چىقىش ئورنى] ئالتاينىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

بۇغىتاپان

(鹿蹄草 lu ti cao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Herba pyrolae callianthae

[ئىنگلىزچە نامى] Chinese Pyrola Herb

[تونۇش]

بۇ بۇغىتاپان ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۈسۈملۈك يۇمىلاق يوپۇرماقلىق بۇغىتاپاننىڭ پۈتۈن چۆپى بولۇپ، «بۇغىتاپان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41.13 ـ رەسىم).

[تەبئىتى] بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە سۆڭەكلەرنى چىڭىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قان توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، سوزۇلما خاراكتېرلىك رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، ئۆپكە سىلىدىكى قان تۈكۈرۈش، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئىچى سۈرۈش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئىزخىر 10 گرام، بەدىيان يىلتىز پوستى 15 گرام، ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى 10 گرام، بەدىيان 10 گرام، ھەببى بىلسان يەتتە گرام، بۇغىتاپان 10 گرام، ھەسەل 500 گرام، مەجۇن تەييارلاپ، بىر كۈندە ئۈچ ۋاخ 10 گرامدىن ئىچىپ بەرسە، پالەچ، لەقۋاغا شىپا بولىدۇ.

2. ئەرەب يېلىمى، كەتىرا، نىشاستە 10 گرامدىن، بۇغىتاپان 10 گ.ام، شېكەر 100 گرام ئېلىپ قائىدە بويىچە لوئوق تەييارلاپ ئىچسە، ئۆپكە سىلىدىكى قان تۈكۈرۈشكە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدا.ى] 6 ~ 12 گرام.

[ئورۇنباسارى] جەدۋار.

[چىقىش ئورنى] تاغ ۋە ئورمانلارنىڭ نەم ۋە سايە جايلىرىدا ئۆسىدۇ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى بۇغىتاپان.

ھەببۇلغار

(月桂樱子 yue gui ying zi)

[ئەرەبچە نامى] حب الغار

[پارسچە نامى] وهمشت

[ئوردۇچە نامى] درخت غارکی بیج

[لاتىنچە نامى] Semen prunus Laurocerasus

[ئىنگلىزچە نامى] Cherry Laurel

[تونۇش]

بۇ كامفۇرا ئائىلىسىدىكى ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرىدىغان ئۆسۈملۈك غار دەرىخى (prunus Laurocerasus) بولۇپ، مېۋىسىنىڭ چوڭلۇقى پىندۇق چوڭلۇقىدا، يۇمىلاق، توق بادام رەڭلىك، مېۋىسىنىڭ پوستى نازۇك، مېغىزى ئىككى پارچە بولۇپ، رەڭگى سېرىق ياغلاش، خۇشبۇي كېلىدۇ. بۇ دەرەخنىڭ مېۋىسى «ھەببۇلغار» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] يوپۇرمىقى تەركىبىدە بىر خىل ئۇچۇچان ماي بار، مېۋىسىدە ئۇچۇچان، جەۋھەر بار. ئۇندىن باشقا ياغلىق ماي، ئاقسىل، پىنتوزانلارمۇ بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي - مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، قەي قىلدۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، تىترىمە كېسەل، چوڭ - كىچىك بوغۇم ئاغرىقى، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى، يۈرەك ۋە زىققە قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ھەببۇلغارنىڭ بىر گرام ئۇرۇقىنىڭ سۇيۇپىنى ھەسەلگە قوشۇپ داۋاملىق ئىچىپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا، رەئشە، مۇپاسىل، نىقرەس قاتارلىق كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ.

2. ھەببۇلغار دەرىخىنىڭ قوۋزىقىنى قاينىتىپ ئىچسە، بۆرەكتىكى تاشنى ئېرىتىپ چىقىرىپ، بۆرەك ئاغرىقىنى توختىتىدۇ.

3. ھەببۇلغار ئۇرۇقىنى شارابتا ئېرىتىپ بۇرۇنغا تېمىتسا، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىشقا پايدا قىلىدۇ.

4. ھەببۇلغار يېغى بىلەن يەرلىك ئورۇننى ياغلىسا، پەي ئاغرىقلىرى، بوغۇم ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ.

5. ھەببۇلغار ئۇرۇقىنى ئېزىپ، هاراققا قوشۇپ بەدەندىكى ئاق داغ، سەپكۈنلەرگە چاپسا، داغ ۋە سەپكۈنلەرنى تۈگىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆرۈقى ۋە يېغى ئاشقازاننى بوشاشتۇرىدۇ، كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرۇپ، قوستۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، تەمرى ھىندى.

[ئورۇنباسارى] ئاچچىق بادام، سازەج.

[چىقىش ئورنى] ئىلگىرى جەنۇبىي ياۋروپا ۋە غەربىي ئاسىيادىن چىقاتتى، ھازىر ئېلىمىزنىڭ دېڭىز بويلىرىدىكى شەھەرلەردە ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] تەرياقى ئەربەئە.

شۇمبۇيا

(列当 lie dang)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Herba Orobanches Coerulescentis

[ئىنگلىزچە نامى] Skyblue Broomrape Herb

[تونۇش]

بۇ شۇمبۇيا ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك كۆك شۇمبۇيا بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «شۇمبۇيا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ غولى سارغۇچ قوڭۇر، گۈلى كالپۇكسىمان، رەڭگى سۇس سۆسۈن رەڭدە بولىدۇ (41. 15 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] شۇمبۇيا ئىشقارى ۋە گلۇكوزىدىن تەركىب تاپقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] يۈرەكنى كۈچەيتىش، ئۈچەي ھەرىكىتىنى ياخشىلاش رولى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى قىزىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بەل ئاغرىقى، ماغدۇرسىزلىق، جىنسىي ئاجىزلىق، بەدەن ئاجىزلىقى، بالىلاردىكى هەزىم قىلىش ناچارلىشىش، ئىچى سۈرۈش، نەرۋا پائالىيىتى بۇزۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلە-تىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. شۇمبۇيا، سېرىقئوت ۋە كۆدە ئۇرۇقى قاتارلىقلاردىن ھەر بىرىدىن 20 گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، بەل سىرقىراپ ئاغرىش، ماغدۇرسىزلىنىش، جىنسىي ئاجىزلىق قاتارلىقلارغا شىپا بولىدۇ.

2. شۇمبۇيا ۋە كەندىرنىڭ ھەر بىرىدىن 12 گرامدىن ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، بەدەن ئاجىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

3. بەدىيان 5 گرام، پىننە 5 گرام، قاقىلە 5 گرام، شۇمبۇيا 4 گرامدىن ئېلىپ چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، كىچىك بالىلاردىكى ھەزىم ناچارلىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يۇمغاقسۈت، سېمىزئوت.

[ئورۇنباسارى] دارچىن.

[چىقىش ئورنى] بۇ ئۆسۈملۈك قوغۇن ۋە ئەمەننىڭ تۇۋىدە تەييارتاپلىق بىلەن ئۆسىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبۇيى ئەكبەر.

ئاق پارپا
(附子 fu zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Aconitium Lateralis Preparata

[ئىنگلىزچە نامى] Prepared dughter root Common monkshood

[تونۇش]

بۇ ئېيىقتاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك بىيىشىنىڭ يىنىدا ئۆسىدىغان بالا يىلتىزىدىن ئىبارەت، ئەسلى ئۆسۈملۈكى جەدۋار (Aconitum Carmichaeli Debx) دىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈچ خىل تۈرى بار (41 . 16 ـ رەسىم).

① تۇزلۇق جەدۋار: سىرتقى يۈزى كۆل رەڭلىك بولۇپ، تىلنى قورۇيدۇ، پۇراقسىز.

② قارا جەدۋار: سىرتقى يۈزى قارامتۇل، مايلىق، پارقىراق، تەمى سۇس، پۇراقسىز.

③ ئاق جەدۋار: ھەممە يېرى ئاقۇش، تەمسىز كېلىدۇ، پۇرىقى سۇس. بۇ ئۈسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «جەدۋارچىنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە مۇسكۇلنى چىڭىتىش، «تەبىئەت» نى قۇۋۋەتلەش، ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، رەئىس ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، ئىشتىھانى ئېچىش، جىنسىي قابىلىيەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئىششىق قايتۇرۇش، ھۆللۈكنى يوقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، يۆت - قول ئىششىقى، ئورۇقلاپ كېتىش، ئىشتىھاسىزلىق، مېڭە، يۈرەك، جىگەر قاتارلىق ئەزالارنىڭ ئاجىزلىقى، ئومۇمىي بەدەن بوشىشىپ كېتىش (ئومۇمىي بەدەن ئىستىرخاسى)، كىچىك بالىلارنىڭ تارتىشىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جەدۋارچىنى (تالقىنى) 3 گرام، داۋائى مىشكى 10 گرام قوشۇپ، ئىستېمال قىلغاندا يۈرەككە قان يېتىشمەسلىككە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. زەيتۇن يېغى 5 گرام، جەدۋارچىنى 10 گرام، مەلھەم تەييارلاپ سىرتتىن ياغلاپ بەرسە، پالەچ، لەقۋاغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. جەدۋارچىنى (تالقىنى) بەش گرام، سۆئلەپ، شاقاقۇل، ئاقىرقەرھا يەتتە گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ، جەدۋارچىنى تالقىنىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلسا، باھ ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] قايناتمىسى 3 ~ 10 مىللىلىتىر.

[زىيانلىق تەسىرى] ئازراق زەھەرلىك.

[تۈزەتكۈچىسى] سۈت، ئارپا سۈيى.

[ئورۇنباسارى] زورۇمبات.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ سىچۈەن، سەنشى قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى جەدۋار.

قاقىرا تۆمشۈق

(老鹳草 lao guan cao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Herba Erodii Stephaniani

[ئىنگلىزچە نامى] Common Heron's Bill Herb

[تونۇش]

بۇ قاقىرا تۆمشۈقلار ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 50~30 سانتىمېتىر ئۆسىدىغان ھەم تۆۋىدىن شاخلايدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئوتلاق قاقىرا تۆمشۈق ئۆسۈملۈكى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ پۈتۈن چۆپى «قاقىرا تۆمشۈق» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41 . 17 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] تاننىن (Tannic) ماددىسى، ئورگانىك كىسلاتا ۋە ئۇچۇچان مايدىن تەركىب تاپقان.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] باكتېرىيىگە، ۋىرۇسقا قارشى تۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، راك ھۈجەيرىلىرىنى ئۆلتۈرۈش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ـ مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، يەل تارقىتىش، ھارارەت پەسەيتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ھەيز راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، تولغاق، ئۈچەي ياللۇغى، ھەيز قالايمىقانلىشىش، تۇغماسلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بەدىيان، سۆرۈنجان مىسرى، سانائى مەككى، قاقىرا تۆمشۈقى قاتارلىق دورىلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ تازىلاپ، تالقان تەييارلاپ ئىچسە، رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغىغا شىپا

بولىدۇ.

2. خىيار شەرىبەردىن 10 گرام، قاقىرا تۇمشۇقىدىن يەتتە گرام ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى قايناق سۇغا د ەملەپ ئىچسە، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

3. قاقىرا تۇمشۇقى بەش گرام، ئىسپىغۇل 10 گرام، بېھى دانىدىن 10 گرام ئېلىپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى قايناق سۇغا دەملەپ ئىچسە، تولغاققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 12 گرام.

[چىقىش ئورنى] نەم تاغ باغرى، دەريا ۋادىلىرى ۋە ئوتلاقلاردا ئۆسىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

زۇپتى رۇمى

(松油 song you)

[ئەرەبچە نامى] زفت رطب

[پارسچە نامى] قطران

[ئوردۇچە نامى] زفت رطب

[لاتىنچە نامى] Oleum Pini

[ئىنگلىزچە نامى] Pine oil

[تونۇش]

بۇ بىر تۈرلۈك يېلىمغا ئوخشاش نەرسە بولۇپ، بۇ ئۈچ خىل بولىدۇ، 1. «زۇپتى يابىز»، 2. «زۇپتى بەھرى»، 3. «زۇپتى جەبەلى». مۇتلەق زۇپتى دەپ ئاتالسا زۇپتى بەھرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، زۇپتى بەھرى قەتىرانغا ئوخشايدۇ، رەڭگى قارا، نېفىتكە ئوخشاش زېمىندىن سىزىپ چىقىدۇ، بۇنىڭ سۈيۈقلۇقىنى «قىرات» دەپ ئاتايدۇ، بۇنى كېمىنىڭ يېرىقلىرىغا سۇ كىرىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن سۇۋۇلىدۇ ھەم مەلھەم دورىلارغىمۇ قوشۇلىدۇ، بۇلارنىڭ ياخشىراقى يۇمشاق بولغىنىدۇر.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي - مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، چوڭ بوغۇملارنى قۇۋۋەتلەش ۋە سوغۇق يەلنى تارقىتىش، تىز ئاغرىقىنى قالدۇرۇش، گۆش

ئۇندۇرۇش، جاراھەتنى ئېغىز ئالدۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، يانپاش ئاغرىقى، چوڭ ۋە كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، ماخاۋ، ھەر خىل زەخىملەنىش ۋە سۇنۇق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كەتىرا چىنى 10 گرام، زەمچە 4 گرام، زۇپتى رۇمى 4 گرام، بۇلارنى بىرلەشتۈرۈپ سوقۇپ تالقانلاپ، يەرلىك ئورۇنغا سېپىپ بەرسە، جاراھەت پۈتتۈرۈپ، گۆش ئۇندۇرىدۇ.

2. زۇپتى رۇمىنى قايتا - قايتا يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، ماخاۋ كېسىلى ھەم سۇنۇقنى تۇتقۇزۇشقا ياردىمى بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2～6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا.

[ئورۇنباسارى] جاۋاشىر.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلىرى ۋە چەت ئەللەردىن چىقىدۇ.

ھىلىڭ

(阿魏 A wei)

[ئەرەبچە نامى] حلتيت

[پارسچە نامى] انگزو

[ئوردۇچە نامى] هينگ

[لاتىنچە نامى] Resina Ferulae

[ئىنگلىزچە نامى] chinise Asafoetida

[تونۇش]

بۇ كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ھىلىڭ بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ سۈتكە ئوخشاش يېلىمى «ھىلىڭ» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ رەتسىز، ئۆلچەمسىز، مونەكسىمان كېلىدۇ، سىرتقى يۈزى، قوڭۇر سېرىق، ھۆل ۋاقتىدا رەڭگى سۇسراق، مايلىق مەلھەم شەكلىدە بولغانلىرى قويۇق يېپىشقاق، ئىچى كۆل رەڭگە

مايىل ئاق رەڭلىك كېلىدۇ، تەمى ئاچچىق بولۇپ، ناھايىتى ئۆتكۈر سامساقنا ئوخشاش پۇراقنا ئىگە. چاينىسا كۆيگەندەك سېزىم بولىدۇ (41 . 19 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ھىڭنىڭ ئاساسىي تەركىبى ئۇچۇچان ماي، رېزىنا ۋە دەرەخ يېلىمىدىن ئىبارەت. ئۇچۇچان تەركىبىنىڭ مىقدارى 20 پىرسەنتكىچە بولىدۇ، بۇ رەڭسىز ياكى سۇس سېرىق رەڭلىك مايسىمان سۇيۇق سۇيۇقلۇقتۇر، ھىڭ ئۇچۇچان مېيى ئاساسلىق پىنېن (Pinen) ۋە كۆپ خىل ئورگانىك سۇلفىدلىرىدىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئۇچۇچان مېيى كېسەل پەيدا قىلغۇچى زەمبۇرۇغقا ئ... بەتەن مەلۇم دەرىجىدە تورمۇزلاش ئۇنۇمىگە ئىگە.

چىلاپ چىقىرىلغان سۇيىدىن 10 پىرسەنتلىكى چاشقاننىڭ تومۇرىغا ئوكۇل قىلىنسا، قان ئۇيۇشقا قارشى بىر خىل رېئاكسىيە ھالىتى كۆرۈلگەن، ھىڭنىڭ نېرۋىلارنى قوزغىتىش ۋە بەلغەم بوشىتىش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، پەي ـ نېرۋىنى، باليانقۇ، تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تېرىنى پارقىرىتىش، ماددىلارنى تارقىتىش، يۇمشىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەمنى تەڭشەش، يەل تارقىتىش، سۇيدۇك ھەيزنى راۋان قىلىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ۋە پەي ئاجىزلىقى، كۆز قاراڭغۇلىشىش، سوغۇقتىن بولغان مېڭە ئاغرىقى، ئۇنۇتقاقلىق، پالەچ، لەقۋا، ئىستىرخا، تىترىمە كېسەل، سەرئى، ئاشقازان ئاجىزلىقى، ئىشتىھاسىزلىق، قورساق ئاغرىش، سۇيدۇك، ھەيز توسۇلۇش، قۇلاق ئېغىرلىقى، رېماتىزم قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. زەيتۇن يېغىدىن 15 گرام، ھىڭدىن 7 گرام ئېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ، قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق ئېغىرلىقىغا شىپا بولىدۇ.

2. ئۇدسەلىب 10 گرام، ھىڭ 3 گرام ئېلىپ، سۇرۇپ گەجگىگە چاپسا، سەرئى ئۇچۇن شىپا بولىدۇ.

3. قارىمۇچ 10 گرام مۇرمەككى 5 گرام، ھىڭدىن بىر گرامدىن ئېلىپ، سۇيۇپ

قىلىپ ئىچىپ بەرسە، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ.

4. ئۇستقۇددۇس، بادرەنجى بۇيا، ئىزخىر، ئاقىرقەرھا، ئىگىر، ھىڭ، ھەسەل قاتارلىقلاردىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا رەئىشەلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.5 ~ 2 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] . يەل پەيدا قىلىدۇ، مېڭە ۋە جىگەرگە زىيان قىلىدۇ، ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگىمۇ زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئەرەب يېلىمى، ئاچچىق ئانار، تاتلىق ئانار، رۇم بەدىيان، بىنەپشە، ئالما سۈيى، سەندەل شەربىتى.

[ئورۇنباسارى] جاۋاشىر، ئەنجۇدان.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئىلى ۋىلايىتىدىن بىر قەدەر كۆپ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى ھىلتىت، سۇپۇپى ھىلتىت.

چۇمۇلە

(蚂蚁 ma yi)

[ئەرەبچە نامى] نمل

[پارسچە نامى] مورچە

[ئوردۇچە نامى] چيونٹا

[لاتىنچە نامى] Polyrha chis

[ئىنگلىزچە نامى] Ant

[تونۇش]

بۇ چۇمۇلە ئائىلىسىدىكى ھاشارات قارا چۇمۇلىنىڭ قۇرۇتۇلغان پۈتۈن تېنىدىن ئىبارەت. بۇ ھەممىگە تونۇش مەشھۇر ھاشاراتلاردىن بولۇپ، بۇ ھاشاراتنىڭ تىرىك تېنى، قۇرۇتۇلغان تېنى ۋە ياغقا چىلانغان قىسمى، تۇخۇمى قاتارلىقلار دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41. 20 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئامىنو كىسلاتا، پالمىتىك كىسلاتا، لىئولىنىلىك كىسلاتا ۋە

كۆپ خىل فورماتلاردىن تەركىب تاپقان.

[**فارماكولوگىيىلىك تەسىرى**] ئاغرىق توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، ئىممۇنىتېت كۈچىنى تەڭشەش، رېماتىزمنى داۋالاش، قېرىشنى كېچىكتۈرۈش، جىگەرنى قوغداش رولى بار.

[**تەبىئىتى**] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[**خۇسۇسىيىتى**]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، يەل تارقىتىش، ئۇششۇك ياندۇرۇش، باھنى قوغداش، قاننى قىزىتىش، زەھەر قايتۇرۇش.

[**ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر**]

پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ بوششىپ كېتىشى، قولاق ئېغىرلىقى، تاناسىل ئەزا كېسەللىكى، ئەرلەردىكى جىنسىي ئاجىزلىق، بەرەس كېسەللىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

[**ئىشلىتىش ئۇسۇلى**]

1. چۇمۇلىنى زەيتۇن يېغى ياكى كۇنجۇت يېغىغا چىلاپ 40 كۈن ئاپتاپتا قويۇپ، چۇمۇلىنىڭ قوغۇتى ياغقا چىققاندا قولاققا تېمىتسا، قولاق ئېغىرلىق ۋە قولاق گۈركۈرەشكە شىپا بولىدۇ.

2. ئاق يەر سېرىق چۇمۇلىسىدىن 100 دانىگە 15 مىللىلىتىر ياسمەن يېغى قويۇپ، بىر ئاي ئاپتاپتا قويۇپ، تەمى تولۇق چىققاندا، ئەرلەر جىنسىي ئەزاسىغا چاپسا، جىنسىي ئاجىزلىق، زەكەر يىگلەپ كېتىشلەرگە شىپا بولىدۇ.

3. چۇمۇلىنى تۇخۇم يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ بىر قانچە كۈن ئاپتاپتا قويۇپ بەرەسكە سىرتتىن چاپسا، خال چۈشۈرىدۇ. ماددا ئالمىششىنى تېزلىتىدۇ.

[**ئىشلىتىش مىقدارى**] ئەھۋالغا قاراپ سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ.

[**زىيانلىق تەسىرى**] زەھەرلىك، يەپ قالسا قورساقتا سانجىق ھەم بىئاراملىق پەيدا قىلىدۇ.

[**تۈزەتكۈچىسى**] ھەسەل، زىرە.

[**ئورۇنباسارى**] چايان.

[**چىقىش ئورنى**] ئېلىمىز، جۇملىدىن رايونىمىز شىنجاڭنىڭ كۆپلىگەن جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[**پىششىق دورا ياسالمىسى**] چۇمۇلە يېغى.

بوزۇغا

(莪术 e zhu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Rhizoma Curcumae phaeocaulis

[ئىنگلىزچە نامى] Blue Turmeric rhizome

[تونۇش]

بۇ زەنجىۋىل ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق كونا يىلتىزلىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك بوزۇغىنىڭ يىلتىزسىمان غولى بولۇپ، «ئايلىشى»، «بوزۇغا» قاتارلىق ناملاردا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. تۇخۇم شەكىللىك ياكى ئۇرچۇق شەكىللىك بولۇپ، رەڭگى سارغۇچ ئاق رەڭدە، تەمى ئاچچىق، خۇش پۇراق كېلىدۇ (41.21 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يىلتىزسىمان غولىنىڭ تەركىبىدە 0.5~1% ئۇچۇچان ماي بار. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كۇركۇمىن (curcumin) بار، قۇرۇق يىلتىزىدا يەنە تەخمىنەن 60% كىراخمال بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ئۆسمىگە قارشى رولى: بوزۇغا ئوكۇلىنى كىچىك چاشقاننىڭ قورساق بوشلۇقىغا ئوكۇل قىلسا، گۆش ئۆسمىسىنى تورمۇزلايدۇ، ئەمما ئىچكۈزۈلسە، قورساق سۇلۇق ئۆسمىسىگە نىسبەتەن ئۈنۈمى بولمايدۇ.

2. باكتېرىيىگە قارشى رولى: ئۇچۇچان ماي تەجرىبە نەيچىسىدە ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىسى، قان ئېرىتكۈچى زەنجىرسىمان شارچە باكتېرىيىسى، چوڭ ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىسى، ئۈچەي كېزىكى تاياقچە باكتېرىيىسى، ۋابا تاياقسىمان باكتېرىيىسىنى تورمۇزلايدۇ.

3. باشقا رولى: ھەزىم قىلىش يولىغا بولغان تەسىرى خام زەنجىۋىل بىلەن ئوخشايدۇ. ئاشقازان ـ ئۈچەي يولىنى بىۋاستە قوزغىتىدۇ. يەنى بۇ، قورساق كۆپۈش مەنبەلىك سانجىقنى داۋالاش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

شىپالىق رولى]

پەي - مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، مېڭە، يۈرەك، ئاشقازان، باھ ۋە پەينى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، قۇسۇشنى توختىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىششىق تارقىتىش، ئىچ سۈرۈشنى توختىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋان قىلىش، چىش تۈۋىنى چىڭىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مېڭە، يۈرەك ئاجىزلىقى، مالىخۇلىيا، ئۇنۇتقاقلىق، تۇتقاقلىق، پالەچ، لەقۋا، تىترىمە كېسەل، ئاشقازان سوۋۇپ كېتىش، ئاشقازان تۈۋەنلەش، سوغۇقتىن بولغان يۆتەل، بالىياتقۇنىڭ يەللىك ئاغرىقى، بالىلاردىكى تولغاق، چىش ئاغرىقى، چىش تۈۋى بوشاپ كېتىش، سوغۇقتىن بولغان ھەر خىل ئىششىقلار، بوغۇم ئاغرىقلىرى، قوساق ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بوزۇغىدىن ئىككى گرام ئېلىپ، چالا سوقۇپ، ئۇنى بىر پىيالە سۇدا قايىنتىپ سۈزۈپ ئىچسە، كىچىك بالىلارنىڭ قورساق ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

2. كاۋاۋىچىن 10 گرام، بوزۇغا 10 گرام، موزىدىن بىر دانىنى ئېلىپ سوقۇپ تالقانلاپ چىش ئەتراپىغا قويسا، چىش مىلىكىنى چىڭىتىدۇ.

3. بوزۇغا سۈپۈپنى كۈندە ئۈچ قېتىم، ھەر قېتىمدا ئىككى گرام مىقدارىدا ئىچسە يۇقىرىقى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بوزۇغا ئادەتتە كۆپرەك سىرتقى تەرەپتىن ئىشلىتىلىدۇ ھەم مۇرەككەپ نۇسخىلار تەركىبىگە چۈشۈرۈلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئەزالارغا قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، بادام مېغىزى.

[بەدىلى] زورەمبات، زەنجىۋىل.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ھەم بىنگال، ئىران قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] كۆپىنچە جاۋارىشلار تەركىبىگە چۈشۈرۈلىدۇ.

جويۇز
(肉豆蔻 rou dou kou)

[ئەرەبچە نامى] جوزبوا

[پارسچە نامى] جوزبويا

[ئوردۇچە نامى] جايپھل

[لاتىنچە نامى] semen myristicae

[ئىنگلىزچە نامى] nutmeg

[تونۇش]

بۇ جوز «جويۇز» ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 20 مېتىرغا يېتىدىغان، دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان دەرەخ جويۇزنىڭ ئورۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى «جۇزبۇ-ۋا» ، خەلق ئارىسىدا «جويۇز» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. شەكلى يۇمىلاق تۇخۇمسىمان شەكىلدە، تېنى قاتتىق، رەڭگى سارغۇچ قىزىل ياكى سارغۇچ ئاق رەڭدە، تەمى قېرىق، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (22.41 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] جويۇز تەركىبىدە 6～15% گىچە ئۇچۇچان ماي بار، يەنە دىپتېن (Dipeten) ، كورىياندرول (Coriandrol) ، تېر پىنېئول (Terpineol) ، سافرول (Safrole) ، ئاتسىدوم مىرىستكوم (Myristic acid) ۋە مايلىق ياغ قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ئىتەسىرگە ئىگە، تۆۋەن دەرىجىدىكى هايۋانلاردا قارىـ-چۇق كېڭىيىش، مېڭىش ئاستىلاش، نەپەس ئاستىلاش قاتارلىق ئەھۋاللارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. مىقدارىنى يەنە كۆپەيتسە رېفلېكس يوقىلىش كېلىپ چىقىدۇ، مۈشۈك ناركوزلىـ-غۇچى مىقدارى مۈشۈكتە ئادەتتە جىگەردە مايلىق ئۆزگىرىش هەم ئۆلۈم كەلتۈرۈپ چىقىرىـ-دۇ. كىشىلەر يەتتە گرام جويۇز تالقىنى يېسە باش قېيىش، هەتتا ئېسىنى يوقىتىپ قويۇش ۋە كۆز قاراڭغۇلىشىشنى پەيدا قىلىدۇ. مۈشۈككە هەر كىلوگرام بەدەن ئېغىرلىقى ئۇچۇن ئىككى گرام هېسابىدا جويۇز تالقىنىنى يېگۈزۈلسە يېرىم بېھوش ئۇخلاش هالىتى پەيدا قىلىدۇ هەم 24 سائەت ئىچىدە ئۆلىدۇ. جىگەردە مايلىق ئۆزگىرىش بولىدۇ. جويۇز مېيىنىڭ زەھەرلىك تەركىبى مىرىستىتىن (Myristicin) دىن ئىبارەت. بۇنىڭ زەھەرلەش ئالامەتلىرى

يۇقىرىقى بىلەن ئوخشايدۇ. مىرستىتىننىڭ مۇشۇكنى ئۆلتۈرۈش دوزىسى ھەر كىلوگرام بەدەن ئېغىرلىقى ئۈچۈن يېرىم مىللىلىتىردىن بىر مىللىلىتىرغىچە، ئەگەر تېرە ئاستىغا ئوكۇل قىلىنسا، 0.2 مىللىلىتىر بولۇپ، بۇ كەڭ كۆلەمدە جىگەرنى ئۆزگەرتىدۇ.

2. بۇ ياغنىڭ ئۈچ مىللىلىتىرى خۇش پۇراق قىلغۇچى ياكى يەل ھەيدىگۈچى، ئاشقازان، ئۈچەينى غىدىقلىغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ تېرپىنول خىلىتىدىكى تەركىبى باكتېرىيىگە قارشى تەسىرگە ئىگە.

3. مىرستىتىسىن، ئېلېمىتسىن (Elenicin) قاتارلىقلارنىڭ نورمال ئادەملەرنى ساختا خىياللارغا چۈشۈرۈش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، بۆرەك، ئاشقازان، جىگەر ۋە باھنى، باليىاتقۇ، تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەش، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزۈش، يەڭگىل دەرىجىدە تۇتۇش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، تەبىئىي ھارارەتنى ساقلاش، تاماق سىڭدۈرۈش، جىگەر، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى ۋە سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىش، مەست قىلىش، ئىچى سۈرۈشنى توختىتىش، يەل تارقىتىش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۆرەك ئاجىزلىقى ۋە مەنىي تېز يۈرۈپ كېتىش، ئاشقازان ئاجىزلىقى، قورساق ئېسىلىش، ئىچى سۈرۈش، باھ ئاجىزلىقى، باش ئاغرىقى، رېماتىزم، پالەچ، بوغۇملار ئاغرىقى، تىل ئېغىرلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جويۇزنىڭ ئۆزىنى شۈمۈپ بەرسە، تىل ئېغىرلىقى، پالەچ، لەقۋالارغا شىپا بولىدۇ.

2. بەش گرام جويۇزنى ئۈچ دانە تۇخۇم سېرىقى بىلەن ئىچسە، جىنسىي ئاجىزلىق ئۈچۈن شىپا بولىدۇ.

3. بوزىدان، جويۇز، ئېگىر 10 گرامدىن، بوزۇغا بەش گرام، سىركىدە سۈرۈپ بوغۇملارغا چاپسا، غەيرىي تەبىئىي سەۋدا ۋە بەلغەم خىلىتىدىن بولغان بوغۇم ئاغرىقلىرىغا شىپا بولىدۇ.

4. مۇۋاپىق مىقداردىكى جويۇزنى سوقۇپ شېكەر بىلەن ئىچسە، سوغۇقتىن بولغان

ئىچ سۈرۈشكە شىپا بولىدۇ.

5. جويۇز، رېگىماھى، ئاقىرقەرھا، ئەنجۈر قېقى، كۈنجۈت، تۆدەرى قاتارلىقلاردىن ھەر بىرىنى 10 گرامدىن ئېلىپ، تۇخۇم سېرىقى ئۈچ دانە، پەنەرمايە ئۈچ گرام قاتارلىقلار بىلەن بىرگە سوقۇپ تالقانلاپ ئىچسە، باھ، بۆرەك ئاجىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يۇمغاقسۈت، بىنەپشە.

[ئورۇنباسارى] بەسباسە، سۇمبۇل تىپ.

[چىقىش ئورنى] ئىسسىق بەلۋاغ رايونلىرىدا ئۆستۈرۈلىدۇ، بۇ ئەسلىدە ھىندىستان، مالايسىيا، سىرلانكا قاتارلىق ئەللەرنىڭ مەھسۇلاتلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ماددەتۇلھايات، ئامىلە نۇشدارى.

بالادۇر

(槚如实 jia ru shi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Fructus Anacardii Occidntalis

[ئىنگلىزچە نامى] Fruit of Common Cashew

[تونۇش]

بۇ سىر دەرىخى ئائىلىسىدىكى دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان ئۆسۈملۈك ئاناكاردىك ۋە بالادۇر ئۇرۇقدىشىنىڭ مېۋىسى بولۇپ، مېۋىسى پىشقاندا يىغىۋېلىپ، قۇرۇتۇپ «بالادۇر» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. مېۋىسىنىڭ شەكلى يۈرەكسىمان شەكىلدە، رەڭگى توق قارا ياكى قارامتۇل قوڭۇر، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى ئۆتكۈر، مېۋىسىنىڭ ئىچىدە مېغىزى بولىدۇ (41. 23 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بالادۇر ئۇرۇقى ئادەتتە ئىككى يېرىم پىرسەنتتىن كۆل ماددىسى، 25.4% ئاقسىل، 43.39% ياغ، 21% كاربون سۇ بىرىكمىلىرىنى تۇتىدۇ.

[فارماكولوگىيلىك تەسىرى] مېغىزنى يېگىلى بولىدۇ. دەرەخ قوۋزىقىنىڭ سۇغا چىلاپ ئېلىنغان ماددىسى قان بېسىمنى تۆۋەنلىتىدۇ. دەرەخ پوستىنىڭ ئىسپىرتلىق ياسالمىسىنى نورمال كىشىلەر ئىستېمال قىلسا، قاندىكى قەنتنى تۆۋەنلىتىدۇ. يەپ 15~20 مىنۇتتىن كېيىن باشلىنىپ، 60~90 مىنۇتقا بارغاندا ئەڭ ئېنىق بىلىنىدۇ. ئۈچ سائەت سوزۇلىدۇ. دەرەخ ئىچكى پوستىنىڭ قايناتمىسى هايۋاناتلارنىڭمۇ قاندىكى قەنتنى تۆۋەنلىتىدۇ. بۇ چىرىتكۈچى تەسىرگە ئىگە.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مۇسكۇل ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، يەل تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، تېرىگە رەڭ پەيدا قىلىش، جاراھەتلەرنى قۇرۇش، بەدەندىكى زىيادە ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، يۇمشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

نېرۋا، پەي ئاجىزلىقى، سەرئى، ساراڭلىق، پالەچ، لەقۋا، رەئىشە، ئىستىرخا، تارتىشىش، چىش مىلىكى بوشاپ كېتىش، ئۇنتۇغاقلىق، بوغۇم ئاغرىقلىرى، سۆگەل، تەمرەتكە، بەرەس، ماخاۋ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئىزخىر 10 گرام، بىخ بەدىيان 10 گرام، جىنتىيانا 10 گرام، بالادۇر 1.0 گرام، ھەسەل 500 گرام، قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا، رەئىشەلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. كۈندۈر 10 گرام، تۇخۇم سېرىقى 2 دانە، مەستىكى 10 گرام، سالاجىت 5 گرام، بالادۇردىن 1.0 گرام ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ ئىچسە، باھنى قۇۋۋەتلەش تەسىرىنى بېرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.1~0.3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە، شۇنداقلا مېڭە پەردە ياللۇغى، مالىخولىيا قاتارلىق كېسەلى بارلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. ئەگەر مىقدارىنى ئاشۇرۇپ ئىستېمال قىلسا، ئادەمنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كۈنجۈت يېغى، قايماق، ياڭاق مېغىزى.

[ئورۇنباسارى] كۈچۈلا.

[چىقىش ئورنى] ئىلىمىزنىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدىن ھەمدە پاكىستان، ھىندىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى بالادۇر.

[ئەسكەرتىش] بالادۇرنى يەككە ھالەتتە ئىستېمال قىلىشقا بولمايدۇ، مۇرەككەپ دورا ياسالمىسىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

مالكەنگىنى

(灯油滕子 deng you teng zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى] مالكنگنى

[لاتىنچە نامى] Semen Celastrus paniculatus

[ئىنگلىزچە نامى]

[تونۇش]

بۇ جىن چاتقىلى ئائىلىسىدىكى پېلەكسىمان چاتقال ئۆسۈملۈك مالكەنگىنى بولۇپ، ئادەتتە مېۋىسى يۇمىلاق بولۇپ، قۇرۇغاندا ئىچىدىن ئۇرۇقى چىقىدۇ، بۇ ئۇرۇق تۇخۇم شەكىللىك، ئۇششاق، رەڭگى خورمارەڭ، تەمى بىر ئاز ئاچچىق بولۇپ، «مالكەنگىنى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، نېرۋا ۋە مېڭىنى، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازان ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بوغۇم ئاغرىقى، ئۇششاق بوغۇم ئاغرىقى، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى، لەقۋا، سەرئى، بەل ئاغرىقى، مېڭە، پەي نېرۋىلىرى ئاجىزلىقى، ئاشقازان ۋە باھ ئاجىزلىقى، ئەستە تۇتۇش قۇۋۋىتىنىڭ ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بىر ھەسسە مالكەنگىنى يېغىغا ئون ھەسسە مەسكە ئارىلاشتۇرۇپ يۇز مېيىدەك

قىلىپ تامغاققا چاپسا، مېڭە ئاجىزلىقى ۋە ئۇنتۇغاقلىققا پايدا قىلىدۇ ھەم كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرىدۇ.

2. مالكەنگىنىنىڭ سوقۇلمىغان دانىلىرىنى سىرىقمايدا قورۇپ ھەر كۈنى بىر چاڭگال يېسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. مالكەنگىنىنىڭ دانىلىرىنى كالا سۈتىدە قاينىتىپ، سۈتىنى سۈزۈپ قېتىق ئۇيۇ- تۇپ، يېغىنى ئېلىپ، ھەر كۈنى 30 گرام ئەتراپىدا گۈرۈچ ئېشى بىلەن يېسە، چاچنى قارايتىدۇ.

4. باھنى قۇۋۋەتلىگۈچى مۇرەككەپ ياسالمىلار تەركىبىگە كىرگۈزۈلىدۇ، ھۆكۈمالار- نىڭ ئېيتىشىچە: «بۇنىڭدىن بىر كىلوگرامنى 10 كىلوگرام كالا سۈتىگە چىلاپ سۈتنى تامامەن ئۆزىگە تارتىپ بولغاندا ئېلىپ، ھەر كۈنى مۇۋاپىق مىقداردا يەپ بەرسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئەگەر پاقا يېغى بىلەن ياغلاپ، گىلى ھېكمەت قىلىپ يېغىنى چىقىرىپ ئەرلەر جىنسىي ئەزاسىغا سۈۋۈسا، قۇۋۋەت بېرىدۇ، مەنىينى تۇتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.5 ~ 1 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاجلىق كىشىلەرگە، باللارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كالا سۈتى، قىزىلگۈل.

[ئورۇنباسارى] قەلەمپۇر يېغى.

[چىقىش ئورنى] يۇننەن، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ، تەيۋەن ۋە ھىندىستاننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن چىقىدۇ.

زەيتۇن يېغى

(橄榄油 gan lan you)

[ئەرەبچە نامى] دهن ليت

[پارسچە نامى] روغن الزيت

[ئوردۇچە نامى] زيتن كى تيل

[لاتىنچە نامى] Oleum Canarii Albi

[ئىنگلىزچە نامى] Oil Canarytree

[تونۇش]

بۇ زەيتۇن دەرىخى ئائىلىسىدىكى دائىم كۆكىرىپ تۇرىدىغان ئېگىزلىكى 10 مېتىردىن ئاشىدىغان، غولى تۈز دەرەخنىڭ مېۋىسىدىن ئېلىنغان يېغى بولۇپ، «زەيتۇن يېغى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. زەيتۇن يېغى سېرىق رەڭلىك، سۇزۇك، تەمى تاتلىق كېلىدۇ (41 . 26 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] ياغنىڭ تەركىبىدە ئامىرىن (Amyrin) بولۇپ، بۇنىڭدىن ئاتسىدوم، ئوسئىكوم ۋە گلېتسىرىن لىنونىن، پالمېتىن قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، تاش پارچىلاش، ماددىلارنى تارقىتىش، ئاغرىق توختىتىش، ئۇزۇق بولۇش، تېرىنىڭ قۇرغاق بولۇشىنى تۈگىتىش، يۇمشىتىش، ھەزىم قىلىش ئەزالىرىنىڭ ئېچىشىشىنى ۋە قىچىشىشىنى توختىتىش، سىلىقلاشتۇرۇش، چاچنىڭ كېپىكىنى يوقىتىش، چاچنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ بوشىشىپ كېتىشى، بوغۇم ئاغرىقى، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى، بەدەن ئاجىزلىقى، تېرە قۇرغاقلىشىش، 12 بارماق ئۈچەي يارىسى، ئادەتلەنگەن قەۋزىيەت، باش ئاغرىقى، چاچ ئاقىرىش، چاچ چۈشۈش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى زەيتۇن يېغىدا يەرلىك ئورۇننى سىرتىدىن ياغلاپ، ئاپتاپقا قاقلانسا، پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ بوشىشىپ كېتىشى، بوغۇملار ئاغرىقى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. تېرىلەرنى مايلاپ بەرسە، تېرىنىڭ قۇرغاقلىشىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

3. ئۆت، بۆرەك تاش كېسەللىكلىرىگە تاش پارچىلىغۇچى دورىلارنى بەرگەندە زەيتۇن يېغىنى قايناق سۇغا تېمىتىپ، دورىدىن كېيىن ئىچىلىدۇ، ئۆت، بۆرەك يوللىرىنى سىلىقلاپ، بېسىمىنى ئازايتىدۇ.

4. زەيتۇن يېغىغا تۇخۇم يېغىنى ئارىلاشتۇرۇپ، چاچنى ياغلىسا، چاچنىڭ كېپىكىنى يوقىتىدۇ، چاچ چۈشۈشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ، ئاقىرىشنى توسايدۇ، چاچنى جانلىق، تىرىك قىلىدۇ، قارايتىدۇ.

5. مۇۋاپىق مىقداردىكى زەيتۇن يېغىنى 25 مىللىلىتىر قايناق سۇغا تېمىتىپ ئىچسە، ئادەتلەنگەن قەۋزىيەتكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10 مىللىلىتىرغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، بىنەپشە شەربىتى.
[ئورۇنباسارى] بىلسان يېغى.
[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ دېڭىز بويلىرى رايونلىرىدىن چىقىدۇ.
[يىشىشىق دورا ياسالمىسى] مەلھەمى سىماب.

كاشىم
(欧当归 ou dang gui)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Radix Levistici officinalis
[ئىنگلىزچە نامى] Root of garden Lovage
[تونۇش]

بۇ مۆرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك كاشىمنىڭ يىلتىزى (ficinali kock Levistica of) بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى ئەنجۈدان يىلتىزىغا ئوخشايدۇ، يوپۇرمىقى ئىكلىلمىلىكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، تەمى ئۆتكۈر، ئۆزى خۇش پۇراق، غولى توم كېلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]

پەي - مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، يەل تارقىتىش، كۆكرەكنى بوشىتىش، نەپەس راۋانلاشتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، بوغۇم ئاغرىقى ۋە سوغۇقتىن بولغان يۆتەل، نەپەس سىقىلىش، ئاشقازان ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. دارچىن 5 گرام، دوقۇ 10 گرام، كاشىمدىن 5 گرام ئېلىپ تالقانلاپ يېسە،

ھەزىمنى ياخشىلايدۇ.

2. كاشىم 3 گرام، بوزۇغا 5 گرام، جويۇز 7 گرام، دورىلارنى سىركىدە سۇرۇپ بوغۇملارغا چاپسا، غەيرىي تەبىئىي سەۋدا ۋە بەلغەم خىلتىدىن بولغان بوغۇم ئاغرىقلىرىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~2 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گۈلبىنەپشە.

[ئورۇنباسارى] ياۋا سەۋزە ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] ئىران، ھىندىستاندىن كېلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش پەنجنوش.

قارا پارپا

(飞燕草 fei yan cao)

[ئەرەبچە نامى] جدوار

[پارسچە نامى] ماه پروين

[ئوردۇچە نامى] زربى

[لاتىنچە نامى] Radix Consolidae

[ئىنگلىزچە نامى] Root of Rocket Consolidfa (Tiryak)

[تونۇش]

بۇ ئېيىقتاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ھىندى جەدۋارنىڭ يىلتىزى ۋە ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇرۇقى يۇرەك شەكىللىك، چوڭلۇقى قول بارمىقىچىلىك، ۋەزنى ئېغىر، ئازراق قاتتىق، تەمى ئاچچىق - چۈچۈك، سىرتى قارا، سىرتقى يۈزى قوتۇر بولىدۇ. ئەسلى ئۆسۈملۈك جەدۋار (Consolida ajacis Sehur) دۇر، مۇشۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «جەدۋار ھىندى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41.28 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقى تەخمىنەن بىر پىرسەنت ئالكالوئىد، %39 مايلىق ياغ

تۇتىدۇ. ئالكالوئىدلار ئاياتسىن (Ajacinc) ، دېلكوزىن (Delcosine) ، دېلسولىن (Delsoline) ، ئېلاتىن (Elatine) ، ئاياكونىن (Asaconine) قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئۇندىن باشقا زېبرئاۋە دېلفىن (Delfhin) قاتارلىقلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاياتىسىن بىلەن ئاياكونىنىڭ فارماكولوگىيىلىك تەسىرى ھەققىدىكى تەتقىقات دوكلاتى يوق.

مايلىق يېغىنىڭ قۇرت ئۆلتۈرۈش تەسىرى بار، يوپۇرماق ئۇرۇقى تېرە ياللۇغى پەيدا قىلىدۇ. ئۇرۇقنىڭ زەھەرلىك تەسىرى باشقا قىسىملىرىغا قارىغاندا چوڭ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى، «تەبىئەت» نى، بالىياتقۇنى، تۇخۇمدانىنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش ۋە تىنچلاندۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، يۈرەك، جىگەر ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قىزىتما پەسەيتىش، سۈيدۈك ھەيدەپ، تاشلارنى پارچىلاپ چىقىرىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، تىترىمە كېسەل، ئومۇمىي بەدەن بوششىپ كېتىش، قولتۇق بېزى ئىششىقى، چۇما، چاشقان يارىسى، گال ئاغرىقى، بادامسىمان بەز ياللۇغى، نەزلىلىك زۇكام، سەرئى، ھوشسىزلىق، تارتىشىپ قېلىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ، بەرەس، بەھەق، ئۇندىن باشقا يەنە تۇرلۇك زەھەرلىنىشلەرنىڭ تەسىرىنى تۈگىتىش، ۋابا خاراكتېر-لىك يۇقۇملۇق كېسەللەردىن ساقلىنىش ۋە داۋالاش ھەمدە يېڭى دورىلارنىڭ قاندىكى زەھەر-لىك تەسىراتلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جەدۋار ھىندىنى خېمىرى گاۋزىبانغا قوشۇپ بەرسە، يۈرەك، مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. جەدۋار ھىندىنى كۆك يۇمغاقسۇت سۈيىدە سۈرۈپ، سىرتتىن چاپسا، گال ياللۇغى، بادامسىمان بەز ياللۇغى، چۇما، قولتۇق بېزى ۋە چاشقان يارىلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئۈچ گرام جەدۋارنى 100 گرام ماددەتۇلھاياتقا قوشۇپ ئىچسە، پالەچ، لەقۋا، سەرئى قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ.

4. جەدۋارنى تاشقا سۈرۈپ چايان ھەم ھاشاراتلار چاققان يەرلەرگە سۈركىسە، بۇ ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

5. جەدۋار ھىندىنىڭ سۇپۇپىدىن يېرىم گرامنى ئەرىقى گۈل بىلەن ئىچىپ بەرسە، يېڭى دورىلارنىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى قايتۇرىدۇ.

6. جەدۋارھىندىنى مۇسەللەس ياكى ئەۋرىشىم، بادرەنجى بۇيا شەربىتىگە ئوخشاش شەربەتلەر ياكى ئەرەقلەر بىلەن بېرىلسە، كۆڭۈلگە خۇشلۇق يەتكۈزىدۇ، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەپ، يۈرەك چالاڭغۇراشنى يوقىتىدۇ.

7. جەدۋار ھىندى، سۆرۈنجان 3 گرامدىن، زەنجىۋىللارنىڭ سوقۇلغان تالقىنىدىن بىر گرامنى گۈلاب بىلەن ئىچسە مۇپاسىلغا پايدا قىلىدۇ.

9. جەدۋار ھىندىنىڭ تالقىنىدىن 4 . 0 گرامنى سىركەنجىۋىل بىلەن بىر قانچە كۈن بېرىلسە، بۆرەك ۋە سۈيدۈك يولىدىكى تاشنى پارچىلاپ چىقىرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1.5 ~ 1 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاجلىق كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يېڭى سۈت، ئارپا سۈيى.

[ئورۇنباسارى] زۇرۇمبات.

[چىقىش ئورنى] بۇ ئەسلىدە ياۋروپا ۋە نىپال قاتارلىق ئەللەردىن چىقاتتى، ھازىر ئېلىمىزدە ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى جەدۋار، خېمىرى گاۋزىبان ئەنبىرى، زىماتى ۋەرەمى لەۋزەتەيىن.

[قوشۇمچە] 1. كىتابلاردا كۆرسىتىلىشىچە، جەدۋار بەش خىل بولىدۇ. (1) سىرتى قارا، ئىچكى تەرىپى كۆكۈچ قىزغۇچ بولۇپ، يۇرەك شەكىللىك بولىدۇ، بۇنى تېتىپ كۆرگەندە ئاۋۋال تاتلىق سېزىلىپ، كېيىن ناھايىتى ئاچچىق تەم سېزىلىدۇ، بۇ خىل جەدۋارنى جەدۋار چىنى (جۇڭگو جەدۋارى) دەيدۇ، بۇ جۇڭگو تاغلىرىدىن چىقىدۇ، بۇ خىل جەدۋار بەش خىل جەدۋار ئىچىدىكى ياخشىراقى ھېسابلىنىدۇ. (2) ئىچى ۋە سىرتى قارىغا مايىل سېرىق، تەمى قېرىق، چايان شەكلىدە بولغىنى جۇڭگو جەدۋارىدىن تۆۋەن، ئىككىنچى ئورۇندا ھېسابلىنىدۇ. (3) ئىچى ۋە سىرتى قارا كېلىدۇ، سوقۇلغاندىن كېيىن نىل رەڭ (كۆك رەڭ) گە كىرىدۇ، تەمى ئاچچىق - چۈچۈك كېلىدۇ. (4) قارىغا مايىل ۋە ئاچچىق - چۈچۈك، ئازراق زەيتۇن رەڭگە كىرىدۇ، بۇ كۆپىنچە دەككەننىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ. (5) بۇ «ئىنتەلەھ» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ رەڭگى قارا، يۇمشاق ۋە ناھايىتى ئاچچىق بولىدۇ، بۇ كۆپىنچە «بېيىش» دېگەن زەھەرلىك گىياھنىڭ يېنىدا ئۆسكەنلىكى ئۈچۈن بۇنىڭمۇ ئازراق

زەھەرلىك تەرىپى بار. ھازىر بىز تونۇشتۇرۇۋاتقان جەدۋار مۇشۇ بەش خىل جەدۋار ئىچىدىكى بىر خىلىدۇر.

2. خېلى كۆپ ئوردۇچە كىتابلاردا جەدۋار ھىندىنىڭ لاتىنچە نامى Delphinium Denudatum دەپ يېزىلغان، بۇ لاتىنچە ئاتالغۇ ئاساسىدا ئىزدىنىش ئارقىلىق Delphinium Denudatum دېيىدىغان نام تېپىلمىدى، ئەمما جياڭسۇ يېڭى تېببىي ئىنستىتۇتى تۈزگەن «جۇڭيى دورىلىرى قامۇسى»دا Eelphinium Denudatum نامى بىلەن بىر خىل جەدۋار تونۇشتۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنى «بۇ ئەسلىدە ياۋروپانىڭ جەنۇبىي رايونلىرىدىن چىقاتتى، ھازىر ئېلىمىزدە تېرىلىۋاتىدۇ» دەپ يېزىلغان، شۇنىڭدەك بۇ خىل جەدۋارنىڭ لاتىنچە نامى Consolida ajacis ، خەنزۇچە نامى 飞燕草 دەپ يېزىلغان، مەزكۇر كىتابلارنىڭ كۆرسىتىشىگە قارىغاندا، بۇ بىر خىل دورىنىڭ ئىككى خىل نامدا ئاتىلىشى بولسا كېرەك. كۆپ تەرەپلىمە ئىزدىنىش ئارقىلىق بۇ كىتابلارنىڭ كۆرسىتىشىگە ئاساسەن ھىندى جەدۋارىنى (ئىلمىي نامى Consolida ajacis ۋە Delphinium elatum ، خەنزۇچە نامى 飞燕草) ، جۇڭگو جەدۋارىنى (ئىلمىي نامى Aconitum Praeparata ، خەنزۇچە نامى 附子) دەپ تونۇشتۇردۇق. كەسىپداشلارنىڭ يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ تەتقىق قىلىشىنى سورايمىز.

قەلەمپۇر يېغى

(丁香油 ding xiang you)

[ئەرەبچە نامى] دهن القرنفل

[پارسچە نامى] روغن مخك

[ئوردۇچە نامى] لونگ کی تيل

[لاتىنچە نامى] Oleum caryophylli

[ئىنگلىزچە نامى] Clove Oil

[تونۇش]

بۇ مىرتە ئائىلىسىدىكى داۋاملىق ياشىرىپ تۇرىدىغان دەرەخ قەلەمپۇرنىڭ قۇرۇق غۇنچىسىنى پارلاندۇرۇپ ئېلىنغان مايدىن ئىبارەت. بۇ سۇس سېرىق رەڭلىك ياكى رەڭسىز سۈزۈك مايسىمان سۇيۇقلۇق بولۇپ، خۇش پۇراق (41.29 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] گۈل غۇنچىسىدا 15~20% ئۇچۇچان ياغ، يەنى قەلەمپۇر مېيى

بار، بۇنىڭ ئىچىدىكى ئېۋگېنول بولسا ئۇچۇچان مايىنىڭ 18~95% نى ئىگىلەيدۇ، گۈلىنىڭ تەركىبىدە رامنېتىن (Rhamnetin) ، كېمپفېرول (Kaempferol) ، ئېۋگېنىتىن (Eugenitin) قاتارلىق فلاۋونلار بار.

［فارماكولوگىيىلىك تەسىرى］ 1. باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى: قەلەمپۇرنىڭ بىر پىرسەنتلىك ئېتىرلىك چىلانمىسى سۇدىكى چىلانمىسى ياكى سەككىز پىرسەنت قويۇقلۇقتىكى قەلەمپۇر قايناتمىسى شولپىن سېرىق تەمرەتكە زەمبۇرۇغى، ئاق رەڭلىك تەۋسىمان زەمبۇرۇغ قاتارلىق كۆپ خىل كېسەل پەيدا قىلغۇچى زەمبۇرۇغلارنىڭ ھەممىسىگە نىسبەتەن تورمۇزلاش تەسىرى بار. يۇقىرىراق قويۇقلۇقتىكىسى يېڭى تىپلىق يوشۇرۇن شارچە باكتېرىيىسىنمۇ تورمۇزلايدۇ. ئىسپىرتتا چىلاپ چىقىرىلغان سۇيۇقلۇقى ئېتىر بىلەن ئېلىنغان سۇيۇقلۇق بىلەن ئوخشايدۇ، لېكىن سۇدىكى سۇيۇقلۇقى ئاجىزراق. قەلەمپۇر مېيى ۋە ئېۋگېنولنىڭ 6000 : 1 قويۇقلۇقتىكىسى كېسەل پەيدا قىلغۇچى زەمبۇرۇغلارنى تورمۇزلايدۇ. قايناتمىسىنىڭ 20 : 1 ۋە 640 : 1 قويۇقلۇقتىكىسىنىڭ ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىسى، بوغما تاياقچە باكتېرىيىسى، شەكىل ئۆزگەرتكۈچى تاياقچە باكتېرىيىسى، يېشىل يىرىڭ تاياقچە باكتېرىيىسى، چوڭ ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىسى، تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسى ۋە كېزىك تاياقچە باكتېرىيىسىنى تورمۇزلاش تەسىرى بار.

2. مەددە قۇرت چۇشۇرۇش تەسىرى: سۇ ياكى ئىسپىرت بىلەن ئېلىنغان سۇيۇقلۇقى سازاڭ مەددىنى پالەچلەيدۇ ۋە ئۆلتۈرىدۇ، لېكىن بىر قېتىمدىلا ھەممىنى چۇشۇرەلمەيدۇ.

3. ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش تەسىرى: قەلەمپۇر ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، قورساقتىكى يەلنى ماڭدۇرۇش، ھەزىمنى ياخشىلاش، كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇشنى ئازايتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. 5% لىك ئېۋگېنول سۇتسىمان ياسالمىسى ئاشقازان شىلىمشىق سۇيۇقلۇقىنىڭ ئاجرىلىشىنى ئاشۇرىدۇ، لېكىن قەلەمپۇر مېيىنىڭ تەسىرى سەل ئاجىزراق، داۋاملىق ئىستېمال قىلسا، نورماللىقى ئەسلىگە كېلىدۇ.

4. زەھەرلىك ۋە باشقا تەسىرى: ئۆي توشقىنىغا ئېۋگېنولنى ئوكۇل قىلسا ناركوزلىنىپ قېلىپ، قان بېسىمى تۆۋەنلەيدۇ، نەپەسلىنىشى تورمۇزلىنىدۇ، قەلەمپۇرنىڭ تارتىششقا قارشى تەسىرىمۇ بار. لېكىن كىچىك چاشقاننىڭ تېرە ئاستىغا ئوكۇل قىلىنسا مەست بولمايدۇ، قەلەمپۇرنىڭ چىلانمىسى بالىياتقۇنى قىسقارتىش تەسىرىگە ئىگە.

［تەبىئىتى］ ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

［خۇسۇسىيىتى］

پەي ـ مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، نېرۋىنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازان ۋە بۆرەكنى قىزىتىش، باھنى، پەيىنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئېغىز پۇراش، چىش ئاغرىقى، بوغۇم ئاغرىقى، ھەزىم بۇزۇلۇش، قورساق ئېسىلىش، ئىشتىھاسىزلىق، كۆڭۈل ئېلىشىش، قۇسۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى قەلەمپۇر مېيىنى قايناقسۇغا تېمىتىپ ئىچسە ياكى بۇ ياغنى پاختىغا سىڭدۇرۇپ، چىشنىڭ كاۋاكلىرىغا تىقىپ قويسا، چىش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى قەلەمپۇر مېيىنى يەرلىك ئورۇنغا سىرتتىن سۈركىسە بوغۇم ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام، ئاساسەن سىرتقى تەرەپتىن ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە، بۆرەككە، ئۆچەيگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سەمغى ئەرەبى.

[ئورۇنباسارى] زەيتۇن يېغى، قۇستە يېغى.

[چىقىش ئورنى] ئىسسىق بەلۋاغ رايونلىرى ھەم ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، خەينەنداۋ ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] رەۋغىنى مۇپاسىل.

ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى

(白蜡树子 bai la shu zi)

[ئەرەبچە نامى] لسان العصافیر

[پارسچە نامى] زبان گنجشک

[ئوردۇچە نامى] اندرجو

[لاتىنچە نامى] Semen Fraxinus Chinensis Roxb

[ئىنگلىزچە نامى] Fraxinus chinensis fruit

[تونۇش]

بۇ ئەرمۇدۇن دەرىخى ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ئەرمۇدۇن دەرىخىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ،

ئۇرۇقى «ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى» ياكى «لىسانىل ئاساپىر» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. خەلق ئارىسىدا بۇ ئۇرۇقنى «قۇشقاچتىلى» دەپمۇ ئاتايدۇ. بۇ خىل ئۇرۇق قۇشقاچتىلىغا ئوخشاش ياپىلاق شەكىلدە، تېنى قاتتىق، چۇرۇك، قىزغۇچ قوڭۇر رەڭدە، تەمى بىر ئاز ئاچچىق، رەڭگى جىگەررەڭ، پۇرىقى سۇس كېلىدۇ (41.30 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىدا 16% ماي، دەرەخ پوستىدا ئىسكولىن (Aesculin)، ئىسكولېتىن (Aesculetin) ۋە تاننىن بار، ئۇندىن باشقا ماننىتول، فراكسېتىن (Fraxetin)، فراكسىن (Fraxin) قاتارلىقلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. ياللۇغ قايتۇرۇش، ئاغرىق توختىتىش تەسىرى بار.
2. سۇيدۇك مىقدارى ۋە سۇيدۇك كىسلاتاسىنىڭ چىقىرىلىشىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ.
3. قان تومۇر، ئۆچەي يوللىرى، بالىياتقۇ قاتارلىقلارغا تەسىرى بار.
4. چىقىرىپ تاشلىنىش، سۇمۇرۇلۇش ۋە زەھەرلەش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي مۇسكۇل، تارامۇشلارنى چىڭىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىق پەسەيتىش، سۇيدۇك ھەيدەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تىترىمە كېسەل، ئەزالارنىڭ بوشاپ كېتىشى، بىقىن ئاغرىقى، نەپەس سىقىلىش، بەل ئاغرىقى، بالىياتقۇ ئاغرىقى، سۇيدۇك تۇتۇلۇش، باھ ئاجىزلىقى، مەنىي يۇرۇپ كېتىش، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، بۆرەك تاش كېسەللىكى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 10 گرام ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى بىلەن ئىككى دانە تۇخۇم سېرىقىنى سوقۇپ ئارىلاشتۇرۇپ، كۈندە بىر قېتىم ئىچىپ بەرسە، بالدۇر مەنىي يۇرۇپ كېتىش ئۈچۈن شىپا بولىدۇ.

2. ھەجرۇلىيەھۇت 30 گرام، ئوغرىتىكەن 10 گرام، تۇخۇمى تەرەر 10 گرام، تۇخۇمى خەربوزە 10 گرام، ئارىلاشتۇرۇپ سوقۇپ سۈپۈپ تەييارلاپ، كۈندە ئىككى ۋاخ ئۈچ گرامدىن ئىچىپ بەرسە تاش پارچىلايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] باھ ئاجىزلىقى ئۇچۇن يەككە ھالەتتە توققۇز گىرامغىچە بېرىلىدۇ، باشقا ياردەمچى دورىلار بىلەن بىرىشتە ئالتە گىرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] باشنى ئاغرىتىدۇ، ھۆ پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يۇمغاقسۈت ئۇرۇقى.

[ئورۇنباسارى] كاۋاۋىچىن، جوز.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ۋە رايونىمىزنىڭ كۆپلىگەن يەرلىرىدە ئۆستۈرۈلىدۇ، تايلاند، ھىندىستان، ھىندونوزىيە قاتارلىق ئەللەردىنمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ماددەتۇلھايات، مەجۇنى سۆئلەپ، لوبۇبى كەبىر.

فەرپىيۇن

火(殃簕 huo yang le)

[ئەرەبچە نامى] اكل بنفشه

[پارسچە نامى] افربيون

[ئوردۇچە نامى] فرفيون

[لاتىنچە نامى] Caulis Euphorbia Antiquori

[ئىنگلىزچە نامى] Anciets Euphorbia Stem

[تونۇش]

بۇ سۈتلۈكئوتلار ئائىلىسىدىكى ئاق رەڭلىك سۈتى بار، ئېگىزلىكى يەتتە مېتىر ئەتراپىدا ئۆسىدىغان، تاقىر چاتقال ياكى دەرەخنىڭ سۈتى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مۇشۇ قاتقان سۈتى «فەرپىيۇن» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ دەرەخنىڭ رەڭگى ئاقۇش كۆل رەڭ بولۇپ، دۆڭرەك يېرىقلىرى بار. بۇنىڭ سۈتىنى يىغىۋېلىشتا ئاۋۋال قويىنىڭ قېرىنىنى پاكىز يۇيۇپ تازىلاپ، ئۇنى بىر قاچا شەكلىگە كەلتۈرۈپ، بۇ قاچىنى بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يېرىلغان جايىغا ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭ پۇرىقىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىدىن ئېھتىيات قىلىپ، ئۇنى يىغىۋالغۇچە يىراقتا تۇرۇپ نەيزە بىلەن ئۆسۈملۈكنىڭ تېنىنى تىلىپ قويسا، سۈت ئېقىپ چۈشۈپ قاچىغا يىغىلىدۇ، ئاندىن قۇرۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. بۇ بىر خىل قاتقان يېلىم بولۇپ، ئۈزى يەڭگىل، سېرىققا مايىل پۇررەڭ، تەمى ناھايىتى ئۆتكۈر، تىلغا تەگكۈزسە تىلنى

ئېچىشتۇرىدۇ، سۇ ۋە زەيتۇن يېغىدا ئېرىيدۇ (31.41 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] غولىدا تاراكسېرول (Taracerol)، تاراكسېرون (Taraxerone)، فلاۋون، قەنت، ئامىنو كىسلاتاسى، لىمون كىسلاتاسى، ئالما كىسلاتاسى، سۇتىدە ئېۋفىربول (Euphorbol)، ئېۋفول (Euphol)، سىكلوئارتىنول (Cyeloartenol) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] يالللۇغلىنىشقا قارشى تۇرىدۇ.

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ـ مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، چىرايىنى پارقىرىتىش، بۇزۇق ماددىلارنى يۇمشىتىش، كۆيدۈرۈش، قىزىتىش، ھەيز راۋانلاشتۇرۇش، شىلىمشىق بەلغەمى خىلىتنى سۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، ئىستىسقا، تارتىشىش كېسىلى (تەشەننۇچ)، تىترىمە كېسەل، بىھوشلۇق، باش قېيىش، سەكتە، جۆيلۈش، قېتىپ قېلىش، يىغلىپ قېلىش، ئۈچەي توسۇلۇش (قۇلۇنجى)، بۆرەك سوۋۇپ كېتىش، سوغۇقتىن بولغان ئىرقۇننىسا، بوغۇم ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، ھەيز راۋان بولماسلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. فەرپىيۇندىن پۇرچاق مىقدارىدا ئېلىپ قىز تۇغقان ئايالنىڭ سۈتى ياكى ھەببەتۇلخۇزرا يېغى بىلەن ئېرىتىپ بۇرۇنغا پۈركۈسە ياكى ياغلاپ بەرسە، لەقۋا كېسىلى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. پالەچ ۋە ئىستىسقا ئۈچۈن كۆپىنچە بۇنى پۈرىتىپ بەرسە، ئۇنۇمى ياخشى بولىدۇ.

2. مەرزەنجۇش ۋە قىزىلچا سۈيىگە ئازراق فەرپىيۇننى ئېزىپ بۇرۇنغا پۈركۈسە مېڭىنى تازىلايدۇ.

3. 12 گرام فەرپىيۇننى 500 گرام زەيتۇن يېغىدا ئېرىتىپ سۇنۇقلارنى ياغلىسا، سۇنۇقنىڭ تۇتۇشىنى تېزلەشتۈرىدۇ، بىر ھەپتىن ئارتۇق ياغلىماقچى بولسا، قۇستە يېغى بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

4. قىزىل مومدىن 60 گرامنى ئېرىتىپ ئۇنىڭغا يۇمشاق سوقۇپ تالقانلانغان مۇۋاپىق مىقداردىكى فەرپىيۇننى ئارىلاشتۇرۇپ قېتىپ قالغان، تارتىشىپ قالغان ئەزالارنى ياغلىسا ئۇلارنى بوشىتىدۇ، قاتما كېسەللىككە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

5. تۆت گرام فەرپىيۇننى گۈل يېغى بىلەن زەيتۇن يېغىدا ئېرىتىپ، ئەزالارنى ياغلىسا،

بەلغەم مەنبەلىك تىترىمە كېسەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

6. ھوشسىزلانغان بىمارلاردا فەرپىيۇننى دارچىن يېغى بىلەن ئېرىتىپ ياغلاپ بېرىلىدۇ ياكى ئىچىلىدۇ.

7. 30 گرام فەرپىيۇننى يۇمشاق سوقۇپ، 130 گرام زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ مەلھەم تەييارلاپ سىرتتىن مايلىسا، پالەچ، ئىسترخاغا مەنپەت قىلىدۇ.

8. فەرپىيۇننى ھەسەل بىلەن ئېرىتىپ كۆزگە سۈرمە قىلسا، كۆزگە سۇ چۈشۈش قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ، ئەمما كۆزدە بىر مەھەل قىزىللىق ۋە ئېچىشىش قالدۇرۇپ قويىدۇ، غالجىر ئىت چىشلىگەن ۋە زەھەرلىك ھاشارات چېقىۋالغان زەخمىنى بۇنىڭ بىلەن ياغلىسا زەھەر قايتۇرىدۇ.

9. فەرپىيۇنغا زەپەر ۋە ئەپيۇننى قوشۇپ، ئۇرۇلۇپ سوقۇلغان ئورۇننى ياغلاپ بەرسە، ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.2 ~ 0.4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۇچەيگە، قان مىزاج كىشىلەرگە مۇۋاپىق كەلمەيدۇ، بالىياتقۇغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] مۇقەل، رۇبىي سۇس، سەمغى ئەرەبى، رەۋغىنى بادام، سۇمبۇل تىپ.

[ئورۇنباسارى] ئىستىسقا ئۇچۇن مازارىيۇن.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزدىكى گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، يۈننەن، گۈيجۇ، فۇجيەن قاتار-لىق ئۆلكىلەردىن، ئافرىقا، سۇدان، ھەبەشىستان، فرانسىيە، ئاۋستىرالىيە، قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەلھىمى پەرفىيۇن، بەرشىشا.

ئادراسمان ئۇرۇقى

(骆驼蓬子 luo tuo peng zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالحرمل

[پارسچە نامى] تخم اسپند

[ئوردۇچە نامى] اسپند کے بیج

[لاتىنچە نامى] Seemen Pegani Harmalae

[ئىنگلىزچە نامى] of Common peganum seed

[تونۇش]

بۇ ئوغرىتىكەن ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ئادراسمانىنىڭ پىشىپ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، كۆزدە ئۇرۇقى پىشقاندا ئاندىن ئېلىنىدۇ. ئۈچ قىرلىق شەكىلدە، قىزغۇچ سېرىق، تەمى ئاچچىق، بىر ئاز پۇراقلىق (41 .32 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىدا 92 .3~7 پىرسەنتكىچە ئالكولوئىد بار. ئۇنىڭ ئىچىدە ئاساسلىقى هارمېن (Harmene)، هارمالىن (Harmaline)، ۋە پېگانىن (Peganine)، تېتراهىدرو هارمىن (Tetra hydro harmine)، هارمىدىن (Harmidine) قاتارلىقلار بار، قومۇش شېكىرى (saccharose)، گالاكتوزا (galactose) قاتارلىقلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىغا بولغان تەسىرى: هارمالىن بىلەن هارمىن ئوخشاشلا كېشىلەردە خىيالىي بۇزۇلۇش ۋە قارا بېشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

2. يۈرەك قان تومۇرلىرىغا بولغان تەسىرى: پاقىغا 3 مىللىگرام هارمالىن بېرىلسە يۈرەك رىتىمى ئاستىلايدۇ، تىترەش كۆچىيىپ كېتىدۇ. مۈشۈ چاغدا، ئەگەر يەنە 2 مىللىگرام ئاتسىبىتىلتولىن ئىشلەتسىمۇ يۈرەكنىڭ سوقۇشىنى توختىتالمايدۇ.

3. مۇسكۇللارغا بولغان تەسىرى: هارمالىن كىچىك ئۈچەي سىلىق مۇسكۇللىرىنى بوشاشتۇرىدۇ. بالىياتقۇنى قىسقارتىدۇ. يۇقىرى قويۇقلۇقتىكىسىمۇ، يەنىلا توغرا يوللۇق مۇسكۇلنى بوشاشتۇرىدۇ.

4. هارمىن جۇڭيى دورىلىرى بىلەن قىلىنغان ناركوزنى يېشىملەندۈرۈش رولىنى ئوينايدۇ، هەر بىر كىلوگرام بەدەن ئېغىرلىقى ئۈچۈن 10 مىللىگرام دولانتىن، 5 مىللىگرام گلوپرومازىن، 2 يېرىم مىللىگرام فېنارگان (پرومېتازىن) ئېلىپ، ئۇنىڭغا تەڭ مىقداردا 10% لىك گلۇكوزا ئوكۇلى قوشۇپ سۈيۈقلاندۇرغاندىن كېيىن، توشقاننىڭ كۆك قان تومۇرىغا ئاستا ـ ئاستا كىرگۈزۈپ دەسلەپكى ناركوز قىلىنىدۇ. 10~5 مىنۇتتىن كېيىن سكوپولامىن هىدرولبروس ئوكۇلىدىن 5 مىللىلىتىر كۆك قان تورمۇرىغا كىرگۈزۈلسە، توشقان تولۇق ناركوز (سەزمەس) بولىدۇ. بىر سائەتتىن كېيىن 0.85 مىللىگرام هارمىن قۇلاق كۆك قان تومۇرىغا ئوكۇل قىلىنسا، ئاغزىنى مىدىرلىتىدۇ. بېشىنى كۆتۈرىدۇ هەمدە

دەرھال ئورنىدىن تۇرىدۇ.

5. پېگانىنىڭ تۇغۇت چەكلەش رولى بار.

6. پېگانىنىڭ زەھەرلىك تەسىرى يوق.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي - مۇسكۇللارنى، باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى سەمرىتىش، ئىششىق تارقىتىش، پەي ۋە نېرۋىنى كۈچەيتىش، قورساقتىكى قۇرتنى ئۆلتۈرۈش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، يەل ھەيدەش، غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى تەڭشەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، پالەچ، لەقۋا، ھوشىدىن كېتىش، بوغۇملار ئاغرىقى، دىمى سىقىلىش، يۆتەل، پەي ۋە نېرۋا ئاجىزلىقى، ئىرقۇننىسا، جۇنۇن، ئۇنتۇتقاقلىق، ئۈچەي قۇرتى، سۈيدۈك ۋە ھەيز راۋان بولماسلىق قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئادراسمان ئۇرۇقى 10 گرام، ئاقىرقەرھا 10 گرام، سۆئلەپ 10 گرام، شاقاقۇل 10 گرام، دورىلارنى سوقۇپ مۇۋاپىق مىقداردىكى ھەسەل بىلەن قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچسە، باھنى قۇۋۋەتلەش، پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش تەسىرىنى بېرىدۇ.

2. ئادراسمان ئۇرۇقى 10 گرام، بەدىيان 7 گرام، تاۋۇز ئۇرۇقى 10 گرام، دورىلارنى قاينىتىپ ئىچسە، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

3. ئۇستقۇددۇس 5 گرام، ئادراسمان ئۇرۇقى 5 گرام، سازەج ھىندى 5 گرام، سۇمبۇل 5 گرام، بادرەنجى بۇيا 5 گرام، چايلىق قىلىپ ئىچسە، ئۇنتۇتقاقلىق، مالىخۇلىياغا پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ھۆ پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئەينۇلا، تەمرىھىندى.

[ئورۇنباسارى] سۇزاپ ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى ھورمىل، ئادراسمان يېغى.

ئادراسمان ئۇرۇقى يېغى
(骆驼蓬子油 luo tuo peng zi you)

[ئەرەبچە نامى] دهن بزرالحرمل
[پارسچە نامى] روغن تخم اسپند
[ئوردۇچە نامى] اسپند کے بیج کے تیل
[لاتىنچە نامى] Oleum semen Pegani
[ئىنگلىزچە نامى] Oil of Common Peganum seed
[تونۇش]

بۇ ئوغرىتىكەن ئائىلىسىدىكى سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئادراسمان ئۇرۇقىدىن گىل ھېكمەت قىلىش ئارقىلىق ياكى جۇۋاز ئارقىلىق تارتىپ ئېلىنغان ياغدىن ئىبارەت (41 . 33 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئادراسمان ئۇرۇقىدا گارمىن، گارمالول، گارمانىن ۋە پېگالىن ئالكالوئىدلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى]

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، پەيلەرنى چىڭىتىش، يەل تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ تىترىشى، پەيلەرنىڭ بوشاپ كېتىشى، تۇتقاقلىق، باھ ئاجىزلىق، بەل ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1 . ئادراسمان ئۇرۇقى يېغىدىن قائىدە بويىچە مۇۋاپىق مىقداردا ئىچىپ بەرسە، مېڭىدىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ تىترىشى، پەيلەرنىڭ بوشاپ كېتىشى، سەرئى، يۈرەك قوزغىلىش ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

2 . ئادراسمان ئۇرۇقى يېغى بىلەن سىرتتىن مايلىسا، پەيلەردىكى ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇپ، پەيلەرنى ۋە بارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بەل ئومۇرتقىسىغا سۈركىسە، باھنى

قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. ئادراسمان ئۇرۇقى يېغى بىلەن كلىزما قىلسا، بەل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، بۆرەك، بالىياتقۇ سوغۇقلۇقى ئۇچۇن پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلىتىلىدۇ، كۆپىنچە سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] ھۆ پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] چۇچۇمەل نەرسىلەر (ئەينۇلا، تەمرى ھىندى).

[ئورۇنباسارى] قۇستە يېغى، ئادراسمان ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن ۋە چەت ئەلدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] رەۋغىنى ھورمىل، مەلھىمى ھورمىل.

ئادراسمان

(骆驼蓬 luo tuo peng)

[ئەرەبچە نامى] بزرالحرمل

[پارسچە نامى] تخم اسپند

[ئوردۇچە نامى] اسپند کے بیج

[لاتىنچە نامى] Herba Pegani Harmalae

[ئىنگلىزچە نامى] Common Peganum herb

[تونۇش]

بۇ ئوغرىتىكەن ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئادراسماننىڭ پۈتۈن چۆپى بولۇپ، رەڭگى بىر ئاز قىزىل، ئۇرۇقىنىڭ رەڭگى قارا، قىچا چوڭلۇقىدا، پۇراقلىق، تەمى ئاچچىق، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان پۈتۈن چۆپى «ھورمىل» ياكى «ئادراسمان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41.34 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] پۈتۈن چۆپىدە پېگانىن، ھارمىن، پگانىدىن (Peganidin)، پېگامىن (Pegamin)، پېگانول (Peganol) قاتارلىقلار ھەمدە فلاۋونلار ۋە ئۇچۇچان مايلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى غىدىقلاش، قان ئايلىنىشنى تېزلىتىش، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، راكقا قارشى تۇرۇش، قاپلىق قۇرتنى ئۆلتۈ-

رۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، كۆكرەك ۋە ئۆپكىدىكى شىلىمشىق خۆللۈكلەرنى تازىلا-ش، يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى سەمرىتىش، سۈي-دۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، مەددە قۇرتلارنى يوقىتىش قاتارلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، تۇتقاقلىق، رېماتىزم، مۇپاسىل، نۇقرەس، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى، ئۇنۇت-قاقلىق، باھ، بەدەن ئاجىزلىق، مەددە قۇرت، سۈيدۈك، ھەيز راۋان بولماسلىق، ئىستىسقا ۋە يەرقان، يانپاش ئاغرىقى، قۇلۇنجى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئادراسماندىن 30 گرامنى 120 گرام سۇ بىلەن قايناتتىپ، ئاندىن سۈزۈپ 90 گرام ھەسەل، 60 گرام كۈنجۈت يېغىنى قوشۇپ ئىچسە، كۈچلۈك قەي قىلىپ، قەي ئارقىلىق كۆكرەكتىكى شىلىمشىق خۆللۈكنى تازىلايدۇ، نەپەس سىقىلىش ۋە يۆتەلگە پايدا قىلىدۇ.

2. 500 گرام ئادراسماننى 500 گرام شاراب ياكى ئۈزۈم سۈيىدە چۆكۈشكۈدەك سۇ قوشۇپ، قايناتتىپ، تۆتتىن بىرى قالغاندا ئېلىپ، 30 كۈنگىچە ھەر كۈنى 60 گرامدىن ئىچىپ بەرسە، كونا ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى ۋە تۇتقاقلىق كېسەلگە پايدا قىلىدۇ. تۇغۇش-تىن مۇددەتتىن بۇرۇن توختاپ قالغان ئايال بۇ سۇدىن ئۇدا 30 كۈن ئىچسە، قايتا ھامىلىدار بولىدۇ ۋە يەنە ھەر كۈنى 15~60 كۈن ئىچىپ بەرسە، رېماتىزم كېسىلىنى داۋالايدۇ.

3. ئادراسمان، فۇپەل، قەمبىل قاتارلىقلاردىن ئۈچ گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ سۈپۈپ تەييارلاپ ئىچسە، مەددە قۇرتنى چۈشۈرىدۇ.

4. قاينىتىلغان سۈيىنى بىر غېرىچ ئىگىزلىكتىن باشقا قۇيسا، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، چاچنى قارايتىدۇ، ئەزالاردىكى بوشىشىپ كېتىشنى يوقىتىدۇ.

5. قاينىتىلغان سۈيىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئۆپكە كېسىلىگە پايدا قىلىدۇ.

6. سېرىقچېچەك يېغى بىلەن قوشۇپ ئېزىپ كىندىككە ۋە بىقىنغا چاپسا، كونا قۇلۇنجى-غا پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 8 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ، كۆڭۈلنى ئې- لىشتۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سىركەنجىۋىل، ھەر خىل مېۋىلەرنىڭ سۈيى.

[ئورۇنباسارى] قەردمانە ياكى سۇزاپ ئۇرۇقى، ئادراسمان ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] جەنۇبىي شىنجاڭدىن كۆپرەك چىقىدۇ. ئۇندىن باشقا چەت ئەللەردىنمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] شەربىتى ھورمىل.

كۇچۇلا

(马钱子 ma qian zi)

[ئەرەبچە نامى] ازاراقى، حب الغراب

[پارسچە نامى] اذاراقى

[ئوردۇچە نامى] كچلہ

[لاتىنچە نامى] Semen Strychni

[ئىنگلىزچە نامى] Nux vomica

[تونۇش]

بۇ كۇچۇلا ئائىلىسىدىكى ياغاچ غوللۇق ئۆسۈملۈك كۇچۇلىنىڭ پىشقاندىن كېيىن، قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى بولۇپ، شەكلى ياپىلاق، تۈكلەش، ئىچكى قىسمىدا ئۇندۇرمىسى بولىدۇ. سىرتى قوڭۇررەڭدە، ئىچى ئاق، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى سۇس، قۇرۇتۇلغان پىششىق ئۇرۇقى «ئازاراقى» ياكى «كۇچۇلا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ئادەتتە تۈگمىسىمان يۇمىلاق، ياپىلاق بولىدۇ (41.35 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كۇچۇلىنىڭ ئۇرۇقى، مېۋە پوستى ۋە غولى يوپۇرمىقىنىڭ ھەممىسىدە ستىرىخنىن (styrychnine) ۋە كۇچۇلا ئىشقارى بىروتسىن (Brucine) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ستىرىخنىن ئادەم يۇلۇنىغا نىسبەتەن تاللاش خۇسۇسىيەتلىك قوزغىتىش رولىغا ئىگە. يۇلۇن رېفلېكسىنىڭ قوزغىلىشچانلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. چوڭ دورىسى ئاسانلا تارتىشىش پەيدا قىلىدۇ. ھەتتا ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ، بىروتسىن يۆتەل توختىتىش رولىغا ئىگە، بۇنىڭ تەسىرى كارئىندىندىن كۈچلۈك، بەلغەم چىقىرىش تەسىرى

ئاموننى خلوردى بىلەن ئوخشايدۇ‌م ھجەدەشنى پەسەيتىش تەسىرى ئاجىزراق، ھەر ئىككى-لىسى مەركىزىي نېرۋا سېستېمىسىنى قوزغاتقۇچى دورا بولۇپ، يېرىم پالەچلىك ۋە ئاغرىق توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇ يەنە باربىتول جىنسلىق دورىلارغا قارشى تۇرغۇچى دورىدۇر.

بىروتىننىڭ زەھىرىنى كەسكۈچى زەھەرگە قارشى دورا يوق، شۇڭا ئادەتتە داۋالاشتا قوللىنىلمايدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەيىنى قۇۋۋەتلەش ۋە پەي بىلەن گۆشلەرنى چىڭىتىش، مەنىي تۇتۇش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، ئاغرىق توختىتىش، ئىشتىھانى ئېچىش، مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى ۋە يۈرەكنى قوزغىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بەلغەمدىن بولغان كېسەللەر يەنى، نېرۋا ئاجىزلىقى، پەي بوششىپ كېتىش، باھ ئاجىزلىقى، پالەچ، لەقۋا، بوغۇم ئاغرىقى، بەل ئاغرىقى، ئىشتىھاسىزلىق، يۈرەك ئاجىزلىقى، يۈرەك رىتىمىنىڭ نورمالسىزلىقى، ئۈچەي ئاجىزلىقىدىن بولغان قەۋزىيەت، ياشانغان كىشىلەردىكى سۈيدۈك كۆپ كېلىش، يۆتەل، دېمى سىقىلىش، سىل قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

بوغۇم ئاغرىقى ۋە باشقا كېسەللەرگە كۈنجۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ، ياغ تەييارلاپ سۈركىلىدۇ، كۈچلۈك زەھەرلىك بولغىنى ئۈچۈن ئۇنى زەھەرسىزلەندۈرۈپ مەجۇن تەييارلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مەجۇن ياكى سۇپۇپ تەييارلاپ، بىر قېتىمدا 0.2 گرام بېرىلىدۇ، باللارغا بېرىلمەيدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] بۇ دورىنى كۆرسەتمىدىن ئارتۇق ئىستېمال قىلسا، پەيلەرنى ۋە پۈتۈن بەدەننى تارتىشتۇرۇپ قويۇشى، ھەتتا ھاياتقا خەۋپ كەلتۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن. شۇڭا بۇ دورىنى زەھەرسىزلەندۈرۈپ ئىشلىتىش لازىم، زەھەرسىزلەندۈرۈش ئۇسۇلى «ئۇيغۇر تېبابىتى دورىلارنى لايىقلاشتۇرۇش ئىلمى» رەسلىكىگە قارالسۇن.

[تۈزەتكۈچىسى] بادام يېغى، سۈت، ناۋات.

[ئورۇنباسارى] بالادۇر.

[چىقىش ئورنى] ھىندىستان، مالايسىيا، سىنگاپور، تايلاند، ۋېيتنام، يۇنەن قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇن ئازاراقى، ھەببى ئازاراقى.

[ئەسكەرتىش] زەھەرلىك تەسىرى كۆرۈلگەندە، كالىنىڭ يېغى سېغىلغان سۈتىنى ياكى قايمىقىنى قايتا ـ قايتا بېرىش ياكى خۇشبوي دورىلارنى ئىچكۈزۈش، تېزدىن ئاشقازاننى يۇيۇپ قۇتقۇزۇش كېرەك.

تۆگە يېغى

(骆驼脂 luo tuo zhi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Adeps Cameli

[ئىنگلىزچە نامى] Bactrian Camel Fat

[تونۇش]

تۆگە ئائىلىسىدىكى ھايۋان قوش لوكىلىق تۆگىنىڭ گۆشىنىڭ ئارىسىدىكى يېلىمسىمان مايدىن ئىبارەت (41. 36 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ـ مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھۆللەشتۈرۈش ۋە سىلىقلاشتۇرۇش، يەللەرنى تارقىتىش، قاننى جانلاندۇرۇش ۋە ئىششىق ياندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يەل خاراكتېرلىك ئاغرىقلار، پەي ـ مۇسكۇللارنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، يارا، جاراھەتلەر، ئىششىق ۋە پۇت ـ قوللارنىڭ قايرىلىپ كېتىشى، ياشانغانلاردىكى مۇپاسىل كېسەللىرى قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

ئېرىتىپ ئىچىشكە، سىرتتىن چېپىشقا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئەھۋالغا قاراپ سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] جىگەردە سۇ پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئارپىبەدىيان.

[ئورۇنباسارى] قوي مېيى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن تېپىلىدۇ.

سۇزاپ
(芸香 yun xiang)

[ئەرەبچە نامى] غصن سذاب
[پارسچە نامى] برگ سذاب
[ئوردۇچە نامى] تتلی کی شاخ
[لاتىنچە نامى] Herba Rutae Graveolentis
[ئىنگلىزچە نامى] Common Rue Herb

[تونۇش]

بۇ سۇزاپ ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك سۇزاپ بولۇپ، پۈتۈن چۆپى «سۇزاپ» ، ئۇنىڭ ئۇرۇقى «تۇخۇمى سۇزاپ» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئېگىزلىكى بىر مېتىرغا يېتىدۇ، ناھايىتى پۇراقلىق كېلىدۇ، پۈتۈن كۆچىتى تۈكسىز، يوپۇرمىقى ئۆششاق ۋە يۇمىلاق، ئۇزۇنلۇقى 5 ~ 15 سانتىمېتىر، كۈنلۈكسىمان گۈل تىزمىسى ئەڭ ئۇچىدا ياكى قولتۇقىدا ئۆسىدۇ، گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق، ئۇرۇقى 4 ~ 5 دانە بولۇپ، پىشقاندا يېرىلىدۇ (41 . 37 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] پۈتۈن چۆپىنىڭ تەركىبىدە ئۇچۇچان ماي، ئالكالوئىد، فلاۋون تۈرىدىكى سۇزاپ گلىكوزىدى ۋە كومارىن قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. تارتىشىشنى بوشاشتۇرىدۇ. پۈتۈن چۆپىدىكى ئومۇمىي ئالكالوئىد سىلىق مۇسكۇللارنىڭ تارتىشىشىنى يوقىتىش تەسىرىگە ئىگە.

2. تېرە كېسەللىكلىرىگە نىسبەتەن مەلۇم دەرىجىدە ئۈنۈمى بار. بۇنىڭ ئىچىدىكى سپورالېن بىلەن كسانتوتوكسىن (Xanthotoxin) دىن ئوكۇل ياساپ تېرىگە ئوكۇل قىلىپ، ئۇلترا بىنەپشە نۇر بىلەن نۇرلاندۇرۇلسا، نۇر چۈشكەن يەرنىڭ تېرىسى قىزىرىدۇ. پىگمېنت كۆپىيىدۇ، بەرەس كېسەللىكىگە ئىشلىتىلسە، ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ.

3. مىكرو ئورگانىزمغا قارشى تەسىرى بار. بۇنىڭ تەركىبىدىكى كومارىنىنىڭ باكتېرىيىگە قارشى ئۈنۈمى بار.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، ئاشقازان ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئەقلىنى زىيادە قىلىش، يەل تارقىتىش، تۇسالغۇلارنى ئېچىش، قۇرۇتۇش، تۇتۇش، زەھەر قايتۇرۇش، تېرىنى غىدىقلاش، قىزارتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىششىق تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قۇلاق ئاغرىقى، ئاشقازان ئاجىزلىقى، جىگەر قىتىش، ئىشتىھاسىزلىق، ھىق تۇتۇش، قورساق ئىسىلىش، بەھەق، ئاقكېسەل (بەرەس)، تەمرەتكە، مېڭە ۋە پەي كېسەللىكلىرى، پالەچ، تارتىشىش، بوغۇم ئاغرىقلىرى، يانپاش ئاغرىقى، ھەر خىل سۇلۇق ئىششىقلا قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سوزاپ، سېرىقچېچەك قاتارلىقلارنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ سۈپۈپ تەييارلاپ ئىچسە، ھىق تۇتۇشنى توختىتىدۇ.

2. سۇزاپنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ يەرلىك ئورۇننى ياغلىسا، بوغۇم ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، سۇلۇق ئىششىقلار ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

3. سۇزاپ، ئۇدسەلىب، لاچىندانە، قاقىلە، ئۇستقۇددۇس ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ چايلىق تەييارلاپ ئىچسە، ئاشقازان ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

4. سۇزاپتىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ تالقانلاپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى گۈل يېغى بىلەن زىمات تەييارلاپ، ئىلان چايان چاققان، چىشلىگەن جايغا سۇركىسە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] كۆزگە زىيانلىق.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇم بەدىيان، سىركەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] سۈئتەر، پىننە.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ جەنۇبىي قىسىم رايونلىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ تاغلىرى ۋە باغلىرى، ھىندىستان، پاكىستان قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەلھەمى سۇزاپ.

جىنچاتقىلى يىلتىزى

(卫矛根 wei mao gen)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Euonymi Alati

[ئىنگلىزچە نامى] Winged Euonymus Root

[تونۇش]

بۇ جىن چاتقىلى ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان چاتقال ئۆسۈملۈك جىنچاتقىلى

بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يۇمران شاخلىرى ۋە يىلتىزى «جىنچاتقىلى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ياغىچى ئاق، چىداملىق ئىگىلمەيدۇ (41. 24 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

قاننى جانلاندۇرۇپ، پەي ـ مۇسكۇلنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تەڭشەش، ئاغرىق توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تۇغۇتتىن كېيىنكى قورساق ئاغرىش، مۇپاسىل، ھەيز كەلمەسلىك، غەلۋىرەك ۋە چاقىلار قىزىرىپ ئىششىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. شاھتەررە، چۆپچىن، سەرسىبىل، ئەفتىمۇن، شوخلا، كاسنە، جىنچاتقىلى قاتار-لىقلاردىن يەتتە گرامدىن ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، غەلۋىرەك ۋە چاقىلار قىزىرىپ ئىششىشقا شىپا بولىدۇ.

2. سانا، خىيار شەنبەر، ئارچا مېۋىسى، زاراڭزا گۈلى، جىنچاتقىلى قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ قايناتما تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 8 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ھامىلىدار ئاياللارغا ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] خۇنسىياۋشان، ئانارگۈل.

[چىقىش ئورنى] تاغلىق جايلاردىكى چاتقاللىقلاردا ئۆسىدۇ، ئىلى قاتارلىق رايونلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەيز راۋانلاشتۇرغۇچى شەربەت.

[قوشۇمچە] جىنچاتقىلىنىڭ غولى بىلەن يوپۇرمىقى دېھقانچىلىق دورىلىرى ئورنىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئەرمۇدۇن دەرىخى قوۋزىقى

(白蜡树皮 bai la shu pi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Cortex Farxini chinensis

[ئىنگلىزچە نامى] Chinese ash bark

[تونۇش]

بۇ ئەرمىدۇن دەرىخى ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ئەرمىدۇن دەرىخىنىڭ قوۋزىقىدىن ئىبارەت.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] زەھەر قايتۇرۇش، ئادەتنى تەڭشەش.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇل ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش؛ مەنىي كۆپيىتىش، بۆرەكتىكى تاشنى پارچىلاش، يەل تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پەيلەر بوشىشىپ كېتىش، جىنسىي ئاجىزلىق، مۇپاسىل، نىقرەس، سۇرئىتى ئىنزال، ھامىلىدار بولالماسلىق، ئومۇمىي بەدەن ئاجىزلىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئەرمۇدۇن دەرىخى قوۋزىقىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ، تۇخۇم سېرىقىغا ئارىلاشتۇرۇپ، يەرلىك ئورۇنغا زىماد قىلىپ بەرسە، پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىپ ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

2. ئەرمۇدۇن دەرىخى قوۋزىقىنى زەپەر بىلەن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ شامچە تەييارلاپ، بالىياتقۇغا سالسا، ھامىلىدار بولۇشقا ياردەم بېرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3～10 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ھۆ پەيدا قىلىدۇ، باشنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تەمرى ھىندى.

[ئورۇنباسارى] جۇزبۇۋا.

[چىقىش ئورنى] مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئەرمۇدۇن قوۋزىقى زىماتى.

بوزىدان

(伯孜旦 bo zi dan)

[ئەرەبچە نامى] مستعجل

[پارسچە نامى] بزیدان، شاوری

[ئوردۇچە نامى] بزیدان

[لاتىنچە نامى] Radix Pyrethrum indicae

[ئىنگلىزچە نامى] Sweet pelitory

[تونۇش]

بۇ ئاقىرقەرھا ئائىلىسىدىكى بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، بۇنىڭ يىلتىزى قاتتىق، تولغىماچ، ئۇزۇن، سېرىققا مايىل، تەمى ئاچچىققا مايىل تاتلىق كېلىدۇ، ئادەتتە «بوزىدان» ياكى «ھىندى ئاقىرقەرھا» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (41 . 40 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۆسمىنى تىزگىنلىگۈچى كۆپ قەنتلەردىن (aspargos polysaccharide) A، B، C، D لار گلۇكوزىدلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. باكتېرىيىگە قارشى رولى بار.

2. ئۆسمىگە قارشى تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ۋە مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش ۋە قوزغاش، سۈيدۈك ھەيدەش، سۆڭەك ۋە ئەسەبلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، پەي ۋە نېرۋا ئاجىزلىقى، بوغۇم ئاغرىقى، نىقرەس، سۈيدۈك تۇتۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بەھمەن سۇرۇخ، چىلغوزا، پىستە مېغىزى، ئاقىرقەرھا، بوزىدان قاتارلىقلاردىن 15 گرامدىن ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ، ھەسەل بىلەن مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، باھ ۋە بەدەنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. بوزىدان، چۈپچىن، سۆرۈنجان، سانالاردىن 15 گرامدىن ئېلىپ، 100 گرام قەنت بىلەن سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ بىر كۈندە ئۈچ ۋاخ، بەش گرامدىن ئىچىپ بەرسە، مۇپاسىل، نىقرەس ئۈچۈن شىپا بولىدۇ.

3. بوزىداننى سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ سۈت بىلەن ئىچسە، نېرۋا، پەي ئاجىزلىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆرۈق بېزىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، قىچا.

[ئورۇنباسارى] ئاق بەھمەن.

[چىقىش ئورنى] ئىراندىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] لوبوبى كەبىر.

قەنتەرىيۇن[1]

(声色草 sheng se cao)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۈرۈش، پەي ـ مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، ھۆللۈك-لەرنى قۇرۇتۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنى سۈرۈش ۋە تازىلاش، يەل تارقىتىش، چوڭ بوغۇملاردىكى ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇ-رۇش، بەلغەم بوشىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش.

كىرپە[2]

(刺猬 ci wei)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

«تەبىئەت» نى، ھەزىم ئەزالىرىنى قۇۋۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇ-تۇش ۋە تارقىتىش، ئىششىق تارقىتىش، ئۈچەيگە يات ماددىلارنىڭ يىغىلىپ قېلىشىنى توسۇش.

جاۋاشىر[3]

(格逢脂 ge feng zhi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

توسالغۇلارنى ئېچىش، پەي ـ مۇسكۇلنى چىڭىتىش، قىزىتىش، يەل تارقىتىش، ماددىلارنى يۇمشىتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۈرۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش،

---

① تەپسىلاتى 4 ـ باب 2 § غا قاراڭ

② تەپسىلاتى 27 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 9 ـ بابقا قاراڭ

پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، چىراينى پارقىرىتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، گۆش ئۇندۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيز راۋانلاشتۇرۇش.

قار لەيلىسى[①]

(雪莲花 xue lian hua)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
يالغۇز قايتۇرۇش، تەرلىتىش، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەش، قاننى جانلاندۇرۇش، پەي، نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەش، بالىياتقۇ، تۇخۇمداننى كۈچەيتىش.

فەرپىيۇن[②]

(殃菊 yang le)

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
پەي - مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، چىراينى پارقىرىتىش، بۇزۇق ماددىلارنى يۇمشىتىش، كۆيدۈرۈش، قىزىتىش، ھەيز راۋانلاشتۇرۇش، شىلىمشىق بەلغەمنى خىلتىنى سۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش.

مۇقەل[③]

(穆库没药 mu ku mo yao)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
توسالغۇلارنى ئېچىش، تېرىنى پارقىرىتىش، ماددىلارنى تارقىتىش، يۇمشىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، پەي ۋە نېرۋىلارنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش.

---

① تەپسىلاتى 10 - بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 41 - بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 9 - بابقا قاراڭ

پەربۇن[①]

(柴胡 chai hu)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قىزىتما قايتۇرۇش، پەي ـ مۇسكۇلنى چىڭىتىش، تۇتۇش، ئىششىقنى قايتۇرۇش، ھەيز قېنىنى توختىتىش، مىزاجنى تەڭشەش، تال ۋە ئاشقازان خىزمىتىنى كۈچەيتىش.

تۆگىقۇشى[②]

(鸵鸟 tuo niao)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يەل تارقىتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، پەي ـ مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، بەلغەم بوشىتىش.

كۇدە ئۇرۇقى[③]

(韭菜子 jiu cai zi)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىششىق تارقىتىش، باھنى، پەي ـ مۇسكۇللار-نى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش، بەلغەم بوشىتىش، بەدەننى تازىلاش، پارقىرىتىش.

---

① تەپسىلاتى 11 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ

سوْرۇنجان①

(秋水仙 qiu shui xian)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئاغرىق توختىتىش، ئىششىق تارقىتىش، غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى سۈرۈش، سېرىق-لىقنى تارقىتىش، سۈيدۈك ھەيدەش، باھنى قۇۋۋەتلەش.

چايان②

(全蝎 quan xie)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي، مۇسكۇللارنى چىڭىتىش؛ چاچ قۇۋۋەتلەش، سپازما بوشىتىش، ئاغرىق پەسەيـ-تىش، يەل تارقىتىش، ئارتۇق گۆشنى يوقىتىش، بۆرەك ۋە دوۋساقتىكى تاشلارنى پارچە-لاش، سۈيدۈك ھەيدەش.

ئاقىرقەرھا③

(除虫菊根 chu chong ju gen)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، دوۋساق، تېرە، بۆرەك، ئومۇمىي بەدەن ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ توسالغۇلارنى ئېچىش، مېڭىنى تازىلاش، بەلغەم بوشىتىش، قىزىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئەسەبلەرنى قۇۋۋەتلەش.

---

① تەپسىلاتى 21 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 26 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

سەقەنقۇر①

(海马 hai ma)

[تەبىئىتى] ئۆچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، بۆرەك، مۇسكۇل ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ ئاغرىق پەسەيتىش، جىنسىي ئالاقىنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ھەيدەش، جىنسىي ئىنتىلىشنى كۈچەيتىش، بەدەننى قۇۋۋەتلەش.

ئاچچىق قۇستە②

(土木香 tu mu xiang)

[تەبىئىتى] ئۆچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى، پەي ـ مۇسكۇللارنى، رەئىس ئەزالارنى، نېرۋا ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، قاننى جانلاندۇرۇش، ئاشقازان، جىگەر، بۆرەك، دوۋساق ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى، ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئەزالارنى قىزىتىش، يەل تارقىتىش، قورساقتىكى مەددە قۇرتنى ئۆلتۈرۈش، قان تازىلاش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش.

سامساق③

(大蒜 da suan)

[تەبىئىتى] ئۆچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزىتىش، پەي، مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، تەرلىتىش، قاننى تازىلاش، سۈي-

① تەپسىلاتى 36 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 43 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 43 ـ بابقا قاراڭ

دۆك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تارتىشىشنى بوشىتىش، يارىلارنى تازىلاش ۋە پۈتتۈرۈش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، يەل تارقىتىش، ھەزىمنى كۈچەيتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش.

خېنىگۈلى ئۇرۇقى[①]

(急性子 ji xing zi)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قاننى جانلاندۇرۇپ، تېرىگە رەڭ پەيدا قىلىش، پەي - مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، يەل ھەيدەش، قان ئايلىنىشنى ياخشىلاش، سۆڭەك ئاغرىقىنى توختىتىش، راك ھۈجەيرىلىرىنى تورمۇزلاش.

---

① تەپسىلاتى 43 - بابقا قاراڭ

قىرىق ئىككىنچى باب تەشەننۇچنى بوشاشتۇرغۇچى دورىلار

پەي ـ مۇسكۇللارنىڭ سپازمىسىنى بوشاشتۇرۇش، ماددا ئالمىشىشنى راۋانلاشتۇرۇش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، تەشەننۇچنى بوشاشتۇرغۇچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەردىن، ئومۇمىي بەدەننىڭ ياكى مەلۇم بىر ئەزانىڭ تەبىئىي قۇۋۋىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا تۈرلۈك كېسەللىكلەر (ئۆت سانجىقى، قورساق مۇسكۇلى سپازمىلىنىش، كاناي سپازمىلىنىش، ھەيز ئاغرىتىپ كېلىش، پۇت ـ قوللار ئۈيۈشۈش، مۇسكۇل تارتىشىپ ئاغرىش، بەل، پۇت ۋە قول بوغۇملىرى سىقىراپ ئاغرىش، قان يىرىڭلىق قۇرۇق ئىنجىق؛ دائىملىق قەۋزىيەت، پالەچ، لەقۋا، پەي، مۇسكۇللار قېتىپ قېلىش ...) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. تەشەننۇچنى بوشاشتۇرغۇچى دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار ياللۇغ قايتۇرۇش، سپازمىنى بوشاشتۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىق توختىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش ياكى ھۆللەشتۈرۈش، ئومۇمىي بەدەننىڭ تەبىئەت كۈچىنى ئاشۇرۇش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار تەشەننۇچنى بوشاشتۇرغۇچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: كەۋرەك، ئاق چۈغلۈق، تاتلىق بادام يېغى.

كەۋرەك، كەسلەنچۈك، تېزەكچى قوڭغۇز، ئىتياڭىقى يوپۇرمىقى.

كەۋرەك

(防风 fang feng)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Saposhnikovia

[ئىنگلىزچە نامى] Divaricate Saposhnikovia

[تونۇش]

بۇ كۆنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك كەۋرەكنىڭ يىلتىزى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان يىلتىزى «كەۋرەك» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (1.42 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كەۋرەك تەركىبىدە ئۇچۇچان ماي، ماننىتول (Mannitol)، پىكرىك گلىكوزىدى قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ياللۇغنى قايتۇرۇش، قىزىتما پەسەيتىش، ئاغرىق توختىتىش قاتارلىق تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تەشنالىقنى بوشىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يەل تارقىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان، بالىياتقۇ، ئۈچەي ۋە سۈيدۈك يولى ياللۇغى، پالەچ، لەقۋا، بوغۇم ئاغرىقى، يەللىك ئۈچەي توسۇلۇش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بابۇنە، يەرلىك شوخلا، ئىكلىلمىلىك، كاكىنەچ، كەۋرەك قاتارلىقلارنى 10 گرامدىن ئېلىپ سوقۇپ تالقانلاپ، ئەرقى شوخلا بىلەن زىمات تەييارلاپ، قورساق ساھەسىگە چاپسا، قورساق ساھەسىدىكى ياللۇغقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى كەۋرەكنى سوقۇپ تالقانلاپ، سۆرۈنجان يېغى بىلەن بىرلىكتە بوغۇملارغا چاپسا، بوغۇم ئاغرىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 8 ~ 16 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئەينۇلا.

[ئورۇنباسارى] بابۇنە.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

ئاق چۇغلۇق
(白芍 bai shao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix Paeoniae Alba

[ئىنگلىز نامى] white Peony root

[تونۇش]

بۇ چۇغلۇق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئاق چۇغلۇق بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «چۇغلۇق»، «سەللىگۈل» ياكى «ئاق شويىگۈل» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (2.42 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] پائونى فلورىن (Paeohiflorin)، ئالبى فلورىن (Albl—florin)، بىنزول پائونى فلورىن (benzoyl paeni florin)، موزا كىسلاتاسى قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئىممۇنىتېتنى تەڭشەش، ھەرقايسى بەزلەرنىڭ ئاجرىتىپ چىقىرىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ئاغرىق توختىتىش، تىنچلاندۇرۇش، ياللۇغ قايتۇرۇش، قان تومۇرلارنى تارايتىش، تېمپېراتۇرىنى تۆۋەنلىتىش، جىگەرنى قوغداش، باكتېرىيە ئۆلتۈرۈش، چوڭ تەرەتنى راۋان قىلىش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

تەشەننۇچنى بوشىتىش، ھارارەت پەسەيتىپ، قاننى سوۋۇتۇش، جىگەرنى يۇمشىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھەيزنى نورماللاشتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

يۇقىرى قان بېسىمى، قورساق گۆشىنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، پاچاق پىيىنىڭ تارتىشىپ قېلىشى، ھەيزنىڭ كۆپ كېلىشى، قان يىرىڭلىق قۇرۇق ئىنچىق، كۆپ تەرلەش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئاق چۈغلۈق ئۈچ گرام، جۇخار گۈلى ئۈچ گرام، خام ئەگرىسۈناي سەككىز گرام، ياز غازىڭى 16 گرام، سازاڭ 12 گرام، جىنتىيانا ئۈچ گرام قاينىتىپ ئىچسە، يۇقىرى قان بېسىم كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئاق چۈغلۈق بەش گرام، چۈچۈكبۇيا ئۈچ گرام ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، قورساق گۆشىنىڭ تارتىشىپ قېلىشى ۋە پاچاق پېيىنىڭ تارتىشىپ قېلىشىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. قۇرۇغان ئاق چۈغلۈق ئىككى گرام، خام ئەگرىسۈناي ئۈچ گرام، ۋاستىلىك ئېرىتىلگەن ئېشەكيېلىمى ئۈچ گرام، ئەمەن يوپۇرمىقىنىڭ تالقىنى بىر گرام، چۈچۈكبۇيىدىن بىر گرام ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ھەيزنىڭ كۆپ كېلىشىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. قان، يىرىڭلىق قۇرۇق ئىنجىقتا ئاق چۈغلۈق ئىككى گرام، قارا ئەندىز بىر گرام، مامرانچىنى تۆت گرام، چۈچۈكبۇيا ئىككى گرام، ئاقۋاشئوتتىن بەش گرام ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، قان يىرىڭلىق قۇرۇق ئىنجىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

5. ئاق چۈغلۈق بەش گرام، كەتىرا سەككىز گرام، ئەينۇلىدىن ئىككى گرام ئېلىپ قاينىتىپ ئىچسە، ئۆزلۈكىدىن تەرلەشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1.5 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۇ دورىنى مارالقۇلاق بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] زەنجىۋىل.

[ئورۇنباسارى] بادام.

[چىقىش ئورنى] رايونىمىزدىن ۋە ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

تاتلىق بادام يېغى

(巴旦杏仁油 ba dan xing ren you)

[ئەرەبچە نامى] دهن الوز

[پارسچە نامى] روغن بادام

[ئوردۇچە نامى] بادام کی تیل

[لاتىنچە نامى] Oleum Semdn Amygdali Dulcie

[ئىنگلىزچە نامى] Sweet Almond Seed of oil

[تونۇش]

بۇ ئازغان ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك تاتلىق بادام مېغىزىدىن ئېلىنغان ياغدىن ئىبارەت،

تەمى تاتلىق، پۇرىقى ئۆتكۈر (3.42 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى]

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى]

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تەشەننۇچنى بوشىتىش، قەۋزىيەت بوشىتىش، يۇمشىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قەۋزىيەت، ئۇيقۇسىزلىق، ئىچكى ـ تاشقى ئىششىقلار.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تاتلىق بادام يېغىنى سىرتتىن پەي ـ مۇسكۇللارغا سۇرسە، پەي ـ مۇسكۇللارنى بوشىتىدۇ.

2. سۇرگۈ دورىلىرىغا تاتلىق بادام يېغىنى قوشۇپ ئىستېمال قىلسا، ئاشقازان، ئۈچەيگە بولغان زىيانلىق تەسىرىنى تۆۋەنلىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] تەستە ھەزىم بولىدۇ، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] مەستىكى.

[ئورۇنباسارى] تاتلىق ئۆرۈك مېغىزى يېغى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] بارلىق ئىترىفىللارنى بادام يېغىدا ياغلايدۇ.

كەۋرەك①

(防风 fang feng)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تەشەننۇچنى بوشىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يەل تارقىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، ئاغرىق پەسەيتىش.

① تەپسىلاتى 42 ـ بابقا قاراڭ

كەسلەنچۈك[1]
(蜥蜴 xi yi)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، مونەكلەرنى يوقىتىش، يۆرەك، ئومۇمىي بەدەن ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، راكقا قارشى تۇرۇش، جاراھەت پۈتتۈرۈش، تىنچلاندۇرۇش، زەھەرسىزلەندۈرۈش.

تېزەكچى قوڭغۇز[2]
(蜣螂虫 qiang lang chong)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
تىنچلاندۇرۇش، سپازما بوشىتىش، زەھەر قايتۇرۇش، ئىشتىھا ياندۇرۇش، تارتىشىشنى توختىتىش، تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش.

ئىتياڭىقى يوپۇرمىقى[3]
(曼陀罗叶 man tuo luo ye)

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
[خۇسۇسىيىتى]
مەست قىلىش، تەشەننۇچ (سپازما) نى بوشىتىش، نېرۋىنى تىنچلاندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش.

---

① تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 22 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 23 ـ بابقا قاراڭ

قىرىق ئۈچىنچى باب تېرىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار

تېرىنى ئوزۇقلاندۇرۇش، تېرىنى قىزارتىش، تېرە رەڭ ماددىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش خۇسۇسىيىتى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ تېرىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى - تاشقى سەۋەبلەردىن تېرىنىڭ تەبىئىي قۇۋۋىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا تېرە قۇۋۋىتىنىڭ ئاجىزلاپ كېتىشىگە ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىكلەر (بەرەس، بەھەق، داغ، سەپكۈن، تېرە قۇرغاقلىشىش، تېرە مايلىشىش، تېرە يېرىلىش، ھەر خىل تەمرەتكە، قىچىشقاق، تېرە ياللۇغلىنىش، تېرە ئۆسمىلىرى …) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. تېرىنى قۇۋۋەتلەشكە ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش كېرەك. تېرىلەرنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار تېرىنى ۋە ئومۇمىي بەدەننى قۇۋۋەتلەش، تېرە ئاستى قان ئايلىنىشنى ياخشىلاش، تېرىنى ئوزۇقلاندۇرۇش، تېرىنى قىزارتىش، تېرە رەڭ ماددىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ياللۇغ قايتۇرۇش، تېرىنى يۇمشىتىش، ئىسسىقلىق يەتكۈزۈش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار تېرىنى قۇۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: ئاچچىق قۇستە، مىس دېتى، قەردمانە، ئالا كۈلۈك، چالموگرا يېغى، نۆشۈدۈر، سامساق، خېنىگۈلى ئۇرۇقى، چاققاقئوت ئۇرۇقى، تاغ كەرەپشىسى ئۇرۇقى، ئاق قىچا ئۇرۇقى، كالىي زىرە، جىنكېۋىزى ئۇرۇقى، ئوردان، قارا خەربەق، كۈنجۈت يېغى، سىيادان، بىلسان يېغى، كۆك ئەمەن، شاترەنجى، قىزىل قىچا، سىيادان يېغى.

گۈڭگۈرت، قىزىل سىر، كەپرەس، تەنكار، ئەڭلىكئوت، تۇخۇم ئېقى، قېرىقىز، ئوغرىتىكەن، كەۋرەك، كەرۋىيا، قەنبىل، چىڭگىلىك، ئاقىرقەرھا، بالادۇر، ئادراسمان ئۇرۇقى، سوزاپ.

ئاچچىق قۇستە
(木香 mu xiang)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Radix Inulae
[ئىنگلىزچە نامى] Elecampane Inula root
[تونۇش]

بۇ مۆرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى 3 ~ 10 سانتىمېتىر ئۆسىدىغان كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئاچچىق قۇستىنىڭ يىلتىزى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈك- نىڭ يىلتىزى «قۇستە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۆرە تۇرىدىغان غولى يوق، يەرگە يېپىلىپ ئۆسىدۇ، يوپۇرمىقى كەڭ (1.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاچچىق قۇستە تەركىبىدە 0.3~3% كىچە ئۇچۇچان ماي بار، يەنە ستىگماستېرول (Stigmasterol)، بېتولىن (Betulin)، رېزىنا، قۇستە ئىشقارى، سائۇسۇرىن (Saussurine) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. تارتىششنى قايتۇرۇش ۋە قان بېسىمىنى چۈشۈرۈش تەسىرى: قۇستە ئالكولوئىدى كانايچە ۋە كىچىك ئۈچەي سىلىق مۇسكۇلىنىڭ تارىيىشىغا قارىتا كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە سپازما بوشاشتۇرۇش تەسىرىگە ئىگە. قۇستە يېغىدىن ئايرىپ ئېلىنغان مەلۇم تەركىبلەر سىلىق مۇسكۇلنىڭ تارتىششىنى بوشاشتۇرىدۇ، كانايچىلارنى كېڭەيتىدۇ ۋە قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ.

2. باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى: ئاچچىق قۇستە قايناتمىسى تەجرىبە نەيچىسىدە Aتىپلىق پاراتىف تاياقچە باكتېرىيىسىنى يەڭگىل دەرىجىدە تورمۇزلاش تەسىرى بار. تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسى، يېشىل يىرىڭ تاياقچە باكتېرىيىسى، ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيە- سى، زەنجىرسىمان تاياقچە باكتېرىيىلىرىنى تورمۇزلاش تەسىرى يوق. بەزى كېسەل پەيدا قىلغۇچى زەمبۇرۇغلارنى تورمۇزلايدۇ.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى، پەي ـ مۇسكۇللارنى، رەئىس ئەزالارنى، نېرۋا ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، قاننى جانلاندۇرۇش، ئاشقازان، جىگەر، بۆرەك، دوۋساق ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى، ھۆل سوغۇق كەيپىياتنى تەڭشەش، ئەزالارنى قىزىتىش، يەل تارقىتىش، قورساقتىكى مەددە قۇرتنى ئۆلتۈرۈش، قان تازىلاش، چىرىشكە قارشى تۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

مېڭــە ئاغرىقى، تارتىشىپ قېلىش، ئۇنۇتقاقلىق، قولاق ئاغرىقى، يۆتەل، زىققە، بوغۇم ئاغرىقى، پالەچ، لەقۋا، پەي ئاجىزلىقى، ئۇچەي قۇرتى، داغ، سەپكۈن، بەھەق، تەمرەتكە قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. مۇۋاپىق مىقداردىكى قۇستىنى يامغۇر سۈيىگە چىلاپ، شۇ سۇنى بۇرۇنغا تېمىتسا، كونا باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

2. مۇۋاپىق مىقداردىكى قۇستىنى سۈيۈق ئېزىپ باشقا چاپسا، ئۇنۇتقاقلىقنى يوقىتىدۇ.

3. مۇۋاپىق مىقداردىكى قۇستىنى زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ زىمات قىلسا، پالەچكە ۋە ئەزالار بوششىشقا پايدا قىلىدۇ.

4. قۇستە يېغىنى قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاقنىڭ سوغۇقتىن بولغان توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ.

5. مۇۋاپىق مىقداردىكى قۇستىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ يالانچۇق تەييارلاپ يالىسا، كۆكرەكنىڭ شىلىمشىق خىلتلىرىنى تازىلايدۇ، بىقىن ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

6. مۇۋاپىق مىقداردىكى قۇستىنى ھەسەل قوشۇپ ئىچسە، بەلغەمنى ۋە ھۆللۈكلەرنى يوقىتىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ، ئاشقازان، جىگەر، بۆرەك ۋە دوۋساقنى قۇۋۋەتلەيدۇ ھەم جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، تالنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ، يەرقان ۋە بالىياتقۇ ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

7. مۇۋاپىق مىقداردىكى قۇستىنى سوغۇق سۇ بىلەن ئىچسە، ئۇچەيلەردىكى ئۇششاق مەددىلەرنى ۋە باشقا مەددىلەرنى چۈشۈرىدۇ، سۈيدۈك، ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

8. بىر يېرىم گرام قۇستىنى سوقۇپ سۈيۈپ قىلىپ ھەسەل بىلەن ئىچسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ، قۇستىنى يۇمشاق سوقۇپ خېمىر قىلىپ جىنسىي ئەزاغا چاپسا ياكى قۇستىنىڭ

يېغى بىلەن ياغلىسىمۇ، شۇ تەسىرنى بېرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ～ 4 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] دوۋساق ۋە ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] رۇم بەدىيان، گۈلقەنت ئاپتاپى.

[ئورۇنباسارى] ئاقىرقەرھا.

[چىقىش ئورنى] بۇ ئەسلىدە ھىندىستاننىڭ مەھسۇلاتى ئىدى، ھازىر ئېلىمىزنىڭ شىنزاڭ، يۈننەن، گۇاڭشى، سىچۈەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ھەم سۇرىيە، ئەرەبىستان قاتارلىق ئەللەردىنمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش جالىنۇس، تەرياقى سەمانىيە، مەجۇنى داۋائىل-مىشكى.

قۇستە يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلى: 160 گرام ئاچچىق قۇستىنى چالا سوقۇپ بىر كېچە - كۈندۈز هاراققا چىلاپ، ئاندىن كېيىن سىقىپ سۈزۈپ بىر كىلو 600 گرام زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ سۇس ئوتتا قاينىتىپ، شاراب تۈگەپ، يېغى قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

شىپالىق رولى: پەيىنى چىڭىتىپ، باھنى ۋە بارلىق ئەزالارنى قۇۋۋەتلەيدۇ، يەلنى تارقىتىدۇ، ئاشقازان سۇيۇقلۇقىنى ۋە جىگەر سۇيۇقلۇقىنى يوقىتىدۇ، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خاراكتېرلىك تىترەشنى يوقىتىدۇ، چاچ يىلتىزىنى قۇۋۋەتلەيدۇ، ئىچسىمۇ ياغلانسىمۇ بولىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: 1～2 گرامغىچە.

مىس دېتى

(铜绿 tong lu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Mineralium Viridianum

[ئىنگلىزچە نامى] Verdigris

[تونۇش]

بۇ مىسنىڭ دېتى بولۇپ، مەدەن ۋە سۇنئىي دەپ ئىككى خىل بولىدۇ. بۇنىڭ مەدەنىمۇ ئىككى خىل بولىدۇ. بىرى، مىس مېتالىدا پەيدا بولىدۇ، يۇنان تىلىدا «بارسقارىقىس»، يەنىلى شوئىرا، قىپرىس، كەپرۇس ئاراللىرىنىڭ تاغ ئۆڭكۈرلىرىدىن تېمىپ چىقىپ توڭلايدۇ، بۇنىڭغا بىرئاز چوڭ ۋە ئۇششاق توپا ئارىلاشقان بولىدۇ. شۇنىڭدەك كاندىنمۇ چىقىدۇ، بۇلار ساپ بولمايدۇ، بۇ ئىككى خىلى ناچار بولۇپ، ئۇنى ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. سۇنئىيسى بىرقانچە خىل بولىدۇ، بىرىنچى خىلى: ئاچچىق سىركىنى قاچىغا قۇيۇپ، ئۇنىڭغا مىستىن بىر ياپقۇچ تەييارلاپ، سىركىنىڭ هورى چىقمىغۇدەك چېتىپ، مۇستەھكەم يېپىپ، 18 كۈن ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقراق قويىمىز، ئاندىن كېيىن ياپقۇچنى ئېلىپ سىركە بار قاچىنىڭ ئىچى تەرەپكە ئورنىغان مىس داتلىرىنى قىرىۋېلىپ، يەنە يۇقىرىقى ئۇسۇل بىلەن خالىغان مىقداردا مىس دېتى ئالسا بولىدۇ، ئىككىنچى خىلى: مىسنى قاتار قىلىپ كۆپ مىقداردا توغرا ئۈستى ـ ئۈستىگە تىزىپ قويۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاچچىق سىركىنى قۇيۇپ بەك سوغۇق ئامبارلاردا قويۇلسا، مىس دېتى تەييار بولىدۇ. ئاندىن كېيىن مىس دېتىنى ئېلىپ ھەر 20 گرام مىس دېتىغا 120 گرام كونا سىركە قوشۇپ ھاۋانچىغا سېلىپ، سالايە قىلىنسا بىرلىدۇ، ئاندىن كېيىن زەمچە، نەمەك لاھورى ۋە قىزىل توغرىخىلارنىڭ ھەر بىرىدىن 16 گرامدىن سېلىپ، پىلتە ھالىۋا ھالىتىگە كەلتۈرۈپ ئاپتاپتا قويۇپ قۇرۇتۇلىدۇ، بۇ خىل ئۇسۇل بىلەن تەييارلانغان مىس دېتى «دۇدى» دەپ ئاتىلىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا ئۇسۇل بىلەنمۇ تەييارلاشقا بولىدۇ، ئەمما مىس دېتىنىڭ ساپ ياكى ساپ ئەمەسلىكىنى تونۇشتا ئۇنى ئالدى بىلەن ئوتتا قويىمىز، ئەگەر ئۇ ئوتتا (چوغدا) قىزارسا، ساپ مىس دېتى ئەمەس، ئەگەر قىزارمىسا، ساپ مىس دېتى ھېسابلىنىدۇ، چۈنكى مىس دېتى چوغدا قىزارمايدۇ. مۇشۇ خىل تەبىئىي ۋە سۇنئىي ئۇسۇل بىلەن تەييارلانغان مىس دېتى «زەنجار» ياكى «مىسنىڭ دېتى» ياكى «مىسنىڭ يېغى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (2.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسىي تەركىبى كوپىرۇم كاربونىكىم، كوپروم ئاتستىكومدىن ئىبارەت.

[تەبىئىتى] ئۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزارتىش، ئارتۇق گۆشنى يوقىتىش، تاتۇقنى يوقىتىش، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ [ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاقكېسەل، يىرىڭلىق قاپارتما قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قىزىل توغرىغا بىلەن مىس دېتىنى مەلھەم قىلىپ چاپسا، يىرىڭلىق قاپارچۇقلار ۋە ئاقكېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. مىس دېتىنى سىركە ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ زىمات قىلسا، چىش تۈۋىدىكى يىرىڭلىق يارىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. مىس دېتىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، موم ۋە زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ مەلھەم تەييارلاپ، يامرايدىغان يامان يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە چاپسا، جاراھەتلەرنىڭ كېڭىيىشىنى توسۇپ، ئارتۇق گۆشلەرنى يوقىتىپ، يېڭى گۆش پەيدا بولۇشقا سەۋەبچى بولىدۇ، ئىششىقلارنىمۇ تارقىتىدۇ.

4. مىس دېتى بىلەن ھەببەتۇلخوزرا دەرەخنىڭ يېلىمىنى قىزىل توغرىغا بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ چاپسا يىرىڭلىق قوقاق (يىرىڭلىق قاپارتقۇلار) ۋە ئاقكېسەل ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

5. مىس دېتىنى ھەسەل بىلەن پىشۇرۇپ چاپسا، جاراھەتلەرنىڭ قان ـ يىرىڭلىرىنى تازىلايدۇ، تارقايدىغان بوۋاسىر دانچىلىرىنى يوقىتىدۇ.

6. مىس دېتىنى مىس ھاۋانچىدا ئېزىپ، سىركە ۋە قىز تۇغقان ئايال كىشىنىڭ سۈتى بىلەن ئېرىتىپ، ئاندىن ئېلىپ كۆزگە تارتسا، كۆزنى روشەن ۋە ئۆتكۈر قىلىدۇ، كۆزگە چۈشكەن ئاقنى، پەردىنى ۋە كۆزنىڭ جىيەكلىرىدىكى قىزىللىقنى يوقىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] ئىچكى تەرەپتىن ئىشلىتىلمەيدۇ، ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] زەھەرلىك بولۇپ ئۈچ گرامدىن ئارتۇق ئىشلىتىلسە، جىگەرگە قاپارتقۇ پەيدا قىلىپ ئادەمنى ئۆلتۈرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قايناق سۇ، سۈت، ياغلىق شورپا.

[ئورۇنباسارى] باراۋەر مىقداردا ئىقلىميا (ئالتۇن ـ كۈمۈش پوقى) ياكى يېرىم مىقداردا شىڭرىپ.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدىن ھەم شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن چىقىدۇ.

قەردمانە

(野孜然 ye zi ran)

[ئەرەبچە نامى] قردمانا

[پارسچە نامى] تخم نخره

[ئوردۇچە نامى] قردمانا

[لاتىنچە نامى] Semen lagoecia Cuminoides

[ئىنگلىزچە نامى] Lagoecia Cuminoi Desl

[تونۇش]

بۇ كۈنلۈكسىمان گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك ياۋا زىرە بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈك- نىڭ ئۇرۇقى «قەردنامە» ياكى «ياۋا زىرە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۆسۈملۈكى بابۇنە ئۆسۈملۈكىگە ئوخشايدۇ، گۈلى كۆككە مايىل ئاق، ئۇششاق، چېچىلاڭغۇ بولىدۇ. ئۇرۇقى ئۇششاق بولۇپ، تۇخۇمسىمان شەكىلدە پۈرىقى ئۆتكۈر، تەمى ئاچچىق، مېۋىسى قوڭۇرغا مايىل كېلىدۇ (3.43 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بەدەننى قىزىتىش، تېرىنى قىزارتىش، غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى تەڭشەش، ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاشقازان، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تاش پار- چىلاش، سۈيدۈك، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، سەرئى (تۇتقاقلىق)، ئەزالارنىڭ بوشاپ كېتىشى، كونا يۆتەل، چوڭ ـ كىچىك بوغۇم ئاغرىقى، يانپاش بوغۇم ئاغرىقى، بۆرەكتە ئۇششاق تاش پەيدا بولۇش، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، جىگەر ۋە تال توسۇلۇش، ئۈچەي توسۇلۇش، بۆرەك ئاغرىقى، ئاقكېسەل، قوتۇر، قىچىشقاق، قارا داغ، تاز، سەپكۈن قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قەردمانەدىن 10 گرامنى سۇيۇپ تالقانلاپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى قايناق سۇ بىلەن بىرگە بەرسە، پالەچ، تۇتقاقلىق كېسەل، ئەزالار بوشىشىش، يانپاش ئاغرىقى قاتارلىقلارغا پايدا قىلىدۇ. كونا يۆتەل بار كىشىلەر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

2. قەردمانە، ئىزخىر، بەديان ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ قايىنتىپ ئىچىپ بەرسە، جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئۈچەي توسۇلۇشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. قەردمانەدىن 10 گرامنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى سىركە بىلەن ئىچىپ بەرسە، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ.

4. قەردمانەدىن 10 گرامنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سوقۇپ، مۇۋاپىق مىقداردىكى سىركە بىلەن قوشۇپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، قوتۇر، قىچىشقاق، قارا داغ، قۇبا، تاز ۋە سەپكۈنگە پايدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3~1 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سەندەل، بىدىمىشكى.

[ئورۇنباسارى] زىرە، سىيادان.

[چىقىش ئورنى] تاغلاردا، چۆللەردە، باغ ۋە ئېتىز - ئېرىق بويلىرىدا ئۆسىدۇ، ئەرمەنىستان ۋە ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] جاۋارىش ئۇد، جاۋارىش ئەنبەر، شەربىتى بەرەس، مەجۇنى بەرەس، سۇپۇپى بەرەس.

ئالا كۆلۈك

(斑蝥 ban mao)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Mylabris Phalerata

[ئىنگلىزچە نامى] chinese blistering beetle

[تونۇش]

بۇ جەنۇبنىڭ چوڭ ئالا قوڭغۇز ياكى سارغۇچ قارا كىچىك ئالا قوڭغۇزىدىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ چوڭ - كىچىك ئىككى خىل بولىدۇ، چوڭى ھەرە مىقدارىچە، كىچىكى چىۋىندىن چوڭراق، ياپىلاق ۋە بەتبۇي بولىدۇ، ھۆل ئۆسۈملۈكلەرگە قونۇپ ئولتۇرىدۇ، بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى چوڭ، ئۇزۇنچاق، بۇغدايدا پەيدا بولغىنىدۇر. ئۇنىڭ رەڭگى سېرىق، قارا ۋە

قىزىل تەرەپكە مايىل، قاناتلىرىدا توغرى سىزىقلىرى بار، بۇنىڭ كۆك، قارا، قىزىل، سېرىق چېكىتلىرى بارلىرىمۇ بار. بۇلار دورىغا ئىشلىتىلمەيدۇ، ئەگەر ئادەمنى چاقسا، ئىختىيارسىز هالدا سۈيدۈك مېڭىپ كېتىدۇ، مۇشۇ خىل قوڭغۇزنىڭ كۆيدۈرۈلگەن تېنى «زاراري» ياكى «ئالاكۆلۈك» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (4.43 ـ رەسىم).

كۆيدۈرۈش ئۇسۇلى:

ئالدى بىلەن گۈرۈچ ياكى نومى گۈرۈچنى قازانغا سېلىپ قىزىتىپ قورۇپ، ئازراق سۇ پۈركۈپ، گۈرۈچنى قازانغا يېپىشتۇرىمىز، ئازراق ئىس چىققاندىن كېيىن، پۇتى ۋە قانىتى كېسىپ تاشلانغان ئالاكۆلۈكنى ئۇنىڭ ئۈستىگە سېلىپ، ئالاكۆلۈك بىلەن گۈرۈچ توق سېرىق رەڭگە كىرگۈچە قورۇپ ئېلىپ، تاسقاپ سايىدا قورۇتۇپ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ، ئادەتتە ھەر ئون جىڭ ئالاكۆلۈك ئۈچۈن ئىككى جىڭ گۈرۈچ ئىشلىتىمىز.

[خىمىيىلىك تەركىبى] ياغ، رەڭ ماددىسى، چۈمۈلە كىسلاتاسى قاتارلىق تەركىبلەر بار.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزارتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تاشنى پارچىلاش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش، چاچ ئۇندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جىگەر ئاغرىقى، بەرەس، بەھەق، قارا داغ، قوتۇر، تەمرەتكە، تېرە قۇرغاقلىشىش، سۆگەل، قۇلاق ئاغرىقى، تۈك ۋە چاچ چۈشۈپ كېتىش، سۈيدۈك، ھەيز راۋان بولماسلىق قاتارلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۆشتە قىلىنغان زارارىھنى مۇۋاپىق مىقداردا سېرىقماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچسە، جىگەر ـ تال ئاغرىقى، سۈيدۈك يولى تېشى، سۈيدۈك، ھەيز راۋان بولماسلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. كۆشتە قىلىنغان زارارىھنى تالقانلاپ، ھەسەل ئارىلاشتۇرۇپ سىرتتىن چېپىپ بەرسە، غالجىرئىت چىشلىۋالغان ئورۇننىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

3. زارارىھنىڭ پۇت ۋە قاناتلىرىنى ئېلىۋېتىپ، قالغان قىسمىنى بىنەپشە يېغى ياكى زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتسا، قۇلاق ئېغىرلىقى ۋە قۇلاق ئاغرىقىغا مەنپەئەت

قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] بىر گرامىنىڭ 100 دىن بىر قىسمىنى ئۇچكە بۆلۈپ بېرىلىدۇ.

[زىيانلىق تەسىرى] مىقداردىن ئارتۇق ئىشلىتىلسە، ئادەمنى زەھەرلەيدۇ، سۈيدۈك يوللىرىدا يىرىڭلىق چاقا پەيدا قىلىدۇ، قورساقنى ئاغرىتىدۇ، قان سويۇلدۇرىدۇ، سۈيدۈك توسۇلىدۇ، جىنسىي ئەزاغا ئىششىق پەيدا قىلىدۇ، كۆيدۈرۈپ ئاغرىتىدۇ، كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سېرىقچېچەك.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ كۆپلىگەن جايلىرىدىن چىقىدۇ.

چالموگرا يېغى

(大风子油 da feng zi you)

[ئەرەبچە نامى] دهن المجرا

[پارسچە نامى] روغن برنجی منگرا

[ئوردۇچە نامى] چاول موگراکی تیل

[لاتىنچە نامى] Oleum Semen Hydnocarpi Anthelimintici

[ئىنگلىزچە نامى] Oil chaulmoogratree Seed

[تونۇش]

بۇ چالموگرا ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك چالموگرا دەرىخىنىڭ ئۇرۇقىدىن جۇۋاز ياكى باشقا ئۇسۇلدا ئېلىنغان يېغىدىن ئىبارەت. رەڭگى سېرىق، پۇراقلىق كېلىدۇ (43.5 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] چالموگرا يېغىنىڭ تەركىبىدە چالموگرا كىسلاتاسى (Chaulmoogric acid)، ھىدروكارپىك كىسلاتاسى (Hydrocarpic Acid) بار. بۇ ئىككىسىنىڭ مىقدارى تەخمىنەن 90% نى ئىگىلەيدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] چالموگرا يېغى باكتېرىيە ئۆلتۈرۈش تەسىرىگە ئىگە.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

قاننى جانلاندۇرۇش، تېرىنى قىزارتىش، پارقىرىتىش، قان تازىلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ماخاۋ، بوغۇم ئاغرىقى، تەڭگە تەمرەتكە، قىچىشقاق، ئىكزېما، يىرىڭلىق جاراھەت ۋە ئۇندىن باشقا تېرە كېپەكلىشىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

بۇ ياغ قاينىتىلغان سۇتكە تېمىتىپ ئىچكۈزۈلىدۇ، ماخاۋ كېسىلىنى داۋالاشتا مۇشۇ ئۇسۇل بويىچە ئاز دېگەندە ئالتە ئاي داۋاملاشتۇرۇلىدۇ ھەمدە يەنە سىرتتىن مايلاپ تۇرۇلىدۇ، باشقا كېسەللەردە سىرتتىن مايلىنىدۇ ياكى ئۇنىڭ ئوكۇلىنى ئۇردۇرسىمۇ بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] يېغىنىڭ پۇرىقى سېسىق بولغاچقا، شىللىق پەردىنى غىدىقلاش تەسىرى كۈچلۈك، ئۇزۇن مۇددەت ئىچىشكە بولمايدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گۈلىيېغى.

[ئورۇنباسارى] قۇستە يېغى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ تەيۋەن، يۈننەن، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ھەم ھىندىستان، تايلاند، ۋېيتنام كامبودژا قاتارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

نۆشۇدۇر

(硇砂 nao sha)

[ئەرەبچە نامى] ملح النار

[پارسچە نامى] نوشادر

[ئوردۇچە نامى] نوشادر نوسادر

[لاتىنچە نامى] Sal Ammoniacum

[ئىنگلىزچە نامى] Salammonice

[تونۇش]

بۇ تەركىبىدە ئاممونىي خلورىد تۇتقان، ئاق رەڭلىك ياكى كۈل رەڭلىك سۈزۈك كرىستال كان تېشىدىن ئىبارەت. بۇ ئاق رەڭلىك، كرىستال بولۇپ، ئادەتتە دانىچىسىمان كېلىدۇ، يەنە ئۆلچەمسىز مونەكسىمان. پارقىراق كېلىدۇ، تەمى قېرىق ھەم ئاچچىق، سۇدا ئاسان ئېرىيدۇ، ئاق رەڭلىك، پارقىراق تەركىبىدە ئارىلاشما كان ماددىلىرى بولمىغانلىرى ياخشىلىرى ھېسابلىنىدۇ (43.6 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىقى ئاممونىي خلورىدى بار.

[تەبىئىتى] ئۆچچىنى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئېرىنى قىزارتىش، بۇزۇق ماددىلارنى تازىلاش، ھەزىمنى ياخشىلاش، يالقۇغ قايتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، يۆتەل توختىتىش، ئاشقازان ۋە ئۆچەينى قۇۋۋەتلەش، سەپرانى تارقىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باش ئاغرىقى، سۆڭەك سۇنۇقى ۋە چىقىقى، سوزۇلما يۇتقۇنچاق ئاغرىقى، كاناي يالقۇغى، كالتە يۆتەل، كۆكيۆتەل، ھەزىم ئاجىزلىقى، ئاشقازان يالقۇغى، يەرقان، جىگەر يالقۇغى، جىگەر سۇلۇق ئىششىقى، جىگەر چوڭىيىش، بەرەس ۋە چاقا جاراھەت قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 0.3 گرام نۆشۈدۈرنى چۆچۈكبۇيا سۈيۈقلۇقىغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىپ بەرسە ياكى نۆشۈدۈرنى پۈركىسە يۆتەل، گال ئاغرىقى، كاناي يالقۇغى قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. نۆشۈدۈرنى سۇزاپ يېغى بىلەن ئېرىتىپ غار ـ غار قىلسا، ئېغىز پۇراشنى يوقىتىش، گالدىكى تۇرۇپ قالغان زۇلۇك قۇرتنى چىقىرىشقا مەنپەئەت قىلىدۇ، سۇپۇپ قىلىپ، يەرلىك ئورۇنغا سېپىپ بەرسە ياكى مەلھەم قىلىپ چېپىپ بەرسە، ھەر خىل جاراھەت ۋە چاقىلارنى يوقىتىدۇ.

3. ھەسەل ياكى تۇخۇم يېغى بىلەن نۆشۈدۈر تالقىنىدىن 0.3 گرامنى ئارىلاشتۇرۇپ مەلھەم قىلىپ يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بەرسە، بەرەسكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] 3 گرامدىن ئېشىپ كەتسە، ئادەمنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سۈت، سېرىقماي.

[ئورۇنباسارى] توغرىغۇ.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ چىڭخەي، گۇاڭدۇڭ، گەنسۇ، سىچۈەن، شىنجاڭ قاتارلىق ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلىرىدىن چىقىدۇ، يەنە ھىندىستان، لىۋىيە قاتارلىق چەت ئەللەردىنمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى كەبەد، ھەببى نۆشۈدۈر.

سامساق

(大蒜 da suan)

[ئەرەبچە نامى] ثوم

[پارسچە نامى] سير

[ئوردۇچە نامى] لہسن

[لاتىنچە نامى] Bulbus Allii

[ئىنگلىزچە نامى] Garlic Bulb

[تونۇش]

بۇ گۈلسامساق ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك سامساق (Allium Sativum) نىڭ تەڭگىسىمان غولى بولۇپ، ئاق رەڭلىك، تەمى ئاچچىق، ئۆتكۈر سامساق پۇرىقى بار، «سامساق» ياكى «سوم» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (7.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] هۆل سامساقنىڭ هەر 100 گرامىدا 70 مىللىلىتىر سۇ، بىر گرام ئاقسىل، 0.2 گرام ماي، 23 گرام كاربون سۇ بىرىكمىلىرى، 0.7 گرام يىرىك تالا، 1.3 گرام كۈل ماددىسى، 5 مىللىگرام كالتسىي، 44 مىللىگرام فوسفور، 0.2 مىللىگرام ۋىتامىن B_1، 0.9 مىللىگرام نىكوتىن كىسلاتاسى، 3 مىللىگرام ۋىتامىن C بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى: سامساق تەركىبىدىكى باكتېرىيە ئۆلتۈرگۈچى ئامىل ئاساسلىقى سامساق ئاچچىق ماددىسىدىن ئىبارەت. سامساقنىڭ ئۇچۇچان خۇسۇسىيەتلىك ماددىسى سامساق شىرىسى، سامساق چىلانمىسى ۋە سامساق ئاقسىلى تەجرىبە نەيچىسىدە كۆپ خىل كېسەل پەيدا قىلغۇچى باكتېرىيە، مەسىلەن: مېڭە پەردە ياللۇغى، زەنجىرسىمان باكتېرىيە، تولغاق، چوڭ ئۈچەي كېزىكى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىگە نىسبەتەن تورمۇزلاش تەسىرى بار.

2. زەمبۇرۇغقا قارشى تەسىرى: سامساق ئۇچۇچان ماددىسى، سامساق چىلانمىسى ۋە سامساق بوتقىسى بەدەن سىرتىدىكى تەجرىبىدە كۆپ خىل كېسەللىك پەيدا قىلغۇچى زەمبۇرۇغلارغا نىسبەتەن تورمۇزلاش تەسىرىگە ئىگە.

3. پروتوزوئالارغا قارشى تەسىرى: بەدەن سىرتىدىكى تەجرىبە سامساقنىڭ سۇغا چىلان-

ـىسى ھەرخىل ئاددىي جانىدارلارنى ئۆلتۈرىدۇ.

4. نەسىللىنىش ھۈجەيرىسى ۋە ئۆسمە ھۈجەيرىسىگە بولغان تەسىرى: بەدەن سىرتىدىـ ـكى تەجرىبە سامساق تەركىبىنى باكتېرىيە ئۆلتۈرگۈچى ماددىسى چوڭ چاشقان ياكى دېڭىز چوشقىسىنىڭ ئەرلىك ئۇرۇقىنى تېزلا ئۆلتۈرىدۇ.

5. يۈرەك، قان تومۇر سىستېمىسىغا بولغان تەسىرى: سامساقنىڭ يېڭى ياسالغان ياسالمىسىنىڭ زەھەرلىك خۇسۇسىيىتى ناھايىتى ئاز، يۈرەك رىتىمىنى ئاستىلىتىپ، يۈرەكـ ـنىڭ قىسقىراش كۈچىنى ئاشۇرىدۇ. قان تومۇر ئۇچىنى كېڭەيتىپ، سۈيدۈكنى كۆپەيتىدۇ.

6. باشقا تەسىرى: سامساق ياسالمىسىنى ئىچسە قوغۇشۇندىن زەھەرلىنىش ئالامەتلىرىـ ـنى ياخشىلايدۇ، بەلكىم بۇنىڭ تەركىبىدە سۇلفىدلانغان ماددا بولغانلىقتىن ئۈنۈم كۆرۈلگەن.

7. بەدەن ئىچىدىكى جەريانى: ئۆسۈملۈك تەركىبىدىكى باكتېرىيە ئۆلتۈرگۈچى ئامىلـ ـنىڭ بەدەندىكى جەريانى سامساق ياسالمىلىرىنى ئىچىپ يېرىم سائەتتىن كېيىن قاندا پەيدا بولىدۇ. ئالتە سائەتتىن كېيىن ئۆزلۈكىدىن سۈيدۈكتە سىرتقا چىقىشقا باشلايدۇ، ئىچكەندىـ ـكى تىل ئاستىغا قويۇلغاندىن ياخشى.

[تەبىئىتى] ئۇچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزىتىش، پەي، مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، تەرلىتىش، قاننى تازىلاش، سۈيـ ـدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، تارتىشىشنى بوشىتىش، يارىلارنى تازىلاش ۋە پۈتتۈرۈش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، يەل تارقىتىش، ھەزىمنى كۈچەيتىش، ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

تېرىدىكى يىرىڭلىق جاراھەت كودۇمبا، ئۇچەي كېزىكى، گال ئاغرىقى، كۆكيۆتەل، ئۆتكۈر زىققە، ئۆپكە ياللۇغى، كالتە يۆتەل، كاناي شاخچىلىرى كېڭىيىپ كېتىش، ئۆپكە تۇبېركۇليوزى، قورساق ئىسسىلىش، ئىشتىھاسىزلىق، ھەزىم بۇزۇلۇش، پالەچ، لەقۋا، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى، تىترىمە كېسەل، بىھوشلۇق، بوغۇم ئاغرىقلىرى، بەل ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سامساقنى يۇمشاق ئېزىپ چىيقانغا تېڭىلىدۇ، ئەگەر يىرىڭ تېخىچە يىغىلمىغان

بولسا بۇنى ياندۇرىدۇ، ئەگەر يىرىڭ يىغقان بولسا، ئېغىز ئالدۇرۇپ، تازىلايدۇ.

2. بىر ھەسسە ساماساقنىڭ سۈيىگە ئۈچ ـ تۆت ھەسسە سۇ قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ يۇسا يارىلارنى تازىلايدۇ، جاراھەتنى پۈتتۈرىدۇ، كۆپ سۇ چىقىپ تۇرىدىغان جاراھەتلەرنىڭ سۈيىنى تارتىدۇ، ئاغرىقىمۇ پەسىيىدۇ.

3. ساماساقنى سىقىپ شىرنىسىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا سۇ قوشۇپ ئىچسە ياكى ئۇنى مۇۋاپىق كېلىدىغان شەربەتلەر بىلەن قوشۇپ ئىستېمال قىلسا، ئۆچەي كېزىكىنى داۋالايدۇ، چوڭلار ئىككى مىللىلىتىردىن تۆت مىللىلىتىرغىچە، باللار ئۇنىڭ يېرىم مىقدارىدا شۇمۇرسە ياكى ساماساق شىرنىسىدىن ھەر ئۈچ ـ تۆت سائەتتە بىر قېتىم 12 ~ 24 گىرام ئىستېمال قىلسا، گال ئاغرىقىنى ئۈنۈمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

4. ساماساقنى مۇۋاپىق پۇراپ بەرسە، كۆكيۆتەلنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ، باشقا كېسەللەرگىمۇ مۇشۇ ئۇسۇل ئۈنۈم بېرىدۇ.

5. ساماساق شىرنىسىنى ھەسەلگە قوشۇپ ئۇزۇن مۇددەت ھەر كۈنى تۆت قېتىم يەپ بەرسە، بەلغەم بوشىتىپ، يۆتەل پەسەيتىدۇ، قورساقنى ئاچۇرىدۇ، كېچىلىرى تەرلەشنىمۇ توختىتىدۇ، بەدەن ئېغىرلىقىنى ئاشۇرىدۇ، ئۇيقۇ كەلتۈرىدۇ، ئومۇمەن تۇبېركۇليوز كېسەلىنى داۋالاشتا مۇشۇ ئۇسۇل ياخشى.

6. ساماساقنىڭ ئۆزىنى داۋاملىق ئىستېمال قىلىپ بەرسە يەلنى يوقىتىدۇ، راكنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ، قورساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، يۈزنى چىرايلىق قىلىدۇ.

7. ساماساقنى كۈنجۈت يېغى بىلەن پىشۇرۇپ، سۈزۈپ، بوغۇملارنى ياغلىسا، بوغۇم ۋە يانپاش ئاغرىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

8. ساماساقنى نۆشۈدۈر بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ، ئاقكېسەل ۋە بەھەقە سۈركىسە ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

9. ساماساقنى ئېزىپ مائۇلھەسەل بىلەن ئىستېمال قىلسا، پالەچ، لەقۋا كېسەللىرىگە ئوبدان پايدا قىلىدۇ.

10. ساماساقتا مەجۇن تەييارلاپ ئىستېمال قىلسا، ئۆپكە كېسەللىرى، پەي ۋە نېرۋا كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

11. ساماساقنا سىركە قوشۇپ يېسە، ۋابا كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ، ئاۋازنى ساپ

قىلىدۇ، ئۈنتۈغاقلىقنى تۈگىتىدۇ، سوغۇقتىن بولغان دەم تۇتۇلۇشنى ياخشىلايدۇ، زەھەر-لىك ھاشارات چېقىۋالغان ئورۇنغا سۈركىسە، زەھەرنى قايتۇرىدۇ. ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، داۋالىق يەپ بەرسە ئاق موينى قارايتىدۇ.

12. سامساق، ئەنجۈر، سۈزاپ، ياڭاق قاتارلىقلارنى ئارىلاشتۇرۇپ سۈپۈپ قىلىپ يېسە، زەھەر قايتۇرىدۇ.

13. سامساقنى زىرە، چىلغوزا بىلەن قايىنتىپ يېسە ياكى چىشنى يۇسا چىشنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

14. سامساقنى قوي سۈتىدە پىشۇرۇپ، يېڭى كالا يېغى ۋە ھەسەل قوشۇپ ھالۋا قىلىپ يېسە، باھنى قوزغايدۇ ۋە قاتتىق قىلىدۇ.

15. سامساقنى يالپۇز بىلەن قايىنتىپ، كىچىك بالىنىڭ بېشىنى ۋە بەدەنلىرىنى يۇسا، پىتنى يوقىتىدۇ.

16. سامساقنى قايىنتىپ ۋاننا قىلسا، بالا ھەمراھىنى چۈشۈرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ~ 4 گرام (پالەچ ئۈچۈن ھەر كۈنى بىردىن ئاشۇرۇپ 40 كۈنگە يەتكەندە 40 نى بېرىپ، 41 ـ كۈندىن باشلاپ ھەر كۈنى بىردىن كېمەيتىپ بىرگە چۈشۈرۈپ يەيدۇ).

[زىيانلىق تەسىرى] كۆپ يېسە، باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ، قاننى كۆيدۈرىدۇ، كۆزنى ئاغرىتىدۇ، بوۋاسىرغا ۋە خانازىرغا زىيان قىلىدۇ، سەپرانى كۆپەيتىۋېتىدۇ، ھامىلدار ئاياللارغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] يۇقىرىقىدەك ئەھۋال كۆرۈلسە، ئۇنى توسۇش ئۈچۈن سۇ ياكى تۇز بىلەن قايىنتىپ ئۈستىگە قاپاق يېغى ياكى بادام يېغى، يۇمغاقسۈت ئۇرۇقى، سىركەنجىۋىل، ئانار سۈيى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

[ئورۇنباسارى] تاغ پىيىزى.

[چىقىش ئورنى] بۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا بىر قەدەر كۆپ تارقالغان بولۇپ، ھەممە جايلاردا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] رەۋغىنى سوم، مەجۇنى سوم.

خىنىگۈلى ئۇرۇقى

(急性子 ji xing zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالحنا

[پارسچە نامى] تخم حنا

[ئوردۇچە نامى] مہندی بیج

[لاتىنچە نامى] Semen Impatientis

[ئىنگلىزچە نامى] Garden Balsam Seed

[تونۇش]

بۇ خىنىگۈل ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك خىنىگۈلنىڭ ئۇرۇقىدىن ئىبارەت بولۇپ، «خىنىگۈلى ئۇرۇقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى ياپىلاق شەكىللىك ياكى ياپىلاق تېمىنە شەكىللىك، ئۇرۇق پوستى قوڭۇر رەڭلىك ياكى خورمارەڭلىك بولىدۇ. ئۆزى قاتتىق كېلىدۇ. تەمى بىر ئاز ئاچچىق، پۇرىقى سۇس بولىدۇ (43.8 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇنىڭ تەركىبىدە بالىزامىنامىستېرول (Balsaminasterol)، ئاتسىدوم پارتىنارىكوم (Parinaric acid)، ساپونىن، ماي، قەنت، ئاقسىل، ئامىنو كىسلاتاسى، ئۇچۇچان ماي قاتارلىقلارنى تۇتىدۇ.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. بالىياتقۇغا بولغان تەسىرى: خىنىگۈل ئۇرۇقىدىن تەييارلانغان ئىسپىرتلىق ياسالما، قايناتما، چىلانما تېخى ھامىلە بولمىغان ئائىلە توشقىنى ۋە باشقا ھايۋانلارنىڭ بالىياتقۇسىنى قوزغىتىدۇ.

2. ھامىلە بولۇشتىن ساقلاش تەسىرى: كىچىك چىشى چاشقان ئۇنىڭ قايناتىلمىسىدىن ئۇدا 20 كۈن ئىستېمال قىلسا، كۆزگە كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ھامىلىدار بولۇشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ ھەم تۇخۇمدان ھەم بالىياتقۇنىڭ ئېغىرلىقىنى ئازايتىدۇ.

3. زەھەرلىك تەسىرى: ھامىلىدارلىق مەزگىلىدىكى دېڭىز چوشقىسىغا ھەر كىلوگرام ئۈچۈن 3 گرام چىلانمىسى، ھەر سائەتتە بىر قېتىم، جەمئىي ئۈچ قېتىم بېرىلسە، بىر نەچچە كۈن ئىچىدە بالا چۈشمەيدۇ، ئائىلە توشقىنىغا شۇ مىقداردا بېرىلسىمۇ ھېچقانداق ئالامەت كۆرۈلمەيدۇ.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قاننى جانلاندۇرۇپ، تېرىگە رەڭ پەيدا قىلىش، پەي - مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، يەل ھەيدەش، قان ئايلىنىشنى ياخشىلاش، سۆڭەك ئاغرىقىنى توختىتىش، راك ھۆجەيرىلىرىنى تورمۇزلاش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بەرەس، بەھەق، يىقىلىپ زەخىملىنىش، بوغۇم ئاغرىقلىرى، بەل - پۇت ئاغرىقى، لىمفا سىل كېسەللىكى، بالىلار پارالىچى، قىزىلئۆڭگەچ ۋە سۈت بېزى راكىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قىچا 10 گرام، سامساق 7 گرام، خېنىگۈل ئۇرۇقى 3 گرام، سىيادان 10 گرام، زەيتۇن يېغى 15 گرام، بۇ دورىلاردىن مەلھەم تەييارلاپ، يەرلىك ئورۇنغا تاڭسا، بەرەس بەھەقلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. زىرە، يالپۇز، سۇزاپ ئۇرۇقى 10 گرامدىن، خېنىگۈل ئۇرۇقى 3 گرام، قەردمانە 5 گرامدىن ئېلىپ تالقان قىلىپ يەپ بەرسە، ئاشقازان - ئۈچەي كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، ئىسپىغۇل.

[ئورۇنباسارى] چاققاقئوت ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ ۋە شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ، كۆپىنچە ئائىلىلەردە، باغلاردا ۋە قورۇلارنى گۈزەللەشتۈرۈش ئۈچۈن تېرىلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى بەرەس.

[قوشۇمچە] خېنە دېيىلسە كۆپىنچە خېنە بىلەن خېنىگۈلى ئارىلىشىپ كېتىدۇ، خېنە-غالچەك ئائىلىسىدىكى مەككە خېنىسىدىن ئىبارەت. بۇنىڭ لاتىنچە نامى ۋە خەنزۇچە نامى (指甲花 Lawsonia inermis) بولۇپ، بۇ خېنىنىڭ يوپۇرمىقى، غولى، مېۋە پوستى، ئۇرۇقى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ، بۇ ئاساسەن چەت ئەلدىن چىقىدۇ، گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن،

گۇاڭشى، تەيۋەن قاتارلىق ئۆلكىلەردە تىكىپ ئۆستۈرۈلىدۇ، ئوردۇ، پارس، ئەرەب يېزىقىدا كۆرسىتىلگەن خېنە مۇشۇ خىل خېنە بولۇپ، بۇ ئاپتونوم رايونىمىزدا يوق، يەنە بىر خىل خېنە ئاپتونوم رايونىمىزدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدىغان خېنىگۈل بولۇپ، بۇ خېنىگۈل ئائىلىسىدە ئۆستۈرۈلىدىغان ئۆسۈملۈك خېنىگۈل (风仙花 Impatiens bajsamina) دىن ئىبارەت. بۇ خىل خېنىگۈل ئۇرۇقى كۆپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى خەنزۇچە (急性子) دېيىلىدۇ. شۇڭا، بۇ يەردە بۇ ئۇرۇقنى ئايرىم تونۇشتۇردۇق، گەرچە ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئۇيغۇرچە ئاتىلىشى خېنىگۈل بولسىمۇ، لېكىن بۇلارنىڭ ئۆسۈملۈك مورفولوگىيىسى، لاتىنچە، خەنزۇچە ئاتىلىشى، تەبىئىتى، خۇسۇسىيىتى تۈپتىن ئوخشىمايدۇ. شۇڭا بۇ ئىككى خىل ئۆسۈملۈكنى ھەرگىز ئارىلاشتۇرۇۋېتىشكە بولمايدۇ.

چاقچاقئوت

(荨麻草 qian ma cao)

[ئەرەبچە نامى] انجره
[پارسچە نامى] قريض
[ئوردۇچە نامى] انگن
[لاتىنچە نامى] Herba Urticae Fissae
[ئىنگلىزچە نامى] Nettle Herb
[تونۇش]

بۇ چاقچاقئوت ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك كەندىر يوپۇرماقلىق چاقچاقئوتنىڭ يەر ئۈستى قىسمى بولۇپ، پۈتۈن تېنىدە چاقچاق تۈكلىرى بولىدۇ، تېرىگە تەگسە چايان چاققاندەك كۆيۈپ ئاغرىيدۇ، يوپۇرماق ئالىقىنى بەش بۆرجەكلىك، پۇرىقى سۇس، «چاقچاقئوت» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (9.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] پۈتۈن چۆپىدە ۋىتامىن C، ۋىتامىن K، A ۋە تانىنىن بار.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزارتىش، تېرىنى قۇۋۋەتلەش، چۈشكۈرتۈش، يەل تارقىتىش، تارتىششنى بوشاشتۇرۇش، قان ئايلىنىشنى راۋانلاشتۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، قان توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر] قورساق كۆپۈش، رېماتىزملىق بوغۇم ياللۇغى، يۇقىرى قان بېسىم كېسەللىكى، پۇت - قولنىڭ ئۇيۇشۇپ قېلىشى، تۇغۇتتىن كېيىنكى تارتىشىپ قېلىش، بالىلاردىكى چۆچۈش ۋە زەھەرلىك يىلان چېقىۋېلىش، يەلتاشما، بۇرۇن قاناش (ئېشەكيېمى) قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. چاققاقئوت، ئارپىبەدىيان، كۈدە ئۇرۇقى قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن ئېلىپ، قائىدە بويىچە قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە، يەل تارقىتىپ، قورساق كۆپۈشكە شىپا بولىدۇ.

2. چايان، سانجىقئوت يىلتىزى، چاققاقئوتنى يەتتە گرامدىن ئېلىپ، ئېزىپ زەھەر-لىك يىلان چاققان ئورۇنغا چاپسا دەرھال زەھەر قايتۇرىدۇ.

3. چاققاقئوت سۈيىنى چىقىرىپ، بۇرۇنغا تېمىتسا بۇرۇن قاناشنى توختىتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] زەھەرلىك، تېرىنى زەخىملەندۈرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سۈت.

[ئورۇنباسارى] چاققاقئوت ئۇرۇقى، شەترەنجى.

[چىقىش ئورنى] تاغ - داللاردا، يول چېتىدە، يايلاقلاردا، چىمەنلىكلەردە ئۆسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] تەرياقى ئەربەئە، بەرەس شەربىتى.

چاققاقئوت ئۇرۇقى

(荨麻子 qian ma zi)

[ئەرەبچە نامى] بزرالقريض - بزرالانجره

[پارسچە نامى] تخم انجره

[ئوردۇچە نامى] انگن کی بیج

[لاتىنچە نامى] Semen Urticae Fissae

[ئىنگلىزچە نامى] Nettleseed

[تونۇش]

بۇ چاققاقئوت ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك كەندىر يوپۇرماقلىق چاققاقئوت ۋە تار يوپۇرماقلىق چاققاقئوتنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، ئۇرۇقى يۇمشاق، بىر ئاز ياپىلاق، رەڭگى قارىغا مايىل، پارقىرايدۇ، كۆنجۈتتىن چوڭراق بولۇپ، قارا، پارقىراق بولغانلىرى ئەڭ ياخشىسى ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئىككى خىل ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى تېبابىتىمىز-دە «تۇخۇمى ئەنجىرە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (43.10 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تارقىتىش، قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىش، تېرىنى قىزارتىش، سۈيدۈكنى، ھەيزنى ۋە سۈتنى راۋان قىلىش، ئۆپكىنى، ئاشقازاننى تازىلاش، باھنى قۇۋۋەتلەش، بالىياتقۇ، جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆكرەك، ئۆپكە، ئاشقازان كې ..ەللىكلىرى، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، ھەيز توسۇلۇش، ئەمچەكتە سۈت تۇرۇپ قېلىش، تال ۋە بۆرەك كېسەللىكلىرى، بۇرۇن قاناش، باھ ئاجىزلى-قى، بەرەس قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

يەتتە گرام چاققاقئوتنىڭ ئۇرۇقىنى قاينىتىپ ئىچسە، دېمى سىقىلىش ۋە كۆكرەك كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. كۆكرەكتىكى شىلىمشىق ماددىلارنى تازىلايدۇ.

1. چاققاقئوت ئۇرۇقىدىن 10 گرام، زاراڭزا چېچىكىدىن 5 گرام ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچىپ بەرسە سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرىدۇ.

2. چاققاقئوت ئۇرۇقى 5 گرام، كەرەپشە ئۇرۇقىدىن 7 گرامدىن ئېلىپ، سوقۇپ، قوي سۈتى بىلەن ئىچسە باھنى قوزغايدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۈچەيدە توسۇلۇش پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] سەمغى ئەرەبى، كەتىرا، چىلان.

[ئورۇنباسارى] قەردىمانە، زاغۇن.

[چىقىش ئورنى] تاغ ـ داللاردا، يول چېتىدە، يايلاقلاردا، چىمەنلىكلەردە ئۆسىدۇ، شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن تېپىلىدۇ.

تاغ كەرەپشىسى ئۇرۇقى
(呕芹菜子 ou qin cai zi)

[ئەرەبچە نامى] فطراساليون
[پارسچە نامى] كرفس كوهى
[ئوردۇچە نامى] پهارى كرفس كى بيج
[لاتىنچە نامى] Semen Petroselinum Sativum
[ئىنگلىزچە نامى] Garden Paxsley Seed
[تونۇش]

بۇ پىياز ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك تاغ چىگىسىي بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ ئۇرۇقى «پەتەرئاسالىيۇن» ياكى تاغ كەرەپشىسى ئۇرۇقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئىچىدە زىرىسىگە ئوخشايدۇ، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى ئۆتكۈر كېلىدۇ (43 . 11 ـ رەسىم) .

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزارتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تەڭشەش، سۈيدۈكنى راۋان قىلىش، يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ھەيزنى راۋان قىلىش، ھامىلىنى چۈشۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

بەرەس، بەھەق، كۆكرەك پەردە ياللۇغى، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ئاغرىقى، ئۆششاق بوغۇملار ئاغرىقى، جىگەر توسۇلۇش، سۈيدۈك ۋە ھەيز تۇتۇلۇش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. تاغ كەرەپشىسى ئۇرۇقى يەتتە گرام، سۆرۈنجان 10 گرام، بەدىيان 15 گرام، دورىلارنى قائىدە بويىچە قايىنىتىپ ئىچسە، بوغۇم ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. تاغ كەرەپشىسى ئۇرۇقى 10 گرام، قىچا 7 گرام، چاقىقائوت ئۇرۇقى 10 گرام، دورىلارنى سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ ئىچسە، ئاقكېسەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. تاغ كەرەپشىسى ئۇرۇقى 10 گرام، قىچا 7 گرام، چاقىقائوت ئۇرۇقى 10 گرام، دورىلارنى سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ ئىچسە، ئاقكېسەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10~5 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقچان كىشىلەردە باش ئاغرىتىدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] كاسىنە ئۇرۇقى.
[ئورۇنباسارى] سامساق.
[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.
[پىششىق دورا ياسالمىسى] بۇزۇرى شەربىتى.

ئاق قىچا ئۇرۇقى
(白芥子 bai jie zi)

[ئەرەبچە نامى] خردل ابيض
[پارسچە نامى] سپندان
[ئوردۇچە نامى] رائى سفيد
[لاتىنچە نامى] Semen sinapis
[ئىنگلىزچە نامى] White Mustard Seed
[تونۇش]
بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئاق قىچىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، شار شەكىللىك، سىرتى كۈل رەڭگە مايىل ئاق رەڭلىك، پۇراقسىز، تەمى ئاچچىق، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان پىششىق ئۇرۇقى «ئاق قىچا ئۇرۇقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (43 .12 ـ رەسىم).
[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە ئىككى يېرىم پىرسەنت ئەتراپىدا سىنالبىن (sinalbin)، روزىن (myrosin)، سىناپىن (sinapine) ۋە 20~26% ماي بار.
[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاق قىچا گلۇكوزىدىنىڭ ئۆزىدە غىدىقلاش تەسىرى يوق. سۇغا يولۇققاندىن كېيىن مىروزىننىڭ رولى ئارقىلىق ئۇچۇچان ماي ھاسىل بولىدۇ.
ئاق قىچىنىڭ سۇغا چىلانغان سۇيۇقلۇقى تەجرىبە نەيچىسى ئىچىدە بىنەپشە رەڭلىك كۆك تەمرەتكە زەمبۇرۇغىنى تورمۇزلايدۇ.
[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
[خۇسۇسىيىتى]
تېرىنى قىزارتىش، تېرىنى پارقىرىتىش، تېرىنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، مېڭە،

ئاشقازان ۋە باشقا ئەزالاردىكى ئارتۇق ھۆللۈكلەرنى يوقىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، توسالغۇ-لارنى ئېچىش، تەرەتنى يۇمشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاقكېسەل، تېرىدىكى يىرىڭلىق قوتۇر، كونا جاراھەت، بويۇن بەز سىلى، سەۋدا مەنبەلىك قاتتىق ئىششىقلار، پالەچ، لەقۋا، رېماتىزم، يانپاش ئاغرىقى، ئۆپكە يىرىڭلىق ئىششىقى، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقى، زۇكام، جىگەر ئاغرىقى، ئىشتىھاسىزلىق، تال ئاغرىقى، مەددە قۇرت كېسەللىكى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قىچا 10 گرام، سامساق 7 گرام، سىيادان 10 گرام، زەيتۇن يېغى 15 گرام، مەلھەم تەييارلاپ، يەرلىك ئورۇنغا تاڭسا بەرسە، بەھەققە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. يالپۇزنى شاراب بىلەن قوشۇپ ئىچىپ بەرسە، ئۈچەيدىكى قۇرتلارنى چۈشۈرىدۇ.

3. ئەنجۇر بىلەن قوشۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا، يانپاش ۋە بوغۇم ئاغرىقىغا ھەم تەڭگىسىمان چاچ چۈشۈشكە پايدا قىلىدۇ. ، سىركە بىلەن قوشۇپ چاپسا، يىرىڭلىق قوتۇرغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. ئاقىرقەرھا، قىچا، سۆئلەب، شاقاقۇل قاتارلىقلاردىن 10 گرامدىن، تۇخۇم سېرى-قىدىن 3 دانە بىرلەشتۈرۈپ بەرگەندە، باھنى قۇۋۋەتلەش، بۆرەكنى سەمرىتىش خۇسۇسىيە-تىنى بېرىدۇ.

[ئىشلىتىلىش مىقدارى] 3 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كاسنە، لىمون سۈيى، ئەينۇلا.

[ئورۇنباسارى] ھەببى رىشات، زاغۇن، ئۇرۇقى، ئادراسمان.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ. ئاساسلىقى مەملىكىتىمىزنىڭ ئەنخۇي، سىچۈەن رايونلىرىدىن، ياۋروپا، ئاسىيا چوڭ قۇرۇقلۇقىدىكى رايونلاردىنمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئاشقازاننى قىزىتقۇچى جاۋارىشلارغا، سىيادان ئوكۇلىغا چۈشۈرىدۇ.

كالىي زىرە
(驱虫班鸠菊 qu chong ban jiu ju)

[ئەرەبچە نامى] كمون كرمانى
[پارسچە نامى] زيره دشتى
[ئوردۇچە نامى] كالى زيره
[لاتىنچە نامى] Fructose Vernoniae
[ئىنگلىزچە نامى] Kinkaoil Ironweed
[تونۇش]

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئېگىزلىكى بىر ـ ئىككى مېتىر، غولى تىك ئۆسىدىغان، يۇقىرى قىسمى كۆپ شاخلايدىغان، سامان غولۇق ئۆسۈملۈك كالىي زىرىسى بولۇپ، كونۇس شەكىللىك، تەمى ئاچچىق، پۇراقلىق، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ مېۋىسى (ئۇرۇقى) «كالىي زىرە» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (13.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېۋىسىدە ۋېرنىك كىسلاتا (Vernonic acid)، ۋېرنولېپىن (Vernolepin)، ۋېرنودولىن (Vernodolin)، ئانئورگانىك تەركىب، كۆپ مىقداردا كالىي، ناترىي، كالتسىي، ماگنىي، فوسفور قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] پۈتۈن چۆپى سازاڭ قۇرتىنى چۈشۈرىدۇ ھەمدە ياللۇغ قايتۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۈرۈش، تېرىنى قۇۋۋەتلەش، مەددىنى چۈشۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش، تېرىنى قىزارتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىششىق ياندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل ئىششىق، ئۈچەي مەددە قۇرتى، چوڭ بوغۇم ئاغرىقى (مۇپاسىل)، بەرەس قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. 1 ~ 3 گرام كالىي زىرە سۇيۇپنى ئىچسە، ئۈچەيدىكى ھەر خىل قۇرتلارنى

ئۆلتۈرىدۇ ۋە چۈشۈرىدۇ، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى تازىلايدۇ.

2. كالىي زىرىنى يۇمشاق سوقۇپ قاتتىق ئىششىقلارغا تېڭىپ بەرسە، ئىششىقنى تارقىتىدۇ، سوزۇلما تەپلەرنى قايتۇرىدۇ، مۇپاسىل ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ.

3. كالى زىرە بىلەن سىيادانىن 5 گرامدىن ئېلىپ، قۇستە يېغى ئارىلاشتۇرۇپ، مەلھەم قىلىپ، يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، بەرەس كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2 ~ 5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە قۇرۇقلۇق يەتكۈزىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تاغ يالپۇزى.

[ئورۇنباسارى] زىرە، رۇم بەدىيان، ئارپىبەدىيان.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ، ھىندىستان ۋە پاكىستان قاتارلىق ئەللەردە ياۋا ھالدىمۇ ئۆسۈپ قالىدۇ ياكى تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى كالىي زىرە، مەجۇنى كالىي زىرە، كالىي زىرە ئوكۇلى.

جىنكېۋزى ئۇرۇقى

(补骨脂 bu gu zhi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى] باكچى

[لاتىنچە نامى] Fructus Psoralae

[ئىنگلىزچە نامى] Fruit of Malaytea Scurfpea

[تونۇش]

پۇرچاق ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك جىنكېۋزى (Psoralea Corylifolia) نىڭ پىشقان مېۋىسىنى سوقۇپ، ئايرىۋېلىنغان ئۇرۇقى «جىنكېۋزى» ياكى «باىچى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇقى ياپىلاق، ئېلىپس شەكىللىك ياكى بۆرەككە ئوخشايدۇ، سۇس خورمارەڭ، تەمى ئاچچىق، پۇرىقى سەل خۇش پۇراق بولىدۇ (43.14

ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېۋىسىدە تەخمىنەن 20% ئۇچۇچان ماي، ئورگانىك كىسلاتا، مېتىل گلۇكوزىدى، ئىشقاردا ئېرىتكۈچى رېزىنا، ئۇچمايدىغان تىرپان يېغى، ساپونىن، ئىزوپسورالىن (Isopsoralen) ، باۋاخىن (Bavahin) ، باۋاخىنىن (Bavachenin) ، ئىزوباۋ-خىن، ئۇچۇچان ياغ، رېزىنا، مايلىق ياغ قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. يۈرەك قان تومۇر سىستېمىسىغا بولغان تەسىرى: جىنكېۋىزى تەركىبىدىكى ئىزوپسورالىن تاجسىمان قىزىل قان تومۇرىنى كېڭەيتىدۇ.

2. باكتېرىيىگە قارشى تەسىرى: باپچى ئۇرۇقىدىن ئېلىنغان سۇيۇقلۇق تەجرىبە نەيچىسىدە ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىدىن تارتىپ، پېنىتسىللىن قاتارلىق ئانتىبىئوتىككە قارشى ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىسىنى تورمۇزلايدۇ. باپچى مىكروب ئۆستۈرۈش تەجرى-بىسىدە زەمبۇرۇغقا قارشى مەلۇم تەسىرى بار. ئۇرۇقنىڭ نېفىت ئېفىرى بىلەن ئېلىنغان سۇيۇقلۇقى سازاڭ مەددىنى تورمۇزلايدۇ. شۇڭا قۇرت چۈشۈرۈش رولى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزارتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش، قان تازىلاش، ماددىلارنى يۇمشىتىش، ئۇچەي-دىكى قۇرتلارنى يوقىتىش، يەل ھەيدەش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

جوزام، بەھەق، بەرەس، داغ، قىچىشقاق، تەمرەتكە، سۇلۇق ئىششىقلار، مەددە قۇرت كېسەللىكلىرى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. جىنكېۋىزى ئۇرۇقى، ئانارگۈلى، گىل ئەرمىنى، گۈڭگۈرت قاتارلىق دورىلارنى تەڭ مىقداردا ئېلىپ، بىر كېچە چىلاپ قويۇپ، ئۇنىڭ سۈزۈك سۈيىنى كېسەلگە ئىچكۈزۈپ، ئاستىدا قالغان قىسمىنى بەرەس بار يەرگە زىمات قىلىپ بەرسە، بەرەسكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئارەندى يېغى 10 گرام، جىنكېۋىزى ئۇرۇقىدىن 7 گرام ئېلىپ مەلھەم تەييارلاپ، يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بەرسە، بەرەس، بەھەقلەرگە شىپا بولىدۇ.

3. پىلپىل 5 گرام، زەنجىۋىل 5 گرام، پىننە 5 گرام، جىنكېۋىزى ئۇرۇقى 5 گرام،

سيادان 5 گرامدىن ئېلىپ چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بەرەس، بەھەقتىكى ھەزىم ناچارلىقىغا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] قورساقنى ئېسىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] سىيادان.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ سىچۈەن، خېنەن، جياڭشى، ئەنخۈي، شىنجاڭ قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى بەرەس، شەربىتى بەرەس.

ئوردان

(茜草根 jian cao gen)

[ئەرەبچە نامى] عروق الصبغ

[پارسچە نامى] روناس

[ئوردۇچە نامى] رو

[لاتىنچە نامى] Radix Rubia cordifolia

[ئىنگلىزچە نامى] Indian madder Root

[تونۇش]

بۇ، ئوردان ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ياماشقۇچى پېلەكلىك ئۆسۈملۈك ئوردان (Rucia Cordifolia) ۋە ياۋروپا ئوردانى (Rubia tintorum) بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى ۋە يىلتىزسىمان غولى «ئوردان» نامىدا بەزىدە «رويان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. يىلتىزسىمان غولى تۈگۈنچە شەكىللىك غۇجمەك بولۇپ ئۆسىدۇ. يىلتىزى سىلىندىر شەكىللىك، سىرتى قوڭۇر رەڭلىك ياكى قارامتۇل بىنەپشە رەڭلىك پوستى ئاجراپ كەتكەن، سىرتى توق سارغۇچ قىزغۇچ سارغۇچ قىزىل رەڭدە، تەمى سەل تاتلىق، پۇراقسىز كېلىدۇ (15.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئوردان تەركىبىدە پۇرپۇرىن (Purpurin)، پۇرپۇروكسانتىن (Purpuroxantnin)، ئالىزارىن (Alizarin) ۋە ئوردان كىسلاتاسى، پسېۋدوپۇر ـ پۇرىن

(Pseodopurpurin) قاتارلىق ئانتراكوينون خىلىدىكى تەركىبلەر بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قان توختىتىش، ئاق قان دانچىلىرىنى كۆپەيتىش، يامان سۈپەتلىك ئۆسمىلەرگە قارشى تۇرۇش، يۈرەك تىقىلمىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، بۆرەككە تاش چۈشۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، جىگەرنى قوغداش، باكتېرىيىگە قارشى تۇرۇش رولى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىگە رەڭ بېرىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، تېرىنى، ئاشقازاننى قوغداش، تېرىنى پارقىرىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، پەي - مۇسكۇللارنى قوغداش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاق كېسەل، سۈيدۈك ۋە ھەيز تۇتۇلۇش، جىگەر ۋە تال توسۇلۇش، سېرىقلىق چۈ-شۈش، بوغۇم ئاغرىقى، پالەچ، لەقۋا، تىترەمە كېسەل قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئوردان، سۆرۈنجان، بەدىيان قاتارلىقلار 10 گرامدىن، سانادىن 15 گرام ئېلىپ سۈپۈپ تەييارلاپ ئىچسە، بوغۇم ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ئوردان، ئاقىرقەرھا، ئېگىر، كاسنە يىلتىزى 10 گرامدىن، ئىزخىر 15 گرام، ھەسەل 200 گرام ئېلىپ مائۇل ھەسەل تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا، رەئشە قاتارلىق كېسەللەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئۈچ گرام ئوردان سۈپۈپىنى ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچسە، سېرىق چۈشۈش كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] دوۋساققا زىيان قىلىدۇ ھەم كۆپ ئىشلەتسە، سۈيدۈكتە قان كەلتۈرىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، رۇم بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] دارچىن، كاۋاۋچىن.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ سەنشى، جياڭشى، ئەنخۇي، خېنەن، شىنجاڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن، ياۋروپا، ئوتتۇرا دېڭىز، ھىندىستان، پاكىستان، رۇسىيە قاتارلىق ئەللەر-دىن چىقىدۇ.

قارا خەربەق

(铁筷子 tie kuai zi)

[ئەرەبچە نامى] خربق اسود

[پارسچە نامى] خربق سیا

[ئوردۇچە نامى] کالا کچلا

[لاتىنچە نامى] Radixet Rhizoma Helle bori Thibetani

[ئىنگلىزچە نامى] Tibetam Helle bore Root And Rhizomi

[تونۇش]

بۇ ئېيىقتاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك خەربەقنىڭ يىلتىزى بولۇپ، رەڭگى قارا، بوغۇملۇق، ئوتتۇرىسى كاۋاك، تولىراق يۇمىلاق، ئىنچىكە كېلىدۇ، يوپۇرمىقى چىنارنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، ئەمما ئۇنىڭدىن كىچىكرەك، تېنى قىسقا، گۈلى ئاق، قىزىلغا مايىل، بۇغداي بېشىغا ئوخشايدۇ، مېۋىسى زاراڭزىنىڭ دانىسىغا ئوخشايدۇ، يىلتىزىنىڭ ئاچچىقلىقى ئاق خەربەقتىن كەمرەك، لېكىن قۇۋۋىتى ئۆتكۈر، خەتەرلىك، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىز قىسمى تېبابەتتە «قارا خەربەق» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (16.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يوپۇرمىقى بىلەن ئۇرۇقداش بولغان ئۆسۈملۈك (Helleborushiger) نىڭ يىلتىزى ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلىگۈچى خېللېبرىن (Hellebrin) ۋە خېللبرىگېن (Hellbrigen) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] 1. بۇنىڭدىن ئاجرىتىپ ئېلىنغان خېللىرىن تېپىك ھالدا دىگىتالىسقا ئوخشاش يۈرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ. شىللىق پەردىلەرگە نىسبەتەن غىدىقلىنىش تەسىرىمۇ خېلى كۈچلۈك.

2. خەربەقنىڭ ئىنسانلارنىڭ تېرە راكى ھۈجەيرىسىنى تورمۇزلاش رولى بار.

3. خېللىبرىن (Hellbrein) نىڭ شىللىق پەردىلەرنى غىدىقلاش رولى يوق ۋە يۈرەكنى قۇۋۋەتلەش تەسىرىمۇ يوق، ئۇنى تىل ئۈستىگە قويسا، جەدۋارغا ئوخشاش ھوشسىزلاندۇرىدۇ.

4. خېللىبرىن قىزىل قان تومۇر ۋە قىل قان تومۇرلارنى تارايتىدۇ، لېكىن يەڭگىل

دەرىجىدە كۆك قان تومۇرنى كېڭەيتىدۇ.

[تەبىئىتى] ئۆچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قۇۋۋەتلەش، قەي قىلدۇرۇش، كۈچلۈك دەرىجىدىكى سۈرگە دورا بولۇپ، تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۈرۈش، سۈيدۈك ھەيدەش، قۇرت ئۆلتۈرۈش، ئاغرىق پەسەيتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تىرەڭ ماددىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ساراڭلىق، ئومۇمىي بەدەن سۇلۇق ئىششىقى، يەرقان، باش ئاغرىقى، شەقىقە، كۆزگە سۇ چۈشۈش، كۆكرەككە سۇ چۈشۈش ۋە بەزگەك، ئاقكېسەل (بەرەس)، تەمرەتكە قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئاق خەربەقنى بىر قانچە كۈن تاتلىق نەرسىلەرگە چىلاپ قويۇپ، پوستى ئېلىنغان ئارپا ياكى ماش بىلەن قايناتىپ ئۇنىڭ سۈيىنى ئىچسە، زەھەرسىز بولىدۇ، قارا خەربەقنى ئىچكى ئەزالارنى تازىلاش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ، ياشانغان كىشىلەرگە بەرسە، مىزاجىنى ياش كىشىلەرنىڭ مىزاجىغا يېقىن قىلىدۇ.

2. قارا خەربەقنى سىركەنجىۋىلگە چىلاپ ياكى تاتلىق شارابقا چىلاپ، ئاندىن قايناتىپ، سۈزۈپ، يەككە ھالەتتە ياكى توخۇ شورپىسى بىلەن ئىچسە، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم، سەپرا ۋە سەۋدا خىلتلىرىنى سۈرىدۇ، غەيرىي تەبىئىي سەپرا خىلتىنى چىقىرىشتا سوقمۇنىيادىن كۈچلۈك ۋە زەرەرسىزدۇر.

3. قارا خەربەقنى خېمىر قىلىپ ئاق داغ ياكى سۆگەلگە چاپسا پايدا قىلىدۇ، جاراھەتلەرنىڭ بۇزۇق، ئارتۇق گۆشلىرىنى يوقىتىدۇ، زەرداب ئېقىپ تۇرىدىغان ناسۇرلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ.

4. قارا خەربەقنى قايناتىپ، زەھەرلىك ھاشاراتلار بار جايغا چاچسا، ھاشاراتلار قاچىدۇ.

5. قارا خەربەقنى بۇغدايغا ئوخشاش ئوزۇقلۇق دانلارنى خەربەق سىپاھىنىڭ قايناتىلغان سۈيىگە چىلاپ، ئۇچار جانىۋارلارغا بەرسە ئۆلتۈرىدۇ.

6. قارا خەربەق، موم، كۆندۈر ياكى زەيتۇن يېغى، سۇ بىلەن قوشۇپ قوتۇر كېسىلىگە چاپسا پايدا قىلىدۇ.

7. قارا خەربەق 10 گرام، غارىقۇن، ھېلىلە 7 گرامدىن، بەلىلە 10 گرام، ئامىلە 10 گرام، سانا 15 گرام، رۇم بەدىيان 10 گرام، تەرەنجىبىن 20 گرام، سىيادان 10 گرام، شېكەر 30 گرام ئېلىپ، بۇ دورىلارنى مەتبۇخ تەييارلاپ بەرسە، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۈرۈپ ئاق كېسەلگە شىپا بولىدۇ.

8. گۈگگۈرت سېرىقى 5 گرام، قارا خەربەق 3 گرام، شەپەرەڭ مايىقى 10 گرام، دورىلارنى بىرلەشتۈرۈپ مەلھەم قىلىپ چاپسا تېرىدە خال پەيدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 0.2 ~ 0.7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] بۇنى ئىشلىتىش مىقدارىدىن ئاشۇرۇپ يېسە، ئادەمنى ئۆلتۈرىدۇ (ئادەتتە بۇنىڭ سەككىز گرامى بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ)، ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە ۋە بۆرەككە زىيان قىلىدۇ. بەدەنى ئاجىزلارغا ۋە ھامىلىدارلارغا بېرىلمەيدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەتىرا، يالپۇز.

[ئورۇنباسارى] دۇقۇ، تاغ كەرەپشىسى ئۇرۇقى.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ سىچۈەن، جياڭشى، گەنسۇ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ھەم ئوتتۇرا ۋە جەنۇبىي ياۋروپادىن چىقىدۇ.

كۈنجۈت يېغى

(芝麻油 zhi ma you)

[ئەرەبچە نامى] دهن السمسم

[پارسچە نامى] روغن كنجد

[ئوردۇچە نامى] تل كاتيل

[لاتىنچە نامى] Oleum Sesami

[ئىنگلىزچە نامى] benne oil

[تونۇش]

بۇ زىغىر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك كۈنجۈتنىڭ پىشقان ئۇرۇقىدىن جۇۋاز بىلەن ئېلىنى-

غان يېغىدىن ئىبارەت، رەڭگى سۇس سېرىق رەڭلىك ياكى ئالتۇن رەڭلىك، مايسىمان سۇيۇقلۇق، تەمى سۇس، پۇراقلىق بولىدۇ (17.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كۈنجۈتنىڭ قارا رەڭلىك ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە 60% مايلىق ياغ بار، ياغنىڭ ئاساسلىق تەركىبى ماي كىسلاتاسى، زىغىر كىسلاتاسى خاسىلىك كىسلاتاسى، سېسامىن (Sesamin)، سېسامولىن (Sesamolin)، سېسامول (Sesamol)، ۋىتامىن E قاتارلىقلاردىن ئىبارەت، ئۇرۇقىدا يەنە ياپراق كىسلاتاسى، نىكوتىن كىسلاتاسى، ئاقسىل، كۆپ مىقداردا كالتسىي قاتارلىقلار بار.

ئاق رەڭلىك كۈنجۈت يېغىنىڭ ئاساسلىق تەركىبى 48% ماي كىسلاتاسى، 37% زىغىر كىسلاتاسى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. يەنە ۋىتامىن E ۋە سېسامول قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] بۇنىڭ تەركىبىدە تۇتقان سېسامىن پىرىتىرىننىڭ كۈچىنى ئاشۇرغۇچى تەسىرگە ئىگە. ئەگەر ئاقىرقەرھا ياسالمىسىغا بەش پىرسەنت كۈنجۈت يېغى قوشۇۋېتىلسە، ئۇنىڭ قۇرت ئۆلتۈرۈش كۈچىنى ئاشۇرىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى ئوزۇقلاندۇرۇش، سۈت، مەنىي پەيدا قىلىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ھەيزنى راۋان قىلىش، بەدەننى سەمرىتىش، تېرىنى يۇمشىتىش، بوۋاسىرنىڭ قانىشىنى توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قۇرۇق يۆتەل، زىققە، گالنىڭ يىرىكلىكى، بوۋاسىر، سۈيدۈك تۇتۇلۇش، تەمرەتكە، تېرە كېپەكلىشىش، ھەيز توسۇلۇش، پالەچ، لەقۋا ۋە بوغۇم ئاغرىقى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۈنجۈت يېغى بىلەن توخۇنىڭ شورپىسىنى بىرلەشتۈرۈپ ئىستېمال قىلسا، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرىدۇ.

2. شاقاقۇل 15 گرام، كۈنجۈت، سۆئلەپ، تۇدەرى ھەر بىرىنى 10 گرامدىن ئېلىپ، سوقۇپ تالقانلاپ ئىچسە، بۆرەكنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

3. كۈنجۈت يېغى 10 گرام، خىيار شەنبەردىن 15 گرام، سانادىن 10 گرام ئېلىپ، بىرلەشتۈرۈپ شەربەت تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ.

4. كۆنجۈت يېغىنى سىرتقى تەرەپتىن مايلىسا، بەدەننىڭ قۇرۇقلۇقىنى ياخشىلاپ، قىچىشىشنى توختىتىدۇ ھەم بوغۇم ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 ~ 7 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆزۈندا ھەزىم بولىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىياز سۈيى ۋە ئەرقى لىمون.

[ئورۇنباسارى] تاتلىق بادام يېغى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئىترىفىل كەبىر.

سىيادان

(黑种草子 hei zhong cao zi)

[ئەرەبچە نامى] حبة السودا

[پارسچە نامى] شونيز سيادانه

[ئوردۇچە نامى] كلونجى

[لاتىنچە نامى] Semen Nigellae Glanduliferae

[ئىنگلىزچە نامى] Glandular Fennelflower Seed

Glandular Rezene
Çörek tohumu

[تونۇش]

بۇ ئېيىقتاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك سىيادانىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقى «سىيادان» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ، ئۈچ قىرلىق، تۇخۇم شەكىللىك، سىرتى قارا، قوپال، ئۆزى قاتتىق، كەسمە يۈزى كۆل رەڭگە مايىل قارا، تەمى ئاچچىق، ئالاھىدە خۇش پۇراق كېلىدۇ (43.18 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقى داماسىنىن (Damascinin)، ئۇچۇچان ياغ تۇتىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئامىنوكىسلاتا، سېرولېيىن (Serolein) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئۇرۇقىنىڭ يېغىنى چىقىرىۋالغاندىن كېيىن، قالدۇقلىرىنى ئىسپىرت بىلەن ئېلىنغان ماددىنىڭ 20% لىك ئېرودى سۈيۇقلۇقى ئىتنىڭ قان بېسىمىنى تۆۋەنلىتىدۇ، توشقاننىڭ ئۈچەي قىسقىرىشىنى تىزگىنلەيدۇ.

[تەبىئىتى] ئۆچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قۇۋۋەتلەش، تېرە رەڭ ماددىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئىششىق ياندۇرۇش، يەل تارقىتىش، ھەيز راۋانلاشتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، چاچ يىلتىزىنى چىڭىتىش، تېرىگە جۇلا بېرىش، سۈت پەيدا قىلىش، سۈيدۈك ھەيدەش، چاچنى قارايتىش، ئاغرىق توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

چاچ ئاقىرىپ كېتىش، بەرەس، قورساق ئېسىلىش، زۇكام، قۇلۇنجى، سۇلۇق ئىششىق، ھەيز تۇتۇلۇش، پەي بوشاپ كېتىش، مېڭە ئاجىزلىقى، ئۇنتۇغاقلىق، پالەچ، تىترىمە كېسەل قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سامساقنىڭ سۈيىنى چىقىرىپ، قىچا، سىياداننى سوقۇپ ئارىلاشتۇرۇپ يەرلىك ئورۇنغا چاپسا، بەرەسكە شىپا بولىدۇ.

2. پىلپىل، زەنجىۋىل، پىننە، باپچى، سىيادان ھەر بىرىدىن 5 گرامدىن ئېلىپ چايلىق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بەرەس، بەھەقتىكى ھەزىم ناچارلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. سىيادان يېغىنى قايناق سۇغا تېمىتىپ ئىچكۈزۈلسە ياكى يېغى بىلەن چاچنى مايلىسا، چاچنىڭ ئاقىرىشىنى توختىتىدۇ.

4. خەربەق سىياھ 10 گرام، غارىقۇن 7 گرام، ھېلىلە 10 گرام، بەلىلە 10 گرام، ئامىلە 10 گرام، سانا 15 گرام، رۇم بەديان 10 گرام، تەرەنجىبىن 20 گرام، سىيادان 10 گرام، شېكەردىن 30 گرام مەتبۇخ تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، نورمالسىز بەلغەمنى سۈرۈپ، ئاقكېسەلگە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 10~3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە ۋە بۆرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كۇنجۇت.

[ئورۇنباسارى] قىچا، رۇم بەديان.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] سىيادان ئوكۇلى، جاۋارىش شونىز.

بىلسان يېغى

(麦加没药树脂 mai jia mo yao shu zhi)

[ئەرەبچە نامى] دهن البلسان

[پارسچە نامى] روغن بلسان

[ئوردۇچە نامى] بلسان کی تیل

[لاتىنچە نامى] Oleum Commiphora Opobasamum

[ئىنگلىزچە نامى] Oil mecca myrrhtree

[تونۇش]

بۇ زەيتۇن دەرىخى ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك بىلسان دەرىخىنىڭ ياغىچىنى تىلىپ قويغاندا، شۇ جايدىن ئېقىپ چىققان ياغ بولۇپ، سېرىق رەڭدە، سۈزۈك، تەمى بىمەزە، پۇرىقى سۇس، «بىلسان يېغى» نامى بىلەن دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (43 . 19 ـ رەسىم).

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قۇۋۋەتلەش، زەخىملەرنى پۈتتۈرۈش، ئاشقازان، جىگەر ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، ئىششىق ياندۇرۇش، پەي بوشىشىنى ياخشىلاش، بەلغەم بوشىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ۋە جىگەر ئاجىزلىقى، پالەچ، لەقۋا، يۆتەل، زىققا، ئۆپكە ياللۇغى، سۆزنەك كېسىلى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. بىلسان يېغىدىن 10 گرامنى مۇۋاپىق مىقداردىكى سۇتكە قۇيۇپ ئىچسە، جىگەر ۋە مېڭىنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. بىلسان يېغىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، يەرلىك ئورۇننى ياغلاپ بەرسە، پالەچ، لەقۋا كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. ئاسارۇن، ئېگىر ھەر بىرىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ، بىلسان يېغىدا قائىدە بويىچە مەلھەم تەييارلاپ، سىرتىدىن چاپسا، پالەچ، لەقۋاغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

4. بىلسان يېغىدىن كۆندە مۇۋاپىق مىقداردائىچىپ بەرسە، سۆزنەككە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~ 2 گرام.
[زىيانلىق تەسىرى] ھامىلىدار ئاياللارغا بېرىلمەيدۇ.
[تۈزەتكۈچىسى] كاۋا يېغى، ئۇسۇڭ يېغى.
[ئورۇنباسارى] سەندەل يېغى.
[چىقىش ئورنى] مىسىر، سۇرىيە قاتارلىق ئەرەب ئەللىرىدىن چىقىدۇ.

كۆك ئەمەن
(青蒿 qing hao)

[ئەرەبچە نامى]
[پارسچە نامى]
[ئوردۇچە نامى]
[لاتىنچە نامى] Herba Artemisiae Annuae
[ئىنگلىزچە نامى] Sweet Wormwood Herb
[تونۇش]

بۇ مۇرەككەپ گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى بىر ياكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك كۆك ئەمەن بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يەر ئۈستى قىسمى «كۆك ئەمەن» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (43.20 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] كۆك ئەمەن تەركىبىدە ئەمەن ئاچلىق ماددىسى، ئۇچۇچان ماي، ئەمەن ئىشقارى (Abrota—nine)، ۋىتامىن A قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] كۆك ئەمەننىڭ 3 : 1 نىسبەتتىكى ئېرىتمىسى تەجرىبە نەيچىسىدە بەزى تېرە زەمبۇرۇغلىرىغا قارىتا تىزگىنلەش رولى بار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قۇۋۋەتلەش، قان تازىلاش، ھارارەت پەسەيتىش، قىزىتما قايتۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، قاننى تەڭشەش، قان توختىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەر خىل سىل كېسىلى، ئىسسىقتىن بولغان زۇكام، زەھەرلىك ھاشاراتلار چېقىۋېلىش، قوتۇر، چاقا، ھەر خىل قاناشلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كۆك ئەمەن، ئالقات يىلتىزى ھەر بىرىدىن 12 گرام، گۈلسامساقتىن 20 گرام ئېلىپ قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە، سىلدىن بولغان قىزىتما، ئوغرى تەرلەش ۋە ياز پەسلىدىكى زۇكامغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. ھۆل ئەمەننى ئېزىپ سۈيىنى چىقىرىپ ياكى جىژمۇدىن 12 گرام قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە، بۇرۇن قاناشقا مەنپەئەت قىلىدۇ.

3. كۆك ئەمەن سەككىز گرام، مودەن يىلتىزى پوستىدىن 6 گرام ئېلىپ، قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە، ھەرە چاققاننىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

4. كۆك ئەمەندىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ، يەرلىك ئورۇننى يۇسا، ھەرە چېقىش، قوتۇر، چاقا قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

5. كۆك ئەمەندىن 12 گرام ئېلىپ سۇدا قاينىتىپ ئىچسە، ئالا قوڭغۇز بىلەن زەھەرلەنگەننىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 4 ~ 12 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] سوغۇقچان كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل، زىرە.

[ئورۇنباسارى] مودەن يىلتىزى پوستى.

[چىقىش ئورنى] دالىلاردا، يول بويلىرىدا، ئۆستەڭ ۋە ئېرىق بويلىرىدا ئۆسىدۇ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەر خىل زىماتلار.

شاترەنجى

(白花丹 bai hua dan)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Radix et Folium Plumbaginis zeylanicae

[ئىنگلىزچە نامى] Ceylon Leadword Root or leaf

[تونۇش]

بۇ شاترەنجى ئائىلىسىدىكى كۆپ يىللىق پېلەكلىك چاتقالسىمان سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك شاترەنجىنىڭ يىلتىزى بولۇپ، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يىلتىزى «شاترانجى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ خىل يىلتىز شاترەنجى ھىندى ۋە شاترەنجى شامى دەپ ئىككى خىل بولىدۇ. ئادەتتە شاترەنجى ھىندى ئىنچىكە، شاترەنجى شامى تومراق بولۇپ، ئوردانغا ئوخشايدۇ، تەمى ئاچچىق، ئۆزى خۇش پۇراق كېلىدۇ (43.21 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يىلتىزىنىڭ خلوروفروم بىلەن ئېلىنغان ماددىسىدا پلومباگىن (Plumbagin) بار، يىلتىزىدا يەنە ئاقسىل فېرمېنتلىرى، قومۇش شېكىرى فېرمېنتى گلۇكوزا، مېۋە قەنتى قاتارلىقلار بار، گلۇكوزىد، ئالكالوئىد ۋە شېكەر گلۇكوزىدى قاتارلىقلار يوق.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] پلومباگىن پاقا، كىچىك چاشقان، توشقانغا ئاز مىقداردا ئىشلىتىلسە، مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنى قوزغىتىدۇ، چوڭ مىقداردىكىسى قوزغىتىشنى پالەچلەندۈرىدۇ، بۇنىڭ ئەڭ كىچىك ئۆلتۈرۈش مىقدارى پاقىنىڭ ھەربىر گرام بەدەن ئېغىرلىقى ئۈچۈن نۆلدە بەش ملليگرام، كىچىك چاشقان ئۈچۈن نۆلدە بىر ملليگرام، توشقان ئۈچۈن كىلوگرامغا ئون ملليگرام بولىدۇ، يىلتىزىنىڭ خلوروفروم بىلەن ئېلىنغان ماددىسى ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىگە نىسبەتەن كۆزگە كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە باكتېرىيىگە قارشى رولى بار. ئېفىت ئېتېرى بىلەن ئېلىنغان ماددىنىڭ تەسىرى تۆۋەن ئىسپىرت بىلەن ئېلىنغان ماددىنىڭ تېخىمۇ ناچار، سۇدا ئېلىنغان ماددىسىنىڭ باكتېرىيىگە قارشى ئۈنۈمى يوق.

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قىزىتىش، چىرايىنى پارقىرىتىش، تېرىلەرنى قىزارتىش، غىدىقلاش، پەي ـ مۇسكۇللارنى چىڭىتىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، باھنى قۇۋۋەتلەش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم خىلتىنى سۈرۈش، ئاۋازنى ساپ قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

پالەچ، لەقۋا، پەي ـ مۇسكۇللار بوشاپ كېتىش، باھ ئاجىزلىقى، ھەزىم ئاجىزلىقلىرى، بوغۇم ئاغرىقى، بەل ئاغرىقى، بەرەس، بەھەق، قىچىشقاق، تەمرەتكە، تېرە قاسراقلى-

شش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سامساق 10 گرام، باپچى 7 گرام، شاترەنجى، زەيتۇن يېغىدىن 10 گرامدىن ئېلىپ مەلھەم تەييارلاپ، يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بەرسە، بەرەس، بەھەقلەرگە شىپا بولىدۇ.

2. ئاقىرقەرھا 10 گرام، قارىمۇچ 5 گرام، شاترەنجى 10 گرام، تۇخۇم سېرىقىدىن ئىككى دانىدىن ئېلىپ سۇيۇق تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، باھ ئاجىزلىقىغا شىپا بولىدۇ.

3. هۇماما 10 گرام، شاترەنجى 10 گرام، ئاقىرقەرھا 7 گرام، بەدىيان 10 گرام، تۇربۇت 5 گرام، زەنجىۋىل 10 گرام، ھەسەلدىن ئىككى ھەسسە ئېلىپ، قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، بەدەندىكى غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى سۈرىدۇ.

4. بوغۇم ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، بەل ئاغرىقى قاتارلىقلارغا سىركە بىلەن شۈمشىنى قوشۇپ، يەرلىك ئورۇنغا تېڭىپ بەرسە ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 2~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئەرەب يېلىمى، مەستىكى.

[ئورۇنباسارى] سىيادان، ئاتىرىلال.

[چىقىش ئورنى] ئېلىمىزنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىن ھەمدە ھىندىستان، سۈرىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ھەببى شاترەنجى، ماددەتۇلھايات، مەجۇنى سوم.

قىزىل قىچا

(红芥子 hong jie zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Semen Brassicae Juneeae

[ئىنگلىزچە نامى] Indian mustard seed

[تونۇش]

بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك قىزىل قىچىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، پىشقاندا يىغىۋېلىنىدۇ، رەڭگى قىزىل، چامغۇر ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ، تەمى ئاچچىق بولىدۇ (22.43 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] قىزىل قىچا گلۇكوزىدى، قىزىل قىچا فېرمېنتى، قىچا كىسلاتاسى، قىچا ئىشقارى، ماي، ئاقسىل، چاپلىشاڭغۇ ماددا، كۆپ خىل ماي كىسلاتاسى.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئاغرىق پەسەيتىش، تېرىنى قاپارتىش، غىدىقلىنىشقا قارشى تۇرۇش، ئاشقازاننى غىدىقلاپ، ھەزىم قىلىش سۇيۇقلۇقىنىڭ ئاجرىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش.

[تەبىئىتى] تۆتىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قۇۋۋەتلەش، تېرىنى قىزارتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، ئاشقازان ۋە باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەندىكى ئارتۇق ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، يەل تارقىتىش، بەدەننى قىزىتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ئاشقازان ۋە باھ ئاجىزلىقى، ئاقكېسەل، بەھەق، تۇتقاقلىق كېسەل، پالەچ، ئىستىرخا، ھەزىم ئاجىزلاش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. قىزىل قىچا بىلەن سامساقنى سوقۇپ، قىز تۇغقان ئايالنىڭ سۈتى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ بەرسە، بەرەس ۋە بەھەق كېسىلىگە شىپا قىلىدۇ.

2. قىزىل قىچا، سۆئلەب مىسرى 15 گرامدىن، ئاقىرقەرھا 10 گرام، ھەسەل 120 گرام؛ قائىدە بويىچە مەجۇن تەييارلاپ ئىچىپ بەرسە، قاننى جانلاندۇرۇپ، پالەچ، ئىستىرخا ۋە ئاشقازان ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ؛ باھنى قوزغايدۇ ۋە قۇۋۋەتلەيدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 6~3 گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] گالنى قۇرۇتىدۇ، ئۇسسۇزلۇق پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] تەمرى ھىندى.

[ئورۇنباسارى] زاغۇن.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەجۇنى بەرەس.

سىيادان يېغى

(黑种草子油 hei zhong cao zi you)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Oleum Semen Sesami Nigrum

[ئىنگلىزچە نامى] Oil Seed of oriental Sesame

[تونۇش]

بۇ ئېيىقتاپانلىقلار ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك سىيادانىنىڭ قورۇتۇلغان ئۇرۇقىنىڭ جۇۋازدا تارتىپ ئېلىنغان يېغىدىن ئىبارەت بولۇپ، قارىغا مايىل قوڭۇر رەڭدە تەمى ئاچچىق، خۇش پۇراق كېلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] تەركىبىدە ئۇچۇچان ياغ تۇتىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە مايلىق ياغ قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تېرىنىڭ ماددا ئالمىشىشىنى ياخشىلاش، تۈك خالتىلىرىنى قۇۋۋەتلەش، سىلىقلاشتۇرۇش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىگە رەڭ پەيدا قىلىش، تېرىنى قىزارتىش، چاچ قارايتىش، ئىششىق قايتۇرۇش، تېرىگە جۇلا بېرىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

چاچ چۈشۈش، چاچ ئاقىرىش، ئاقكېسەل، گۈللۈك تەمرەتكە، چوڭ - كىچىك بوغۇم ئاغرىقى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سىيادان يېغىدا كۈندە بىر قانچە قېتىم چاچنى مايلاپ بەرسە مۇددەتتىن بۇرۇن چاچ چۈشۈش، چاچ ئاقىرىش كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. سىيادان يېغىغا ئاقىرقەرھا، ئادراسمان ئۇرۇقى قاتارلىقلارنىڭ تالقىنىنى قوشۇپ،

ئاپتاپتا ئېرىتىپ، سىرتىدىن يەرلىك ئورۇنغا سۈرۈپ بەرسە، قان ئايلىنىشنى جانلاندۇرۇپ، ئاقكېسەل، بوغۇم ئاغرىقى، گۈللۈك تەمرەتكە قاتارلىقلارنى داۋالايدۇ ھەم تېرىگە رەڭ پەيدا قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىقجان كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] گۈل يېغى.

[ئورۇنباسارى] ئامىلە يېغى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] چاچ قارايتىش مېيى.

گۈڭگۈرت[①]

(硫磺 liu huang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ياللۇغ قايتۇرۇش، يەل تارقىتىش، قىزىتىش، تېرىنى قۇرۇتۇش، يۇمشىتىش، قان تازىلاش، ئاغرىق پەسەيتىش، جاراسىم ئۆلتۈرۈش.

قىزىل سىر[②]

(朱砂 zhu sha)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

قان تازىلاش، تېرىنى قۇۋۋەتلەش، زەھەر قايتۇرۇش، تۇتۇش، بۇزۇق ماددىلارنى تارقىتىش، قان توختىتىش، جاراھەت پۈتتۈرۈش.

① تەپسىلاتى 5 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 5 ـ بابقا قاراڭ

كەپرەس[①]

(轻粉 qing fen)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق (زەھەرلىك).

[خۇسۇسىيىتى]

تېرىنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك يولىدىكى تاشلارنى پارچىلاش، قان تازىلاش، قۇرۇتۇش، ئېرىتىش، يەل تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، مەنىي تۇتۇش.

تەنكار[②]

(硼砂 peng sha)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

توسالغۇلارنى ئېچىش، تېرىنى قىزارتىش، ماددىلارنىڭ يۇمشىتىش، چىرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ھەزىمنى ياخشىلاش، ئىششىق تارقىتىش، بەلغەم بوشىتىش، جاراسىملارنى ئۆلتۈرۈش.

ئەڭلىكئوت[③]

(紫草 zi cao)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ياللۇغ قايتۇرۇش، قاننىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىش، قاننى جانلاندۇرۇش، تېرىنى قۇۋۋەتلەش، زەھەر قايتۇرۇش.

① تەپسىلاتى 5 ـ بابقا قاراڭ
② تەپسىلاتى 9 ـ بابقا قاراڭ
③ تەپسىلاتى 10 ـ بابقا قاراڭ

تۇخۇم ئېقى[①]

(鸡子白 ji zi bai)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆلسوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئىششىق ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئۆپكىگە نەملىك يەتكۈزۇش، كېكىردەك خىزمىتىنى راۋانلاشتۇرۇش، قىزىتما قايتۇرۇش، تېرىنى ئوزۇقلاندۇرۇش، چاچ ئۆستۈ-رۈش، زەھەر قايتۇرۇش.

قېرىقىز[②]

(牛蒡子 niu pang zi)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

قىزىتما قايتۇرۇش، ھارارەت پەسەيتىش، قان تازىلاش، زەھەر قايتۇرۇش، ئۆپكىنى تازىلاش، ئىششىق ياندۇرۇش، قىزىلنى سىرتقا تەپكۈزۈش، گال ئاغرىقىنى پەسەيتىش (يۇتقۇنچاققا)، زەھەر قايتۇرۇش.

ئوغرىتىكەن[③]

(刺蒺藜 ci ji li)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش؛ بۆرەكتىكى، ئۆتتىكى تاشلارنى پارچىلاش ۋە توسالغۇلارنى ئېچىش، كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇش، يۆتەل توختىتىش، باھنى قۇۋۋەت-لەش.

---

① تەپسىلاتى 11 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 12 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 14 ـ بابقا قاراڭ

كەۋرەك①

(防风 fang feng)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

تەشەننۇچنى بوشىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش، يەل تارقىتىش، ھۆللۈكنى قۇرۇتۇش، ئاغرىق پەسەيتىش.

كەرۋىيا②

(藏茴香 zang hui xiang)

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

يۇمشىتىش، يەل تارقىتىش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، ئۈچەي قۇرتلىرىنى ئۆلتۈرۈش، تېرىنى قىزارتىش، نەپەسنى راۋان قىلىش، سۈيدۈك ھەيدەش، ئىشتىھانى ئېچىش.

قەنبىل③

卡马拉（吕宁楸莱粉）ka ma la

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

ئۈچەيدىكى ئۇششاق قۇرت ۋە مەددىلەرنى چۈشۈرۈش، قان تازىلاش، ياللۇغ قايتۇرۇش، تېرىنى قۇۋۋەتلەش، شىلىمشىق ھۆللۈكلەرنى ۋە غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى سۈرۈش، سۈيدۈك، ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇش، جاراھەتنىڭ ئېغىزىنى پۈتتۈرۈش.

---

① تەپسىلاتى 42 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 16 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 17 ـ بابقا قاراڭ

چىخگىلىك[1]

(牛皮消 niu pi xiao)

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي - مۇسكۇللارنى قۇۋۋەتلەش، ھۆللۇكنى تارقىتىش، يەل ھەيدەش، ئاغرىق توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

ئاقىرقەرھا[2]

(除虫菊根 chu chong ju gen)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھ، دوۋساق، تېرە، بۆرەك، ئومۇمىي بەدەن ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش؛ تۇرسالغۇلارنى ئېچىش، مېڭىنى تازىلاش، بەلغەم بوشىتىش، قىزىتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، نەيزىنى راۋانلاشتۇرۇش، ئەسەبلەرنى قۇۋۋەتلەش.

بالادۇر[3]

(槚如实 jia ru shi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مۇسكۇل ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، يەل تارقىتىش، باھنى قۇۋۋەتلەش، تېرىگە رەڭ پەيدا قىلىش، جاراھەتلەرنى قورۇش، بەدەندىكى زىيادە ھۆللۇكلەرنى قۇرۇتۇش، يۇمشىتىش.

---

① تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 35 ـ بابقا قاراڭ

③ تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

ئادراسمان ئۇرۇقى[1]

(骆驼蓬子 luo tuo peng zi)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

پەي ـ مۇسكۇللارنى، باھنى قۇۋۋەتلەش، بەدەننى سەمرىتىش، ئىششىق تارقىتىش، پەي ۋە نېرۋىنى كۈچەيتىش، قورساقتىكى قۇرتنى ئۆلتۈرۈش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، يەل ھەيدەش، غەيرىي تەبىئىي خىلىتلارنى تەڭشەش.

سۇزاپ[2]

(芸香 yun xiang)

[تەبىئىتى] ئۈچىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

مېڭە، ئاشقازان ۋە پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، ئەقىلنى زىيادە قىلىش، يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، قۇرۇتۇش، تۇتۇش، زەھەر قايتۇرۇش، تېرىنى غىدىقلاش، قىزارتىش، ئاغرىق پەسەيتىش، ئىششىق تارقىتىش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش.

---

① تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

② تەپسىلاتى 41 ـ بابقا قاراڭ

قىرىق تۆتىنچى باب داغ، سەپكۈن چۈشۈرگۈچى دورىلار

تېرە قان ئايلىنىشنى ياخشىلاپ، غەيرىي تەبىئىي خىلتلارنى تەڭشەش، تازىلاش ئارقىلىق، داغ ۋە سەپكۈن چۈشۈرۈش تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ داغ ۋە سەپكۈن چۈشۈرگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەر تەسىرىدىن، تېرىلەرنىڭ تەبىئىي قۇۋۋىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا تېرە قۇۋۋىتىنىڭ ئاجىزلاپ كېتىشىگە ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىكلەر (داغ، سەپكۈن، بەرەس، بەھەق …) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا روھىي جەھەتتىن يامان ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ. داغ ۋە سەپكۈن يوقىتىدىغان دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا، ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق تاللاپ ئىشلىتىش لازىم. داغ ۋە سەپكۈن يوقىتىدىغان دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق ياكى ھۆل ئىسسىق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار تېرە ئاستى قان ئايلىنىشنى ياخشىلاش، تېرىنىڭ تەبىئەت كۈچىنى ئاشۇرۇش، تېرە رەڭ پىگمېنتلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، داغ ۋە سەپكۈن چۈشۈرۈش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل دورىلار داغ ۋە سەپكۈن چۈشۈرگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: چىگىت يېغى، غارغار، نەرگىس گۈلى ئۇرۇقى، كىلېمىل تېشى.

چىگىت يېغى

(棉子油 mian zi you)

[ئەرەبچە نامى] دهن حب القطن
[پارسچە نامى] روغن پنب دانه
[ئوردۇچە نامى] بنوله کی تیل
[لاتىنچە نامى] Oleum Gossypii Seminis
[ئىنگلىزچە نامى] Cotton Oil

[تونۇش]

بۇ لەيلىگۇل ئائىلىسىدىكى بىر يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ياكى چاتقال كېۋەزنىڭ پىشقان ئۇرۇقىدىن جۇۋازدا تارتىش ئارقىلىق ئېلىنغان يېغىدۇر. رەڭگى سۇس سېرىق رەڭلىك، تەمى سۇس، پۇرىقى ئاجىز بولىدۇ (44.1 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] مېغىزىنىڭ تەركىبىدە %40—35 كىچە ياغ بار. يېغىنىڭ تەركىبىدە ھەر خىل گىلىتسېرىدلارنىڭ ئارىلاشما ماددىلىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە ھۆل ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

بەدەننى سەمرىتىش، بەلغەم بوشىتىش، داغ، سەپكۈننى چۈشۈرۈش، تېرىنى پارقىرىتىش، يۆتەل پەسەيتىش، ئوزۇقلۇق بولۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باش ئاغرىقى، سۈت كەملىك، باھ ئاجىزلىقى، يۈزدىكى داغ قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

بۇ ياغ ئىنسانلار تاماق ئېتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ياغلاردىن بولۇپ، ئۇ زەيتۇن يېغىنىڭ ئورنىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ ھەم سىرتتىن مايلاش ئۇسۇلى بىلەن ئىشلىتىلسىمۇ، يۇقىرىقى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. ھەر خىل مەلھەملەردە ئاساسىي ياغ ماددىسى قىلىنىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 5 ~ 15 مىللىلىتىر.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] پىننە، بەدىيان.

[ئورۇنباسارى] زەيتۇن يېغى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭنىڭ كۆپلىگەن جايلىرىدىن چىقىدۇ.

غارغار

(月桂树 yue gui shu)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Laurus nobilis

[ئىنگلىزچە نامى] baytree, laurel

[تونۇش]

بۇ ئېگىزلىكى 9 ـ 12 مېتىرغىچە ئۆسىدىغان، دائىم ياشىرىپ تۇرىدىغان، قوۋزىقى قارىغا مايىل، يوپۇرماقلىرى نۆۋەتلىشىپ ئۆسىدىغان، مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرىدىغان بىر خىل ياغاچ غوللۇق دەرەخ بولۇپ، يۇنان خەلقى بۇنى ھۆرمەتلەپ، بۇنىڭ شېخىنى ئۆزى بىلەن ھەمراھ قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ھۆكۈمالىرى بۇ دەرەخنىڭ ياغىچىدىن تاج قىلىدۇ، بۇ دەرەخنىڭ يوپۇرمىقى سۆگەتنىڭ يوپۇرمىقىدىن يۇمشاق ۋە ئۇستۇنرەك، ئاچچىق، خۇشبۇي، ئەنجۇرنى بۇنىڭ بىلەن ساقلىسا خۇشبۇي قىلىدۇ، بۇ دەرەخ تاغنىڭ ۋە تۈزلەڭلىكنىڭ دەپ ئىككى خىل بولىدۇ، تاغدا بولىدىغىنىنىڭكى يوپۇرمىقىدىن تۈزلەڭلىكتە بولىدىغىنىنىڭ يوپۇرمىقى ئىنچىكرەك بولىدۇ. بۇ دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يۇنان تىلىدا «زاقىنى» ، پارس تىلىدا «ۋەھمەـ شىت» دېيىلىدۇ، بۇ دەرەخ مېۋىسىنىڭ چوڭلۇقى پىندۇق چوڭلۇقىدا بولىدۇ، بۇ مېۋىنىڭ پوستى نازۇك، رەڭگى قارا، مېغىزى ئىككى پارچە بولۇپ، مېغىزىنىڭ رەڭگى سېرىق، ياغلىق، خۇشبۇي كېلىدۇ، كونىرىسا مېغىزىنىڭ رەڭگى قىزىلغا مايىل، رەڭگى تۇتۇق بولۇپ قالىدۇ، قارىسى ناچار، بۇزۇق ھېسابلىنىدۇ، مۇشۇ دەرەخنىڭ مېۋىسى ۋە يوپۇرمىقى «غارغار» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

[خىمىيىلىك تەركىبى] يوپۇرمىقى بىر خىل ئۇچۇچان ماي تۇتىدۇ، ماينىڭ ئاساسىي تەركىبى تىسىنبول، تىسرانپۇل ۋە پىننىلەردىن ئىبارەت. مېۋىسىدىمۇ ئۇچۇچان ماي، سېرولېيىن (Serolein) ، ئاقسىل، پىنتوزان قاتارلىقلار بار.

[تەبىئىتى] ئۆزىنىڭ تەبىئىتى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، مېۋىسى يوپۇرمىـ قىدىن ئىسسىقراق، پوستى بىلەن مېۋىسىنىڭ تەبىئىتى باشقا ئەزالىرىنىڭ تەبىئىتىدىن قۇرۇقراق، بۇنىڭ يېغى قالغان ئەزالىرىدىن ئىسسىقراق.

[خۇسۇسىيىتى]

داغ ۋە سەپكۈن يوقىتىش، غەيرىي تەبىئىي بەلغەم، سەۋدا خىلىتىنى تازىلاش، خۇشلۇق كەلتۈرۈش، ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش، سۈيدۈك ۋە ھەيزنى راۋانلاشتۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

سەرئى، مالىخولىيا، نېرۋا ئاجىزلىقى، شەقىقە، قان تومۇر توسۇلۇش، سوغۇقتىن

بولغان قۇلاق ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى، كۆكرەكتىكى سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەر، ئۆپكە جاراھەتلىرى، كونا يۆتەل، تال، قورساق، جىگەر كېسەللىكلىرى؛ ئۈچەي جاراھەتلىرى، سۈيدۈك ۋە ھەيز راۋان بولماسلىق، بالىياتقۇ كېسەللىكى، داغ، سەپكۈن قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. غارغار يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئېغىزنى يۇسا، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

2. غارغار يوپۇرمىقى بىلەن ئۇرۇقىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ ياكى تىللا ۋاراق بىلەن قوشۇپ يالانچۇق تەييارلاپ يالىسا، كۆكرەكنىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

3. غارغارنى سىركەنجىۋىل بىلەن يالانچۇق تەييارلاپ يالىسا، كۆكرەكنىڭ ئىسسىقتىن بولغان كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

4. غارغار ئۇرۇقىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە، قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ، قورساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، تال، جىگەر ۋە ئۈچەي كېسەللىرىگىمۇ پايدا قىلىدۇ.

5. غارغار يىغىنى ئۈزۈم ھارىقى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، جىگەر ئاغرىقىنى يوق قىلىدۇ.

6. غارغار ئۇرۇقىدىن سەككىز گرامنى ئېزىپ سۇ بىلەن ئىچسە، كىندىك ئەتراپىدىكى ئاغرىقلارنى دەرھال پەسەيتىدۇ، بۇنىڭ يىغى ھەيز ۋە سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ.

7. غارغار يوپۇرمىقىنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە، دوۋساق كېسەللىكلىرى ۋە بالىياتقۇ كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

8. غارغار يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ سۈيىدە بەدىنى كۆيمىگۈدەك قىلىپ ئولتۇرسا، بۆرەك، دوۋساق ۋە بالىياتقۇ كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

9. غارغار يىغى بىلەن ياغلانسا، جۇغ - جۇغنى يوقىتىدۇ، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى قايتۇرىدۇ.

10. غارغار ئۇرۇقىنى ئېزىپ ھەرە ۋە ھەسەل ھەرىسى چاققان يەرگە سۈركىسە، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، ئىششىق ياندۇرىدۇ، ئۇرۇقى ياكى يىغىنى ئىچسە ياكى يىغى بىلەن ياغلانسا، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى، بەل ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ.

11. غارغار ئۇرۇقىنى ئېزىپ شاراب بىلەن قوشۇپ داغ، سەپكۈنلەرگە چاپسا، داغ ۋە سەپكۈنلەرنى ۋە ئۇنىڭ ئىزىنى يوق قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] يوپۇرمىقى بىلەن ئۇرۇقىنىڭ ئىشلىتىلىشى ئوخشاشلا ئىككى گرامغىچە.

[زىيانلىق تەسىرى] ئۇرۇقى ۋە يېغى ئاشقازاننى بوشاشتۇرۇپ، كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرىدۇ قۇستۇرىدۇ، كۆكرەككە زىيان قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] كەترا، ئەينۇلا.

[ئورۇنباسارى] ھەببۇلمۇلۇك، سازەج، ئەگەر بۇلار تېپىلمىسا ئاچچىق بادام.

[چىقىش ئورنى] بۇ دەرەخ ئەسلى جەنۇبىي ياۋروپا ۋە غەربىي ئاسىيادىكى ئەللەردىن چىقاتتى، ھازىر ئېلىمىزنىڭ دېڭىز بويلىرىدىكى شەھەرلەردە ئۆستۈرۈلىدۇ.

نەرگىس گۈلى ئۇرۇقى

(水仙子 shui xain zi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Seemen Narcissus tazetta

[ئىنگلىزچە نامى] daffadilly seed

[تونۇش]

بۇ تاش سامساق ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك نەرگىسنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقىدىن ئىبارەت. ئۇرۇقى كۆپ، ياپلاق ئېللىپس شەكىللىك، رەڭگى قارا رەڭدە بولىدۇ، تەمى تېتىقسىز، خۇش پۇراق كېلىدۇ.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

باھنى قوزغاش، تېرىدىكى داغلارنى چۇشۇرۇش، تېرىگە رەڭ پەيدا قىلىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

باھ ئاجىزلىقى، بەھەق، داغ، سەپكۈن قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. نەرگىس گۈلى ئۇرۇقى 1.5 گرام، چىلغوزا مېغىزى 30 گرام، ئاقىرقەرھا 10 گرام، كاۋاۋىچىنى 10 گرام، سۆئلەپ 20 گرام، سوقۇپ، سۈپۈپ قىلىپ ئىچىپ بەرسە، باھنى قۇۋۋەتلەيدۇ.

2. نەرگىس گۈلى ئۇرۇقى 1.5 گرام، قىچا 10 گرام، سامساق 7 گرام، سىيادان 10 گرام، زەيتۇن يېغى 15 گرام، مەلھەم تەييارلاپ يەرلىك ئورۇنغا تاڭسا، بەرەس، بەھەقلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~1.5 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاج كىشىلەردە باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] بىنەپشە، نىلۇپەر.

[ئورۇنباسارى] نەرگىس گۈلى.

[چىقىش ئورنى] ئىلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن، جياڭسۇ، گۈيجۇ، سىچۈەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ، شىنجاڭنىڭ باغلىرىدا تېرىپ ئۆستۈرۈلىدۇ، ئۇندىن باشقا يەنە چەت ئەللەردىمۇ چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] مەلھىمى نەرگىس.

كىلىمىل تېشى

(炉甘石 ul gan shi)

[ئەرەبچە نامى]

[پارسچە نامى]

[ئوردۇچە نامى]

[لاتىنچە نامى] Calamina

[ئىنگلىزچە نامى] Smithsonite, Calamine

[تونۇش]

بۇ تەركىبىدە سىنك كاربونات بولغان، شەكلى يۇمىلاق ياكى ياپىلاق، رەڭگى ئاق،

يۈزى ئېگىز - پەس، ۋەزنى يەڭگىل، ئۆۋالغاق ۋە چۈرۈك مەدەن بولۇپ، بۇنىڭ سۇنۇق يۈزى سۇس خورمارەڭ ياكى ئاقۇش كۈل رەڭ بولىدۇ (44 . 4 - رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئاساسلىق تەركىبى سىنك كاربونات، كالتسىي ئوكسىد، قوغۇشۇن، مىس بولۇپ، باشقا ئاز مىقداردا خىمىيىلىك ئېلېمېنتلارمۇ بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] تېرىدىكى يالللۇغلارنى قايتۇرۇش، جاراھەت ئېغىزىنى پۈتتۈرۈش قاتارلىقلار.

[تەبىئىتى] بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

داغ، سەپكۈننى چۈشۈرۈش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، گۆش ئۈندۈرۈش، ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

كۆزگە داغ چۈشۈش، كۆز چۆرىسى قىزىرىش، شەلۋەرەش، غەلۋىرەك، ھەر خىل جاراھەت، يەلتاشما، شاپاق يارىسى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. كىلېمىل تېشى 50 گرام، دانىكار تۆت گرام، ئېيتقئۆتىدىن 4.0 گرام ئېلىپ، ھەممىسىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، كۆز بۇرجەكلىرىگە سېپىپ بەرسە، كۆزگە داغ چۈشۈش، كۆز جىيىكى قىزىرىش، شەلۋەرەش قاتارلىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

2. كىلېمىل تېشى 20 گرام، ستالاكىتىت ۋە كەھرىۋانىڭ ھەر بىرىدىن 12 گرامدىن، كۆك سېغىز 35 گرام، قىزىل سىر 4 گرام. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى قوشۇپ يۇمشاق سوقۇپ، جاراھەتكە سېپىپ بەرسە، غەلۋىرەك ئېغىز ئېلىپ، ئۇزۇنغىچە ئېغىزى پۈتمىگەنگە شىپا بولىدۇ.

3. كىلېمىل تېشى، كۆيدۈرۈلگەن گەج ۋە گىلدىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ، كۈنجۈت يېغى ياكى ۋازېلىنغا قوشۇپ چاقىلارغا چاپلاپ بەرسە، شاپاق يارىسىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] سىرتتىن مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلىتىلىدۇ، ئىچكى تەرەپتىن ئىشلىتىلمەيدۇ.

[**زىيانلىق تەسىرى**] ئۆپكىگە زىيان قىلىدۇ.
[**تۈزەتكۈچىسى**] كەتىرا، مەستىكى.
[**ئورۇنباسارى**] جاراھەت تېشى.
[**چىقىش ئورنى**] قىزىلسۇدىن چىقىدۇ.
[**پىششىق دورا ياسالمىسى**] سۇپۇپى سەنگى جاراھەت.

قىرىق بەشىنچى باب چاچنى قوۋۋەتلىگۈچى دورىلار

بەدەندىكى تۈكلەرنى ئوزۇقلاندۇرۇش، چاچ ۋە تۈك يىلتىزىنى چىڭىتىش، قوۋۋەتلەر تەسىرى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدىغان دورىلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ، چاچنى قوۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ.

ھەرخىل ئىچكى ـ تاشقى سەۋەبلەردىن تۈك بەزلىرىنىڭ خىزمىتىدە ئاجىزلاش يۈز بەرسە، ئورگانىزمدا تۈك بەزلىرىنىڭ ئاجىزلىقىغا ئالاقىدار تۈرلۈك كېسەللىكلەر (چاچ چۈشۈش، چاچ ئاقىرىش، قاش، كىرپىك چۈشۈش، چاچ يېرىلىش، چاچ سۇنۇپ كېتىش …) پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىكلەرنىڭ ۋاقتىدا ئالدىنى ئالمىغاندا يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. چاچ ۋە تۈك بەزلىرىنى قوۋۋەتلىگۈچى دورىلارنىڭ تۈرى ھەرخىل بولغاچقا ئىشلەتكەندە مۇۋاپىق ئىشلىتىش كېرەك. تۈك بەزلىرىنى قوۋۋەتلەپ، چاچ چىقىرىش خۇسۇسىيىتى بولغان دورىلارنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق ياكى قۇرۇق ئىسسىق بولىدۇ. بۇ خىل دورىلار چاچ يىلتىزىنى قوۋۋەتلەش، چاچ يىلتىزىنىڭ ئوزۇقلۇق ماددىلار بىلەن تەمىنلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، چاچ ئۆستۈرۈش، چاچ قارايتىش تەسىرىنى بېرىدۇ. بۇ خىل خۇسۇسىيەتتىكى دورىلار چاچنى قوۋۋەتلىگۈچى دورىلار دېيىلىدۇ. مەسىلەن: ئوسما يوپۇرمىقى، ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى، شاپتۇل مېغىزى، شاپتۇل مېغىزى يېغى.

خېنە، قارا ھېلە، سىماب، تۇخۇم ئېقى، ئۆرۈك مېغىزى يېغى، ئامىلە، كاۋاۋچىنى، سىيادان.

ئوسما يوپۇرمىقى

(大青叶 da qing ye)

[ئەرەبچە نامى] كتم
[پارسچە نامى] وسمه
[ئوردۇچە نامى] نيل، كارى ميندى
[لاتىنچە نامى] Folium Isatisdis

[ئىنگلىزچە نامى] Indigowoad leaf
[تونۇش]

بۇ كرېست گۈللۈكلەر ئائىلىسىدىكى ئىككى يىللىق سامان غوللۇق ئۆسۈملۈك ئوسما بولۇپ، رەڭگى يېشىل، تەمى ئاچچىق كېلىدۇ، ئازراق پۇراقلىق، بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرمىقى «ئوسما يوپۇرمىقى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (45.1 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] بۇنىڭدا ئوسما گلىكوزىدى (Isalab)، گلىكوبراسسىن (Glucobrassicin) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] ئوسما قايناتمىسى pH : 7.0 بولغاندا ئالتۇن رەڭلىك ئۈزۈمسىمان شارچە باكتېرىيىگە نىسبەتەن كۈچلۈك تورمۇزلاش رولىغا ئىگە. چوڭ ئۈچەي تاياقچە باكتېرىيىسى، تولغاق تاياقچە باكتېرىيىسىگە نىسبەتەن مەلۇم تەسىرى بار. ئۈچەي كېزىكى تاياقچە باكتېرىيىسىگە نىسبەتەن تەسىرى يوق.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

[خۇسۇسىيىتى]

چاچنى قۇۋۋەتلەش، پارقىرىتىش، ئىچنى قاتۇرۇش، قورۇش، ماددىلارنى تارقىتىش، چاچ ئۆستۈرۈش، چاچ قارايتىش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

چاچ ئاقىرىش، چاچ چۈشۈش، قاش، كىرپىك چۈشۈپ كېتىش، گال ئاغرىقى، ئۆتكۈر قىزىتما، باش ئاغرىقى، بوۋاسىر قاتارلىق كېسەللىكلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. ئوسما يوپۇرمىقى تۇز سۈيى بىلەن بىرگە باشقا سۈركىسە ياكى كۆيدۈرۈپ بۇي سالسا، بەلغەملىك باش ئاغرىقىنى توختىتىدۇ.

2. ئوسما يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىنى ئىچسە، قەي قىلدۇرىدۇ ھەم غالجىر ئىت چىشلىۋالغاننىڭ ئاغرىقىنى يوقىتىدۇ.

3. ئوسما يوپۇرمىقى چاچ بوياشنىڭ ياخشى دورىسىدۇر، ئوسما يىلتىزىنىڭ يېغى بىلەن چاچنى ياغلىسا، چاچ ئۆستۈرىدۇ، چاچ چۈشۈشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ، چاچنى قارايتىدۇ، بوۋاسىر ۋە مەقئەت كېسەللىكلىرى، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارغا پايدا قىلىدۇ.

4. ئوسما يوپۇرمىقىنى يۇمشاق سوقۇپ، كۆزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كۆزگە چۈشكەن

سۇنى تارقىتىدۇ.

5. 10 گرام ئۇسما يوپۇرمىقىنى قايىنىتىپ، سۈزۈپ ئەرەب يېلىمى قوشۇپ خەت يازىدىغان سىياھىنىڭ ئورنىغا ئىشلەتسە بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1~10 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئاشقازاننى سوۋۇتىۋېتىدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] قەلەمپۇر، پىننە.

[ئورۇنباسارى] پىننە بەرگى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

[پىششىق دورا ياسالمىسى] ئۇسما گۈلقەنتى.

ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى

(苦杏仁 ku xing ren)

[ئەرەبچە نامى] لب مشمش كلاب

[پارسچە نامى] مغز زرد آلو تلخ

[ئوردۇچە نامى] كڑوا خوبانى كى مغز

[لاتىنچە نامى] Semen Armeniacae Amarum

[ئىنگلىزچە نامى] Ansu Apricot Seed

[تونۇش]

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسىدىكى يوپۇرماق تاشلايدىغان ياغاچ غوللۇق ئۆسۈملۈك مېۋىلىك دەرەخ سېرىق ئۆرۈك ۋە سىبىرىيە ئۆرۈكى بولۇپ، بۇ ئۆرۈكنىڭ تەمى ئاچچىق، قۇرۇتۇلغان مېغىزى «ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى» نامىدا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ (2.45 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۆرۈقنىڭ تەركىبىدە ئامىگدالىن (Amygdalin)، ئېمولسىن (Emulsin)، ماي ۋە خولېستېرول (cholesterol)، ئېسترون (Estrone) ھەم 2 ـ ئېستىرادىئول (2—Estradiol) قاتارلىقلار بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] يۆتەل، زىققىنى پەسەيتىش، ئېممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرۇش، ئۆسمىنى كونترول قىلىش، قاندىكى قەنت مىقدارىنى تۆۋەنلىتىش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

چاچنى قۇۋۋەتلەش، چاچ قارايتىش، چاچ ئۆستۈرۈش، ئۆپكە كانايىنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل توختىتىش، بەلغەم بوشىتىش، نەپەسنى راۋانلاشتۇرۇش، ئۈچەيىنى سىلىقلاش، ئاغرىق توختىتىش، ياللۇغ قايتۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

چاچ چۈشۈش، چاچ ئاقىرىپ كېتىش، زۇكام، يۆتەل، دەم سىقىلىش، قەۋزىيەت، جىگەر ياللۇغى، ھەر خىل يارا، جاراھەت قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سىيادان، ئامىلە يېغى، ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى، شاپتۇل مېغىزىدىن مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ ئامىلە يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ چاچقا چاپسا، چاچنى قارايتىدۇ.

2. بادام مېغىزى، زىغىر، ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى قاتارلىقلاردىن 3 گرامدىن ئېلىپ، سۈيۈپ قىلىپ ئىچسە، يۆتەلگە شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 1.5 ~ 3 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] چوڭ تەرەت قاتتىق - سۇيۇق كەلگەنلەرگە بېرىلمەيدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ئۆرۈك قوۋزىقىنىڭ سۈيى، كەتىرا، نىشاستە.

[ئورۇنباسارى] ئاچچىق - تاتلىق بادام مېغىزى، شاپتۇل مېغىزى، ئۇسما يوپۇرمىقى.

[چىقىش ئورنى] رايونىمىز ۋە ئېلىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ھەم چەت ئەلدىن چىقىدۇ.

شاپتۇل مېغىزى

(桃仁 tao ren)

[ئەرەبچە نامى] لب الخوخ

[پارسچە نامى] مغزى شاپتالو

[ئوردۇچە نامى] آڑوکا بیج

[لاتىنچە نامى] Semen Persicae

[ئىنگلىزچە نامى] Paach Seed

[تونۇش]

بۇ ئەتىرگۈل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك شاپتۇل ۋە ياۋا شاپتۇلنىڭ قۇرۇتۇلغان، تەمى ئاچچىق مېغىزى بولۇپ، شەكلى ياپىلاق، رەڭگى سارغۇچ ئاق، مايلىشاڭغۇ كېلىدۇ (45 . 3 ـ رەسىم) .

[خىمىيىلىك تەركىبى] ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە ئامىگدالىن (Amygdalin) ، ئىمۇلسىن (Emulsin) قاتارلىقلار بار .

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] شاپتۇل مېغىزىنىڭ ئىسپىرت بىلەن ئېلىنغان ماددىسى قان قېتىشقا قارشى تەسىرگە ئىگە ھەم ئاجىزراق ھالدىكى قان ئېرىتىش تەسىرىمۇ بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

چاچنى قۇۋۋەتلەش، يۆتەل پەسەيتىش، تەرەت راۋانلاشتۇرۇش، ئۈچەينى سىلىقلاشتۇرۇش، قاننى سۇيۇلدۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، چاچ ئۈندۈرۈش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

ھەيز تۇتۇلۇش، ھەيز كەلمەسلىك ياكى ھەيز قېنى مونەك ـ مونەك كېلىش، سۈيدۈكتىن قان كېلىش، قورساق ئاغرىقى، قەۋزىيەت، ئۈچەي يارىسى، قۇلاق ئاغرىقى، بوۋاسىر، چاچ چۈشۈپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1 . شاپتۇل مېغىزى بەش گرام، سىيادان ئۈچ گرام، ئوسما بەش گرام، ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى ئۈچ گرام، دورىلارنى سوقۇپ يېلىم سۈيىگە ئارىلاشتۇرۇپ چاچقا چاپسا، چاچ چۈشۈشكە مەنپەئەت قىلىدۇ.

2 . ئەرەب يېلىمى، كەتىرا، شاپتۇل مېغىزى قاتارلىقلارنىڭ ھەر بىرىدىن ئۈچ گرامدىن، سوقۇپ سۈيۈپ قىلىپ يېسە، قەۋزىيەتكە شىپا بولىدۇ.

3 . شاپتۇل مېغىزى ئۈچ گرام، زاراڭزا چېچىكىدىن بەش گرام، ئاغىچىدىن بەش گرامدىن ئېلىپ، قاينىتىپ ئىچسە، ھەيزنى راۋان قىلىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] 3 ~ 6 گرام.

[زىيانلىق تەسىرى] ئىسسىق مىزاجلىق كىشىلەرگە ۋە ئاشقازان كېسىلى بارلارغا بېرىلمەيدۇ.

[تۈزەتكۈچىسى] ھەسەل.

[ئورۇنباسارى] ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى.

[چىقىش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

شاپتۇل مېغىزى يېغى
(桃仁油 tao ren you)

[ئەرەبچە نامى] دهن لب الخوخ
[پارسچە نامى] روغن مغز شفتالو
[ئوردۇچە نامى] آڑوکی بیج کے تیل
[لاتىنچە نامى] Oleum Persicae
[ئىنگلىزچە نامى] Peach Seed oil
[تونۇش]

بۇ ئەترگۈل ئائىلىسىدىكى ئۆسۈملۈك شاپتۇلنىڭ پىشقان ئۇرۇقىدىن ئېلىنغان مايلىق ياغ بولۇپ، سۇس سېرىق رەڭلىك، ئالاھىدە پۇراقلىق، تەملىك كېلىدۇ (4.45 ـ رەسىم).

[خىمىيىلىك تەركىبى] يېغىنىڭ تەركىبىدە ئاساسلىقى ياغ كىسلاتا گلىيسېرىنى بار.

[فارماكولوگىيىلىك تەسىرى] قان تومۇرنى كېڭەيتىش، قان نۆكچىسى شەكىللىنىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، جاراھەت ئېغىزىنى پۈتتۈرۈش، جىگەر قېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئاغرىق پەسەيتىش تەسىرى بار.

[تەبىئىتى] ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

[خۇسۇسىيىتى]

چاچنى قۇۋۋەتلەش، داغ ۋە سەپكۈننى چۈشۈرۈش، تەرەتنى راۋانلاشتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، پارقىرىتىش، چاچ ئۇندۇرۇش.

[ئىشلىتىلىدىغان كېسەللىكلەر]

قۇلاق ئاغرىقى، قەۋزىيەت، داغ، چاچ چۈشۈپ كېتىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

[ئىشلىتىش ئۇسۇلى]

1. سىيادان، شاپتۇل مېغىزى، ئانار ئۇرۇقى قاتارلىقلارنى بىرلەشتۈرۈپ ياغ تارتىپ چاچنى ياغلىسا، چاچ ئۇندۇرىدۇ.

2. ئاچچىق بادام مېغىزىنى سوقۇپ شاپتۇل مېغىزى يېغى بىلەن مەلھەم قىلىپ داغ بار ئورۇنغا چاپسا شىپا بولىدۇ.

[ئىشلىتىش مىقدارى] مۇۋاپىق مىقداردا.

[زىيانلىق تەسىرى] باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ.

[تۇزەتكۈچىسى] چىلان.

[ئورۇنباسارى] بادام يېغى.

[مەتمش ئورنى] شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

ئاچقۇچ

ئابنۇس (2-كىتاب) ………………… 371
ئاپتاپپەرەس گۈلى (2-كىتاب) ………… 205
ئاپتاپپەرەس ئۇرۇقى (1-كىتاب) ……… 352
ئاپتاپپەرەس يوپۇرمىقى (2-كىتاب) …… 193
ئاپتاپپەرەس يىلتىزى (2-كىتاب) ………… 84
ئاپېلسىن (1-كىتاب) ………………… 63
ئات سۆتى قايمىقى (1-كىتاب) ………… 153
ئاتقۇلاق (1-كىتاب) ………………… 362
ئاتقۇلاق ئۇرۇقى (2-كىتاب) ………… 305
ئات گۆشى (2-كىتاب) ………………… 434
ئات يادا تېشى (2-كىتاب) ………… 400
ئاچچىق ئانار (1-كىتاب) ………………… 90
ئاچچىق بادام (2-كىتاب) ………………… 187
ئاچچىق بادام يېغى (1-كىتاب) ………… 120
ئاچچىقتاۋۇز (1-كىتاب) ………………… 221
ئاچچىق قۇستە (3-كىتاب) ………………… 468
ئاچچىق ئۆرۈك مېغىزى (3-كىتاب) …… 525
ئادەمگىياھ (2-كىتاب) ………………… 424
ئادراسمان ئۇرۇقى (3-كىتاب) ………… 441
ئادراسمان ئۇرۇقى يېغى (3-كىتاب) …… 444
ئادراسمان (3-كىتاب) ………………… 445
ئارپا (1-كىتاب) ………………… 131
ئارپا ئۈندۈرمىسى (3-كىتاب) ………… 179
ئارپىبەدىيان (1-كىتاب) ………………… 147
ئارپىبەدىيان يىلتىزى پوستى (3-كىتاب) … 177
ئارچا مېۋىسى (2-كىتاب) ………………… 202
ئارچا يوپۇرمىقى (1-كىتاب) ………… 367
ئارچا يوپۇرمىقى (1-كىتاب) ………… 396
ئازغان مېۋىسى (2-كىتاب) ………… 315
ئاسارۇن (1-كىتاب) ………………… 409
ئاغىچە (2-كىتاب) ………………… 199
ئاقاقىيا (2-كىتاب) ………………… 328
ئاق بەھمەن (3-كىتاب) ………………… 268
ئاق پارپا (3-كىتاب) ………………… 414
ئاق تېرەك قوۋزىقى (1-كىتاب) ………… 306
ئاق تىكەن (1-كىتاب) ………………… 479
ئاقچەشكە (1-كىتاب) ………………… 444
ئاق چۈغلۈق (3-كىتاب) ………………… 463
ئاق خەربەق (2-كىتاب) ………………… 209
ئاق سەندەل (3-كىتاب) ………………… 38
ئاق شېكەر (3-كىتاب) ………………… 83
ئاق قېيىن قوۋزىقى (3-كىتاب) ………… 107
ئاق قىچا ئۇرۇقى (3-كىتاب) ………… 489
ئاق كۆنجۈت (3-كىتاب) ………………… 341
ئاق لەيلىگۈلى (1-كىتاب) ………………… 488
ئاق لەيلى ئۇرۇقى (2-كىتاب) ………… 59

ئاق لەيلى يىلتىزى (1ـ كىتاب) ……………… 483
ئاق ماش (3ـ كىتاب) ……………… 239
ئاق مەۋسەل.(3ـ كىتاب) ……………… 11
ئاق موم (2ـ كىتاب) ……………… 6
ئاقمۇچ (3ـ كىتاب) ……………… 176
ئاق ئۈجمە (1ـ كىتاب) ……………… 116
ئاقسىرقەرھا (3ـ كىتاب) ……………… 261
ئالا كۆلۈك (3ـ كىتاب) ……………… 474
ئالتۇن شاخ (1ـ كىتاب) ……………… 466
ئالتۇن (3ـ كىتاب) ……………… 45
ئالتۇن ۋاراق (2ـ كىتاب) ……………… 459
ئالقات مېۋىسى (1ـ كىتاب) ……………… 133
ئالقات يىلتىزى پوستى (3ـ كىتاب) ……………… 212
ئالما (3ـ كىتاب) ……………… 14
ئالۇچا (1ـ كىتاب) ……………… 89
ئام (1ـ كىتاب) ……………… 333
ئامۇت (1ـ كىتاب) ……………… 75
ئامىلە (3ـ كىتاب) ……………… 158
ئانار پوستى (2ـ كىتاب) ……………… 370
ئانار گۈلى (1ـ كىتاب) ……………… 371
ئانار ئۇرۇقى (2ـ كىتاب) ……………… 314
ئانېماررىنا (2ـ كىتاب) ……………… 38
ئەپيۇن (2ـ كىتاب) ……………… 289
ئەتىرگۈل (2ـ كىتاب) ……………… 88
ئەدەس (2ـ كىتاب) ……………… 183
ئەرەب يىلىمى (3ـ كىتاب) ……………… 138
ئەرمۇدۇن دەرىخى قوۋزىقى (3ـ كىتاب) ……………… 452
ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى (3ـ كىتاب) ……………… 437
ئەرۋسە ياپرىقى (3ـ كىتاب) ……………… 127
ئەزپارەتتىپ (2ـ كىتاب) ……………… 230
ئەفتىمۇن (1ـ كىتاب) ……………… 253
ئەفتىمۇن ئۇرۇقى (1ـ كىتاب) ……………… 201
ئەفسەنتىن (1ـ كىتاب) ……………… 411
ئەڭلىكئوت (1ـ كىتاب) ……………… 481
ئەمەن (1ـ كىتاب) ……………… 406
ئەنبەر (2ـ كىتاب) ……………… 461
ئەنجۇدان ئۇرۇقى (2ـ كىتاب) ……………… 197
ئەنجۇدان يىلتىزى (1ـ كىتاب) ……………… 434
ئەنجۇر (1ـ كىتاب) ……………… 182
ئەنجبار (1ـ كىتاب) ……………… 370
ئەنزىرۇت (2ـ كىتاب) ……………… 369
ئەينۇلا (1ـ كىتاب) ……………… 137
بابۇنە (1ـ كىتاب) ……………… 185
بادام شاكىلى (3ـ كىتاب) ……………… 390
بادام مېغىزى (1ـ كىتاب) ……………… 118
بادرەنجى بۇيا چىنى (1ـ كىتاب) ……………… 197
بادرەنجى بۇيا ھىندى (1ـ كىتاب) ……………… 184
باشاق مۇڭگۈزى (3ـ كىتاب) ……………… 322
باقلە (2ـ كىتاب) ……………… 185
بالادۇر (3ـ كىتاب) ……………… 426
بالا ھەمراھى (3ـ كىتاب) ……………… 329
بالەنگۇ ئۇرۇقى (2ـ كىتاب) ……………… 469
بالەنگۇ چۆپى (2ـ كىتاب) ……………… 283
بالدىرغان (2ـ كىتاب) ……………… 247
باللار سۇيدۇكى (2ـ كىتاب) ……………… 391
بانان (2ـ كىتاب) ……………… 117

بايناق (3ـكىتاب) 238
بەرەنگى كابىلى (2ـكىتاب) 176
بەرخۇت دەرىخى قوۋزىقى (3ـكىتاب) 236
بەزرۇلبەنجى (2ـكىتاب) 293
بەسباسە (3ـكىتاب) 266
بەللۇت (2ـكىتاب) 309
بەلىلە (1ـكىتاب) 212
بەنگىرە (1ـكىتاب) 414
بوزتىكەن (2ـكىتاب) 263
بوزۇغا (3ـكىتاب) 422
بوزىدان (3ـكىتاب) 453
بۇدۇشقاق (1ـكىتاب) 485
بۇرجۇن (3ـكىتاب) 222
بۇزۇن (3ـكىتاب) 409
بۇغا قېنى (3ـكىتاب) 255
بۇغا مۈڭگۈزى (1ـكىتاب) 378
بۇغداي (2ـكىتاب) 436
بۇغتاپان (3ـكىتاب) 410
بۇغئۇت يىلتىزى (2ـكىتاب) 455
بۇقا چۈيىسى (3ـكىتاب) 296
بۇيا ئۇرۇقى (1ـكىتاب) 468
بۆدۆنە (2ـكىتاب) 446
بۆرە سويىمىسى يىلتىزى پوستى (3ـكىتاب) 407
بۆكەن مۈڭگۈزى (3ـكىتاب) 284
بۆلجۈرگەن (1ـكىتاب) 71
بېدە ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 254
بېدە (2ـكىتاب) 128
بېلىق مېڭە تېشى (2ـكىتاب) 107

بېھى (1ـكىتاب) 73
بېھى ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 137
بىدمىشكى (3ـكىتاب) 21
بىستىپايەنج (1ـكىتاب) 196
بىلسان ياغىچى (1ـكىتاب) 415
بىلسان يېغى (3ـكىتاب) 502
بىنەپشە (1ـكىتاب) 168
پاختەك گۆشى (2ـكىتاب) 433
پاقا شىرىسى (2ـكىتاب) 386
پاقىيوپۇرمىقى (1ـكىتاب) 128
پاقىيوپۇرمىقى ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 319
پالەك ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 91
پالەك (2ـكىتاب) 129
پالما مەرىزى (2ـكىتاب) 83
پەرەنجمىشكى (3ـكىتاب) 34
پەربۇن (2ـكىتاب) 5
پەمىدۇر (1ـكىتاب) 66
پەنەرمايە (3ـكىتاب) 287
پوپرارىيە يىلتىزى (3ـكىتاب) 41
پۇنۇس ئۇرۇقى (1ـكىتاب) 291
پىلىكئوت (2ـكىتاب) 81
پىچانگۈل يىلتىزى (3ـكىتاب) 214
پىچەكگۈل (3ـكىتاب) 172
پىدىگەن (1ـكىتاب) 328
پىدىگەن يىلتىزى (1ـكىتاب) 289
پىرسىياۋشان (1ـكىتاب) 204
پىستە مېغىزى (3ـكىتاب) 348
پىستىگۈل يىلتىزى (3ـكىتاب) 180

پىششىق ئەگرىسۇناي (1ـكىتاب) 316

پىلە غوزىسى (3ـكىتاب) 17

پىلە قۇرتى مايىقى (2ـكىتاب) 248

پىلە قۇرتى (3ـكىتاب) 86

پىلپىل (1ـكىتاب) 108

پىلپىل يىلتىزى (1ـكىتاب) 110

پىندۇق (3ـكىتاب) 344

پىنىە (3ـكىتاب) 187

پىياز ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 256

پىياز (3ـكىتاب) 195

پىيزەك ئاموت (3ـكىتاب) 219

پىيزەك (2ـكىتاب) 116

تاباشىر (2ـكىتاب) 329

تاتلىق ئانار (1ـكىتاب) 332

تاتلىق بادام يېغى (3ـكىتاب) 464

تاتلىق شاپتۇل مېغىزى (3ـكىتاب) 108

تاتلىق ئۆرۈك مېغىزى (3ـكىتاب) 109

تاجىگۇل ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 365

تاجىگۇل (2ـكىتاب) 322

تارانتاس (3ـكىتاب) 240

تازىلانغان شور (2ـكىتاب) 333

تاشپاقا قېپى (2ـكىتاب) 415

تاشتۇز (2ـكىتاب) 140

تاشچېچىكى (3ـكىتاب) 403

تاشقا ئايلانغان سۆڭەك (2ـكىتاب) 338

تاشئوت (2ـكىتاب) 55

تاغ بادرەنجى بۇيىسى (1ـكىتاب) 199

تاغ پىيىزى (3ـكىتاب) 132

تاغ دېنى (3ـكىتاب) 168

تاغ سامسىقى (2ـكىتاب) 158

تاغ سۇنبۇلى (3ـكىتاب) 6

تاغ كەرەپشىسى ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 488

تال غازىڭى (1ـكىتاب) 442

تالك (2ـكىتاب) 43

تاماكا يوپۇرمىقى (2ـكىتاب) 278

تاۋۇزەك (2ـكىتاب) 89

تاۋۇز (1ـكىتاب) 70

تاۋۇز ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 71

تەبىئىي مىس (2ـكىتاب) 374

تەرەنجىبىن (1ـكىتاب) 251

تەرخەمەك ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 87

تەرخەمەك (3ـكىتاب) 81

تەسۋىقوناق (3ـكىتاب) 232

تەڭگىيوپۇرماق گۈلى (3ـكىتاب) 105

تەلق (2ـكىتاب) 376

تەمرى ھىندى (1ـكىتاب) 215

تەنكار (1ـكىتاب) 438

توخۇ تاشلىقى پوستى (3ـكىتاب) 186

توخۇ گۆشى (2ـكىتاب) 416

تورموس (2ـكىتاب) 186

توشقانزەدىكى (3ـكىتاب) 253

توشقانقۇلاق (3ـكىتاب) 288

توشقانكالپۇك (1ـكىتاب) 373

توشقانئوتى (1ـكىتاب) 392

تولغىماچ مېۋىلىك تاغ كۆنجۈتى (3ـكىتاب) 398

تومۇر دورىسى (1ـكىتاب) 498

تۇتيا (3ـكىتاب) …… 367
تۇخۇمەك مېۋىسى (1ـكىتاب) …… 395
تۇخۇم سېرىقى (3ـكىتاب) …… 260
تۇخۇم شاكىلى (1ـكىتاب) …… 381
تۇخۇم ئېقى پەردىسى (2ـكىتاب) …… 377
تۇخۇم ئېقى (2ـكىتاب) …… 14
تۇدەرى (3ـكىتاب) …… 347
تۇربوت (1ـكىتاب) …… 219
تۇرۇپ ئۇرۇقى (2ـكىتاب) …… 211
تۇرۇپ (2ـكىتاب) …… 77
تۆگە گۆشى (2ـكىتاب) …… 418
تۆگە يېغى (3ـكىتاب) …… 449
تۆگىتاپان (2ـكىتاب) …… 228
تۆگىقۇشى (2ـكىتاب) …… 151
تۆمۈر (1ـكىتاب) …… 313
تۆمۈر كېپىكى (1ـكىتاب) …… 330
تۇلكە (3ـكىتاب) …… 251
تېرىق (1ـكىتاب) …… 135
تېزەكچى قوڭغۇز (2ـكىتاب) …… 264
تىرىمولىت تېشى (3ـكىتاب) …… 327
تىزغا (3ـكىتاب) …… 104
تىكەنلىك لېپەكگۈل (2ـكىتاب) …… 8
تىللا ئوت (2ـكىتاب) …… 100
جاغجاقئوت (2ـكىتاب) …… 3
جامكا (2ـكىتاب) …… 4
جاۋاشىر (1ـكىتاب) …… 404
جەرەن (3ـكىتاب) …… 250
جەزبۇزار (2ـكىتاب) …… 456
جويۇز (3ـكىتاب) …… 424
جۇزنەك (2ـكىتاب) …… 194
جۇڭگو ماڭدارى (3ـكىتاب) …… 218
جۇۋنە (3ـكىتاب) …… 189
جۆدە (1ـكىتاب) …… 403
جىغان مېۋىسى (3ـكىتاب) …… 181
جىگدە چېچىكى (3ـكىتاب) …… 294
جىگدە (2ـكىتاب) …… 310
جىنتىيانا (3ـكىتاب) …… 66
جىنچاتقىلى يىلتىزى (3ـكىتاب) …… 451
جىنكېۋىزى ئۇرۇقى (3ـكىتاب) …… 492
چاچراتقۇ (1ـكىتاب) …… 227
چاچ كۆمۈرى (1ـكىتاب) …… 391
چارپاقا (2ـكىتاب) …… 358
چار يىلان (1ـكىتاب) …… 271
چاغىرچاي (1ـكىتاب) …… 359
چاققاقئوت ئۇرۇقى (3ـكىتاب) …… 486
چاققاقئوت (3ـكىتاب) …… 485
چاكا مۇخ (2ـكىتاب) …… 385
چاكاندا (2ـكىتاب) …… 221
چال موگرا (1ـكىتاب) …… 301
چالموگرا يېغى (3ـكىتاب) …… 476
چامغۇر (3ـكىتاب) …… 116
چايان (2ـكىتاب) …… 401
چاي (2ـكىتاب) …… 471
چەشمى خۇرۇس (3ـكىتاب) …… 300
چوڭ چىلان (3ـكىتاب) …… 59
چوڭ سۇتلۇكئوت (1ـكىتاب) …… 143

چوكٔ يوپۇرماقلىق جىنتىيانا (3ـكىتاب) ... 397
چۇپۇرشاكٔ (1ـكىتاب) ... 475
چۇغۇندان (3ـكىتاب) ... 102
چۇقا (1ـكىتاب) ... 477
چۇلۇك دەرىخى قوۋزىقى (2ـكىتاب) ... 304
چۆپچىن (1ـكىتاب) ... 268
چۆل رەيھىنى (1ـكىتاب) ... 413
چۆل رەيھىنى (3ـكىتاب) ... 101
چۆل يالپۇزى (1ـكىتاب) ... 478
چۈچۈكبۇيا يىلتىزى (1ـكىتاب) ... 179
چۈژگۈن ئۈندۈرمىسى (3ـكىتاب) ... 166
چۈمۈلە (3ـكىتاب) ... 420
چىغىرتماق گۈلى (2ـكىتاب) ... 11
چىغىرتماق ئۇرۇقى (1ـكىتاب) ... 426
چىغىرتماق يىلتىزى (1ـكىتاب) ... 496
چىگىت مېغىزى (3ـكىتاب) ... 335
چىگىت يېغى (3ـكىتاب) ... 515
چىڭگىلىك (3ـكىتاب) ... 396
چىلاپا (1ـكىتاب) ... 236
چىلان (1ـكىتاب) ... 172
چىلغوزا (3ـكىتاب) ... 345
چىنار ئۇرۇقى (2ـكىتاب) ... 406
چىنىگۈل (2ـكىتاب) ... 79
خام ئەگرىسۇناي (1ـكىتاب) ... 462
خەرنۇب (1ـكىتاب) ... 417
خوخا (1ـكىتاب) ... 149
خورما (1ـكىتاب) ... 322
خولىنجان (3ـكىتاب) ... 161
خۇنسىياۋشان (1ـكىتاب) ... 387
خېنىگۈل (1ـكىتاب) ... 296
خېنىگۈلى ئۇرۇقى (3ـكىتاب) ... 483
خىيارشەنبەر (1ـكىتاب) ... 249
دارچىن (1ـكىتاب) ... 99
دارچىن يوپۇرمىقى (1ـكىتاب) ... 102
دەرمەنە تۇركى (2ـكىتاب) ... 195
دولانا (3ـكىتاب) ... 70
دۇرنەج ئەقرەبى (3ـكىتاب) ... 31
دېڭىزىيا (1ـكىتاب) ... 505
دىبىق (2ـكىتاب) ... 229
دىپساكۇس (3ـكىتاب) ... 323
راتىيانەج (3ـكىتاب) ... 122
رال (2ـكىتاب) ... 363
رەۋەن (3ـكىتاب) ... 72
رەيھان (1ـكىتاب) ... 113
رەيھان ئۇرۇقى (3ـكىتاب) ... 37
روشەنگۈل (2ـكىتاب) ... 394
رۇبىى سۇس (3ـكىتاب) ... 121
رۇسۇت (3ـكىتاب) ... 372
رۇم بەدىيان (1ـكىتاب) ... 97
رىگ ماھى (3ـكىتاب) ... 280
زاراڭزا چېچىكى (2ـكىتاب) ... 201
زاراڭزا مېغىزى (2ـكىتاب) ... 146
زاراڭزا يېغى (2ـكىتاب) ... 242
زاغۇن ئۇرۇقى (3ـكىتاب) ... 269
زەپەر (2ـكىتاب) ... 441
زەرچۈۋە (2ـكىتاب) ... 147

زەرنەپ (3ـ كىتاب) 78
زەرنىخ (2ـ كىتاب) 366
زەمچە (3ـ كىتاب) 373
زەنجىۋىل (1ـ كىتاب) 95
زەنجىۋىل شامى (1ـ كىتاب) 424
زەھەرمۇھرە (2ـ كىتاب) 403
زەيتۇن مېۋىسى (2ـ كىتاب) 120
زەيتۇن يېغى (3ـ كىتاب) 429
زۇپا (3ـ كىتاب) 100
زۇپتى رۇمى (3ـ كىتاب) 417
زۇرۇمبات (3ـ كىتاب) 42
زۇلۇك (1ـ كىتاب) 273
زۇمرەت (3ـ كىتاب) 12
زىرە (2ـ كىتاب) 159
زىرىق (3ـ كىتاب) 225
زىغىر ئۇرۇقى (3ـ كىتاب) 133
زىغىر يېغى (3ـ كىتاب) 135
سازاڭ (1ـ كىتاب) 275
سازەج ھىندى (3ـ كىتاب) 24
سالاجىت (2ـ كىتاب) 331
سامساق (3ـ كىتاب) 479
سانا (1ـ كىتاب) 225
سانجىقئوت يىلتىزى (2ـ كىتاب) 405
سەبرى (1ـ كىتاب) 223
سەپدە گۇل (1ـ كىتاب) 126
سەپرائوت يىلتىز پوستى (3ـ كىتاب) 209
سەدەپ (1ـ كىتاب) 383
سەئدى كوفى (3ـ كىتاب) 84
سەئدى (3ـ كىتاب) 74
سەرەس (3ـ كىتاب) 361
سەرپىستان (1ـ كىتاب) 191
سەرتان بەھرى (2ـ كىتاب) 357
سەرتان نەھرى (2ـ كىتاب) 355
سەرخس (1ـ كىتاب) 304
سەقەنقۇر (3ـ كىتاب) 282
سەكبىنەج (1ـ كىتاب) 437
سەمەكتۇس سەيدا (3ـ كىتاب) 291
سەنگى جاراھەت (2ـ كىتاب) 361
سەنگىيا (1ـ كىتاب) 285
سەۋزە ئۇرۇقى (3ـ كىتاب) 271
سەۋزە (2ـ كىتاب) 118
سوقمۇنىيا (1ـ كىتاب) 257
سۇ بۆلجۈرگىنى (3ـ كىتاب) 217
سۇزاپ ئۇرۇقى (2ـ كىتاب) 149
سۇزاپ (3ـ كىتاب) 450
سۇڭپىياز (1ـ كىتاب) 350
سۇماق (1ـ كىتاب) 129
سۇنبۇل چىنى (3ـ كىتاب) 8
سۇنبۇل ھىندى (3ـ كىتاب) 22
سۇندۇرۇس (3ـ كىتاب) 76
سۆرۈنجان (2ـ كىتاب) 235
سۆگەتگۈل (2ـ كىتاب) 20
سۆگەت (2ـ كىتاب) 53
سۆئلەب مىسرى (3ـ كىتاب) 248
سۆئلەپ چىنى (1ـ كىتاب) 385
سۇرمە (3ـ كىتاب) 359

سۈزە (1ـ كىتاب) 154
سېرىق ھېلىلە (1ـ كىتاب) 210
سېغىزخان (3ـ كىتاب) 364
سېغىنچېچىكى (2ـ كىتاب) 9
سېمىزئوت (1ـ كىتاب) 124
سېمىزئوت ئۇرۇقى (2ـ كىتاب) 317
سىركە (2ـ كىتاب) 56
سىسالىيۇس (3ـ كىتاب) 164
سىماب (1ـ كىتاب) 282
سىماقۇلئەبغەيىن (2ـ كىتاب) 335
سىيادان (3ـ كىتاب) 500
سىيادان يېغى (3ـ كىتاب) 508
شاپتۇل (1ـ كىتاب) 68
شاپتۇل مېغىزى (3ـ كىتاب) 526
شاپتۇل مېغىزى يېغى (3ـ كىتاب) 528
شاتارى (1ـ كىتاب) 465
شاترەنجى (3ـ كىتاب) 504
شاتۇت (3ـ كىتاب) 378
شاخار (3ـ كىتاب) 191
شاخ دارچىن (1ـ كىتاب) 100
شادىنەج (1ـ كىتاب) 382
شازاندىرا (2ـ كىتاب) 284
شاقاقۇل مىسرى (3ـ كىتاب) 302
شاقايىقۇننۇئمان (2ـ كىتاب) 41
شاكال بەدىيان (2ـ كىتاب) 143
شاھتەررە چىنى (1ـ كىتاب) 173
شاھتەررە ھىندى (1ـ كىتاب) 303
شەپەرەڭ (1ـ كىتاب) 440
شەپەرەڭ مايىقى (1ـ كىتاب) 443
شەھدان (2ـ كىتاب) 390
شەۋكىران (2ـ كىتاب) 267
شۇمبۇيا (3ـ كىتاب) 413
شۇمشا ئۇرۇقى (3ـ كىتاب) 128
شېكەرتىغال (3ـ كىتاب) 130
شېكەر قومۇشى (1ـ كىتاب) 327
شىرخىشت (1ـ كىتاب) 259
شىقىلداق يىلتىزى (3ـ كىتاب) 145
شىنجاڭ قانتېپەرى (3ـ كىتاب) 234
شىۋاق (1ـ كىتاب) 432
غاپەس (1ـ كىتاب) 241
غارغار (3ـ كىتاب) 516
غارىقۇن (1ـ كىتاب) 239
غازتاپان (1ـ كىتاب) 379
غاز تۇخۇم شاكىلى (2ـ كىتاب) 336
غاز تۇخۇمى (3ـ كىتاب) 292
غاز قانتىئوتى (1ـ كىتاب) 390
غاز قېنى (2ـ كىتاب) 388
غاز گۆشى (3ـ كىتاب) 293
غۇنچىئۇزۇم (3ـ كىتاب) 215
فەرپىيون (3ـ كىتاب) 439
فۇپەل (2ـ كىتاب) 181
فىروزە (2ـ كىتاب) 396
قاپاق (1ـ كىتاب) 76
قاپاق ئۇرۇقى (1ـ كىتاب) 115
قاپاق يېغى (1ـ كىتاب) 78
قارا پارپا (3ـ كىتاب) 432

قارا چېكەتكە (3ـكىتاب) 297
قارا خەربەق (3ـكىتاب) 496
قارادان (2ـكىتاب) 2
قارا شېكەر (1ـكىتاب) 337
قارا كۆز بەدىيان مايىسى (2ـكىتاب) 213
قارا كۆز بەدىيان (2ـكىتاب) 243
قارا كۆنجۈت (3ـكىتاب) 339
قارا ھېلىلە (1ـكىتاب) 300
قارا ئۈجمە (1ـكىتاب) 325
قار لەيلىسى (1ـكىتاب) 493
قارلىغاچ چاڭگىسى (3ـكىتاب) 146
قارىمۇچ (1ـكىتاب) 106
قارىمۇق (3ـكىتاب) 334
قارىئۆرۈك (1ـكىتاب) 138
قاشتېشى (3ـكىتاب) 44
قاشلىقئوت (1ـكىتاب) 363
قاغىتىرنىقى (2ـكىتاب) 39
قاقىرا تۇمشۇق (3ـكىتاب) 416
قاقلە (3ـكىتاب) 183
قامچىئوت (1ـكىتاب) 471
قامچىئوت يىلتىزى (1ـكىتاب) 315
قانتېپەر (1ـكىتاب) 321
قاندالا (2ـكىتاب) 324
قايماق (1ـكىتاب) 165
قەردىمانە (3ـكىتاب) 473
قەسبۇززەرىرە (1ـكىتاب) 298
قەشقەر ئۈپىسى (2ـكىتاب) 373
قەغەز كۆلى (1ـكىتاب) 377
قەلەمپۇر (1ـكىتاب) 103
قەلەمپۇر يېغى (3ـكىتاب) 435
قەلەي (2ـكىتاب) 364
قەنبىل (2ـكىتاب) 179
قەنتەرىيون (1ـكىتاب) 233
قەھۋە (2ـكىتاب) 276
قوغۇن (1ـكىتاب) 324
قوغۇن ساپىقى (2ـكىتاب) 110
قوغۇن ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 108
قوڭغۇراقگۈل يىلتىزى (3ـكىتاب) 125
قومۇش يىلتىزى (3ـكىتاب) 208
قوي جىگىرى (3ـكىتاب) 61
قوي سۈتى (2ـكىتاب) 420
قوي قېرىنى (3ـكىتاب) 175
قويكۆزى ئوت (1ـكىتاب) 365
قوي گۆشى (2ـكىتاب) 422
قوي مېڭىسى (2ـكىتاب) 454
قوي ئۆپكىسى (3ـكىتاب) 110
قوي ئۆتى (3ـكىتاب) 362
قوي يېغى (2ـكىتاب) 421
قوي يىلىكى (1ـكىتاب) 161
قۇرتئوت (1ـكىتاب) 319
قۇشقاچ مېڭىسى (2ـكىتاب) 466
قۇلماق (3ـكىتاب) 173
قۇندۇز قەھرى (2ـكىتاب) 463
قۇندۇزئوت (3ـكىتاب) 124
قۇنۇن (2ـكىتاب) 265
قېتىق (1ـكىتاب) 65

قىتىق سۆزمىسى (3ـكىتاب) 163
قىرىقىز (2ـكىتاب) 51
قىرغاۋۇل (3ـكىتاب) 394
قىرىقئاياغ (2ـكىتاب) 407
قىرىقبوغۇم (1ـكىتاب) 354
قىزىلبۇغداش (1ـكىتاب) 162
قىزىلچا (3ـكىتاب) 184
قىزىل چۆپچىنى (1ـكىتاب) 269
قىزىل سەندەل (3ـكىتاب) 39
قىزىل سىر (1ـكىتاب) 280
قىزىل قىچا (3ـكىتاب) 506
قىزىلگۈل (1ـكىتاب) 175
قىزىلگۈل يېغى (2ـكىتاب) 18
قىزىلمۆچ (2ـكىتاب) 219
قىزىل ئۈزۈم (1ـكىتاب) 335
قىزىل ئۈزۈم ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 303
كاپۇر (2ـكىتاب) 268
كات ھىندى (3ـكىتاب) 388
كاسنە ئۇرۇقى (1ـكىتاب) 171
كاسنە (3ـكىتاب) 223
كاسنە يىلتىزى (1ـكىتاب) 402
كاشىم (3ـكىتاب) 431
كاكتۇس (2ـكىتاب) 393
كاكىنەچ (1ـكىتاب) 486
كالا سۆتى (1ـكىتاب) 163
كالا ئۆتى (2ـكىتاب) 398
كاللەكبەسەي (2ـكىتاب) 74
كالىقۇلاق (1ـكىتاب) 366
كالىي زىرە (3ـكىتاب) 491
كاۋا ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 178
كاۋاۋچىنى (3ـكىتاب) 391
كەبابە (3ـكىتاب) 387
كەپە (2ـكىتاب) 138
كەپتەر گۆشى (2ـكىتاب) 430
كەپرەس (1ـكىتاب) 287
كەتمەنقوڭغۇز (1ـكىتاب) 347
كەتىراچىنى (2ـكىتاب) 350
كەتىرا (3ـكىتاب) 140
كەرەپشە (1ـكىتاب) 427
كەرەپشە ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 85
كەرەپشە يىلتىزى (1ـكىتاب) 445
كەركىدان مۈڭگۈزى (2ـكىتاب) 352
كەرمان (2ـكىتاب) 470
كەرۋىيا (2ـكىتاب) 155
كەسلەنچۈك (2ـكىتاب) 153
كەكرە (1ـكىتاب) 290
كەكرى ئۇرۇقى (1ـكىتاب) 429
كەكلىك گۆشى (2ـكىتاب) 428
كەندىر ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 295
كەھرىۋا (2ـكىتاب) 326
كەۋرەك (3ـكىتاب) 461
كۆتىكى (1ـكىتاب) 502
كۆچۈلا (3ـكىتاب) 447
كۆلى بىھىسى (3ـكىتاب) 194
كۆندۈر (2ـكىتاب) 312
كۆندۈش (3ـكىتاب) 399

كۆپكى دەريا (3-كىتاب) 385

كۆك ئەمەن (3-كىتاب) 503

كۆكتاش (2-كىتاب) 353

كۆك چاي (1-كىتاب) 92

كۆك كاۋا شاپىقى (2-كىتاب) 73

كۆك كاۋا (2-كىتاب) 124

كۆكمارال (2-كىتاب) 323

كۆك ماش (3-كىتاب) 228

كۆكنار پوستى (2-كىتاب) 233

كۆكنار ئۇرۇقى (3-كىتاب) 342

كۆمىقوناق ساقىلى (2-كىتاب) 75

كۇدە ئۇرۇقى (2-كىتاب) 152

كۇدە (2-كىتاب) 126

كۇمۇش (3-كىتاب) 46

كۇمۇش ۋاراق (2-كىتاب) 460

كۇنجۇت يېغى (3-كىتاب) 498

كېلەر (2-كىتاب) 142

كېۋەز ئانىسى (1-كىتاب) 81

كېۋەز ئانىسى ئۇرۇقى (1-كىتاب) 474

كېۋەز چېچىكى (3-كىتاب) 3

كېيۇرە (1-كىتاب) 156

كېيىك قېنى (1-كىتاب) 394

كىچىك چىلان (1-كىتاب) 345

كىچىك خوخا (1-كىتاب) 361

كىچىك سۇتلۇكئوت (1-كىتاب) 145

كىرەش (3-كىتاب) 2

كىرپە (2-كىتاب) 437

كىشمىش (1-كىتاب) 213

كىلېمىل تېشى (3-كىتاب) 520

گاسترودىيە ئوتى (2-كىتاب) 445

گاۋزىبان چىنى (2-كىتاب) 46

گاۋزىبان ھىندى (1-كىتاب) 194

گەج (2-كىتاب) 360

گۇرەل (1-كىتاب) 159

گۇڭگۇرت (1-كىتاب) 278

گۇلەمبەر (2-كىتاب) 175

گۇلدارچىن (3-كىتاب) 160

گۇلى گاۋزىبان (3-كىتاب) 47

گۇل ياسمەن (3-كىتاب) 221

گىلاس (1-كىتاب) 86

گىلى مەختۇم (2-كىتاب) 346

لاجۇۋەرد (1-كىتاب) 255

لاچىندانە چىنى (3-كىتاب) 197

لاچىندانە ھىندى (2-كىتاب) 467

لەكى مەغسۇل (3-كىتاب) 62

لەئلى (3-كىتاب) 10

لەھيەتۇتتىس (1-كىتاب) 388

لوبان (3-كىتاب) 119

لوپنۇر كەندىرى (2-كىتاب) 50

لوفاھ (2-كىتاب) 271

لوكات (2-كىتاب) 48

لېپەكگۇل (3-كىتاب) 324

لىمون (1-كىتاب) 62

مارجان (3-كىتاب) 5

مازارىيۇن (1-كىتاب) 237

ماگنولىيە (3-كىتاب) 167

ماگنىت تېشى (2ـكىتاب) 103

مالكەنگنى (3ـكىتاب) 428

مالىنا (3ـكىتاب) 289

مامچەمەك (2ـكىتاب) 22

مامرانچىنى (1ـكىتاب) 495

مامسا (2ـكىتاب) 307

مامكاپ (1ـكىتاب) 472

ماھۇدانە (2ـكىتاب) 15

ماھى زەھرەج (1ـكىتاب) 234

مەدەستان (2ـكىتاب) 347

مەرزەنجۇش (3ـكىتاب) 26

مەرۋايىت (3ـكىتاب) 29

مەرۋايىت (3ـكىتاب) 65

مەستىكى رۇمى (3ـكىتاب) 192

مودەنگۇل يىلتىز پوستى (2ـكىتاب) 44

موزا (3ـكىتاب) 381

موزايۈپشى (1ـكىتاب) 436

مۇرچۇبە (3ـكىتاب) 111

مۇرمەككى (3ـكىتاب) 383

مۇشكىتارامىش (2ـكىتاب) 145

مۇشكىدانە (2ـكىتاب) 245

مۇغاس (1ـكىتاب) 422

مۇقەل (1ـكىتاب) 421

مىئە سائىلە (3ـكىتاب) 379

مىس دېتى (3ـكىتاب) 470

نارجىل (3ـكىتاب) 264

نارگۈل ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 326

نارمىشكى (3ـكىتاب) 32

نەرگىس گۈلى ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 519

نەرگىس (2ـكىتاب) 173

نەغەز گۈلى يىلتىزى (1ـكىتاب) 460

نوقۇت (3ـكىتاب) 263

نۆشۇدۇر (3ـكىتاب) 477

نىلۇپەر گۈلى (1ـكىتاب) 169

نىلۇپەر ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 211

نىشاستە (3ـكىتاب) 117

ھايۋاناتلارنىڭ تىلى (3ـكىتاب) 233

ھەببەتۇلخۇزرا (3ـكىتاب) 351

ھەببۇلئاس (2ـكىتاب) 349

ھەببۇلبان (2ـكىتاب) 191

ھەببۇلغار (3ـكىتاب) 411

ھەببۇلمۇلۇك (2ـكىتاب) 169

ھەببۇلمۇلۇك يېغى (2ـكىتاب) 172

ھەببى بىلسان (1ـكىتاب) 408

ھەببى رىشاد (3ـكىتاب) 353

ھەببى زەلەم (3ـكىتاب) 352

ھەببى قەلقەل (3ـكىتاب) 299

ھەجرۇلىيەھۇد (2ـكىتاب) 106

ھەرە كۆنىكى (2ـكىتاب) 389

ھەسەل (3ـكىتاب) 285

ھەشقىپىچەك گۈلى (1ـكىتاب) 433

ھەشقىپىچەك ئۇرۇقى (1ـكىتاب) 261

ھەلىيون ئۇرۇقى (3ـكىتاب) 258

ھەمىشىباھار ئۇرۇقى (1ـكىتاب) 490

ھۆپۈپ گۆشى (3ـكىتاب) 363

ھىبقىق (3ـكىتاب) 16

ھىلڭ (3ـكىتاب) 418
ئوچاق چالمىسى (2ـكىتاب) 332
ئوردان (3ـكىتاب) 494
ئوسما يوپۇرمىقى (3ـكىتاب) 523
ئوسما يىلتىزى (3ـكىتاب) 376
ئوسۇڭ (1ـكىتاب) 84
ئوسۇڭ ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 281
ئوغرىتىكەن (2ـكىتاب) 104
ئۇترۇچ (1ـكىتاب) 87
ئۇچارچاشقان مايىقى (1ـكىتاب) 348
ئۇچقۇن پاقا (1ـكىتاب) 276
ئۇد سەلب (1ـكىتاب) 202
ئۇد ھىندى (3ـكىتاب) 79
ئۇزبەر (2ـكىتاب) 280
ئۇزۇنچاق زىراۋەندە (3ـكىتاب) 405
ئۇسرۇل (2ـكىتاب) 274
ئۇلار گۆشى (2ـكىتاب) 419
ئۆچكە گۆشى (2ـكىتاب) 431
ئۆرۈك مېغىزى (1ـكىتاب) 117
ئۆرۈك مېغىزى يېغى (2ـكىتاب) 122
ئۆرۈك (2ـكىتاب) 123
ئۆشەق (2ـكىتاب) 156
ئۆشنە (3ـكىتاب) 19
ئۈجمە يوپۇرمىقى (1ـكىتاب) 500
ئۈجمە يىلتىزى پوستى (3ـكىتاب) 143
ئۈچقات (1ـكىتاب) 461
ئۇستىقۇددۇس (1ـكىتاب) 193
ئۇستىقۇدىرىيۇن (2ـكىتاب) 24
ئېشەكقومۇشى (3ـكىتاب) 337
ئېشەكيېلىمى (1ـكىتاب) 318
ئېگىر (1ـكىتاب) 419
ئېۋكوممىيە دەرىخى قوۋزىقى (3ـكىتاب) 64
ئېيىقئۈزۈمى (1ـكىتاب) 229
ئېپار (2ـكىتاب) 464
ئىتئۈزۈمى (1ـكىتاب) 508
ئىتياڭىقى گۈلى (2ـكىتاب) 297
ئىتياڭىقى ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 240
ئىتياڭىقى يوپۇرمىقى (2ـكىتاب) 299
ئىزخىر مەككى (3ـكىتاب) 58
ئىسپىغۇل (1ـكىتاب) 491
ئىشەك سۈتى (3ـكىتاب) 142
ئىكلىلمىلىك (2ـكىتاب) 17
ئىلى سوغىگۈلى (3ـكىتاب) 114
ئىنەكپىتى ئۇرۇقى (2ـكىتاب) 238
ئىنەكپىتى يېغى (1ـكىتاب) 231
ياچىۋەك توخۇمى (2ـكىتاب) 337
ياز غازىڭى (1ـكىتاب) 430
ياقۇت (3ـكىتاب) 35
ياڭاق كۆك پوستى (1ـكىتاب) 507
ياڭاق (2ـكىتاب) 457
يالپۇز جەۋھىرى (2ـكىتاب) 250
يالپۇز (2ـكىتاب) 231
يالغان ئادەمگىياھ (1ـكىتاب) 374
يانتاق (2ـكىتاب) 12
ياۋا ئامۇت (3ـكىتاب) 171
ياۋا پۇرچاق (2ـكىتاب) 217

ياۋا توشقان گۆشى (3ـكىتاب) ······ 401

ياۋا زاغۇن (2ـكىتاب) ······ 261

ياۋا سەۋزە ئۇرۇقى (2ـكىتاب) ······ 101

ياۋا سۇپۇرگە ئۇرۇقى (1ـكىتاب) ······ 295

ياۋا كەشمىر (2ـكىتاب) ······ 80

ياۋا كۇنجۇت (3ـكىتاب) ······ 338

يەر توزغىقى (1ـكىتاب) ······ 470

يەرلىك توغرىغا (2ـكىتاب) ······ 139

يەرلىك سوپۇن (1ـكىتاب) ······ 294

يەرمەدىكى (2ـكىتاب) ······ 439

يەر ياڭىقى (3ـكىتاب) ······ 354

يەر ياڭىقى يېغى (3ـكىتاب) ······ 281

يۇلغۇن مېۋىسى (1ـكىتاب) ······ 369

يۇلغۇن (2ـكىتاب) ······ 302

يۇمران بۇغا مۇڭگۈزى (2ـكىتاب) ······ 443

يۇمغاقسۇت (1ـكىتاب) ······ 83

يۇمغاقسۇت ئۇرۇقى (2ـكىتاب) ······ 320

يۇملاق قاقىلە (3ـكىتاب) ······ 169

يۆگىمەچئوت (3ـكىتاب) ······ 226

يېسسىمۇق (1ـكىتاب) ······ 157

يېكەن توزغىقى (1ـكىتاب) ······ 375

يىڭنە بېلىق (3ـكىتاب) ······ 303

يىلان قاسىرىقى (1ـكىتاب) ······ 503

يىلان ئۆتى (3ـكىتاب) ······ 113

يىلپىز سۆڭىكى (3ـكىتاب) ······ 404

لاچىندانە ھىندى
印度豆蔻
11.28 - رەسىم

بالەنگو ئۇرۇقى
紫苏子
12.28 - رەسىم

كەرمان
远志
13.28 - رەسىم

چاي
茶 叶
14.28 - رەسىم

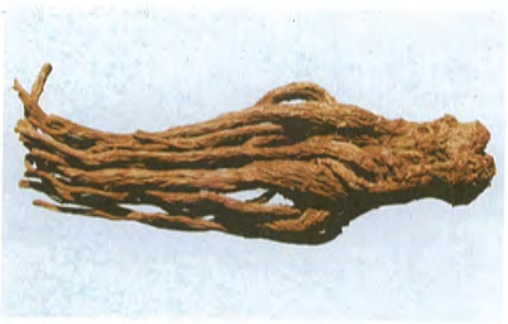

كىرەش
当 归
1.29 - رەسىم

مارجان
珊 瑚
3.29 - رەسىم

سونبول چىنى
甘松
5.29-رەسىم

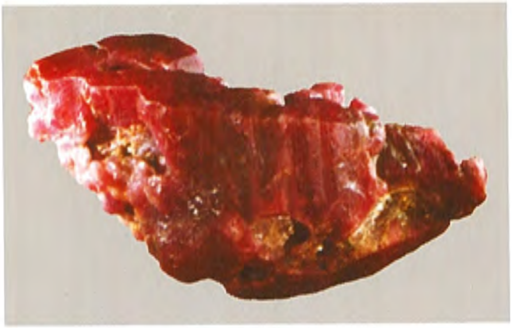

لەئلى
喇子
6.29-رەسىم

ئاق مەۋسەل
麦冬
7.29-رەسىم

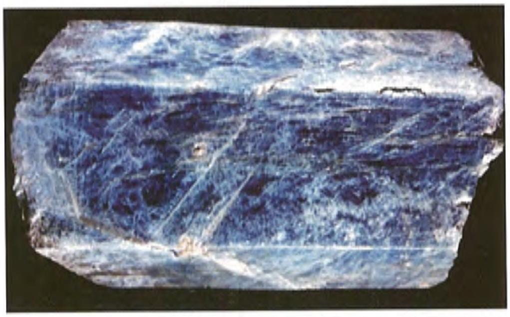

زۇمرەت
纯绿宝石
8.29-رەسىم

ئالما
苹果
9.29-رەسىم

ھېقىق
玛瑙
10.29-رەسىم

پىلە غوزىسى

蚕茧

11.29 - رەسىم

ئۆشنە

松萝

12.29 - رەسىم

بىدمىشكى

黄花柳

13.29 - رەسىم

سۇنبۇل ھىندى

毛甘松

14.29 - رەسىم

مەرزەنجۇش

牛至

16.29 - رەسىم

مەرۋايىت

珍珠

17.29 - رەسىم

دۇرنەج ئەقرەبى
印度多榔菊
18.29 - رەسىم

نارمىشكى
铁力木
19.29 - رەسىم

پەرەنجمىشكى
丁香罗勒
20.29 - رەسىم

ياقۇت
红宝石
21.29 - رەسىم

رەيھان ئۇرۇقى
罗勒子
22.29 - رەسىم

ئاق سەندەل
檀香
23.29 - رەسىم

قىزل سەندەل
紫檀香
24.29 - رەسىم

پويرارىيە يىلتىزى
葛根
25.29 - رەسىم

زۇرۇمبات
郁金
26.29 - رەسىم

قاشتېشى
玉石
27.29 - رەسىم

ئالتۇن
金
28.29 - رەسىم

كۈمۈش
银
29.29 - رەسىم

ئىزخىر مەككى
青香茅
1.30- رەسىم

چوڭ چىلان
大 枣
2.30- رەسىم

لەكى مەغسۇل
紫 草 茸
4.30- رەسىم

ئېۋكوممىيە دەرىخى قوۋزىقى
杜 仲
5.30- رەسىم

مەرۋايىت قۇلۇلە
石 块 明
6.30- رەسىم

جىنتىيانا
龙 胆
7.30- رەسىم

دولانه
山 楂
8.30- رەسىم

رەۋەن
大 黄
9.30- رەسىم

سەئدى
香 附
10.30- رەسىم

سۈندۈرۈس
侧 柏 脂
11.30- رەسىم

زەرنەپ
紫 杉
12.30- رەسىم

ئۇد هندى
沉 香
13.30- رەسىم

تەرخەمەك
黄 瓜
14.30 - رەسىم

ئاق شېكەر
白少糖
15.30 - رەسىم

پىلە قۇرتى
僵 蚕
17.30 - رەسىم

زۇپا
神 香 草
1.31 - رەسىم

چۇغۇندان
苦 葶 苈
3.31 - رەسىم

تىزغا
半 夏
4.31 - رەسىم

تەڭگىيوپۇرماق گۈلى 5.31 - رەسىم
款冬花

تاتلىق شاپتۇل مېغىزى 7.31 - رەسىم
甜桃仁

تاتلىق ئۆرۈك مېغىزى 8.31 - رەسىم
甜杏仁

مۇرچۇبە 10.31 - رەسىم
天冬

يىلان ئۆتى 11.31 - رەسىم
蛇胆

ئىلى سوغىگۈلى 12.31 - رەسىم
伊贝母

چامغۇر
芜菁
13.31 - رەسىم

نىشاستە
淀粉
14.31 - رەسىم

لوبان
安息香
15.31 - رەسىم

رۇبىسۇس
甘草膏
16.31 - رەسىم

قوڭغۇراقگۇل يىلتىزى
桔梗
19.31 - رەسىم

شۇمشا ئۇرۇقى
葫芦巴
21.31 - رەسىم

شىكەر تىغال
大蓟虫瘿
رەسىم -22.31

تاغ پىيزى
野 葱
رەسىم -23.31

زىغىر ئۇرۇقى
亚 麻 子
رەسىم -24.31

زىغىر يېغى
亚 麻 油
رەسىم -25.31

بېھى ئۇرۇقى
榅 桲 子
رەسىم -26.31

ئەرەب يېلىمى
阿 拉 伯 胶
رەسىم -27.31

كەترا
西黄耆胶
28.31 - رەسىم

ئەشەك سۈتى
驴 乳
29.31 - رەسىم

ئۈجمە يىلتىزى پوستى
桑 白 皮
30.31 - رەسىم

شىقىلداق يىلتىزى
沙 参
31.31 - رەسىم

قارلىغاچ چاڭگىسى
燕 窝
32.31 - رەسىم

ئامىلە
余 干 子
1.32 - رەسىم

گۈلدارچىن 2.32- رەسىم
肉 桂 子

خولىنجان 3.32- رەسىم
高 良 姜

چۈژگۈن ئۈندۈرمىسى 6.32- رەسىم
谷 芽

ماگنولىيە 7.32- رەسىم
厚 朴

تاغ دىنى 8.32- رەسىم
延 胡 索

يۇملاق قاقلە 9.32- رەسىم
草 豆 蔻

ياۋا ئامۇت
山 梨
10.32- رەسىم

پىچەكگۈل
山 药
11.32- رەسىم

ئاقمۇچ
白 胡 椒
14.32- رەسىم

ئارپىبەدىيان يىلتىزى پوستى
小茴香根皮
15.32- رەسىم

ئارپا ئۈندۈرمىسى
麦 芽
16.32- رەسىم

پىستىگۈل يىلتىزى
太 子 参
17.32- رەسىم

قاقلە
草 果
19.32 - رەسىم

قىزىلچا
甜菜根
20.32 - رەسىم

توخۇ تاشلىقى پوستى
鸡 内 金
21.32 - رەسىم

پىننە
藿 香
22.32 - رەسىم

جۇۋىنە
阿育魏实
23.32 - رەسىم

مەستىكى رۇمى
洋乳香
25.32 - رەسىم

كاسنە
菊苣
رەسىم -12.33

زىرىق
小檗实
رەسىم -13.33

كۆك ماش
绿 豆
رەسىم -15.33

تەسۋىقوناق
薏苡仁
رەسىم -1.34

ھايۋانلار تېلى
动物脾脏
رەسىم -2.34

بەرخوت دەرىخى قوۋزىقى
黄 柏
رەسىم -4.34

بايناق
苍 术
رەسىم -5.34

ئاق ماش
白扁豆
رەسىم -6.34

تارانتاس
白 术
رەسىم -7.34

سۆئەلەپ مىسرى
欧白及
رەسىم -1.35

جەرەن
黄 羊
رەسىم -2.35

تۈلكە
狐 狸
رەسىم -3.35

توشقانزەدىكى
肉 苁 蓉
4.35- رەسىم

بېدە ئۇرۇقى
苜 蓿 子
5.35- رەسىم

بۇغا قېنى
鹿 血
6.35- رەسىم

پىياز ئۇرۇقى
葱 子
7.35- رەسىم

ھەلىيۇن ئۇرۇقى
石刁伯子
8.35- رەسىم

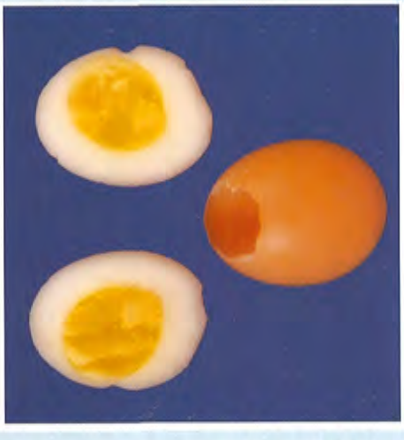

توخۇم سېرىقى
鸡 子 黄
9.35- رەسىم

ئاقىرقەرھا
رەسىم -10.35
除虫菊跟

نوقۇت
رەسىم -11.35
鹰嘴豆

نارجىل
رەسىم -12.35
椰 子

بەسباسە
رەسىم -13.35
肉豆蔻衣

ئاق بەھمەن
رەسىم -14.35
失车菊

زاغۇن ئۇرۇقى
رەسىم -15.35
艺麻菜子

ريگ ماھى
沙龙子
1.36- رەسىم

سەۋزە ئۇرۇقى
胡萝卜子
16.35- رەسىم

بۆكەن مۈڭگۈزى
羚 羊 角
4.36- رەسىم

يەر ياڭىقى يېغى
花 生 油
2.36- رەسىم

پەنەرمايە
初 乳
6.36- رەسىم

ھەسەل
蜂 蜜
5.36- رەسىم

مالنا
覆盆子
8.36 – رەسىم

غاز گۆشى
鹅 肉
11.36 – رەسىم

جىگدە چېچىكى
沙枣花
12.36 – رەسىم

بۇقا چۆيىسى
牛 鞭
13.36 – رەسىم

قارا چېكەتكە
蟋 蟀
14.36 – رەسىم

ھەببى قەلقەل
15.36 – رەسىم

چەشمى خۇرۇس
相思豆
16.36 - رەسىم

شاقاقۇل مىسرى
欧玉竹
17.36 - رەسىم

يىڭنە بېلىق
海 龙
18.36 - رەسىم

باشاق مۈڭگۈزى
麦 角
1.37 - رەسىم

دىپساكۇس
川 继 续
2.37 - رەسىم

لىپەكگۈل
牛 膝
3.37 - رەسىم

نارگۈل ئۇرۇقى
蛇床子
-4.37 رەسىم

تىرېمولت تېشى
阳起石
-5.37 رەسىم

بالا ھەمراھى
紫河车
-6.37 رەسىم

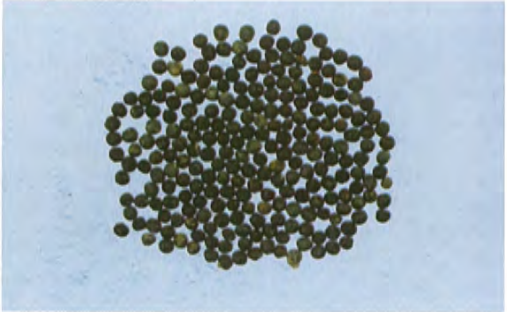

قارىمۇق
王不留行
-1.38 رەسىم

چىگىت مېغىزى
棉花子
-2.38 رەسىم

ياۋا كۆنجۈت
野芝麻
-4.38 رەسىم

قارا كۈنجۈت
黑 芝 麻
5.38- رەسىم

ئاق كۈنجۈت
白 芝 麻
6.38- رەسىم

كۆكنار ئۇرۇقى
罂 粟 子
7.38- رەسىم

پىندۇق
欧 榛
8.38- رەسىم

چىلغوزا
油松子仁
9.38- رەسىم

تۇدەرى
独行菜子
10.38- رەسىم

پستە مېغىزى
阿月浑子
11.38 - رەسم

ھەببە تۇلخۇزرا
笃耨香子
12.38 - رەسم

ھەببى زەلەم
铁 莩 界
13.38 - رەسم

ھەببى رشاد
家独行菜
14.38 - رەسم

يەر ياڭىقى
落 花 生
15.38 - رەسم

ئاق تۇدەرى
16.38 - رەسم

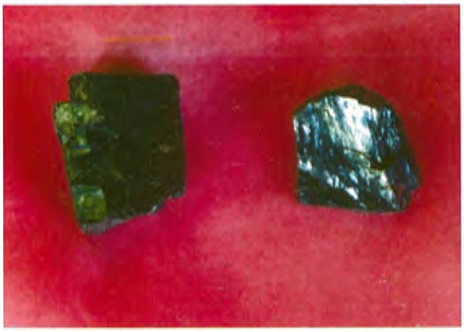

سۈرمە
锑
1.39- رەسىم

سەرەس
合 欢 皮
2.39- رەسىم

ھۆپۈپ گۆشى
庶鸪肉
4.39- رەسىم

سېغىزخان
喜 鹊
5.39- رەسىم

تاجىگۈل ئۇرۇقى
鸡蔻花子
6.39- رەسىم

تۇتىيا
土提亚
7.39- رەسىم

زەمچە
白矾
2.40 -رەسىم

ئوسما يىلتىزى
板 蓝 根
3.40 -رەسىم

شاتۇت
红 果 桑
4.40 -رەسىم

مىئە سائىلە
苏 合 香
5.40 -رەسىم

موزا
没 食 子
6.40 -رەسىم

مۇرمەككى
没 药
7.40 -رەسىم

شۇمبۇيا
列 当
رەسىم -15.41

ئاق پارپا
附 子
رەسىم -16.41

قاقىراتومشۇق
老 鹳 草
رەسىم -17.41

ھىلك
阿 魏
رەسىم -19.41

چۈمۈلە
蚂 蚁
رەسىم -20.41

بوزۇغا
莪 术
رەسىم -21.41

جويۇز
肉豆蔻
22.41 - رەسىم

بالادۇر
槚如实
23.41 - رەسىم

جىنچاتقىلى يىلتىزى
卫矛根
24.41 - رەسىم

زەيتۇن يېغى
橄榄油
26.41 - رەسىم

قارا پارپا
飞燕草
28.41 - رەسىم

قەلەمپۇر يېغى
丁香油
29.41 - رەسىم

ئەرمۇدۇن دەرىخى ئۇرۇقى
白蜡树子
30.41 - رەسىم

فەرپىيون
火秧竻
31.41 - رەسىم

ئادراسمان ئۇرۇقى
骆驼篷子
32.41 - رەسىم

ئادراسمان ئۇرۇقى يېغى
骆驼篷子油
33.41 - رەسىم

ئادراسمان
骆驼篷
34.41 - رەسىم

كۈچۈلا
马钱子
35.41 - رەسىم

تۆگە يېغى
骆驼脂
36.41- رەسىم

سۆزاپ
芸 香
37.41- رەسىم

بوزىدان
伯孜旦
40.41- رەسىم

كەۋرەك
防 风
1.42- رەسىم

ئاق چوغلۇق
白 芍
2.42- رەسىم

تاتلىق بادام يېغى
巴旦杏仁油
3.42- رەسىم

ئاچچىق قۇستە
木 香
1.43 - رەسىم

مىس دېتى
铜 绿
2.43 - رەسىم

قەردمانە
野孜然
3.43 - رەسىم

ئالا كۆلۈك
斑 蝥
4.43 - رەسىم

چالموگرا يېغى
大 风 子 油
5.43 - رەسىم

نۈشۈدۈر
硇 砂
6.43 - رەسىم

سامساق
大 蒜
7.43- رەسىم

خېنىگولى ئۇرۇقى
急 性 子
8.43- رەسىم

چاقىقاقئوت
荨麻草
9.43- رەسىم

چاقىقاقئوت ئۇرۇقى
荨 麻 子
10.43- رەسىم

تاغ كەرەپشسى ئۇرۇقى
欧芹菜子
11.43- رەسىم

ئاق قىچا ئۇرۇقى
白 芥 子
12.43- رەسىم

كالىي زىره
13.43 - رەسىم
驱虫斑鸠菊

جىنكېۋىزى ئۇرۇقى
14.43 - رەسىم
补 骨 脂

ئوردان
15.43 - رەسىم
茜 草 根

قارا خەربەق
16.43 - رەسىم
铁 筷 子

كۈنجۈت يېغى
17.43 - رەسىم
芝 麻 油

سىيادان
18.43 - رەسىم
黑种草子

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئىدرىس باقى، ئابلىكىم نۇرمۇھەممەت ھاجى

مەسئۇل كوررېكتورى: رەيھان نۇر

ئۇيغۇر تېبابىتى خام دورىلار ئىلمى

(ئۈچىنچى توم)

تۈزگۈچىلەر: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى)
ئابلىكىم نۇرمۇھەممەت ھاجى، ئابدۇللا ئابدۇرېشىت،
ئەلى ھاجى قۇربانىنياز ئەمچى، ئەركىن قاسىم، تۇرغۇن ئۆمەر،
تۇنساگۇل مەتقاسىم، رۇقىيە سادىق، زاھىدە توختى،
غالىپ تۇردى، مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ئەمچى،
ئوبۇلقاسىم مۇھەممەتسىدىق، ئوبۇل تۇردى

*

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى بۇلاقبېشى كوچىسى 66 - قورۇ، پوچتا نومۇرى 830001)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى
1092×787 مىللىمېتىر، 16 فورمات
باسما تاۋىقى: 102، قىستۇرما بېتى: 130
2006 - يىل 3 - ئاي 1 - نەشرى، 1 - قېتىم بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 3500

*

ISBN7—5372—4065—5
ئومۇمى باھاسى (ئۈچ توم): 198.00 يۈەن